STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02263

ZSHABOTINSKIS TEG UN NEKHT

A. Rembah

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אייזיק רעמבא

זשאבאטינסקיס טעג און נעכט

ערינערונגען
פון זיין פריוואַט-סעקרעטאַר

פאריז, 1951

זשאבאָטינסקיס טעג און נעכט

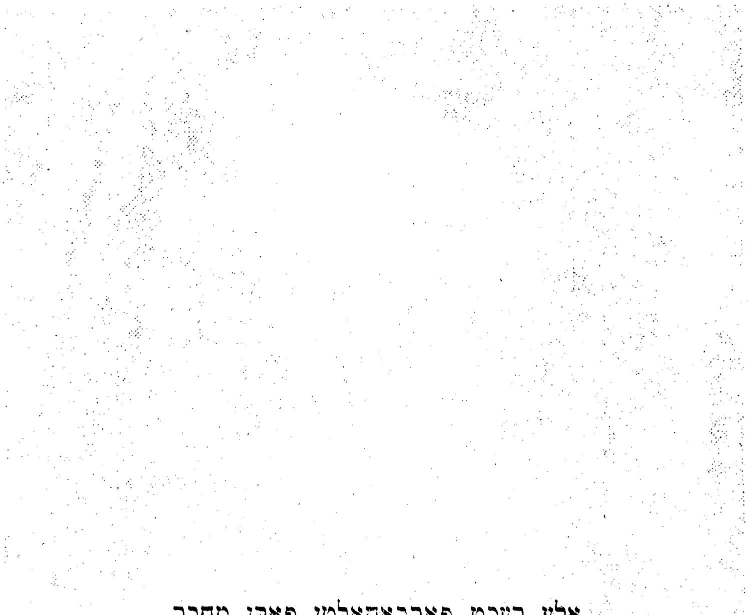

אלע רעכט פארבאהאלטן פארן מחבר

Imprimerie Moderne de la Presse, 55, Fg St-Denis, Paris-10

קאַפּיטלען:

אין דערהיים

*

אין דער פאמיליע

*

ביי דער ארבעט און אין אָפּרו

*

אין ביוראָ

*

מיט פריינט, חברים און קעגנער

*

אין דער זיבעטער גרויסמאַכט

*

וואכזאַמע טעג און שלאָפלאָזע נעכט

*

„מיינע קינדער שרייבן בעסער"

*

מיט די הערשער פון דער וועלט

*

ביי זיינע ברידער אין גלות

*

דער לעצטער אַקאָרד

*

זיינע מחשבות וועגן טויט

פאַרוואָרט

פון פּראָפ. יוסף קלויזנער

איך האָב געלייענט די ערינערונגען פון א. רעמבא, און אַלץ האָט מיך אינטערעסירט — סיי די גרעסטע און וויכטיקסטע ענינים, די געזעלשאַפטלעכע און נאַציאָנאַלע, און סיי די קליינע זאַכן וועלכע זענען כלומרשט נישט וויכטיק, די פּערזענלעכע און פּריוואַטע. ווייל אין לעבן פון א גרויסן מענטשן זענען נישטאָ קיין נישט־וויכטיקע זאַכן. דאָס וואָס זעט אויס אומוויכטיק פאַר איינעם, איז חשוב פאַרן צווייטן און וואָס ס'איז נישט וויכטיק היינט, וועט זיין וויכטיק מאָרגן. א בריוו פון געטען וועגן לייוונט פאַר די קוילן־גרעבער אין ווײמארער־פירשטנטום, א בריף אין וועלכן דער דיכטער־מיניסטער בעט, אז דער לייוונט זאָל זיין שטאַרק און וואַרעם, כדי די קוילן־גרעבער אין די קאַלטע גרובן אונטער דער ערד זאָלן זיך נישט צוקילן — אַזאַ בריוו איז וויכטיקער כדי קענען לערנען געטעס כאַראַקטער מער ווי א סך פון זיינע ווערק. ס'איז באַקאַנט די אויספירלעכע ביאָגראַפיע, וואָס דזשעמס באָסוועל האָט אָנגעשריבן וועגן שמואל דזשאָנסאָנס לעבן, אין וועלכער דער באַרימטער ביאָגראַף גייט נאָך טריט ביי טריט דזשאָנסאָנען און נאָטירט יעדעס וואָרט, וואָס איז אַרויס פון זיין מויל — אָט די ביאָגראַפיע האָט געהאַט דעם גרעסטן דערפאָלג אין ענגלאַנד.

א. רעמבא האָט זיך קונה־עולם געווען מיט זיינע באַשרייבונגען פון אַלץ וואָס ער האָט געהערט און געזען אין זשאַבאָטינסקים די אמות, וואָס יעצט, נאָך זיין פּריצייטיקן טויט, וועלן אַפילו זיינע שונאים מודה זיין, אַז ער איז געווען אַ גרויסער מענטש. פון די ערי־

נערונגען לערנען מיר פיל, נישט בלויז וועגן זשאַבאָטינסקיס כאַראַקטער און זיינע גרויסע טאטן, נאָר אויך וועגן זיין גרויסן און שווערן קאמף פאַר זיין פאָלק און לאַנד. און וועגן זשאַבאָטינסקיס צייט־חברים לערנען מיר, אַז די וועלט איז פול מיט מטומטמים־עקשנים, וואָס ערשט לאַחר מעשה זענען זיי מודה אויפן אמת און גייסטיקע עקספּלאָאַטאַטאָרן, וועלכע נעמען פאַר זיך די אידייען פון גרויסן מענטשן נישט דערמאָנענדיק זיין נאָמען, און אויך נישט דאַנקבאַרע, וואָס אַלץ וואָס זיי האָבן, האָבן זיי פון דער גרויסער פערזענלעכקייט — און דאָך וואַרפן זיי נאָך אין איר שטיינער...

כ׳ווינטש דעם אינטערעסאַנטן און וויכטיקן בוך פון א. רעמבאַ פיל דערפאָלג.

דאָס בוך איז ווערט, אַז ס׳זאָל פאַרשפּרייט ווערן באַזונדערס צווישן אונדזער יוגנט, וואָס נויטיקט זיך אַזוי אין גרויסע און שיינע היסטאָרישע געשטאַלטן, ווייל נאָר זיי קרוינען מיט א נצחון די גרויסע נאַציאָנאַלע פרייהייטס - אידייען.

פּראָפעסאָר **יוסף קלויזנער**

ירושלים.

אין דערהיים

„די גאנצע וועלט איז די היים" אזוי הייסט דאָס בוך פון אינדישן דיכטער ראבינדראנאט טאַגאָרע. דער דאָזיקער נאָמען אנטשפּרעכט אמ־בעסטן דאָס לעבן פון זאב זשאבאָטינסקי.

זיין היים איז געווען די גאנצע וועלט. ס'איז כמעט נישט געווען קיין איין ווינקל אויפן ערד־קוגל אין וועלכן ס'איז געווען א יידישער ישוב, וווּ ס'איז נישט געטרעטן זיין פוס. ער איז געווען דער אייביק וואנדערנדער ייד אין פולן זין פון וואָרט.

און ווייל ער האָט געוואנדערט זיין גאנץ לעבן, האָט ער נישט געהאט קיין היים. זיינע וווינונגען זענען אלע געווען פּראָוויזאָרישע. אין קיין אָרט האָט ער נישט געלעבט סטאביל. זיינע הויז־זאכן זענען שטענדיק געווען טיילווייז פּארפּאקט, ווייל ער איז נישט געזעסן לאנג אויף איין אָרט. זיין היים איז געווען אין האָטעלן און אין באן־וואגאָנען, און זיינע שענק פאר ביכער און קליידער זענען געווען — וואליזעס.

אין פארשידענע האָטעלן אין דער גאנצער וועלט, פון וואַרשע ביז קייפּטאון, פון ניו־יארק ביז שאנכײַ — האָט ער פארברענגט כמעט זיין גאנץ לעבן. קיין מנוחה און אפרו האָט ער נישט געפונען אין די פיל פּלעצער.

פון זייט ער האָט פארלאָזן ארץ־ישראל אין 1929 און האָט שוין מער נישט געקענט צוריקקומען, ווייל די ענגלענדער האָבן אים פארבאָטן דעם אריינפאר אין לאנד, האָט ער געוווינט אין פאריז. אין דער הויפּט־שטאָט פון פראנקרייך, וועלכע ער האָט אגב זייער ליב געהאט, האָט די זשאבאָטינסקי־פאמיליע — ער, זיין פרוי און זייער בן יחיד, ערי —

געהאט א וווינונג אין 14־טן אראָנדיסמאַן (קוואַרטאַל), נעבן דער מעט־ראָ־סטאַציע אַלעזיאַ, נישט ווייט פון פּאַריזער „אוניווערזיטעטס־שטאָט". אין א קליין רואיק געסל, מיטן נאָמען מארי ד'אווי. דאָרט האָט פרוי זשאַבאָטינסקי געדונגען א וווינונג פון פיר קליינע צימערן און איינגעאָרדנט מיט פיל געשמאַק און חן.

אין צענטער פון רוישיקן פּאַריז, וואָס איז שטענדיק ווי א זידיקער קעסל, זענען דאָ ווייניק רואיקע ווינקעלעך. די גאַס מארי ד'אווי איז געווען איינע פון זיי. אין דער דאָזיקער דירה איז נישט געווען קיין רחבות און קיין גרויס קאָמפאָרט. אפילו קיין טעלעפאָן איז דאָרט נישט געווען. ווען מ'האָט טעלעפאָנירט, פלעגט זשאַבאָטינסקי מוזן אַראָפּגיין פון פערטן שטאָק אויפן פּאַרטער, ווייל דער טעלעפאָן איז געווען אין צימער פון „קאָנסיערזש" (דער הויז - וועכטער). די גוטע באַקאַנטע און ביוראָ־מענטשן האָבן געוווסט אז ער האָט נישט קיין באַקוועמלעכקייטן און מ'פלעגט אים נישט פיל מאַטערן מיט טעלעפאָן - געשפּרעכן אין זיין וווינונג. זיי פלעגן זיך דערלויבן צו טעלעפאָנירן נאָר אין זייער דרינגנדע פאַלן. אין דער דאָזיקער וווינונג איז זשאַבאָטינסקין געלונגען אָנצושרייבן פיל פון זיינע בעסטע ליטעראַרישע ווערק, ווי דער וווּנדערבאַרער ראָמאַן „די פינף" (פיאַטערא").

נאָכן גרינדונגס - קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, אין אָנהויב 1936, האָבן זיי פאַרלאָזן פּאַריז און זיך באַזעצט אין לאָנדאָן. פון דאַן אָן האָט שוין די זשאַבאָטינסקי־פאַמיליע בכלל נישט געהאַט קיין וווינונג. דער זון, ערי, איז אוועק קיין ארץ־ישראל און דאָרט געלעבט, צום אָנפאַנג אַלס אינזשעניער אין רוטענבערגס עלעקטרישע סטאַציע אין נהרים, שפּעטער אַלס נציב בית"ר פון ארץ־ישראל. זיי ביידע, זשאַבאָטינסקי און זיין פרוי, האָבן אַלע יאָרן אין לאָנדאָן, ביזן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, געלעבט אין א האָטעל און נישט געהאַט קיין וווינונג פאַר זיך. זייער מעבל און די זאַכן פון זייער פּאַריזער וווינונג זענען געבליבן די גאַנצע צייט אין איינעם פון די מאַגאַזינען אויף דער לאָנדאָנער באַן־סטאַציע וויקטאָריאַ, ווייל ס'איז נישט געווען ווו זיי אַריינצולייגן. איידער זיין פרוי האָט ליקווידירט דאָס פּאַריזער הויז און זשאַבאָטינסקי איז אַליין געווען אין לאָנדאָן, האָט ער געוווינט ביי זיין פריינט ד"ר יונה מאַכאָווער. ווען אויך זי איז אָנגעקומען קיין לאָנדאָן האָבן זיי געדונגען א צימער, איין צימער, אין א האָטעל, פון וועלכן עס האָט געשמעקט דער ריח פון דיקענס'עס תקופה אויף דער גאַס

בעלסייז־גראוו, נומער 12, א פערטל־שעה גאנג צופוס צו דער ביורא פון דער נייער ציוניסטישער ארגאניזאציע, ווו ער האט געארבעט.

די סיבה פון דעם וואס זיי האבן נישט געהאט קיין אייגענע דירה האט נישט געשטעקט בלויז אין דעם פאקט, וואס ער פלעגט אפט ארומ־פארן אין אויסלאנד. (אין די לעצטע פינף יאר פון זיין לעבן, איז ער געווען צוויי מאל אין אמעריקע, צוויי מאל אין דרום־אפריקע און אומצייליקע מאל איבער גאנץ אייראפע). די הויפט־סיבה איז געווען — געלט מאנגל. ס'איז שוין איצט נישט קיין סוד, אז זשאבאטינסקי איז נישט געווען קיין פארמעגלעכער מענטש. וואס אן אמת, זיינע פארלעזונגען, אַר טיקלען אין דער פרעסע און זיינע ביכער האבן אים געקענט געבן פרנסה בריווח. אבער ס'איז אויך אלעמען באקאנט, אז דעם גרעסטן טייל פון זיינע הכנסות פון זיינע רעפעראטן פלעגט ער אוועקגעבן דער פארטיי, און דעריבער האט ער זייער אפט געפילט א געלט־מאנגל. איינמאל, אין יאר 1937, ווען זיין מאטעריעלע לאגע האט זיך אביסעלע פארבעסערט, האט פרוי זשאבאטינסקי אנגעהויבן טרוימען צו קויפן א קליין הייזל אין לאנ־דאן, און זיי האבן שוין אפילו אויסגעקליבן א הויז, געשריבן א קאנ־טראקט און געגעבן האנט־געלט. אין יענע טעג, איז די מאדאם געווען זייער גליקלעך, אז סוף כל סוף וועלן זיי האבן א באקוועמען אפרו־ווינקל. צוזאמען מיט איר האבן מיר, די יונגע שילער זשאבאטינסקין, וועלכע האבן געארבעט אונטער זיין דירעקטער לייטונג, געחלומט וועגן א באַ־קוועמער ווינונג און זאגאר וועגן א קליין אויטאמאביל פון וועלכן א בית"רי, וועלכער וועט וווינען אין איינעם פון די צימערן אין דאזיקן הויז, וועט זיין דער שאפער און ער וועט פירן דעם ראש־בית"ר יעדן טאג אין ביורא אדער אויף זיינע אוידיענצן. אבער אט די אלע פלענער זענען שנעל צעגאנגען ווי א רויך, ווען ס'איז אנגעקומען דער טערמין צו צאלן די צווייטע ראטע אין ס'איז נישט געווען מיט וואס צו באצאלן. זיי האבן דאן פארלוירן דאס האנט־געלט, און זענען געבליבן וווינען אין האטעל־צימער.

ס'איז געווען א צייט, ווען א גרופע פון נאענטע פריינט האט אים געוואלט געבן א מתנה אין נאמען פון וועלט־בית"ר — א קליין הייזל. אבער ווען ער האט זיך דער־ווּסט וועגן דאזיקן פלאן, האט ער זיך מיט דער גאנצער ענערגיע קעגנגעשטעלט און קאטעגאריש פארבאטן עפעס צו טאן אין דער ריכטונג. ס'האבן נישט געהאלפן אונדזערע אויפקלע־רונגען, אז די בית"רים אין דער גאנצער וועלט ווילן מיט זייערע גראשנס געבן א קליינעם אויסדרוק פאר זייער גרענעצלאזער ליבע און פארערונג.

ער איז געבליבן ביי זיינס. און ווען עמיצער פון אונדז האָט געוואגט צו אַרגומענטירן, און געזאָגט: וואָס איז דאָס בייז? אויך דער פּרעזידענט פון דער יידישער אגענץ, ד"ר חיים ווייצמאַן, האָט געקריגן אין לאָנדאָן א הויז אַלס מתנה, און פאַרוואָס פאַרבאַט ער אונדז, זיינע שילער, צו טאָן די זעלבע זאַך. האָט ער אונדז אָפּגעענטפערט זייער העפלעך, ווי זיין שטייגער, אָבער ענערגיש און געבעטן מער נישט צוריקצוקערן צו דער דאָזיקער טעמע.

דער האָטעל, אין וועלכן ער האָט געוווינט אין לאָנדאָן, איז געווען א ריינער, נאָר אן אַלט־מאָדישער. קיין מאָדערנע איינריכטונגען זענען אין אים נישט געווען. דער טעלעפאָן איז געווען נישט אין צימער, נאָר אין קאָרידאָר. און באָטש ס'איז געווען בעקוועמער אין דעם געביט ווי אין פּאַריז, ווייל דאָס צימער איז געווען נישט אויפן פערטן שטאָק, נאָר אויפן פּאַרטער, פלעגט ער אויך אין לאָנדאָן מוזן צענדליקער מאָל א טאָג איבערייסן די אַרבעט און אַרויסגיין פון צימער צום טעלעפאָן, אָדער מאַדאַם זשאַבאָטינסקי פלעגט זיך מוזן מטריח זיין אונצייליקע מאָל אין טאָג, כדי אָפּצונעמען דעם טעלעפאָן.

אין ווייל זיי האָבן געהאַט סך־הכל איין צימער, וואָס האָט געדינט אי אַלס שלאָף־צימער, אי אַלס עס־צימער, אי אַלס אַרבעטס־צימער ווי אויך אַלס אויפנאַמע־צימער, האָבן זיי נישט געקענט אויפנעמען אין אים פיל געסט. ווען פּנחס רוטענבערג, דער אַמאָליקער רוסישער רעוואָלוציאָנער, וועלכער האָט געהאָלפן זשאַבאָטינסקין ביי דער שאַפונג פון יידישן לעגיאָן און וועלכער האָט זיך פאַראייביקט אַלס דער, וואָס האָט געגעבן ליכט — עלעקטריש ליכט — ארץ־ישראל, ווען ער פלעגט קומען קיין לאָנדאָן און האָט ווי געוויינלעך שטענדיק באלד מודיע געווען אז ער איז געקומען, כדי אָפּצושטאַטן א באזוך ביי זיין פריינט, האָט אים זשאַבאָטינסקי געלאַדן צו קומען צו אים אין האָטעל, אָבער אים אויפמערקזאַם געמאַכט פון פאַרויס: „קוק זיך נישט אַרום אין מיין דירה, ווען דו גייסט אריין". אגב, פּנחס רוטענבערג איז געווען דער איינציקער צו וועלכן זשאַבאָטינסקי האָט זיך געווענדעט, ווען זיי האָבן גערעדט העברעאיש, אויף „דו" (אתה). צו אַלע אַנדערע טויזנטער מענטשן, וועלכע פלעגן אים באַזוכן אָדער מיט וועלכע ער פלעגט זיך באַגעגנען, האָט ער זיך געווענדעט אין דער דריטער פּערזאָן „אדוני".

אין זיין אויטאָביאָגראַפיע האָט זשאַבאָטינסקי דערקלערט די סיבה פון דאָזיקן מנהג זיינעם:

„אין „אנשויאונג" האָט זיך קריסטאַליזירט ביי מיר נאָך פון דער

פריער יונגנט. און ביז היינט דאָמינירט זי און רעגירט איבער מיין באַציאונג צו דער געזעלשאַפט. אַנדערע זאָגן, אַז דאָס איז נישט קיין אַנשויאונג, נאָר א משוגעת. אמת, איך בין „משוגע" לגבי דעם באַגריף פון גלייכהייט. אין יענע יאָרן האָט זיך די דאָזיקע נייגונג מיינע אויסגעדריקט אין א בייזן פּראָטעסט קעגן יעדן איינעם וואָס האָט געוואַגט זיך צו ווענדן צו מיר מיט „דו" און נישט מיט „איר", דאָס הייסט קעגן דער גאַנצער דערוואַקסענער וועלט. דעם דאָזיקן משוגעת בין איך געבליבן טריי ביזן היינטיקן טאָג: אין אַלע שפּראַכן אין וועלכע ס'איז דאָ דער אונטערשיד, ווענד איך מיך אפילו צו א דריי יעריק קינד מיט „איר". און אפילו וואָלט איך אַנדערש געוואָלט, וואָלט איך נישט געקענט".

א מנהג האָט געהערשט ביי זיי, אַז ווען ס'פלעגט קומען קיין פּאַריז אָדער קיין לאָנדאָן א גאַסט פון די פירער פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג פון אויסלאַנד, פלעגט מאַדאַם זשאַבאָטינסקי אים איינלאַדן צו זיי אויף אָוונט־ברויט. דאָ איז דערשינען זשאַבאָטינסקי נישט אַלס ציוניסטישער פירער נאָר אַלס גאַסטפריינטלעכער בעל־הבית, וואָס האָט אַנגענעם געמאַכט דעם צייט־פאַרטרייב פון גאַסט מיט א פריינטלעכן געשפּרעך איבער לייכטע טעמען. אין א זעלכע פאַלן פלעגט מען אויסמיידן צו שמועסן אויף פּאָליטישע טעמען, כדי נישט שווער צו מאַכן די פריינטלעכע אַטמאָספער.

פיל מענטשן, פון זיינע אַלטע באַקאַנטע, באַזונדערס פון דער רוסישער תקופה, פלעגן קומען צו אים א היים. א פּאַרטיי־מיטגליד אָדער א פּאָליטישער קעגנער, אָן אונטערשיד, ווען זיי זענען געקומען קיין לאָנדאָן פלעגן זאָפאָרט טעלעפאָנירן צו „וולאַדימיר יעווגעניטש" און ער פלעגט אויפנעמען אַלעמען פריינטלעך, טראָץ זיינע פיל באַשעפטיקונגען. די אַלטע פריינט פון די רוסישע צייטן פון פאַר 1914, אפילו ווען זיי זענען געקומען פון ארץ־ישראל און האָבן געקענט העברעאיש, פלעגן רעדן רוסיש. די שפּראַך איז געווען ווי א גייסטיקע בריק, וואָס זיי פלעגן לייגן צווישן זיי — זאָגאָר פאַרביסענע פּאָליטישע קעגנער — און דעם ליבלינג פון דעם רוסישן ציוניזם, זאָגאָר נאָך פיל צענדליקער יאָרן. ווער קען אויסרעכנען די צאָל פון דידאָזיקע מענטשן? די „רוסישע עמיגראַציע" האָט זיך געפילט נענטער צו זשאַבאָטינסקין, ווי יעדער אַנדער טייל פון גלות־יידנטום. אין די טיפענישן פון זייער נשמה האָבן זיי אים גענומען אין מאָנאָפּאָל. זיי זענען ארומגעגאַנגען ווי יחסנים. "זשאַבאָטינסקין האָבן זיי דאָך, די רוסישע יידן, געגעבן דעם יידישן פאָלק און דער וועלט".
און טאָמער האָט זיך מיט אים געטראָפן אימיצער, וואָס איז געבוירן גע־

וואָרן אין זיין געבורט־שטאָט, א ד ע ס, האָט זיך דער „אָדעסאַק" גע־פילט ווי א שותּף צו דער וווּנדער־פּלאַנצונג, וואָס איז אויפגעוואַקסן אויפן באָדן פון זיין געבורט־שטאָט.

זשאַבאָטינסקי האָט ווירקלעך ליב געהאַט מיט א יוגנט־ליבע זיין אָדעס. די בעסאַראַבישע יידן, באַזונדערס פון דער גרעניץ־שטאָט טשעטאַ־טאַ־אַלבאַ (אין די רוסישע צייטן האָט זי געהייסן אַקערמאַן), ווו ער איז געקומען אויף א פּאַרטראַג, דערציילן פיל וועגן שטאַרקן אויסדרוק, וואָס דער אַדעסער זון האָט געגעבן צו זיין בענקעניש נאָך זיין געבורט־שטאָט, וואָס געפינט זיך אינגאַנצן אייניקע קילאָמעטער פון אַקערמאַן.

ער האָט שפּאַצירט אויף די ברעגעס פון דניעסטער און אַריבער־געקוקט אויף דער צווייטער זייט, אַזוי נאָנט צו אַדעס, צו יענע ערטער, וועלכע זענען אים געווען אַזוי ליב און טייער.

זשאַבאָטינסקי פלעגט זאָגן: "אָדעס איז נישט נאָר קיין געאָגראַפי־שער באַגריף. דאָס איז א גאַנצע וועלט־אַנשויאונג".

ווייל מער ווי יעדע אַנדערע שטאָט אין דער וועלט, האָט דער דאָזי־קער כרך געפּרעגט דעם כאַראַקטער און שטימונג פון יעדן איינעם וואָס איז געבוירן געוואָרן אונטער זיינע הימלען. פון אָדעס האָבן אירע קינ־דער געירשנט דעם גייסט פון דרייסטקייט און געוואַגטקייט, אָט דעם איי־דעלן מין פון אַוואַנטורע, וואָס שטעלט זיך נישט אָפּ פאַר שטרויכלונגען און אַנערקענט נישט קיין שוועריקייטן אויפן וועג. די אָדעסער זענען גע־ווען „וועלט־בירגער" נישט אין נעגאַטיוון זין פון מאַנגל פון א פאָטער־לאַנד־געפיל, נאָר אין דעם אַלעם גוטן, וואָס שטעקט אין א מענטשן, וועל־כער קען זיך אויסגעפינען זיין פּלאַץ אויפן גאַנצן ערד־קוגל און וואָס איז מסוגל זיך אויסצוטרעטן א וועג אין לעבן מיט זיינע עלנבויגנס . אן אָדעסער — פלעגט זשאַבאָטינסקי זאָגן — וועט נישט פאַרלוירן ווערן. ער וועט נישט דערטרונקען ווערן אין שטראָם, וואָס פאַרכאַפּט דעם מענטשן. אַן אָדעסער אין אן אויסטויגער, א טיפּ פון א מענטש וועלכער טויג זיך צו אַלץ און קען טאָן יעדער ארבעט — א שוואַרצע און ריינע, זיין א פּרינץ און א האָטעל־דינער .

די אָדעסער יידן, וועלכע זענען זייט דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע גע־ווען צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט, זענען געווען ווי א „אָרדן" און זשאַבאָטינסקי איז געווען איינער פון זיינע הויפּטן. אַרום אים האָבן זיי זיך אַלע קאָנצענטרירט, פּאַרטייאישע פריינט און קעגנער. אַלע. אַלע. און ער איז געווען צוגעבונדן צו זיי מיט א שטאַרקן האַרציקן געפיל.

ס'האָט אים קיינמאָל נישט געאַרט, ווען אַדעסער האָבן אים „פּאַרדרייט דעם קאָפּ" און אים צוגענומען זיין צייט. זיי זענען געווען פּריווילעגירט ביי אים. פאַר זיי איז זיין טיר שטענדיק געווען אָפן.

ער האָט זיך שטענדיק געפונען צווישן פּרעמדע מענטשן, טיילמאָל צווישן מענטשן, וועלכע ער האָט פריער נישט געקענט און נישט געזען. אָבער קיינמאָל האָט ער נישט ארויסגעוויזן קיין אויסערלעכע צייכנס פון בענקעניש א היים. זיין אָפּטע קאָרעספּאָנדענץ מיט זיין פרוי האָט אים פּאַרטרעטן דעם ווילן צו זיין אין משפּחה־קרייז. נאָר ימים־טובים־צייט, ווען ס'איז אים אויסגעקומען צו פאַרברענגען אין דער פרעמדס, ווייט פון זיין פרוי און זון, האָט ער זיך געשפּירט איינזאַם. פאַרשטייט זיך, הונ־דערטער מענטשן וואָלטן געווען גליקלעך, ווען ער וואָלט באַוויליקט אָנ־צונעמען זייער איינלאַדונג און פאַרברענגען ביי זייער טיש. אָבער יום־טוב האָט זיך אים געגלוסט צו זיין אין משפּחה־קרייז און צווישן זיינע נאָענטע פריינט.

ער איז נישט געווען קיין פרומער, אָבער ער האָט געהאַט פיעל פּיעטעט פאַר דער יידישער טראַדיציע. יידישע ימים־טובים זענען ביי אים געווען איינער פון די פיינסטע אויסדרוקן פון דער שיינער יידישער טראַ־דיציע. ווען ער פלעגט אונדז געבן צייטנווייז אָנווייזונגען וועגן דער דער־ציערישער ליניע פון בית"ר, האָט ער אונטערגעשטראָכן דעם ווערט פון יידישע ימים־טובים און אונדז געראַטן זיי צו פאַרוואַנדלען אין א קולט, און פלעגן זיי אין בית"ר. ער אליין האָט זיך זייער געפרייט צו פאַר־ברענגען די ימים־טובים טעג, באַזונדערס די סדר־נעכט פון פסח, אין משפּחה־קרייז.

ווען זיי האָבן געלעבט אין פּאַריז, בערך א צען יאָר, פלעגן זשאַבאָ־טינסקי און זיין פרוי אָפּריכטן דעם ערשטן סדר אין הויז פון ה' שני־אורסאָן. דאָס איז א יידישע שיינע יחסנישע פאַמיליע, א סינטעזע פון אַריסטאָקראַטיש־רבניש און אַ מאָדערן אינטעליגענט־אייראָפּעיש הויז. די בעל־הבית"טע האָט זיך אויפגעהאָדעוועט אין הויז פון איר פעטער, דעם ליובאַוויטשער רבי. דער הויפּט פון דער משפּחה איז געווען א „קאַ־זיאָנער" רב אין איינער פון די שטעט, אין תחום־המושב, אין צאַריש־רוסלאַנד. די פיר זין, מערסטנטייל בית"רים, האָבן באַקומען זייער ביל־דונג אין פראַנצויזישן פּאָליטעכניקום, און זענען געווען הויכע אָפיצירן אין דער פראַנצויזישער ארמיי. נאָך דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע איז די פאַמיליע אָנגעקומען מיטן עמיגראַנטן־שטראָם קיין פּאַריז, געהאַט דער־פאָלג אין די געשעפטן, און זייער הויז איז געוואָרן א צענטער פאַר דער

גייסטיקער עליטע פון יידנטום. אַ שיין יידיש הויז, א מישונג פון דער האַרציקייט, כאַראַקטעריסטיש פאַר די רוסישע יידן, מיט דער לייכטיקייט און שפּילענדיקייט פון פּאַריזער. די בעסטע יידישע עסקנים פון פּאַריז און חשובע געסט פון אויסלאַנד, וועלכע פאָרן דורך די פראַנצויזישע הויפּט־שטאָט, אַלע גענייסן פון דער אויסגעצייכנטער גאַסטפרייַנדלעכקייט פון שניאורסאָנס הויז. די „סדר־נעכט" אין דער שטוב זענען געווען בארימט. צו זיי פלעגן קומען זשאַבאָטינסקי און זיין פרוי, זלמן שניאור און זיין פאַמיליע, עפרויקין פון די באַוווסטע עסקנים אין מערב־אייראָפּעאישן יידנטום, און פיל נכבדים פון דער יידישער עדה איו פּאַריז. דער פּסח־סדר אין דעם הויז איז געווען א געזעלשאַפטלעכע עראייגניש. ווען מען וואָלט פאַרצייכנט די געשפּרעכן, וואָס האָבן זיך געפירט ביים טיש, וואָלטן מיר געהאַט אן אונגעהויער אינטערעסאַנטן ליטעראַרישן מאַטעריאַל. באַזונדערס איז די אויפמערקזאַמקייט געווען געריכטעט צו די געשפּרעכן צווישן זשאַבאָטינסקין און זלמן שניאורן, בפרט ווען ס'איז געווען באַקאַנט, אַז אין אַ געוויסער צייט איז דורך א „שוואַרצע קאַץ" צווישן זיי. אַמאָל, האָט זיך שניאור גערעכנט אלס איינער פון זשאַבאָטינסקיס באַגייסטערטע אָנהענגער, און דער גרויסער דיכטער האָט אים געווידמעט זיין באַקאַנט ליד „ספּאַרטאַקוס". נאָר אין אַ געוויסער תקופה זענען קאַלע געוואָרן די באַציאונגען. פאַרוואָס האָבן זיך אָפּגעקילט די באַציאונגען צווישן זיי — אפילו זשאַבאָטינסקי האָט אויף דעם נישט געקענט געבן קיין תשובה. דער שרייבער פון די שורות האָט אים אַמאָל געפרעגט וועגן דעם. זשאַבאָטינסקי האָט געענטפערט מיט אן אקסל־צוג: „איך ווייס נישט, אויף אן אמת, איך ווייס נישט". נאָר ביים „סדר" פלעגן זיי זיך טרעפן און שמועסן. די דאָזיקע שמועסן, וואָס זענען געווען געפּעפּערט מיט עלעגאַנטן הומאָר, זענען געווען א שיינע דעקאָראַטיווע ביילאַגע צום פיינעם „סדר".

אין די פּאַריזער טעג פלעגט מען דעם צווייטן „סדר" אָפּריכטן אין א יידישן רעסטאָראַן, אין יידישן קוואַרטאַל פון פּאַריז. אָט דער „סדר" איז געווען א ענג־פּאַרטייאישער. אין אים פלעגן זיך באַטייליקן די מיטגלידער פון דער רעוויזיאָניסטישער וועלט־עקזעקוטיווע און פון שלטון בית"ר. דער אַלטער ד"ר זיניאַוווי טיאָמקין, א ציוניסט פון זיין פריער יוגנט, נאָר וואָס האָט געלעבט אין אַן אַסימילאַטאָרישער סביבה, האָט צוליב געוויסע באַדויערנסווערטע פאַמיליע־סיבות נישט געקענט פילן דעם טעם פון יום־טוב ביי זיך אין דער היים. ער פלעגט עס אָנרעדן מ'זאָל אָרגאַניזירן א „סדר" פאַר די לייטער פון דער באַוועגונג. זשאַבאָטינסקי

און זיין פרוי זענען, ווי געוויינלעך, געזעסן בראש פון טיש און האָבן אָנ־געשטעקט אלעמען מיט א אטמאָספער פון פייערלעכקייט און פריילעכער שטימונג.

ווען מיר זענען אריבער פון פאריז קיין לאָנדאָן, זענען נאָך ענגער געוואָרן די פאמיליע־באַציאונגען אין דער אויבערשטער לייטונג פון דער באַוועגונג. ימים־טובים־צייט פלעגט מען זיך צענויפקומען אין א הויז פון איינעם פון די עקזעקוטיוו־מיטגלידער. אָפט ביי שלמה יעקובי אָדער ד״ר שוואַרצמאַן, עליהם־השלום, אָדער צו לענגערע יאָר — ביי ש. לאנד־מאַן, א באַקאַנטער ציוניסטישער אדוואָקאט, וואָס איז געווען אין די ערשטע יאָרן נאָך דער באלפור דעקלאראַציע סעקרעטאר פון דער ציוניס־טישער עקזעקוטיווע אין לאָנדאָן און ווייצמאַנס אן אינטימער מיטאר־בעטער. שפּעטער איז ער געווען יורים־קאָנסול פון דער נייער ציוניסטי־שער אָרגאַניזאַציע.

די „סדר״־נעכט אין לאָנדאָן זענען באַזונדערס פייערלעך אָפּגעריכט געוואָרן. זשאַבאָטינסקי און זיין פרוי האָבן באַקומען איינלאַדונגען צו פאַרברענגען ביי באַקאַנטע די פסח־ אָוונטן, אָבער זיי האָבן אויסגעוויילט צו זיין אין פאַמיליע ־ קרייז פון דער פּאַרטיי. אין הויפּט־ביור־ראָ פון דער באַוועגונג אין לאָנדאָן האָבן געאַרבעט אייניקע יונגע מענער און פרויען, נאָך נישט חתונה־געהאַטע, אָן פאַמיליעס. און זשאַבאָטינסקי האָט נישט געוואָלט, אז אָט די נישט חתונה־געהאַטע זאָלן זיך פילן איינ־זאַם אין דער ריזיקער מעטראָפּאָליע, אין די אָוונטן פון פרייהייטס־יום־טוב. ער וואָלט גערן איינגעלאַדן אלעמען צו זיך, אָבער ער האָט צום באַ־דויערן נישט געהאַט קיין פּלאַץ אין זיין איינציקן צימער אין האָטעל אויף א גרויסן צוזאַמענטרעף.

כדי אלע זאָלן זיך פילן באַקוועם און אָנגענעם, האָט ער באַשלאָסן אז דער „סדר״ זאָל אָפּגעריכט ווערן אין ביוראָ פון דער עקזעקוטיווע, אויף פינטשליי־ראָוד. אין דער קליינער אָבער שיינער געביידע, אין צפון־מייל פון לאָנדאָן, וואָס איז געשטאַנען אין א גאָרטן, איז דעקאָרירט גע־וואָרן דער גרעסטער צימער, דער הערצל־זאַל (דאָרט פלעגן פאָרקומען, ווי געוויינלעך, פּרעסע ־ קאָנפערענץ און קליינע פאַרזאַמלונגען) מיט לע־בעדיקע בלומען, און די פרויען פון די עקזעקוטיוו־מיטגלידער מיט פרוי זשאַבאָטינסקי אין דער שפּיץ האָבן זיך אייניקע טעג באַשעפטיגט מיטן צוגרייטן דעם „סדר״. ס'איז געווען א טאַראַראַם. די לעצטע צוויי טעג פאַר יום־טוב האָבן די דאַמען אפילו געשטערט דעם נאָרמאַלן ארבעטס־לויף אין ביוראָ. לויט זשאַבאָטינסקיס ווונטש האָט מען באַפרייט אלע

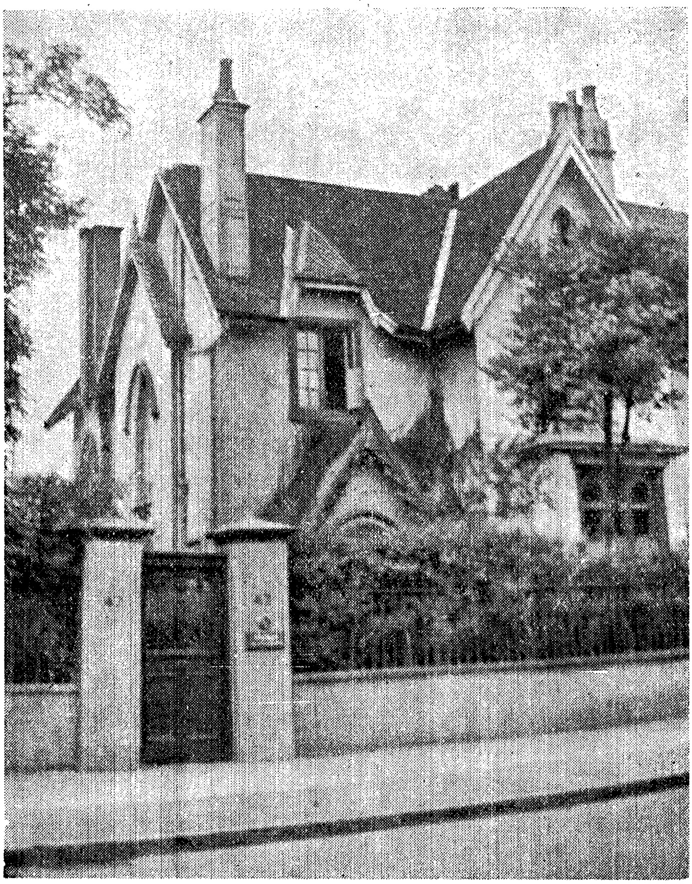

די געביידע פון די רעוויזיאָניסטישע וועלט־אינסטיטוציעס אין לאָנדאָן.

פרייליינס פון דער ביורא־ארבעט, כדי זיי זאָלן קענען העלפן צוגרייטן דעם יום־טוב.

אין יידישן לאָנדאָן איז באקאנט געוואָרן די פארבערייטונג צום „סדר" און צענדליקער יידן האָבן אויסגענוצט אלע מינים „פראָטעקציעס", כדי זיך צו קענען באטייליקן אין זשאַבאָטינסקיס „סדר". צום

באדויערן, האָט מען נישט געקענט אנטקעגנקומען אלע בקשות, סיי צוליב מאנגל אין פּלאַץ און סיי ווייל דער פּרעזידענט האָט אויסגעדריקט זיין ווונטש זיך צו געפינען אין דער יום־טוב נאכט אין דער „פאמיליע״־סביבה (אזוי האָט ביי אים געהייסן דער קרייז פון זיינע פריינט און מיט־ארבעטער).

צום „סדר״ זענען אלע געקומען יום־טוב׳דיק. די דאַמען זענען גע־ווען אין באַל־קליידער, און זשאבאָטינסקי — אין א פראק. איידער די צערעמאָניע האָט זיך אָנגעהויבן איז ער ארומגעגאנגען אין די צימערן און זיך אונטערהאַלטן מיט זיינע מיטארבעטער, א דרייסיק פּערזאָן בערך, מיטגלידער פון דער נשיאות, שלטון בית״ר און די ביורא־באאמטע מיט זייערע פרויען. ס׳איז איינגעלאַדן געוואָרן א חזן, וואָס האָט „קאָמאַנדע־וועט״ איבערן זאָגן די „הגדה״. דער הויפּט־משורר איז שטענדיק געווען אינזש. קאפּעלאָוויטש, אן עקזעקוטיוו ־ מיטגליד, א געוועזענער ישיבה־בחור אין דער יוגנט, א ייד א תלמיד־חכם וואָס האָט קאָנקורירט מיטן חזן מיט זיין שיינער שטימע. זשאבאָטינסקי האָט געשיינט פאר שמחה הערנדיק אונדזער כאָר. די שטימונג איז געווען זייער א געהויבענע. דער „סדר״ האָט געדויערט לאנגע שעה׳ן, ביז באגינען. יעדער איינער פון די טיש־זיצער האָט געמוזט זאָגן א „קורצן דרוש״ מעניני דיומא. אַלע האָבן זיך געקווילערט פאר געלעכטער, ווען די „גויים״ אין דער געזעל־שאפט, אייניקע פון די אָנוועזנדע, וועלכע האָבן זיך דערצויגן אויף א פרעמדער קולטור און זענען נישט געווען אזוי בקי אין די קליינע אור־תיות׳לעך — האָבן אויך געדארפט זאָגן „תורה״. זיי האָבן געמוזט, נע־בעך, אָנשטרענגען זייער גאנצן כוח־הזכרון פון די קינדער־יאָרן, כדי זיך צו דערמאָנען עפּעס אין א סיפור, וואָס איז פארבונדן מיט פּסח. זשא־באָטינסקי אליין האָט דערציילט לוסטיקע עפּיזאָדן, ערינערונגען פון זיינע פּסח־אָוונטן אין פארשידענע לענדער, באזונדערס אין די צייטן ווען ער האָט פארברענגט אין אמעריקע.

איין סדר נאכט איז עם אויסגעקומען צו פארברענגען אויפן שיף, וואָס איז אָפּגעפאָרן פון אמעריקע קיין אייראָפּע. מיט זיין פעליטאָנים־טישן טאַלאַנט האָט ער געשילדערט א „יענקי״, א ידישן שוסטער פון רוסישע תהום־המושב, וועלכער האָט עמיגרירט קיין אמעריקע מיט א סך יאָרן צוריק. דאָרט האָט ער געמאכט א פארמעגן, נאָר קיין למדן איז ער נישט געוואָרן. ער האָט אָבער אויסגעזען, מיט א שיין באוואק־סענעם בערדל, ווי א ייד אָנגעשטאָפּט מיט תורה, און א דאנק דעם איז ער געוואָרן אויף דער שיף א „רב״. אויף דער שיף האָט מען אָפּגעריכט

א „סדר” און פארשטייט זיך, אז מ'האָט מכבד געווען דעם „רב” מיטן פירן דעם „סדר”. דער דאָזיקער גוטמוטיקער ייד'ל, וואָס האָט קוים גע־קענט „עברי”, האָט געמיינט אז אַלע פּאַסאַזשירן זענען א זעלכע עם־הארצים ווי ער, און ער האָט געטיילטביים „סדר” פארשידענע כיבודים, אויסמישנדיק יידישע מנהגים פון פאַרשידענע ימים־טובים און פייער־לעכע געלעגנהייטן. אַלע שיפס־אָפיצירן, וועלכע האָבן דעם „רב” אָפּגע־געבן כבוד ־מלכים, האָבן ערשט ביים „סדר” דערפאַרן וואָס פאר א „רב” עס איז זייער פּאַסאַזשיר.

פסח 1939, ווען דער מארגנשטערן האָט זיך שוין באוויזן, זענען מיר ארויס פון דער וונדערבארער פייערלעכקייט, וועלכע די באטייליקטע אין איר וועלן קיינמאָל נישט פארגעסן. מיר אַלע, גליקלעך און צופרידן, האָבן באגלייט אונדזער פרעזידענט און זיין פרוי צו זייער האָטעל.

קיינעם פון אונדז האָט זיך נישט געחלומט, אז דאָס וועט שוין זיין דער לעצטער „סדר” אין געזעלשאפט פון דעם מענטשן, וועלכער איז אונדז געווען אמטייערסטן אויף דער וועלט.

אין דער פאמיליע

מאדאם זשאבאָטינסקי

אָנהויב 1936, ווען די אויבערשטע אינסטיטוציעס פון דער וועלט־באוועגונג זענען אריבער פון פאריז קיין לאָנדאָן, האָבן פריינט איינגעאָרדנט אַ געזעגנונגס־באַנקעט לכבוד מאַדאַם זשאבאָטינסקי, צוליב איר פאַרלאָזן די פראַנצויזישע הויפּט־שטאָט.

דער באַנקעט איז איינגעאָרדנט געוואָרן דורך די רעוויזיאָניסטן פון פאריז, אין זאַל פון האָטעל „קאָנטינענטאַל". אויפן פּרעכטיקן באַנקעט איז אָנוועזנט געווען די גאַנצע ציוניסטישע „סמעטענע" פון שטאָט און שרייבערס פון דער רוסישער עמיגראציע, וועלכע האָבן געוווינט אין פאַריז און פלעגן באזוכן די זשאבאָטינסקי־פאמיליע. זשאבאָטינסקי, וואָס האָט שוין דאַן געוווינט אין לאָנדאָן (צוליב זיין פּאָליטישער טעטיקייט, איז ער פריער אוועק קיין ענגלאנד און איבערגעלאָזט זיין פרוי צו ליקווידירן דאָס הויז), איז געקומען ספּעציעל צו דעם באַנקעט קיין פאריז. באגריסונגס־רעדעס האָט מען געהאלטן אין פיל שפּראכן. אַלע האָבן באַצייכנט די פיינע אייגנשאפטן פון זיין לעבנס־באַגלייטערין. זשאבאָטינסקי אַליין האָט געשוויגן און נישט געעפנט דאָס מויל די גאנצע צייט. ער האָט זיך צוגעהערט, ווי זיין פרוי, צו אַלע שבחים וואָס מ'האָט איר געטיילט פון אַלע זייטן. אין זיין געזיכט איז נישט געווען צו דערקענען קיין סימנים פון רעאַקציע. פּלוצלינג האָט זיך זיין פּנים געענדערט. מ'האָט דערקענט, אַז ער האָט אָנגעהויבן שיינען. ער האָט צוגעלייגט אַן אויער און אויפמערקזאם זיך צוגעהערט צו יעדן וואָרט וואָס איז אַרויס פון מויל פון איינעם פון זיינע יונגע מיטארבעטער, וועלכער האָט באגריסט מאדאם זשאבאָטינסקי. דער יונגער באגריסער האָט געזאָגט, אַז די יובי־

לאנטין איז ווערט באגייסטערונג נישט נאָר, ווייל זי נעמט אָן באהבה דעם שווערן לאַסט פון א מנהיגס אַ פרוי, וואָס האָט נישט קיין רו אין זיין לעבן, נאָר ווייל זי האָט אים אויסגעוויילט אלס איר לעבנס-באגלייטער, און מיטן פולן וויסן האָט זי אים אויסגעוויילט, כאָטש זי האָט גאנץ גוט געוווסט, אַז ביי זיין זייט וועט זי האָבן א שטורמישן לעבן, אַז זי וועט קיינמאָל נישט האָבן קיין רו, און אַז פיל ביטערניש וועלן זיי ביידע האָבן אין לעבן.

דער יונגער רעדנער האָט ציטירט א פראגמענט פון היינריך היינעס בוך „דער רבי פון באכראך". „די שיינע שרה זאָגט פאָלגנדע ווערטער: מיין הער, אויב דו ווילסט זיין מיין ריטער, דאַן מוזטו קעמפן מיט פיל פעלקער. און אין אַזאַ קריג קען מען געניסן פון זייער ווייניק דאַנקבאַרקייט און נאָך ווייניקער כבוד. און אויב דו ווילסט אויך אָנטאָן מיינע פארבן, דאַן מוזטו זיך צונייען געלע רינגען אויף דיין מאַנטל, און זיך צובינדן אַ גאַרטל מיט בלויע פאַסן. ווייל די זענען מיינע פארבן, די פארבן פון מיין הויז, וואָס הייסט ישראל, וואָס איז זייער אומגליקלעך און איז היינט צו שאַנד און צו שפּאָט אין דער וועלט".

ווען דער באנקעט האָט זיך פארענדיקט. איז זשאַבאָטינסקי צוגעגאנגען צו זיין יונגן מיטאַרבעטער, אים וואַרעם געדריקט די האַנט און געזאָגט: מיין פריינט, כ'האָב זיך זייער געפרייט צו הערן אייער טרעפלעכע און זייער געלונגענע ווערטער. דאָס איז די ריכטיקע אָפּשאַצונג.

* * *

פרוי זשאַבאָטינסקי האָט שטענדיק געטראָגן מיט שטאָלץ די דערנערקרוין. צוזאַמען מיט אים האָט זי געטראָגן די שווערע לאַסט, און קיינמאָל האָט זי נישט ארויסגעלאָזט קיין קרעכץ און זיך נישט באקלאָגט אויף איר גורל, וואָס האָט איר פארבערייטערט אַזאַ שטורמיש לעבן, אָן מנוחה. זי האָט אפילו נישט געדאַרפט ער זאָל זי מוטיקן. זי האָט אים געמונטערט. שטענדיק האָט זי געשאַפן ארום זיך אַן אַטמאָספער פון פרייলעכקייט און פייערלעכקייט. איר איינציקער ציל אין לעבן איז געווען צו מאכן לייכטער זיינע ליידן, אריינצוגיסן טראָפּנס פון זיסקייט אין ביטערן כוס, וואָס ער האָט געטרונקען זיין גאנץ לעבן.

זי איז געווען זייער א עלעגאנטע, מיט א פיינעם עסטעטישן געשמאַק. האָט זיך געקליידעט מיט פיל טעם. אין די באַרימטע „ראַזסוויעט"-בעלער אין דער פראנצויזישער הויפּט-שטאָט, וועלכע זענען געוואָרן יערלעכע

טראַדיציעס, האָט זי געשײנט מיט איר עלעגאַנטקײט. אָבער זי האָט זיך קײנמאָל נישט געקלײדערט ר ײ ך. זײ האָבן געקענט לעבן אין רײכטום, נאָר ער האָט זיך נישט געיאָגט נאָך דעם. פון וואָס ער האָט פאַרדינט אַר־בעטנדיק שווער, פלעגט ער אָפּגעבן פאַר דער פאַרטײ א גרויסן טײל, און זי האָט אַלץ פאַר ליב גענומען. קײנמאָל האָט זי נישט געמאַכט די מינדסטע באַמערקונג. זײן אױפפירונג איז פאַר איר געווען א נאַטירלעכע זאַך. דעריבער האָבן זײ נישט געהאַט קײן רײך־אײנגעריכטעטע וווינונג, נישט קײן מעבל, נישט קײן געשיר. דאָך איז זי שטענדיק געווען צופרידן און פרײלעך, אַזוי ווי זי וואָלט געווען די גרעסטע גביר׳טע. זי איז געווען גליקלעך. גליקלעך אין דער אָרימקײט און פײן. גליקלעך אפילו דאַן ווען זי איז געבליבן אײנזאַם לאַנגע חדשים און אָפּטמאָל אױך יאָרן, ווען ער פלעגט אַרומפאָרן איבער דער וועלט און זײער בן־יחיד איז אױך נישט געווען מיט איר. זי האָט געלעבט אײנזאַם לאַנגע מאָנאַטן אין גרויסע כרכים. אָבער אױך אין איר אײנזאַמקײט איז זי געווען צופרידן: דער גורל האָט איר באַשטימט צו זײן די לעבנס־באַגלײטערין פון זאב זשאַ־באָטינסקי, פון מנהיג פון יידישן פאָלק. זי האָט געפילט, אַז די השגחה האָט אױך אױף איר אַרױפגעלײגט א שווערע לאַסט, אַ פליכט וואָס נאָר זײער װײניקע אין דער גאַנצער וועלט זענען מסוגל אױסצופירן, און זי האָט דערפילט איר פליכט מיט טרײהײט, ליבע און איבערגעגעבנקײט.

ער האָט איר ליב געהאַט מיטן גאַנצן ברען פון זײן נשמה צוליב אירע פײנע אײגנשאַפטן. איר פּיקחות איז געווען א מוסטער־האַפטע. זי איז געווען א גלענצנדער פּסיכאָלאָג, וואָס האָט גוט געקענט די מענטש־לעכע נשמה. פון אײן געשפּרעך מיט אַ מענטשן איז זי געווען פעאיג אים טרעפלעך אָפּצושאַצן און כאַראַקטעריזירן. ער האָט זײער געשעצט די דאָזיקע אײגנשאַפט אירע, און פלעגט שטענדיק פרעגן איר מײנונג וועגן מענטשן, וועלכע זײ האָבן באַגעגנט. מ׳מוז מודה זײן, אַז זי האָט כמעט קײנמאָל נישט געהאַט קײן טעות אין איר אָפּשאַצונג. אױף דעם געביט האָט איר געהאָלפן די אינטואיציע, וואָס איז בײ איר אין אַן אױסערגע־וויינלעכער מאָס געווען אַנטוויקלט. איך געדענק: ווען מיר פלעגן זיך צע־נױפקומען אין זײער פּריוואַטער וווינונג צו א זיצונג פון שלטון בית״ר (די זיצונגען פון דער בית״רישער וועלט־לײטונג אין דער פּאַריזער תקופה זענען כמעט שטענדיק פאָרגעקומען אין זײער פּריוואַטער וווינונג) און מיר פלעגן באַהאַנדלען א שווערן און קאָמפּליצירטן פּראָבלעם, וואָס מיר האָבן נישט געקענט לײכט לעזן, פלעגט ראש־בית״ר זיך נוהג זײן אײנצולאַדן זײן פרוי אין צימער וווּ ס׳איז פאָרגעקומען די זיצונג. זײער קורץ און

פּרעציז פלעגט ער פאר איר רעפערירן דאָס פּראָבלעם און איר זאָגן: „זאָג אונדז, אנילי, ווי וואָלסטו באשלאָסן אין אַזאַ פאל?״ מיטן שנעלן דענקען, מיט איר לאָגישער אויפפאסונג און אינטואיטיווער סובטיליטעט פלעגט זי ארויסזאָגן א מיינונג. און מיר האָבן זיך נאכהער איבערציייגט, אַז זי איז גערעכט.

אין די פּארטיי־ענינים פלעגט זי זיך נישט אריינמישן. ווען זייער בן־יחיד איז אוועקגעפאָרן זיך צו באזעצן אין ארץ־ישראל, און זיי זענען געבליבן אליין, פלעגט זי קומען מיטן מאן צו די זיצונגען פון דער עקזעקוטיווע. די זיצונגען פלעגן זיך שלעפּן טיילמאָל לאנגע אוונטן און נעכט און ער האָט זי נישט געוואָלט לאָזן אליין אין דערהיים.

זי איז געזעסן און נישט ארויסגעלאָזט קיין וואָרט פון מויל. מיט איבערמענטשלעכער געדולט פלעגט זי זיצן ביז שפּעט אין דער נאכט עטלעכע מאָל אין דער וואָך. און זי האָט דאַן געקענט פארברענגען אין טעאַטער, אין קינאָ אָדער אין געזעלשאפט, ווייל זיי האָבן געהאט פיל באקאנטע אומעטום. זי איז אָבער געזעסן נעבן אים.

זי האָט אים אָפּגעהיט ווי דעם שווארצאפּל פון אויג. געזאָרגט עס זאָל אים גאָרנישט פעלן. אַז זיינע קליידער זאָלן שטענדיק זיין ריין, געפּוצט און געפּרעסט. זיינע בגדים זענען געווען גענייט אין דער פּאריזער פירמע „גאלארי לאַפאַיעט״, און זי האָט אים אפילו נישט געוואָלט פיל מטריח זיין, ווייל זי האָט געוווּסט ווי טייער זיין צייט איז. אליין פלעגט זי אויסקלויבן די פּאַסיקע פאַרב און דעם שטאָף און באַשטעלן זיינע אַנצוגער.

ווען ער האָט זיך געגרייט אין וועג — און אַזוי אָפט פלעגט ער איבערלאָזן זיין פרוי און פאָרן קיין אויסלאנד — האָט זי פארברענגט לאנגע נעכט אָן שלאָף. געפּאקט און איינגעאָרדנט זיינע זאַכן, גענייט און פאריכט, און אַלץ מיט געשמאק און געלאסן. אויך ער פלעגט דאַן נישט גיין שלאָפן. כל זמן זי איז געווען וואַך, איז ער געזעסן מיט איר אין די שפּעטע נאַכט־שעהן. ער, ווי שטענדיק, געשריבן, געלייענט אָדער געשמועסט מיט איר, און זי האָט זיך געטאָן איר ארבעט. און שטענדיק — אין א גוטער שטימונג, נישט אין א ביליגער קינסטלעכער לוסטיקייט, נאָר מיט א רואיקער פרייד, וואָס דרינגט ארויס פון די נשמה־טיפענישן, וואָס צעלייגט זיך איבער אַלע ווינקעלעך פון צימער און שטראַלט ארויס מיט אַ ליכטיקייט. ריין, ציכטיק און פיין. די פרייַלעכקייט וואָס שאפט א גוטע שטימונג, א שטימונג צו שאפן, צו דענקן און צו טאָן. ס'איז וואַרעם געוואָרן אויף דער נשמה, ווען דו פלעגסט אריינגיין צו זיי אין דערהיים. — צי דאָס איז געווען אין די „גוטע״ פּאריזער טעג אין זייער פיר צימער־

דיקער וווינונג אָדער ווען דאָס איז געווען נאָר איין צימער, אין לאָנדאָ־נער האָטעל. א וואַרעמקייט, וואָס די הויז־ווירטין האָט פון זיך ארויס־געשטראַלט, האָט אזוי אנגענעם געמאכט דאָס זיצן אין דער היים און וואָס האָט פאַרשאַפט אזויפיל פאַרגעניגן אַלע די, וועלכע האָבן געהאַט דעם זכות זיך צו פאַרעכנען צווישן זייערע נאָענטע פריינט.

זי איז געווען זייער גאַסטפריינטלעך, א סינטעזע פון אריסטאָקראַ־טיע און פשטות. דעריבער האָבן זיך אין דעם הויז גוט געפילט אַלע, סיי גרויסע וועלט־מענער און סיי יידישע עסקנים, וועלכע פלעגן קומען זיי באַ־זוכן און אויך סתם יידן, וועלכע זענען איינגעלאַדן געוואָרן צו זיי אויף א גלאָז טיי. מאַדאַם זשאַבאָטינסקי פלעגט זיך אינטערעסירן מיט יעדן גאַסט, געפינען פאַר יעדן איינעם זיין שפּראַך. זיין סטיל און די טעמע וואָס איז אים נאָענט צום הארצן (אגב: זי האָט אויך געקענט זעקס שפּראַכן) און פלעגט שאַפן אן אַטמאָספער פון לייכטקייט, אָן דער אָנגעצויגנקייט פון שטייפע קראַגנס, וואָס איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר סנאָבישע הייזער. אַן אינטעליגענטע און א געבילדעטע (זי האָט געענדיקט אן אוניווערזי־טעט אין בעלגיע), באַהאַוונט אין די סובטילסטע געזעלשאַפט־מנהגים, דע־ליקאַט אין איר באַנעמונג און אַן אריסטאָקראַטין פון גייסט פלעגט זי שמועסן פריינדלעך אפילו מיט דער הויז־וועכטערין. קומענדיק אין ביור־ראָ באַזוכן איר מאַן, פלעגט די הויז־וועכטערין זי אָפּהאַלטן אויפן שוועל, איר איינלאַדן אין קיך, אָפּרעדן זיך פאַר איר דאָס הארץ, און ווייזן די ווירטשאַפט. ווען דער הויז־וועכטער פון אונדזער ביוראָ איז געשטאָרבן, האָט זיך מאַדאַם זשאַבאָטינסקי באַשעפטיקט מיט קבורה־איינריכטונגען און זי מיט זשאַבאָטינסקין האָבן געפירט דער גויישער אלמנה אונטערן האַנט נאָכן ארון פון וועכטער און זי איז אויך געגאַנגען אויפן קריסטלעכן בית־עלמין, פיל קילאָמעטער ווייט פון לאָנדאָן־צענטער.

באַזונדערע פריינטשאַפטס־באַציאונגען האָבן געהערשט צווישן פרוי זשאַבאָטינסקי און די יונגע פריילינס־באַאַמטע, וועלכע האָבן געאַרבעט אין די פאַרשידענע אינסטיטוציעס פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג. זיי האָבן געהאַט א געוווינהייט צו קומען צו איר, דערציילן זייערע אינטימע סודות, אויסגיסן פאַר איר זייער ביטער הארץ, ביי א ליבע אָדער פאַמי־ליע־שוועריקייטן, און געוואַרט אויף איר עצה. מיט א סך לעבנס־פּראַק־טיק, מיט קלאָרן שכל און איידעלן געפיל, האָט זי זיי תמיד געהאָלפן מיט א גוטן ראַט, אָפט פאַרמיטלט צווישן זיי און זייערע פאַרטנערן און נישט איינע פון אירע יונגע באַקאַנטע איז איר שולדיק א דאַנק, ווייל זי האָט איר געהאָלפן צו געפינען איר גליק אין לעבן.

אין די ערשטע יאָרן, ווען די וועלט־עקזעקוטיווע האָט זיך געפונען אין פּאַריז, איז געווען אַ מנהג זיך צוזאַמענצוקומען אַלע שבת־צו־נאַכטס אין דער באַרימטער אַרטיסטן־קאַפע „קופּאָל" אויף מאָנפּאַרנאַס. דער אויבערשטער שטאָק איז געווען פאַרנומען מיט רעוואָלוציאָניסטן און זייערע פרויען און באַקאַנטע פון ביידע געשלעכטער. שבת־צו־נאַכטס פלעגט אויך די זשאַבאָטינסקי־פּאָר קומען אין דעם קאַפעהויז, כדי צו זיין אין דער „פאַמיליע". ס׳איז געווען אַ „געזעץ" נישט צו רעדן דעם אָוונט וועגן פּאָליטיק אָדער פּאַרטיי־ענינים, נאָר צו שמועסן וועגן „דברים בטלים", וועגן דאָס און יענץ און גאָרנישט. מאַדאַם זשאַבאָטינסקי און איר מאַן זענען געווען אין די אויגן פון אַלע פאַרזאַמלטע ווי אַ מאַמע און אַ טאַטע פון אַ גרויסער משפחה.

זשאַבאָטינסקי און זיין פרוי האָבן געהאַט פיל געמיינזאַמע כאַראַקטער־שטריכן. דער וויכטיקסטער פון זיי איז געווען — מוט. אויך זי ווי איר מאַן האָט נישט געוווסט וואָס ס׳הייסט שרעק און האָט געקענט קוקן די סכנות גלייך אין די אויגן אַריין. זיין לעבן איז דאָך געווען פול מיט ליידן און זי איז געווען אַ שותפ׳טע צו דעם לעבן אָן קווענקלעניש און אָן פחד. אין איר פריוואַטן אַרכיוו איז געלעגן אַ קליינער שילדל פון עמאַל. וואָס זי האָט לאַנגע יאָרן אָפּגעהיט ווי אַן אויג אין קאָפּ: דאָס איז געווען דער נומער פון אַרעסטאַנט זשאַבאָטינסקי, וואָס איז אים געהאָנגען אויפן מאַנטל. אין 1920, ווען מ׳האָט געפירט דעם פּאַרטיידיקער פון ירושלים געשמידט אין קייטן איבער די גאַסן פון דער הויפּט־שטאָט, אויפן וועג אין טורמע, איז נאָך אים נאָכגעלאָפן זיין פרוי און נעבן איר — זייער קליין ייִנגעלע. זי האָט זיך צו אים שנעל דערנענטערט, איינגעראָמט אַ סוד אין אויער און בשעת מעשה אַראָפּגענומען דעם אַרעסטאַנטן־נומער פון אים, וואָס איז ביי איר פאַרבליבן אַלס אָנדענק.

אַזוי ווי דאָן, אויך אין אַלע אַנדערע פאַלן, האָט זי אויפגענומען איר גורל מיט ליבע און איז ביי זיך נישט אַראָפּגעפאַלן.

אין די צייטן, ווען זיינע פינאַנסיעלע מיטלען זענען נישט געווען אַזוי באַגרענעצט און ס׳האָט נישט געפעלט דער גראָשן אין קעשענע, פלעגט אים זיין פרוי באַגלייטן אין זיינע רייזעס, באַזונדערס צו קאָנגרעסן און וועלט־קאָנפערענצן. ער האָט זיך געפילט גוט, ווען זי איז געווען נעבן אים. אָן איר, אפילו זייענדיק אַרומגערינגלט פון פיל מענטשן, האָט ער טיילמאָל געפילט אַן איינזאַמקייט. כ׳געדענק, איינמאָל אין לאָנדאָן. מאַדאַם זשאַבאָטינסקי איז אַרויסגעפאָרן אויף אייניקע טעג קיין פּאַריז. זי איז דאָן נישט געווען ביים פולן געזונט. ער איז געווען צוליב

דעם פאַרזאָרגט. מיר דאַכט, אַז די איינציקע זאַך, וואָס פלעגט אים אַמאָל אַריינברענגען אין אַ שלעכטע שטימונג, איז געווען זיין פרויס געזונט־צושטאַנד. אין אַלע אַנדערע פאַלן איז ער געווען דורכגעדרונגען מיט פיל אָפּטימיזם און האָט אַלעמען געמוטיגט אפילו אין די שווערסטע שעה׳ן. נאָר ווען זיין פרוי איז נישט געווען געזונט, האָט ער נישט געקענט פאַר־באַהאַלטן זיין זאָרג און צער. יעדן טאָג האָט ער טעלעפאָנירט צו איר פון לאָנדאָן קיין פאַריז און גערעדט מיט איר. און אין אוונט, ווען ער האָט געענדיקט זיין אַרבעט, האָט ער זיך נישט געקענט געפינען קיין מקום־מנוחה. פיל פריינט האָט ער געהאַט אין לאָנדאָן. באַזונדערס האָט ער זייער גערן געהאַט דעם פאַרשטאָרבענעם יעקובים הויז. אָבער אין די טעג האָט ער נישט געקענט באַזוכן אפילו זיינע גוטע פריינט, דאָן פלעגט ער איינ־לאַדן זיין סעקרעטאַר און שפּאַצירן מיט אים איבער די לאָנדאָנער גאַסן. שעה׳ן־לאַנג פלעגן זיי זיך אַרומדרייען אין די גאַסן פון ריזן־כרך, גאַס איין גאַס אויס, אַריינגיין אין אַ קינאָ, און זיצן אין אַ קאַפע־הויז. דער גערויש פון זאָרגלאָזע מענטשן האָט אַ ביסל פאַרטריבן פון אים די אומ־עטיקע מחשבות.

ווען מאַדאַם זשאַבאָטינסקי פלעגט דאַרפן צוריק קומען קיין לאָנ־דאָן, האָט ער קיינמאָל נישט פאַרפעלט איר אָפּצוּוואַרטן ביי דער באַן־סטאַציע. ווינטער קומען פאַר אָפּט פאַרשפּעטיקונגען פון די צוגן, צוליבן נעפל און שלעכטן וועטער. נישט איינמאָל האָט ער געוואַרט מער ווי אַ שעה אויף דער וויקטאָריאַ באַן־סטאַציע ביז דער צוג וואָס האָט געפירט זיין פרוי איז אָנגעקומען. דאָן פלעגט ער אַריינגיין אין באַן־בופעט, קויפן אַ בוך, געוויינלעך אַ דעטעקטיוו־ראָמאַן, און שלינגען די בלעטער ביזן אָנ־קומען פון צוג.

ווען זיין פינאַנסיעלע לאַגע איז נישט געווען איבעריקנס גוט — ס׳איז געווען אַ לענגערע תקופה ווען ער האָט איבערגעריסן זיין זשורנאַליסטי־שע אַרבעט אין וואַרשע און ניו־יאָרק — האָט ער געמוזט לאָזן זיין פרוי אין דערהיים, בשעת ער איז אַרויסגעפאָרן קיין אויסלאַנד. טראָץ איר שווערע איינזאַמקייט אָן אים, האָט זי אים קיינמאָל נישט געפּרוווט אָפּ־צוריידן פון זיין רייזע. אפילו ווען ער האָט געדאַרפט אַרויספאָרן אויף אַ לענגערע תקופה, צום ביישפּיל קיין דרום־אַפריקע אָדער אַמעריקע — האָט זי אויפגענומען זיין מיטטיילונג וועגן זיין רייזע אָן שום באַ־מערקונגען. און נישט נאָר דאָס. זייענדיק אָנוועזנד ביי די זיצונגען פון דער עקזעקוטיווע און הערנדיק אָפט די באַשלוסן וועגן אַ נייער פּראָפּאַ־גאַנדע־רייזע פון פּרעזידענט, פלעגט זי נישט מאַכן קיין באַמערקונגען. זי

האָט גוט געוווּסט, אַז דאָס וואָס ער טוט — טוט ער פאַרן ווויל פון זיין פאָלק, דעריבער דאַרף זי זיך נישט קעגנשטעלן. זי האָט פאַרשטאַנען, אַז טראָץ זיין ליבע און איבערגעגעבנקייט צו זיין פרוי, פלאַקערט ביי אים אין הארצן אַ צווייטע ליבע, אַ שטאַרקערע, די ליבע צו זיין אומגליקלעך פאָלק און אַ גרענעצלאָזער באַגער אים צו העלפן. דעריבער האָט זי מקבל באהבה געווען יעדן טאַט זיינעם, אויך ווען בלויז זי האָט געמוזט דערפון ליידן. זי האָט ליב געהאַט איר פאָלק און לאַנד און פאַרשטאַנען, אַז אמתע ליבע דריקט זיך אויס אין קרבנות. אויף דעם געביט, איז זי געווען אַ פאַר־לער שותף צו זיינע פיל מעשים. זי האָט זיך אָפּגעזאָגט פון איר פּערזענ־לעכן גליק און פּריוואַטן לעבן, כדי דער מאַן אירער זאָל זיך קענען ווידמען זיין אידעאַל אָן שטערונגען.

אין איר הומאָרפולן אופן פון רעדן האָט זי אַמאָל געזאָגט לעווינסאָ־נען, אַ נאָנטער פריינט פון דער זשאַבאָטינסקי־פאַמיליע, מיט אַ וויץ: „דאָס נעענסטע מאָל מאַכט מיר נישט חתונה מיט קיין ציוניסט. ער איז קיינמאָל נישט אין דערהיים. מיט עטלעכע חדשים צוריק האָב איך געביטן מיין פּאַריזער וווינונג. איך האָב אָנגעקוקט דעם אַלטן פראַנצויז און מיך געטראַכט: נאָך דער אַרבעט וועט ער גיין אין אַ באַר, וועט זיך אָנשכורן און קומענדיק צוריק אהיים, וועט ער אפשר מכבד זיין זיין ווייב מיט אַ פּאָר קלעפּ. אָבער ער וועט זיין אין דערהיים. מיין מאַן איז זעלטן אין דערהיים".

איר זעעלישע גבורה איז ווירקלעך ווערט צו דינען אַלס ביישפּיל. כ'ווייס נישט, צי די אייגנשאַפטן אירע זענען געווען איינגעבוירענע אָדער זיי האָבן זיך געפאַרעמט אין משך פון די דריי און דרייסיק יאָר פון זייער צוזאַמענלעבן. נאָר זי האָט זיך אַרויסגעוויזן אין יעדן פאַל און ביי יעדער געלעגנהייט ראוי צו זיין זיין לעבנס־חבר'טע.

איינמאָל, זיצנדיק אין זיין אַרבעטס־צימער אין דער לאָנדאָנער ביו־ראָ, איז אָנגעקומען אַ טעלעגראַמע, אַז זייער איינציקער זון, ערי, איז אַרעסטירט געוואָרן אין ירושלים דורך דער בריטישער פּאָליציי פאַר זיין נאַציאָנאַלער טעטיקייט. פרוי זשאַבאָטינסקי איז דאַן געווען ביי זיך אין דערהיים. ער האָט אויפגענומען די ידיעה וועגן אַרעסט פון בן־יחיד מיט זיין קלאַסישן מוט. אָן ספק, איז ער געווען טיף גערירט. אָבער נאָר אויף אַ קורצן מאָמענט האָבן מיר באַמערקט אַז זיין געזיכט האָט זיך געענ־דערט. אין אַ מינוט אַרום איז ער געווען צוריק דערמוטיקט און אונדז אי־בערגעגעבן די אינפאָרמאַציע מיט אַ זעעלישער רוהיקייט און אין אַ טאָן, אין וועלכן ס'האָט זיך געהערט אַן אָקטאַווע פון שטאָלץ, אַז ער האָט זוכה געווען, און זיין זון גייט אין זיינע דרכים. שפּעטער האָט ער אָראָפּגע־

נומען דעם טעלעפאָן־טרייבל און געבעטן זיין פרוי צו קומען אין ביורא. ווען זי איז אריינגעקומען (מיר אַלע, די מיטגלידער פון דער וועלט־עקזעקוטיווע און פון שלטון בית״ר זענען געווען אין דעם מאָמענט פאַרזאַמלט אין זייער צימער) — האָט ער, ווי מיר אַלע, זיך אויפגעשטעלט (שטענדיק ווען זיין פרוי איז אריינגעקומען, פלעגט ער זיך אויפשטעלן) און האָט איר איבערגעגעבן קורץ און אין א רואיקן טאָן דעם אינהאַלט פון דער טעלעגראַמע. איר ערשטע אימפּולסיווע רעאַקציע איז, פאַרשטענדלעך געווען, טרערן. זי האָט אָנגעהויבן שטיל וויינען. זעענדיק אירע טרערן האָט ער זיך אָנגערופן: „פּאַרוואָס וויינסטו, אַנילי, מ׳דאַרף נישט וויינען״. באַלד האָט זי אָפּגעווישט אירע טרערן און זיך באַרואיקט. אויך זי איז מונטער געוואָרן, געבעטן טעלעפאָנירן צום הויפּט־ביוראָ פון דער יידישער טעלעגראַפן־אַגענטור, זיך צו דערוויסן איינצלהייטן, און זי איז אריינגעפאַלן אין א גוטער שטימונג. די לעזערס וועלן זיך נישט וואונדערן, אז עטלעכע טעג נאָך דעם ווי די ידיעה פון אַרעסט איז אָנגעקומען, האָט מאַדאַם זשאַבאָטינסקי איינגעאָרדנט אן אָוונט לכבוד דעם געבורטסטאָג פון איר בן־יחיד, וועלכער איז דאַן געווען פאַרשפּאַרט אין עכו׳ר תפיסה. דער אָוונט איז געווען באַשטימט פאַרן ענגן קרייז פון די ביוראָ־אַרבעטער — א דריי סיק פּערזאָן — און די גאַסט־געבער זענען געווען אין א גלענצענדער שטימונג. ס׳איז געווען פיל משקאות, און די בעלי־בתים זענען אַרומגעגאַנגען פון גאַסט צו גאַסט, געשמועסט מיט יעדן איינעם פריינטלעך און די אַטמאָספער איז געווען אן אויסגעצייכנטע.

א וואָך שפּעטער האָבן מיר זיך דערוווסט, אז ווען מיר האָבן אַלס זשאַבאָטינסקים געסט אין לאָנדאָן פאַרבראַנגט אויפן באַנקעט, זענען די נאַציאָנאַלע אַרעסטאַנטן אין עכו, מיט ערי זשאַבאָטינסקי, געווען אין א הונגער־שטרייק.

ס׳איז נישט קיין וואונדער, אז אין באַגריסונגס־בריוו צום נציב פון פּוילישן בית״ר, מנחם בעגין, וועלכער האָט מיטגעטיילט דעם ראש־בית״ר אז ער איז געוואָרן א חתן און געבעטן א פאָרמעלע דערלויבניש חתונה צו האָבן, האָט זשאַבאָטינסקי אים געשריבן פאָלגנדע שורות: „מיין פריינט! כ׳האָב געהאַט אין מיין לעבן גוטע טעג, און אויך זייער גוטע טעג. אָבער דער בעסטער איז געווען יענער טאָג אין 1907, ווען כ׳האָב אָנגעטאָן א פינגערל אויף א פרוים פינגער און כ׳האָב איר געזאָגט די ניין העברעאישע ווערטער״.

פרוי זשאַבאָטינסקי האָט, ווי געזאָגט, זיך נישט געמישט אין פּאָליטיק. אָבער יעדעס מאָל, ווען ער האָט געדאַרפט אננעמען וויטגייענדע

גורל'דיקע באשלוסן, איז זיין ערשטע ארבעט נאכן אנגענומענעם באשלוס געווען — שיקן א טעלעגראמע צו זיין פרוי.

י. לעווינסאָן פון דרום־אפריקע, א געבוירענער אין לעטלאנד, אין לאנד וווּ ס'איז געשטאנען די וויג פון בית"ר, אן אינטימער פריינד פון דער זשאבאָטינסקי ־ פאמיליע און אין די צוואנציקער יאָרן — זיין סעק־רעטאר, דערציילט אין א קאפיטל זכרונות אז ווען דער גרינדער פון לע־גיאָן האָט באשלאָסן אין 1917 אריינצוטרעטן אליין אין לעגיאָן, האָט ער טעלעגראפירט זיין ווייב פון לאָנדאָן אין פעטערבורג בעטנדיק איר הס־כמה. מאדאם זשאבאָטינסקי האָט געענטפערט מיט איין וואָרט אין רוסיש „בלאַגאָסלאַוויאַיו" („איך בענטש דיך!").

שלמה זאלצמאן עליו השלום, זיינער א יוגנט־פריינט, דערציילט אין א קאפיטל זכרונות, אז ווען זשאבאָטינסקי האָט באשלאָסן אין יאָר 1923 צו פארלאָזן די ציוניסטישע עקזעקוטיווע, האָט ער אויפגעוועקט זאלצמא־נען פון שלאָף און אים געזאָגט: קומט, מיר וועלן שיקן א טעלעגראמע צו מיין פרוי! אויך אין יאָר 1933, נאָך דער קאטאָוויצער קאָנפערענץ, וואָס האָט געבראכט צו דער שפאלטונג מיט דער גרופע, וואָס האָט זיך קאָנצענ־טרירט ארום מאיר גראָסמאן, איז די ערשטע זאך וואָס זשאבאָטינסקי האָט געטון — געשיקט א טעלעגראמע צו זיין ווייב. פון רעוויזיאניס ־ טישע קאָנפערענצן און פון בית"ר־צוזאמענפליען, אין וועלכע זי איז פער־צופאל נישט געווען אנוועזנד, פלעגט ער שרייבן יעדן טאָג זיין ווייב בריוו און פאָסט־קארטלעך. זי האָט אזוי ווי ער ליב געהאט בית"ר און די בית"רים זענען געווען אויך אירע קינדער. אין א קארטל פון א בית"ר־וועלט־קאָנפערענץ האָט ער איר געשריבן: „איך זיץ און שעפ פיל נחת פון אונדזערע קינדער. א שאָד, א גרויסער שאד וואָס דו ביזט דאָ נישט אנוועזנד!". זיין ליבע צום בית"ר איז געווען אן אָנשטעקעדע און א פלאמענדע, און די ערשטע וואָס האָט זיך אָנגעשטעקט מיט דער ליבע איז געווען זיין פרוי. צו דער גרופע פון די בית"ר־פירער, וועלכע האָבן גע־ארבעט נעבן אים, האָט זי זיך באצויגן מיט באזונדערער סימפאטיע און זיך באטייליקט אין זייערע זאָרגן. אָבער דאָס איז נישט געווען א פּאָלי־טאנישע באטייליקונג. זי האָט זיך שטענדיק באמיט לייכטער צו מאכן דעם יאָך פון די בית"ר־לייטער, און ווען מ'האָט געדארפט האָבן געלט צו פירן די אַרבעט, פלעגט זי ארומלויפן אין פארשידענע ערטער שאפן מיטלען. ביי די אויבערשטע רעוויזיאָניסטישע אינסטאנצן, ווען ס'האָט זיך געהאנדלט וועגן בודזשעט, איז זי געווען די אמבאסאדאָרין פון בית"ר. איר ווארעמע באציאונג צום בית"ר האָט זיך באזונדערס ארויס־

געוויזן אין די איניקע יאר, ווען זי איז געשטאנען אין שפּיץ פון וועלט־ביורא פון קרן־תל־חי.

אלס א גלענצענדע בעל־הבית׳טע, האָט זי געהאַט פּיל פאַרשטענדניש פאַר ארגאניזאציע און ארדנונג. ווען זייער בן־יחיד איז עולה געווען קיין ארץ־ישראל, און זי איז געבליבן אליין, האָבן איר די פירער פון דער באַוועגונג פארגעשלאָגן זי זאָל איבערנעמען די ביוראָ־לייטונג פון וועלט־קרן־תל־חי. צום אָנהויב האט זי זיך געקווענקלט, נאכהער איינגעשטימט און איבערגענומען די ארבעט.

זשאבאָטינסקי האָט שטענדיק געהאלטן, אז די פרויען זענען געבענטשט מיטן טאלאנט פון ארגאניזאציע. אין איינעם אן ארטיקל זיינעם וועגן דער באדייטונג פון דער פרוי ברענגט ער ביישפּילן פון דער וועלט־געשיכטע, וועלכע פארפעסטיקן אָט די מיינונג זיינע. די גלענצענדסטע תקופות אין דער געשיכטע פון גרויס־בריטאניען זענען געווען, ווען צוויי פרויען זענען געזעסן אויפן קעניגלעכן שטול: עליזאבעט און וויקטאָריא. אויך אין רוסלאנד איז דאָס לאנד דערגאנגען צו איר העכסטער פּעריאָדע פון גרויסקייט אין די צייטן פון דער קעניגין יעקאטארינאַ.

אין אלגעמיין האָט ער זייער געשעצט פרויען. דעם „אני מאמין״ וועגן זיין באציאונג צום שיינעם געשלעכט האָט ער אמאָל אויסגעדריקט אין פאָלגענדן זאץ: „איך האָב אן איינגעשאפט פון די נאָרדישע פעלקער, פאר וועלכע איך בוק זיך: צו רעספּעקטירן און שעצן פרויען. כ׳בין זיכער, אז יעדע מיטלמעסיקע פרוי איז א מלאך. און ס׳איז נישטאָ קיין אויסנאַם. אויב זי האָט זיך נישט אנטפּלעקט אלס א זעלבע — האָט זי זיכער זיך נאָך נישט געמוזט אנטפּלעקן. אז ס׳וועט קומען א געלעגנהייט, וועט איר זיך איבערצייגן״.

די דאָזיקע מיינונג וועגן דער פעאיקייט פון דער פרוי האָט געבראכט דערצו, אז ער האָט זיך באצויגן צו זיין פרויס עקספּערימענט מיט „פריינטשאפטלעכער נייטראַליטעט״, האָבנדיק די אמונה אז אירע אייגנשאפטן וועלן מיטהעלפן צו אנטוויקלען די אינסטיטוציע, אין וועמענס שפּיץ זי האָט זיך געשטעלט. זי האָט ווירקלעך גענומען אויף זיך א זייער שווערן לאסט און אים אויסגעפילט מיט מוטערלעכער איבערגעגעבנקייט.

מיט פלייסיקייט און פּינקטלעכקייט און מיט א טיפן געפיל פאר דיסציפּלין, וואָס איז געווען כאראקטעריסטיש אויך פאר איר מאַן, פלעגט זי קומען באלד אין דער פרי אין ביוראָ און אפּארבעטן א גאנצן טאָג ביז שפּעט אין אָוונט. זי האָט געארבעט, אזוי ווי איר מאן, נישט נעמענדיק קיין געהאלט און ס׳איז איר געלונגען אויפצוהויבן די באדייטונג פון

קרן־תל־חי, פארשטארקן דעם פארטרויען צו דער אינסטיטוציע צווישן די שפּענדער־מאסן און האָט אריינגעפירט אָרדנונג אין דער ארבעטס־פיר־רונג.

נאָר, ווען איר געזונט־צושטאנד האָט זיך פארערגערט און ס'איז איר געווען שווער צו טראָגן דעם לאסט, איז זי געווען געצוווּנגען זיך אָפּצוזאָגן פון דער ארבעט, וואָס זי האָט אזוי ליב באקומען, און האָט פארלאָזן דאָס ביוראָ.

זשאבאָטינסקי, דער אריסטאָקראט און שיין־גייסט, האָט קיינמאָל נישט גערעדט אין אָנוועזנהייט פון אַנדערע מענטשן וועגן זיין פרוי און אירע סגולות. דאָס גליק וואָס ער האָט זוכה געווען צו א לעבנס - באגלייטערין, וועלכע מאכט אים לייכטער די שווערע לאסט וואָס ער האָט ארויפגעלייגט אויף זיינע פּלייצעס — איז געווען אן אינערלעך גליק, און ער האָט אים קיינמאָל נישט געגעבן קיין אויסערלעכן אויסדרוק. אין די 33 יאָר פון געמיינזאמען לעבן ביז זיין לעצטן לעבנס־טאָג זענען די קעגנזייטיקע באציאונגען זייערע געווען פון א פארליבט־פּאָר. אויך ווען זיי זענען געווען צוזאמען אין לאָנדאָן, פלעגט ער פון ביוראָ טעלעפאָנירן צו איר עטלעכע מאָל אין טאָג, און זאָרגן פאר איר געזונט מיט ציטערניש. נאָר איין און איינציק מאָל האָט ער געגעבן א שריפטלעכן אויסדרוק פון דער באגייסטערטער באציאונג צו זיין פרוי. אין צווייטן טייל פון זיין אויטאָביאגראפיע שרייבט ער:

„אפשר איז באקאנט דעם לעזער, אז איך האלט מער פון דער פרוי ווי פון מאַן סיי אויפן געביט פון געזעלשאפטלעכן לעבן און סיי אין הויזלעבן; אויסער ביי שווערערע פיזישער ארבעט, ווו דער כוח פון די מוסקלען דעצידירט, איז נישטאָ קיין אויפגאבע און קיין פאך וואָס כ'וואָלט נישט איבערגעגעבן גיכער דער פרוי ווי דעם מאַן. ביי מיר איז די דאזיקע באציאונג נישט קיין זאך פון חשבונות: ביי מיר איז עס אן אָרגאנישער חוש, וואָס איז אויסער יעדער דיסקוסיע, אזוי ווי קאָגיטאָ ערגאָ סום. און שטאמען, שטאמט עס ווארשיינלעך פון פערזענלעכן נסיון — מיט דריי פרויען־טיפּן, מיט וועלכע מיין גורל האָט מיר צוזאמענגעבראכט — א נסיון, וואָס האָט איינגעפלאנצט אין מיר א באגריף פון א נשמה געוועבט פון שטאָלענע פאָדים און זיידענע פעדימער. דער באגריף הייסט „פרוי". איך האָב ווייניק אמונות. איינע פון זיי איז — אז דיין מוטער, דיין שוועסטער און דיין פרוי זענען פרינצעסינס. אין יענע טעג (אין דער צייט פון גראַנגל פארן שאפן דעם יידישן לעגיאָן בשעת דער ערשטער וועלט - מלחמה), האָב איך געשפּירט, אז עס האָט באריִרט זייערע הער־

צער די שנאה פון אויסוורפן (דאָס וואָרט „אויסוורפן" האָב איך גע־לערנט ביי ביאַליקן, און אויף אים די פאַראַנטוואָרטונג, אויב אימיצער וועט זיך באַליידיקן!). אָבער שטאָלענע מיט זיידענע פעדים זענען אַ נישט־צערייסבאַרער שטאָף, און אין דעם שטאָף האָב איך זיך אָנגעהאַלטן.

כ'בין מודה אָן בושה: ווען איך וואָלט אין יענע טעג געהערט אַ שטימע פון יאוש — „האָב רחמנות אויף מיר. איך לייד. מער קען איך שוין נישט פאַרטראָגן", וואָלט איך זיך אַוועקגעזעצט אין מאָסקווע שריי־בען פעליעטאָנען פאַר אַ פעטן געהאַלט. כ'האָב עס אָבער נישט געהערט. מיין מאַמע האָט מיר געזאָגט: „אויב דו ביזט זיכער, אַז דו ביסט גערעכט, צי זיך נישט צוריק"! מיין שוועסטער האָט מיר געזאָגט: „זיי וועלן נאָך קומען קושן דיינע הענט"! מיין ווייב האָט מיר אויך דאַסמאָל געזאָגט: „גיי און זאָרג נישט. אַלץ וועט זיין אין אָרדנונג"!

דאָס איז דער איינציקער אָרט. ווו ער דערמאָנט זיין פרוים פאַר־דינסטן, וועלכע האָט אים נישט אָפּגענומען דעם מוט אין זיינע גרויסע אויפשטייגס־טעג, און האָט פון אים נישט געפאָדערט ער זאָל בלייבן נעבן איר און איר פאַרזיכערן די פרנסה.

און אַ צווייט מאָל האָט ער געגעבן אַן עפנטלעכן אויסדרוק פון זיינע טיפע דאַנקבאַרקייט געפילן צו זיין פרוי, דאָס מאָל — אין אַ רעדע.

דאָס איז געווען אויפן קאָנווענט פון דער נייער ציוניסטישער אָר־גאַניזאַציע אין פּראַג, אין יאַנואַר 1938. דאָרט איז געוויילט געוואָרן אַ נייע ליטונג פאַר די העכסטע פּאַרטיי־אינסטאַנצן. אין זיין שלום־רעדע האָט זשאַבאָטינסקי געדאַנקט אַלע זיינע העלפער און מיטאַרבעטער. צווישן אַנדערע האָט ער געזאָגט איין זאַץ וועלכער איז געווען געווידמעט זיין פרוי. זי האָט זיך געפונען דעם אָוונט אין קאָנפערענץ־זאַל. ער האָט אפי־לו נישט אָנגערופן איר ביים נאָמען, נאָר ער האָט געזאָגט: דאָ איז דאָ אין זאַל נאָך עמיצער, וועלכער איך וואָלט געוואָלט זאָגן אייניקע ווערטער: זכרתי לך חסד נעוריך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" („איך געדענק דיר דעם חסד פון דיין יוגנט, די ליבע פון דער הייראַטס־תקופה, ווען דו ביזט געגאַנגען נאָך מיר אין דער וויסטעניש, אין נישט קיין פאַרזייטן לאַנד").

דאָס איז געווען אַלץ. מער האָט ער גאָרנישט געזאָגט. אַ טויטע שטילקייט האָט געהערשט אין זאַל, ווען ער האָט ציטירט אין אַ רירנדן טאָן די וווּנדערבאַרע ווערטער פון נביא. מען האָט מער נישט גערדאַרפט זאָגן. די הונדערטער דעלעגאַטן זענען ווי עלעקטריזירט געוואָרן אין די מינוטן. אין אַלעמענס מוחות — און קודם כל, אין זיין מוח — איז

אין דעם מאמענט אדורך א רייכער לעבנס־קאפיטל פון צענדליקער יארן, פון פרייד און אומעט, פון נצחונות און דורכפאלן, און מיט זייערע גייס־טעס־אויגן האבן אלע געזען דעם מוסטערהאפטן פארפאלק ווי ער גייט האנט ביי האנט דעם דראמאטישן לעבנס־וועג. מען האט זיי געזען, ווי זיי גייען צוזאמען ביזן לעצטן אטעם־צוג.

אבער זי האט נישט זוכה געווען צו פארמאכן זיינע אויגן, און ער האט נישט זוכה געווען אוועקצוגיין פון לעבן נעבן זיין איינציקער פריינדין. אפשר האבן איר געפעלט רייזע־הוצאות פון לאנדאן ביז ניו־יארק.

קרוב צו צען יאר האט זי געלעבט אין ניו־יארק אן אים. אבער קיין איין מינוט נישט אן אים. זי האט ניו־יארק נישט ליב געהאט, דאך האט זי די שטאט נישט געוואלט פארלאזן. ווייל זי האט געוואלט זיין נאנט צו אים, צו קענען גיין אפט אויף זיין קבר, הינטער ניו־יארק. דער זון אי־רער, די שנור און דאס איינִיקל זענען געפארן זיך באזעצן אין ארץ־יש־ראל. זי האט אבער אויסגעוויילט איינזאמקייט, אבי זיך נישט צו שיידן פון איר מאן. ביז דער טויט איז געקומען און האט זיי ווידער ביידע פאר־בונדן. היינט זענען זיי ווידער צוזאמען, איינער נעבן דעם אנדערן, אין דער ערד פון בית־עולם אויפן נאמען פון מאקס נארדוי, זעכציק קילא־מעטער פון ניו־יארק.

דער זון ערי

זשאבאטינסקי האט זייער ליב געהאט זיין איינציקן זון, ערי. די על־טערן האבן אים געגעבן אן אויסגעצייכנטע דערציאונג. ער האט געלערנט פיל שפראכן. העברעאיש האט ער זיך דערווארבן נאך פון דער קינדהייט, און דער פאטער האט מיט אים גערעדט נאר העברעאיש (די מוטער פלעגט מיט אים רעדן רוסיש). דער יונגער זשאבאטינסקי בא־הערשט אויסער דעם פראנצויזיש, ענגליש, רוסיש און דייטש, און קען נאך איניקע שפראכן. ער האט געענדיקט א הויך־שול אין פראנקרייך. ערי איז אן אינזשיניער, א גרויסער מאטעמאטיקער און ספעציאליסט פאר

אעראָפּלאַנען־בוי. מאַטעמאַטיק איז זיין אנגענעמסטער צייט־פאַרטרייב. זייער אָפט וועט איר אים געפונען ליגן אויפן אָטעמאַן, ווען ער רוט, און האַלט א מאַטעמאַטיש בוך אין האַנט. אין זיינע פרייע שעהן מאַכט ער קאָמפּליצירטע מאַטעמאַטישע אויפגאַבן.

ער האָט אין זיך פיל פון זיין פאָטערס אייגנשאַפטן. געוואַגטע אידעען, וואָס פון ערשטן בליק זעען זיי אויס פאַנטאַסטיש, אָן א פונק פון רעאַליטעט. א נייגונג צו טאָן זייער געוואַגטע און דרייסטע זאַכן, און איבער אַלעמען די ווונדערבאַרע סגולה פון זיין פאָטער — אַז ער שטעלט זיין פּריוואַטן־לעבן איינגאַנצן צום דינסט פון זיין פאָלק.

זאב זשאַבאָטינסקי פלעגט אויסמיידן פון צו געבן א סענטימענטאַלן אויסדרוק פון זיין פאָטער־ליבע. זיינע בריוו צו אים זענען געשריבן אין אַן איינגעהאַלטענעם טאָן. אויבן „מיין זון" און אונטען „דיין פאָטער". נישט מער. און דער אינהאַלט פון די בריוו, תמיד א זאַכלעכער. אַזוי ווי דער פאָטער וואָלט נישט געוואָלט ווייך מאַכן זיין זונס כאַראַקטער מיט היפּער־סענטימענטאַליטעט. באַזונדערס איז עס געווען באַמערקבאַר אין דער באַציאונג צווישן זאב זשאַבאָטינסקי, דער ראש־בית"ר, און זיין זון דער בית"רי. דער פאָלגנדער פאַל איז אַן אילוס־טראַציע פון דער דערציאונג וואָס דער פאָטער האָט געגעבן זיין זון.

אין 1934 איז פאָרגעקומען אין הומענע, אין טשעכאָסלאָוואַקיע, א שול פאַר בית"ר־אינסטרוקטאָרן אונטער דער לייטונג פון ירמיהו האַלפּערן. ערי, דער בן־יחיד פון זשאַבאָטינסקי, איז אויך געווען א שילער אין דעם קורס. דאָרט איז איינמאָל געשען אַן אינצידענט. אין דער סלאָוואַקישער שטעטל איז געקומען א שליח פון מפא"י און האָט אין א עפנטלעכן פאַרטראַג געשאַטן פעך און שוועבל אויפן הצה"ר און בית"ר. די בית"רים, די שילער פון אינסטרוקטאָרן־קורס, זענען געווען זייער אויפגעבראַכט און האָבן באַשלאָסן אַז ביים צווייטן פאַרטראַג זיינעם וועלן זיי נישט לאָזן דעם מפא"י־שליח מער זידלען און שעלטן זייער פּאַרטיי. ווען זייער קאָמענדאַנט, דער שול־לייטער ירמיהו האַלפּערן, האָט זיך דערוווּסט פון באַשלוס, האָט ער זיך צוגעאיילט און פאַרעפנטלעכט א פאַרבאָט פאַר די שילער צו פאַרלאָזן אין דעם אָוונט דעם שול־לאַגער. פונדעסטוועגן האָט זיך א קליינע גרופּע פון בית"רים, צווישן זיי ערי זשאַבאָטינסקי, אַרויסגעגנבעט פון לאַגער. און טראָץ דעם פאַרבאָט, זענען זיי געגאַנגען צו דער פאַרזאַמלונג. דער יונגער זשאַבאָטינסקי האָט געמאַכט איניקע צווישנרופן דעם לינקן רעדנער אין מיטן זיין פאַרטראַג. נאָך דער פאַרזאַמלונג איז ערי צוריקגעקומען אין לאַגער, זיך געמעלדעט

צו זיין קאָמענדאנט און מיטגעטיילט, אַז ער האָט געבראָכן די דיסציפּלין־אמת טאקי, ער און זיינע חברים האָבן נישט אויפגעריסן די מפא״י־פאַר־זאמלונג, אָבער ער האָט זיך באטייליקט אין דער דיסקוסיע. דער קצין־השלטון ירמיהו האלפערן, וואָס איז געווען זייער שטרענג אין באצוג צו דיסציפּלין און האָט אַכטונג געגעבן זייער שאַרף אויף דער אויפפירונג פון די בית״רים, האָט ארויסגעלייגט אויף די באפעל־ברעכער פארשידענע שטראָפן. באזונדערס האָט ער שווער באשטראפט ערי זשאַבאָטינסקי: אים אויסגעשלאָסן פון בית״ר אויף א האלב יאר „כדי זיין שטראָף זאָל זיין א ביישפּיל״. דער אורטייל איז איבערגעשיקט געוואָרן קיין פּאַריז, אז דער ראש־בית״ר און די אויבערשטע בית״ר - קאָמענדע זאָל אים באשטעטיקן. זשאַבאָטינסקי האָט געלייענט דעם בריוו פון שול־לייטער און זיין זונס דערקלערונג, און ער האָט באשטעטיקט די שטראָף. דער שלטון בית״ר האָט פאַרגעשלאָגן מ׳זאָל לייכטער מאכן די שטראָף, אָבער זשאַבאָ־טינסקי איז באַשטאַנען אויף דער פולער אויספירונג פון אורטייל.

ס׳איז א באקאנטע זאך: זשאבאטינסקי האָט געפאדערט פון זיך א־ליין פיל מער ווי פון אנדערע און אויך זיין זון האָט ער דערצויגן אין זעלבן גייסט.

אָבער דער זון אַליין האָט באשטימט די ליניע צווישן זשאַבאָטינסקי זיין פאָטער און זשאַבאָטינסקי דער ראש ־ בית״ר. ווען ערי פלעגט אריינ־קומען צום פאָטער אין ביורא, פלעגט ער שטיין אויף „אכטונג״ פארן ראש־בית״ר און זיך אויפגעפירט לויט די בית״ר ־ געזעצן. אויך אין די באריכטן, וואָס ער האָט געשיקט פון ארץ־ישראל קיין לאָנדאָן, ווען ער איז געווען נציב בית״ר אין ארץ־ישראל, האָט ער זיינע אפיציעלע בריוו אדרעסירט צום „ראש ־ בית״ר״.

פרוי זשאבאָטינסקי האָט, פארשטענדלעך, נישט געקענט פארבאָרגן אירע מוטערלעכע געפילן. ווייל דער זון האָט געלעבט די לעצטע יאָרן אין ארץ־ישראל און זיי זענען געווען אָן אים, פלעגט זי זיך לייכטער מאכן איר בענקעניש, שמועסנדיק אָפט וועגן אים מיט זייערע געמיינזאמע פריינט און באקאנטע.

דאָך, טראָץ זייער גרענעצלאָזער ליבע, האָבן די עלטערן — און נישט נאָר זשאבאָטינסקי אליין, נאָר אויך זיין פרוי — נישט געוואָלט אָפּווענדן זייער זון פון צו טון זאכן וואָס זיי האָבן קלאָר געוווּסט, אַז ער שטעלט זיך מיט דעם אין א סכנה.

ערי איז אָפּגעפאָרן קיין ארץ ־ ישראל אויפן סמך פון א ספּעציעלן סערטיפיקאַט וואָס ער האָט באקומען דורך פּנחס רוטענבערגס פּאַרמיט־

זאב זשאבאָטינסקי און זיין זון ערי.

לונג, וועלכער האָט אים אויפגענומען אין דער עלעקטרישער סטאַציע אין נהרים.

אין יאָר 1936, נאָכן אויסברוך פון די אראבישע אומרוען, איז געווען א קריזיס אין דער בית״ר־לייטונג אין ארץ־ישראל. זשאבאָטינסקי האָט זיך דאן בעראטן מיטן שלטון בית״ר און ס׳איז באשלאָסן געוואָרן צו נאָמינירן ערין אלס נציב פון ארץ־ישראלדיקן בית״ר. דער פאָטער האָט געוווסט אז די דאָזיקע נאָמינאציע וועט פארשאפן פיל אומאַנגענעמלעכקייטן און צרות דעם זון. צו שטיין אין שפיץ פון בית״ר אין די פּאָגראָם ־ יאָרן איז געווען א שווערע און סכנות׳דיקע אויפגאבע, שוין נישט רעדנדיק וועגן דער פינאנציעלער זייט פון ענין. אלס אינזשיניער

האָט ערי פאַרדינט געגנוג אויף צו לעבן, דאַקעגן אַלס נציב בית"ר איז ער שוין פון ערשטן מאָמענט געווען אָן די מינדערסטע געלט־מיטלען. די בית"ר־קאַסע איז קיינמאָל נישט געווען אָנגעשטאָפּט. פיל מאָל האָט מאַדאַם זשאַבאָטינסקי געדאַרפט שיקן געלט פאַרן זון, ער זאָל האָבן פון וואָס צו לעבן, און ער פלעגט זיך צעטיילן מיט זיינע חברים. אָבער נישט דאָס איז די הויפּט זאַך. מיט דעם פאָסטן זענען געווען פאַרבונדן סכנות מצד דער בריטישער אַדמיניסטראַציע, וואָס האָט געקוקט מיט זייער אַ פאַרדעכטיקן אויג אויפן בית"ר און אויף דער גאַנצער זשאַבאָטינסקי - באַוועגונג. דאָס איז געווען אַ באַקאַנטע זאַך. דאָך האָבן זיך נישט דער פאָטער און נישט די מוטער אָפּגעשראָקן. זיי האָבן געבראַכט אויף דער וועלט אַ זון וואָס דאַרף דינען זיין פאָלק. און ווירקלעך, דער זון האָט פאַרזוכט אַזוי ווי דער פאָטער דעם טעם פון עכו"ר תפיסה און אַנדערע געפענגנגיסן, און נאָך אויף אַ פיל לענגערער תקופה.

אין 1938 איז ערי געקומען אין שליחות פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג פון ארץ - ישראל קיין לאָנדאָן. פּונקט דאַן ווען ער האָט געוויילט אין דער ענגלישער מעטראָפּאָליע זענען אָנגעקומען ידיעות וועגן דער אַרעסטן־כוואַליע צווישן די פירער פון הצה"ר און בית"ר אין צוזאַמענהאַנג מיטן ברעכן די „הבלגה". אונדז אַלעמען איז געווען קלאָר, אַז אויב ערי וועט איצט צוריקקערן קיין ארץ־ישראל, וועט ער אָן ספק תיכף ומיד אַרעסטירט ווערן. (כמעט אַלע מפקדים פון בית"ר און עסקנים פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי זענען דאַן געווען אַרעסטאַנטן, און דער גרעסטער בית"ר־קן אין דער וועלט האָט זיך געפונען דאַן אין עכו'ר טורמע).

דער שלטון בית"ר און די נשיאות פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע האָבן זיך באַמיט איבערצייגן ערין ער זאָל אָפּלייגן אויף אַ געוויסע צייט זיין צוריקרייזע קיין ארץ־ישראל, כדי נישט אַריינצופאַלן אין „מויל פון לייב"... זיי האָבן געפּרובט ווירקן אויפן פאָטער און אויף דער מוטער זיי זאָלן אים אָפּרעדן פון צוריקפאָרן. אָבער זיי האָבן אים נישט אָפּגעהאַלטן. „איך דאַרף פאָרן! — האָט ער געזאָגט. — טאַ פאָר געזונט, זאָל דיר גאָט אָפּהיטן"! — האָבן זיינע עלטערן געענטפערט. ער איז אַוועקגעפאָרן און טאַקי אַריינגעפאַלן באַלד אין טורמע. די ידיעה וועגן זיין אַרעסט האָט אויפגערודערט די גאַנצע יידישע און נישט־יידישע וועלט. וועדזשוואוד האָט וועגן דעם גערעדט אין בריטישן פּאַרלאַמענט. אָבער זשאַבאָטינסקי האָט נישט געוואָלט, אַז זיין זונס אַרעסט זאָל זיין אַ פּראָבלעם אַן און פאַר זיך. ער האָט זיך קעגנגעשטעלט, אַז מ'זאָל

באַהאַנדלען באַזונדער ערים אַרעסט, צוליב דעם וואָס ער איז זיינער א זון. ער האָט נישט דערלויבט זיינע ענגלישע פריינט צו מאַכן וועלכע ס׳איז באַמיאונגען אין דער ריכטונג און אליין אויך גאָרנישט געטון. זיין זון איז איינער צווישן פיל און האָט נישט קיין באַזונדערע פּריווילעגיעס, דורכדעם וואָס זאב זשאַבאָטינסקי איז זיין פאָטער. און ער איז געבליבן אין טורמע צוזאַמען מיט זיינע חברים, וועלכע דערציילן וועגן זיין לאָיאַליטעט און חברישקייט, וואָס האָבן געדינט אלס ביישפּיל פאַר אַנדערע.

אין הערבסט 1938, אויף דער דריטער וועלט - קאָנפערענץ פון בית״ר אין וואַרשע, איז ערי געוויילט געוואָרן אלס מיטגליד פון שלטון (פון דער וועלט-לייטונג) פון בית״ר. זיין פאָטער האָט אויף אים אַרויפגעלייגט נאָך א שווערערע און פיל מער פאַראַנטוואָרטלעכע אויפגאַבע.

צוזאַמען מיט שלמה יעקובי און יוסף קאַצענעלסאָן, זייער ליכטיקן אָנדענק, איז אַרויפגעלייגט געוואָרן אויף ערין, צו לענגערע יאָר, צו ראַטעווען צענדליקער טויזנטער יידן פון דער גלות - פינסטערניש און זיי ברענגען צו די ארץ-ישראל ברעגעס. פיל יאָרן האָט זיך זשאַבאָטינסקיס זון באַטייליקט אין דער דאָזיקער קאָלאָסאַלער טעטיקייט, וואָס וועט פאַרשרייבן אירע טוער מיט גאָלדענע אותיות אין דער געשיכטע פון יידישן באַפרייאונגס - קאַמף. ערי האָט זייער ליב געהאַט די אַרבעט, וואָס איז געווען פון דער קאַטעגאָריע פון די „אַוואַנטורעס", וועלכע זיין פאָטער האָט געפרייידיקט און דערצויגן אין איר גייסט די יידישע יוגנט. די געבענטשטע נאַציאָנאַלע „אַוואַנטורע" האָט געהאַט אומגעהויערע שוועריקייטן און שטרויכלונגען. די דאָזיקע אַקציע האָט אויסגעזען ווי אַן אוממעגלעכע צו רעאַליזירן. ס׳איז א פאַנטאַזיע — האָבן פיל געזאָגט. אָבער דווקא ווייל אַזויפיל שטערונגען זענען געווען אויפן וועג, האָט די אַרבעט אַנטשפּראָכן דעם שטורמישן כאַראַקטער פון זשאַבאָטינסקיס זון.

ביים אויסברוך פון דער צווייטער וועלט - מלחמה, האָט זיך ערי זשאַבאָטינסקי געפונען אין רומעניען און דאָרט געטון זיין אַרבעט פון אָרגאַניזירן די אומלעגאַלע עמיגראַציע מיט וואונדערלעכע איבערגעגעבנקייט. שווערע לעבנס-באַדינגונגען שרעקן אים נישט אָפּ. ער איז פּעאיק נישט צו עסן גאַנצע טעג, שלאָפן אויף א באַנק אָן א קישן צוקאָפּנס, און ער קען אַרבעטן פערציק שעה נאָכאַנאַנד אָן קלענסטן אָפּרו. דער זון ווייסט, אז זיין טעטיקייט ראַטעוועט א סך יידישע נפשות און העלפט באַפרייען דאָס לאַנד. ער איז מקיים מיט זיין קערפּער און נשמה זיין טאַטנס לערע. אַזוי ווי זיין פאָטער דינט ער אלס ביישפּיל פאַר אַנדערע. שטענדיק איז ער אין א גוטער שטימונג. ער פאַרלירט קיינמאָל נישט זיין הו־

מאַר־געפיל. ער איז אַ גוטהאַרציקער. קען קיינעם נישט אָפּזאָגן אַ בקשה. אויך מיט דעם איז ער ענלעך צו זיין פאָטער. ווער עס קומט צו ערין און בעט אים אַרויפצונעמען אויף דער שיף — גייט אַרויף, און אויב דער מעפּיל האָט קיין געלט נישט — האָט ער דאָך געוויס רעכט עולה צו זיין.

די שוועריקייטן ווערן גרעסער פון טאָג צו טאָג. דער שיף - אינהאַ־בער פאָדערט גאַראַנטיע, וואָס מ'קען אים נישט געבן. „וואָס וועט זיין, אַז די ענגלענדער וועלן כאַפּן די שיף, און זיי וועלן זי קאָנפיסקירן? ער וויל אַ גאַראַנטיע, אַז זיין פאַרלוסט זאָל אים צוריקגעגעבן ווערן. ערי גיט אין משכון זיך אַליין. „איך וועל פאָרן מיט דיר אויפן שיף"! — זאָגט דער יונגער ערי דעם טערקישן שיפס־קאַפּיטאַן. די גאַראַנטיע וועט דיר געוויס געפעלן. די שיפס־אינהאַבער ווייסן ווער דער גאָמען - טרעגער איז. ערי באַשליסט אַרויפצוגיין אויף דער מעפּילים - שיף, וואָס נעמט אַרויס יידן פון דער גלות־פינסטערניש און ראַטעוועט זיי פון זיכערן טויט. ס'איז דאָך אין מיטן דער מלחמה פון היטלערן. עריס חברים זענען דערשטוינט צו הערן זיין באַשלוס מיטצופאָרן אין דער אומלעגאַלער רייזע. זיי באַמיען זיך מיט אַלע כוחות אים אָפּצורעדן פון דעם. ס'איז זיכער, אַז ער וועט אַראָפּגיין פון דער שיף דירעקט אין דער ענגלישער טורמע אַריין. וואָס פאַר אַ נוצן וועט דערפון אַרויסקומען? ערשט מיט אַ קורצע צייט צוריק איז ער אַרויס פון תפיסה, און צו וואָס זאָל ער צוריק דאָרט אַריינגיין? מיר באַמיען זיך מיטן גאַנצן איבערצייר־גונגנס - קראַפט אים אָפּצוּווענדן פון זיין באַשלוס, און ער זאָל נישט אַרויפגיין אויף דער שיף. „דיין פּאַס איז דאָך אין אָרדנונג. דו קענסט דאָך פאָרן מיט אַ געוויינלעכער שיף און אַריינקומען אין לאַנד גאַנץ נאָר־מאַל". אויסער דעם — וועלן דיר די ענגלענדער, וועלכע ווייסן וועגן דיין טעטיקייט פאַר דער „אומלעגאַלער" עליה, פאַראורטיילן אויף פיל יאָרן אַרעסט. צו וואָס דאַרפסטו עס? ער ענטפערט אָבער : „איך גלויב, אַז כ'וועל נישט קריגן מער, ווי אַ יאָר אַרעסט. און דאָס איז כדאַי, כדי אַריינ־צוברענגען צוויי טויזנט יידן אין ארץ־ישראל"! ערי שטרייכט אונטער, אַז דאָס איז זיין בית"רישע פליכט.

איינער פון זיינע פריינט, פון דער בית"ר וועלט - ליטונג, באַנוצט זיך מיט אַ טריק און טעלעפאָנירט צו ערין פון בוקאַרעשט אין דער פאָרט־שטאָט : „ערי! נאָר וואָס האָב איך גערעדט טעלעפאָניש מיטן ראש בית"ר אין לאָנדאָן. ער האָט מיר באַפולמעכטיקט דיר איבערצוגעבן אַ פאַרבאָט־באַפעל, אַז דו זאָלסט נישט אַרויפגיין אויף דער מעפּילים־שיף"! ערי ענטפערט רואיג: „איך האָב דעם איינדרוק אַז דיין אינפאָרמאַציע איז

נישט קיין ריכטיקע. ראש־בית״ר וועט מיר נישט פארבאָטן. איך קען אים אויך א ביסל״! ער איז אָפּגעפאָרן, און מיטגעמאכט די לאנגע רייזע־טלטולים. נאָר די הויפּטזאַך — ער איז ווידער אריינגעפאַלן אין אַרעסט, אויף אַ לענגערע צייט. ער איז אָבער געראַכט געווען. ער האָט גוט געקענט זיין פאָטער. זאב זשאַבאָטינסקי האָט נישט פארבאָטן זיין זון זיך צו אפּפערן פארן פאָלק.

ס׳איז גרויס דער ווייטאָג. די עלטערן האָבן צער. ביי זשאַבאָטינסקין איז דער צער אויסגעמישט מיט א געפיל פון שטאָלץ און פרייד, אז זיין זון גייט אין זיינע דרכים. די מוטער ווייטיקט מער. אויסער דעם איז זי נישט געזונט. אָבער דער מאַן מוטיקט און טרייסט איר און זי איז ווי־דער צופרידן. 33 יאר לעבן מיט זאב זשאַבאָטינסקי האָבן איר אויסגע־לערנט דעם דערהויבענעם זין פון אָפּפער.

(דרך־אגב: אין אפּריל 1940 איז דער פריינט, וועלכער האָט איבער־געשראָקן ערין מיט „פיל יאר געפענגניש״ אָנגעקומען פון רומעניען אין ארץ־ישראל־ און געפאָרן באזוכן ערין, וואָס איז דאַן געווען איינגע־שפּארט אין קאָנצענטראציע־לאגער אין מזרע, נעבן עכו. דער ערשטער זאַץ, וואָס ערי האָט ארויסגעלאָזט פון זיין מויל, זעענדיק זיין חבר איבער די שטעכעדיקע דראָטן,איז געווען: דו זעסט! איך בין געראַכט געווען. נישט דו. בסך־הכל האָט מען מיר פאראורטיילט אויף איין יאר ארעסט!״)

*

דער טאַטע האָט נישט ארויסגעוויזן פאַר מענטשן, אַז ער איז שטאָלץ פון זיין זון. טיילמאָל, ווען זאב זשאַבאָטינסקי פלעגט שפּאַ־צירן מיט זיין סעקרעטאַר איבער די לאָנדאָנער גאסן (באזונדערס אין די תקופות, ווען זיין פרוי איז געווען אין פראנקרייך און ער איז געווען אַ־ליין), פלעגט ער מיט זייער פיל טאַקט אָנהויבן א פארזיכטיקן געשפּרעך וועגן זיין זון. כ׳האָב געהאַט דעם איינדרוק, אז ער האָט געוואָלט וויסן ווי ערים חברים, די מיטגלידער פון דער בית״ר וועלט־לייטונג, שאַצן אָפּ זיין זונס ארבעט. דער ראש־בית״ר האָט געמיינט אז ווייל ער איז א פאָטער איז אפשר זיין אָפּשאצונג א סוביעקטיווע. דאקעגן האָבן זיינע חברים אן אָביעקטיווע מיינונג. וואָס טראַכטן די חברים? ביי די זיצונגען פון שלטון בית״ר, ווען מ׳פלעגט באהאנדלען די טעטיקייטס־געביטן פאַר וועלכע ערי איז געווען פאראנטוואָרטלעך, האָט מען פריי דעבאַטירט און די חברים האָבן ארויסגעזאָגט זייערע מיינונגען אָפן. ראש־בית״ר האָט

זיך צוגעהערט צו די מיינונגען מיט פיל רעספעקט און מיט באזונדערער אויפמערקזאמקייט. ער איז אָבער קיינמאָל נישט געווען זיין זונס אדוואָקאַט און פאַרטיידיקער פאַר דער העכסטער בית״ר־אינסטאַנץ.

נאָר איינמאָל האָט אויך דער פאָטער נישט געקענט פאַרבאָרגן זיינע געפילן. די ארץ־ישראל צייטונגען זענען אָנגעקומען אין אונדזער ביוראָ אין לאָנדאָן צוויי מאָל א וואָך. דער סעקרעטאַר פלעגט זיי דורכקוקן און רעפערירן פאַרן פּרעזידענט די וויכטיקסטע אינפאָרמאַציעס פון לאַנד. זשאַבאָטינסקי אליין איז געווען צופיל באַשעפטיקט און האָט נישט געהאַט קיין צייט צו לייענען די פיל צייטונגען, וואָס זענען אָנגעקומען אין ביוראָ. ער האָט זיך באַגנוגנט מיטן באַריכט, וואָס זיין סעקרעטאַר פלעגט אים אָפּגעבן יעדן טאָג. איינמאָל איז אָנגעקומען דער „הירדן״ (די טאָג־צייטונג פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי אין ארץ־ישראל אין יענער צייט) און דאָרט איז געווען א באַריכט וועגן א פייערונג אין תל־אביב, אויף וועלכער ערי זשאַבאָטינסקי איז אויפגעטרעטן מיט א רעדע. דאָס איז געווען א קורצע צייט נאָכדעם ווי ער איז באַשטימט געוואָרן אַלס נציב־בית״ר און ס׳איז געווען זיין ערשטער עפנטלעכער אויפטריט אין ארץ־ישראל. ווען דער סעקרעטאַר האָט אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז אין דער צייטונג איז אָפּגעדרוקט עריס רעדע, האָט זשאַבאָטינסקי געזאָגט: „קען איך אייך בעטן, מיר איבערצולייענען אויפן קול וואָס שטייט אין דער צייטונג״. זיין פּנים האָט געשיינט פאַר שמחה. ווירקלעך, אין דער רעדע איז געווען פיל פון זשאַבאָטינסקיאַנישן „עספּרי״. אינטערעסאַנטע געדאַנקען צעגויפגעמישט מיט א פיינעם הומאָר.

ער האָט זיך פאַרבונדן טעלעפאָניש מיט זיין פרוי און זי געבעטן צו קומען אין ביוראָ. זי איז געקומען, ער האָט איר איבערגעגעבן אין קורצן דעם אינהאַלט פון דער רעדע. ער האָט זיך אָבער מיט דעם נישט באַגנוגנט און זיך געווענדעט צום סעקרעטאַר: „קען איך אייך מטריח זיין און בעטן צו לייענען אויך פאַר מאַדאַם זשאַבאָטינסקי דעם אינהאַלט פון דער רעדע? ער האָט אליין צוגעהערט נאָך אמאָל און הנאה געהאַט.

אין צימער איז אויף א ווײַלע שטיל געוואָרן. קיינער פון די דריי אָנוועזנדע — זשאַבאָטינסקי, זיין פרוי און דער סעקרעטאַר — האָט נישט ארויסגעלאָזט קיין וואָרט פון מויל. אַלע דריי האָבן, וואַרשיינדלעך, געטראַכט אין דעם מאָמענט וועגן דעם זעלבן ענין. פרוי זשאַבאָטינסקי, אין וועמענס אויגן ס׳זענען געשטאַנען טרערן פון פרייד, האָט איבערגעריסן די שטילקייט, און זיך געווענדעט צום סעקרעטאַר מיט א שמייכל:

— וועגן וואָס האָט איר איצט געטראַכט?

— איך טראַכט אין דעם מאָמענט וועגן גורל פון פיל ציוניסטישע מנהיגים, וועלכע האָבן נישט זוכה געווען צו האָבן נחת פון זייערע קינדער, ווייל די קינדער זענען נישט געגאַנגען אין די עלטערנס־דרכים — האָט דער סעקרעטאַר געזאָגט. דער טראַגישער גורל פון האַנס הערצל איז מיר איצט געשטאַנען פאַר די אויגן. און דורכן מוח זענען אַריבער נעמען פון אַנדערע יידישע פירער, וועמענס קינדער זענען אַוועק אויף אַנדערע וועגן. זיך געשמד אָדער אַוועק צו פרעמדע, זיך געאָפּפערט דעם מולך פון דער רויטער אַסימילאַציע און זיך אַסימילירט צווישן די גויים. צי איז עס נישט קיין רעזולטאַט פון דער דערציאונג, וואָס א קינד באַקומט ביי זיינע עלטערן אין הויז?

זשאַבאָטינסקי, וועלכער האָט זיך מיט אויפמערקזאַמקייט צוגעהערט צו די רייד, האָט א נעם געטון אין זיין האַנט א פעדער, אַרויפגעלייגט זיין פינגער אויפן שפּיץ און געזאָגט: „ איר זעט? אויפן שפּיץ פון פעדער איז עס! די ריכטונג, וואָס קינדער קלייבן זיך אויס, איז זייער א דעליקאַטע זאַך און עלטערן זענען פאַר דעם נישט פאַראַנטוואָרטלעך. ס'איז פונקט ווי א מענטש גייט אויף א זייער דינעם שטריק. אז דער שטן וויל — וועט ער זיך אויסגליטשן, אַראָפּפאַלן און צעברעכן ביין און נאַקן. און אויב ער האָט מזל, וועט ער דורכגיין בשלום דעם געפערלעכן וועג און אָנקומען גאַנץ. נישט די אומגליקלעכע עלטערן זענען שולדיק, אז זייערע קינדער זענען אַראָפּ פון גלייכן וועג, און ס'איז נישט מיין פאַרדינסט אז מיין זון האָט זיך אויסגעוויילט דעם דרך. ס'איז א בלינדער שפּיל פון גורל. דאָ ווירקן זייער טיפע פאַקטאָרן, איבער וועלכע מיר האָבן נישט קיין שליטה. קאָמפּליצירטע אומזעבאַרע פאַקטאָרן בילדן אויס דעם מענטשנס נשמה. ס'איז אונדזער גוטער מזל. אונדזער מזל און נישט אונדזער פאַרדינסט!

ער האָט אַרויסגענומען דעם ערשטן טייל פון זיין אויטאָביאָגראַפיע (וואָס איז נאָך דאַן געווען אין מאַנוסקריפּט) און ציטירט א פראַגמענט פון דעם וואָס ער האָט געשריבן מיט פיל יאָרן פריער:

„דאָס הענגט נישט אָפּ פון דער סביבה, נאָר פון דער אייגנשאַפט פון קינד אליין. איינער זויגט איין אין זיך די ביליקייט און וווּלגאַריטעט. דער אַנדערער, פאַרקערט, — זאַפּט איין אין זיך די לאַווינע, די נייגעריקייט, די געוואַגטקייט, די אייביקע פרישקייט וואָס יעדער נייער פרימאָרגן איז א וווּנדער אין זיינע אויגן".

דאָס איז עס, מיין פריינט! — האָט זשאַבאָטינסקי געזאָגט.

*

דאָס לעבן פון זשאבאָטינסקי און זיין פרוי איז פול געווען מיט שטורם און ליידן. א דערנער־וועג, אָן מליצה. אין פשוטן זין פון וואָרט. פיל צרות האָבן זיך געשאָטן אויף זייערע קעפּ. פיל וויטאָגן געהאַט און פון פיל באלײדיקונגען אויסגעשטאנען. טײלמאָל האָט א קאָמפּלעטע פינסטערניש פארדעקט זייער הימל און ס'זענען געווען טעג, ווען ס'האָט זיך אויסגעדאכט אז פינסטער איז זייער וועלט. אָבער אויך פון דער פינס־טערניש האָבן ארויסגעשיינט ליכטשטראלן. און איין ליכטשטראל, פון די גרעסטע און וואונדערבארסטע אין זייער לעבן, א ליכטשטראל וואָס האָט פארטריבן זייער וויטאָג און זיס געמאכט זייער ביטערניש — איז געווען דער גרויסער חסד, וואָס דער גורל האָט מיט זיי געטון, געבנדיק זיי א זון וועלכער איז טריי זיין פאָלק. פון אַלע גרויסע יידישע מנהיגים אין די לעצ־טע דורות איז נישטאָ כמעט קיין צווייטער, וואָס זאָל זוכה זיין צו אזאַ גליק.

די השגחה האָט דורך דעם באצאָלט זשאבאָטינסקין און זיין פרוי א חוב פאַר אַלע ליידן און יסורים, וואָס זיי האָבן געהאַט זייער גאַנץ לעבן.

ביי דער ארבעט און אין אפרו

ס'גאנצע לעבן איז ער געווען נע־ונד. טעג און נעכט האָט ער פאַר־בראכט אין באנען און אין האָטעלן. ער האָט דורכגערייזט שטעט און לענדער, ימים און אָקעאַנען. פיל נעכט האָט ער אפילו קיין אויג נישט צוגעטון. אייף זיצונגען און פאַרזאמלונגען, אין רעדעס און פאָרטראַגן פלעגט ער אויסלאָדן זיין ריזיקע ענערגיע. נאָר די אלע לאַנגע וואגלענישן האָבן נישט געלאַסטעט אויף אים. זיי האָבן אים זאָגאר נישט מיד גע־מאַכט. אויב ער איז געווען א מאָל פאַרמאַטערט, זענען גענוג געווען 3—4 שעה שלאָף ביינאכט, און ער פלעגט אויפשטיין פריש, ביי די פולע כו־חות. ער האָט זיך געשפּירט ווי א פיש אין וואסער דווקא ווען ער איז גע־ווען באשעפטיקט טעג און נעכט. דער מעכטיקער ארבעטס־שטראָם האָט אים פאַרשאפן פרייד און סאַטיספאַקציע. דער לעבעדיקער און דירעק־טער קאָנטאַקט מיט זיינע שילער און אָנהענגער און די גרויסע מאסן האָבן אריינגעגאָסן פריש בלוט אין זיינע אָדערן. ער איז געווען געזונט. נישט כאָטש ער האָט געארבעט, נאָר דווקא ווייל ער איז געווען פאַרטאָן אין אומאויפהערלעכער טעטיקייט. ער האָט געשפּירט די גאנצע מאַכט פון זיינע כוחות גראד אין די צייטן, ווען אלע קרעפטן פון קערפּער און נשמה זענען געווען אין באוועגונג ביז שפּאַנונג. ס'דאַכט זיך, אַז ווען ער וואָלט אָפּגעשטעלט אויף איין שעה זיין ארבעט, וואָלט זיין אָרגאַניזם אויפגע־הערט צו פונקציאָנירן.

ער האָט נישט געוווּסט וואָס ס'הייסט רוען. ער האָט געארבעט טאָג און נאַכט, זומער און ווינטער, הערבסט און פרילינג. זייער ווייניקע זענען געווען זיינע אורלאָפּ־טעג, און אויך ווען ער פלעגט ארויספאָרן

אויף א זומער־ווואינונג זיך אָפּצורוען, האָט ער אויך דאָרט נישט גערוט. ווען דער צופאַל האָט געוואָלט און ער האָט זיך געפונען זומען אין מזרח־אייראָפּע, האָט ער דאָרט זיכער נישט געקענט זיצן רואיק.

די יידן פון די מזרח־אייראָפּעאישע לענדער, פון יענע לענדער באַזונדערס, האָבן געהאַט א „קראַנקהייט" — אז יעדער איינער פון זיי האָט געוואָלט צוקומען נאָנט צו אים, דריקן זיין האַנט און אים געבן א „גוטע עצה", ווי צו לייזן געוויסע פּראָבלעמען. די דאָזיקע געוווינהייטן האָבן אים בארויבט אפילו פון זיינע ווייניקע רו־מינוטן. זיין האָטעל האָט שטענדיק גערוישט און געקאָכט ווי דער סמבטיון אין די וואָכן־טעג. דער געטרייסטער שומר זיינער האָט נישט געקענטביישטיין די מיוחס'דיקע נודניקעס, וועלכע זענען געקומען פּאַרדרייען דעם קאָפּ. איינער איז ארויס, דער אנדערער — אריין. ס'איז דערגאַנגען דערצו, אין יוני 1939, ווען ער האָט פאַרבראַכט אייניקע וואָכן אין וואַרשע מיט די הכנות צום „קאָנגרעס פון יידנטום אין מזרח־אייראָפּע", האָט ער טעלעפאָנירט קיין לאָנדאָן, זיין סעקרעטאַר זאָל באַלד קומען, כדי אים אביסל ארויסצוראַטעווען פון די פיל נודניקעס, וועלכע מאַטערן און באַלעסטיקן אים.

אויך ווײַלנדיק אין א דאָרף, פלעגט ער אויפנעמען מענטשן, שרייבן אַרטיקלען, רעדאַגירן מעמאָראַנדומס און זיך באַשעפטיקן מיט פיל עניינים. זומער 1938, ווען ער האָט אָנגענומען די איינלאַדונג פון פּרוי און ה' ספּעקטאָר פון לאָדזש און איז ארויסגעפאָרן אין זייער גוט נעבן פּאַביאַניץ זיך אָפּרוען, פלעגן אויך דאָרט קומען צו אים דעלעגאַציעס. און דער טעלעפאָן און טעלעגראַף האָבן אונאויפהערלעך געאַרבעט.

אָבער נישט נאָר אין מזרח־אייראָפּע. אפילו ווײַלנדיק אין מערב־אייראָפּע, אין פראַנקרייך אָדער ענגלאַנד, אין פּלעצער ווו ס'זענען נישט געווען קיין סך יידן, אויך דאָרט האָט ער אומאויפהערלעך געאַרבעט. טאָג־טעגלעך האָט מען אים געדאַרפט שיקן ראַפּאָרטן וועגן גאַנג פון דער אַרבעט אויף אַלע געביטן און פון אַלע קרייזן. מיט דער אייגענער האַנט פלעגט ער שרייבן אומצייליקע בריוו. ווען זיינע מיטאַרבעטער האָבן אים געוואָלט א ביסל שוינען און האָבן אים נישט געשיקט יעדן טאָג קיין ידיעות, פלעגט ער טעלעפאָנירן אין ביוראָ און געפאָדערט מ'זאָל זיי צושיקן. ווייל ער האָט געהאַלטן זיין האַנט אויפן פּולס פון יידישן לעבן אין ארץ־ישראל און אין גאַנצן גלות.

זיינע ווייניקע פּריען־טעג האָט ער אויסגענוצט פאַר ליטעראַרישער שעפערישער אַרבעט. אויפן וועג פון אייראָפּע קיין דרום־אפריקע, ווען

ער איז געפֿאָרן אויפֿן שיף איבער צוואַנציק טעג, און האָט געהאַט דאָרט די געלעגנהייט זיך אויסצורוען, האָט ער אויסגענוצט די רייזע־טעג אויף צו שרייבן. ער האָט געשריבן דעם צווייטן טייל פֿון זיין אויטאָביאָגראַפֿיע — ווי שמערצלעך איז עס, אַז ער האָט מער נישט באַוויזן, ווי זי צו דערפֿירן ביז 1922 — און ער האָט געשריבן אַ פֿאָרוואָרט צום בוך פֿון זיין פֿריינט און מיטאַרבעטער ד״ר יוסף שעכטמאַן וועגן „עבר הירדן״.

אין 1939 נאָך אַ שווערער גריפּע, איז ער אַרויסגעפֿאָרן פֿון לאָנדאָן קיין סטראַטפֿאָרד (שעקספּירס געבורט־שטאָט). דאָרט האָט זיך זיין רו אויסגעדריקט אין שרייבן דאָס בוך „613 העברעאישע ווערטער״, אַ לערן־בוך פֿאַר דער העברעאישער שפּראַך פֿאַר דערוואַקסענע, וועלכע האָבן זיך דערצויגן אין פֿרעמדע שפּראַכן און קענען אַפֿילו נישט דעם העברעאישן אלף־בית. דאָס דאָזיקע בוך, אַ זעלטנהייט מיט אַ נייער דידאַקטישער מע־טאָדע, וואָס וועט זיכער העלפֿן די נייע עולים פֿון די מערב־לענדער צו לערנען זיך העברעאיש, האָט נישט באַוויזן צו דערשיינען פֿאַר זיין טויט. דער פֿאַרפֿולקאָמטער מאַנוסקריפּט איז גרייט שוין איינציקע יאָר אין אי־בערזעצונגען אין ענגליש, פֿראַנצויזיש, דייטש, אונגאַריש און פּויליש. ערשט מיט אַ קורצער צייט צוריק איז די ענגלישע אויסגאַבע פֿון בוך דערשינען אין דרום־אַפֿריקע.

זשאַבאָטינסקי האָט קיינמאָל נישט געקענט זיצן לײדיק. אַפֿילו ווען ער פֿלעגט קומען צוריק אין זיין צימער נאָך אַ אָנגעשטרענגטער און דער־מידנדער אַרבעט פֿון אַ גאַנצן טאָג — דורכשניטלעך 10 שעה אַ טאָג, נישט נעמענדיק אין באַטראַכט די זיצונגען, וועלכע פֿלעגן דויערן לאַנג־געג שעהן — פֿלעגט ער זיך נישט אָפּרוען. ווען ער איז געווען זייער מיד און ער האָט געוואָלט אָפּרוען זיין מוח, פֿלעגט ער לייענען דעטעקטיוו־געשיכטעס. פֿאָרנדיק אין באַן אָדער אין אַן עראָפּלאַן — און אַ גרויסן טייל פֿון זיין לעבן האָט ער פֿאַרבראַכט רייזנדיק — אָדער קומענדיק אויף אַן אָוונט אין אַ שטאָט אויף אַ פֿאָרטראַג, פֿלעגט ער זיך אַנטשפּאַ־נען לייענענדיק קרימינעלע ראָמאַנען. די ליטעראַטור פֿלעגט ער שלינגען אין ריזיקע קוואַנטומס.

אין פֿרייע שעהן האָט ער געלייענט פֿיל ערנסטע ליטעראַטור, אַ ביסל אויך בעלעטריסטיק. מיט באַזונדערן פֿאַרגעניגן האָט ער געלייענט לידער־ביכער. זיינע באַליבסטע דיכטער זענען געווען עדגאַר פּאָ, אַדאַם מיצקעוויטש און ראַסטאַן. ווען ער פֿלעגט געפֿינען אַ מאָל אַ בוך מיט גו־טע פּאָעזיע, האָט ער געוויסע פֿראַגמענטן געלייענט הויך אויפֿן קול. פֿיל

לידער האָט ער זיך אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק און זיין גלענצענדער זכרון האָט אים געהאָלפן ער זאָל עס שוין קיינמאָל נישט פארגעסן.

ער האָט נאכאנאנד געלערנט נייע שפּראכן. מערסטנטייל פלעגט ער זיך באנוצן מיט א גראמאטיקע און א תנ״ך, אָן איבערזעצטן אין דער שפּראך, וועלכע ער האָט געוואָלט לערנען. קומענדיק אין א לאנד אויף א באזוך, האָט ער געלייענט צייטונגען און ביכער אין דער לאנדס־שפּראך. ווען ער האָט זיך געגרייט צו פאָרן אין א לאנד, וועמענס שפּראך ער האָט נאָך נישט געקענט, האָט ער געקויפט א לערן־בוך און אויסגענוצט יעדע פרייע מינוט אריינצוקוקן אין אים.

שפּראכן האָט ער אויסגעלערנט מיט א פענאָמענטאלער לייכטקייט. לערנען א נייע שפּראך איז פאר אים געווען א שפּיל. א פּאָר חדשים שפּעטער האָט ער שוין געקענט האלטן א פארטראג אין דער נייער שפּראך. כ׳גלויב, אז די צאָל שפּראכן וואָס ער האָט גערעדט און געשריבן, איז געווען פיל מער ווי דרייצן.

באזונדער אויפמערקזאמקייט האָט ער געווידמעט וויסנשאפטס־ביכער, באזונדערס אין סאָציאלאָגיע, עקאָנאָמיע און פּאָליטיק. איייניקע יאָר פאר זיין טויט האָט ער אָנגעשריבן א וויסנשאפטלעך ווערק „אריינפיר צו עקאָנאָמישע וויסנשאפטן״ (בלויז אייניקע פראגמענטן זענען פון זיי אָפּגעדרוקט געוואָרן).

ס׳איז אינטערעסאנט, אז א באקאנטער זיינער, א פּראָפעסאָר אין קעמברידזשער אוניווערזיטעט אין ענגלאנד (פּאסטאן איז זיין נאָמען, שטאָמט פון דעם שטעטל טיגינא, אין בעסאראביע), א ספּעציאַליסט אין עקאָנאָמיע, צו וועמען זשאבאָטינסקי האָט געשיקט זיין מאנוסקריפּט מיט א באמערקונג, אז ער האַלט עס פאר אן אונרייף ווערק, — האָט פּאסטאן געענטפערט, אז ס׳ליגט איצט אויף זיין טיש א ניי ווערק פון איינעם פון די גרויסע ענגלישע עקאָנאָמיסטן, א בוך וואָס איז נאָך נישט דערשינען אויפן ביכער־מארק, און דער ענגלישער געלערנטער אַנטוויקלט אין זיין בוך ענלעכע אידעען צו די וואָס זשאבאָטינסקי האָט ארויסגעבראכט אין זיין מאנוסקריפּט. ס׳איז נישט נויטיק צוצוגעבן, אז זשאבאָטינסקי האָט פאר זיינע אויגן נישט געזען און נישט געהערט וועגן דאָזיקן בוך פון ענגלישן געלערנטן.

א צווייטער אָפּרו־מיטל איז פאר אים געווען — דאָס קינאָ. ווען ער האָט געלעבט אין פּאריז אָדער אין לאָנדאָן פלעגט ער גיין פון צייט צו צייט אין קינאָ מיט זיין פרוי. אין רואיקע טעג, און דאָס איז געווען זייער זעלטן, פלעגן זיי גיין אין קינאָ אפילו עטלעכע מאָל אין וואָך. אויך זיי־

ענדיק אויף זיינע טורנעען אין מזרח־אייראָפּע צו באזוכן די יידישע מאסן וו ער האָט געהאַרעוועט פליסיק ווי א בין, האָט ער זיך אָפּגערוט איין מאָל אין וואָך אין די איינציקע צוויי שעה, ווען ער האָט געזען א פילם.

אין טעאטער איז ער נישט געגאנגען אָפט אין די לעצטע יאָרן, כאָטש אין דער יוגנט האָט ער נישט נאָר אליין געשריבן דראמען, און איינקע פון זיי זענען אויפגעשטעלט געוואָרן אין רוסישן שטאָט־טעאטער אין אָדעס, נאָר ער איז אויך געווען א טעאטער־קריטיקער. ווען ער האָט געלעבט אין בערלין, האָט ער אונטערריכט די ארטיסטן פון מאָסקווער „הבימה", העברעאישע פּאַנעטיק.

ער האָט זיך אָבער נישט געקענט פארגינען דעם פארגעניגן צו גיין אָפט אין טעאטער, ווייל פאר דעם האָט ער זיך גענוויטיקט אין פרייע און רואיקע אָוונטן, און אזעלכע האָט ער זעלטן געהאַט.

ווען מאָרים שווארץ איז געקומען פון אמעריקע קיין פאריז מיט זיין טרופּע און געשטעלט „יאָשע קאַלב", האָט זיך דאָך זשאבאָטינסקי אָפּגעריסן פון זיין באשעפטיקונג און געקומען זען דאָס שטיק.

*

ער איז געווען פארליבט אין אלע קניינים פון דער פּארטיי, און זיך פאר יעדע זאך געזאָרגט. ער האָט ליב געהאַט די רעוויזיאָניסטישע און בית"רישע צייטונגען און האָט זיי זייער געשעצט, ווייל ער האָט געוווסט וויפל פּיאָנירטום און אָפּפערווילקייט די צייטונגס־מיטארבעטער ליגן א־ריין אין זייער ארבעט. ער, דער גלענצנדער זשורנאליסט און פּאָליטיקער, — האָט פארשטאנען די גרויסע באדייטונג פון פּראָפּאגאנדע און האָט גע־האלטן די פּארטיי ־ פּרעסע אלס איינע פון די בעסטע אינסטרומענטן צו ווירקן אויף דער עפנטלעכער מיינונג. דעריבער האָט ער נישט געקארגט קיין צייט און שטענדיק דערפילט די ביטעס פון די פּארטיי ־ צייטונגען צו אים. אין דער „המדינה" און „טריבונא נאראָדאָווא" אין פּוילן, אין „דזשואיש העראָלד" אין דרום־אפריקע און אין א בית"ר צייטונג אין אונגארן —אין יעדער רעוויזיאָניסטישער און בית"רישער צייטונג האָט ער זיך גערן באטייליקט.

ס'איז כמעט ביי אים געווען א פּרינציפּ, נישט אָפּצוזאָגן די חברים. די רעדאקטאָרן פון אונדזער פּרעסע האָבן טאקי שטענדיק אויסגענוצט די דאָזיקע „שוואכקייט" זיינע. ווען אונזערע חברים אין האאג (האָלאנד) האָבן אָנגעהויבן ארויסגעבן א קליין בלעטל פון 4 זייטן, איז ער געזעסן

אייניקע שעה און געשריבן ספּעציעל פאַר זיי אַן אַרטיקל. ער האָט זיך גע־פרייט מיט יעדער נייער ציַיטונג, וואָס פלעגט דערשינען פון דער פּאַר־טיי אויפן ערד־קוגל. ער האָט געבעטן צו אָרגאַניזירן אַ פּערמאַנענטע אויסשטעלונג פון אונדזער פּרעסע. און ווען אין קעלער פון ביוראָ איז איינגעאָרדנט געוואָרן דער פּרעסע־אַרכיוו — איז ער אַראָפּ אונטן, גע־בלעטערט די צייטונגען, אַרומגעגאַנגען אַרום זיי ווי אין אַ גערדיכטן וואַלד און געשעפּט נחת. די דאָזיקע צייטונגען וועלכע זענען דערשינען פון מאָנטעווידעאָ ביז אַנטווערפּן און פון יאָהאַנעסבורג ביז טונים, האָבן אָפּ־געשפּיגלט די רעוויזיאָניסטישע אימפּעריע, וואָס ער האָט געשאַפן מיט זיין מוח, מויל און פען. די צייטונגען אין קעלער זענען געווען עדות פון דער ברייטער פאַרצווייגונג פון דער באַוועגונג און יעדעס מאָל איז צוגע־קומען אַ נייער צווייג אויפן געדיכטן בוים. ווען מיר האָבן אַמאָל באַקומען אַ רעוויזיאָניסטישע צייטונג אין יאַפּאַניש פון מאַנדזשוקאָ, ווו ס'זענען געווען טעטיק דער הצה"ר און בית"ר און מיר האָבן דאָרט געפונען זשאַ־באָטינסקיס אַ בילד מיט זיינס אַן אַרטיקל (וועגן אַרטיקל האָבן מיר זיך דערוווסט פון אַ צוגעלייגטן בריוו פון אונדזערע דאָרטיקע חברים, גע־שריבן אין ענגליש, ווייל קיין יאַפּאַניש־קענער זענען ביי אונדז נישט געווען), האָט זשאַבאָטינסקי געקוואָלן און געוויזן די צייטונג אַלע חברים. (אַן עקזעמפּלאַר פון דער צייטונג, וואָס האָט באַוויזן אַז זיינע אידעען האָבן אַרומגענומען די גאַנצע וועלט, געפינט זיך אין זשאַבאָטינסקי־אינסטיטוט אין תל־אביב).

זיין באַציאונג צו יעדער זאַך, וואָס איז געשאַפן געוואָרן אין דער באַוועגונג, איז געווען אַ רירנדע. דער מאַן מיטן ריזן־שווונג, וואָס האָט זיך נישט באַגנוגנט מיט קליינקייטן און געשטרעבט שטענדיק צו גרויסעס — איז געווען באַגייסטערט פון יעדער זאַך, וואָס האָט געטראָגן דעם שטעמפּל פון דער פּאַרטיי. עס איז אים געווען פיל מאָל ליבער די אָרעמ־קייט פון זיין אייגענער מחנה ווי דאָס רייכטום פון אַנדערע. די קראַנקען־קאַסע פון נאַציאָנאַלע אַרבעטער, וועגן וועלכערס אַנטוויקלונג ער פלעגט באַקומען אינפאָרמאַציעס פון ארץ־ישראל, איז געווען ביי אים ווי אַ ברי־לאַנט אין דער קרוין פון הצה"ר. יעדע אינסטיטוציע פון דער באַוועגונג איז געווען אַ פיל באַדייטנדער טייל פון דער רעוויזיאָניסטישער „קעניג־רייך".

ער האָט זייער ליב געהאַט די מיטגלידער פון דער באַוועגונג, גרויס און קליין. יעדן רעוויזיאָניסט אָדער בית"רי, וואָס פלעגט זיך דורך אַ צופאַל פאַרוואַלגערן ביז לאָנדאָן און האָט געוואָלט קומען אים זען און

מיט אים שמועסן, האָט ער אויפגענומען זייער פריינטשאַפטלעך. ס'זענען געווען פיל באַזוכער וואָס זייערע געשעפטן זענען גאָרנישט געווען וויכטיק און ערנסט, נאָר זענען סתּם געקומען אים זען כּדי צו דערציילן נאָכער, אַז זיי האָבן געשמועסט מיט זשאַבאָטינסקין. ער האָט גערן פאַרלוירן פיל פון זיין טייערע צייט, כּדי צו שמועסן מיט יעדן רעוויזיאָניסט וועגן דער לאַגע פון דער באַוועגונג אין זייערע לענדער.

ער האָט זיך געפילט אַמבעסטן אין דער געזעלשאַפט פון די פאַרטייחברים. ער פלעגט קומען צו באַזוך צו די ביוראָ־מיטאַרבעטער אין זייערע היימען, אַפילו צו די נידריקסטע באַאַמטע, עסן ביי זיי און פאַרברענגען אין זייער געזעלשאַפט. אַז אַ ביוראָ־באַאַמטער איז קראַנק געוואָרן אויף איניקע טעג, פלעגט זשאַבאָטינסקי אַליין — אָפט מיט זיין פרוי — קומען אים מבקר־חולה זיין. רפאל ראַזאָוון, אַ מיטגליד פון שלטון־בית"ר, און אַ פאַמיליע ־ פריינט פון דער יוגנט, האָבן זיי געפלעגט בשעת זיין קראַנהייט מיט ביישפּיללאָזער ליבע און זאָרגפעלטיקייט. אַז ס'איז פאָרגעקומען אַ חתונה אין קרייז פון הצה"ר, אָדער אַ ברית — פלעגט ער גערן אָננעמען די איינלאַדונגען פון די פאַרטיי ־ חברים. אין איינעם אַ טאָג האָט ער געדאַרפט אַרויספאָרן דרינגנט קיין אויסלאַנד; נאָר צוליב דעם וואָס אַ מיטאַרבעטער פון שלטון־בית"ר, לעאָ בעלאַ, אַ בית"רי, האָט גראַד דעם טאָג חתונה געהאַט מיט אַ בית"ריה, האָט זשאַבאָטינסקי אָפּגעלייגט די רייזע פון איינדערפרי אויפן אָוונט און זיך באַטייליקט לפּחות אין דער ציווילער התונה־צערעמאָניע אַלס אָפיציעלער עדות. מ'קען זיך פאָרשטעלן דעם פאַרגעניגן וואָס ער האָט גורם געווען די יונגע מענטשן, קומענדיק אויף זייערע שמחות. אָבער נישט בלויז זיי האָט ער פאַרשאַפט אַ טיפן נחת־רוח, ער אַליין האָט הנאה געהאַט און איז געווען צופרידן. ער איז געווען גליקלעך אין דער געזעלשאַפט פון זיינע טרייע אָנהענגער. צווישן זיי איז ער געווען אין אַ גוטער שטימונג, לוסטיק און האָט געשיינט מיט זיין פיקחות, פלעגט דערציילן הומאָריסטישע געשיכטעס און אַקטועלע וויצן. צווישן זיינע חברים און תּלמידים, די צה"רים און בית"רים — האָט ער זיך קיינמאָל נישט געפילט מיד און לאַנגווייליק. ס'איז אים הונדערט מאָל ליבער געווען אָנצונעמען אַן איינלאַדונג צו עסן ביי איינעם פון זיינע פשוטסטע תּלמידים, איידער ביי אַ גביר, וואָס האָט געגלאַנצט מיט זיין רייכטום, נאָר האָט נישט געהערט צו דער פאַרטיי.

ער האָט גערן־געהאַט די לעבעדיקע און לוסטיקע אַקאַדעמישע יוגנט. מיט פאַרגעניגן פלעגט ער אָננעמען איינלאַדונגען פון די נאַציאָנאַלע אַ־

קאַדעמיקער צו זייערע אָוונטן — די „קאַמערסן". אין איינעם פון די קאַמערסן האָט ער פאַרפאַסט א ליד לכבוד א רעוויזיאָניסטישער אקאַדעמישער קאָרפּאָראַציע, ער האָט ליב געהאַט די ווויל־יונגערישקייט פון די אַקאַדעמיקער און זייער לעבנס־לוסט. „ווען איך בין צווישן אייך — האָט ער זיי א מאָל געזאָגט — פיל איך זיך צוריק אלס יונגער סטודענט אין איטאַליע".

פיל מאָל, קומענדיק צום באַזוך אין די קלובן פון די רעוויזיאָניסטישע קאָרפּאָראַציעס, פלעגט ער בכוונה פאַרגעסן אז ער איז א פירער פון פאָלק און שעפער פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג. דאָרט פלעגט ער צוריק ווערן א יונגער בחור, וואָס טרינקט פון פולן בעכער פון לעבנס־שיכרות. זיינע דערשיינונגען אין די פייערלעכקייטן זענען געווען א גרויס ערייגניש. זיינע רעדעס אויף די „קאַמערסן", זעלבסטפאַרשטענדלעך אימפּראָוויזאַציעס, האָבן באַוואונדערט מיט לעבנס־חכמה, מיט דער פרילינגדיקייט פון זיינע אידייען און מיט פיל שאַרפזיניקע און גייסטרייכע ווערטער. די דאָזיקע רעדעס זענען א לויב־געזאַנג פאַרן לעבן און פאַר דער יוגנט.

אין איינער אַזא פייערונג, ווען די גאַסט־געבער און זייער גרויסער גאַסט האָבן זיך דערקוויקט די הערצער מיט גוטן וויין, האָבן זיי אים געבעטן ער זאָל האַלטן פאַר זיי א רעדע. אין די מאָמענטן האָט אים א בליץ געטון אין קאָפּ א ליד. די פערזן האָט ער, וואַרשיינלעך, פאַרפאַסט אין זיין מוח אין די צוויי שעה, ווען ער איז געזעסן ביים מאַלצייט. „גיט מיר א שטיקל פּאַפּיר און איר זעצט פאַר אייער הולאַנקע" — האָט ער זיי געזאָגט מיט געלעכטער. „ליגט נישט אויף מיר קיין אכט, אזוי ווי איך וואָלט נישט געווען צווישן אייך. דער לאַרם וואָס איר מאַכט, באַפרוכפערט מיינע געדאַנקען".

אַרום אים איז געווען א לאַרם פון זינגענדיקע און זיך לוסטיקמאַכנדע סטודענטן. און ער איז געזעסן ביי זייער טיש און אָנגעשריבן זיינע שורות. אין א האַלבע שעה אַרום האָט ער זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט: „אָט האָט איר עפּעס אַנשטאַט א רעדע. אָבער מער פאָדערט נישט פון מיר, איך זאָל האַלטן א רעדע"! און ער האָט זיי רעציטירט דעם ליד וואָס ער האָט פאַרפאַסט, זיצנדיק ביים טיש. דאָס איז דער הימן פון די העברעאישע נאַציאָנאַלע סטודענטן.

מיט פיל סימפּאַטיע האָט ער זיך באַצויגן צו די חברים אין די פאַרשידענע לענדער, וועלכע האָבן געטראָגן אויף זייערע פּלייצעס דעם לאַסט פון לייטן מיט דער באַוועגונג: די לאַנד־פּרעזידענטן פון הצה"ר, די נציבי בית"ר און קצינים. ער האָט זיך אינטערעסירט מיט יעדן פּרט פון זייער

פּערזענלעכן לעבן און זיך שטענדיק געאײַלט זײַ צו העלפֿן ווען זיי האָבן עס נויטיק געהאַט, זאָרגן פֿאַר זייער פּרנסה, זיך פֿרייען אין זייער שׂמחה און ווייטאָגן זייער ווייטאָג.

צוליב דעם פֿלעגט ער שרײַבן זייער פֿיל פּריוואַטע בריוו. הונדער־טער מענטשן קענען זיך דערמאָנען, אַז זיי האָבן בײַ זיך בריוו געשריבן אייגנהאַנטיק דורך זשאַבאָטינסקין. די בריוו־שרײַבערײַ פֿלעגט אים אוועק־נעמען טייערע שעהן פֿון זײַן אַרבעטס־צײַט, וואָס ער האָט געקענט אויס־נוצן פֿאַר פֿיל וויכטיקע אַרבעטן. ווען ער האָט אַנגאַזשירט זײַן סעקרע־טאַר, האָט ער באַוויליקט דעם סעקרעטאַרס ביטע, אַז ער אַליין זאָל שוין מער נישט שרײַבן פּריוואַטע בריוו צו יעדן וואָס ווענדעט זיך צו אים, נאָר זיך באַגרענעצן מיט פּערזענלעכע בריוו בלויז צו זײַנע אינטימסטע פֿרײַנט און שילער. אַ געוויסע צײַט האָט ער זיך אונטערגעגעבן און ער האָט געשריבן מיט דער האַנט נאָר צו די פּאַרטיי־פֿירער און צו איינציקע פּערזענלעכע נאָענטע באַקאַנטע. אָבער ס'האָט לאַנג נישט געדוי־ערט און דער סעקרעטאַר האָט אים ווידער געפֿונען זיצנדיק און שרײַבנ־דיק בריוו צו יעדן וואָס האָט זיך צו אים געווענדעט. אויף דער באַמער־קונג פֿון פּריוואַט־סעקרעטאַר, אַז „ער ברעכט דעם אָפּמאַך, וואָס ער האָט אונטערגעשריבן" צו שרײַבן נאָר אַרטיקלען, פּאָליטישע מעמאָראַנדומס און ביכער, און נישט שרײַבן פֿיל פּריוואַטע בריוו, האָט זשאַבאָטינסקי געענטפֿערט: „אָבער דער פּערזענלעכער בריוו־וועקסל און דער פֿאַקט וואָס מײַנע בריוו געפֿינען זיך אין בוזעם־קעשענע פֿון יעדן רעוויזיאָניסט, האָבן גורם געווען צום וווּקס פֿון דער באַוועגונג און דאָס האַלט איין הונדערטער טויזנטער מענטשן אין דער פּאַרטיי, וואָס איז באַזירט נאָר אויף פֿרײַוויליקייט און קעגנזײַטיקע ליבע, און וואָס קען אירע מענטשן נישט עפּעס אַנדערש געבן, ווי לײַדן און פּײַן".

די ליבע צו אַלץ וואָס איז געשאַפֿן געוואָרן פֿון הצה"ר, האָט בײַ אים נישט אויפֿגעהערט ביזן לעצטן טאָג פֿון זײַן לעבן. זײַן גײַסט האָט אומע־טום געשוועבט. אַלץ וואָס די באַוועגונג, וואָס ער האָט געשאַפֿן, האָט גע־טאָן — איז געטאָן געוואָרן מיט דער שטענדיקער מיטאַרבעט פֿון זאב זשאַבאָטינסקי.

ס'איז נישט געווען קיין איין ווינקל אין אונדזער לעבן, וווּ ס'איז נישט אַרײַנגעדרונגען אַ שטראַל פֿון זײַן גרויסער ליבע.

צו אונדזער מזל איז ער געווען אַ געזונטער מענטש, און האָט כמעט נישט געוווּסט וואָס ס'הייסט קראַנק זײַן. אין די לעצטע זעקס יאָר פֿון זײַן לעבן איז ער קראַנק געווען בלויז איינמאָל אויף אַ גריפּע, און איז

געוועז צוגעשמידט צום בעט ניין טעג. אויך דאַן, אויסער אין די־ווייני־קע טעג, ווען ער האָט געהאַט הויכע טעמפּעראַטור און איז געווען זייער אָפּגעשוואַכט, פלעגט ער באַשטעלן זיין סעקרעטאַר אין האָטעל און מיט אים דערליידיקט געזעלשאַפטלעכע ענינים.

זיין הויז־דאָקטאָר אין די פּאַריזער צייטן איז געווען דער פאַרשטאָר־בענער ד"ר זשאַק (יעקב) סעגאַל. ד"ר סעגאַל איז געווען א מיטגליד פון דער רעוויזיאָניסטישער וועלט - עקזעקוטיווע, א געבוירענער אין צפת, ארץ־ישראל. אין ערשטן וועלט־קריג האָט ער געדינט אין דער פראַנצוי־זישער אַרמיי און איז אויסגעצייכנט געוואָרן מיט א קרייץ פון ערן־לעגיאָן. ער איז באַרימט געוואָרן אַלס גרויסער דאָקטאָר און געוואָרן הויז־דאָק־טאָר פון פראַנצויזישן מלוכה־פּרעזידענט דומערג (ד"ר סעגאַל איז גע - שטאָרבן פּלוצלינג אין יאר 1936 און אין זיין לוויה אין פּאַריז האָט זיך באַטייליגט דומערגס פרוי. דער מלוכה־פּרעזידענט אליין איז דאַן געווען אויסער פּאַריז און האָט געשיקט א קאָנדאָלענץ־דעפּעשע). זשאַבאָטינסקי איז געווען סעגאַלס א פּערזענלעכער פריינט און יעדעס מאָל ביי א פריינד־שאַפטס - באַזוך פלעגט אים דער דאָקטאָר אונטערזוכן. סעגאַל האָט אונדז שטענדיק געזאָגט : „דער אויבערשטער באַגייט זיך מיט אונדז מיט רחמים, ווייל ער האָט געגעבן אונדזער מנהיג א געזונטן און פעסטן קער־פּער, און איך בין זיכער, אז ער וועט לאַנג לעבן"!

בלויז א ביסל האָט זשאַבאָטינסקי געליטן פון דיאַבעטיק, אָבער דער פּראָצענט צוקער איז ביי אים געווען זייער קליין און האָט אים נישט גע־פּייניקט. פונדעסטוועגן פלעגט ער זיך אָפּהיטן פון טרינקען זיסע טיי.

אין די יונגערע יאָרן איז ער געווען א שטאַרקער רויכערער. א גע־וווינהייט פון זיינע יונגע יאָרן, ביזן 55 לעבנס יאר פלעגט ער ציען ממש איין ציגאַרעט נאָכן אנדערן, 50־60 א טאָג. עטלעכע חדשים פאַרן גרינ־דונגס - קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער ארגאַניזאַציע, אין 1935, האָבן די דאָקטוירים פעסטגעשטעלט אז דאָס רויכערן שאַדט אים צום געזונט און אים געראַטן אויפהערן צו רויכערן.

נאַטירלעך, ס'איז אים געווען שווער זיך אָפּצוגעוווינען פון א פיל צענדליק־יעריקע געוווינהייט. אויך דאָ איז אים געקומען צו הילף דער שטאַרקער ווילן, וואָס האָט אים שטענדיק געהאָלפן אַראָפּנעמען פון וועג שטרויכלונגען און שוועריקייטן. דאָס איז געווען פאַרן דערעפענונגס־קאָנ־גרעס פון דער נייער ציוניסטישער ארגאַניזאַציע. און ער האָט זיך דאַן אליין געזאָגט מיט א שמייכל: „אויב איך וועל נישט רויכערן מער קיין ציגאַרעטן, וועלן מיר באַקומען קרוב צו א מיליאָן שטימען צום גרינדונגס־

קאָנגרעס״! די צאָל האָט אין יענע צייטן אויסגעזען אויך ביי זיינע העל־פערס ווי א חלום, וואָס וועט זיך נישט לאָזן פאַרווירקלעכן. ווי איז דאָס מעגלעך? א מיליאָן מענטשן וועלן גיין צו דער אורנע, דאַן ווען צום 19־טן ציוניסטישן קאָנגרעס, אין וועלכן ס׳האָבן זיך באַטייליקט אַלע פאַרטייען און ס׳איז געווען א שווערער וואַל־קאַמף, וואָס האָט פאַר־שמאַרקט די שקלים־פאַרשפּרייטונג, זענען אָפּגעגעבן געוואָרן נאָר 600.000 שטימען. ווי וועלן מיר קענען, וועלכע מאַכן דעם ערשטן עקספּערימענט אין אן אַטמאָספער פון שנאה, חלומען וועגן אַזאַ הויכער צאָל? אָבער זשאַבאָטינסקי האָט זיך געהאַלטן ביי זיינס: „איר וועט זען, מיר וועלן באַ־קומען קרוב צו א מיליאָן שטימען״. די דאָזיקע האָפנונג האָט אים איינ־געהאַלטן אין זיין באַשלוס מער נישט צו רויכערן, כאָטש דאָס איז אים אָנגעקומען זייער שווער גראַד דאַן ווען ער האָט געאַרבעט 16 שעה אין מעת-לעת.

דער סוף איז באַקאַנט : ער האָט זיך אָפּגעוווינט פון רויכערן, און די וואַלן צום גרינדונגס ־ קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַ־ציע האָבן געגעבן 713.000 שטימען, א זאַך, וואָס קיינער פון אונדז אוי־סער אים האָט אפילו אין דער פאַנטאַזיע נישט געזען.

*

אין די ערשטע יאָרן נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, ווען ער האָט איבערגעביטן זיין מיליטערישן אוניפאָרם אין ציווילער קליידונג, האָט ער אויסגעזען גוט. פאָטאָגראַפיעס פון יענע טעג ווייזן אים א דיקן, מיט ברייטע פּלייצעס און א פולן געזיכט. אויך שפּעטער, טראָץ זיין פיזישער אַרבעט און זיינע אונאויפהערלעכע ערמידנדע רייזעס איבערן וועלט ־ קוגל, האָט ער זיך געשפּירט פולשטענדיק געזונט און פריש און געהאַט א גוטן אַפּעטיט. נאָר זיינע פריינט די דאָקטוירים האָבן אים אַ מאָל געעצה׳ט, אַז ס׳איז בעסער ער זאָל נישט זיין צו דיק. אין א קורצער צייט האָט ער פיל פאַרלוירן פון זיין וואָג. דער שטאַרקער ווילן האָט אים געהאָלפן אין קליינע ווי אין גרויסע זאַכן. פון דאַן איז ער געווען פאַר־זיכטיק מיטן עסן. ער האָט ליב געהאַט צו זיין אין באַוועגונג, און אין די פרייע שעהן האָט ער פיל שפּאַצירט. אויך קומענדיק ערגעץ אין א לאַנד אויף א באַזוך, האָט ער געזוכט מעגלעכקייטן צו שפּאַצירן. אין קלענערע שטעדט איז עס געווען שווער, כמעט אוממעגלעך. ווייל ווען ער פלעגט אַרויסגיין פון האָטעל, האָט מען אים תיכף דערקענט, און הונדערטער

מענטשן האָבן זיך אָנגעהויבן זאמלען ארום אים. איך דערמאָן מיך אזא באַזוך זיינעם אין א ייִדיש שטעטל. דער פּאָרטראַג איז געווען באַשטימט אויף שבת צו נאכטס, און ער איז אָנגעקומען אין שטאָט פרייטיק פאַר ליכט־בענטשן. שבת מיטאגצייט האָט ער געוואָלט ארויסגיין פון צימער, כדי צו שנאַפּן פרישע לופט. ער האָט געמיינט, אז אין א ייִדישער שטאָט, ווו אלע געשעפטן זענען געשלאָסן אום שבת, זענען די גאסן ליידיק שבת אין מיטן טאָג, ווייל זיכער זיצן אין דער צייט אלע ביים שבתדיקן טיש. און ווירקלעך, ווען ער האָט געשטעלט זיינע ערשטע טריט אין גאס — זיין סעקרעטאר האָט אים באגלייט — איז נישט געווען קיין באַוועגונג און ער האָט געהאָפט, אז ס'וועט אים געלונגען ארויסצוקריגן זיך הינטערן שטאָט. אָבער אין משך פון אייניקע מינוטן האָט זיך פארשפרייט דער קלאַנג אז זשאבאָטינסקי שפאצירט און אין א קורצן מאָמענט זענען אלע גאסן און באלקאָנען פול געוואָרן מיט נייגעריקע, מענער, פרויען און קינ־דער. ער האָט נישט געהאַט קיין ברירה נאָר צוריקגיין אין האָטעל.

צוליב דער פעסטשטעלונג פון די דאָקטוירים אז ער איז געזונט און אַז די אינטענסיווע ארבעט שוואכט נישט אָפּ זיינע כוחות, האָבן מיר נישט געזאָרגט וועגן זיין געזונט־צושטאנד. קיינער פון אונדז האָט נישט צוגעלאָזט צו דער מחשבה אז ס'וועט קומען א טאָג, אז ס'קען קומען אזא טאָג, און ער וועט נישט לעבן. ווען מיר פלעגן אים אָנקוקן ארבעטנדיק זייער שווער, ארומפארנדיק פון לאנד צו לאנד און פון שטאָט צו שטאָט, האַלטנדיק רעדעס יעדן אָוונט, באטייליקנדיק זיך אין ערמידנדע זיצונגען און פארזאמלונגען, האָבן מיר אלע באדויערט אז זיינע כוחות ווערן אזוי־פיל אויסגענוצט. אָבער מיר האָבן שטענדיק געהאט איין האָפנונג: ער וועט לעבן לאנג, וועט דערגרייכן א גוטע עלטער און וועט נאָך זען די רע־אליזאציע פון ציון־אידעאַל!

איין זאך האָט אויף אונדז ארויסגעוואָרפן אן אימה: ער פלעגט זייער פיל רייזן, באזונדערס פליען מיט עראָפּלאנען. ווען ער איז געווען אין אויסלאנד, האָבן מיר געציטערט צו עפענען א צייטונג, טאָמער איז דאָרט חס וחלילה דאָ א ידיעה וועגן א לופט־קאטאסטראָפע. צום אָנהויב האָבן מיר זיך זייער געשראָקן. נאכהער האָבן מיר זיך בארואיקט, מיר האָבן גע־זען גאָטס האנט אין זיינע אָפטע רייזעס אָן פאָרפאלן. עטלעכע פאלן האָבן נאָך פארשטארקט אונדזער גלויבן און זיכערקייט, אז ס'וועט מיט אים נישט געשען קיין מכשול און ער וועט אָנקומען בשלום אויף זיין אָרט.

עטלעכע חדשים פאר היטלערס אינוואזיע פון עסטרייך, איז זשאַ־באָטינסקי געפארן קיין מזרח־אייראָפּע. ווי געוויינלעך פלעגט ער פארן

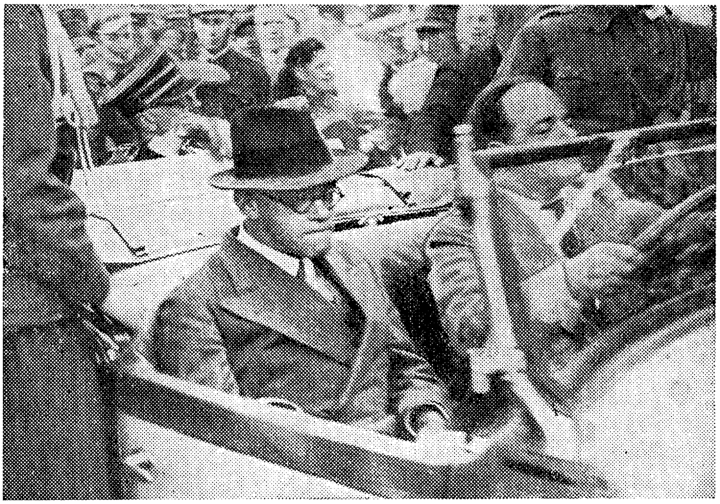

זשאבאָטינסקי אויף איינער פון זיינע רייזעס

מיט דער באַן דורך פּאַריז ־ שווייץ - עסטרייך. עסטרייך איז נאָך דאַן גע־וועזן א פריייע רעפּובליק און אויסער דעם איז אין ווין געווען א שטאַרקע און א שיינע בית"ר אָרגאַניזאַציע, און ראש בית"ר האָט געוואָלט אויס־נוצן די געלעגנהייט צו זען זיינע תלמידים אין עסטרייך. עס זענען נאָך דאַן אויך געווען שטאַרקע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס אין דייטשלאַנד, און באַזונדערס אין בערלין, אָבער ס'איז געווען קלאָר, אז טאָמער וועט ער נעמען אויף זיך די ריזיקע צו פאָרן דורך דייטשלאַנד, קען ער אריינ־פאַלן אין היטלערס הענט, וועלכער האָט — מיט רעכט — געהאַלטן זשא־באָטינסקין פאַר איינעם פון זיינע גרעסטע שונאים.

ווען דער צוג אין וועלכן זשאבאָטינסקי איז געפאָרן, האָט זיך אָפּ־געשטעלט אויף א סטאַציע, איז ער אַראָפּגעגאַנגען (דאָס איז געווען אויף דער עסטרייכישער טעריטאָריע) אין סטאַציע־בופעט טרינקען א גלאָז טיי. צוליב אן אומבאַקאַנטער סיבה איז ער געבליבן לענגער אין בופעט. ווען ער איז אַרויס, האָט דער צוג שוין געריררט פון אָרט און ער האָט שוין

נישט באוויזן אריינצוגיין אין זיין וואַגאָן. ער איז דעריבער אריינגע־שפּרונגען אין לעצטן וואַגאָן, און איז געווען געצוווּנגען צו זיצן און וואַר־טן, אויף דער נעכסטער סטאַציע, כדי קענען צוריקקערן אויף זיין פּלאַץ. אָבער איידער דער צוג איז אָנגעקומען אויף דער צווייטער סטאַציע, איז געווען אַ צוזאַמענשטויס פון דעם צוג מיט אַ באַן וואָס איז אָנגעלאָפן פון אַנטקעגן. עטלעכע וואַגאָנען זענען געשעדיקט געוואָרן, און פּאַסאַ־זשירן זענען פאַרוווּנדערט געוואָרן. דורך אַ צופאַל איז שווער געשעדיקט געוואָרן דווקא דער וואַגאָן, אין וועלכן זשאַבאָטינסקי איז געפאָרן פון פּאַריז, אָבער ר'האָט נישט באַוויזן צוריקצוקערן אין אים. דער גורל האָט געוואָלט אַז ער זאָל פאַרשפּעטיקן אריינצוגיין אין זיין וואַגאָן, און אַזוי אַרום איז אים געראַטעוועט פון טויט אָדער פון שווערע ווונדן.

נאָך ענלעכע פאַלן האָבן אונדז געשטאַרקט אין דער האָפענונג, אַז ס'וועלן נישט געשען קיין מכשולים. און אפילו ווען ער איז געפלויגן זייער לאַנגע מרחקים, צום ביישפּיל קיין דרום־אַפריקע און צוריק, האָבן מיר שוין מער נישט געזאָרגט. מ'דאַרף נעמען אין באַטראַכט, אַז דאַן — פאַר דער צווייטער וועלט-מלחמה, — זענען נאָך די עראָפּלאַנען נישט געווען אַזוי פאַרפולקאָמט טעכניש און ס'זענען געווען אָפט קאַטאַ־סטראָפעס.

אויף אונדזער אינערלעכער זיכערקייט האָט געווירקט אין אַ גרויס־סער מאָס די רואיקייט פון מאַדאַם זשאַבאָטינסקי. אָנפאַנג מאַי 1939, איז ראש בית"ר אַרויסגעפאָרן אויף זיין לעצטער פּראָפּאַגאַנדע ־ רייזע קיין מזרח ־ אייראָפּע — צו דער אָפּשיידס־רייזע פון טייערן יידנטום. מיר האָבן אים באַגלייט צום לאָנדאָנער פלי־פּלאַץ אין קראַיידאָן. ער איז גע־פלויגן פון לאָנדאָן קיין העלסינגפאָרס, פינלאַנדס הויפּשטאָט. אַ גרויסער מרחק. אין דער פרי איז ער אַרויסגעפלויגן פון דער בריטישער מעטראָ־פּאָליע, און ערשט צען אַ זייגער אין אָוונט איז ער אָנגעקומען אין העל ־ סינגפאָרס. ס'איז געווען אַ פאַרוואָלקנטער רעגן-טאָג. פון הימל האָט גע־גאָסן אומאויפהערלעך, אַ דראַבנער נודנער רעגן וואָס האָט זיך געלייגט ווי בליי אויף דער נשמה און אָנגעוואָרפן אַ מרה־שחורה אויפן געמיט. שווערע וואָלקנס האָבן אָנגעפילט דעם לאָנדאָנער הימל און די ביולעטי־נען פון דער מעטעאָראָלאָגישער סטאַציע האָבן נישט פאַרגעזאָגט אַז דער הימל וועט זיך אויסלייטערן. פאַרזאָרגטע, אָבער גאָרנישט זאָגנדיק זענען מיר געשטאַנען, פינף מענטשן, אויפן פלי־פּלאַץ, און אונדזערע אויגן האָבן נאָכגעפאָלגט ראש בית"ר, דעם מענטש וואָס איז אונדז אַמטיי ־ ערסטן אויף גאַנס וועלט, ווי ער גייט אַרויף אויף די טרעפּ פון אַעראָפּ־

לאַן. נאָכהער האָבן מיר אים געזען דורכן פענסטער שמייכלענדיק און פאָכנדיק צו אונדז מיטן טאַשן־טוך.

צום אָנהויב איז דער שטאָלענער פויגל געקראָכן, געקראָכן אויף דער ערד. נאָכהער האָט ער זיך לאַנגזאַם אויפגעהויבן צום הימל. לאַנג האָבן אונדזערע אויגן געשטעקט אין האָריזאָנט, דאָרט וווּ דער עראָפּלאַן איז פאַרשווונדן געוואָרן. ווען דער פּילאָט וואָלט געוווּסט, אַז ער פירט דאָ דעם טייערסטן אוצר פון יידישן פאָלק?...

מיר זענען געווען פאַרזאָרגט און דורכגענעצט פון רעגן און קאַלטן ווינט וואָס איז אַריינגעדרונגען אין די ביינער. אָבער ראש בית״רס שמייכל און די ווונדערלעכע רואיקייט פון מאַדאַם זשאַבאָטינסקי, וועלכע איז געשטאַנען מיט אונדז און געזען איר לעבנס־באַגלייטער דער ווייטערט זיך פון איר, אפשר צום טויזנטסטן מאָל, אין זיין מיה צו צערייסן די גלות־קייטן פון זיין פאָלק — דאָס בילד האָט אונדז דערמוטיקט און געשטאַרקט.

מיר זענען צוריקגעפאָרן קיין לאָנדאָן מיט אַ טיפן אמונה־געפיל. ער וועט צוריקקומען און לאַנג לעבן.

זיין פּריציייטיקער טויט איז פאַר אונדז ביז היינט אַ שרעקלעכער רעטעניש.

אין ביורא

ער איז געווען דער איינציקער ציוניסטישער מנהיג, וואָס האָט נישט געהאט קיין אייגן הויז, נישט אין ארץ־ישראל און נישט אין גלות. ווי אויבן געזאָגט, איז געלט־מאנגל געווען בלויז איינע פון די סיבות דערצו. ס'איז געווען נאָך א סיבה, אַ פיל טיפערע: ער האָט נישט געוואָלט זיין צוגעבונדן צו איין אָרט. ער האָט זייער געשעצט דעם פּריוואַט־אייגנטום און געהאט טיפן רעספּעקט פארן סענטימענט, וואָס בינדט א מענטש צו זיין היים און זיין אייגנס. אָבער ער האָט זיך נישט געקענט דערלויבן דעם לוקסוס. זשאַבאָטינסקי האָט געוווסט, אז זיין גורל איז דער גורל פון אהאסווער.

ער איז פאראורטיילט צו וואנדערן צוזאמען מיט זיין פאָלק וואָס איז נע־ונד, און האָט אויך נישט קיין היים. דעריבער איז זיין פארמעגן געווען איינגעפּאקט אין צוויי וואַליזעס. זיין הויז איז געווען אין יעדן ווינקל, ווו יידן לעבן. דעם איבריקן פארמעגן זיינעם האָט ער געטראָגן אין הארצן און אין מוח.

פאר זיך פּריוואט קיין הויז האָט ער נישט געבויט. אָבער זיין ליבע פאר אן אינטימען ווינקל האָט ער אריינגעטראָגן אין דעם הויז פון די אויבערשטע אינסטיטוציעס פון דער באוועגונג , וואָס ער האָט געשאפן. אין פּאריז האָבן מיר געהאט אן אלט הייזל, א דריי שטאָקיגע, אין די פענצטערס פון עטליכע צימערן זענען געווען אייזערנע שטאכעטן אנשטאט שויבן. ער האָט אָבער קאָקעטירט מיט דער דירה ווי מיט א קעניגלעכן פּאַלאַץ. דאָס איז דאָך געווען זיינס.

די דירה האָט אזוי צוגעצויגן זיין אויפמערקזאקייט, אז אין משך פון עטלעכע חדשים האָט ער נישט געפונען קיין פרייע צייט צו שרייבן

אפילו אַן אַרטיקל פאַרן וואָכן־אָרגאַן פון דער פּאַרטיי „די וועלט", וואָס איז דערשינען אין וואַרשע פון 1933 אונטער דער רעדאַקציע פון אורי צבי גרינבערג און נאָכהער פון יוסף קלאַרמאַן.

די דאָזיקע געפילן האָט ער אויסגעדריקט אין אַן אַרטיקל „צוזאַמען" (געשריבן אין 1934), אין וועלכן ער רעדט וועגן זיין „נייער געליבטער" די וווינונג פון די פּאַרטיי־אינסטיטוציעס. אַזוי זאָגט ער:

„כ'בין אָנגעשטאָפּט מיט הטאים. אָבער מיין זינד לגבי דער „וועלט" איז אומפאַרגעבבאַר. נישט דער גוטער ווילן פעלט: אַן אויסשטעלונג האָב איך געקענט מאַכן פון די נישט־פאַרענדיקטע מאַנוסקריפּטן.

די סיבה? וועגן דער סיבה וואָלט איך געקענט שרייבן נישט בלויז אַ גאַנצן אַרטיקל. אַ פּאָעמע דאַרף מען שרייבן; אַ פּאָעמע וועגן אַ נאַרישן ייד וואָס האָט זיך פאַרליבט. די געליבטע איז אַ דינאַמאָ־מאַשין. זי זעט אויס ווי אַ דריי־שטאָקיג הויז. אין די דריי שטאָקן — עלף צימערן. אויבן אין די צימערן אַרבעטן 25 נפשות. און אונטן, אין די צוויי גרויסע זאַלן, הערט מען אונאויפהערלעך די קאָמענדע־באַפעלן אין העברעאיש און די פּיס־טופּעריען פון בית"רישע ספּאָרט־איבונגען.

די געליבטע מיינע הייסט — דאָס צענטראַל ביוראָ פון הצה"ר, בית"ר, קרן תל־חי, באַיקאָט־קאָמיטעט, א. א. וו., א. א. וו., פּאַריז, רי דע־פּאָנטואַז, נומער 7.

איך בין פאַרליבט, ממש ווי אַ קינד אין אַ שפּילצייג. מיין גאַנץ לעבן האָב איך פיינט געהאַט תכלית־שנאה יעדע „ביוראָ" און יעדע ביוראָ־אַר־בעט. איך פלעג גיין צו דער אַרבעט קרעכצנדיק, אַזוי ווי אין מיינע קינדער־יאָרן אין גימנאַזיע, להבדיל. איך ווייס נישט וואָס ס'איז געשען מיט מיר. אין פּאָנטואַז לויף איך ווי אַ פרומער ייד אין בית־המדרש. איך זעץ זיך ביים טיש און לויף אַרום איבער אַלע שטאָקן און שעפּ נחת. נחת פון אַלץ, אפילו פון די דאגות און צרות ווען די מאַשין קלאַפּט נישט. און ווו האָט איר געזען אַ מענטשלעכע מאַשין זאָל „קלאַפּן" אַזוי ווי דער מענטש וויל? געוואַלט ! די פאַרפּילפּאַכונגס - מאַשין איז ווידער קאַלע געוואָרן, און מ'דאַרף היינט אַרויסלאָזן אַ צירקולאַר. אוי וויי! ווו האָב איך פאַרשטעקט דעם בריוו פון סאַנט־יאַגאַ, פון וועלכן ס'הענגט אָפּ דער גורל פון דער גאַנ־צער מדינה טשילי? וויי! די טרעפּ זענען היינט מער פאַרשטויבט ווי נעכטן, געוואַלט! די פּאָסט־עקספּעדיציע דאַרף היינט באַטרעפן אַ מיליאָן פראַנק און אין קאַסע איז מער נישטאָ ווי אַ האַלבער מיליאָן (די ציפערן זענען נישט גענוי, אָבער דאָ רעדט דאָך אַ פאַרליבטער!). און פון יעדן געוואַלט שעפּ איך נחת. ר' ייד, אַז איר וועט קומען קיין פּאַריז, לויפט נישט אין

לוווּר־מוזעאום. איר וועט בעסער טאָן, אַז איר וועט קומען צו אונדז אויף פּאנטואַז; מיר ווען אייך טאקי נישט ארײַנלאָזן, ווייל מיר זענען שטארק באַשעפטיקט, אָבער פון אונטן וועט איר הערן דעם גערויש פון דער דינאַ־מאָ־מאשין און איר וועט שעפּן נחת פון איר קלאַנג, אַזוי ווי איך!

...אָבער דאָס אַלץ איז נישט שייך צו אַן ארטיקל שרייבן. דו זעצט זיך, לייגסט אוועק פאר דיר א פּאַק פּאַפּיר, קנייטשסט דעם שטערן און הויבסט אָן א גלענצענדן ארטיקל... פּלוצלינג לויפט אימיצער ארײַן אין צימער און אין זיין מויל דאָס פאטאלע ווארט „געוואלט", ס'פעלט א זאק וואס מ'האָט געקויפט אלס טעפּיך פארן „דזשו־דזשיטסו" — און הערנדיק דאָס פאטאַלע וואָרט, קריגסטו ווידער אַן אטאַק פון נחת און לויפסט זוכן דעם זאק — און אויף צומאָרגנס, ווען דו גייסט פאַרזעצן דעם אַרטיקל, איז ער אָן טעם ווי אַן אינמיטן אויסגעלאָשענער סיגארעט — שוין נישט רעדנדיק פון דעם, אז כדי צו געפונען דעם אָנגעהויבענעם כתב־יד אויף מיין טיש, נויטיק איך זיך אין אַן אמתן „דעטעקטיוו!".

אונדזער „קאָנסיערזשקע" (די הויז־היטערין) האָט א לענגערע צייט געמיינט, אז זשאבאָטינסקי איז דער הויז־פּארוואלטער, ווייל ארויפגייענדיק און אראָפּגייענדיק פלעגט ער מיט איר כאפּן א שמועס וועגן דער אָרדנונג אין דירה, וועגן דער ריינקייט און אויסבעסערונגען וואָס מ'האָט געדאַרפט מאכן אין הויז.

ווען מיר זענען אריבער וווינען אין לאָנדאָן, אין א שיין איינגעריכ־טעטע הויז, איז זיין שמחה געווען נאָך גרעסער. אָבער פּאָנטואַז 7 אין פּאריז האָט ער נישט פארגעסן. אין פרילינג 1936, ווען אונדזער הויפּט־ביוראָ איז שוין געווען אין לאָנדאָן, האָט זיך דער שרייבער פון די שורות צוריקגעקערט פון א באזוך אין ארץ־ישראל און ער האָט זיך באגעגנט מיטן ראש בית"ר, וועלכער האָט דאַן געוויילט אין פּאריז. „לאָמיר גיין באזוכן אונדזער פריערדיקע וווינונג"! האָט זשאבאָטינסקי געזאָגט. די דירה איז געווען ליידיק און פארשלאָסן, און זי איז געבליבן אָפּגעלאָזן און פארנאַכ־לעסיקט. מיר זענען אריין אין הויף, ער האָט געקוקט מיט בענקשאפט אויפן הויז, אין וועלכער ס'האָט זיך אנטוויקלט זיין באַוועגונג אין משך פון עט־לעכע יאר.

דאָס הויז אויף רי דע פּאנטואַז 7, אין לאטייַנישן פערטל (דער סטו־דענטן קווארטאל) אין פּאריז האָט מען געדונגען אין 1933.

אין די דריי שטאָקן פון הויז האָבן זיך געפונען אַלע פירנדע אינ־סטאנצן. זשאבאָטינסקי איז געזעסן אויפן דריטן שטאָק. די צימערן נעבן

איז האָט פאַרנומען די לייטונג פון קרן תל חי, אין וועמענס שפּיץ ס'איז אין יענע טעג געשטאַנען זיין פרוי.

די גאַס, ווו ס'איז געווען דאָס צענטראַל־ביוראָ פון דער באַוועגונג, איז געווען א קליינע, פון די אַלטע פּאַריזער געסלעך, וואָס שמעקן מיט הונדערטער יאָרן געשיכטע. אנטקעגן ביוראָ איז געווען א קליין קרעמל, ווו מ'האָט פאַרקויפט קוילן (צו הייצן) צוזאַמען מיט ווייַן, און פון אַלע זייטן פון ביוראָ זענען געווען קליינע קאַפע־הייזלעך, די באַרימטע „ביסטראָס״, וועמענס צאָל אין פּאַריז איז ווי זאַמד ביים ברעג ים. פון איין זייט פון דער רי דע־פאַנטואַז האָט זיך אויסגעשפּרייט דער זייער לאַנגער און ברייטער סט.־זשערמען־בולוואַר, וועלכער האָט טאָג און נאַכט געשוויִמלט און געווימלט פון גרויס באַוועגונג. פון דער צווייטער זייט פון געסל האָבן געגלאַנצט די בריקן פון דער סען, און נעבן זיי — „נאָטר־דאַם־דע־פּאַרי״, די וועלט ־ באַרימט קאַטוילישע קירכע, וואָס ס'איז אַלט פיל הונדערטער יאָרן און ווו מ'האָט געקרוינט די פראַנצויזישע מלכים. דאָס דע־פאַנטואַז־געסל האָט ווי אָפּגעטיילט צווישן צוויי וועלטן. פון איין זייט — די נייע וועלט פון דער לוסטיקער אקאַדעמישער יוגנט, וואָס האָט זיך דאָ צענויפגעזאַמלט פון אַלע עקן וועלט; און די סט.־זשערמען און סט־מישעל בולוואַרן, נעבן דער פּאַריזער „סאָרבאָנע״, זענען געווען זייער לאַרעמדיקער צענטער; פון דער אַנדערער זייט — ביי די בריקן — די אַלטע, בכבודע און יחסנישע פּאַריז. אין דער צווייטער זייט פון געסל איז נישט געווען קיין גרויסע באַוועגונג. דאָ, אויפן לאַנגן טראָטואַר ביים פּאַריזער טייך, אונטער וועלכן ס'האָבן געפונען שוץ היימלאָזע „קלאָשאַרן״ און באַרוועסע יינגלעך האָבן געכאַפּט פיש, אין דעם שיינעם קוואַרטאַל, וואס איז אַזוי באַצויבערנד אין פרילינג, פלעגט זשאַבאָטינסקי שפּאַצירן אביסל נאָך מיטאָג, איידער ער האָט צוריקגעקערט צו דער אַרבעט אין דער צווייטער העלפט פון טאָג. ער פלעגט שפּאַצירן ע״פּי רוב אַליין און טראַכטן. אפשר אין די ווייניקע מינוטן פון מיטאָג־רו, מער ווי אַלע שעהן פון טאָג אין רווישנדן ביוראָ, האָבן אויפגעבליצט אין זיין געניאַלן מוח די וויכטיקע פּאָליטישע און ליטעראַרישע אידייען.

ער האָט זייער ליב געהאַט פּאַריז. ס'ערשטע מאָל איז ער געקומען אין פראַנקרייכס הויפּט־שטאָט אין 1914 — דאַן איז ער אַלט געווען 34 יאָר. ווען די ערשטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז ער געקומען קיין פּאַריז אלס מיליטערישער קאָרעספּאָנדענט פון א רוסישער צייטונג, און ער האָט זיך פאַרליבט אין דער פּרעכטיקער שטאָט פון „ערשטן בליק״. פיל יאָרן שפּעטער, ווען פּאַריז איז געווען זיין שטענדיקער וווין־אָרט, האָט

ער איר געווידמעט אן ארטיקל, אין וועלכן ס׳געפינען זיך צווישן אנדערע פֿאָלגענדע שורות, וואָס דריקן אויס זיין באגייסטערונג נישט נאָר פאר דער שטאט, נאָר אויך פאר אירע איינוווינער און פארן גאנצן פֿאָלק: „פאריז איז אזוי שיין, אז אמאָל כאַפּט דיר אָן א חשק צו פארמאכן די אויגן. דו האָסט זיך אָנגעזעטיקט זעענדיק. קיין גרעסערע שיינקייט ווי דאָס וועסטו סיי ווי סיי נישט זען! צווייטנס: די שפראך. ס׳איז גוט צו זיין אין א לאנד, אין וועלכער די גאס רעדט אין אַן אריסטאָקראטישער שפראך. ווען מיין „קאָנסיערזש" (הויז-וועכטערין) קערט אויס די טרעפּ און אין דער זעלבער צייט גייט ארויף אויף די טרעפּ דער קצב-יונג און האלט אין האנט א פעקל פליייש, רוקט זי זיך אָב און אויף זיין גוט־מאָרגן ענטפערט זי מיטן זעלבן אַקצענט און מיטן זעלבן זשעסט, מיט וועלכן שרה בערנאר האָט געשפּילט די קעניגינס פון ראסין. און ווידער אמאָל. אפשר איז אויך דאָ פאראַן א לעקציע וועגן דער דערהויבנקייט פון מענטשן און פעלקער: אין הארצן איידלקייט, און אין האנט — א בעזים!".

אויך אין זיין קווארטאל אין פאריז, אין פערצענטן, וווּ ער האָט געוווינט מיט דער פאמיליע 11 יאָר, פון 1924 ביז 1935, האָט ער גערן געהאט ארייַנצוגיין אין א פרייער שעה אין די קאפע־הייזער נעבן זיין וווי-נונג, זיצן און זיך צוהערן צו די הארציקע און זאָרגלאָזע געשפרעכן פון די פאריזער. אין דעם קווארטאל האָט ער געפונען זעעלישע רואיקייט, ווי ער זאָגט אַליין אין אויבן ציטירטן ארטיקל: „כ׳האָב שוין פון לאנג געשטרעבט צו אַן אַפּרו אין א פארוואָרפן ווינקל, צו א פּראָווינצער רואיקייט, און דאָס איז געשעען. איין מאָל אין לעבן, איין און איינציק מאָל, האָט זיך דער אויבערשטער מרחם געווען און פארשאפט זיין מידן קנעכט אביסל נחת. איך זיץ איצט אין אזאַ פּרעכטיקער און רואיקער „לאָך", אז אלע פארוואָר-פענע ווינקעלעך אין דער וועלט שילדערן זיך אין מיין פאנטאזיע ווי סדום ועמורה ביים אויפבלי פון דער לוסטיקער ציוויליזאציע".

דאָס קאפּיטל פאריז האָט זיך געענדיקט סוף 1935, נאָכן גרינדונגס-קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער ארגאניזאציע. ס׳איז באשלאָסן גע-וואָרן אָנצוהויבן א ברייט־צוגיקע זעלבסטשטענדיקע פּאָליטישע טעטיקייט. און די עקזעקוטיווע האָט געפונען פאר געוווּנטשן צו פירן די ארבעט אין דער בריטישער מעטראָפּאָליע, דאָרט וווּ ס׳האָט זיך געפאָרמט די פּאָליטיק פון מאנדאטאָר. מיר האָבן פארלאָזן פאריז און זיך איבערגעפירט קיין לאָנדאָן.

זשאַבאָטינסקי איז געווען אין א גלענצענדער שטימונג ביים אָנהויב פון דער אומאָפּהענגיקער פּאָליטישער טעטיקייט. די לעצטע טעג אין פאריז

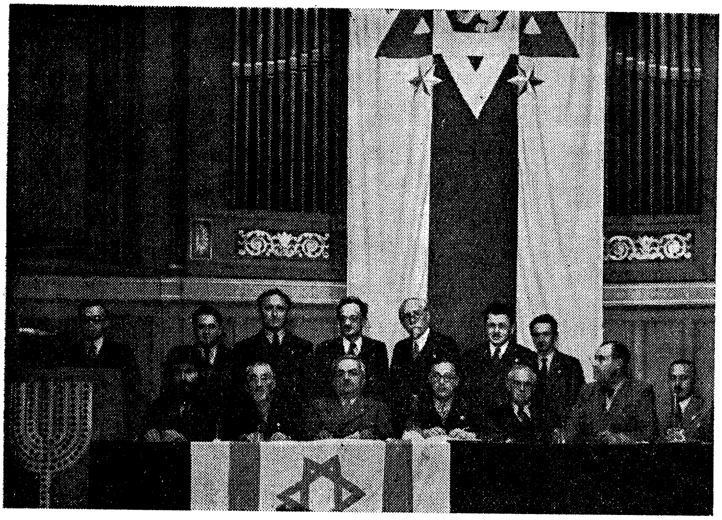

דאָס פּרעזידיום פון גרינדונגס־קאָנגרעס פון דער נייער ציונ. אָרגאַניזאַציע
אויף דער טריבונע זשאַבאָטינסקי.
עס זיצן פון רעכטס אויף לינקס: ד״ר דאָהאַני, ד״ר ב. שטערנבערג,
יעקב דע־האז ז״ל, א. רעמבא, ד״ר מ. לוסטיג ז״ל, א. באבקאוו ז״ל.
עס שטייען פון רעכטס אויף לינקס: ד״ר נ. האָפמאַן, צ. ה. וואקסמאַן ז״ל,
ד״ר ז. טיאמקין ז״ל, פּראָפ. א. קולישער ז״ל, ד״ר יוסף שעכטמאַן
און ד״ר א. ראבינאָוויטש.

פלעגן מיר נאָך די שפּעטע אָוונט־זיצונגען גיין אין קאפע „דיפּאָן", אויפן סאן־מישעל־ווינקל און זיצנדיק מיט אונדז האָט ראש בית״ר אין א זייער הומאָרפולער פאָרם געגעבן זיינע יונגע מיטארבעטער, וועלכע זענען נאָך פריער נישט געווען אין לאָנדאָן און האָבן נישט געקענט דעם כאראקטער פון לאנד, לעקציעס פון ענגלישער פסיכאָלאָגיע. ער האָט דערציילט וועגן ענגלישער צניעות און פוריטאניזם אין קעגנזאץ צו דער איבערטרייבענער פרייהייט פון די פראנצויזן. „ווען איר ווילט א קוש טאָן א מיידל אין לאָנדאָן — האָט ער זיך געוויצלט רעדנדיק צו די נישט חתונה־געהאטע בחורים — מוזט איר פריער מיט איר חתונה האָבן, אז נישט וועט מען

אייך שלעפּן אָן אויפהער אין געריכט וועגן „ברעכן א צוזאג חתונה צו האָבן" („Breach of promise")

די לייט פון גרייט־ראסל סטריט, פון דער אגענץ־עקזעקוטיווע, האָבן זיך געשראָקן פאר זשאבאָטינסקיס טעטיקייט און ס'האָבן זיך געפונען חשובע מענער, וועלכע האָבן געשושקעט דעם אָדער יענעם ענגלישן גוי אויפן אויער, אז דער פירער פון די „יידישע פאשיסטן" און די „אנטי־בריטישע" קומט זיך באזעצן אין דער מעטראָפּאָליע. דעריבער האָבן אייניקע פון אונדז געמיינט, אז די ענגלישע רעגירונג וועט נישט דערלויבן דער עקזעקוטיווע פון דער נייער ציוניסטישער ארגאניזאציע זיך באזעצן אין לאָנדאָן. ס'איז נישטאָ קיין לייכטערע זאך ווי אָפּצוזאָגן אריינרייזע־דערלויבניש פאר מענטשן, וועלכע זענען ע"פּי רוב געווען בירגערלאָזע מיט נאַנסן־פּעסער. אין איין ענגלישער צייטונג איז פארעפנטלעכט געוואָרן א קליינע נאָטיץ, כלומרשט אָנגעשריבן אָן שום כוונות, נאָר בלויז פאר אינפארמאציע, א קונסט־ווערק פון יעזואיטיזם, אז „דער פירער פון די יידישע עקסטרעמיסטן אין ארץ־ישראל, זאב זשאבאָטינסקי, געפינט זיך איצט אין לאָנדאָן און האָט בדעה דאָ זיך צו באזעצן. ווי מ'געדענקט — ליגט צו די צייטונג — איז ער פארמשפּט געוואָרן אויף 15 יאר צוואנגס־ארבעט פארן טיילן געווער צו ציווילע פערזאָנען".

די כראָניקאַלע ידיעה איז אָפּגעדרוקט געוואָרן ווען זשאבאָטינסקי איז געקומען אויף א פארבערייטונגס־באזוך. די נאָטיץ האָט ארויסגערופן גרויס וווּנדער, ווייל די ענגלישע טאָג־צייטונגען האָבן נישט געלייגט קיין אכט אויף יידישע פערזענלעכקייטן, און ווען א יידישע לייטנדע פערזענלעכקייט — ווער זי זאָל נישט זיין — האָט אמאָל באזוכט ענגלאנד, האָבן די לאָנדאָנער צייטונגען קיינמאָל וועגן דעם נישט געמעלדעט.

נאכהער, ווען ער איז אָנגעקומען אין לאָנדאָן אויף זיך צו באזעצן, איז אין א צווייטער ענגלישער וואָכנשריפט אָפּגעדרוקט געוואָרן א זייער כאראקטעריסטישע נאָטיץ. דעם 11 מערץ 1936 האָט דער „ניוס־רעוויאו" געשריבן: „מיט 17 יאר צוריק איז א עקזאלטירטער ייד, זאב זשאבאָטינסקי, פארמשפּט געוואָרן אויף 15 יאר צוואַנגס־ארבעט, ווייל ער האָט זיך באטייליקט אין אומרוען אין ירושלים, און האָט געטיילט געווער צווישן דער יידישער ציווילער באפעלקערונג. אין קריגס־צייט האָט זשאבאָטינסקי געשאפן א יידישן לעגיאָן פאר ענגלאנד, און איז דאָ געווען פּאָפּולער. ס'איז פארגעקומען א רעוויזיע פון זיין פּראָצעס, און אין אייניקע מאָנאטן שפּעטער איז ער באפרייט געוואָרן. פון דאן פאָרט ער ארום איבער אייראָפּע אלס פירער פון די ציוניסטן־רעוויזיאָניסטן און פּאָ־

דערט ארץ־ישראל פאר די יידן. איצט איז ער געקומען אין לאָנדאָן זיך באזעצן. אונדזער צייטונג „ניוס־רעוויאו" דערוויסט זיך, אז די מאכט־אָרגאַנען האַלטן אָן אָפענעם אויג אויף זשאבאָטינסקים פּראָפּאגאנדע, צו־ליב זאָרג אז ס'זאל נישט צעפלאַמען דער קאָנפליקט אין דער פראגע פון יידן און אראבער נישט דאָ (אין ענגלאנד) און נישט אין ארץ־ישראל".

ס'איז געווען קלאָר, אז הינטער די דאָזיקע כלומרשטע אומשולדיקע אינפאָרמאציעס שטעקט א יידישע האַנט.

זשאבאָטינסקי איז געווען אזוי איבערראשט אז אפילו ער, וואָס איז געווען שטענדיק זייער פּאָרזיכטיק אין ווארפן באשולדיקונגען אויף מענטשן, ביז ער האָט די זאכן אויסגעפאָרשט און דורכקאָנטראָלירט, האָט אויפגעדעקט די אינטריגע וואָס וועבט זיך ארום אים. „פון מיינע אַלטע ענגלישע פריינט, וועלכע האָבן זיינער צייט געהאָלפן אין ענין פון יידישן לעגיאָן האָב איך דערפארן, וואָס פאר אן אימה מ'האָט דאָ אָנגעוואָרפן אין לאָנדאָן אויף דער רעגירונג צוליבן רעוויזיאָניזם — און וועד זענען די וואָס האָבן די אימה אָנגעוואָרפן".

אויפן ציוניסטישן קאָנגרעס אין לוצערן האָט מען פארטיילט פאר אויסלענדישע זשורנאליסטן א פּאמפלעט ווו ס'איז געשריבן, אז די רע־וויזיאָניסטן גרייטן זיך צוצורויבן פון די אראבער זייערע הייזער און פעל־דער.

אין לאָנדאָן האָבן מיר געדונגען א שיין קליין הייזל אויף פינטשליי ראוד, און צפון־מערב פון קאַלאָסאַלן כרך. ווער ס'איז געקומען דאָס ער־שטע מאָל אין לעבן קיין לאָנדאָן האָט זיך זיכער געוווּנדערט אז אין דער גרעסטער שטאָט אין דער וועלט, וואָס ציילט קרוב צו צען מיליאָן איינ־וווינער, איז נישטאָ קיין ענגשאפט, ווייל די שטאָט איז צעשפּרייט אויף אומגעהויערע שטחים און זי איז אינגאנצן באדעקט מיט גרינס. אויסער דעם אינדוסטריעלן און האנדלס־טייל, וווינען די לאָנדאָנער אין קליי־נינקע ווילעס, אין נידעריקע איין אָדער צוויי־שטאָקיגע הייזלעך, און אַלע הייזער זענען ארומגענומען מיט גערטנער. אין די גרינע געסלאַך הערשט א רואיקייט אז אין מיטן טאָג קען מען זיך אויסציען אויפן גאס אומ־געשטערט. ס'דאכט זיך אז די קליינינקע הייזלעך דרימלען אין שאָטן פון די גרינע בוימער. אין אזא גאָרטן איז געשטאַנען דאָס הויז פון הצ"ח (די נייע ציוניסטישע ארגאניזאציע) און בית"ר. אויך די פארב פון דער געביידע איז געווען גרין. די דירה איז געווען א שיינע און באקוועמע, און אין איר זענען געווען קאָנצענטרירט אַלע אינסטיטוציעס.

זשאבאָטינסקי האָט שטאָלצירט מיט אונדזער לאָנדאָנער הויז. טאָג טעגלעך פלעגט ער ארומגיין איבער די צימערן, ארויסגיין אין גאָרטן אויפן הויף, אראָפּגיין אין קיך און אין די ארכיוו־קעלערן, ארויפקריכן אויפן צווייטן שטאָק אין די צימערן פון די סטענאָטיפּיסטענס און אריינקוקן מיט גרויס הנאה אין יעדן ווינקל. א לענגערע צייט האָט אים געשטעקט אן אידעע אין מוח צו פאַרוואַנדלען אַ טייל פון הויז אין אַן אינטערנאַט, ווו ס'וועלן וווינען די נישט ־ פאַרהייראַטע פון באַאַמטן פּערסאָנאַל. ער איז געווען גליקלעך, אז אלע אינסטיטוציעס — הצה"ר, בית"ר, ברית החיל, קרן תל חי, דער אקאדעמישער פאַרבאַנד „יבנה ויודפת" — געפינען זיך אין דעם הויז. ווען ער פלעגט צענויפרופן אין זיין ארבעטס-צימער זיצונגען פון די פאַרשטייער פון די פאַרשידענע אינסטיטוציעס האָט ער זיך געשפּירט ווי א טאַטע, וואָס האָט אויסגעגעבן די קינדער און זיי זענען אַלע געקומען צו אים יום־טוב אויף באַזוך. אין זיינע אומצייליקע זאָרגן און ליידן — אין דער תקופה האָט זיין באַוועגונג אין ארץ־ישראל אָנגעהויבן אַנטוויקלען די ווידערשטאַנדס ־ כוחות קעגן מאַנדאַטאָר — זענען די יאָרן געווען די פרוכטבאַרסטע אין זיין פּאָליטישער טעטיקייט. די צוויי גרויסע אויפטוען פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג — די „אומלעגאַלע עליה" און דער אצ"ל — זענען א פּראָדוקט פון אָט דער תקופה אין זשאבאָטינסקיס אקטיוויטעט.

דאָס ביוראָ איז געווען דאָס רעפּרעזענטאַטיווע הויז פון דער נייער ציוניסטישער באַוועגונג. דאָ פלעגן אָפט קומען באַזוכן זשאבאָטינסקין וויכטיקע פּערזענלעכקייטן, יידן און קריסטן. אויפן טויער פון הויז איז געווען א שילדל אין העברעאיש און ענגליש. דער שילד האָט אגב געצייגן די אויפמערקזאַמקייט פון מאָסליים אָנהענגער, וועלכע פלעגן אים יעדעס מאָל באַשמירן מיט פּאַשיסטישע אויפשריפטן און באַליידיקנדע אויסדרוקן אויפן חשבון פון יידן. ווען מיר זענען איינמאָל געקומען אין דער פרי אין ביוראָ, האָבן מיר דעם שילד. אינגאַנצן נישט געפונען. די מאָסלייאיסטן האָבן אים צעבראָכן, און אויף זיין פּלאַץ אויסגעפאַרבט זידל־ווערטער קעגן יידן. ערשט נאָכדעם ווי מ'האָט געמעלדעט דער פּאָליציי און דער ראיאָן איז געשטעלט געוואָרן אונטער א שטרענגערער אויפזיכט, האָבן זיך די כוליגאַנישע שטיק נישט מער איבערגעחזרט. די מאָסלייאיסטן האָבן זיך נישט באַגנוגנט מיט אַזעלכע „העלדנטאַטן", נאָר זיי פלעגן מכבד זיין זשאבאָטינסקין מיט דראָאונגס ־ בריוו און אים „איינגעלאַדן"... צו פאַרלאָזן ענגלאַנד. איין בריוו, צום ביישפּיל, איז געווען געשריבן אין אַזאַ „עלעגאַנטן" סטיל:

(Dirty Jew, Chuck your Out of the country)
(דאָס הייסט: „שמוציקער ייד! טראָג זיך אָפּ פון דעם לאַנד!").

אלזאָ, עפנענדיק דאָס טויער, איז מען אריינגעגאנגען דורך א שייַנער בוימער־אַלעיע. אין קעלער זענען געשטאנען די מולטיפּליקאציע־מאַשינען. דאָרט האָט זיך אויך געפונען דער ארכיוו פון די אינסטיטוציעס. אויפן פּארטער, רעכטס, איז געווען דער הערצל־זאַל, דער זיצונג־זאַל פון פּרעזידיום. אויף דער וואנד אין צענטער איז געהאָנגען א וואנט־בילד פון שעפער פון פּאָליטישן ציוניזם, וועמענס נאָמען דער זאַל האָט געטראָגן. דער זאַל האָט געדינט אויך פאר אנדערע רעפּרעזענטאטיווע צוועקן, ווי פּרעסע־קאָנפערענצן, וועלכע דאָס פּרעזידיום פלעגט צענויפרופן פון צייט צו צייט. אויך די פּסח'דיקע סדר־נעכט פלעגן אָפּגעריכט ווערן אין דעם צימער. דאָ פלעגן פארקומען פארטראגן פון פערזענלעכקייטן, איינגעלאַדענע דורך דער גרופּע פון די רעוויזיאָניסטישע אקאדעמיקער „הערצל־קלוב". אויף די פארזאמלונגען זענען אויפגעטרעטן ע"פּי רוב מיטגלידער פון ברויטישן פּארלאמענט און געוועזענע הויכע באאמטע פון דער פּאלעסטינע ־ אדמיניסטראציע.

אויפן זעלבן שטאָק זענען געווען די ביוראָען פון שלטון בית"ר און די קאָמענדע פון ברית החייל. אלע צימער פון אויבערשטן שטאָק זענען געווען פארנומען דורך דער עקזעקוטיווע פון דער נייער ציוניסטישער ארגאַניזאציע. און אין צענטער — דעם נשיא'ס צימער אין וועלכן ער איז געזעסן מיט זיין פּריוואט ־ סעקרעטאר. א שטאָק העכער — די ארבעטס ־ צימערן פון די סעקרעטארינס, פאר אלע שפּראכן מיט וועלכע דער סעקרעטאריאט האָט זיך געדארפט באנוצן אין דער טעטיקייט אויפן גאנצן וועלט ־ קוגל, ווו יידן האָבן געלעבט.

דאָס ביוראָ איז געווען איינגעאָרדנט מיט פיל געשמאַק. מיר האָבן ספּעציעל געלייגט אכט אויף דער מעבלירונג פון זשאבאָטינסקיס צימער. אין די קאַלטע ווינטער ־ טעג, ווען דער לאָנדאָנער נעפּל האָט פארדעקט די גאנצע שטאָט און א בייסנדע קעלט איז אריינגעדרונגען אין די ביינער, איז געווען אן אמתער פארגעניגן צו זיצן אין די ביוראָ־צימערן און ארבעטן. דער פּרעזידענט האָט געהאַט פיל גענוס פון פיבערהאפטן ארבעטס־גייסט, וואָס האָט געהערשט אין אלע ווינקעלעך.

איין מאָל — געדענק איך — זענען אים געקומען באזוכן אין ביוראָ די פירער פון וועלט ־ „מזרחי" — הרב מאיר בערלין ז"ל און הרב גאָלד, צו לענגערע יארן. זיי האָבן דאן געווײלט אין לאָנדאָן אויף א סעסיע פון ציוניסטישן אקציאָנס־קאָמיטעט. זיי זענען געקומען צו זשאבאָ־

מינסקין דירעקט פון בנין פון דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע אויף גרייט־ראסל סטריט. ווען די צוויי חשובע רבנים זענען אריין אין זיין צימער, האָבן זיי זיך ארומגעקוקט, און הרב מאיר בערלין האָט ארויסגעוואָרפן פון מויל א זאָץ: „דאָ איז אנגענומער ווי אין גרייט־ראסל־סטריט". זשאַבאָטינסקי האָט געלאכט פון דער „אפיקורסישער" און סימבאָלישער פליטת־פּה פון פּרעזידענט פון אלוועלטלעכן „מזרחי". דער באזוך איז געווען איין קייטעלע אין דער קייט פון די באגעגנישן מיט זשאַבאָטינסקין כדי אים צוריקצובריענגען אין דער אַלוועלטלעכער ציוניסטישער ארגאַניזאציע.

זיין בילד האָט ער נישט דערלויבט אויפצוהענגען אין בנין. בלויז איבערן שרייבטיש פון זיין סעקרעטאר, וועלכער איז געזעסן אנטקעגן אים, איז געהאָנגען, מיט זיין דערלויבניש א געלונגענע קאריקאטור, וואָס שילדערט זשאַבאָטינסקין דעם רעדנער. די קאריקאטור האָט געצייכנט א רעסטאָראַן־קעלנער אין איינער פון אייראָפּעס הויפּט־שטעט.

לויט דעם נשיא'ס דירעקטיוו זענען די ווענט אין זיין צימער געווען אויסגעהאָנגען מיט פאָטאָגראפיעס פון קאָנפערענצן, צוזאמענקונפטן און קאָנגרעסן פון פארשידענע אָפּצווייגונגען פון דער באוועגונג. ווי אויך בילדער פון די רעוויזיאָניסטישע צענטראַלע קאָמיטעטן און בית"ר נציבויות. „איך וויל — האָט ער געזאָגט — אז פאַר מיינע אויגן זאָלן שטענדיק זיין די געזיכטער פון אלע חברים, וועלכע האָבן מיר געהאָלפן אויפשטעלן די באוועגונג און טראָגן מיט מיר דעם שווערן יאָך אין אלע עקן פון דער וועלט. כ'וויל יעדעס מאָל זיך איינקוקן אין זיי. זעענדיק זיי שטייגט מיין אָפּטימיזם!" לויט זיין אויפטראַג האָט זיך זיין סעקרעטאר געווענדעט צו די הצה"ר־צענטראַלעס און בית"ר לאנד־קאָמענדעס מיט א ביטע צו שיקן זייערע קאָלעקטיווע בילדער, כדי זיי אויפצוהענגען אין זיין ארבעטס־צימער.

איז א פרעמדער מענטש צופעליק אריינגעקומען אין ביוראָ, אין פּאַריז אָדער לאָנדאָן, האָט ער באלד אין קאָרידאָר געקענט פילן צי זשאַבאָטינסקי איז דאָ אין דעם מאָמענט אין דער געביידע אָדער נישט. דאָס ביוראָ האָט שטענדיק געזשומעט ווי אין א בינען־שטאָק. אלע פּארטייאינסטיטוציעס האָבן געארבעט אונאויפהערלעך א גאנצן טאָג, און דער אפּאַראַט איז געווען פיבערהאַפט טעטיק. אָבער ווען ער איז געזעסן אין זיין ארבעטס־צימער, האָט זיך געפילט זיין גייסט שוועבנדיק איבערן גאנצן בנין. מ'האָט געוווסט וועגן זיין אָנוועזנהייט אין ביוראָ, נישט נאָר

ווייל מ'האָט אים געזען אריינגייענדיק, (קומענדיק אין דער פרי צו דער ארבעט, פלעגט ער אריינגיין אין אַלע צימערן, האָט באַגריסט די חברים, געדריקט זייערע הענט און אויסגעהערט קורץ וועגן די דרינגענדסטע אָנ־געלעגנהייטן). נישט נאָר דאָס. מ'האָט אים געפילט אין ביוראָ; אַ פייער־לעבקייט איז געלעגן אויסגעגאָסן אויף אַלץ. ער האָט געווירקט אין אַן אַנטשיידענער מאָס אויף דער שאַפונגס־פרייד פון יעדן איינעם אין זיין ווינקל און זיין דעפּאַרטאַמענט. ס'האָט געהערשט אַ געהויבענע שטימונג ווען ער איז געווען אין דער ביוראָ־געביידע.

ווען ער איז געווען אויף רייזע, האָט זיך געפילט ווי ס'וואָלט ליידיק געוואָרן אין בנין. די אַרבעט האָט זיך געפירט אין געוויינלעכן טעמפּאָ, נאָר די פרייד איז נישט געלעגן אויסגעגאָסן אויף די פנימער. די שכינה איז אַוועק!

יעדן פרימאָרגן, ניין אַ זייגער, פלעגט ער טעלעפאָנירן פון זיין האָ־טעל ־ צימער צום סעקרעטאַר אין ביוראָ און פרעגן, וואָס די ערשטע פּאָסט האָט געבראַכט. צען אַ זייגער, אָפּטמאָל פריער, איז ער שוין געזעסן ביי זיין טיש אין ביוראָ און געאַרבעט. זיין אינטערעס איז אַלץ וואָס געשעט אין דער באַוועגונג איז געווען אַזוי גרויס, אַז אויפשטייענדיק פון שלאָף איז זיין ערשטע מחשבה — נאָך איידער ער האָט געלייענט די וועלט־פּרעסע — געווען, וואָס ס'טוט זיך אין אונדזער אינערלעכער וועלט. זיין פּריוואַט־סעקרעטאַר פלעגט קומען פריער, דורכקוקן די קאָרעספּאָנ־דענץ, דורכזעען די יידישע פּרעסע וואָס איז אָנגעקומען פון ארץ־ישראל און די יידישע גלות'ן, און עפענען די טעלעגראַמען; ווען ס'האָט זיך געהערט דער ערשטער טעלעפאָנישער קלינג איז ער געווען גרייט אים אָפּ־צוגעבן אַ קורצן באַריכט וועגן די וויכטיקסטע נייעסן.

אין אַ האַלבע שעה אַרום איז ער שוין אַליין געווען אין ביוראָ. גע־וויינלעך, האָט ער אויסגעטון דעם מאַנטל אין גאַרדעראָבע. נאָר, ווען ער פלעגט באַקומען דורכן טעלעפאָן אַ ידיעה וועגן אַ וויכטיקער זאַך און האָט געגערט צו וויסן די גענויע איינצלהייטן — האָט ער זיך נישט פאַר־האַלטן אין גאַרדעראָבע, נאָר אריין אין צימער אין מאַנטל.

כמעט שטענדיק איז ער געווען אין אַ גוטער שטימונג. ווי זיין שטיי־גער, גלאַט ראַזירט און די קליידער געפּרעסט. זיך אַוועקגעזעצט און קודם כל געהערט אַ באַריכט וועגן די טאָג-נייעסן פון דער יידישער וועלט, פון ארץ־ישראל און פון די פּאַרטיי־רייען.

***

זיין אויסדויער און ארבעטס ־ קראַפט איז געווען פענאָמענאַל. נישט זעלטן פלעגן מיר ארויסגיין פון א זיצונג צוויי א זייגער ביי נאַכט. אויף צו מאָרגנס אין דערפרי איז ער שוין געווען ראַזירט און עלעגאַנט אָנגעטאָן — פרוי זשאַבאָטינסקי האָט אַליין טאָג טעגלעך געפּרעסט זיינע אנצוגער — און אָנגעהויבן זיין ארבעטס־טאָג. ווען מיר האָבן געלעבט אין פּאַריז איז געווען א מנהג ארייינצוגיין נאָכן שלום פון אַ עקזעקוטיווע־זיצונג, נאָך האַלבע נאַכט — אין א קאַפע ־ הויז אויפן רוישנדן סען־מישעל. נאָכדעם ווי מיר האָבן זיך פאַרזוימט א שטיקל צייט אין קאַפע־הויז, האָט ער גערן געהאַט צו גיין אהיים צופוס, כאָטש ס׳איז געווען אַ שטיק וועג פון לאַטיינישן קוואַרטאַל צו זיין וווינונג — אַ שעה גאַנג צו פוס — און מיר האָבן אים באַגלייט. אפילו דער אלטער ד״ר זינאָווי יאַ־ניטש טיאָמקין, א עקזעקוטיווע־מיטגליד, א שוואַכער מענטש איבער די זיבעציקער, ווען ס׳איז שווער געווען צו גיין צופוס, האָט נישט גע־וואָלט מוותר זיין אויפן פאַרגעניגן צו באַגלייטן דעם פּרעזידענט אהיים. נאָר אויף זשאַבאָטינסקיס צודרינגלעכע ביטע, פלעגט ד״ר טיאָמקין גיין מיט אונדז נאָר א האַלבן וועג. אין דערפרי איז זשאַבאָטינסקי געווען פריש און מונטער ביי דער ארבעט. ער האָט קיינמאָל נישט געשפּירט קיין מידקייט. זייער זעלטן, נאָך אַן אויסערסט אָנגעשטרענגטער מוח־אַרבעט, פלעגט ער זיך אנשפּאַרן אויפן פּאָטעל אויף א פערטל שעה — „נאָר אויף א פערטל שעה” פלעגט ער אונטערשטרייכן, און בעטן מ׳זאָל אים אויפ־וועקן. — נאכהער פלעגט ער אויפשטיין דערפרישט צו דער ארבעט, פול מיט כוחות און ענערגיע.

פיל מענטשן האָבן אים טעגלעך באַזוכט. זיין פּריינט קאַלאָנעל פּע־טערסאָן איז געווען אַ שטאַם־גאַסט. ס׳זענען געקומען געסט פון אויס־לאַנד, פירער פון די ציוניסטישע פּאַרטייען און פון הצה״ר און ס׳זענען געקומען סתם מענטשן „אַ קוק טאָן אויף זשאַבאָטינסקין”.

א לאַנגע און פילפאַרביקע גאַלעריע פון פּערזענלעכקייטן איז דורכ־געגאַנגען זיין ביורא אין די לעצטע יאָרן. מאַנכעסמאָל האָבן זיך באַוויזן געזיכטער, וועלכע האָבן אַרויסגערופן א פאַרוואונדערונג ביי זיינע מיטאַר־בעטער. איינמאָל איז געקומען פלאַריאַן סאָקאָלאָוו, נחום סאָקאָלאָווס ז״ל עלצטער זון. ווי באַקאַנט, האָט סאָקאָלאָוו געהאַט נחת נאָר פון זיינע טעכ־טער, וועלכע זענען געגאַנגען אין זיינע וועגן און זיי זענען ציוניסטינס. דאקעגן זיינע זין זענען געווען אסימילאַטאָרן, און דער גורל פון יידישן פאָלק האָט זיי נישט אינטערעסירט. איינער פון די זין האָט חתונה געהאַט מיט א קריסטלעכע פרוי, כאָטש ער האָט נישט פאַרלאָזן דעם יידישן

גלויבן. פלאָריאַן סאָקאָלאָוו, דער עלצטער זון, איז געווען א באַרימטער זשורנאַליסט. אמאָל האָט ער געאַרבעט אין דער פּוילישער פּרעסע אין וואַרשע. נאכהער איז ער אַריבער וווינען אין לאָנדאָן, און פון דאָרט גע־דינט אלס הויפּט־קאָרעספּאָנדענט אין אָפיציעלן אָרגאַן פון דער פּוילישער רעגירונג, אין דער גרויסער צייטונג „גאַזעטאַ פּאָלסקאַ". זיינע אינטע־רעסאַנטע אַרטיקלען האָבן זיך געדרוקט מיט זיין פולן נאָמען אויף דער ערשטער זייט פון דער צייטונג. א יאָר פאַרן מלחמה־אויסברוך איז פלאָריאַנס סאָקאָלאָווס נאָמען, וואָס איז געווען פּאָפּולער אין אַלע פּוי־לישע לעזער־קרייזן, פּלוצלינג פאַרשווּנדן געוואָרן פון די שפּאַלטן פון דער וואַרשעווער פּרעסע. שפּעטער איז באַקאַנט געוואָרן, אַז צוליב דער פאַר־שטאַרקונג פון די אַנטיסעמיטישע שטרעמונגען אין פּוילן, האָט אַפילו דער אָפיציעלער רעגירונגס־אָרגאַן נישט געוואָגט צו פאַרעפנטלעכן א נאָמען פון זיינעם א ייִדישן מיטאַרבעטער, א ייִד. זיינע אַרטיקלען האָט מען ווייטער געדרוקט, נאָר מיט א פּסעוודאָנים. ס'זענען אַרומגעגאַנגען קלאַנגען, אַז מ'האַלט אים ביים אָפּזאָגן. שווער צו וויסן, צי דאָס איז גע־ווען די סיבה, אָדער אפשר האָט זיך ביי אים סתם אויפגעוועקט דער ייִדי־שער געוויסן — ער איז דאָך געווען דער זון פון וועלט־פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע — פלאָריאַן סאָקאָלאָוו האָט אָנגעהויבן אַ־רויסצווייזן חרטה־געפילן פאַר זיין אָפּגעפרעמדקייט פון זיין פאָלק, און דער ציוניסטישער פונק האָט זיך אָנגעצונדן אין אים. ווי געוויינלעך ביי מענטשן, וועלכע האָבן זיך נישט אויפגעצויגן אין א געטאָ־סביבה און האָבן יעדע דערשיינונג אויפגענומען פון א געזונטן „גויישן" שטאַנד־פּונקט, האָט אויך פלאָריאַן סאָקאָלאָוו פאַרשטאַנען, אַז אויב ס'איז פאַ־ראַן ציוניזם און אויב ס'איז בכלל דאָ א זין צוריקצוקערן צו זיין אָב־שטאַם — איז עס צום גרויסן שוונגפולן זשאַבאָטינסקי־ציוניזם. און ער איז געקומען אויף א לאַנגן און פריינטלעכן געשפּרעך. אין יענע טעג האָט זיך זשאַבאָטינסקי באַשעפטיקט מיטן „עוואַקואַציע־פּלאַן" און פאַר־האַנדלט מיט דער פּוילישער רעגירונג וועגן דער אויסוואַנדערונג פון ייִדי־שע מאַסן מיט זייער פאַרמעגן קיין ארץ־ישראל. פלאָריאַן סאָקאָלאָוו האָט פאַרגעלייגט זשאַבאָטינסקין זיין הילף אין די פּוילישע רעגירנדע ספערן, ווייל ער האָט זיי גוט געקענט און געהאַט ברייטע באַציאונגען אין די פאַר־שידענע מיניסטעריומס.

דרך אגב האָבן מיר זיך דערוווּסט, אַז ד"ר צעלינאַ סאָקאָלאָוו, די טאָכטער און סעקרעטאַרין פון געוועזענעם פּרעזידענט פון דער ציוניס־טישער וועלט־אָרגאַניזאַציע, איז אויך געווען אידעאיש נאָענט צום מאַקסי־

מאלן ציוניזם און זי פלעגט זיך אפט טרעפן מיט זשאבאטינסקי און זיין פרוי.

אין דערזעלבער תקופה איז אים געקומען באזוכן ארטור קעסטלער. דער בארימטער שרייבער איז אין די יונגע יארן געווען א רעוויזיאניסט און געארבעט אין א צה״ר־ארגאן אין ארץ־ישראל. ווען ער האט פאר־לאזן דאס לאנד און ארוים אין דער ברייטער וועלט, איז ער אויף א גע־וויסער תקופה אריינגעשפרונגען אין צווייטן עקסטרעם און איז געווארן א קאמוניסט. שפעטער האט ער זיך אנטוישט אין קאמוניזם און לאנג־זאם גענומען זיך דערנענטערן צום אויפשטייגנדן נייעם העברעערטום. בעת דעם בירגער־קריג אין שפאניען, איז ער דארט ארויסגעפארן אלס קארעספאנדענט פון א גרויסער אייראפעאישער צייטונג. ער איז אריינ־געפאלן אין געפענגניש פון גענעראל פראנקא, געזעסן פיל חדשים אין א שפאנישע תפיסה און איז פאראורטיילט געווארן צום טויט. א דאנק ענער־גישע אינטערווענצן פון ענגלאנד, וועמענס צייטונגען ער האט באדינט, איז ער באגנעדיקט און באפרייט געווארן. צוריקקומענדיק קיין לאנדאן, האט ער זיך געאיילט צו באזוכן זשאבאטינסקין, וועמען ער האט אויך דאן — כאטש ער איז נאך דאן געווען מיילן־ווייט פון די נאציאנאלע אי־דעאלן — ממש פארגעטערט.

זשאבאטינסקים ווירקונג האט זיך ביי קעסטלערן געלאזט פילן פיל יארן שפעטער, ווען ער איז באגייסטערט געווארן פארן אונטערגרונט באפרייאונגס קאמף פון ארגון צבאי לאומי. דאס לעצטע בוך זיינס האט ארטור קעסטלער געווידמעט דעם אנדענק פון זאב זשאבאטינסקי.

א באזונדערע קאטעגאריע באזוכער זענען געווען סתם יידן, געקו־מען אן א ספעציעלער סיבה. יידן פון אלע עקן וועלט, וועלכע האבן זיך פארוואלגערט אין לאנדאן אויף דורכרייזע צו די לענדער איבערן אקע־אן, פלעגן דערגיין וווּ אונדזער ביורא געפינט זיך און קומען בעטן אויפ־גענומען צו ווערן דורך זשאבאטינסקין. פאר די יידן, ע״פי רוב פון די גרויסע יידישע קיבוצים פון מזרח און צענטראל־אייראפע, איז ער גע־ווען א לעגענדע. און אז ס׳איז זיי אויסגעקומען אפצושטייגן אין דער בריטישער מעטראפאליע, ווי קענען זיי דען ווייטער פארן אן צו באקומען א „ברכה אויפן וועג״ פון זשאבאטינסקין ?

איין בילד האט זיך באזונדערס איינגעקריצט אין מוח, זייער כא־ראקטעריסטיש פאר דער באציאונג פון „עמך״ צום נישט געקרוינטן מנהיג פון פאלק.

אין קאָרידאָר פון ביוראָ איז דערשינען א עלטערער ייד, א זעכציקער, מיט א באָרד און פאות, אין א לאַנגער קאַפּאָטע.

— וואָס ווילט איר, ר׳ ייד? — האָט מען אים געפרעגט.

— כ׳בין סתם געקומען, א ביסל אָנקוקן.

— קוקט געזונטערהייט, וויפל דאָס הארץ גלוסט אייך.

דער אַלטער ייד איז געזעסן לאנגע שעהן אויף א שטול אין קאָרידאָר און זיך איינגעקוקט אין די אריינקומענדע און אוועקגייענדע.

אויף צו מאָרגנס, אין דערפרי, ווען ס׳האָט זיך געעפנט דאָס ביוראָ, שטייט דער אַלטער ווידער אויפן שוועל.

—ר׳ ייד, האָט איר זיך נאָך נישט גוט איינגעקוקט ?

— וואָס אַרט אייך אז כ׳זיץ דאָ — האָט ער געענטפערט — כ׳האָב סיי ווי נישט וואָס צו טאָן.

דעם דריטן טאָג, איך גיי אראָפ פון די טרעפ און דער ייד, מיט דער באָרד און פאות — שטייט „אויף דער וואַך”.

כ׳האָב פארשטאַנען, אז ס׳איז עפּעס פאראן א סיבה אין דעם, און אז ער איז נישט געקומען סתם קוקן.

כ׳בין צוגעגאנגען צו אים: ר׳ ייד, זייט אזוי גוט, זאָגט מיר וואָס ווילט איר?

ער האָט מיר אָנגענומען פאר דער האנד און געזאָגט, מיט א תחנו־נים׳דיקע שטימע: „כ׳בין היינט אַלט 62 יאָר, איך שטאַם פון טאַטשאַוואַ פון קארפּאַטן־רוסלאַנד, כ׳פּאָר איצט קיין אורוגוויי, צו מיינע קינדער. ס׳איז מיר אויסגעקומען איצט דורכצופאָרן לאָנדאָן, און כ׳האָב זוכה געווען צו זיין אין דער שטאָט, אין וועלכער ס׳לעבט זאב זשאַבאָטינסקי, ווי קען איך אוועקפאָרן אים נישט זעענדיק? לאָזט מיר נאָר כאַפּן אויף אים א בליק, דאָס וועט מיר גענוגנען. דריי טעג וואַרט איך דאָ גאַנצע שעהן. אפשר וועט ער אראָפּגיין עסן און כ׳וועל אים זען. אָבער ביז איצט איז עס מיר נישט געלונגען!

ווירקלעך, ווען ער האָט געהאַט פיל ארבעט, פלעגט ראש בית״ר בלייבן אין זיין צימער פון אין דערפרי ביז שפּעט אין אָוונט, און מאדאם זשאַבאָטינסקי פלעגט אים, ע״פּי רוב, ברענגען עסן אין ביוראָ.

כ׳בין אריין אין צימער און דערציילט זשאַבאָטינסקין וועגן ייד פון קארפּאַטן־רוסלאַנד, וועלכער וואַרט שוין דריי טעג, און בעט זיך מ׳זאָל אים דערלויבן אויף א מאָמענט אים אָנקוקן.

ראש בית״ר האָט געשמייכלט: — ביטע לאָזט אים אריין!

כ׳האָב אריינגעפירט דעם ייד, א גליקלעכן. ווי כ׳האָב נאָר געעפנט

די טיר, איז זשאבאָטינסקי, וועלכער איז געזעסן אין אנדערן עק פון ציר מער אנטקעגן, אויפגעשטאנען פון זיין אָרט, ארויס אנטקעגן אלטן, אים געגעבן די האנט מיט א שמייכל און געפרעגט:

פון וואַנען זייט איר, מיין הער? ווו פאַרט איר?

דער ייד האָלט די אים אויסגעשטרעקטע האנט, קוקט זיך איין אין אים מיט טרערן אין די אויגן און עפנט נישט אויף זיין מויל. אויך אויף ווייטערדיקע פראַגן ענטפערט ער נישט. זיין צונג האָט זיך אים צו־געקלעפט צום גומען.

זעקס־זיבן מינוטן האָט געדויערט די דאָזיקע רירנדע סצענע. זשאַ־באָטינסקי רעדט צו אים, פרעגט, און ער שטייט שטום און פון זיינע אויגן רינען טרערן.

כ׳האָב מיך ענדלעך אוועקגעשטעלט צווישן זיי און געזאָגט:

— גענוג, ר׳ ייד, גענוג!

און בין ארויס מיט אים פון צימער. דער ייד האָט מיר ארומגענומען און געזאָגט: „איר ווייסט. כ׳בין זיכער אז אין 120 יאר ארום וועט איר האָבן א פלאַץ אין גן־עדן, ווייל איר האָט מיר דערמעגלעכט צו רעאליזירן מיין לעבנסטרוים!

מיט פריינט, חברים און קעגנער

קיין סך הויז־פריינט האָט ער נישט געהאַט. אפשר דערפאַר וואָס ער האָט נישט געהאַט קיין פיל פרייע צייט, ווייל אויך זיצנדיק אין דער היים פלעגט ער ארבעטן. זייער אָפט איז ער אויך געווען אויף רייזעס. אָבער די ווייניקע, וועלכע האָבן זיך גערעכנט צווישן זיינע הויז־פריינט, זענען צו אים געווען צוגעבונדן, אים אָפט באַזוכט, און ער און זיין פרוי פלעגן גיין באַזוכן זייערע פריינט.

אין זיין פּאַריזער תקופה איז אים אמנאָנסטן געווען די גרופּע פון „ראַזסביעט", פון דער אויסגעצייכנטער צייטונג אין רוסיש, וואָס איז לאַנגע יארן געווען א וועג־ווייזער פאַר נאַציאָנאַלע דענקער. די באַרימטע וואָכנשריפט, וואָס איז צום ערשטן מאָל דערשינען אין פּעטערבורג, איז נאָכהער אריבער אונטער זשאַבאָטינסקיס רעדאַקציע אין בערלין און פון דאָרט צוזאַמען מיטן רעדאַקטאָר און די מיטאַרבעטער קיין פּאַריז, האָט פּאָרגעזעצט די טראַדיציע פון דער רוסישער „כאַליאַסטרא"; זיין מיטאַר־בעטער־פּערסאָנאַל איז געווען ווי איין משפחה. א פילפאַרביקע און אינ־טערעסאַנטע משפחה לויט איר מענטשלעכן צוזאַמענשטעל. צו איר האָבן געהערט י. שעכטמאַן, פון די פירער פון וועלט־הצה"ר און פון זשאַבאָ־טינסקיס עלטסטע פריינט ביז זיין לעצטן טאָג. מ.בערכין, פון די גרינדער פון וועלט ־ רעוויזיאָניזם, וואָס איז אויך געווען מיטאַרבעטער פון דער פּאַריזער טאָג־צייטונג אין רוסיש „פּאָסלעדני נאָוואָסטי", י. טריוווש, אויך איינער פון דער ערשטער בריגאַדע, ד"ר ז. טיאָמקין (דער ברודער פון וולאַדימיר טיאָמקין) און י. סאַרין, זשאַבאָטינסקיס א חבר פון די יונגע יארן. זשאַבאָטינסקי און זיין פרוי זענען געווען פאַרשריבן אין דער

צארישער פּאָליציי אַלס דינערס אין הויז פון אדוואָקאט סארין אין פּע־טערבורג, ווייל נאָר אזוי האָט די זשאבאָטינסקי־פאמיליע באקומען דאָס רעכט צו וווינען („פּראוואָזשיטעלסוואָ") אין פּעטערבורג. אין דער אַמאָלי־קער הויפּט־שטאָט פון רוסלאַנד איז געווען פאַרבאָטן יידן צו וווינען, בלויז מיוחס'דיקע קאטעגאָריעס האָבן באקומען דאָס רעכט צו לעבן אין פּעטערבורג.

צו דער זעלבער „ראזסוויעט"־גרופּע האָבן אויך געהערט די צוויי יונ־געלייט: א. הערענראט, דער רעדאקטאָר פון דער יידישער טעלעגראפן אגענ־טור אין פראנקרייך ביז דער אָקופּאציע פון פּאריז דורך היטלערס אַרמייען און ש. מאיראָוויטש, פון די ערשטע רעוויזיאָניסטן, היינט וויצע־דירעק־טאָר פון ארבעטס־דעפּארטאמענט אין ארץ־ישראל'דיקן אינדוסטריעלער־פארבאנד.

דער אינטערעסאנטסטער אין דער דאָזיקער גרופּע איז געווען פּראָפּע־סאָר אַלעקסאנדער מיכאילאָוויטש קולישער, (ער איז געשטאָרבן אין א קאָנצענטראציע-לאַגער אין אָקופּירטן פראנקרייך אין 1942). קולישער איז געווען אין דער גרופּע דער איינציקער וואָס איז נישט געשטאַנען מיט ביי־דע פיס אויפן באָדן פון יידנטום. בדרך כלל איז ער געווען ווייט פון יידישן פאָלקסטימלעכן לעבן. ער האָט קיינמאָל נישט געלעבט אין יידישע קרייזן און די יידישע אטמאָספּערע איז אים פרעמד געווען. פון זיין קינדהייט האָט ער איינגעזאַפּט אין זיך דעם אַסימילאַציע־גייסט. א זון אין א משפחה פון רוסישע געלערנטע. זיין פאָטער איז געווען א בארימטער אדוואָקאט אין פּעטערבורג און איז געווען אן אסימילאטאָר, אזוי ווי פיל אנדערע פון דער יידישער אינטעליגענץ אין צארישן רוסלאַנד.

פון זיין פאָטער האָט אַלעקסאנדער קולישער געירשנט דעם דורשט נאָך וויסן, די נייגונג פאר יוריספּרודענץ און דאָס גלויבן אין ליבעראַליזם, אַלס די איינציקע וועלט־אנשויאונג וואָס וועט זיין ביכולת צו שאַפן א גוטע און גערעכטע וועלט. צו אָט דעם אַלעמען איז ער געבליבן טריי ביז זיין לעצטן טאָג. בלויז צו זיין פאָטערס הויפּט־אידעאַל איז ער נישט גע־בליבן טריי. ער איז נישט געווען קיין אסימילאטאָר; פונקט פארקערט—א ציוניסט, און אַלס א מענטש מיט א לאָגישן גערדאנקן־גאנג איז ער באלד פון אָנהויב צוגעטרעטן צום ריינעם, הערצליאַנישן און זשאבאָטינסקיאַנישן ציוניזם.

פון די טיפסטע דענקער אין דער רעוויזיאָניסטישער מחנה, א מאַן מיט א קלאָרן מוח און שאַרפער לאָגיק. אַלס אדוואָקאט, וועמען דאָס געריכט־וועזן איז געלעגן אין בלוט, האָט ער געשטרעבט איינצופירן אָרדנונג אין

(די רעדאקציע פון „ראזסוויעט" אין פאריז. — עם זיצן (פון רעכטס אויף לינקס): מ. בערכין, ז. זשאבאָטינסקי, ד"ר ז. טיאמקין. ס'שטייען: ש. מאיראָוויטש, י. טריווש, פראָפ. קולישער, א. הערענראָט.

אונדזער באַנייטן לעבן. אין זיינע אַרטיקלען אין „ראזסוויעט" און אין דער טעטיקייט אַלס הויפט־ריכטער אין פּארטיי-געריכט האָט ער געגעבן די „לעגאַלע" באַגרינדונג פאַר דער הצה"ר ־ באוועגונג. צו די פּארטיי־געריכטן, און אפילו צו חברים־געריכטן אין פּאריז, פלעגט ער קומען פייערלעך און האָט זאָרגפעליק אָפּגעהיטן דעם געריכט־צערעמאָניאל מיט אַלע פּיטשעווקעס. ער האָט איינגעפלאַנצט אין די חברים פון דער באוועגונג א באציאונג פון גרויס רעספּעקט צום פּארטיי־געריכט, אזוי ווי צו אַ מלוכה־געריכט. ער איז געווען זייער פּינקטלעך אין אָנהויבן די געריכטס־סעסיעס, ער פלעגט דערשיינען אין א צילענדער און געקליידערט אין א שווארצן אַנצוג. ווען דאָס געריכט איז אריינגעקומען און בשעתן לייענען דעם פסק-דין, האָבן אַלע פאַרזאמלטע געדארפט שטיין אויף די פיס. אין דעם געביט אין וועלכן קולישער איז געווען אַקטיוו, האָט ער איינגעוואָרצלט אין אלעמענס הערצער די זיסע אילוזיע, אז מיר לעבן שוין א לעבן פון א נאָרמאַל שטאַטליך־פאָלק.

אויפֿן גרינדונגס־קאָנגרעס פֿון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין ווין איז קולישער אַרויסגעטרעטן מיט אַ גרויסער רעדע קעגן רעליגיעזן פּאַראַגראַף אין דער קאָנסטיטוציע פֿון דער אָרגאַניזאַציע. ער האָט געקעמפֿט פֿאַר געוויסנס־פֿרייהייט. גאַנצע נעכט איז ער געזעסן מיט זשאַבאָטינסקין אין פּאַריז — פֿאַרן גרינדונגס־קאָנגרעס — און זיי האָבן דיסקוטירט וועגן רעליגיעזע פּראָבלעמען. זיך צוהערנדיק צו די רייד פֿון ביידע אָפּאָנענטן, איז געשטאַנען לעבעדיק פֿאַר אונדזערע אויגן דאָס בילד פֿון די רעליגיע־ויכּוחים, וועלכע זענען פֿאָרגעקומען אין מיטלאַלטער צווישן יידישע רבנים און קריסטלעכע גייסטלעכע. צוויי גרויסע געלערנטע האָבן פּאָלעמיזירט איינער מיטן אַנדערן, ברענגענדיק אין זייערע אַרגומענטן פֿיל תּורה און חכמה. קולישער איז געווען אַ גרויסער אָפּאָנענט, וואָס כאָטש מ׳האָט נישט איינגעשטימט מיט זיין מיינונג, האָט מען אָבער נישט געקענט נישט בייגן דעם קאָפּ פֿאַר זיין חכמה און ערודיציע.

די יידישע מאַסן זענען אים פֿרעמד געווען. אָט דער גרויסער געלערנטער, וואָס האָט באַהערשט פֿיל שפּראַכן, האָט נישט געקענט רעדן העברעאיש און נישט קיין יידיש. ער האָט זיך דערצויגן צווישן גויים און געלעבט צווישן זיי, גערעדט זייערע שפּראַכן און פֿאַרבראַכט אין זייערע געזעלשאַפֿטן. צווישן די גויים, באַזונדערס צווישן די רוסישע עמיגראַנטן, וועלכע האָבן זיך באַמיט צו דערטרינקען זייער פֿאָטערלאַנד־נאָסטאַלגיע און דעם גלות־שמערץ אין „ביטערן טראָפּן" — האָט אויך קולישער זיך אויסגעלערנט צו זיין ווי איינער פֿון זיי און ער האָט פֿיל געטרונקען. פֿון אָט דער רוסישער געוווינהייט האָט ער זיך נישט געקענט אָפּגעוויינען. אפילו זשאַבאָטינסקין איז נישט געלונגען אים צו איבערצייגן, אַז ער זאָל אָוועקוואַרפֿן דאָס פֿלעשל וויין. אָבער אַזוי ווי ס׳איז געשען מיט פֿיל געלערנטע, האָט דער וויין אים נישט אָפּגעטעמפּט די חושים און נישט ערשעפּט זיינע גייסטיקע כּוחות. פֿאַרקערט, גראַד דאַן ווען ער איז געווען „בגילופֿנדיק" האָט זיך אַנטפּלעקט זיין גאַנצער טאַלענט און זיין רייכער וויסן איז געקומען צום אויסדרוק. זיינע טיפּזיניקסטע אַרטיקלען, וואָס האָבן באַוווּנדערט מיט זייער לאָגיק, רייכן סטיל און ערודיציע, האָט ער געשריבן נאָך נאָכן אַריינגיסן אין זיך אַ פֿלעשל גוטן פֿראַנצויזישן וויין. אָן דעם האָט זיך די האַנט געפּוילט צו נעמען די פֿעדער, די געדאַנקען האָבן זיך פֿאַרשטעקט אירגענדוווּ אין איינער פֿון די מוח־קעמערלעך און די אויסדרוקס־פֿעאיקייט איז געווען פּאַראַליזירט.

אין 1935 האָט זיך דער „ראַזסוויעט" געשלאָסן. פֿאַר די רוסישע ציוניסטן איז עס געווען אַ שווערער קלאַפּ. אַלע, וועלכע האָבן געבענקט

נאָך די אַלטע גוטע צייטן פון דער ציוניסטישער טעטיקייט אין יענעם ריזיקן לאַנד, פלעגן לייענען מיט דורשט די אַרטיקלען פון „ראַזסוויעט". זיי האָבן געשמעקט אין דער צייטונג דעם ריח פון די גוטע טעג, וועלכע וועלן שוין קיינמאָל נישט צוריקקערן. די וואָכנשריפט איז געווען ווי אַ לעבעדיקע מצבה פאַר זייער גייסטיקן און מאָראַלישן רייכטום, וואָס איז אויף אייביק פאַרשווונדן געוואָרן. טויזנטער יידן, רוסיש־רעדנדע, צע־וואָרפענע איבער פאַרשידענע גלות'ן, זענען געווען פאַראייניקט פון דער־ווייטן דורך דער צייטונג. און אָט דער אייניציקער קשר וואָס איז זיי גע־בליבן מיט דער פאַרגאַנגענהייט, איז אויך צעריסן געוואָרן.

די רעדאַקטאָרן פון „ראַזסוויעט" און זיינע אַדמיניסטראַטאָרן, מיט זשאַבאָטינסקין אין דער שפּיץ, האָבן געמאַכט גרויסע באַמיאונגען אים איינצוהאַלטן, אָבער ס'איז זיי נישט געלונגען. זשאַבאָטינסקי, וואָס האָט זיך אַריינגעצויגן אין שטראָם פון פּאָליטישער אַקטיוויטעט, האָט נישט געקענט ווידמען דער צייטונג די פולע אויפמערקזאַמקייט, כאָטש זי איז אים געווען זייער נאָענט צום האַרצן. דער „ראַזסוויעט" האָט אויפגעהערט צו דערשיינען.

אָבער מער ווי די לעזער, האָבן געליטן די שרייבער פון דעם וואָס די צייטונג, מיט אַזאַ שיינער ציוניסטישער טראַדיציע, האָט זיך פאַר־מאַכט. אין שבת־צונאַכטס פלעגן זיי זיך צענויפקומען אויפן אויבערשטן שטאָק פון באַרימטן קאַפע־הויז „קופּאַל" אויף מאָנטפּאַרנאַס אין פּאַריז און פאַרברענגען אין דערציילן זכרונות און אין אומעטיקע מחשבות. זשאַבאָטינסקי פלעגט דאָרט אויך קומען איינמאָל אין אַ וואָך מיט זיין פרוי. ביי דעם טיש איז אויך געזעסן פּראָפ. קולישער. פאַר קולישערן באַזונדערס איז די שליסונג פון דער צייטונג געווען אַ טראַגעדיע, ווייל די וואָכנשריפט, אין וועלכער ער האָט זיך אַקטיוו באַטייליקט, האָט אים פאַרבונדן מיטן קרייז פון זשאַבאָטינסקי.

**
*

אין פּאַריז פלעגן זשאַבאָטינסקי און זיין פרוי באַזוכן די פאַמיליע פון סאַשאַ (אַלעקסאַנדער) פּאָלאַקאָוו, זייער אַ יוגנט־פריינט און אַ חבר פון שול־באַנק אין אָדעס. אין דער תקופה איז זשאַבאָטינסקי אויך געווען נאָענט צו די קרייזן פון „פּאָסלעדני נאָוואָסטי", די טאָג־צייטונג פון דער רוסישער עמיגראַציע. דאָרט האָבן געאַרבעט פּראָפעסאָר מילוקאָוו, קולי־שער, דער באַרימטער רוסישער שרייבער אַלדאַנאָוו (אַ ייד, זיין נאָמען

אין לאנדוי) און מ. בערכין. די רוסישע עמיגראַציע האָט אויך אַרויסגע־געבן אַ גרויסן און ערנסטן מאָנאַט־זשורנאַל „סאָווּרעמיעננאַיע זאַפּיסקי" אין וועלכן ס׳האָבן מיטגעאַרבעט דער געוועזענער פּרעמיער־מיניסטער פון רוסלאַנד, קערענסקי, פּראָפעסאָר מילוקאָוו און נאָך אַנדערע פון די רוסישע גלות ־ אַפּריכטער, וועלכע האָבן געפונען אַ מקלט אין פּאַריז. פון צייט צו צייט האָט זשאַבאָטינסקי פאַרעפנטלעכט דאָרט אַן אָפּהאַנדלונג און אויפגעטרעטן מיט עפנטלעכע פאָרטראַגן (אין רוסיש). די איינקונפטן פון פאָרטראַג זענען געגאַנגען פאַר דעם רוסישן מאָנאַט־שריפט.

אין זיין וווינונג איז געווען אַן אָפטער גאַסט דער רוסישער שרייבער מ. אסארגין (דרך־אגב: אחד־העמ׳ס אן איידעם). ער האָט געקענט זשאַ־באָטינסקין פון דער יוגנט און מיט אים געמיינזאַם געאַרבעט אין „רוס־קע וויעדאָמאָסטי" אין דער צייט, ווען זשאַבאָטינסקי איז נאָך געשטאַ־נען מיט ביידע פיס אין דער רוסישער ליטעראַטור.

צום פופציגסטן געבורטסטאָג פון זשאַבאָטינסקי (אין 1930) האָט דער רוסישער שרייבער אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל אין פאַריזער „ראַז ־ סוויעט", אין וועלכן ער האָט אונטערגעשטראָכן דאָס געמיינזאַמע צווישן זיי ביידע: „וואָס פאַר אַ גורל, וולאַדימיר יעווגעניטש! דו ביזט דאָך זיכער אַ בירגער פון ציון, אַזוי ווי איך בין אַ בירגער פון דער סאָוויעטישער רעפּובליק!... איך רוס — זעצט אסארגין פאָר — האָב ליב מיט מיין גאַנצער נשמה מיין אַלט פאָטערלאַנד. דו — אַ ייִד, האָסט ליב מיט דער גאַנצער נשמה דיין אַלט־נייַ פאָטערלאַנד! דעריבער לעבן מיר איצט בייַ־דע אין פאַריז, און מיר ביידע האָבן, אויף וויפל מיינע אינפאָרמאַציעס זענען ריכטיק, ווייניק שאַנסן צו ענדערן אונדזער וווין־אָרט אויף אַ נאַ־ציאָנאַלערן אדרעס. איך מיין, אַז אין דעם אבסורדן פּרט איז דאָ עפּעס וואָס פאַרבינדט אונדז ביידע!"

אסארגין האָט נישט אויפגעהערט זיך צו באַקלאָגן, אַז די יידן האָבן צוגערויבט פון דער רוסישער ליטעראַטור דעם סטיל־גאון זשאַבאָטינסקי. אין אַן אַרטיקל לכבוד אים האָט ער געשריבן. „איך באַגריס די יידן וואָס זיי האָבן אַזאַ עסקן און אַזאַ שרייבער. אָבער דאָס שטערט מיר נישט צו זיין מיטן גאַנצן הארצן אומצופרידן אַז די אינטערעסן פון דער יידי־שער נאַציע האָבן אַוועקגערויבט זשאַבאָטינסקין פון דער רוסישער ליטע־ראַטור.

„אין דער רוסישער ליטעראַטור און פּובליציסטיק זענען דאָ טאַ־לענטירטע יידן, וועלכע לעבן — און לעבן מיט ענטוזיאַזם — נאָר אין

רוסלאַנדס אינטערעסן. מיטן גאַנצן כבוד וואָס איך האָב צו זיי, וואָלט איך פונדעסטוועגן גענומען אַ גרויסן פּראָצענט פון די באַגייסטערטע, כ'וואָלט זיי פאַרבונדן אַלע מיט אַ שטריק און אייך זיי דערלאַנגט אַנ־שטאָט איינעם — זשאַבאָטינסקין, איר זאָלט אים אונדז צוריקגעבן".

„אין 1916 האָבן מיר זיך באַגעגנט אין לאָנדאָן. און דאָן — קלאָגט זיך אסאַרגין — נאָך אַ געוויסן געשפּרעך, האָב איך געשפּירט אַז מיר רוסן פאַרלירן זשאַבאָטינסקין. און מיר האָבן אים ווירקלעך פאַרלוירן; פון דאַן אָן גיט ער אונדז נאָר ברעקלעך פון זיינע פרייע שעהן. ער איז אונדז געוואָרן פרעמד".

מאַדאַם זשאַבאָטינסקי האָט אַמאָל דערציילט אַ קאָמישן קוריאָז וועגן אָן אָוונט־ברויט, וואָס איז פאָרגעקומען ביי איר אין הויז, און צווישן די געסט איז געווען אויך אסאַרגין. אויפן טיש איז געשטאַנען אַ זאַלץ־מעסטל און אַ צוקער־פּושקע. ווען מ'האָט סערווירט קאַפע, האָט די בעל־הבית'טע דורך אַ טעות אים דערלאַנגט אַנשטאָט צוקער — זאַלץ, און אסאַרגין האָט „זיס" געמאַכט זיין קאַפע מיטן... זאַלץ. צוליבן רעס־פּעקט וואָס ער האָט געהאַט פאַר דער גאַסט־געבערין, האָט ער אויסגע־טרונקען די געזאַלצענע קאַפע און נישט געמאַכט קיין שום באַמערקונג. נאָר ווען די בעל־הבית'טע האָט אים פאָרגעשלאָגן אַ צווייט גלאָז קאַפע, האָט ער מיט אַ שמייכל געזאָגט: „מיט פאַרגעניגן, מאַדאַם, אָבער דאָס־מאָל וואָלט איך געוואָלט מיט צוקער!"

אָפטע אריינקומער צו אים אין דערהיים זענען געווען די מיטגלידער פון שלטון בית"ר. די זיצונגען פון דער בית"רישער וועלט־פירערשאַפט זענען פאָרגעקומען מערסטנטייל אין זיין פריוואַטער וווינונג; דאָרט האָט געהערשט אַן אַטמאָספער פון אַ פאַמיליע, וואָס איז זיך צענויפגעקומען ביים טאַטן. ווען מיר פלעגן קומען צו אַ זיצונג און מאַדאַם זשאַבאָטינסקי איז פער־צופאַל דאַן נישט געווען אין דערהיים, פלעגן מיר אַלע קציני שלטון אריינגיין צוזאַמען מיטן ראש־בית"ר אין קיך צו מאַכן עסן און טרינקען, און אַזוי ווי ביי "הקפות" צו שמחת תורה, פלעגן מיר מאַרשירן יעדער איינער — און דער בעל־הבית בראש — מיט אַ טעלער אין האַנט אין עס־צימער.

מאכאווער, יעקובי, קלינגער

ווען מיר האבן זיך אריבערגעטראגן קיין לאנדאן, איז איינער פון זיינע הויז־פריינט געווען ד״ר יונה מאכאווער, א געוועזענער מיטגליד פון דער רעוויזיאניסטישער וועלט־עקזעקוטיווע און נאכהער איינער פון די פירער פון דער „יודענשטאאטס-פארטיי״. אויך פאר 1936, ווען די פארטיי־אינסטיטוציעס זענען נאך געווען אין פאריז און זשאבאטינסקי איז ארויסגעפארן פון צייט צו צייט קיין לאנדאן פאר אויסערלעכע פאליטישע ארבעט, האט ער געוווינט ביי מאכאווערן אין הויז. דאס אינטערעסאנטסטע איז געווען, אז זיי האבן צווישן זיך קיינמאל נישט גערעדט וועגן אינערלעכע ציוניסטישע פאליטיק. כ׳ווייס נישט צי ס׳איז געווען אפגעמאכט ביי זיי, זייט דער קאטאוויצער קאנפערענץ, ווען די גראסמאן־גרופע האט אפגעשפאלטן, אדער ס׳איז געווען א שטילע הסכמה, אלענפאלס ווען זיי פלעגן זיך טרעפן האט מען געשמועסט וועגן ביכער, קונסט, קינא און וועלט־פאליטיק, אבער בכוונה אויסגעמיטן צו רעדן וועגן די אינערלעכע פראבלעמען פון דער באוועגונג. דער סעקרעטאר פון פרעזידענט, וועלכער האט פריער נישט געוווסט וועגן דאזיקן „אפמאך״, האט א מאל זיצנדיק אין ראש־בית״רס הויז אין דער אנוועזנהייט פון ה׳ מאכאווער באריהרט א ציוניסטישע טעמע. מיט א אויסערגעוויינלעכן טאקט האט זיך זשאבאטינסקי אריינגעמישט און איבערגעפירט דאס געשפרעך אויף אן אנדערע ליניע, ווייל ער האט מורא געהאט טאמער וועט זיין סעקרעטאר אין שמועס באליידיקן די „יודענשטאט־פארטיי״, צו וועלכער ה׳ מאכאווער האט געהערט.

בשעת זיין היסטארישן אויפטריט פאר דער קעניגלעכער קאמיסיע פון לארד פיל אין לארדן־הויז אין לאנדאן, ווען זשאבאטינסקי האט צוגעגרייט די לעצטע צוויי טעג זיינע נאטיצן פאר זיין רעדע, איז מאכאווער געקומען אין ביורא און אים געהאלפן צוגרייטן דעם יורידישן מאטעריאל.

אן אינטימער פריינט פון דער זשאבאטינסקי־פאמיליע איז געווען דער פארשטארבענער אינזשיניער שלמה יעקובי און זיין הויז־געזינט. דאס יעקובי־הויז, וועלכע ס׳האט פארוואלטעט די בעל׳הבית׳טע, פרוי עדנה יעקובי, א וואנדערבארע פרוי, א געבוירענע אין אויסטראליע, ווייט פון יידישן לעבן און איז אין פארלויף פון די יארן געווארן א העלפערין פון איר מאן, דאס הויז איז געווען פון די ווייניקע פלעצער ווו די זשאבאטינסקים פלעגן אפט באזוכן. א טיפע פריינטשאפט האט זיך פאר־

פלאַכטן צווישן די צוויי מענער, וועמען דער אכזריות׳דיקער טויט האָט ביידע אוועקגעכאַפּט אויף אַ טראַגישן אופן אין וויניקער ווי אַ יאָר צייט. יעקובי איז געווען גרייט צו פאָלגן יעדן וואָרט וואָס איז ארויס פון זשאַ־באָטינסקיס מויל און זשאַבאָטינסקי האָט ליב געהאַט און געשעצט די שיינע מידות, אנשטענדיקייט און דעם געזונטן שכל פון „סאַלאָמאָן לוואָוויטש״ יעקובי.

אין דער הערצליאַנישער באַוועגונג איז יעקובי אַלע יאָרן נאָענט גע־ווען צו זשאַבאָטינסקין. ער האָט פאַרמאָגט עפּעס וואָס האָט דערגאַנצט דעם מנהיג. דער מאַן פון דער גרויסער וויזיע האָט זיך גענויטיקט אין אַ העלפער, אַ מענטש מיט אַ פּראַקטישן חוש. שלמה יעקובי איז געווען באַשאָנקען מיט אַ שכל הישר, דאָס וואָס די ענגלענדער רופן „קאָמאָן סענס״. ער האָט געזען זאַכן מיט אָפענע אויגן. אָן דעם דריי מיטן פינגער, אָן דעם פּלפּול פון אַ ישיבה־בחור, אָבער אויך אָן אויבערפלעכלעכקייט. ער האָט פאַרשטאַנען צו טרעפן אין פּינטל פון יעדן ענין און האָט גע־ווּסט אַראָפּצונעמען די שאָלעכץ פון יעדן פּראָבלעם און דערגיין צו דער טיפעניש. אין די זיצונגען פון דער הצה״ר וועלט־עקזעקוטיווע, פון וועל־כער דער פאַרשטאָרבענער אין געווען אַן אויסערסט אַקטיווער מיטגליד, פלעגט זיך זשאַבאָטינסקי צוהערן אויפמערקזאַם צו אַן אַנאַליזע וואָס יע־קובי מאַכט. די אַנאַליזן זענען געווען אַ סינטעזע פון חסידישער התלה־בות מיט מתנגדישער קאַלטקייט. אַ חסיד און אַ מתנגד צוזאַמען. אַזוי איז ער אויך געווען אין זיינע אַקציעס. ענטוזיאַסטיש און פּראַקטיש. אַ גע־פילס־מענטש און אַ לאָגישער קאָפּ.

שלמה יעקובי איז אויך געווען אַן אָדעסער. זשאַבאָטינסקי האָט אים געטראָפן ווען יעקובי איז אַלט געווען 21 יאָר, אָבער ער איז שוין געווען באַקאַנט אין אַלע קרייזן פון זיין געבורט־שטאָט. איינער פון זיי־נע געזעלשאַפטלעכע טאַטן האָט געהאַט אַ היסטאָרישע ווערט. די יידישע זעלבסטשוץ (דרוזשינאַ), וואָס האָט אָפּגעהיט אָדעסער יידן אין 1918 און 1919 פון פּאָגראָמען איז געווען יעקובים אויפטו. ער איז געווען זיין גרינדער און הויפּט־קאָמענדאַנט און ער האָט איבערוואַכט די דעליקאַטע און געפערלעכע פאַרהאַנדלונגען וואָס דער זעלבסטשוץ האָט געפירט מיט 13 רעגירונגען, וועלכע האָבן איינע די אַנדערע געירשנט אין דער קורצער תקופה.

אין די צוויי פאַרווירונגס־יאָרן האָט זיך אוקראַינע געטרונקען אין יידיש בלוט. 160 טויזנט יידן זענען אויסגעמאָרדעט געוואָרן. יעדע שטאָט, אַ גרויסער ווי אַ קליינע, האָט געהאַט אַ ליסטע פון אירע יידישע

קרבנות. דער איינציקער אויסנאם איז געווען אדעס מיט אירע 140 טויזנט יידן. אַלע פּרווון אַרויסצורופן אַ פּאָגראָם זענען אויסגעוואָרצלט געוואָרן פון שורש. דאָס איז געווען דער אויפטו פון דער יידישער „דרוזשינע". אַלע אירע סאָלדאַטן און קאָמענדאַנטן זענען געווען יידן. זיי זענען געווען אָנגעטאָן אין מונדירן, געלעבט אין קאַזאַרמעס, באַוואָפנט מיט ביקסן און מאַשינען-געווער. אַלע רעגירונגען — אייניקע פון זיי קעגן זייער ווילן — האָבן איר אָנערקענט און זיך פאַרלאָזן אויף איר אין אָפּהיטן די אָרדנונג אין שטאָט. אַלע אָדעסער אײנוווינער (אַ צוועלף ראַסעס, אפשר נאָך מער) האָבן געהאַט פולע אמונה אין דער „דרוזשינע".

ווען די דרוזשינע איז ליקווידירט געוואָרן, האָט שלמה יעקובין געדראָט אַ טויט-געפאַר. די רויטע ארמיי האָט צוריק איינגענומען אדעס; די יידישע דרוזשינע האָט באַשלאָסן זיך פונאנדערצולאָזן און יעקובי האָט באַהאַלטן דאָס געווער און דינאַמיט. נאָכדעם איז ער ארויף אויף דער שיף „רוסלאַן" — די ערשטע חלוצים-שיף נאָך דער מלחמה, מיט וועלכער ס'האָט זיך אָנגעהויבן די דריטע עליה. אָבער אַ פערטל שעה פאַרן אָפּגאַנג פון דער שיף פון אדעסער פּאָרט האָט די באָלשעוויסטישע פּאָליציי געמאַכט אַ רעוויזיע, יעקובי איז אַרעסטירט געוואָרן און צוריק געבראַכט געוואָרן אין שטאָט. אין הויפּט־ביוראָ פון „טשעקא" האָט מען אים געשטעלט פאַר אַ ברירה: „גיב אָפּ דעם וואַפן־מאַגאַזין אָדער מיר שיסן דיך"! ס'איז באַלד צוזאַמענגערופן געוואָרן אַ דראַמאַטישע זיצונג פון ציווילן קאָמיטעט פון דער דרוזשינע, און פיל וויכטיקע חברים האָבן זיך געבעטן ביי יעקובין, ער זאָל אָנווייזן דער „טשעקא" דעם אָרט, וואָס ער האָט געגעבן אַ נדר נישט אויסצוזאָגן. יעקובי האָט זיך אַנטזאָגט, און דער קליינער מאַגאַזין געפינט זיך נאָך ביזן היינטיקן טאָג אויפן זעלבן אָרט ווו מ'האָט אים פאַרגראָבן.

אַ דאַנק אַן אומגלויבלעכן נס, האָט מען יעקובין צורו געלאָזן, און אזוי האָב איך עטלעכע חדשים שפּעטער — דערציילט זשאַבאָטינסקי — באַגעגנט דעם יונגענמאַן אין ירושלים, אַ באַשיידענער, רואיקער, ווייניק רעדנדער, צווישן דעם האַלבן טוץ ארבעטער, ווי ער שטייט איבערגעבויגן איבערן לאַנגן טיש,אויף וועלכן ס'זענען אויסגעארבעט געוואָרן די ערשטע רוטענבערגס-פּלענער פאַר דער עלעקטרישער סטאַציע פון ירדן.

נאָכדעם איז יעקובי געקומען קיין ענגלאַנד און דאָרט שטודירט אינזשיניעריע, וואָס ער האָט נאָך אָנגעפאַנגען אין אדעס, און געענדיקט דעם פּאָליטעכניקום אין 1924. ער האָט ליב געהאַט אינזשענעריע. זי האָט פולשטענדיק צופרידנגעשטעלט צוויי בולטע שטריכן אין זיין

כאַראַקטער: אַ נייגונג צו לאָגישער קלאָרקייט און אַ שטרעבונג צו קאָנ־קרעטע און ממשות'דיקע דערגרייכונגען. אָבער זשאַבאָטינסקי האָט אים פאָרגעשלאָגן דעם פּאָסטן פון גענעראַל סעקרעטאַר פון דער רעוויזיאָניס־טישער עקזעקוטיווע אין פּאַריז, און ער האָט אים אָנגענומען.

אַ געוויסע צייט שפּעטער, איז ער צוריקגעקומען קיין ענגלאַנד און געוואָרן אַ דירעקטאָר פון אַ בריטישער האַנדלס-געזעלשאַפט, און אין דערזעלבער צייט איינער פון זשאַבאָטינסקיס טרייעסטע מיטאַרבעטער. ער איז געווען — ווי זיין גרויסער פריינט האָט אים דעפינירט — „אַן אויפריכטיקער, סטאַבילער, אַקטיווער, ערליכער און געטאָן טובות מענטשן".

צוויי יאָר פאַרן אויסברוך פון דער לעצטער וועלט־מלחמה האָט ער פאַרלאָזן זיינע פּריוואַטע געשעפטן און אויף זשאַבאָטינסקיס ביטע זיך אינגאַנצן איבערגעגעבן אַן אויסערסט וויכטיקער נאַציאָנאַלער אַרבעט, דער אָרגאַניזירונג פון דער „אומלעגאַלער" עליה.

אין נאָוועמבער 1939, דריי חדשים נאָכן אויסברוך פון דער מלחמה, איז יעקובי געקומען פון לאָנדאָן, זיין סטאַבילן וווין־אָרט, קיין בוקאַ־רעשט. אין רומעניע האָט מען זיך שטאַרק געוווּנדערט: איצט, ביי גרוי־סע קאָמוניקאַציע־שטערונגען און אַזאַ געפאַר וואָס איז פאַרבונדן מיט לאַנגע רייזעס — פאַרלאָזט אַ פאַמיליע־מאַן זיין היים און משפחה און וואַנדערט אין דער ווייטנס? ווען באַקאַנטע און פריינט האָבן אים גע־פרעגט, ווי איז ער געקומען צו אַזאַ אַוואַנטורע — האָט ער געענטפערט: „איך בין געקומען עפּעס טאָן פאַר מיינע ברידער אין גלות. איצט דער־נענטערט זיך די צוועלפטע שעה. ס'איז פיל לייכטער צו ריזיקירן דאָס לעבן פון איין מענטשן, איידער פון צענדליקער טויזנטער". ער האָט אי־בערגעלאָזט אין לאָנדאָן זיין פרוי אוןביידע טעכטערלעך און איז אוועק־געפאָרן. דאָס איז געווען דער ווונטש פון זיין פריינט און לערער זשאַבאָ־טינסקי, וועלכער האָט געוווּסט, אַז פאַר אַזאַ אומפאַנגרייכער און געוואַג־טער אַרבעט איז נישטאָ קיין פּאַסנדערער און פעאיקערער פון יעקובין, דעם פּראַקטישן מענטשן.

ער איז געקומען קיין רומעניע אָנגעשטאָפּט מיט פּלענער און דורכגע־דרונגען מיט אָפּטימיזם, וואָס האָט אַלעמען אָנגעשטעקט. ער האָט זיך גלייך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט מיט זיין גאַנצער ענערגיע. אָבער אַ שרעקלעכע קראַנקהייט האָט אים אַוועקגעלייגט און די בוקאַרעשטער דאָקטוירים האָבן אויסגעפונען נאָך פיל־וואָכנדיקע אונטערזוכונגען, אַז ס'איז נויטיק צו מאַכן אַן אָפּעראַציע אין מוח, ווו ער האָט באַקומען אַ

געוויקס. און די אָפּעראַציע מוז מען מאַכן אין פּאַריז.

ווען מ'האָט טעלעגראַפירט פון בוקאַרעשט קיין לאָנדאָן, אַז מ'פירט יעקובין קיין פראַנקרייך אויף אַן אָפּעראַציע, האָט זשאַבאָטינסקי גע־מאַכט אויסערגעוויינלעכע אָנשטרענגונגען כדי אָנצוקומען אין דער פראַנ־צויזישער הויפּט־שטאָט, און זיין ביי זיין פריינדס בעט, אָבער פון הימל האָט מען אָפּגעהאַלטן. פראַנקרייך איז דאַן געווען ארומגעכאַפּט מיט א היסטעריע (ס'איז געווען דער אָנהויב פון דער מלחמה) און האָט נישט געגעבן קיין וויזעס קיין שטאַט־לאָזן, א באַזיצער פון א נאַנסן־פּאַס. זשאַ־באָטינסקי איז געבליבן אין לאָנדאָן, און געוואַרט מיט ציטערניש אויף א טעלעפאָנישע ידיעה וועגן די רעזולטאַטן פון דער אָפּעראַציע.

יעקובים גורל איז אַנטשידן געוואָרן. דעם כירורגס מעסער האָט אים נישט געראַטעוועט פון מלאך־המות'ס שווערד. פון אָפּעראַציע-טיש האָט מען אַראָפּגענומען א טויטן קערפּער.

יעקובים טויט איז געווען א שרעקלעכער קלאַפּ פאַר זשאַבאָטינסקין, וואָס האָט אים ליב געהאַט אהבת־נפש.

אויף צו מאָרגנס נאָך יעקובים טויט, האָט א חבר געשריבן פון לאָנ־דאָן א קורץ פּאָסט־קאַרטל: „ראש בית"ר איז צעבראָכן. דו וועסט אים נישט דערקענען!"

ער האָט מספּיד געווען זיין פריינט אין צער און טרויער, פיר חדשים נאָכן אויסברוך פון דער מלחמה, אין דעצעמבער 1939. אזוי האָט ער גע־שריבן וועגן יעקובין:

„פּערזענלעכקייט" איז א מיסטעריעז וואָרט, אזוי מיסטעריעז, אַז איר ריכטיקסטע העברעאישע איבערזעצונג וועט זיין „שכינה". דאָס איז געווען א גרויסע און איידעלע שכינה. זי איז צעגענומען געוואָרן פאַר דער צייט און אויף אַן אכזריות'דיקן אופן. א שכינה, וואָס איז געווען געוועבט פון פיזישן און ציווילן מוט, פון לאָיאַליטעט און באַשיידנקייט, אין וועמען ס'איז פאַרהוילן א זעלטענער טאַלענט פון פריינדשאַפט און ליבע, פון יענער „בעל־הביתישער" אייגנשאַפט, וואָס מ'קען נישט אויס־דריקן מיט טאַט, מחשבה און באַוועגונג און וואָס איז דאָס העכסטע פון בית"רישער וויזיע, פון א ייד א פּרינץ צווישן פעלקער. עפּעס זייער טייַ־ערעס און זעלטנס איז פון אונדז צוגערויבט געוואָרן.

„מיינע מחשבות זענען ביטערע. א רייע פון נעמען גייט דורך מיין זכרון, חברים און תלמידים, און ווער ווייסט וויפל נאָך".

„צו די דאָזיקע נעמען איז צוגעקומען א נאָמען פון א חבר און א שילער. אזויפיל. אזוי אומגעוויינלעך, אזוי אכזריות'דיק!... ביטערע

מחשבות, אָבער אזוי ווי כ'האָב שטענדיק געטאָן, ראָט איך אייך אויך צו מאָן דאָסמאָל די פּאַסנדע און שיינע זאַך אויף זיין קבר: צו לערנען די לעקציע פון קדיש. קיין איין וואָרט פון טרויער נישט. רעדט נאָר וועגן אונדזער שטאָלץ און וועגן אונדזער אומצעבראָכענעם, אומזיגבארן אנט־שלום! „יתגדל"!

דער לערער אליין האָט זיך נישט פאָרגעשטעלט, אַז אין אַ זייער קור־צער צייט, בלויז ניין חדשים שפּעטער, וועלן זיךביידע פריינט טרעפן אויפן עולם-האמת.

אויסער יעקובי'ס, האָט זשאַבאָטינסקי אָפט פארבראַכט אין ד"ר קלינגערס הויז אין לאָנדאָן. זייט די עקזעקוטיווע איז אריבער פון פאריז קיין לאָנדאָן איז ד"ר ס. קלינגער אריין אין אינערן קרייז פון זשאַבאָ־טינסקיס מיטארבעטער. ער געהערט צו דער יונגערער פּלעיאַדע פון די פּארטיי־פירער, וועלכע האָבן נישט געהאַט די אָדעסער שולע, אָבער ער האָט ארויסגערופן גרויס אינטערעס מיט זיינע טיפע קענטניסן אין עקאָ־נאָמיע.

אַ שילער פון פּראָפעסאָר ווערנער זאָמבאַרט, האָט ד"ר קלינגער צו־געצויגן צו זיך די אויפמערקזאַמקייט פון זיינע לערער און ווען ער איז אַלט געווען סך־הכּל איינציקע און צוואַנציק יאָר, האָט ער שוין באַקומען אַ דאָצענטור אויפן בערלינער אוניווערזיטעט. לויט אַ רעקאָמענדאַציע פון זיין פּראָפעסאָר האָט ער אין עלטער פון 28 יאָר אונטערריכטעט אויף די זומער קורסן פאַר עקאָנאָמיע אין קעמברידזשער אוניווערזיטעט.

אין 1930 איז קלינגער איינגעלאַדן געוואָרן דורך דער כינעזישער רעגירונג צו רעאָרגאַניזירן אירע פינאַנסן, ער האָט פאַרבראַכט אַ יאָר אין נאַנקין און אויסגעאַרבעט אַ סאַנירונגס - פּלאַן, וואָס איז באַשטעטיקט געוואָרן דורכן כינעזישן פינאַנס-מיניסטעריום און געדינט אַלס באַזיס פאַר דער געזונטמאַכונג פון דער כינעזישער עקאָנאָמיע ביזן אויסברוך פון קריג מיט יאַפּאַן.

איינציקע יאָר שפּעטער האָט אים אַ סינדיקאַט פון באַנקן אין ענגלאַנד געשיקט צו אָרגאַניזירן אין מעקסיקע זילבער־גרובן, אין וועלכן ס'איז געווען אינוועסטירט ענגלישער און אַמעריקאַנער קאַפּיטאַל.

די עקאָנאָמישע פעאיקייטן פון יונגן געלערנטן, וועלכן יעקובי האָט נאָך פריער אַנטדעקט אין לאָנדאָן און אים דערנענטערט צום הצה"ר, האָבן צוגעצויגן זשאַבאָטינסקיס אויפמערקזאַמקייט. ער האָט באַשלאָסן אויסצונוצן די קענטנישן און פּראַקטיק פון ד"ר קלינגער פאַר אויסאַר־בעטן עקאָנאָמישע פּלענער פאַר דער שנעלער אַנטוויקלונג פון ארץ־יש־

ראל. אוןווירקלעך ד״ר קלינגער האָט צוגעגרייט דעם „נאָרדוי-פּלאַן״. אַט דער עקאָנאָמישער פּלאַן פון שטאַטס-ציוניזם פאַר דער עוואַקואַציע פון גלות און מאַסן־עליה, שלאָגט פאָר וועגן פאַר דער אַבסאָרפּציע פון די אי־מיגראַנטן און אַן אינטענסיפיצירטער אינדוסטריע און אַגריקולטור אין לאַנד.

ביים אויסברוך פון דער מלחמה האָט זיך ד״ר קלינגער געפונען אין אמעריקע, און לויט זשאַבאָטינסקיס אויפטראַג איז אים אָנפאַרטרויט גע־וואָרן די לייטונג פון דער נשיאות אין דער נייער ציוניסטישער אָרגאַני־זאַציע.

צווישן זיינע פריינט אין ענגלאַנד האָבן זיך פאַרעכנט אויך דער פאַרשטאָרבענער ד״ר שווארצמאַן פון די אַמאָליקע פירער פון רוסישן יידנטום און אַדוואָקאַט שמואל לאַנדמאַן, דער יוריס־קאָנסול פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע.

זשאַבאָטינסקי פלעגט זיך אויך באַטייליקן אין די „טיי־פּאַרטי׳ס״, פּאָפּולער אין די ענגליש־זאַקסישע לענדער אַלס פּראָפּאַגאַנדע־פאַרזאַמלונ־גען אין פּריוואַטע הייזער. אַזעלכע „פּאַרטיס״ זענען איינגעאָרדנט געוואָרן אין נאַציאָנאַלע, שיין־יידישע הייזער, ווי ביי די פּאַדוואַס, גאַמזוס, סאָלט־מאַנס, שאַפּיראָס א. א.

צו זיינע נאָנטע פריינט האָט אויך געהערט דער באַרימ־טער מאָלער אַרטור שיק. א געבוירענער אין פּוילן. ער האָט באַרייכערט מיט זיינע מאָלערייען די פּוילישע קונסט און האָט איר פאַרשאַפט כבוד און רום אין דער וועלט, באַזונדערס אין די קונסט־צענטערן אין פּאַ־ריז און לאָנדאָן. די אילוסטראַציע פון „קאַלישער סטאַטוט״ האָט גע־עפנט פאַר שיקן די טירן צו די פּוילישע שטאַטסמענער. ער האָט באַקומען אַן אויסצייכונג פון דער רעגירונג, און אין 1930 האָט ער אינטערוועַ־נירט אין די מיניסטעריומס אין וואַרשע מ׳זאָל לעגאַליזירן דעם בית״ר.

אין די לעצטע יאָרן פאַר דער מלחמה האָט שיק געוווינט אין לאָנ-דאָן און געצייכנט ע״פּי רוב יידישע מאָטיוון. אין 1938 האָט ער אויס־געשטעלט אין דער בריטישער מעטראָפּאָליע די אילוסטראַציע צו דער הגדה של פּסח. די אויסשטעלונג האָט אַרויסגערופן אינטערעס אין ברייַ־טע ענגלישע קרייזן, און דער „דיילי טעלעגראַף״ האָט געשריבן, אַז זייט דעם 16־טן יאָרהונדערט האָט ענגלאַנד נישט געהאַט אַזאַ אויסגעצייכנטן אילוסטראַטאָר. אין איין טאָג זענען געקומען באַזוכן זיין אויסשטעלונג די אַלמנה פון קעניג דזשאָרזש דעם פינפטן, די קייזערין מערי, און זאב זשאַבאָטינסקי. די שמחה פון קינסטלער האָט נישט געהאַט קיין גרעניץ.

„היינט איז געווען מיין גליקלעכסטער טאָג אין מיין לעבן—האָט ער דער־ציילט און איבערדערציילט מיט שמחה און שטאָלץ—די קעניגין פון ברי־טאַניע און דער מענטש, וועמען איך פאַרהער מער ווי יעדן אנדערן אין דער וועלט — זשאַבאָטינסקי, זענען היינט געקומען זעען מיין אויסשטעלונג".

נאָך מיט פיל יאָרן צוריק האָט זשאַבאָטינסקי געשריבן אין א וואַר־שעווער ציימונג אן אָפּשאַצונג וועגן שיקס אילוסטראַציעס. „דער ארטיקל איז מיין טייערסטער אוצר, פאַר קיין פאַרמעגן אין דער וועלט וועל איך אים נישט פאַרטוישן" — פלעגט שיק זאָגן ארויסנעמענדיק פון זיין טע־קע די ציימונג און ווייזן זי יעדן גאַסט, וואָס האָט באַזוכט זיין אַטעליע. „אָבער ווי גרויס איז דער וווּנדער—האָט שיק צוגעגעבן, זיך באַרימענדיק מיטן אַרטיקל — אז א מענטש וועלכער האָט זיך קיינמאָל נישט באַשעפ־טיקט מיט מאַלער־קונסט, איז אַזאַ גלענצענדער מבין אין דער מתנה פון גאָט".

קאָלאָנעל פּעטערסאָן

א קאַפּיטל פאַר זיך איז דער קאָמאַנדיר פון יידישע לעגיאָנען, קאָ־לאָנעל פּעטערסאָן. ער האָט ליב געהאַט מאַדאַם זשאַבאָטינסקי און ראש בית"ר מיט א טיפער ליבע פון אן אלטן פריינט, וועמען דער גורל האָט פאַראייניקט און א געמיינזאַמע ליידן און פריידן האָבן פאַרבונדן אויפן גאַנצן לעבן. אָט דער טייערער „גוי", וואָס איז באַרימט געווען אין דער יוגנט מיט זיין לייבן־יאַגד אין אפריקע און וועלכער איז בלי ספק געווען דער בעסטער פון די חסידי אומות העולם, פלעגט קומען אין זשאַבאָטינס־קים הויז און ביוראָ ,אזוי ווי א פרומער ייד גייט יום־כיפור אין שול אויס־

גיסן זיין האַרץ פאַרן רבונו של עולם. לאַנגע שעה'ן פלעגט פּעטערסאָן זיצן אין פאָטעל און זיך צוהערן מיט פאַרהערונג צו יעדן וואָרט, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען פון זיין פריינטס מויל. פּעטערסאָן איז ביז זיין טויט — מיט א קורצער צייט צוריק אין אַמעריקע — געווען איבערגעגעבן דער ייִדישער באַפרייאונגס-באַוועגונג און מיט זשאַבאָטינסקיס איינפלוס האָט ער ערפילט וויכטיקע ציוניסטישע מיסיעס אויך נאָך דער דעמאָביליזאַציע פון די לעגיאָנען. ער האָט נישט אַוואַנסירט אין דער ענגלישער אַרמיי, ווי אַלע אַנדערע פון זיין גראַד, בלויז צוליב דעם וואָס ער האָט זיך באַשעפטיקט מיט ציוניסטישע ענינים. אָבער ער האָט אויף דעם נישט געלייגט קיין אַכט. אין 70־טן יאָר־עלטער, ווען ער פלעגט קומען צו זשאַבאָטינסקין, האָט ער אויסגעזען פריש און שטאַרק. באַלד נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען זיין „לייטענאַנט" איז אַרויסגעפאָרן קיין אַמעריקע אין דער קרן־היסוד דעלעגאַציע, איז פּעטערסאָן מיט אים מיטגעפאָרן. זייט דער הצה"ר האָט אָנגעהויבן א זעלבסטשטענדיקע פּאָליטישע טעטיקייט, האָט ער זיך נאָך מער דערנענטערט צום שעפער פון לעגיאָן. אין נאָמען פון דער נייער ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע איז פּעטערסאָן אַרומגעפאָרן אין פאַרשידענע שטעט אין ענגלאַנד און אירלאַנד. פיל מאָל איז ער געפאָרן קיין אַמעריקע אין אונגעהויער וויכטיקע שליחותן. ער האָט געזאַמלט געלט פאַרן ארגון צבאי לאומי. ער איז געווען כמעט דער איינציקער וואָס האָט נישט אויפגעהערט צו קלאַפּן אין די טירן פון דאַונינגסטריט אין בריטישן קאָלאָניע-מיניסטעריום, מ'זאָל זשאַבאָטינסקין אַריינלאָזן אין ארץ־ישראל. צו יעדן נייען קאָלאָניע-מיניסטער פלעגט ער זיך ווענדן, דערקלערן און פאָדערן. ווען די קעניגלעכע קאָמיסיע פון לאָרד פיל האָט באַזוכט ארץ-ישראל סוף 1936, און די הערצליאַנישע באַוועגונג האָט געוואָלט לאָזן הערן איר שטימע, האָט זיך פּעטערסאָן געווענדעט צו אָרמסביי גאָר, דער דאַמאָלסדיקער קאָלאָניע־מיניסטער, מיט דער זעלבער פאָדערונג. דער מיניסטער האָט געענטפערט, אַז „די בריטישע רעגירונג געדענקט די גרויסע אויפטוען פון זשאַבאָטינסקין פאַר דער אימפעריע אין פריערדיקן קריג, נאָר צום באַדויערן קען זי אים נישט דערלויבן אַריינצוקומען אין ארץ־ישראל אין די עקזיסטירנדע באַדינגונגען".

פּעטערסאָן איז אָנוועזנד געווען ביים גרינדונגס - קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין ווין אין 1935 און איז דאָרט אויפגעטרעטן מיט א רעדע. די וועלכע זענען געווען אָנוועזנד אין דער היסטאָרישער פאַרזאַמלונג האָבן זיכער נישט פאַרגעסן דעם מאַרש פון די הערצליאַנישע ציוניסטן צום דעבלינגער בית־עלמין אין ווין, און אין שפּיץ

זשאַבאָטינסקי און פּעטערסאָן

איז געגאַנגען זשאַבאָטינסקי און קאָלאָנעל פּעטערסאָן. די רירנדע סצע־נע, ווי די צוויי מענער — דער ייד און דער גוי — זענען גע־שטאַנען מיט געבויגענע קעפּ אויף טעאָדאָר הערצלס קבר, האָט זיך איינ־געקריצט אין זכרון פון די אַנוועזנדע אויפן גאַנצן לעבן.

פּעטערסאָן האָט געמאַכט איבערמענטשלעכע באַמיאונגען, כדי צו ראַטעווען דעם ערשטן פון די הרוגי־מלכות, דעם בית״רי שלמה בן־יוסף.

זשאַבאָטינסקי, וועלכער איז שטענדיק גרייט געווען אוועקצוגעבן דעם אַנדערן דאָס העמד פון זיין לייב, האָט נישט פאַרגעסן וואָס פּעטער־

סאָן האָט געטאָן פארן יידישן פאָלק. ווען ער איז איינגעלאדן געוואָרן אַלס דירעקטאָר פון דער אסעקוראציע־געזעלשאפט „יהודה" אין ארץ־ישראל (פאר פיל לעזער וועט עס זיכער זיין א סענסאציע, אז זשאבאָטינסקי איז געווען א געוויסע צייט אין אסעקוראציע־פאך), האָט ער זאָפאָרט געזאָגט, אז פּעטערסאָן, וועלכער איז געווען ארבעטסלאָז און האָט געלעבט נאָר פון דער בריטישער פּענסיע, זאָל נאָמינירט ווערן אַלס דירעקטאָר פון דער געזעלשאפט אין איר עגיפּטישער אָפּטיילונג.

אין זיין פאָרוואָרט צו פּעטערסאָנס בוך „מיט די יידישע לעגיאָנען אין ארץ־ישראל" שרייבט וועגן אים זשאבאָטינסקי די דאָזיקע וואונדערבארע שורות: „איך האָב נאָך אין מיין לעבן נישט געטראָפן אזא ראָמאַנטישע געשטאַלט ווי פּעטערסאָן. ס'איז נישטאָ ביי אים קיין וואָכנדיקע זאך. ער האָט נישט געקענט די יידן ביז פרילינג 1915, אויסער די העלדן פון אונדזער פארגאנגענהייט אין דער ביבל. אין 1915 האָט מען אים פאָרגעשלאָגן זיך צו שטעלן אין שפּיץ פון א „ציוניסטישן באטאַליאָן". נישט קיין באטאַליאָן פון פראָנט־סאָלדאטן, נאָר א באטאַליאָן פון אייזלעך־פירער; נישט צו באפרייען ציון, נאָר איינצוצעמען גאַליפּאָלי. די וואָכנדיקסטע זאך. איך, ווען כ'האָב געהערט דעם פאָרשלאג, האָב איך כמעט געענטפערט מיט עקל: איך וועל נישט מסכים זיין! אָבער ביי פּעטערסאָנען איז נישטאָ קיין וואכענדיקע זאך. יעדער מענטש וואָס טוט זיין פליכט איז א העלד. און ס'איז נישטאָ קיין שלאך, וואָס זאָל נישט פירן קיין ציון — אויב דו ווייסט זיך פארעקשנען צו שטייגן ביזן סוף!

אויך אין מיליטער־לאגער האָט ער נישט געזען קיין וואָכנדיקע זאך. פיל מאָל האָב איך מיך אליין געפרעגט — זאָגט זשאבאָטינסקי — צי זעט ווירקלעך פּעטערסאָן נישט קיין וואָכנדיקע זאך, אָדער ער מאכט זיך נאָר נישט זעענדיק? ביז היינט ווייס איך נישט. אָבער ווער ס'האָט אין זיך דעם מוט „זיך צו מאכן" טאָג איין טאָג אויס, צענדליקער יאָרן, און אין משך פון דער צייט האָט ער אונדז געפירט אין פייער, זיך געקריגט מיט אונדזערע אסימיליאטאָרן, זיך אָנגעשטויסן אן דער נארישקייט פון אונדזערע מנהיגים, אויך אויסגעשטרעקט די האנט צו אונדזערע שפּענדער און געבעטן גראָשנס פאַר קרן־היסוד, און האָט נישט געהערט קיין דאנק, און נאָך דעם אלעמען „מאכט ער זיך נאָך" — אויף נאמנות, אזא „מאַכער" איז ווערט אז אונדזער פּאַטער אין הימל וואָס האָט אונדז אלעמען „געמאכט" און וויניקער געלונגען — זאָל אים מקנא זיין!".

דאָס איז א רעזומע פון זשאבאָטינסקים אָפּשאצונג איבער זיין

קאָמענדאנט און פריינט. דאקעגן פעטערסאָנטס מיינונג וועגן זיין „לייטע־נאָנט" קען מען איבערגעבן אין עטלעכע שורות פון לעגיאָן־קאָמאנדירס א שריפט: „גוט איז געשען אז דעם יידנטום האָט זיך אויסגעפונען אזא אויסדערוויילטער ווי זשאבאָטינסקי, ווייל וואָלטן יידישע סאָלדאַטן נישט געקעמפט אין ארץ־ישראל, וואָלטן זיך נישט געפונען קיין יידישע קברים אויפן מיליטערישן בית־עולם אויפן הר־הזיתים אין ירושלים און אין יעדן מיליטערישן בית־קברות אין מצרים און ארץ־ישראל, וואָלט עס געווען אן אייביקע שאנדע פארן יידישן פאָלק, און איך צווייפל זייער צי די שלום־קאָנפערענץ וואָלט געהאלטן יענע צייט רייף פאַרן צוריקקער פון ישראל אין זיין פאָטערלאנד".

דער גורל האָט געוואָלט, אַז די צוויי וווּנדערבארע מענטשן, וועלכע זענען געווען 25 יאר פארבונדן צוזאמען, געדינט צוזאמען אין לעגיאָן און געקעמפט צוזאמען פאר דער אויפשטעלונג פון א יידישער ארמיי אין צווייטן וועלט־קריג, זאָלן אויך זיין צוזאמען אין די לעצטע שעהן אין אמעריקע. קאָלאָנעל פעטערסאָן איז געשטאַנען ביים טויטן-בעט פון זיין סאָלדאט, פריינט און דערהויבענעם לערער.

פנחס רוטענבערג

ביידע זענען זיי געווען כמעט אין איין עלטער. רוטענבערג איז גע־ווען עלטער פון זשאבאָטינסקין בלויז מיט איין יאָר. זיי זענען געבוירן גע־וואָרן אין זעלבן לאנד, אין דער „שטורם און דראנג" עפּאָכע, ווען ס'האָבן זיך אָנגעהויבן וואקלען די יסודות פון דער צארישער אימפעריע. ביידע זענען נאָך געווען קינדער, ווען די פּאָגראָם־כוואַליע האָט געבראכט צו א מאסן־אַנטלויפן פון רוסלאנד. און ס'איז נישטאָ קיין ספק, אז אין די וויג־לידער וואָס זייערע מאמעס האָבן זיי געזונגען, איז געווען די אומעטיקע

מעלאָדיע פון הימלאַזע, געיאָגטע און געפּלאָגטע, וועלכע מוזן נעמען דעם וואנדער־שטעקן אין האנט. אָבער ווען זיי זענען אויפגעוואקסן, זעד גען זיי נישט געקומען צו די זעלבע מסקנות. אזוי ווי דער קלימאַט וואָלט אַנטשידן דעם גורל פון זייער יוגנט. זשאַבאָטינסקי אין דער זוניקער אָדעס האָט געוואונדערט זיין בליק אין דער ריכטונג פון העברעער־לאַנד. אין אדעס האָט געוואָרעמט די זון און ס׳איז געווען דער שווארצער ים, אָט דער שיינער ים אין וועמענס ווייטן האָריזאָנט האָבן מענטשן מיט וויזיע געזען דעם ברעג פון בלויען־ים. די דאָזיקע לופט האָט זשאַבאָטינסקי איינ־געזאַפּט אין זיך. רוטענבערג דאקעגן האָט געלעבט אין פּעטערבורג און אין מאָסקווע. אין שטעט פון קעלט און שניי, אין גרויסע אינדוסטריע־שטעט, ווו ס׳האָבן זיך קאָנצענטרירט צענדליקער טויזנטער ארבעטער. דעריבער האָט זשאַבאָטינסקי באַלד געפונען זיין וועג, און רוטענבערג האָט נאָך געבלאָנדזשעט א לענגערע צייט, און אינצווישן אוועקגעגעבן זיינע כוחות פאר פרעמדע. זשאַבאָטינסקי האָט מסתמא געהערט אין די אויפשטייג־יארן פון זיין ליטעראַרישן און אראטארישן טאלאנט דעם נאָ־מען פּעטער מאיסעיעוויטש, וועלכער איז געווען פון די אקטיוויסטע פי־רער פון די רוסישע סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערן. און זיכער האָט זשאַבאָ־טינסקי אין יענע יארן געצילט זיינע פּאָלעמיק־פיילן אויך אין רוטענ־בערגן, וואָס איז אוועק דינען פרעמדע אידעען. אין די ערשטע צען יאר פון היינטיקן יארהונדערט האָט זשאַבאָטינסקים שאַרפע און בייסנדע פע־דער געקלאַפּט איבערן קאָפּ אַלע אסימילאַטאָרן, וועלכע האָבן זיך נישט אינטערעסירט מיטן גורל פון זייער פאָלק. און כאָטש ער האָט נישט דער־מאָנט רוטענבערגן דעם ס.ר.־אָוויעץ אין זיינע פּעליטאָנען, האָט ער אָן ספק אים אויך געמיינט.

אָבער ווייל ביידע זענען זיי געווען בונטאָרן, שטורמישע גייסטער, מענער מיט שווונג, פאַנטאַזיע און וויזיע, האָבן זיי זיך ענדלעך געפונען. דער גורל האָט זיי ביידע צוזאַמענגעבראַכט איבערן שרעקלעכן שטורם, וואָס האָט דאַן געבושעוועט איבער דער וועלט. זיי האָבן זיך קעגנזייטיק געפונען אין גרויסע זאכן: אין יידישן לעגיאָן און נאכהער אין 1920 — ביי דער פאַרטיידיקונג פון ירושלים.

ווען זייער באַגעגניש ביים לעגיאָן האָט איינער פון דער ראַזסוויעט „כאַלאַסטריע” אין פּעטערבורג, ש. געפּשטיין, דערציילט פּאָלגענדעס, וואָס ער האָט געהערט פון זשאַבאָטינסקים מויל: „אָנפאַנג הערבסט 1915 איז זשאַבאָטינסקי געקומען קיין פּעטערבורג און דערציילט אַז רוטענבערג איז נאָך טרומפּעלדאָרן דער אקטיוויסטער און ענערגישסטער אָנהענגער

פון גערדאנק פון א יידישן לעגיאָן. אויף מיין פראגע, ווי קומט עס? האָט זשאבאָטינסקי געענטפערט: איך אליין האָב זיך געוווּנדערט, אז רוטענ־בערג אינטערעסירט זיך מיט ארץ־ישראל, נאָר ווען אמפיטעאטראָוו (א באַרימטער רוסישער זשורנאַליסט) האָט מיר געזאָגט, אז רוטענבערג פאַר־בינדט די מלחמה מיטן ציוניזם, האָב איך באַלד פאַרשטאַנען, אז ער איז — אַן אָנהענגער פון לעגיאָן. כ'האָב זיך מיט אים געזען און איצט פיר איך מיט אים אַן אינטענסיווע קאָרעספּאָנדענץ אין איטאַליעניש, און בלויז זעלטן אין רוסיש...

—דאָס אַלץ איז מן הסתם געקומען ביי אים נישט פון אַן אינער־לעכע נאַציאָנאַלע באַדערפעניש, נאָר פּשוט ווייל ער איז געבענטשט מיט א גרויסן אוצר פון „קעמפּנדער" ענערגיע, וואָס די סאָציאַל־רעוואָלוציאָ־נערן נוצן איר נישט אויס פון יאָרן?

— „איך ווייס נישט — האָט זשאבאָטינסקי געענטפערט — נאָר איך בין פון אים זייער צופרידן, פיל מער ווי איך בין צופרידן פון די אָפיציעלע ציוניסטן".

וועגן דער תקופה פון דער ירושלימער פאַרטיידיקונג האָט זשאבאָ־טינסקי נישט פיל גערעדט, נישט אין שריפט און נישט אין רעדעס. די דעטיילן, וועלכע זענען באַוווּסט וועגן דער פאַרבינדונג צווישן רוטענבערגן און אים אין דער הגנה, זענען נישט דורך זשאבאָטינסקין באַ־קאַנט געוואָרן. בלויז אין איין פּאָרטראַג — 18 יאָר נאָכן ירו־שלימער פּאָגראָם — וואָס ער האָט געהאַלטן אין ווארשע אין 1938, האָט זשאבאָטינסקי עפּעס דערציילט וועגן יענע טעג, וואָס זאָגט עדות וועגן רוטענבערגס מוט. אין 1920 — האָט ער דערציילט — האָבן אין ארץ־ישראל סטאַנציאָנירט 70 טויזנט בריטישע סאָלדאַטן. דריי טעג האָבן גע־בושעוועט די שכנים, געמאָרדעט, פּאָגראָמירט, פאַרגוואַלטיקט און ס'איז געגאַנגען אַזוי ווי די הערן סטאָרס און אַלענבי זאָלן געבן א באַפעל און אַלץ זאָל תיכף אויפהערן. איך געדענק — דערציילט זשאבאָטינסקי — אַז דעם צווייטן טאָג פון די אומרוען, האָבן מיר, רוטענבערג און איך, גע־טראָפן סטאָרסן און זיין אדיוטאַנט אין גאַס, און מיר האָבן גערעדט וועגן פאַרטיידיקונגס־ענינים.

אויפן וועג זענען צו אונדז צוגעלאָפן צוויי יידישע יונגע מיידלעך און געבעטן פון אונדז הילף, ווייל אין זייער הויז זענען געשען שרעק־לעכע זאכן. ביידע ענגלישע דזשענטלמענער, פאַר וועמען כ'האָב רעפּע־רירט וועגן ביאַליקן און זיי האָבן אַפּלאָדירט, (זיי האָבן זיך נוהג געווען איינצולאַדן, צו זיך, יעדן זונטיק, יידישע געסט און זיי האָבן געבעטן

יידישע דאַמען זאָלן שפּילן קלאַוויר און יידישע בחורים זאָלן זינגען) — די צוויי דזשענטעלמענער האָבן זיך נישט געוואָלט רירן פון אָרט, ביז רוטענבערג האָט אָנגעכאַפּט סטאַרסעס האַנט און אים געצוווּנגען צו אינ־טערוועניר[ן]".

די צוויי וויכטיקע ענינים — דער לעגיאָן און די פאַרטיידיקונג פון ירושלים — האָבן געגוגנט, אַז זשאַבאָטינסקי זאָל ליב באַקומען רוטענ־בערגן, זיי זאָלן זיך דערנענטערן איינער צום אַנדערן, כאָטש זיי זענען געגאַנגען אין באַזונדערע וועגן און זייער לעבנס־גורל איז געווען אַ פאַר־שידענער. זשאַבאָטינסקי האָט געהאַט אַ טיפן סענטימענט צו די אַלע, וועלכע האָבן אים געהאָלפן שאַפן דעם לעגיאָן, אָדער האָבן זיך באַטיי־ליקט אין אים. ס'איז באַקאַנט, אַז טראָץ דער צעשיידונג פון גראָסמאַנען פון 1933 און טראָץ גראָסמאַנס שאַרפן אָנגריף אויף אים, האָט אים זשאַ־באָטינסקי קיינמאָל נישט פאַרגעסן זיין הילף אין די לעגיאָן־יאָרן. אויך צווישן די פירער פון מפא"י זענען אים שטענדיק געווען נענטער די, וועמענס שטעלונג אין דער לעגיאָן־פראַגע איז געווען אַ פּאָזיטיווע, און טראָץ דעם אָפּגרונד, וואָס איז געשאַפן געוואָרן צווישן זיי, האָט ער זיך קיינמאָל נישט אָנטזאָגט פון צו העלפן אין נויט זיינע גרעסטע שונאים. פאַרשטייט זיך, אַז נאָך נענטער האָט ער זיך געפילט צו רוטענבערגן, וואָס איז אים געווען זעעליש און גייסטיק נאָענט. ביידע האָבן זיך דער־צויגן אין רוסלאַנד און אויפגעוואַקסן אין איר גייסטיקן קלימאַט. דערי־בער זענען זיי געווען באַפריינדעט אַלע יאָרן. זיי האָבן זיך זעלטן גע־טראָפן. ווייל זשאַבאָטינסקי האָט געוואַנדערט איבערן יידישן גלות און פון 1929 איז אים פאַרבאָטן געווען אַריינצוקומען אין ארץ־ישראל; רו־טענבערג דאַקעגן האָט געלעבט אין ארץ־ישראל. אָבער ווען זיי האָבן זיך צופעליק געפונען אין דעם זעלבן לאַנד, האָבן זיי זיך שטענדיק געזען. איך דערמאָן מיך, אין 1937, איז זשאַבאָטינסקי געקומען פון לאָנדאָן קיין פּאַריז צו האַלטן אַ פּאָרלעזונג אויף דער איינלאַדונג פון „סאַווער־מיאַננאַיע זאַפּיסקי" פאַר דער רוסישער קאָלאָניע אויף דער טעמע „ דער אויפשטאַנד פון די אַלטע". גראַד אין יענע טעג איז געשטאָרבן סער אַלפרעד מאַנד, דער אַלטער לאָרד מעלטשעט, און רוטענבערג איז געקומען מיט אַן עראָפּלאַן צו דער לוויה אין לאָנדאָן. ווען ער האָט געהערט וועגן זשאַבאָטינסקיס פּאָרלעזונג, איז ער אָנגעקומען ספּעציעל אויף דעם אָוונט אין פּאַריז. אגב, דער דאָזיקער פאָרטראַג האָט אַרויסגערופן אַ ביישפּיל־לאָזן אינטערעס אין אַלע קרייזן פון דער רוסישער עמיגראַציע, וואָס האָט זיך קאָנצענטרירט אַרום קערענסקין און מילוקאָוון. זשאַבאָטינסקיס אויי־

דיטאָריע איז דאָן באַשטאַנען פון געוועזענע מיניסטאָרן, דומא־דעפּוטאַטן און אמאָליקע פּאַרטיי־פירער אין צאַרישן רוסלאַנד. אין פול־געפּאַקטן זאַל האָט זשאַבאָטינסקי צום אָנהויב נישט באַמערקט, אַז צווישן זיינע צוהער־ער געפינט זיך אויך פנחס רוטענבערג, וועמען ער האָט שוין אייניקע יאָרן נישט געזען. נאָר אין מיטן פון דער רעדע, ווען דעם רעדנערס אויגן האָבן אַרומשפּאַצירט איבער די רייען פון פּובליקום, האָט ער דערקענט דעם ארץ-ישראל׳דיקן גאַסט. מיט אַ לייכטן קאָפּ־שאָקל האָט ער אים באַ־גריסט אין מיטן פאַרטראַג און נאָכהער האָבן זיי זיך וואַרים געגריסט און פאַרבראַכט צוזאַמען ביז טיף אין דער נאַכט.

אין ציוניסטישן פּאָליטישן לעבן, נאָכן ריס וואָס איז אַנטשטאַנען צווישן דעם הצה״ר און דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, האָט רוטענבערג נישט אויפגעהערט צו פּרווון פאַרמיטלען, וועלנדיק איינפירן שלום אין דער מחנה. רוטענבערג איז געווען אַ הערצליאַנישער ציוניסט. פּאָליטיש איז ער געווען פיל נענטער צו זשאַבאָטינסקין ווי צו ווייצמאַנען. אָבער ער איז נישט צוגעטרעטן צו קיין צד. אַמאָל האָט זשאַבאָטינסקי באַזוכט רו־טענבערגן אין זיין האָטעל־צימער אין לאָנדאָן. ווען מיר זענען אַרויסגע־גאַנגען פון האָטעל, נאָך צוויי שעה׳דיקן געשפּרעך, האָט דער שרייבער פון די שורות געפרעגט דעם ראש בית״ר: „לויט ווי כ׳האָב געהערט דעם היינטיקן אָוונט, איז רוטענבערג אַ רעוויזיאָניסט אין אַלע זיינע אַנשוי־אונגען. פאַרוואָס טרעט ער נישט צו צו דער באַוועגונג? אויף דעם האָט זשאַבאָטינסקי געענטפערט: „אַזאַ מענטש ווי ער קען נישט געהערן צו קיין שום פּאַרטיי. ער איז בכלל נישט מסוגל צו זיין ערגעץ דער צווייטער. נישט צוליב פּערזענלעכע אַמביציעס ,נאָר ווייל דאָס איז דעם מענטשנס נאַטור. ער דאַרף זיין דער ערשטער. און ווייל אין ציוניזם — איןביידע לאַגערן — איז עס אוממעגלעך אין די געגעבענע באַדינגונגען, וועט ער בלייבן מן הצד״.

רוטענבערגס באַגייסטערטער פּאַטריאָטיזם איז געווען אַ מוסטער־האַפטער. פיל פּרווון צו ברענגען צו אַ שלום אין ציוניזם זענען געמאַכט געוואָרן דורך אים. ער איז אויך געווען דער „שדכן״ אין אָפּמאַך זשאַבאָ־טינסקי — בן־גוריון אין 1934 (דער הסכם וואָס די „הסתדרות״ האָט אָפּגעוואָרפן). אויף דער רעוויזיאָניסטישער וועלט-קאָנפערענץ אין יאַנואַר 1935 אין קראָקע, האָט זשאַבאָטינסקי דערקלערט עפנטלעך: „מיר דאַרפן דאַנקבאַר זיין ה׳ רוטענבערגן, ווייל אָן אים וואָלט מען קיינמאָל נישט געקומען צו אַן הסכם״.

צום באַדויערן האָבן זיך ס׳רוב זיינע אַנשטרענגונגען נישט איינגע־

געבן. זיצנדיק אין ארץ־ישראל און ארויספאָרנדיק אין אויסלאַנד האָט ער קיינמאָל נישט געקאַרגט קיין צייט און ענערגיע, כדי צו פארשיטן דעם גרוב פון די פירודים, אָבער צו קיין ענדע האָט ער קיינמאָל נישט דער־בראַכט. אויפן פּאָליטישן געביט האָט ער נישט געהאַט קיין מזל.

אין 1939 איז די יידישע אגענץ איינגעלאַדן געוואָרן דורך דער בריטישער רעגירונג צו א „רונדן טיש"־קאָנפערענץ מיט די אראַבער. די קורצזיכטיקע לייטונג פון דער יידישער אגענץ האָט נישט פארשטאַנען די ממשות'דיקע מהות פון „רונדן טיש" און האָט געלייגט אויף אים גרויסע האָפנונגען. זי האָט צוזאַמענגעשטעלט א דעלעגאַציע און ארייננגענומען אין איר אפילו מענטשן, וועלכע זענען קיינמאָל נישט געווען קיין ציוניסטן. זאָגאַר הערבערט סעמואל, דער ערשטער בריטישער הויך־קאָמיסאַר אין ארץ־ישראל, איז געווען א מיטגליד פון דער ציוניסטישער דעלעגאַציע.

אויך פּנחס רוטענבערג איז איינגעלאַדן געוואָרן אין דער דעלעגאַציע. זיינע באַציאונגען מיט דער אגענץ־לייטונג זענען קיינמאָל נישט גע־ווען קיין האַרציקע און זיי האָבן זיך באַנוצט מיט זיין הילף, זיינע עצות און פארבינדונגען נאָר אין נויטפאַלן. רוטענבערג האָט אָנגענומען די איינלאַדונג און איז ארויסגעפאָרן קיין ענגלאַנד. קומענדיק קיין לאָנדאָן, איז ער תיכף געגאַנגען זיך טרעפן מיט זשאַבאָטינסקין.

די רעוויזיאָניסטישע לייטונג האָט דאַן פארעפנטלעכט א קאָמוני־קאַט, אז דער „רונדער טיש" איז א בריטישע כוונה אהויסצובאקומען פון די יידן וויטגייענדיקע קאָנצעסיעס לטובת די אראַבער, און דערפאַר גע־וואָרנט קעגן דער קאָנפערענץ. אָבער פיל האָבן דאַן דערוואַרט, אז די פירער פון דער אַגענץ וועלן איינלאַדן זשאַבאָטינסקין צו א באַראַטונג. די דאָזיקע דערוואַרטונג איז געווען פארשטענדלעך. נישט נאָר צוליב זיין פערזענלעכקייט, זיינע פעאיקייטן און פארדינסטן פארן ציוניזם, נאָר אויך ווייל ער איז געשטאַנען אין שפּיץ פון א ציוניסטישער באַוועגונג, וואָס האָט געציילט הונדערטער טויזנטער יידן אין דער וועלט, און די צוקונפט פון ארץ־ישראל איז אויך זיי לעבעדיק אָנגעגאַנגען. אויך דאַן — אין די קריטישסטע טעג פאַר אונדזער נאַציאָנאַלער ווערק, ווען אין לאָנדאָן זע־נען געווען פארזאַמלט אַלע פירער פון דער אגענץ און פון די ציוניסטישע פּאַרטייען פון רעכטס ביז לינקס —, ווען זשאַבאָטינסקיס א עצה האָט געקענט ברענגען א גרויסן נוצן און ס'איז געווען מן היושר, אז לכל הפחות אינערווייניק זאָל אויסגעהערט ווערן אויך די מיינונג פון א פּרע־זידענט פון א גרויסער נאַציאָנאַלער אָרגאַניזאַציע — אויך דאַן האָט זיך קיינער צו אים נישט געווענדעט. רוטענבערג איז געווען אַן אויפגעקאָכ־

טער. ער איז געווען בייז פאַר וואָס ווייצמאַן און בן־גוריון האָבן זיך איינ־געעקשנט און ווילן נישט איינלאַדן דעם פּרעזידענט פו דער נייער ציו־ניסטישער אָרגאַניזאַציע. ראָטענבערג האָט זיך געבייזערט אויף דער קליינ־לעכער אייפערזוכט אפילו אין אַזאַ טראַגישן מאָמענט. ער האָט געשריגן: „ווי שעמט איר זיך נישט? אפילו דעם מופטים עמיסאַרן האָבן מסכים געווען צו זיצן אין איין דעלעגאַציע מיט דער געהאסטער נאַשאַשיבי־פּאַר־טיי און איר אַלע, אפילו דער „מזרחי" און די אַלגעמיינע ציוניסטן, ווענ־דעט זיך נישט צו זשאַבאָטינסקין. איר געפינט נישט פאַר נויטיק אים אי־בערצוגעבן אינפאָרמאַציעס און נוצט נישט אויס די טראַגישע געלעגנהייט פאַר א צוזאַמענאַרבעט אין אַלע רייען פון ציוניזם".

די פאַרהאַנדלונגען און די זיצונגען פון דער ציוניסטישער דעלע־גאַציע זענען געווען געהיימע און ס'איז געווען שטרענג פאַרבאָטן עפּעס פון דאָרטן אַרויסצוטראָגן. אָבער ראָטענבערג האָט געבראָכן דעם פאַרבאָט. ער פלעגט טעלעפאָנירן זשאַבאָטינסקין עטלעכע מאָל אין טאָג; יעדן טאָג האָבן זיי זיך געטראָפן און ער האָט דערציילט וועגן גאַנג פון „רונדן־טיש"־קאָנפערענץ.

א האַלב יאָר פאַר דער מלחמה איז ראָטענבערג ווידער געווען אין לאָנדאָן. דאָן האָבן געוויילט אין דער ענגלישער הויפּט־שטאָט די אָפּי־ציעלע מנהיגים פון ישוב. ראָטענבערג האָט באַשטעלט ביי זיך אין האָטעל א טרעפונג צווישן זיי מיט זשאַבאָטינסקי און זיינע חברים. ווידער אַמאָל האָט מען זיך נישט דעררעדט. ראָטענבערג, וואָס האָט געלייגט פיל האָפ־נונג אויף דעם צוזאַמענטרעף, איז געווען אויפגערעגט, זעענדיק, אַז ס'גייט נישט ווי ער וואָלט געוואָלט. ער האָט געקלאַפּט אין טיש מיט כעס, אריין אין די רייד פון די פאַרהענדלער און האָט פאַרלוירן זיין גלייכגע־וויכט. א גלאָז טיי וואָס ס'האָט זיך אים אויסגעגאָסן אויף די בגדים צו־ליב זיין ברויזענדער זשעסטיקולאַציע און דער געלעכטער פון אַלע אַנ־וועזנדע — האָבן אָפּגעקילט זיין צאָרן. אויך דאָסמאָל זענען זיינע באַ־מיאונגען דורכגעפאַלן.

דעם זעלבן אָוונט, ווען די זיצונג האָט זיך געענדיקט, האָט ראָטענ־בערג פאַרהאַלטן זשאַבאָטינסקין און זיין סעקרעטאַר ביי דער טיר און זיי געבעטן בלייבן. ראש בית"ר האָט אויסגעטאָן דעם מאַנטל, און אָנגעהויבן שפּאַצירן אַהין און צוריק איבער דעם לאַנגן האָטעל צימער. (ווען ער האָט זיך געפונען צווישן נאָנטע, האָט ער ליב געהאַט צו שמועסן גייענדיק הין און צוריק איבערן צימער). ראָטענבערג האָט אים אָפּגעגעבן א גרוס פון זיין בן־יחיד, ערי, וועלכער האָט פאַרלאָזן זיין אינזשיניער־פּאָסטן אין דער

עלעקטרישער סטאַציע אין נהרים, און איז אַריבער זיך ווידמען נאַציאָ־נאַל־פּאָליטישער אַרבעט. ערי זשאַבאָטינסקי איז דאַן געווען אין עכו׳ר טורמע און פּעטער מאַיסעיעוויטש ראָטענבערג, אַ פאַמיליע־פריינט, האָט זיך משתדל געווען פאַר זיין באַפרייאונג. דער שמועס האָט זיך געפירט וועגן דער דערציאונג פון יונגן דור אין ארץ־ישראל און וועגן קינדער וועל־כע גייען נישט אין די דרכים פון זייערע ציוניסטישע עלטערן. ראָטענבערג האָט אַרויסגענומען פון בוזעם־קעשענע צוויי בריוו, זיי דערלאַנגט זשאַ־באָטינסקין און געזאָגט: „דו מוזט לייענען! דאָס איז אַ בריוו וואָס כ׳האָב באַקומען פון מיין פּלימעניק, מיין ברודערס זון אין חיפה (לויטן סטיל און האַנטשריפט איז דער שרייבער געווען אַ דרייצן־יעריק יינגל!) ער פאַ־דערט פון מיר, כ׳זאָל אים ענטפערן בלויז אין העברעאיש. אָט זע מיין תשובה: כ׳האָב אים געשריבן אַ העברעאישן בריוו. מיר האָבן געלאַכט לייענדיק די תשובה. פּנחס ראָטענבערג וואָלט נישט געקענט רעפלעקטירן אויף אַ פּאָסטן פון אַ לערער פון העברעאישער גראַמאַטיק, אָבער ער איז געווען זייער גערירט. דאָס איז מן הסתם געווען דער ערשטער בריוו וואָס ער האָט אין זיין לעבן געשריבן אין העבראַיש.

זשאַבאָטינסקי האָט אים אַרומגענומען: פּיעטר מאַיסעיעוויטש! שיין, זייער שיין. כ׳הויב אָן צו האָבן פון דיר נחת!

צען יאָר נאָך דער באַגעגעניש, ווען ביידע זענען שוין נישט געווען ביים לעבן, איז אָט דער דאָזיקער יונגער פּלימעניק פון פּנחס ראָטענבערג, געפאַלן אויפן שלאַכט־פעלד פאַר דער באַפרייאונג פון דער יידישער מדינה.

איידער ער האָט פאַרלאָזן לאָנדאָן, איז פּנחס ראָטענבערג געקומען באַזוכן די זשאַבאָטינסקי־פאַמיליע אין זייער וווינונג, אין איינציקן צימער וואָס זיי האָבן געהאַט אין האָטעל. זיי האָבן געגעסן צוזאַמען אָוונט־ברויט; וועגן פּאָליטיק האָט מען מער נישט גערעדט. מ׳האָט געשמועסט אין רו־סיש, אַביסל דערמאָנט די קאָמישע לאַגע אין לאַנד, אָבער באַזונדערס האָבן זיי זיך געטיילט מיט ערינערונגען וועגן זייערע רוסישע באַקאַנטע פון דער יוגנט. גערעדט וועגן קערענסקין, פּרעמיער־מיניסטער פון רוס־לאַנד נאָך דער אַבדיקאַציע פון צאַר. קערענסקי האָט אויך אין דער תקופה געלעבט אין לאָנדאָן און דער מענטש, וואָס האָט געקענט ראַטעווען די וועלט פון קאָמוניזם, ווען ער וואָלט אַרויסגעוויזן אַ שטאַרקערע האַנט, האָט געוווינט איצט אין אַן אָרים שטיבל אין דער בריטישער מעטראָ־פּאָליע. זיי האָבן געשמועסט וועגן פּראָפעסאָר מילוקאָוון און וועגן אַלטן בורצעוו, דער וואָס האָט אויפגעדעקט אַזעפס פּראָוואָקאַציעס, און לעבט אין פּאַריז אין שווערע באַדינגונגען. זיי האָבן אַרויפגעבראַכט זכרונות און

זיך הארציק געזעגנט. דער לעצטער האנט־דרוק פון צוויי פריינט, וואָס אַזוי פאַרשידן איז געווען זייער גורל, אָבער איינע איז געווען זייער שטרע־בונג: צו געבן זייער פאָלק זיין פרייע פאָטערלאַנד!

ווען די מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז זשאַבאָטינסקי אוועקגעפאָרן אויף זיין לעצטער נאַציאָנאַלער שליחות קיין אמעריקע, און רוטענבערג — צו מאַכן אַ פּרווו און לייטן די ענינים פון ישוב, ביים אויסברוך פון קריג. מער האָבן זיי זיך נישט געזען.

פריצייטיק האָבן זיי זיך געטראָפן אויפן עולם־האמת.

מיכאל האַסקעל

זשאַבאָטינסקי פלעגט דערמאָנען זיין נאָמען מיט סימפּאַטיע נאָך אין באַקאַנטן זומער 1933, אין דער תקופה פון בלוט־בלבול נאָך אַרלאָ־זאָראָווס דערמאָרדונג. אָבער האַסקעלן האָט נאָך קיינער פון אונדז אין אייראָפּע נישט געקענט. לעגענדעס זענען ארומגעגאַנגען וועגן האַסקעלן אין אונדזער באַוועגונג. אין די יידישע שטעטלעך אין פּוילן, צווישן דער גרויסער מחנה פון זשאַבאָטינסקיס תלמידים, האָבן זיך ארומגעטראָגן קלאַנגען וועגן אַ גרויסן עושר, וועלכער לעבט ערגעץ ווייט איבער די אָקעאַנען, אַ מענטש אַ גאָלד־גרעבער, וואָס האָט געשטעלט זיינע „גאָלד־גרובן" צו דער דיספּאָזיציע פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. מ'האָט וועגן אים גערעדט ווי וועגן נייען מאָנטעפיאָרי, אַ ייד פאַר וועמען די טירן פון אַלע מיניסטעריומס זענען ברייט אָפן און ער איז טעטיק לטובת ישראל. שפּע־טער איז באַקאַנט געוואָרן, אַז האַסקעל איז באַשטימט געוואָרן אַלס די־פּלאָמאַטישער פאַרטרעטער פון דער דרום - אפריקאַנישער רעגירונג ביי דער מאַנדאַט - מאַכט אין ארץ־ישראל.

זשאַבאָטינסקי האָט דורכגעמאַכט פיל ביטערע טעג. אָבער די בי - טערסטע פון זיי זענען אפשר געווען אין זומער 1933, ווען ס'איז אויפגע־הויבן געוואָרן אַ האָק אויף דער הערצליאַנישער באַוועגונג. אַ נייער „קרייצצוג" איז פּראָקלאַמירט געוואָרן קעגן דער רעוויזיאָניסטישער פאַר־

טיי און זי איז אין יענע פינסטערע טעג געשטאנען איינזאם אין פראָנט. איינער אליין איז געשטאנען זשאבאָטינסקי און געקעמפט מיט די כוחות פון שטן. ווי א פעלז אין מיטן ים איז ער געווען. הינטער אים איז גע־שטאנען א גרויסע מחנה פון שילער, וועלכע זענען געווען גרייט מקריב צו זיין אלץ. אָבער קיין געלד האָבן זיי נישט געהאט. און כדי צו ראטע־ווען די דריי אומשולדיקע חברים האָט זיך זשאבאָטינסקי גענויטיקט אין א גרויסע סומע געלט. די רייכע יידן האָבן געהערט צו די אגענץ־קרייזן. דאָן האָט זיך פלוצלינג באוויזן אַ ייד פון דרום־אפריקע און געגעבן דאָס געלט, וואָס ס'איז נויטיק געווען צו אָרגאניזירן די פארטיידיקונג.

אָבער ווער דער מיסטעריעזער ייד איז, און ווי אזוי ער איז געקומען צו אונדז — האָבן מיר נישט געוווסט.

אין יאנואר 1935 איז זשאבאָטינסקי ארויסגעפאָרן אויף א פראָפּאַ־גאנדע ־ רייזע אין צפון־אמעריקע. אין אפריל איז ער צוריקגעקומען קיין פאריז. אייניקע טעג פאר פסח זענען מיר געשטאנען אויפן וואקזאל אין פאריז און אים אָפּגעווארט. א קליינע גרופּע זענען מיר דאָן געווען, אפשר 15 מאן. פינף מינוטן פארן אָנקומען פון צוג איז אָנגעקומען אויפן וואק־זאל א מאן אין די פריע פופציקער־יארן, א מאגערער מיט ברילן. קיינער פון אונדז האָט אים נישט געקענט. ער האָט זיך ארומגעדרייט הינטער אונדז, און ס'איז אונדז אפילו נישט איינגעפאלן אז אויך ער איז געקומען אָפּוואַרטן דעם ראש־בית"ר. ווען ס'איז אָנגעקומען דער צוג און אין פענ־סטער האָט זיך באוויזן זשאבאָטינסקי, האָבן מיר זיך אלע געאיילט צו דער וואגאָן־טיר. דער פרעמדער איז געבליבן שטיין הינטן. זשאבאָטינסקי האָט זיך פארהאלטן א קורצע ווײַלע אין טיר, ארומגענומען מיטן בליק אלע וועלכע זענען אים געקומען באגריסן, און פלוצלינג איז זיין אויג גע־פאלן אויפן מאגערן מאן וואָס איז געשטאנען הינטער אונדז. ווארשיינ־לעך איז ער אויך איבעראשט געוואָרן אים צו טרעפן דאָ, אויפן פאריזער וואקזאל און א מאך געטאָן מיט דער האנט, און געזאָגט „האַלאָ, הער האסקעל!".

איז דאָס דער מאן, וועגן וועלכן מיר האָבן אזויפיל געהערט? ער האָט נישט געמאכט קיין איינדרוק פון א מיליאָנער. ער איז געווען אָנ־געטאָן זייער באשיידן, און אויסגעזען ווי א ישיבה-בחור.

***

אין יענער תקופה איז נאָך א פלעביסציט, אין וועלכן ס'האָבן זיך

באטייליקט 713.000 פערזאָן, באשלאָסן געוואָרן צו גרינדן די נייע ציור־ניסטישע ארגאניזאציע, כדי צו דערמעגלעכן דער הערצליאַנישער באוועגונג פירן זעלבסטשטענדיקע אויסערלעכע פּאָליטיק און באווייזן די הערשענדע פאקטאָרן אין ענגלאנד און אין דער גאנצער וועלט, אז די מאסן פון יידישן פאָלק באגנוגנען זיך נישט מיטן מינימאליסטישן ציוניזם, וועלכער איז געווען רעפּרעזענטירט דורך ד״ר ווייצמאן און דער עקזעקוטיווע פון דער יידישער אגענץ.

דער גרינדונגס־קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער ארגאניזאציע איז באשטימט געוואָרן אויף הערבסט 1935 אין ווין. דעם זעלבן סעזאָן האָט געדארפט פאָרקומען אין לוצערן דער ניינצנטער ציוניסטישער קאָנגרעס. אייניקע מיטגלידער פון דער הצה״ר־עקזעקוטיווע האָבן זיך געזאָרגט, אז דער אויסערלעכער גלאַנץ פון יענעם קאָנגרעס וועט פארטונקלען דעם גרינדונגס־קאָנגרעס. זיי האָבן געהאַט פיל געלט, און אן אפּאראַט מיט א לאנגיעריקער טראדיציע, און דאָ שטייען נישט־געניטע אָנפאנגער אויף דעם געביט. די דאָזיקע באזאָרגנישן האָט מען פארגעבראכט אויף א זיצונג. אין דער בעראטונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין זשאבאָטינסקיס ארבעטס־צימער, אויפן דריטן שטאָק פון רי דע־פּאָנטואַז אין פּאריז, איז אויך אָנוועזנד געווען מיכאל האסקעל. גראד יענעם טאָג איז ער אָנגעקומען פון יאהאנעסבורג. ער איז געזעסן אויף דער זיצונג צוויי שעה, זיך צוגעהערט און דאָס מויל נישט געעפנט. מ׳האָט באהאנדלט די הכנות צום גרינדונגס - קאָנגרעס, זיין טאָג־אָרדנונג און די נויטיקע שריט אז דער קאָנגרעס זאָל געפינען אן אָפּקלאנג אין דער ברייטער וועלט. אייניקע באטייליקטע האָבן אויסגעדריקט פּעסימיסטישע מיינונגען. זיי האָבן געזאָגט: „במעט די גאנצע יידישע פּרעסע געפינט זיך אונטער דער השפּעה פון דער אגענץ. די פּרעסע־קאָרעספּאָנדענטן וועלן שרייבן נאָר וועגן לוצערנער קאָנגרעס און אונדז וועלן זיי פארשווייגן. וואָס פאר א ווערט וועלן האָבן אלע באמיאונגען, אויב די אונטערנעמונג וועט נישט געפינען קיין עכאָ אין דער יידישער און אויסערלעכער וועלט? און די הויפּטזאך — האָבן די פּעסימיסטן ארגומענטירט — מיר האָבן נישט קיין גרויסע מיטלען איינצואָרדנען א קאָנגרעס מיט גרויס פּאראד. ווען מיר וואָלטן געקענט דינגען א ריזן־זאל פאר דער קאָנגרעס־עפנונג, ווען מיר וואָלטן זיך געקענט דערלויבן מאכן א ברייטע פּראָפּאגאנדע, און ווען מיר וואָלטן געהאַט א מעגלעכקייט צו ברענגען וויכטיקע פּערזענלעכקייטן, וועלכע ווילן זיך באטייליקן אין קאָנגרעס, און איינלאדן אויך אויסלענדישע זשורנאליסטן — וואָלטן אונדזערע פארהאנדלונגען געהאַט א וויטן אָפּקלאנג.

אָבער איצט, ווען כמעט אַלע קוועלן פון אונדזערע הכנסות האָבן זיך אויסגעשעפּט — וועט זיך וואַרפן אין די אויגן דער אונטערשיד צווישן דער רייכקייט און פּראַכט פון לוצערנער קאָנגרעס און דעם דלות פון גרינדונגס־קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע״!

די אַרגומענטן האָבן דעפּרימירט די אָנוועזנדע. האַסקעל איז די גאַנצע צייט געזעסן שטיל און נישט געזאָגט קיין וואָרט. ווען די דעבאַטע האָט זיך געענדיקט, האָט זשאַבאָטינסקי גענומען דאָס וואָרט און געזאָגט: „איך קען גוט די מענטשלעכע שוואַכקייטן. אָרימעלייט און קבצנים, וועלכע קענען נישט אָנזעטיקן זייער הונגער און שטילן זייער דורשט אין זייער א שמחה, זענען געוווינט צו שטיין נעבן די רייכע הייזער, ווו ס׳קומען פּאָר חתונות. זיי האָבן ליב אַריינצוקוקן דורך די פענסטער, באַלויכטענע מיט פאַרבלענדערטער ליכט. די שנאָרער שלינגען דאָס שפּייעכץ פון קנאה און קענען נישט אָפּרייסן זייערע בליקן פון דער רייכער חתונה, פון דער כלה׳ס שיינע קליידער און פון די גוטע מאכלים. איך ווייס אַז די חתונה פון די אַגענץ־לייט איז א רייכע. זיי קאַרגן נישט קיין הוצאות, ווייל מיט פיל געלט ווילן זיי פאַרדעקן די חסרונות פון דער כלה, וועלכע זיי פירן צו דער חופּה. איר ווייסט דאָך וואָס פאַר א ציוניזם דאָרט איז דאָ. אָבער איר דאַרפט נישט אַראָפּפאַלן פון מוט. אַזוי ווי ס׳איז אונדז געלונגען צו פאַרשפּרייטן די אידייע פון דערהויבענעם ציוניזם צווישן צענדליקער טויזנטער יידן, אַזוי וועט זיך אונדז איינגעבן צוצוציען זייער אויפמערקזאַמקייט צו אונדזער קאָנגרעס. מיר זענען אָרימעלייט, א באַוועגונג פון אביונים זענען מיר, און אונדזער חתונה וועט נישט זיין אַזוי רייך מיטן אויסערלעכן גלאַנץ. אָבער כ׳בין זיכער, אַז מיר וועלן צושמידן די יידישע מאַסן צו אונדז, צו אונדזערע פענסטער, וועלכע זענען וואָס אַן אמת נישט אַזוי באַלויכטן מיט גרויסע עלעקטרישע לאָמפּן, אָבער דאָס ליכט וואָס גייט אַרויס פון הארצן איז גרויס״!

ווען זשאַבאָטינסקי האָט געענדיקט זיינע רייד, האָט האַסקעל אויפגעהויבן דעם פינגער, א צייכן אַז ער וויל עפּעס זאָגן. אין א נידריקער שטימע, ווי ער וואָלט זיך געשעמט פאַר זיין דרייסטקייט זיך אַריינצומישן אין זאַכן, אין וועלכע ער איז נישט קיין בקי, האָט ער אַרויסגעזאָגט איין קורצן זאַץ: „איך וועל זאָרגן, איר זאָלט האָבן א שיינע חתונה״!

ס׳איז ווערט צו באַמערקן, אַז אין יענע יאָרן — אין 1933 און 1935 — איז נאָך מיכאל האַסקעל נישט געווען קיין אָפיציעלער מיטגליד פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי. ער איז דאַן געווען בלויז א פריינדלעכער אָבסערוואַטאָר, וואָס האָט זיך באַצויגן מיט סימפּאַטיע צו דער פּאָליטישער

באוועגונג אין וועמענס שפּיץ ס'איז געשטאַנען זשאַבאָטינסקי. אָבער ער איז געווען פון ד"ר ווייצמאַנס גוטע באַקאַנטע און שטענדיק געגעבן גרויסע סומען פאַר קרן היסוד. ער איז געווען איינער פון אוסישקינס פריינט און געשפּענדעט באַדייטנדע סומען פאַרן קרן קימת. ער האָט אויך נישט פאַרגעסן די אוניווערזיטעט אין ירושלים און אפילו פאַרן „הבימה"־הויז האָט ער געזאָרגט. און ער האָט געווירקט נישט נאָר מיט זיינע ברייטהאַרציקע נדבות, נאָר אויך מיט זיין דיפּלאָמאַטישער טעטיקייט. אַלס רעפּרעזענטאַנט פון דרום־אפריקע אין ארץ־ישראל האָט ער געהאַט וויכטיקע פּאָליטישע באַציאונגען אין דעם דאָמיניאָן. און ער האָט זיי געשטעלט צו דער דיספּאָזיציע פון אַלע ציוניסטישע פליגלען, נישט אריינגייענדיק אין די אינערלעכע קאָנפליקטן פון דער ציוניסטישער מחנה.

ווען זשאַבאָטינסקי איז געקומען צום ערשטן מאָל אין דרום־אפריקע האָט זיך מיכאל האסקעל געשטעלט אין שפּיץ פון דער רעוויזיאָניסטישער אָרגאַניזאַציע. אין משך פון איניקע יאָרן איז די באַוועגונג פון מלוכה'שן ציוניזם אין דרום־אפריקע געוואָרן איינע פון די וויכטיקסטע פאַקטאָרן אויף דער יידישער גאַס, אַזוי אַז זשאַבאָטינסקי האָט געפונען פאַר נויטיק צו באַזוכן דעם גלענצענדן קיבוץ, וואָס באַשטייט מערסטנס פון ליטווישע יידן, מיט אַ וואַרעם יידיש האַרץ, צוויי מאָל נאָכאַנאַנד, אַ יאָר נאָך אַ יאָר.

אַ קורצע צייט נאָך זשאַבאָטינסקיס טויט, איז געקומען דער מלאך־המות רופן אויך האסקלען. דער טויט איז אָנגעקומען צו אים פּלוצלינג ווען ער האָט זיך גאָרנישט געריכט אויף אים. ער איז בכלל נישט געווען קראַנק. דורכגייענדיק אין אַ רעגנדיקן הערבסט־אָוונט אין אַ גאַס אין יאָהאַנעסבורג, אין דער שטאָט אין וועלכער ער האָט געלעבט מער ווי דרייסיק יאָר און וווּ ער האָט געקענט יעדן שטיין, האָט ער געפונען זיין טויט אונטער די רעדער פון אַן אויטאָמאָביל. האסקעל האָט נישט ליב געהאַט צו פאָרן איבער דער וועלט נישט מיט אַ שיף און נישט מיט אַ אויטאָ. ווען דער לופט פלי־וועזן איז נאָך געווען אין זיין אָנהויב און די צאָל פלי־קאַטאַסטראָפעס איז געווען אומגעהויער גרויס, פלעגט ער זיך שווין באַנוצן מיט עראָפּלאַנען. טראָץ דעם איז ער ארוים גאַנץ פון אַלע זיינע פליען, נאָר אַ געוויינלעכער אויטאָ אין אַ געסל פון זיין שטאָט, האָט געמאַכט אַ סוף צום לעבן פון דעם הייסן ייד. ר'איז געשטאָרבן איינזאַם און נישט איבערגעלאָזט קיין פרוי און קינדער. בלויז אַ צוואה איז געבליבן נאָך אים, וואָס איז אַ פּרעכטיקער נאַציאָנאַלער דאָקומענט. בלויז פּנחס רוטענבערגס צוואה קען זיך מיט זיינער פאַרגלייכן. פון דער

צוואה זעט מען זיין גרויסע ציוניסטישע אמונה און זיין איבערגעגעבנ-קייט צו זשאבאָטינסקין. זי איז געשריבן געוואָרן אין 1934, ווען האס־קעלס פארמעגן איז געווען גרויס. דאָס איז איר אינהאלט:

„איך מיכאל האסקעל פון יאהאנעסבורג אין דרום־אפריקע, דעקלאַריר דאָ מיין לעצטן ווילן:

איך בין געווען א ציוניסט פון מיין פריסטער יוגנט און כ'האָב שטענדיק געזען אין ציוניזם א פולע און ענטגילטיקע לעזונג פון דער יידישער טראגעדיע.

„לויט מיינע מעגלעכקייטן האָב איך געהאָלפן דעם אויפבוי פון לאנד און דער אמתער ציל פון מיין עקזיסטענץ־קאמף איז געווען צו דערגיין צו עקאָנאָמישער אומאָפּהענגיקייט און צו שאפן די באדינגונגען, וועלכע זאָלן מיר דערלויבן צו ווידמען פולשטענדיק מיינע איבערגעבליבענע יארן פאר אקטיווער באטייליקונג אין דער ציוניסטישער באוועגונג. אויב דער טויט וועט דאָס פארמיידן פון מיר, וויל איך העלפן אנדערע זיי זאָלן טאָן וואָס ס'איז מיר נישט מעגלעך געווען. דעריבער באגרענעץ איך די גרויס פון מיינע באשטימונגען פאר צוועקן פון ריינער פילאנטראָפּיע און לאָז איבער א גרעסערן טייל פון מיין פארמעגן פאר א זאך וואָס איז מער ווי צדקה — צו שטיצן די טעטיקייטן, וועלכע ווערן געפירט דורכן וועלט־פארבאנד פון די ציוניסטן־רעוויזיאָניסטן.

איך עצה די פירער פון דעם פארבאנד זיי זאָלן גיין נישט זיך צוריק־ציענדיק אין די וועגן, וועלכע כ'האָב זיי פאָרגעשלאָגן אין מיין לעבן.

„זיי זאָלן שטענדיק גרייט זיין אויף קאָאָפּעראציע אין פרידן מיט אַלע אנדערע פליגלען אין ציוניזם און נאציאָנאַלן יידנטום, אָבער זיי זאָלן קיינמאָל נישט דערלויבן אוועקצורויבן פון ציוניזם זיין הויפּט שוואונג, דעם נאציאנאַלן מלוכה'שן געדאנק; זיי זאָלן זיין טריי דער שותפות מיט דעם מאנדאַט־פאָלק, און צוזאמען מיט דעם זאָלן זיי זיין פעסט און ענערגיש אין זייער פאָדערונג פאר אן אויפריכטיקע דערפילונג פון מאנדאט; זיי זאָלן זיין טריי דער תורה פון אונדזערע נביאים וועגן סאָציאַלער גע־רעכטיקייט, אָבער זיי זאָלן אונטערוואַרפן די קלאסן־אינטערעסן דעם ציוניסטישן אידעאַל.

נאָך דעם „אני מאמין" באשטימט די צוואה, אז צוויי טויזנט פונט זאָלן איבערגעגעבן ווערן זאב זשאבאָטינסקין אין פאריז און דער גאנצער פארמעגן זאָל צעטיילט ווערן אויף צען גלייכע טיילן פאר צדקה־צוועקן אין יאָהאנעסבורג, פאר פילאנטראָפּישע פארבאנדן, און דריי צענטל — פארן רעוויזיאָניסטישן וועלט־פארבאנד.

„צוליב דער געאָגראַפישער צושפּרייטונג פון יידישע וועלטלעכע אָר־גאַניזאַציעס, וועלכע טיילן זיך אין פאַרבאַנדן לויט די לענדער און אַרבעטן לויט די לאַנד־געזעצן, קענען זיך דערוועקן ספקות וועגן געוויען באַגריף פון „וועלט פאַרבאַנד פון די ציוניסטן ־ רעוויזיאָניסטן". איך וויל דעריבער מיינע רייד זאָלן זיין קלאָר: איך מיין די אָרגאַניזאַציע, וואָס דער זיץ פון איר וועלט־עקזעקוטיווע איז אין פּאַריז רי דע־פּאָנטו־אַז נומער 7. און אין וועמענס שפּיץ עס שטייט איצט מיין פריינט זאב זשאַבאָטינסקי.

אין פאַל ווען דער נאָמען פון דער אָרגאַניזאַציע, דער זיץ ־ אָרט פון דער לייטנדער קערפּערשאַפט און פּערסאָנעלער צוזאַמענשטעל וועלן זיך ענדערן, אָדער אין פאַל ווען זי וועט זיך פאַרבינדן אָרגאַניש מיט אַן אַנ־דער אָרגאַניזאַציע, זאָל די דאָזיקע ירושה גיין אין די אַלע פאַלן צו דער אָרגאַניזאַציע, וועמענס ציוניסטיש ־ פּראָגראַם וועט זיין פאַרבונדן אין וועלכער ס׳איז פאָרם מיט דער פּערזענלעכקייט פון זאב זשאַבאָטינסקי".

די צווייטע העלפט זאָל געווידמעט ווערן טיילווייז פאַר ציוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע צווישן נישט יידן אין ענגלאַנד און אַנדערע ערטער, פאַר קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם, פאַר פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס אין ארץ־ישראל, צו שאַפן אַ שולע פאַר רעגירונגס ־ באַאַמטע (סיוויל סערוויס) און אַ פלי־שולע אין ארץ־ישראל".

ס׳איז אַ ביטערע איראָניע פון גורל, אַז האַסקעלס פאַרמעגן, וואָס ער האָט געהאַט אין אַקציעס, האָט גראַד בשעת זיין פלוצלונגען טויט פאַר־לוירן כמעט דעם גרעסטן טייל פון זיין ווערט און נאָכן פאַרקויפן די אַק־ציעס האָט עס קוים געניגט אויף צו דעקן זיינע חובות. ערשט אייניקע יאָרן שפּעטער זענען זיי ווידער געשטיגן און באַקומען ווערט פון אַ גרוי־סע סומע, אָבער די אַקציעס זענען שוין געווען אין פרעמדן רשות.

מיט די „יידנשטאַטלער״

דער קאַפּיטל פון זיינע געוועזענע פריינט פון דער „יידנשטאַטס - פּאַרטיי״ איז געווען איינער פון די דראַמאַטישסטע אין זשאַבאָטינסקיס לעבן. אין מערץ 1933 האָט ער זיך צעשיידט פון אייניקע פון זיינע בעס־טע חברים, וועלכע האָבן מיט אים מיטגעאַרבעט צענדליקער יאָרן, צוזאַ־מען מיט זיי האָט ער געשאַפן די רעוויזיאָניסטישע פּאַרטיי און איינער פון זיי, מאיר גראָסמאַן, איז געווען פון די איינציקע אין דער יידישער וועלט, וועלכע זענען געשטאַנען ביי זיין זייט אין די טראַגישע יאָרן פון געראַנגל פאַר דער שאַפונג פון די יידישע לעגיאָנען אין ערשטן וועלט־קריג. זשאַבאָטינסקי האָט ליב געהאַט זיינע פינף חברים אין דער וועלט־עקזעקוטיווע פון הצה״ר, וועלכע זענען נאָכהער אוועק פון אים און גע־שאַפן אַן אַנדער פּאַרטיי: מאיר גראָסמאַן, יונה מאַכאָווער, ד״ר סאָסקין, ריכאַרד ליכטהיים און ראָבערט שטריקער. ער איז געווען צוגעבונדן צו זיי און זייערע פאַמיליעס. ער האָט באַדויערט וואָס דער גורל האָט זיי צעשיידט און זייערע ציוניסטישע וועגן זענען זיך צעגאַנגען. אָבער ער האָט נישט געוואָלט אַז צוליב דעם זאָל אויך איבערגעריסן ווערן דער פּערזענלעכער קאָנטאַקט צווישן זיי.

אין זיין אויטאָביאָגראַפיע זאָגט ער אויף זיך עדות, אַז ער האָט גע־האַט אַ טאָפּלט לעבן: דאָס לעבן פון אַ שרייבער און אַ עסקן, און דאָס פּריוואַטע לעבן. „די צוויי לעבנס-געביטן — האָט זשאַבאָטינסקי גע־שריבן — זענען ביי מיר אָפּגעטיילט מיט זייער אַ הויכן צוים; ווי ווייט מעגלעך, האָב איך שטענדיק אויסגעמיטן צו פאַרמישן די גרענעצן צווישן דעם און דעם אַנדערן; אַלס מענטש האָב איך געהאַט און כ׳האָב פריינט, באַציאונגען, נסיונות, זכרונות, טראַדיציעס, וועמענס איינפלוס האָט קיין־מאָל נישט אָנגערירט און וועט נישט אָנרירן דעם געביט פון מיין עפנט-לעכער טעטיקייט״.

אויך נאָך דער שפּאַלטונג אין קאַטאָוויץ האָט ער געשטרעבט, אַז די פּערזענלעכע פריינטשאַפט צווישן אים און זיינע חברים זאָל נישט פאַר־טונקלט ווערן צוליב די פּאָליטישע מיינונגס-פאַרשידענהייטן און ער האָט אויפריכטיק באַדויערט וואָס זיין אַלטער פריינט מאיר גראָסמאַן האָט אים אָנגעגריפן אין דער פּרעסע פּערזענלעך. ער איז נישט געווען אין כעס אויף זיין חבר. נאָר זיין האַרץ האָט אים ווי געטאָן וואָס צוליב בייזקייט האָט „מאיר איליטש״ (ווי ער האָט גראָסמאַנען גערופן) פאַרלוירן זיין גלייכגעוויכט און געשריבן אין וואַרשעווער „היינט״ אַרטיקלען מיט באַ־

ליידיקנדע אויסדרוקן אויפן חשבון פון לעגיאָן־גרינדער. זשאַבאָטינסקי האָט נישט געקענט פאַרשטיין ווי אַזוי קען אַ פּאָליטישער סכסוך פאַר־שאַפן ביי אַ מענטש אַזויפיל בייז בלוט. אָבער וואָס מער זשאַבאָטינסקי האָט זיך באמית ארויסצוווייזן צייכנס פון אמתער פריינדשאַפט, האָט זיך גראָסמאַן אַלץ מער געבייזערט, און גענעבן יעדעס מאָל אַ נייען אויסדרוק פון זיין כעס.

זשאַבאָטינסקי האָט זיך אינטערעסירט די גאַנצע צייט מיטן פּער־זענלעכן לעבן פון זיין אַלטן פריינט, מיטן צושטאַנד פון זיין פאַמיליע און זיינע פּריוואַטע געשעפטן. פיל מאָל האָט ער טעלעפאָנירט צו גראָס־מאַנען ווען זיי האָבן זיך פּער־צופאַל געפונען אין איין שטאָט, כדי צו פרעגן וועגן דער פאַמיליע זיינער. אָבער גראָסמאַן איז געבליבן „ברוגז". ער איז געווען דער איינציקער פון דער גרופּע, וועלכער האָט זייענדיק אין לאָנדאָן קיינמאָל נישט געוואָלט באַזוכן זשאַבאָטינסקין אין ביוראָ. אין הערבסט 1937, ס'ערשטע מאָל נאָך פינף יאָר זייט זיי זענען זיך צעגאַנ־גען פּאָליטיש, איז גראָסמאַן געקומען צו זשאַבאָטינסקין אין ביוראָ. „איך האָב זיך נישט גערעכט — האָט זשאַבאָטינסקי געזאָגט צו זיין סעקרע־טאַר, נאָך דעם ווי ער האָט אָוועקגעלייגט דעם טעלעפאָן־טרייבל ביים סוף פון געשפרעך מיט גראָסמאַנען, וואָס האָט אים טעלעפאָנירט קומענדיק קיין לאָנדאָן — אַז ער וועט מסכים זיין צו קומען אין אונדזער ביוראָ. ביז איצט האָט ער זיך נישט געוואָלט באַגעגנען מיט מיר אין דעם אָרט. איצט האָט ער אונדז אָנערקענט „דע יורע!"

אַ גאַנץ אַנדערע איז געווען די שטעלונג פון גראָסמאַנס חברים, וועלכע זענען אַוועק צוזאַמען מיט אים. זיי אַלע פיר האָבן ווייטער פאָר־געזעצט זייער פריינטשאַפט־באַציאונג מיט זשאַבאָטינסקין. פיל, וועלכע האָבן זיך צוגעקוקט פון דער נאָענט צו די באַציאונגען, האָבן געהאַט דעם איינדרוק, אַז דאָס צעשיידן זיך האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט זייער ליבע צו אים. ס'דאַכט זיך, אַז דער נאָענטסטער צו אים איז געווען אינזשעניער ראָבערט שטריקער. דער דאָזיקער ווונדערבאַרער הערצליאַנער ציוניסט, דער אומגעקרוינטער קעניג פון עסטרייכישן יידנטום, האָט אַלע יאָרן גע־שטרעבט צו פאַרנייען דעם ריס, וואָס איז אַנשטאַנען ביי דער שפּאַל־טונג אין קאַטאָוויץ. בלויז צוויי וואָכן פאַר היטלערס אינוואַזיע אויף עסטרייך איז שטריקער געקומען צו זשאַבאָטינסקין אין פּאַריז און ס'איז געשאַפן געוואָרן אַ קאָנטאַקט צווישן דער נייער ציוניסטישער אָרגאַני־זאַציע און די „יידנשטאַטלער". יעדעס מאָל ווען זשאַבאָטינסקי פלעגט קומען קיין ווין אָדער דורכפאָרן אויפן וועג אין די מזרח אייראָפּעאישע

8

לענדער, פלעגט ער באזוכן שטריקערן אין דערהיים און זיי האָבן צוזאַמען פאַרבראַכט. שטריקער פלעגט אויך שטענדיק באַגלייטן זיין גאַסט צום וואָקזאַל. איין מאָל, ווען ער איז געקומען קיין ווין, האָט זיך שטריקער נישט באַוויזן. דאָס איז געווען פאַר זשאַבאָטינסקין אַן אומגעווייגלעכע זאַך. ס׳האָט אים ווי געטאָן. ווען ער איז נאָכהער צוריקגעקומען קיין לאָנדאָן האָט ער אויסגעדריקט פאַר די עקזעקוטיוו-חברים זיין וווּנדער, וואָס ער האָט דאַסמאָל שטריקערן נישט געקענט זען דורכפאָרנדיק די הויפּט־שטאָט פון עסטרייך. ווען שטריקער איז אַרעסטירט געוואָרן דורך די נאַציס און אַוועקגעשיקט געוואָרן אין אַ קאָנצענטראַציע־לאַגער, האָט זשאַבאָטינסקי געקערט וועלטן פאַר דער באַפרייאונג פון זיין אינטימען פריינד. ער איז געווען אייניקע מאָל ביים אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדאָר אין לאָנדאָן און זיך געטראָפן מיט בריטישע שטאַאַטסמענער, כדי אים אַרויסצורייסן פון די נאַצישע נעגל.

ד״ר יונה מאַכאָווער וואָס האָט געוווינט אין לאָנדאָן איז געבליבן אַ פּערזענלעכער פריינט. זיי האָבן געשמועסט וועגן אַלץ, אויסער וועגן ציוניזם. צייטנווייז האָט עס אויסגעזען משונה׳דיק, אַז מאַכאָווער, וועלכער האָט זיך געטראָפן מיט זשאַבאָטינסקין אייניקע מאָל אין דער וואָך — פלעגט דערפאַרן וועגן פאַרהאַנדלונגען צווישן הצה״ר און די יידן־שטאַטלער פון שטריקערס בריוו.

ד״ר סאַסקין און ריכאַרד ליכטהיים, וועלכע האָבן געלעבט אין ארץ־ישראל, האָבן נישט פאַרגעסן אָבצושטאַטן זייער ערשטן וויזיט, קומענדיק קיין לאָנדאָן, ביי זשאַבאָטינסקין אין ביוראָ און אין דערהיים. אָבער אויך מיט זיי האָט ער אויסגעמיטן צו רעדן וועגן די אינערלעכע פּראָבלעמען. סאַסקין איז אין אַ געוויסער תקופה געוואָרן אַן אָנהענגער פון דער פאַרטיילונג פון ארץ־ישראל. און ער איז געקומען קיין לאָנדאָן זיך באַמיען, אַז „נהריה", וועלכע ער האָט געגרינדעט אין צפון טייל פון ארץ־ישראל און וועלכע האָט געדאַרפט לויטן חלוקה־פּלאַן געהערן צו דער אַראַבישער מדינה, זאָל בלייבן אין יידישן טייל. אָבער אַפילו דאַן פלעגט סאַסקין קומען אין נ.צ.א.־ביוראָ פיל מאָל, כאָטש ער האָט געוווּסט אַז זשאַבאָטינסקי איז דער הויפּט־קעמפער קעגן דער שטרעבונג אָפּצורייסן פון ארץ־ישראל דעם גרעסטן טייל פון איר טעריטאָריע.

ריכאַרד ליכטהיים פלעגט נישט קומען אָפט קיין ענגלאַנד. אין די לעצטע יאָרן פאַר דער מלחמה, האָבן מיר אים געזען נאָר איינמאָל, ווען ער איז געפאָרן אין שליחות פון קרן־היסוד קיין רומעניע. דורכפאָרנדיק לאָנדאָן, איז ער געקומען צו זשאַבאָטינסקין און לאַנג געזעסן ביי אים.

ביי דעם געשפּרעך זענען זיי געווען אליין. די חברים פון רומענישן הצה״ר, וועלכע האָבן אין זייער לאַנד געהערט ליכטהיימס רעדעס פול מיט די שאַרפסטע אָנגריפן קעגן הצה״ר און בית״ר, האָבן נישט געקענט פאַרשטיין ווי האָט געקענט אַריינטרעטן אַזאַ ענדערונג אין א מענטשן, וועלכער איז אמאָל געווען פון די גרינדער און הויפּט־זיילן פון שטאַטס־ציוניזם.

די קאָרעספּאָנדענץ צווישן זשאַבאָטינסקין און ליכטהיימען איז גע־ווען א אָפּטע און געשריבן אין א פאַמיליע־טאָן. דער אינהאַלט פון די בריוו האָט עדות געזאָגט וועגן אן אַלטער אינטימער פריינדשאַפט צווי־שען זיי. ליכטהיים האָט אין איין בריוו געזאָגט, אַז „זייער שיידונג פון דער געמיינזאַמער ציוניסטישער אַרבעט איז געווען דער שמערצלעכסטער קלאַפּ וואָס ער האָט באַקומען אין לעבן". ראש־בית״ר פון זיין זייט האָט געשעצט ליכטהיימען און באַדויערט וואָס דער גלענצענדער אינטעלעקטו־עלער און אָרגאַניזאַציאָנעלער כוח איז פאַרלוירן געגאַנגען (ליכטהיים איז נאָך אין 1921 געווען א מיטגליד פון דער ציוניסטישער וועלט־עק־זעקוטיווע). זייט ער האָט פאַרלאָזן די רעוויזיאָניסטישע באַוועגונג, האָט ער „געוואַנדערט" פון איין פּאַרטיי אין דער צווייטער. ער איז נישט פאַר־בליבן ביי די „יידנשטאַטלער", נאָר אַוועק צו די אַלגעמיינע ציוניסטן־גרופּע א', נאָכהער — צו „עליה חדשה", ביזן אָנקומען צו די פּראָגרע־סיווע ציוניסטן.

מיט פּראָפ. חיים ווייצמאַן

אמאָל, איידער ס'איז געקומען צום גרויסן קאָנפליקט אין ציוניזם, זע־נען די פּערזענלעכע באַציאונגען צווישן די פאַמיליעס פון ווייצמאַן און זשאַבאָטינסקי געווען זייער פריינטלעכע. נאָר זייט ס'האָט זיך געעפנט א תהום אין דער פּאָליטיק פון ביידע שטאַטסמענער, זענען זיך זייערע וועגן אויך פּערזענלעך צעגאַנגען. אין די לעצטע יאָרן, טראָץ דעם וואָס זיי ביי־דע האָבן געוווינט אין איין שטאָט, אין לאָנדאָן, האָבן זיי אויפגעהערט

זיך צו באַגעגנען. זעלטן האָט מען זיך געטראָפן, די וועלכע זענען אָנוועזנט געווען ביי זשאבאָטינסקים אויפטריט פאַר דער קעניגלעכער קאָמיסיע פון פיל אין לאָרדן־הויז אין פעברואַר 1937 און האָבן דאָרט געטראָפן אויך מאדאם וויערא ווייצמאַן, (די פרוי פון פרעזידענט פון ישראל) האָבן זיך זייער געוואונדערט. נאָך גרעסער איז געווען די פאַרוואונדערונג ווען מ׳האָט זיך צוגעקוקט צו דער ווארימקייט ביי דער באַגעגניש צווישן מאדאם ווייצמאַן מיט זשאבאָטינסקין און זיין פרוי. א סענסאַציע פאַר די רעפּאָרטערן איז געווען וואָס מאדאם ווייצמאַן האָט שפּאַצירט מיט זשאבאָטינסקין אין קאָרידאָר פון לאָרדן־הויז פאַרן אָנהויב פון דער זיצונג און האָט אים געהאַלטן געאָרעמט. דאָס איז פאַר זיי געווען א גרעסערע סענסאַציע ווי זיין רעדע אין וועסטמינסטער־פּאַלאַץ.

די לעזער, וועלכע וועלן זיך דערמאָנען אין זשאבאָטינסקים ווערטער אין „דער געשיכטע פון יידישן לעגיאָן", ווו ער דערמאָנט ווייצמאַנען מיט פריינטשאַפט און דאַנקבאַרקייט, ווייל פון אַלע מנהיגים פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע איז ד"ר ווייצמאַן געווען דער איינציקער וואָס האָט אין 1916־1917 נישט באַקעמפט דעם לעגיאָן־פּראָיעקט און אפילו אים געהאָלפן אין א געוויסער מאָס — וועלן זיך זיכער וואונדערן וואָס ס׳איז געקומען צו פולשטענדיקן איבעררייס פון די באַציאונגען צווישן די ביידע פערזענלעכקייטן. אָבער די טיפע פּאָליטישע חילוקי־דעות האָבן געבראַכט צו א פּערזענלעכע פאַרפרעמדקייט. ד"ר ווייצמאַן, וועלכער איז געשטאַנען אין שפּיץ פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע, האָט געזען מיט זאָרג דעם וואוקס פון די אָפּאָזיציאָנעלע שטרעבונגען צו זיין פּאָליטיק און האָט מיט רעכט געזען אין זשאַבאָטינסקין דעם הויפּט־שולדיקן. ווען ד"ר לעאָ מאָצקין, דער פרעזידענט פון די ציוניסטישע קאָנגרעסן, איז געשטאָרבן, האָט זשאבאָטינסקי דערציילט אן אינטערעסאַנטן עפּיזאָד, וועלכער שילדערט דעם אָנפאַנג פון ווייצמאַנס קאַמף קעגן דעם פירער פון דער אָפּאָזיציע. אויפן ווינער ציוניסטישן קאָנגרעס אין 1925 האָט ד"ר ווייצמאַן געזאָגט אין אַ רעדע די ווערטער, וועלכע זענען נאָכהער אַזויפיל קאָמענטירט געוואָרן" «The political situation is satisfactory» (דאָס הייסט: „די פּאָליטישע לאַגע איז צופרידנשטעלנד").

דער פרעזידענט פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע האָט גענומען אין שוץ הערבערט סעמועלס אדמיניסטראַציע און איר געטיילט שבחים. איין דעלעגאַט איז אויפגעשטאַנען אויף יענעם קאָנגרעס און געגעבן א צעשמעטערנדיקן קריטיק קעגן לויב־געזאַנג פאַרן הויך־קאָמיסאַר פון יידישער אָפּשטאַמונג, וועלכע האָט פאַרזייט די קערנער פון דער אַנטי־

יידישע מאנדאט־רעגירונג. ד״ר ווייצמאַן האָט זיך זייער אויפגערעגט און האָט אין מיטן פון זשאַבאָטינסקיס רעדע א פרעג געטאָן אויפן קול דעם קאָנגרעס־פּרעזידענט, דעם פאַרשטאָרבענעם ד״ר מאצקין: וועמען רעפּרעזענטירט דער דעלעגאַט? מאצקין האָט זיך זאָפאָרט אויפגעשטעלט און געענטפערט די שטאָלצע תשובה, וואָס איז פון דאַן געוואָרן א סימבאָל: „דער דעלעגאַט, ה׳ זשאַבאָטינסקי, רעפּרעזענטירט ארץ־ישראל״.

דאָס איז געווען דער אָנהויב, און פון דאַנען — אין די שפּעטערדיקע 15 יאר — איז דער קאַמף געוואָרן אַלץ העפטיקער און העפטיקער.

זייט 1935 האָבן זיי זיך געטראָפן פּערזענלעך נאָר צוויי־דריי מאָל. ביי די באַגעגנישן האָבן זיי געשמועסט וועגן פאַראייניקן אַלע נאַציאָנאַלע כוחות פאַר א געמיינזאַמער אָנשטרענגונג זיך קעגנצושטעלן דער אַנטי יידישער פּאָליטיק פון דער בריטישער רעגירונג. אין א רעדע, וואָס ער האָט געהאַלטן אין 1939, האָט זשאַבאָטינסקי דערציילט: „אין יוני 1936, אין די ערשטע חדשים פון אראבישן טעראָר אין לאַנד, האָב איך זיך געווענדעט צו ד״ר ווייצמאַנען מיט א בריוו אין וועלכן כ׳האָב אים אויסגעדריקט די מיינונג, אַז אין דער איצטיקער צייט איז ווינטשנסווערט, און אפשר איז עס א פליכט, צו פּרווון שאַפן א געמיינזאַמען פראָנט פון יידנטום. אַלס רעזולטאַט פון דעם בריוו האָבן מיר זיך געטראָפן, פאַרבראַכט צוזאַמען אייניקע שעה אין פריינטלעכקייט און פון פאַרשלאָג איז גאָרנישט ארויסגעקומען!״.

***

אין דער תקופה איז אפילו זייער בריוו־אויסטויש געווען א זעלטענער. בלויז צוויי מאָל זענען אָנגעקומען בריוו פון ד״ר ווייצמאַנען.

ס׳ערשטע מאָל האָט ער איבערגעשיקט זשאַבאָטינסקין — דאָס איז געווען אין 1937 — א זייער גרויסן בריוו (10 זייטן) געשריבן אין א שלעכטן רוסיש, וועלכן דער דאמאָלסטיקער פּרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ האָט באַקומען אריינגייענדיק אין חיפה׳ר פּאָרט אויף זיין צוריקוועגס פון ארץ־ישראל קיין לאָנדאָן. ווי ד״ר ווייצמאַן האָט דערקלערט אין באַגלייט־בריוו, האָט אים אימיצער דערלאַנגט דעם בריוו איידער ער איז ארויף אויף דער שיף. אין דאָזיקן בריוו האָט דער שרייבער אין א פּרימיטיוון פאָרם, דורכגעפירט א קריטישע אנאַליזע פון דער פּאָליטישער טעטיקייט פון אַגענץ־פּרעזידענט. אים באַשולדיקט, אַז ער איז פאַראַנטוואָרטלעך פאַר די דורכפאַלן פון ציוניזם און אייניקע שורות פון בריוו האָבן געקלונגען ווי א

פּערזענלעכע דראַנג. האָט ווייצמאַן איבערגעשיקט זשאַבאָטינסקין דעם בריוו, און צוגעשריבן: „זיי אַזוי גוט, לייען דעם אינהאַלט פון בריוו וואָס כ'האָב באַקומען. זע ווי מ'דראָט מיר"! אין רוסישן בריוו פון אַנאָנים איז נישט געווען קיין ווונק פון אַנדייטונג, אַז דער שרייבער איז אַ מיטגליד פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי. אָבער ווער קען עס קריטיקירן די פּאָלי־טישע טעטיקייט פון פּרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ, אויב נישט קיין רעוויזיאָניסט?

זשאַבאָטינסקי האָט צוריקגעשיקט דעם בריוו און צוגעשריבן אַ פּאָר ווערטער בזה הלשון: „איך באַקום צענדליקער בריוו, וואָס זענען פול מיט דראָאונגען קעגן מיר און כ'ליג נישט אויף זיי קיין אַכט. כ'האָב אַפילו געגעבן אַן אינסטרוקציע מיין סעקרעטאַר ער זאָל מיר גאָרנישט דערציילן וועגן דראָאונגס־בריוו, וועלכע קומען אָן אויף מיין אַדרעס זייער אָפט פון פאַרשידענע זייטן".

און ווירקלעך, מ'האָט זשאַבאָטינסקין פיל מאָל געדראָט נישט נאָר מיט בריוו, נאָר אויך מיט די הענט. ביי זיינע אָפטע באַזוכן אין די מזרח־אייראָפּעאישע לענדער זענען געמאַכט געוואָרן פיל פּרוון אָנצופאַלן אויף אים. בשעת דעם אַרלאָזאָראָוו פּראָצעס האָבן מיטגלידער פון די לינקע פּאַרטייען אין פּוילן איינמאָל געשאָסן אויף אים. צום גליק, נישט גע־טראָפן. און וואָס איז נוגע בריוו, ווען קען אויסרעכענען זייער צאָל. אַ גאַנ־צע אויסשטעלונג פון דראָאונגס־בריוו, שוין נישט רעדנדיק וועגן זידלע־רייען און באַשמוצונגען פון ערגסטן סאָרט, וואָלט מען געקענט מאַכן. אָבער ער האָט זיך דערפון קיינמאָל גאָרנישט געמאַכט און זיי נישט גע־ווידמעט די מינדסטע אויפמערקזאַמקייט. ווייל ער האָט נישט מורא גע־האַט פאַר קיין אַטענטאַט און קיינמאָל זיך נישט געהיטן. ווען זיינע מיט־אַרבעטער האָבן טיילמאָל אויסגעדריקט פאַר אים זייער זאָרג און געוואָלט אָננעמען וועלכע ס'איז פאָרזיכטיקייטס־מיטלען, האָט ער געלאַכט פון זייער פּחד. איינער אַליין פלעגט ער אַרומגיין אין די גאַסן פון לאָנדאָן און פּאַריז און אַפילו אין וואַרשע ווו ער האָט געהאַט פיל פיינט, וועמענס מוחות זענען פאַרסמט געוואָרן מיט שנאה צו אים, האָט ער זיך קעגנ־געשטעלט דעם ווילן אים צו געבן אַ שומר. ווען ער האָט געהאַט אַ גע־לעגנהייט, האָט ער אויך אין וואַרשע שפּאַצירט איינער אַליין איבער די גאַסן.

צוויי מאָל איז מען אים באַפאַלן און מ'האָט אים געוואָלט שלאָגן. אין 1929 ביי אַ סעסיע פון אסיפת־הנבחרים אין תל־אביב, און אין 1933 — אין קאָרידאָר פון ציוניסטישן קאָנגרעס־בנין אין פּראַג, ווען ער איז

ארויס פון קאָנגרעס־זאַל אין זיין פרויס באַגלייטונג, האָבן אים ארומ־גערינגלט „דזשענטעלמענער", אים געשטויסן און אויפגעהויבן הענט אויף אים. ער האָט זיך נישט צוריקגעצויגן, ווייל ער איז שטענדיק געווען אומדערשטראָקן.

⁂

א צווייט מאָל איז געקומען פון ד"ר ווייצמאַנען א בריוו, אין פעברואר 1937, דריי טעג נאָך זשאַבאָטינסקיס עדות פאר דער קעניגלעכער קאָמיסיע אין לאָרדן־הויז, ווו די פארשטייער פון ענגלישן פאָלק האָבן געהערט די שטאָלצע שטימע פון יידישן געוויסן. אין יענע טעג איז גראד אויסגעפאַלן דער 20־טער יאָר־טאָג פון דער שאפונג פון יידישן לעגיאָן. א ספּעציעלער קאָמיטעט, פון יידן און ענגלישע שטאַטסמענער, וועלכע האָבן געהאָלפן אין דער גרינדונג פון לעגיאָן, האָט ארגאַניזירט א באַנקעט לכבוד דעם יובילײ אין „טראָקאַדעראָ" רעסטאָראַן. טעאָרעטיש איז דער באַנקעט נישט געווען לכבוד זשאַבאָטינסקין, נאָר לכבוד דעם יידישן לעגיאָן, און די רעוויזיאָניסטישע פארטיי האָט זיך בכלל נישט באַשעפטיקט מיטן אָרגאַניזירן דעם אָוונט. אין אָרגאַניזיר־קאָמיטעט זענען געווען צווישן אַנדערע דער יידן־פריינט, פּאַלאַמענט־מיטגליד יאשיה וועדזשוואָוד און קאָלאָנעל פּעטערסאָן, און מיט רעדעס זענען דאָרט אויפגעטרעטן מיניסטער לעאָפּאָלד עמערי און פעלדמאַרשאַל סער פיליפּ טשעטוואָוד.

צו דעם עלעגאַנטן באַנקעט זענען איינגעלאַדן געוואָרן איניקע הונדערט פּערזאָן, די „סמעטענע" פון ענגלישן נאַציאָנאַלן יידנטום און ענגלענדער, פריינט פון ציוניזם. זעלבסטפארשטענדלעך האָט דער קאָמיטעט אויך איינגעלאַדן ד"ר און מאַדאַם ווייצמאַן. דער פּרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ איז איינגעלאַדן געוואָרן קודם כל, ווייל דאָס איז געווען אַן אַלגעמיין ציוניסטישע פייערונג — וועלכער מענטש וועט עס פארלייקענען די ציוניסטישע באַדייטונג פון דער לעגיאָן שאַפונג? און צווייטנס ווייל, ווי אויבן געזאָגט, ד"ר ווייצמאַן איז געווען פון די ווייניקע וועלכע האָבן געהאָלפן זשאַבאָטינסקין אין דאָזיקן ווערק. אָבער ווייצמאַן האָט פארשטאַנען, אז די פייערונג וועט ממילא פארוואַנדלט ווערן אין א מאַניפעסטאַציע לכבוד דעם שעפער פון לעגיאָן, דעריבער האָט ער אין פריַמאָרגן פון באַנקעט־טאָג געשיקט זשאַבאָטינסקין א פּערזענלעכן בריוו, א זייער פריינטלעכן, אין וועלכן ער האָט געבעטן אנטשולדיקונג אין זיין

פרוים און אין זיין נאָמען, וואָס ער קען נישט קומען היינט צום באַנקעט, ווייל „ער מוז דרינגענד נאָך היינט אַרויספאָרן אין א וויכטיקער אַנגעלעגנהייט קיין פאַריז".

נאָך דעם זעלבן טאָג האָבן מיר זיך איבערצייגט, אז דאָס איז אויף אן אמת געווען א „דיפּלאָמאַטישע רייזע". אויסערדעם, 4 שעה פאַרן אָנפאַנג פון באַנקעט, ווען זשאַבאָטינסקי איז נאָך געזעסן אין ביוראָ און געאַרבעט, האָט אים טעלעפאָנירט לוידי דאַגדייל, לאָרד באַלפורס פּלימעניצע. אין טעלעפאָנישן געשפּרעך האָט זי איבערגעגעבן זשאַבאָטינסקין, אז זי האָט באַקומען אן איינלאַדונג צום היינטיקן באַנקעט לכבוד דעם יאָר־טאָג פון די יידישע לעגיאָנען און זי וואָלט זייער געוואָלט זיין אָנוועזנט. נאָר צו איר באַדויערן קען זי נישט קומען, ווייל אָט נאָר וואָס האָבן איר אירע פריינט פון גרייט־ראַסל סטריט דערציילט וועגן א „פּאַלקאָר" טעלעגראַמע פון ארץ־ישראל, אז נאַציאָנאַלע ארבעטער, וועלכע געהערן צו זשאַבאָטינסקיס פראַקציע, האָבן געבראָכן אן עקאָנאָמישן שטרייק אין א געוויסער בוי־ארבעט און ווען די מיטגלידער פון דער „הסתדרות" זענען געקומען „אויפקלערן די שטרייק - ברעכער און זיי אויפמערקזאַם געמאַכט אויף זייער אומאַנשטענדיקער שטעלונג", זענען די בית"רים זיי באַפאַלן מיט שטיינער און שטעקנס און שווער פאַרוואונדעט איינציקע ארבעטער און איין „הסתדרות"־מיטגליד ראַנגלט זיך מיטן טויט".

ס'האָט לאַנג נישט געדויערט און לוידי דאַגדייל האָט זיך איבערצייגט אז די גאַנצע „טעלעגראַמע" איז אויסגעזויגן פון פינגער. נאָר כדי זי זאָל נישט קומען צום באַנקעט, האָבן איר די פריינט אין דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע דערציילט א מעשה וועגן „זשאַבאָטינסקיס מענטשן, די שטרייק־ברעכער און מערדערס" און דעריבער דאַרף זי מיט אים נישט זיצן אין איין געזעלשאַפט, און באַזונדערס אים נישט אָפּגעבן קיין כבוד.

לוידי דאַגדייל איז געקומען, און פיל ענגלישע און יידישע פּערזענלעכקייטן און מיטגלידער פון דיפּלאָמאַטישן קאָרפּוס, אָבער די ציוניסטישע פירערשאַפט האָט באָיקאָטירט. בלויז דער לאָנדאָנער קאָרעספּאָנדענט פון „פּאַלקאָר" איז געקומען.

ד"ר וויצמאַן איז „געווען אין פאַריז" דעם אָוונט.

ווען זשאַבאָטינסקי איז געשטאָרבן, האָט אים ד"ר וויצמאַן מספּיד געווען אין א ספּעציעל צונויפגערופענער זיצונג פון דער עקזעקוטיווע אין לאָנדאָן; אין יענער רעדע האָט ד"ר וויצמאַן געזאָגט צווישן אַנדערש:

„מיר זענען זיך דאָ צוזאַמענגעקומען צו טרויערן אויפן טויט פון איינעם פון די גרעסטע יידן און באַגייסטערטע ציוניסטן. זשאַבאָטינסקי איז

געווען פאַרטאָן אין אַ וויכטיקער אַרבעט אין אַמעריקע און קאַנאַדע. און ווי זיין שטייגער, קיינמאָל האָט ער זיך נישט געשוינט. אונדזער מיטגע־פיל פאַר זיין פרוי און זון. זיין פרוי האָט געטראָגן מיט שטאָלץ די לאַסט פון זיין קאָמפּליצירטן און פיל־פאַרביקן לעבן.

פון ערשטן מאָמענט זייט ער איז דערשינען איז קלאָר געווען, אַז אַ מעכטיקע פּערזענלעכקייט און אַן אויסגעצייכנטער מענטש איז צוגע־טרעטן צו אונדז. איך האָב נישט בדעה אויסצורעכנען די פיל טאַלענטן און אייגנשאַפטן פון וולאַדימיר זשאַבאָטינסקי. כ׳וועל זיך בלויז באַגרע־נעצן מיטן זאָגן, אַז ער איז געווען באַשאָנקען מיט פעאיקייטן פיל העכ־ערע פון אַ געוויינלעכן בשר־ודם.

ס׳איז באַזונדערס נויטיק צו רעדן וועגן זשאַבאָטינסקיס ציוניסטי־שע טעטיקייטן. כ׳האָב נישט קיין צווייפל, אַז אים האָט באַהויכט איין גרויסער אידעאַל: דער ווילן צו זען די לייזונג פון יידן־פּראָבלעם וואָס פריער, אפשר אפילו אין זיינע טעג. און אין דער פראַגע פון טעמפּאָ און שנעלקייט פון רעאַליזירן די דאָזיקע שטרעבונג, זענען זיינע מיינונגען ראַ־דיקאַל אַנדערע פון די מיינונגען פון די אַלע מענטשן, וועלכע האָבן אים נישט געקענט נאָכגיין אין זיינע באַמיאונגען צו דריקן אין דער ריכטונג פון אַ יידישער מדינה פון ביידע זייטן ירדן.

„ווען ס׳איז געקומען די תקופה פון רעאַליזאַציע איז זשאַבאָטינסקי געוואָרן אומגעדולדיק וועגן דער שנעלקייט, מיט וועלכע ס׳האָט זיך באַ־וועגט די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע. ער איז אויפגעגעסן געוואָרן דורך אַ הייליקן פייער. לויט זיין מיינונג, האָט דאָס פאָלק געהאַט נאָר אַ קורצע צייט, אין וועלכער מ׳קען פאַרווירקלעכן דעם פּלאַן. אפשר איז די זאַך אַזוי און אפשר נישט. די געשיכטע וועט אַרויסגעבן דעם אורטייל, ווער פון אונדז ביידע איז גערעכט געווען. צי ער מיט זיין אומגעדולד, צי מיר — מיט אונדזער לאַנגזאַמען וועג".

די ווערטער האָט דער דאַמאָלסטיקער פּרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ געלאָזט פאַלן אין אויגוסט 1940. דאָס איז געווען דער ערשטער יאָר פון דער שרעקליכער וועלט־מלחמה. די היסטאָריע האָט נישט געלאָזט לאַנג וואַרטן אויף איר אורטייל. די פאַרטיליקונג פון זעקס מיליאָנען יידן און די אַנטשטייאונג פון דער יידישער מדינה אין בלוט און שווערד האָבן באַוויזן, אַז דער אומגעדולדיקער זשאַבאָטינסקי, וועלכער האָט גע־איילט, אַז ס׳איז נישטאָ קיין סך צייט, איז גערעכט געווען. און וואָלט מען געגאַנגען אויפן וועג פון ד״ר ווייצמאַן — ווי ער האָט אַליין געזאָגט אין אויבנדערמאָנטן הספד — אויפן לאַנגזאַמען וועג פון בויען הייזער, ברענ־

געןקיה, און אריינפירן עולים אין ארץ־ישראל טראַפּנווייז, וואָלט ער נישט געהאַט די גרויסע זכיה צו זיין דער ערשטער פּרעזידענט פון דער אומאָפּ־הענגיקער ישראל־רעפּובליק.

מיט בן־גוריון

זשאַבאָטינסקי האָט געהאַט א „שוואַכקייט" פאַר די סאָלדאַטן פון יידישן לעגיאָן. ער האָט זיי אַלע ליב געהאַט, אפילו די וועלכע זענען אין משך פון יארן געוואָרן זיינע פאַרביסנסטע קעגנער. ער האָט פאַר זיי געזאָרגט און גרייט געווען אַלץ פאַר זיי צו טאָן. פאַר זייער גונסטן האָט ער נישט געשוינט נישט זיין צייט און נישט זיין כבוד. זאָגאַר אויף די, וועלכע זענען געוואָרן זיינע פּערזענלעכע שונאים, האָט ער נישט געטראָגן קיין שפּור פון שנאה אין הארצן. אויף אַלע זייערע פעלערן האָט צוגע־דעקט זיין ליבע צו די עטלעכע טויזנט, וועלכע זענען געשטאַנען הינטער אים אין די גורל'דיקע טעג און זיך צוזאַמען מיט אים מאָביליזירט אין לעגיאָן.

דאָ שטעקט דער שליסל צו זיין באַציאונג צו בן־גוריונען, וואָס האָט אויך געדינט אלס סאָלדאַט אין יידישן לעגיאָן. כ'דערמאָן מיך א פאַל. אין ראש בית"רס הויז אין פאַריז איז געזעסן א גרופּע יונגע מענטשן (דאָס איז געווען אין 1935), און זיי האָבן געשמועסט וועגן באַציאונג פון די אגענץ ־ פירער צום בית"ר. אין שמועס האָט זיך איינער ארויס־געכאַפּט מיט א באַליידיקנדן וואָרט אויפן חשבון פון מפא"י־פירער. זשאַ־באָטינסקי האָט זאָפאָרט איבערגעריסן זיין יונגן פריינט מיט א באַמער־קונג „איך בעט נישט צו באַליידיקן ה' בן־גוריון. ער האָט דאָך געדינט אין לעגיאָן"!

אין בן־גוריונס באַציאונג צו זשאַבאָטינסקי איז נישט געווען קיין סטאַביליטעט. דאָס האָט שליסלעך אָנטשפּראָכן זיין כאַראַקטער. ס'איז גע־ווען א געמיש פון ליבע און שנאה. צייטנווייז האָט ער זשאַבאָטינסקין

פיינט געהאט, אים געשאָלטן און געזידלט עפנטלעך און אויסגערעדט אויף אים כל דבר אסור. און מאנכעסמאָל האָט ער באַהאַנדלט דעם גרינ־דער פון לעגיאָן מיט טיפן רעספּעקט און פיל סימפּאַטיע.

אין דער תקופה פון שנאה און כעס האָט בן־גוריון אין א רעדע, אויף א מאסן־פארזאמלונג, אָנגערופן זשאַבאָטינסקין מיטן נאָמען „וולאַ־דימיר היטלער". דאָס איז געווען אין די יארן 1932 ־ 1931, ווען די באַ־ציאונגען צווישן די פּארטייען אין ציוניזם זענען געווען זייער אָנגעצויגן. אין נאָוועמבער 1932 האָט דער פירער פון מפא"י צענויפגערופן א פּרע־סע־קאָנפערענץ, וועלכע איז אינגאנצן געווען געווידמעט דער פּערזענלעכ־קייט פון זשאַבאָטינסקין. ביי דער געלעגנהייט האָט בן־גוריון געהאלטן א רעדע אין וועלכער ער האָט מבטל־געמאכט כעפרא דאַרעא די גאנצע גרויסקייט פון עכו־ארעסטאַנט פון 1920.

ערשטנס האָט ער געפּרוווט צו צעשטערן די „לעגענדע" וועגן זשאַ־באָטינסקין אלס שעפער פון לעגיאָן. לויט זיין דעקלאראציע, האָט נישט זשאַבאָטינסקי געשאפן דעם לעגיאָן אין ערשטן וועלט-קריג און ער האָט אויך נישט געהאט קיין שייכות צו דער „הגנה", וואָס האָט פאַרטיידיקט ירושלים אין 1920, צוליב וועלכער ער איז פאַראורטיילט געוואָרן צו 15 יאר טורמע. דעם היסטאָרישן סקאנדאַל אין 1929 אין אספּת־הנבחרים, ווען 100 דעלעגאטן זענען אויפגעשטאנען קעגן 12 זיי צו שלאָגן האָט בן־גוריון דערקלערט, אז דאָס איז געווען א רעזולטאט פון זשאַבאָטינסקיס פּראָוואָקאציע. נאכהער האָט ער „באוויזן", אז זשאַבאָטינסקי איז בכלל נישט קיין פּאָליטיקער, און צום סוף, אז ער איז געווען „פארבונדן מיט פּעטלורען".

אָבער עס זענען אויך געווען טעג ווען א כוואַליע פון ליבע און פריינדשאפט האָט ארומגעכאפּט בן־גוריונען און דאן פלעגט ער, קומענ־דיק קיין לאָנדאָן, באזוכן זשאַבאָטינסקין און אין 1934 האָט ער געשלאָסן מיט אים דעם באקאנטן אָפּמאַך קעגן געוואלט־טאטן אין ישוב.

די ערשטע זיצונגען זענען פארגעקומען אין דער אָנוועזנהייט פון עטלעכע פארשטייער פון יעדן צד. די פארהאנדלונגען האָבן זיך געצויגן אייניקע טעג און האָבן נישט געבראכט קיין רעזולטאטן. צום סוף האָבן זיך זשאַבאָטינסקי און בן־גוריון געטראָפן אליין. דאָס געשפּרעך „טעט־א־טעט" האָט געדויערט צען שעה און האָט זיך געענדיקט מיטן אונטערגע־שריבענעם אָפּמאַך.

דער הסכם איז אונטערגעשריבן געוואָרן באלד נאָכדעם ווי די באַ־

שולדיקטע אין אַרלאָזאָראָוו-מאָרד זענען פריי־געשפּראָכן געוואָרן. אין דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג זענען געווען פיל אומצופרידענע מיטן אָפּמאַך. דער אויסגאַנג פון בלוט־בלבול האָט טיף דערשיטערט דעם פּרעסטיזש פון די לינקע אין ישוב. אין דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי האָט געהערשט די מיינונג, אַז דורכן אָפּמאַך העלפן מיר אַליין די מפא"י זיך אויפצומונטערן פון שטאַרקן קלאַפּ וואָס זי האָט באַקומען מיטן פריי־שפּרעכן די באַשולדיקטע. אָבער דער פּרעזידענט פון הצה"ר האָט אויפגעקלערט אין א בריוו צו דער קאָנפערענץ פון דער באַוועגונג אין ארץ־ישראל, אין דעצעמבער 1934, פאַרוואָס ער האָט אונטערגעשריבן דעם הסכם: „פאַרנאַכלאַסיקט אויך נישט די אויפגאַבן פון רייניקן די מאָראַלישע אַטמאָספערע אין ישוב. נישט אויף געלעכטער האָב איך אונטערגעשריבן — אין אייער אַלעמענס נאָמען האָב איך אונטערגעשריבן — דעם הסכם וועלכער פאַרבאָט עקלהאַפטע מיטלען אין פּאַרטיי־קאַמף.

„לויט דעם הסכם — האָט ער געשריבן אין בריוו — טאָר מען נישט מאַכן קיין „בלבול" אין לעבן פון ישוב, אין פאַרזאַמלונגען און אין דער פּרעסע. איר דאַרפט אכטונג געבן אויף דעם, אַז קודם כל זאָל אויסגעוואָרצלט ווערן פון אונדזער לעבן יעדער זכר פון דעם בלבול, וואָס האָט עס פאַרסמט אין משך פון צוועלף חדשים. אפילו אויפן קלענסטן ווונק, וואָס רירט אָן דעם כבוד פון אונדזערע אומשולדיקע חברים, אָדער דעם כבוד פון אונדזער באַוועגונג אין צוזאַמענהאַנג מיט יענער געשעעניש, זאָלט איר רעאַגירן אָן רחמנות לויטן געזעץ וואָס איז באַשטעטיקט געוואָרן מיט אונטערשריפטן, וועלכע פאַרפליכטן יעדע פּאַרטיי און יעדע פראַקציע אין ישוב".

אין יאַנואַר 1935, ווען ס'איז פאָרגעקומען אין קראָקע די וועלט־קאָנפערענצן פון הצה"ר און בית"ר, האָט זיך פאַרשפּרייט א קלאַנג אין דער יידישער פּרעסע, אַז בן־גוריון האָט געשיקט א באַגריסונגס־טעלעגראַמע צום פּרעזידענט פון הצה"ר,, אין וועלכער ס'שטייט: „איך ווינטש דער קאָנפערענץ דערפאָלג און מיינע בעסטע ברכות, אַז זי זאָל ברענגען פּרוכטבאַרע רעזולטאַטן פאַר דער פּאָליטישער און קאָלאָניזאַטאָרישער טעטיקייט, ווי אויך צו דער פאַראייניקונג פון ביידע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס".

דאָס איז געווען איינער פון די סענסאַציעס, ווען בן־גוריון האָט געפּלאַמט מיט ליבע און זשורנאַליסטן האָבן געהאַלטן די צייט פאַר גינסטיק צו וואַרפן זשורנאַליסטישע „קאַטשקעס". ביי נאָרמאַלע פעלקער אין דער וועלט איז אַזאַ טעלעגראַמע פון איין פּאַרטיי צו דער צווייטער, אפילו צו א קעגנערישער, א געוויינלעכע דערשיינונג. אָבער אין פאַרסמטן יידישן געזעל־

שאפטלעכן לעבן איז דאָס געווען אומגלויבלעך. אין דער ידיעה איז געווען נאָר א קערן פון אמת: דעם טאָג ווען ס'האָט זיך געעפנט די וועלט־קאָנפערענץ פון הצה"ר איז אָנגעקומען פון בן־גוריונען נישט קיין טעלעגראַמע, נאָר א בריף אין דער קאָרעספּאָנדענץ וואָס האָט זיך דאָן געפירט צווישן זיי וועגן א הסכם איבער ארבעטס־באַציאונגען. אין יענעם בריוו האָט בן-גוריון אויסגעדריקט זיין ווונטש, אז „זשאַבאָטינסקי וועט שטרעבן אין דער קאָנפערענץ צו אחדות אין דער ציוניסטישער באַוועגונג, צו דער פאַראייניקונג פון אלע ארבעטער אין ארץ־ישראל און צו דער פארברייטערונג פון דער פּאָליטישער און קאָלאָניזאַטאָרישער טעטיקייט".

דער סוף פון דאָזיקן הסכם איז באַקאַנט. דער הצה"ר האָט, צוליבן ריזיקן פּרעסטיזש וואָס זיין גרינדער האָט געהאט אין אלע שיכטן פון דער באַוועגונג, באַשטעטיקט דעם הסכם. זשאַבאָטינסקי האָט נאָכאַמאָל באַוויזן, ווי גרויס איז זיין „שוואַכקייט" צו די געוועזענע לעגיאָנערן, מאַכנדיק עפנטלעך קאָמפּלימענטן בן־גוריונען, טראָץ די סעזאָנען פון זידלערייען און באַליידיקונגען. אויף דער הצה"ר ־ קאָנפערענץ אין קראָקע האָט ער געזאָגט: „איך מוז פעסטשטעלן, אַז סיי מצד ה' רוטענבערג און סיי מצד ה' בן־גוריון האָט איך געטראָפן פולשטענדיקע אויפריכטיקייט און שטאַטסמענישע פארשטענדעניש פון רעאַליטעטן. צום באַדויערן בין איך נישט זיכער, אז אלע בן-גוריונס חברים אין דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע און אין דער מפא"י־לייטונג זענען ראוי צו דער זעלבער אָפּשאַצונג".

און ווירקלעך האָט א פּלעביסציט, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן אין דער פראַגע אין „הסתדרות", דעזאַוואוירט זייער פירער און אָפּגעוואָרפן דעם זשאַבאָטינסקי — בן־גוריון הסכם. ווען דער מפא"י־מנהיג איז צוריקגעקומען קיין ארץ־ישראל, איז ער ארום אויף א טורנעע איבער די שטעט און קיבוצים און געמאַכט פּראָפּאַגאַנדע, אז זיינע חברים זאָלן באַשטעטיקן דעם אָפּמאַך. אָבער ער האָט געהאט א דורכפאַל. די מערהייט פון דער „הסתדרות" האָט געטענה'ט צו איר פירער, אז ער אַליין האָט זיי דאָך געלערנט, אז זשאַבאָטינסקי איז א פאַשיסט, אן ארבעטער־פיינט און אַ געפערלעכע סכנה פאַרן ציוניזם און פאַר סאָציאַליסטישער ברידערלעכקייט. זיינע רייד האָבן זיי אָנגענומען אין פּשוטן זין פון וואָרט און באַשלאָסן מיט אן איבערוועגנדע מערהייט: קיין שום הסכם קען נישט צושטאַנד קומען צווישן דער ארבעטער־אָרגאַניזאַציע און צווישן דער פּאַרטיי פון די „יידישע פאַשיסטן"!

בן־גוריונס פּאַרטיי־חברים האָבן אים געגעבן אן עפנטלעכן מאָראַלישן פּאַטש. טראָץ דעם, וואָס ער לעבט אין ארץ־ישראל און איז אין

פּערמאַנענטן קאָנטאַקט מיט דער סאָציאַליסטישער מחנה, האָבן זיי אים נישט געגעבן קיין קרעדיט. אָבער ער האָט נישט געצויגן קיין קאָנסעקווענצן פון דורכפאַל.

***

בן־גוריון איז געווען פריינדלעך ווען ער איז געקומען אין פּערזענלעכן דירעקטן קאָנטאַקט מיט זשאַבאָטינסקין. א באַווייז דערצו זענען זיינע בריוו, באַזונדערס דער גרויסער בריוו נאָכן אונטערשרייבן דעם הסכם.

ווי באַקאַנט, האָט זשאַבאָטינסקי נישט ליב געהאַט קיין „פאַמיליאַריטעט" אין באַציאונג צו מענטשן. ער האָט נישט פאַרטראָגן די פאָרם פון דוצן זיך און ווענדן צו מענטשן מיט „דו". אפילו צו א יונג יינגל אָדער מיידל, האָט ער זיך געווענדעט אין דריטער פּערזאָן. בן־גוריון האָט געוווסט וועגן דער דאָזיקער נייגונג זיינער. אָבער וועלנדיק געבן אן אויסדרוק צו זיינע סימפּאַטיע־געפילן צו אים, האָט ער אָנגעהויבן זיין בריוו (אין העברעאיש) מיט „טייערער זשאַבאָטינסקי...! און האָט געבעטן אַנטשולדיקונג פאַרוואָס ער ווענדעט זיך צו אים אין דער פאָרם, נישט צוליינגנדיק דעם טיטל „הער" און נישט אין דער דריטער פּערזאָן. ער טוט דאָס בלויז ווייל זיינע דאַנקבאַרקייט־געפילן און די אויפריכטיקע פריינטשאַפט באַוווגן אים אָראָפּצוואַרפן אַלע קאָנווענציאָנעלע מחיצות. דער לאַנגער בריוו איז פול מיט שבחים און קאָמפּלימענטן פאַר זשאַבאָטינסקין. פון אָנהויב ביזן סוף אַנטהאַלט ער באַגייסטערטע אויסדרוקן פאַר זיין פּערזענלעכקייט און די ציוניסטישע אמונה, וואָס ברענט אין זיין הארצן. איין זאַץ אין בן־גוריונס בריוו זאָגט: „זיי ווייסן, אז וואָס ס'זאָל אין דער צוקונפט נישט געשען אין ציוניזם, וועט מיין האַנט שטענדיק זיין אויסגעשטרעקט צו דיר אין פריינדשאַפט, איבער אַלע פּאַרטייאישע קעגנזאַצן א.א.וו. א.א.וו.".

זייער מערקווירדיק, אז ווען ער האָט געשריבן דעם דאָזיקן הארציקן בריוו, איז ער געווען פולשטענדיק אויפריכטיק.

זשאַבאָטינסקי האָט אים געגלויבט, אפשר דערפאַר וואָס ער האָט שטענדיק געגלויבט יעדן מענטשן. דער איידעלער אריסטאָקראַט האָט בכלל זיך נישט געקענט פאָרשטעלן, אז א מענטש, באַזונדערס א מענטש מיט א הויכער שטעלונג, זאָל טראַכטן אַנדערש און זאָגן אַנדערש.

דאַן איז אויפגעשווומען דער פּלאַן, נאָך דעם ווי זיי האָבן אונטער־

געשריבן דעם הסכם, אַז ביידע זשאַבאָטינסקי און בן־גוריון זאָלן פליען מיט אַן עראָפּלאַן קיין ארץ־ישראל, כדי צו דעמאָנסטרירן פאַרן ישוב און פאַר דער גאַנצער וועלט די נייע תקופה וואָס עפנט זיך אין ציוניזם. נאָר טעכנישע סיבות, וואָס מ׳האָט זיי נישט געקענט בייקומען, האָבן פאַר־מיטן אויסצופירן דעם פּלאַן. איינע פון די סיבות פאַרוואָס זיי זענען נישט געקומען צוזאַמען אין לאַנד, איז געווען בן־גוריונס מורא פאַר דער רעאַקציע פון זיינע פּאַרטיי־חברים. ער האָט זיך דערשראָקן פאַר זיין אייגענער מוט, און ער האָט געפונען אין לעצטן מאָמענט אַ תירוץ צו אַנולירן דעם פּלאַן פון געמיינזאַמען פלי קיין ארץ־ישראל, „ווייל ער דאַרף כלומרשט פאָרן פון לאָנדאָן אין אַן אַנדער אייראָפּעאיש לאַנד".

⁂

אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָט בן־גוריון צונישט געמאַכט אַלע פּרוּוון פון נייע הסכמים, וועלכע זענען איניציאירט געוואָרן דורך אַנדערע. ווער ווייסט, אפשר איז עס צוליב דעם, וואָס די „הסתדרות" האָט אָפּגעוואָרפן זיין הסכם. אין סעפּטעמבער 1938, זיצנדיק אין לאָנדאָן, איז ער איבערראַשט געוואָרן ליינענדיק אַ יט"אַ - טעלעגראַמע, אַז „ביידע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס זענען געקומען צו אַ טענטאַטיוון הסכם פאַר קאָאָפּעראַציע אין דער פאַרטיידיקונג פון ישוב (דאָס איז געווען אין סאַמען מיטן פון די אַראַבישע אומרועְן), און אַז דער הסכם וועט אַריינגיין אין קראַפט נאָכדעם ווי דער פּרעזידענט פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע וועט געבן זיין צושטימונג צו די זיכערקייטס־פּאַראַגראַפן".

דאָ האָט דער בעל־חוב געפונען אַ געלעגנהייט אָפּצונעמען זיין אַלטן חוב. זיין הסכם מיט זשאַבאָטינסקין פאַר פיר יאָר האָט מען נישט באַשטעטיקט. צי וועט ער דערלויבן אַז אַן אַנדערער זאָל אים אונטערשרייבן? ער האָט דאַן טעלעגראַפירט צו אליהו גאָלאָמבן, דער לייטער פון דער „הגנה": „איך בין קאַטעגאָריש קעגן פאַרהאַנדלונגען און דעם פאָרשלאָג פון הסכם". און אין אַ צווייטער טעלעגראַמע: „איך באַהאַנדל עס אַלס שווערן דיסציפּלין־ברוך און וועל ציען די קאָנסעקווענצן. דער דאָזיקער אַקט איז אַ מעסער אין אונדזער פּאָליטישער טעטיקייט".

גאָלאָמב האָט אים געענטפערט: „אויב דו ווילסט פאַרמיידן, מוזטו קומען. אויב ס׳וועט קומען צו ציען קאָנסעקווענצן, וועל איך אַנולירן מיין אונטערשריפט און וועל דעמיסיאָנירן!". בן־גוריונען איז דאָסמאָל געלונגען. דער הסכם איז אַנולירט געוואָרן. אָבער גאָלאָמב האָט זיך נישט

אַנגעגעבן אין דעמיסיע אזוי ווי זיין חבר האָט נישט דעמיסיאָנירט ביי זיין פריערדיקן דורכפאַל.

דער פאַקט וואָס דווקא בן־גוריון, דער מאַן וואָס האָט אונטערגע־שריבן אַן אָפּמאַך מיט זשאַבאָטינסקין אין דער תקופה ווען ס'האָט גע־הערשט די גרעסטע שפּאַנונג אין די באַציאונגען אין ציוניזם, ווען דער תהום צווישן די פּאַרטייען איז געווען טיפער פון ים, אַז גראַד ער האָט נישט דערלאָזן צו אַ הסכם אויף פיל ענגערן געביט, האָט אַרויסגערופן פאַרווונדערונג און קאָמענטאַרן אין ברייטע קרייזן. זשאַבאָטינסקי האָט גוט געקענט די פירער ־גרופּע פון מפא"י. ער האָט זיי געקענט נאָך פון דער צייט, ווען אויך זיי האָבן געקוקט אויף אים ווי אויף דער שענסטער געשטאַלט פון יידישן פאָלק און זיי פלעגן קומען צו אים פרעגן אַן עצה. זיינע אויערן האָבן אין יענע יאָרן געהערט זייער פיל זידל־ווערטער קעגן איינעם פון די חשובסטע פירער פון „הפּועל הצעיר". ער האָט געוווסט, אַז פּערזענלעכע קנאה הערשט צווישן זיי. דער סוף פון אָפּמאַך וואָס גאָ־לאָמב האָט אונטערגעשריבן, איז געווען אַ ווייטערדיקער באַווייז, אַז אין די 15 יאָר האָבן זיך די באַציאונגען אויף דעם געביט נישט פיל געענ־דערט.

אָבער דאָס אינטערעסאַנטסטע איז געווען אַז טראָץ דעם אַלעמען האָט בן־גוריון, ווען ער איז געקומען אויף שפּעטער קיין לאָנדאָן, טעלע־פאָנירט צו זשאַבאָטינסקין און זיי פלעגן זיך יעדעס מאָל טרעפן. זשאַבאָ־טינסקי האָט אים קיינמאָל נישט פאָרגעוואָרפן זיין מאַנגל פון קאָנסעק־וועבץ און זיינע פּיינטלעכע אַרויסטריטן פון צייט צו צייט. אין איינעם פון זיינע בריוו האָט בן־גוריון אים צוגעזאָגט, אַז וואָס ס'זאָל נישט גע־שען אין ציוניזם, וועט די יידישע אַגענץ נישט מער שליסן די טויערן פון ארץ־ישראל פאַר די בית"רים און וועט נישט צורויבן זייער עליה־רעכט מיט סערטיפיקאַטן. די דאָזיקע פּייערלעכע הבטחה האָט דאָך נישט אָפּ־געהאַלטן בן־גוריונען אַ צייט שפּעטער צוצורויבן פון בית"ר די עליה־רעכט. ווען מיר האָבן אויפמערקזאַם געמאַכט דעם ראש־בית"ר אויף דער דאָזיקער סתירה צווישן פּייערלעכן שריפטלעכן צוזאָג און דעם באַשלוס פון דער אַגענץ און מיר האָבן פאָרגעשלאָגן צו ברענגען פאַר דער עפנט־לעכקייט דעם טעקסט פון בן־גוריונס בריוו, האָט ער געענטפערט: „איך וויל עס נישט טאָן! בן־גוריונס בריוו איז אַ פּריוואַטער בריוו צו מיר און איך וויל נישט מאַכן פון אים קיין געברויך. און וואָס איז נוגע בן־גור־יונען — צום באַדויערן קען מען זיך אויף אים נישט פאַרלאָזן".

אין מאַי 1939 איז אין דער רעוויזיאָניסטישער פּרעסע פאַרעפנט־

לעצט געוואָרן א ציקל פון „פּאָרטרעטן", אונטערגעשריבן ביי „אחד רשע". קיינער האָט נישט געוווּסט, אז הינטער דעם פּסעוודאָנים פון „איינער א רשע" באהאלט זיך זאב זשאבאָטינסקי. איינער פון די פעליטאָנען הייסט „בן בוליאן". ס'איז כדאי צו ציטירן א פראגמענט פון דאָזיקן פּאָרטרעט:

— „מ'דערציילט א וויץ — שרייבט „אחד רשע" — אז א באלקאַנישער גענעראל איז געשטאנען פאר א רוסישן אָפיציר, זיך געקלאַפּט מיטן פויסט אויפן ברוסט און געשריען: „מיר וועלן קעמפן ביזן לעצטן טראָפּן זשיזשע".

„זשיזשע" אין רוסיש הייסט א פליסיקייט. דעריבער האָט דער רוסישער אָפיציר געמיינט, אז דעם באלקאנישן גענעראלס כוונה איז דער לעצטער טראָפּן בלוט. און קלאַפּנדיק זיך ווייזט ער אָן אויפן ברוסט און אויפן הארץ. נאכהער איז אים קלאָר געוואָרן, אז ער האָט געהאט א טעות. דער באלקאַנישער גענעראל איז געווען א ניכטערער רעאליסט. ער האָט זיך געקלאַפּט נישט אין ברוסט, נאָר אין מאָגן. און זשיזשע אין זיין לשון הייסט זופּ.

„אויף יעדן טריט און שריט קען מען אָנטרעפן מענטשן, וואָס ווען זיי האלטן פּאטריאָטישע רעדעס, הערט זיך יעדער צווייטער ווארט אין דער רעדע ווי א דונער־קנאל, מיט שווערד און בלוט. דער אלגעמיינער איינדרוק פון אזא רעדע איז ממש דער פסוק „שופך דם האדם באדם דמו יישפך" (ווער ס'פארגיסט מענטשנס בלוט, וועט זיין בלוט פארגאָסן ווערן). מ'הערט זיך צו צו דער רעדע און מ'ציטערט. אין א צייט ארום, ווען דער מענטש באפרייט זיך כדי זיך צוצוקוקן פון דער נאָנט צום אינהאלט, ווערט אים קלאָר דער טעות זיינער. דאָס איז נישט מער ווי אן אויסערלעכער איינדרוק, א מין אויסדרוק אזא, עכסטנס א פראזעאָלאָגישע דעפיניציע. אין די אויערן קלינגט דער קלאנג „בלוט", אָבער די כוונה איז „בוליאָן".

„פון דאן שטאמט דער נאָמען בן־בוליאן. מ'טאר נישט מיינען אז דאָס איז בלויז אן אינדיווידועלער נאָמען. גראד פארקערט: דאָס איז א טיפּ, בפרט אין דער לעצטער צייט, ווען ס'איז אריין אין דער מאָדע דער מנהג צו פארטיידיקן די יידישע רעכט אין ארץ־ישראל און טרעטן מיט די פיס דעם ענגלישן ווייס - בוך, האָט זיך דער דאָזיקער טיפּ באדייטנד פארמערט. זיי פּרוכפּערן זיך און פילן אָן די גאנצע ערד. אויף יעדער טריבונע שטייען זיי. אין יעדער צייטונג פארעפנטלעכן זיי זייערע רייד. און די מעלאָדיע איז שטענדיק די זעלבע: ביזן לעצטן טראָפּן! מיר וועלן נישט לאָזן! מיר גייען צו דער עקדה! אויף קיין איין שפאן וועלן מיר נישט אָפּ-

טרעטן! די עליה וועט פֿארגעזעצט ווערן און ווי וועט זיין צו דעם, וועל־
כער וועט וואגן אונדז צו שטערן! ער שפּייט מיט פֿלאמען פייער, און דער
עכא ענטפערט „בלוט, בלוט!... און דאן ווייזט זיך פּלוצלינג ארויס, אז
דער גאנצער ענין איז נישט מער ווי א מיספּארשטענדניש. ווער האט דא
גערעדט וועגן „בלוט"? ער? זאל אים דער אויבערשטער אפּהיטן!

„בן־בוליאן איז מער ווי א טיפּ. בן־בוליאן איז אפשר א ראסע. עס
זענען דא מענטשן (ביי די גויים זענען זיי די מערהייט), אין וועמענס
אדערן עס פֿליסט ווארם אדער הייס בלוט. און ס'זענען אויך פאראן
מענטשן, אין וועמענס אדערן עס פליסט בוליאן. ס'קען זיין אז דער בול־
יאן איז זייער קאכעדיק. נישט א טעמפּעראטור פון 37 גראד, נאר פון
100 גראד. ביי אונדז איז בן־בוליאן די הערשנדע קאסטע"!

דעם דאזיקן פעליעטאן האט דער „רשע" זשאבאטינסקי אנגעשריבן
נאך פארן אויסברוך פון דער מלחמה. אלע געדענקען גוט די שטעלונג
פון דער יידישער אגענץ, אין וועמענס שפּיץ ה' בן־גוריון איז געשטאנען,
אין פארלויף פון די קריטישסטע יארן ביז דער באפרייאונג. דער פעלי־
טאן האט פיל יארן שפּעטער נישט פארלוירן קיין טראפּן פון זיין אקטו־
אליטעט.

*
**

אין געוויסע תקופות האט בן־גוריון ביי פארשידענע געלעגנהייטן
מכבד געווען זשאבאטינסקין מיט עפּיטעטן ווי „דער ארבעטער-שונא נו־
מער 1!", „דער צעשטערער פון ציוניזם"! און נאך ענלעכע. אייניקע טעג
נאך זשאבאטינסקיס טויט האט אים בן־גוריון מספּיד געווען און געזאגט
וועגן גרויסן נפטר „מיין פריינט".

איצט, ווען די דאזיקע שורות ווערן געשריבן, טרעטן מיר שוין אריין
אין דריטן יאר פון אונדזער באפרייאונג. בן־גוריון האט זוכה געווען צו
זיין דער ערשטער פּרעמיער־מיניסטער פון מדינת ישראל. זיין „פריינט"
זשאבאטינסקי האט איבערגעלאזט א צוואה, אז מ'זאל ברענגען זיינע ביי־
נער צו אייביקע רו אין דער באפרייטער יידישער מדינה בלויז לויטן באַ־
פעל פון דער יידישער רעגירונג. שוין לאנג האט דער פרעמיער - מיניס־
טער געהאט די געלעגנהייט מקיים צו זיין די צוואה פון פאטריאט, וועל־
כער האט אוועקגעגעבן זיין גאנץ לעבן פאר יידישער זעלבסטשטענדיקייט
און האט מער ווי יעדער אנדערער מאן אין אונדזער דור בייגעשטייערט
פאר דער באפרייאונג. די צוואה איז נישט אויסגעפירט געווארן, און זאב

זשאבאָטינסקי, דער שעפער פון ידישן לעגיאָן, דער פאַרטיידיקער פון ירו־שלים און ערשטער ארעסטאנט פון עכו, דער באַגרינדער פון שטאַטס־ציוניזם און לערער פון דור — ליגט נאָך אין א פרעמדער ערד. די בריטי־שע אדמיניסטראַציע האָט אים נישט ארייננעלאָזט לעבעדיקערהייט. די יידישע רעגירונג, מיט בן־גוריונען אין דער שפּיץ, ברענגט אים אפילו טויטערהייט נישט אריין אין לאנד פון די אבות.

א רעטעניש איז פאַר אונדז שטענדיק געווען בן־גוריונס אויפפירונג כלפּי זשאבאָטינסקין.

***

אויסער בן־גוריונען איז דער פאַרשטאָרבענער שעף פון דער „הגנה" געווען דער צווייטער פון די ארבעטער־פירער, וועלכע האָבן זיך באַגעגנט מיט זשאבאָטינסקין אייניקע מאָל אין די לעצטע יאָרן פאַר זיין טויט. אליהו גאָלאָמב ע"ה איז געווען „נאָכגיביקער": בן־גוריון איז נישט גע־קומען אין ביוראָ פון הצה"ר. ער פלעגט זיך טרעפן מיט זשאבאָטינסקין בלויז אין פּריוואַטע הייזער אָדער אין רעסטאָראַנס. אליהו גאָלאָמב דא־קעגן איז געקומען דירעקט אין ביוראָ אין לאָנדאָן, און דאָרט פלעגט ער זיצן און שמועסן מיט זשאבאָטינסקין לאנגע שעה'ן.

איינמאָל איז ער געקומען און געהאַט א בקשה: נאָך היטלערס אויפ־שטייג צו דער מאַכט, זענען אין דייטשלאַנד פאַרבליבן אייניקע שליחים פון מפא"י. איינער פון זיי איז ארעסטירט געוואָרן דורך דער געסטאַפּאָ. גאָלאָמב האָט געבעטן זשאבאָטינסקין ער זאָל אים געבן א רעקאָמענדא־ציע־בריוו צו ד"ר געאָרג קארעסקי אין בערלין, דעם פּאָרזיצער פון דער ציוניסטישער־רעוויזיאָניסטישער פּארטיי אין דייטשלאַנד, און פּרעזידענט פון דער יידישער קהילה, אז קארעסקי זאָל העלפן באַפרייען דעם מפא"י־שליח פון געפענגניש. ד"ר קארעסקיס נאָמען איז דאַן געווען זייער באַ־קאַנט צוליב דער וויסטער העצע, וואָס מפא"י און אירע אָפּצווייגונגען אין גלות האָבן געפירט קעגן אים, א העצע וואָס האָט געצילט צו באַ־שמוצן זיין נאָמען אין דער יידישער געזעלשאַפט (דאָס איז געווען א בלבול און פאַבריצירט געוואָרן צוליב איין סיבה: ער איז געווען א רעוויזיאָניסט!) דאָס האָט דאָך נישט אָפּגעהאַלטן גאָלאָמבן פון צו קומען צו זשאבאָטינ־סקין (אין דער העצע איז אויך געווען ארייננעמישט דער נאָמען פון גרינ־דער פון הצה"ר, ווייל די אמתע כוונה איז דאָך געווען צו קאָמפּראָמי־טירן דורכדעם זשאבאָטינסקין!) און בעטן א רעקאָמענדאַציע צום פאָר־

זיצער פון דער יידישער בערלינער קהלה. גאָלאָמב האָט דעם בריוו באַ־קומען. וואָס אָן אמת, האָבן מיר הערנדיק וועגן ענין, אויסגעדריקט אונדזער פאַרוואונדערונג פאַרוואָס ער האָט געגעבן דעם בריוו צו קאַרעס־קין. מיר האָבן אַרויסגעבראַכט אונדזער פאַרדאַכט, אַז דער בריוו קען אַמאָל דינען אַלס מאַטעריאַל פאַר פּראָוואָקאַציע קעגן דער הצה"ר־פּאַרטיי. אָבער זשאַבאָטינסקי, וועלכער האָט קיינמאָל נישט פאַרלוירן זיין סענטימענט פאַר די געוועזענע לעגיאָנערן, האָט אויך גאָלאָמבן נישט אָפּגעזאָגט זיין בקשה. אויסער דעם האָט ער בכלל געגלויבט אַז יעדער מענטש איז אַנ־שטענדיק. "איר האָט אויף יעדן איינעם אַ פאַרדאַכט"! האָט ער אונדז געזאָגט, מבטל מאַכנדיק מיט אַ שמייכל אונדזערע באַפירכטונגען.

אין דער „זיבעטער גרויסמאכט"

„איך בין א זשורנאליסט" — פלעגט זשאבאָטינסקי זאָגן. ער האָט ווירקלעך ליב געהאט דעם פאַך. ער איז געווען א מאן פון פעדער אין יעדן טראָפּן פון זיין בלוט, און זיין סימפּאטיע פאר זשורנאליסטן איז געווען א באקאנטע זאַך. צו יעדן מענטש האָט ער זיך געווענדעט מיט „הער" (אדון), נאָר א זשורנאַליסט — אפילו א שיק יינגל אין א רעדאַקציע — האָט ער טיטולירט „קאָלעגע". ער האָט זיך געפילט היימיש אין געזעלשאפט פון ציַיטונגס־מענטשן. זיין מיינונג איז געווען, אַז זשורנאליסטן זענען דער געלונגענסטער שבט אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט. אַלץ ווייסן זיי. „אַ זשורנאַליסט דאַרף מען נישט אריינשטעקן א פינגער אין מויל אריין". ער פארשטייט פון קלענסטן ווונק, פון דער מינדעסטער באוועגונג. א זשורנאליסט האָט א אָפענעם מוח, ער האָט א שנעלע תפיסה און פלינקן שכל. אין דער גאנצער וועלט געפינט א זשורנאליסט זיין אָרט אין יעדער געזעלשאפט, צווישן מלכים און אין דער „אונטערוועלט", צווישן פּרינצעסינס און דינסט־מיידלעך. ער האָט געהאט אין זינען דעם גרויסן אייראָפּעאישן און אמעריקאנער זשורנאליסט, דעם אינטעליגענטן און אָנגעשטאָפּטן מיט וויסן, דער וואָס האָט אינטואיציע און טאלענט זיך צו פילן אין יעדן ווינקל אין דער וועלט ווי ביי זיך אין דערהיים. דעם זשורנאליסט, וועלכער איז באַשאָנקען פון גאָט מיט דער אייגנשאפט פון איידעלן אוואַנטוריזם, וואָס האָט נישט מורא פאר קיין געפאר, וואָס שפּרינגט אריין אין די לעבנסבוואליעס פון א נייגונג צו „ספּאָרט", וואָס האָט ליב דאָס לעבן און טרינקט פון זיין בעכער מיט הרחבה און ברייטהארציקייט.

ער האָט זיך געזען אַלס איינער פון זיי. אויף קאָנגרעסן און קאָנפֿע־רענצן האָט ער גערן אויפגענומען זשורנאַליסטן אויף געשפּרעכן, גע־ווויצלט זיך מיט זיי און פלעגט פּעפּערן זיינע רייד, אַפילו די ערנסטע, מיט וויצן. ווען ער פלעגט אויפנעמען אויף וועלט־קאָנפערענצן אָדער ביי א באזוך אין א לאַנד די פּאָרשטייער פון דער וועלט־פּרעסע און די טע־לעגראַפן ־ אגענטורן, פלעגט ער ענטפערן יעדן זשורנאַליסט אין זיין שפּראַך. ער האָט באהערשט פיל שפּראַכן, און גוט זיי באהערשט אין שריפט און וואָרט, מיט די סובטילסטע ניואַנסן. ער האָט געקענט די ליי־טעראַטור פון די פעלקער אין זייערע אָריגינעלע שפּראַכן. ווען ער האָט זיך באנוצט מיט איינמאָל מיט פיל שפּראַכן, האָט ער עס נישט געטאָן פון קאָקעטעריע. ער האָט עס נישט באדאַרפט. אָבער מיט צייטונגס ־ מענטשן האָט ער גערעדט מיט זייערע ספּעציפישע אויסדרוקן אין זשור־נאַליסטן שפּראַך, וואָס איז א געמיש פון אוניווערזיטעט־אבסאָלווענטן־שפּראַך מיט א זשאַרגאָן פון „ציגיינערישע קינסטלער".

די זשורנאַליסטן פון זייער זייט האָבן געפילט אז ער איז א זייערי־קער. זיי האָבן אים גערן געהאַט און זיך באצויגן צו אים מיט כבוד און באגייסטערונג. מיט זייער געזונטן חוש האָבן זיי געכאַפּט פון ערשטן קאָנטאַקט אז זיי האָבן פאַר זיך א זייער גרויסע פּערזענלעכקייט. א מענטש וואָס איז אויף אַן אמת גרויס, דאַרף נישט מאַכן קיין אָנשטעל פון גדלות. זיין גרויסקייט וואַרפט זיך אין די אויגן. זי שפּראַצט ארויס פון זיין בליק, באוועגונגען, רייד און זאָגאַר פון זיינע וויצן. אַפילו די אמעריקאַנער זשורנאַליסטן, וואָס זענען די אמערסטן דעמאָראַליזירטע אין אין דער „זיבעטער גרויסמאַכט" צוליבן פרייען דעמאָקראַטישן רע־זשים אין די פאַראייניקטע שטאַטן, פאַר וועלכע דער פּרעזידענט איז נישט מער ווי „מיסטער טרומאַן", וואָס שמועסט מיט זיי כמעט יעדן טאָג פאַ־מיליאַריש און היימיש, אזוי ווי חברים, — אויך זיי זענען באצויבערט געוועזן פון זשאַבאָטינסקין.

א ניו־יאָרקער זשורנאַליסט, אַרטור מ. ברענדעל, האָט נאָכן טויט פון מנהיג אָפּגעדרוקט אין אַן אמעריקאַנער וואָכנשריפט אַן אַרטיקל „זשאַבאָטינסקי צווישן אמעריקאַנער זשורנאַליסטן". זיינע ווערטער דעקן אויף אין א פּולקאָמער פאָרם די באציאונגען צווישן אים און דער שריי־בער־וועלט:

„ניו־יאָרקער זשורנאַליסטן — הויבט אָן ברענדעל — זענען שווערע מענטשן, און נאָר א גרויסע פּערזענלעכקייט איז מסוגל צו מאַכן אויף זיי אַן איינדרוק.

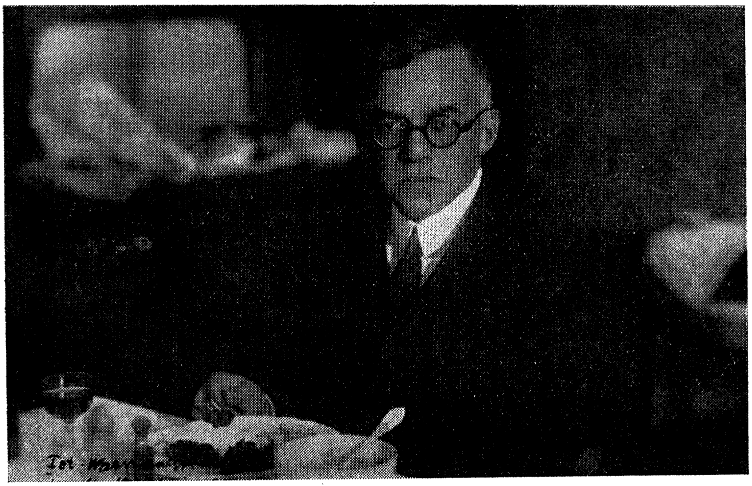

זשאַבאָטינסקי ביים שרייב־טיש.

דאָס געשעט און איבערחזרט זיך נישט איינמאָל. האָכשטאַפּלער, טרוקענע און אָן א פונק פון הומאָר, מענער וועמענס שטעלונג און פונקציע פאַרפליכטעט זיי צו מאכן אן איינדרוק, פאַלן דורך. אין דעם דורכפאַל זענען די זשורנאַליסטן נישט שולדיק, נאָר די שטאַטסמענער און עסקנים וועלכע פאַרשטייען נישט די ציימונגס־נשמה. פון אַלע קלאַסן צו וועלכע מען קען זיי פאַרגלייכן, זענען די זשורנאַליסטן די פאַרשטענדיקסטע און אמערסטן באַהאַוונטע אין אַלע לעבנס־צווייגן. פונדעסטוועגן באַציען זיך צו זיי מיט ביטול דווקא די באַרימטסטע מענטשן, וועלכע דאַרפן זיי אמערסטן האָבן.

רוזוועלט און ווילקי האָבן זיך דערוואָרבן די סימפּאַטיע פון די זשורנאַליסטן מיט זייער יושר, און באַזונדערס ווייל זיי האָבן אָפּגעשאַצט דעם פאַרנונפט פון זשורנאַליסט אַלס אינדיווידואום.

ס'איז ווערט צו באַצייכענען, אז די ציוניסטן און די יידישע מנהיגים האָבן נישט קיין גוטע באַציאונגען מיט דער קריסטלעכער פּרעסע.

דער שרייבער איז געווען פאראינטערעסירט צו זען די רעאַקציע פון דער פרעסע צו וולאדימיר זשאבאָטינסקי, דעם פירער פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאניזאציע, ווען ער איז אָנגעקומען קיין אמעריקע. אזוי ווי ער האָט נאָך פריער קיינמאָל נישט געהאַט די געלעגנהייט צו באגעג־נען זשאבאָטינסקין און האָט אים געקענט בלויז מן השמועה, האָט ער נישט געקענט וויסן ווי ס'וועט רעאגירן אויף אים די אמעריקאנער אומ־פּארטייאישע פרעסע, וואָס האָט נאָר אן אינטערעס פאר א גוטער „סטאָ־רי" פאר אירע לעזער.

כדי צו פארשטיין דעם הינטערגרונד פון באזוך, דארף מען א קוק טאָן א מאָמענט הינטער די קוליסן. דעם 10־טן מערץ 1940 איז אָנגעקו־מען די שיף אין פּאָרט. דאָס איז געווען א קורצע צייט נאָך פינלאנדס־קאַפּיטולאציע צום ברוטאלן כוח, און די גאנצע וועלט האָט אין יענע טעג גערעדט נאָר וועגן העלדן־קאַמף פון דער מוטיקער נאציע קעגן איר מעכטיקען פיינט. אזוי ווי די שיף איז געווען א בריטישע, האָבן אירע רייזענדע נישט געקענט באַקומען קיין ידיעות פון וואָס ס'איז געשען אויף דער וועלט אין די 12 טעג פון דער ים־רייזע. די רייזענדע זענען געווען אינגאנצן אָפּגעריסן פון דער וועלט. א שיפל איז ארויסגעפאָרן אנטקעגן די אָנקומער, און אין אים איז געווען א גרופּע זשורנאליסטן, מענער, וועלכע פארברענגען זייער לעבן זוכנדיק אינטערעסאנטע פּערזענלעכ־קייטן אין אָנקומענדע שיפן, און פרעגן זייער מיינונג וועגן דאָס און יענץ פון די אקטועלע געשעענישן.

גראָבהויטיקע, שווערע און מיאוסע זענען זיי. זיי זענען פאראינטע־רעסירט נאָר אין א גוטער „סטארי".

זאב זשאבאָטינסקי איז געווען א ציוניסטישער מנהיג, דעריבער האָבן זיי דערוואַרטעט אז ס'וועט שטיין פאר זיי א מאן וועלכער וועט זיי פאָרלעזן א קורצן קאָמוניקאט און נאכהער צוריק גיין לייענען דעם תּלמוד, אָדער אן אנדערן אַלטן ספר.

יאָ, זיי האָבן געוווּסט, אז ער האָט געשאפן דעם יידישן לעגיאָן. זיי האָבן געהערט פון דעם. יאָ! זיי האָבן געוווּסט אז אמאָל איז ער געווען א זשורנאליסט. זיי האָבן באַקומען גענויע אינפארמאציעס איבער אים. אָבער זיי האָבן זיך מיט אים פריער נישט געטראָפן. איצט האָבן זיי אים געזען און זענען באצויבערט געוואָרן. דאָ איז געשטאַנען א מענטש וואָס האָט זיי געפרעגט וואָס ס'הערט זיך. ס'איז געשטאַנען א מענטש וואָס האָט גערעדט מיט מוט און אָן וואַקלענישן איבער א טעמע וואָס איז אים נאָנט צום הארצן. זשאבאָטינסקי האָט זיי געמאכט פאר זיינע פארטרוי־

אונגסמענער. נישט פארגעסנדיק קיין איין דעטייל, האָט ער זיי דערציילט נאָכוואָס ער איז געקומען קיין אמעריקע. ער האָט זיי געזאָגט פאר וואָס ער קעמפט פאר א יידישע מדינה. די זאך איז זיי געפעלן געוואָרן און זיי האָבן אים געגלויבט.

דער שרייבער פון די שורות האָט נאָכהער גערעדט מיט אייניקע פון די זשורנאליסטן: אלע האָבן איינגעשטימט מיט דער מיינונג אז ס'שטייט פאַר זיי א מאַן. זיי האָבן אים פארגלייכט מיט יעדן גרויסן מנהיג אין דער וועלט. ער איז זיי געפעלן געוואָרן. אלע זשורנאליסטן — און פאר־געסט נישט, אז ס'זענען געווען צווישן זיי אויך יידן — האָבן באשטע־טיקט די מיינונג אז די צאָל פון זיינע אָנהענגער אין אמעריקע וועט שנעל וואקסן.זשאבאָטינסקי לעבט אין א פרעמדער וועלט. ער איז א ייד. אָבער זיי האָבן אים אויפגענומען ווי איינעם פון זייערע, ווייל ער האָט גע־האט די נאטירלעכע שטאָלץ און איידלקייט, וועלכע זענען אָן ספק גע־ווען אן אייגנשאפט פון די יידן, ווען זיי זענען נאָך געווען א גרויסע נא־ציע.

די ענגלענדער שעצן אָפּ יעדן מענטש לויטן אופן, ווי ער טוט אָן דעם זשאקעט צום אָוונט־ברויט. זשאבאָטינסקי האָט שטענדיק אויסגע־האלטן דעם עגזאמען.

צוויי טעג נאָך זיין אָנקומען איז ער איינגעלאדן געוואָרן אלס ערן־גאסט צו אן אויפנאמע אין הויז פון הער און פרוי גונטער (דער בארימ־טער אמעריקאנער ליטעראט־זשורנאליסט, דער אויטאָר פון די ביכער „אין אייראָפּע", „אין אזיע" און „אין לאטיין אמעריקע"). אין דער אויפ־נאמע האָבן זיך באטייליקט די גרעסטע לייט פון דער פרעסע־וועלט.על־מער דייוויס, ערנסט מאירס, הארי עלמער בערנס, קווינסי האו און ל. פ. פערטאן זענען געווען צווישן די איינגעלאדענע. אלע אינטעלעקטועלע. אלע זענען דורכגעגאנגען די שבעת מדורים פון לעבן און אלע זענען שטייף ווי שטעקנס. און ווידער זענען די געסט פון גונטערס הויז גע־ווען גרייט אלץ צו טאָן, כדי צו העלפן זשאבאָטינסקין. לעמועל פערטאן (פון די גרעסטע זשורנאליסטן אין אמעריקע) האָט אויך געמאכט אן אויפנאמע פאר אים. ער האָט איינגעלאדן אנדערע געסט. די מענטשן, ליבעראלן, פארנינפטיקע, וועלכע קענען גוט די דרכים פון לעבן, האָבן זיך צוגעהערט און זענען באצויבערט געוואָרן. זיי זענען באצויבערט גע־וואָרן דורך א מעכטיקער פערזענלעכקייט, א גרויסע געשטאלט. אפשר איז אין אונדזער תקופה נישטאָ קיינער, וואָס קען פארנעמען זיין פלאץ. זשאבאָטינסקי איז געווען א איינציקארטיקע דערשיינונג!

פיל יארן איז ער אַרומגעפּאָרן פון לאַנד צו לאַנד, געגעסן אין פרעמ־דע ערטער און געשלאָפן אין פרעמדע בעטן. ער האָט גערדארפט אָפּהיטן אַ דיעטע. אָבער ער איז געווען מענטשלעך. ביי איין אויפנאַמע האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן מענטשן, ביי וועמען פּלוידעריי איז געווען זייער לעבנס־אינהאַלט, און זיי האָבן געפונען אין זשאַבאָ־טינסקין אַ מאַן, וואָס איז מער באַהאַרצט פון זיי. ער האָט געהאַט אַ מענטשלעכן געפיל און אַ חוש פון הומאָר.

דעם ערשטן טאָג נאָך זיין אָנקומען האָט ער געמיינט אַז אַזוי ווי ער איז נישט באַקאַנט אין אַמעריקע, וועט זיך די פרעסע צו אים באַציען פיינטלעך. מיר האָבן געבעטן זשורנאַליסטן אַרויסצוזאָגן אָפנהערציק זייער מיינונג וועגן זשאַבאָטינסקין. אייניקע מענטשן, וועלכע זענען איינ־געלאַדן געוואָרן צו טיי, האָבן זיך געוווּנדערט אויף דער העזה. איין זשור־נאַליסט האָט זיך גאַרנישט צעמישט און ער האָט אָפן געזאָגט אַז זאב זשאַבאָטינסקי איז אַ גוטער מאַטעריאַל פאַר ידיעות, און מ׳קען שרייבן איבער אים אַ גוט אַרטיקל.

און איבער אַלץ: ער האָט זיך באַצויגן צו זשורנאַליסטן ווי צו פאַר־שטענדיקע מענטשן, דעריבער האָבן זיי אים גערן געהאַט. מיט אַנדערע ווערטער — האָט דער זשורנאַליסט געזאָגט — ער האָט זיך באַצויגן צו אונדז ווי צו מענטשן און נישט ווי צו מייז. אַלע האָבן געלאַכט, און פון דאַן אין אַוועק זשאַבאָטינסקים פּחד זיך צו טרעפן מיט דער אַמעריקאַ־נער פרעסע. אפילו די יידישע פרעסע, וואָס האָט זיך מערסטנטייל באַצויגן פיינטלעך צו אים און צו זיין באַוועגונג, האָט נישט געקענט שעדיקן זיי־נע גוטע באַציאונגען מיט דער פרעסע.

אַ געוויסע צייט פאַר זיין טויט האָט ער זיך באַגעגנט מיט אַ באַ־רימטן קריסטלעכן אויטאָר, אַ שרייבער פון אַרטיקלען, וועלכע דרוקן זיך טעגלעך אין דער פרעסע. דער מאַן האָט געוואָלט אַז זשאַבאָטינסקי זאָל אויפטרעטן מיט אַ רעפעראַט פאַרן זשורנאַליסטן־פאַרבאַנד און די אַרבעטער פון דער אַמעריקאַנער פרעסע. ער האָט אונטערגעשטראָכן אַז דער פאַרבאַנד וועט זיך מיט אים זייער פאַראינטערעסירן און אים פיל העלפן פאַרן ציוניזם. דער אַמעריקאַנער ליטעראַט האָט אויסגעאַרבעט אַ ליסטע פון ביכער, וועלכע ער האָט אים פאָרגעשלאָגן צו לייענען און איז אַוועקגעפאָרן קיין וואַשינגטאָן, כדי צו אָרגאַניזירן פאַר זשאַבאָטינסקין אַודיענצן ביי פאַרשידענע שטאַטסמענער. דאָס אַלץ האָט דער שרייבער געטאָן לויט זיין אייגענער איניציאַטיוו, אפילו די אויסגאַבן האָט ער געדעקט פון זיין קעשענע. אַזוי איז זאב זשאַבאָטינסקי אויפגענומען גע־

וואָרן דורך דער קריסטלעכער וועלט. די זשורנאַליסטן פון וואַשינגטאָן און פון אַנדערע אַמעריקאַנער שטעט זענען אַלע געווען ביי איין מיינונג: וואָלט זשאַבאָטינסקי געווען אַן ענגלענדער, וואָלט ער געווען גרויס ווי טשערטשיל. וואָלט ער געווען אַ טשעך, וואָלט ער דערגאַנגען צו דער מדרגה פון מאַסאַריק; וואָלט ער געווען אַן אַמעריקאַנער, וואָלט ער געווען אַ צווייטער רוזוועלט. זייענדיק אַ ייד, איז ער געווען נאָר אַ מנהיג אין אַ פאָלק, וועלכע איז צעקריגט און צעריסן צווישן זיך".

אזוי האָבן זשאַבאָטינסקין געזעגנט די גויים.

***

צו דער יידישער פּרעסע האָט ער זיך באַצויגן מיט פיל רעספּעקט. אין פעברואַר 1935, נאָך דער וועלט־קאָנפערענץ פון הצה"ר און בית"ר אין קראָקע, ווײַלנדיק אין אַמעריקע, האָט דער ניו־יאָרקער „מאָרגן־זשורנאַל", די יידישע טאָג־צייטונג אין וועלכער ער האָט מיטגעאַרבעט,איינגעאָרדנט פאַר אים אַ גרויסן מאָלצייט. ס'האָבן אים באַגריסט דער רעדאַקטאָר פּרץ ווירניק, יעקב פישמאַן, פּראָפעסאָר חנוך גליצענשטיין (דער באַרימטער סקולפּטאָר, וועלכער איז געהרגעט געוואָרן אין 1943 אין אַ אויטאָ־קאַטאַסטראָפע אין ניו־יאָרק), אב. גאָלדבערג, ד"ר מוקדוני און אַנדערע. זיי אַלע האָבן אים באַגריסט אַלס שרייבער און פעדער־קינסטלער. אין זיין ענטפער־רעדע אויפן באַנקעט האָט זשאַבאָטינסקי דערקלערט, אַז ער וועט דאָסמאָל רעדן נאָר אַלס זשורנאַליסט. די אַמעריקאַנער צייטונגען האָבן פאַרעפנטלעכט זיין גלענצענדע רעדע. ער האָט זיך, באַזונדערס, אָפּגעשטעלט אויף דער ראָלע פון דער יידישער פּרעסע אַלס דערציערישער פאַקטאָר און האָט אָנגעוויזן אויפן פאַקט, אַז ווייל דעם יידישן פאָלק פעלן שולן און אוניווערזיטעטן אין ברייטן זין פון וואָרט, דאַרף די פּרעסע דערפילן די אויפגאַבע פון אַ הויכן דערציערישן אינסטיטוט. די יידישע פּרעסע — האָט ער געזאָגט — פאַרשטייט איר ראָל און שטייט אין דעם זין אויף אַ העכערער מדרגה ווי די פּרעסע פון אַנדערע פעלקער".

זיין קאָלאָסאַלע ציוניסטישע אויפקלערונגס טעטיקייט האָט ער אין זיינע לעצטע צען לעבנס־יאָר געפירט ע"פּי רוב אין דער פּרעסע אין דער יידישער שפּראַך, אין וואַרשע און אין ניו־יאָרק. אין וואַרשע — פריער אין היינט און שפּעטער אין „מאָמענט"; אין ניו־יאָרק — אין „מאָרגן זשורנאַל". ס'איז אַלעמען באַקאַנט, אַז זיינע אַרטיקלען פלעגן זיך דרוקן אין צענדליקער שפּראַכן אויפן גאַנצן ערד־קוגל, אָבער ער האָט זיי גע־

שריבן אין יידיש, ווייל פון דער זשורנאַליסטישער אַרבעט האָט ער גע-צויגן זיין חיונה.

פון דער רעוויזיאָניסטישער פּרעסע האָט ער פינאַנציעל נישט גע־נאָסן. ווען ער האָט געהאַט פרייע צייט, פלעגט ער שרייבן פאַרן אָרגאַן פון דער פּאַרטיי אין ארץ־ישראל, אַרטיקלען אין העברעאיש, אָבער ער איז געווען זייער באַשעפטיקט, און נישט געהאַט פיל פרייע צייט צו שרייבן ספּעציעל בלויז פאַרן ארץ־ישראלדיקן פּאַרטיי־אָרגאַן, און ער פלעגט שיקן דער רעדאַקציע אַ יידישע קאָפּיע פון זיינע אַרטיקלען.

ווען ער איז געפאָרן אויף זיין לעצטן וועג קיין אַמעריקע, האָט ער אויף דער שיף געשריבן ספּעציעלע אַרטיקלען פאַרן „המשקיף" אין העב־רעאיש. עטלעכע טעג נאָכן אָנקומען אין אַמעריקע האָט ער געשריבן נאָך איינינקע אַרטיקלען.

איינמאָל, זיצנדיק אין לאָנדאָן, און נאָכדעם ווי ער האָט נישט גע־ענטפערט אויף דער ביטע פון דער „המשקיף"־רעדאַקציע איר צו שיקן אַ ספּעציעלן אַרטיקל, האָט ער געזאָגט צו זיין סעקרעטאַר:

„איך בין אַ פאַרברעכער. איך שטעל מיך פאַר זייערע ליידן און שוועריקייטן, און כ'העלף זיי נישט אין דער אַרבעט. היינט אין אָוונט וועל איך שרייבן דעם אַרטיקל. איך בעט אייך, שליסט מיך אָפּ אין צי־מער. קיין באַזוך, קיין געשפּרעך, אפילו נישט קיין טעלעפאָן. מ'זאָל מיר נישט שטערן אין אָוונט. און אַזוי האָט ער געטאָן.

ווען דער אַרטיקל איז פאַרטיק געוואָרן, האָט ער זיך דערפילט ערלייכ־טערט און געזאָגט אַז דער אַרטיקל זאָל אַרויסגעשיקט ווערן נאָך דעם זעלבן אָוונט מיט לופט־פּאָסט.

די גאַנצע רעוויזיאָניסטישע פּרעסע איז דערשינען מיט זיין סטאַ־בילער מיטאַרבעט. דאָס איז נישט געווען סתם אַ קעפּל, וואָס האָט באַ־פּוצט די צייטונג. ער האָט געזאָרגט, אַז זיינע אַרטיקלען זאָלן שטענדיק פאַרעפנטלעכט ווערן אין דער פּאַרטיי־פּרעסע. און מען דאַרף נישט צו־געבן, אַז ס'איז נישט געווען קיין איין רעוויזיאָניסטישע צייטונג אין דער גאַנצער וועלט, וואָס האָט אים געצאָלט האָנאָראַר. ווען זיין סעקרעטאַר האָט אים אַמאָל אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז אַ רעוויזיאָניסטישע וואָכנ־שריפט אין אַ לאַנד איז גענוג פאַרמעגלעך און קען באַצאָלן האָנאָראַר, און ער האָט געבעטן זיין דערלויבניש צו פאָדערן האָנאָראַר פאַר זיינע אַרטיקלען — האָט זשאַבאָטינסקי געענטפערט: מ'דאַרף נישט! אויב זיי

האָבן אַ ביסל געלט, זאָלן זיי עס האַלטן פאַר דער פינאַנסיעלער פאַרפעס־טיקונג פון דער צייטונג!

ס׳איז אַ ביסל אויסטערליש, וואָס ער האָט געפונען זיין ברויט אַר־בעטנדיק אין אַ שפּראַך, וואָס איז אים גייסטיק געווען ווייניקער נאָענט פון אַנדערע שפּראַכן, וועלכע ער האָט באַהערשט. ער האָט נישט פיינט גע־האַט יידיש. אין דער אמתן האָט ער נישט געהאַלטן יידיש פאַר אַ קאָנ־קורענץ פון העברעאיש. פיל מאָל האָט ער באַצייכנט די פענאָמענאַלע דערשיינונג, אַז אין דער זעלבער צייט ווען יידיש ווערט פאַרגעסן און די יידישע יוגנט אין די גלות־לענדער רעדן די לאַנד־שפּראַכן, ווערט גראָד העברעאיש — אָט די שפּראַך וואָס איז געווען טויט אין משך פון לאַנגע דורות — געבוירן פלוצלונג פון דאָס ניי אויך אין ערטער, ווו קיינער האָט זיך אפילו נישט געריכט. דער יידישער יונגער דור אין ניו־יאָרק און לאָנדאָן קען נישט קיין יידיש, די שפּראַך אויף וועלכער זיינע עלטערן רעדן נאָך. דאַקעגן איז אפילו אין די אַסימילאַטאָרישע לענדער אויפ־געשטאַנען אַ דור, אין וועמען עס האָט פלוצלונג אויפגעשפּראָצט דאָס בענקען נאָך העברעאיש.

אָבער זשאַבאָטינסקי האָט אָפּגעשאַצט די פאַרדינסטן פון יידיש אין דער פאַרגאַנגענהייט — פאַרשטייט זיך נישט דער קעמפנדער און פאַנאַ־טישער יידיש, נאָר די שפּראַך אין וועלכער ס׳האָבן גערעדט די בית־המדרש יידן, אַלס פאַנצער קעגן אַסימילאַציע אין משך פון דורות.

ווען ער איז געקומען אין קאָנטאַקט מיט די יידישע מאַסן, האָט ער געפונען פאַר נויטיק צו לערנען יידיש, זיך גוט אויסלערנען, כדי זיך קע־נען באַנוצן אין דער שפּראַך ווי ס׳דאַרף צו זיין. ווען ער האָט אָנגע־הויבן לערנען יידיש, האָט ער געטראָגן אין זיך אַ געדאַנק אַרויסצוגעבן אַ לערן־בוך אין דער שפּראַך. ער האָט שטענדיק פיינט געהאַט די גלות־דיקע אָפּגעלאָזנקייט אויף אַלע געביטן: איר האָט אַ שפּראַך, אַ גוטע אָדער אַ שלעכטע, און איר רעדט איר. היט אָפּ איר פאָרם, איר קלאַנג און איר גוטן געשמאַק! ער פלעגט זיך וויצלען אויפן „דער, די, דאָס״, וואָס יעדער איינער באַנוצט זיך מיט זיי ווי זיין האַרץ גלוסט, אָן רעגלען, סתם. יעדער איינער רעדט ווי ס׳פאַלט אים איין.

שפּעטער האָט ער זיך אָפּגעזאָגט פון געדאַנק זיך צו פאַרנעמען מיט דער פאַרפולקאָמונג פון יידיש, באַזונדערס אַז די שונאי־ציון פאַרוואַנד־לען די שפּראַך אין אַ געווער קעגן דער נאַציאָנאַלער אויפלעבונגס־באַווע־גונג. אָבער ער אַליין האָט געזאָרגט פאַר דער ריינקייט פון זיין יידישן

סטיל, אזוי ווי די אלע אנדערע שפראכן אין וועלכע ער האט גערעדט און געשריבן; געזאָרגט פאר ריינקייט אין רעדן און פעלערלאָזיקייט אין שריפט. זיין טאלענט צו שפּראכן איז אויך דאָ אים צו הילף געקומען. כמעט ווי ר׳ עקיבא, וואָס האט נישט געקענט לייענען און שרייבן ביזן 40־טן לעבנס יאָר, האט זשאבאָטינסקי נישט געקענט קיין יידיש ביז ער איז געווען א דערוואקסענער מענטש. צו דער יידישער פיל מיליאָניקער באפעלקערונג אין רוסלאנד האט ער גערעדט רוסיש, און די יידיש־רעדנ־דע מאסן האט ער געפונען ערשט נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. צו־ליבן רעספּעקט וואָס ער האט געהאט צו זיך און צום פּובליקום, האט ער פארשטאנען אז ער וועט באליידיקן זיינע צוהערער אויב ער וועט רעדן צו זיי אין א געבראָכענער שפּראך און האט אָנגעהויבן זיך צו לער־נען יידיש. „לערנען יידיש?". ס׳רוב לעזער, וועלכע האבן זיכער זיך אויסגעלערנט יידיש אין דערהיים און מן הסתם קיינמאָל נישט גענומען אין האנט קיין יידישע גראמאטיק, וועלן זיך וואונדערן הערנדיק, אז ער האט זיך געלערנט יידיש. ער האט אָבער נישט אנערקענט קיין האלבע אומפּאָלקאָמע זאכן. א שפּראך כאפּט מען נישט בלויז פון דער לופט. א שפּראך דאַרף מען לערנען כדי צו קענען. און ער האט זי געלערנט. דער פּירקאנטיקער אשורישער שריפט איז אים נישט געווען זייער נאָנט צום הארצן. ווייל צענדליקער יאָרן איז ער געווען געוווינט מיטן לאטיינישן און קירילישן שריפט, און דאָס לייענען די פּירקאנטיקע אותיות איז אים אָנגעקומען א ביסל שווערלעך. אויפן 18־טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין פּראג איז געשען אן אינצידענט אין צוזאמענהאנג מיט דעם. פארן קאָנ־גרעס־געריכט איז פאָרגעקומען א משפּט פון הצה״ר־פראקציע קעגן בן־גוריונען פאר באליידיקונג און העצן. זשאבאָטינסקי וועלכער איז דערשי־נען אין דעם משפּט אלס עדות, האט פאָרגעלייענט אן אויסצוג פון א יידישער צייטונג פון בן־גוריונס אן ארטיקל וועגן הצה״ר. אזוי ווי ער איז נישט געווען געוווינט צו לייענען יידיש — כאָטש געשריבן האט ער זייער גוט — האט ער געלייענט דעם אויסצוג לאנגזאם. דאן איז אויפ־געשפּרונגען איינער פון די לינקע מנהיגים, וועלכער איז געזעסן אין זאל פון קאָנגרעס־געריכט צווישן פּובליקום (אויב דער זכרון פארפירט נישט, איז עס געווען בערל רעפּעטאר), און מיינענדיק אז זשאבאָטינסקי לייענט לאנגזאם מיט א ספּעציעלער כוונה, האט ער א געשריי געטאָן אין דער ריכטונג פון הצה״ר־פרעזידענט: „קאָמעדיאנט"!

נישט וועגן די „מאניערן" פון א מנהיג פון די לינקע לגבי דעם שעפער פון לעגיאָן און פארטיידיקער פון ירושלים ווילן מיר דאָ דער־

ציילן; נאָר וועגן זיין אופן פון לייענען יידיש. פונדעסטוועגן האָט ער גע־לייענט יידישע ביכער אין אָריגינאַל, באַזונדערס מענדעלען און שלום־עליכמען. ער האָט ליב געהאַט זייער פאָלקס־טימלעכן סטיל, און אין זיין אייגענעם שרייבן און רעדן האָט ער ליבער געהאַט דעם פאָלקסטימלעכן סטיל איידער דעם מאָדערנעם „אינטעליגענטישן" יידיש. שנעל האָט ער באַהערשט אויך יידיש גלענצנד. ער האָט געקענט די שפּראַך מיט אַלע אירע פּיטשעווקעס, און פון איר גרונד פלעגט ער אַרויסשעפּן אירע פּער־לען. ווער געדענקט נישט זיין וווּנדערבאַרן אַרטיקל, וואָס ער האָט אָנ־געשריבן אין יידיש, וועגן ביאַליקן נאָכן דיכטערס טויט? אין אַרטיקל האָט ער געשילדערט די רייכקייט פון ביאַליקס העברעאישער שפּראַך. דאָס איז געווען אַ קונסט־ווערק, אַ שעדעוור! די געשווירענע יידישיסטן אין וואַרשע זענען נאָכהער אַרומגעגאַנגען איבער די גאַסן שטאָלצע און זיך באַרימט און זיך פאַרופן אויף זשאַבאָטינסקין אין זייער יידישיסטישן קאַמף: אַזאַ שפּראַך — האָבן זיי געזאָגט און ציטירט די זאַצן אין זשאַ־באָטינסקיס אַרטיקל — אַזאַ פּראַכטפולע שפּראַך! און ווי קענען נאָך די העברעאיסטן מיינען, אַז זי וועט אונטערגיין? פאַר די יידישיסטישע שריי־בער איז דער אַרטיקל אַ יום־טוב.

אַזוי איז ער אויך געווען אין רעדן. אַ קלאָרער געשליפענער סטיל. טיילמאָל — און דאָס איז געשען על פּי רוב אין די ערשטע יאָרן פון זיינע אויפטריטן אין פּוילן — פלעגט אים פאַרפעלן אַ פּאַסנדער יידישער אויסדרוק, דאַן פלעגט ער זיך אָפּשטעלן אין מיטן דער רעדע און דאָס פּובליקום האָט אים אונטערגעהאָלפן. דאָס פּובליקום פלעגט רעגנען מיט ווערטער און אויסדרוקן. — „אַנשטאַט איין וואָרט, וואָס כ'האָב נישט געוווּסט, האָב איך איצט זיך אויסגעלערנט צענדליקער נייע ווערטער" — פלעגט ער זאָגט נאָך דער רעדע.

אָבער וואָס אַן אמת איז, קיין טיפע ליבע פאַר יידיש האָט ער נישט פאַרמאָגט. אין זיין פּריוואַטן לעבן פלעגט ער זיך ווייניק מיט איר באַנוצן. זיין פּריוואַט־סעקרעטאַר, וואָס האָט געאַרבעט ביי אים לאַנגע יאָרן, דער־מאָנט זיך נישט אַז ער זאָל האָבן געזען אַ יידישן בריוו, געשריבן דורך זשאַבאָטינסקין מיט זיין אייגענער האַנט, אויסער אין זעלטענע פאַלן (צווישן זיי, דער בריוו צו פּרוי טאַבאַטשניק אין לוצק, די מוטער פון שלמה בן־יוסף ז"ל נאָך זיין תליה), כאָטש ער האָט געשריבן זייער פיל בריוו אין פאַרשידענע שפּראַכן. ווי באַקאַנט איז ער געווען געוווינט צו ענטפערן אייגנהאַנטיק אויף בריוו וואָס ער פלעגט באַקומען, און ער האָט געענטפערט יעדן מענטש אין זיין שפּראַך. אָבער יידיש האָט ער זעלטן

געשריבן מיט דער האנט. די אַרטיקלען האָט ער געשריבן אויף זיין קליי־נער שרייב־מאַשין.

אין זיין שרייבן האָט מען געקענט זען וואָס פאַר א שטאַרקע נערוון ער האָט געהאַט. זיין וועכנטלעכן אַרטיקל פאַר דער פרעסע פלעגט ער שרייבן אין ביורא. ער האָט זיך אָבער קיינמאָל נישט פאַרשלאָסן ביי דער אַרבעט און נישט פאַרבאָטן אַריינצוקומען צו אים. צענדליקער מאָל האָט ער געמוזט איבערייסן זיין שרייבן צוליב טעלעפאָן־קלינגען אָדער צוליב די ביוראָ מיטאַרבעטער, וועלכע פלעגן יעדעס מאָל אַריינגיין אים עפּעס פרעגן אָדער איבערגעבן אַן אינפאָרמאַציע. די אַלע שטערונגען זענען אים נישט אָנגעגאַנגען.

ער האָט אויסערגעוויינלעך געשעצט זיין זשורנאַליסטישע טעטיקייט. „מיט א הייליקן ציטער — האָט ער אַמאָל געזאָגט אין אַן עפנטלעכער רעדע — בין איך אַריין אין פּאַלאַץ פון דער יידישער פרעסע”. דעריבער האָט ער געזאָרגט אַז א פּולקאָמע זאַך זאָל אַרויסקומען פון אונטער זיינע הענט. סתם אָפּפּטרן מיטן אָנשרייבן אַן אַרטיקל — האָט ער קיינמאָל נישט געוואָלט. אַזא זאַך איז געווען פרעמד זיין גייסט און זיין כאַראַק־טער. דאָס וואָלט געווען זעלבסטאָפּנאַרעריי. אַזוי ווי ער האָט נישט גע־קענט אָפּנאַרן אַנדערע, האָט ער זיך אַליין קיינמאָל אויך נישט געוואָלט אָפּנאַרן. דעריבער פלעגט ער שלייפן זיין סטיל.

ער האָט נישט געשריבן זיינע אַרטיקלען „אויף איין פוס”. איידער ער האָט געשריבן, האָט ער געטראַכט. זיצנדיק ביי זיין קליינער שרייב־מאַשין, פלעגט ער זיך יעדעס מאָל אָפּשטעלן כדי צו דענקען. אָבער זיינע פּובליציסטישע וועכנטלעכע אַרטיקלען פאַר די טאָג־צייטונגען פלעגט ער שרייבן אין דריי — מאַקסימום פיר שעה. זיין שאַפנדע אַרבעט איז נישט געמאַכט געוואָרן מעכאַניש; ער האָט זיך קיינמאָל פון פאָרויס נישט באַשטימט קיין שעהן, ווי לאַנג אַן אַרטיקל דאַרף דויערן. טיילמאָל פלעגט עס דויערן לענגער און טיילמאָל קירצער. דאָס איז געווען אָפּהענגיק אין א גרויסער מאָס פון דער שטימונג און פון דער טעמע וואָס ער האָט אויסגעוויילט פאַר דער וואָך.

ער האָט געשריבן נישט נאָר אויף יידישע פּאָליטישע טעמען, נאָר אויך וועגן אויסערלעכע וועלט־פּראָבלעמען, וועגן ליטעראַטור און סאָ־ציאַלע פראַגן און ס'איז בכלל נישט געווען קיין טעמע פרעמד פאַר אים.

ער פלעגט שרייבן אויך זייענדיק אין וועג. אים איז נישט שווער געווען צו שרייבן אין באַן, ווען זי איז געווען אין באַוועגונג. זאָגאַר ווען אין וואַגאָן אַנטקעגן אים זענען געזעסן מענטשן און געשמועסט צווישן זיך

פֿלעגט ער, ווען ער האָט באַדאַרפֿט, אַרויסנעמען זײַן קלײנע שרײַב־מאַ־שין, וואָס איז געווען זײַן טרײַע באַגלײטערין אין זײַנע וואַנדערונגען, און שרײַבן. פֿאַרנדיק האָט ער נישט געהאַט די נויטיקע באַקוועמלעכקייטן פֿאַר זשורנאַליסטישער אַרבעט, אָבער ער איז געווען פּינקטלעך אין דער־פֿילן זײַן קאָנטראַקט מיט די צײַטונגס־לייטונגען. אויסער דעם האָט ער אויך געוווּסט אַז צענער און הונדערטער טויזנטער ייִדן אין דער גאַנצער וועלט וואַרטן אויף זײַנע רייד. דעריבער איז ער נישט געווען הינטער־שטעליק אין דערפֿילן זײַן זשורנאַליסטישע פֿליכט. נישט אײנמאָל נאָך שלאָפֿלאָזע נעכט אויף זיצונגען און קאָנפֿערענצן, באַנקעטן אָדער באַ־רייזעס, פֿלעגט ער אויפֿשטיין פֿרי אַרײַנכאַפּנדיק נאָר אַ צוויי שעה שלאָף, זיך וואַשן און לויפֿן צו דער שרײַב־מאַשין, ווײַל ער האָט געדאַרפֿט דעם אַרטיקל צום טערמין.

לויטן קאָנטראַקט האָט ער געדאַרפֿט צושטעלן איין אַרטיקל אַ וואָך. אַ מאָל איז ער קראַנק געוואָרן און געלעגן אין בעט מיט אַ הויכער טעמ־פּעראַטור. ווי דערשטוינט איז געווען זײַן סעקרעטאַר אַרײַנקומענדיק צו אים און אים געטראָפֿן ווי ער טוט זיך אָן.

— וואָס איז געשען, הער ראש בית״ר?

— איך דאַרף אָנשרײַבן מײַן וואָכן־אַרטיקל פֿאַר דער פּרעסע — האָט ער געענטפֿערט.

נאָך לאַנגע בקשות, האָט ער מוותר געווען אויפֿן שרײַבן און זיך אַרײַנגעלייגט צוריק אין בעט. ער האָט אָבער געהאַט פֿיל צער, וואָס ער קען נישט אָפּהיטן דאָסמאָל דעם קאָנטראַקט.

נאָך דער דערמאָרדונג פֿון ד״ר אַרלאָזאָראָוו ז״ל—זשאַבאָטינסקי האָט דאַן געווײלט אין וואַרשע און די העצע קעגן אים און זײַן באַוועגונג מצד מפא״י איז שוין געווען אין פֿולן גאַנג — זענען עטלעכע מיטגלידער פֿון פּוילישן רעוויזיאָניסטישן צענטראַל־קאָמיטעט, צווישן זיי יוסף שאָפּ־מאַן, דוד מאַוושאַוויטש, אהרן פּראָפּעס, יוסף קלאַרמאַן, און דער שרײַ־בער פֿון די שורות, געזעסן אין זײַן צימער אין „האָטעל קראַקאָווסקי" אויף ביעלאַנסקאַ גאַס אין וואַרשע, און האָבן זיך באַראָטן מיט אים ווי צו רעאַגירן אויפֿן בלוט־בלבול. אינמיטן דער באַראַטונג האָט זשאַבאָטינ־סקי געבעטן אַנטשולדיקונג פֿון זײַנע געסט, איז אַרויס אין אַנדערן צימער און אָנגעהויבן קלאַפּן אויף דער שרײַב־מאַשין. די חברים האָבן, פֿאַר־שטענדלעך, נישט געוואַגט אים צו שטערן און האָבן געוואַרט ביז ער איז צוריק אַרײַנגעקומען. דערווײַל האָבן זיי פֿאַרגעזעצט זייער שמועס, און בכלל נישט באַמערקט אַז ס׳זענען אַריבער קרוב דרײַ שעה ווען ער איז

אריין אין צימער, און האָט געהאַלטן אין זיין האנט דעם וווּנדערבאַרן אַרטיקל וואָס האָט געבראַכט צו א פולשטענדיקער ווענדונג אין דער באַציאונג פון דער גאַנצער יידישער וועלט צום אָרלאָזאָראָוו־פּראָצעס. דאָס איז דער באַרימטער אַרטיקל „קאַלט און פעסט”.

***

אויסער אַרטיקלען און ביכער פלעגט ער שרייבן אויך פיל פּאָליטישע מעמאָראַנדומס און בריוו.

ער האָט ליב געהאַט די פעדער. אַלע וועלכע האָבן אים געזען אויף זיצונגען און קאָנפערענצן, געדענקען אים זיצנדיק, מיטן קאָפּ לייכט אַרונטערגעבויגן איבער א בויגן פאַפּיר, שרייבט, נאָטירט און צייכנט. אומצייליקע מעמאָראַנדומס אין פיל שפּראַכן — באַזונדערס אין ענגליש און פראַנצויזיש — האָט ער געשריבן מיט דער אייגענער האַנט. (אין זשאַבאָטינסקי־אינסטיטוט אין תל־אביב זענען פאַראַן פיל מאַנוסקריפּטן פון אַזעלכע מעמאָראַנדומס). קלאָר אַז שרייבנדיק האָט ער געמעקט, אָבער ער האָט געשריבן אָן שוועריקייטן. זיין מוח האָט געאַרבעט מיט גרויס אינטענסיווּיטעט, אָבער ער האָט קיינמאָל נישט „געשוויצט”.

אַזוי איז ער אויך געווען אין זיינע פּערזענלעכע בריוו, וואָס ער האָט געשריבן טויזנטער אין לעבן. יעדער בריוו איז א קונסט־ווערק פון סטיל, לאָגיק פון א רעאַליסט און הארץ פון א דיכטער. זיינע אידייען פלעגט ער אַרויפבריינגען אויפן פּאַפּיר מיט פרילינגדיקער שפּילענדיקייט און לייכטקייט. אין זיין גאַנצן שרייבן איז נישטאָ קיין שטערן־קנייטשן. ער איז געווען א סטיל־קינסטלער, געדאַנקען־רייך און געשפּרודלט מיט אידייען. דעם באַרימטן ליד זיינעם, „אלהים, לשלטון בחרתנו”, וועמענס פערזן זענען נביאותדיקע רייד, וועלכע זענען פאַרווירקלעכט געוואָרן בשעת דעם באַפרייאונגס־קאַמף (”עמק, את נפשות בניך ניטול — מיר וועלן צונעמען די נשמות פון דיינע קינדער, דו עמק”), האָט ער פאַרפאַסט באַגינען, פאַרן שלום פון דריטן וועלט כינוס פון בית״ר אין וואַרשע. די זיצונג האָט זיך געצויגן א גאַנצע נאַכט. יעדן מאָמענט זענען אַריין צו אים אין צימער אין אַקאַדעמישן הויז, זיינע תלמידים, די שלטון־מיטגלידער און די פּערמאַנענץ־קאָמיסיע, זיך מיט אים צו באַראַטן. דאָס שטיקל פּאַפּיר אויף וועלכער ער האָט געצייכנט זיינע פערזן, איז געלעגן אויפן טיש, און יעדעס מאָל האָט ער צוגעשריבן א שורה. אין מיטן האָט ער געהאָלפן פאָרמולירן רעזאָלוציעס, פאַרגעשלאָגן קאַנ־

דידאַטן פאַר דער וועלט־ליטערונג און פאַרהאַנדלט מיט די בית"רים און אזוי, נישט שלאַפנדיק, נישט רועדניק אין לאַרם און געפילדער, האָט ער אָנגעשריבן די וונדערבאַרע פערזן, וואָס יעדער נאַציאָנאַלער יונגערמאַן זינגט זיי.

אין זיין באַציאונג אלס זשורנאַליסט צו זיינע רעדאַקטאָרן, און זיי־נע מיטאַרבעטער, האָט ער געקענט דינען אלס מוסטער פאַר אַלע פּרעסע־מענטשן אין דער וועלט. ער האָט קיינמאָל נישט געשטעלט קיין פאָדערונג, אַז זיינע אַרטיקלען זאָלן פאַרעפנטלעכט ווערן אזוי ווי זיי זענען אַרויס פון אונטער זיין פעדער, אָן ענדערונגען און אויסבעסערונגען. מענטשן וועלכע זיצן אין צייטונגס־רעדאַקציעס, קענען זייערע „קליענטן" און זייע־רע קאַפּריזנדע פאָדערונגען, וועלכע ברענגען צייטנווייז אַרויס פון געדולט דעם רואיקסטן רעדאַקטאָר. אָט ברענגען זיי זייער מאַנוסקריפּט אין רע־דאַקציע און זאָגן שטענדיק די סטערעאָטיפּישע הקדמה: „נישט צושרייבן און נישט אויסמעקן קיין איין אות!"

זשאַבאָטינסקי האָט קיינמאָל נישט געשטעלט ספּעציעלע פאָדערונגען די רעדאַקציעס. ס'האָט אים נישט געאַרט אויף וואָס פאַר א זייט און אויף וועלכן אָרט ס'איז אָפּגעדרוקט געוואָרן זיין אַרטיקל. ער האָט שטענדיק געגעבן פון פאַרויס יעדן רעדאַקטאָר דאָס רעכט צו מאַכן מיט זיינע אַרטיקלען אזוי ווי ס'געפעלט אים: מעקט, שניידט אויס, ענדערט! נאָכדעם ווי זיין אַרטיקל איז געווען אָנגעשריבן — האָט ער זיך שוין מער נישט באַמיט אים איבערצולייענען און זיך נישט פאַראינטערעסירט צי ער איז געדרוקט געוואָרן אָדער נישט. און נישט נאָר דאָס. ס'איז גע־ווען וווּנדערלעך צו זען, ווי ער פאָלגט די עצה פון זיינע מיטאַרבעטער. זיין סעקרעטאַר, וועלכער פלעגט לייענען זיינע אַרטיקלען אין מאַנו־סקריפּט, האָט ער געבעטן צו מאַכן באַמערקונגען. און ווען זיין מיטאַר־בעטער האָט געפונען אַז מ'דאַרף עפּעס אויסמעקן אָדער ענדערן — האָט ער שטענדיק געפאָלגט די עצה: ביטע, טוט וואָס איר געפינט פאַר נויטיק! — פלעגט ער זאָגן.

אין א לוסטיקער אונטערהאַלטונג האָט ער אַמאָל געגעבן איינעם פון זיינע יונגע פריינט, א זשורנאַליסט, א לעקציע ווי צו שרייבן: „פיר זאַכן זענען נויטיק, כדי דער אַרטיקל זאָל זיין גוט — האָט ער געזאָגט. ערשטנס: דער טיטל. דאָס דאַרף זיין קורץ און טרעפלעך. פון טיטל הענגט אַמאָל אָפּ דער גורל פון גאַנצן אַרטיקל. צווייטנס — א גוטער און צו־ציענדער אָנהויב. זאָל גלאַט אָפּהיטן דעם שרייבער פון אָנצוהויבן זיין אַר־

טיקל, צוםביישפיל, מיט די ווערטער: „ווי ס'איז שוין דעם לעזער באַקאַנט"! אַזאַ זאַץ הרגעט אוועק דעם גאַנצן אַרטיקל. אויב ס'איז שוין דעם לעזער באַקאַנט, דאַרף ער דאָך שוין נישט לייענען. דריטנס — אַ גוטער סוף. אויב דער לעצטער זאַץ איז נישט געלונגען, קען ער אָפּמעקן מיט איינמאָל דעם גוטן רושם פון גאַנצן אַרטיקל. אַ שלעכטע פאַרענדיקונג מאַכט קאַלע אַ גוטן אַרטיקל. און פערטנס — האָט זשאַבאָטינסקי צוגעגעבן מיט אַ וויץ — אַמאָל איז אויך געווונטשן אַז דער אַרטיקל זאָל האָבן אַן אינהאַלט".

ד"ר א. מוקדוני, פון די באַקאַנטסטע יידישע זשורנאַליסטן און קריטיקער אין אַמעריקע, וועלכער האָט האָט אים שטענדיק באַקעמפט פון די שפּאַלטן פון ניו־יאָרקער „מאָרגן זשורנאַל" און איז געווען איינער פון זיינע שאַרפסטע קעגנער, האָט געשריבן וועגן זשאַבאָטינסקין:

„ער איז געווען אַ קינסטלער־פּובליציסט. ער האָט נישט געשריבן זיינע פּובליציסטישע אַרטיקלען. ער האָט זיי אויסגעזונגען אַזוי ווי אַ דיכטער זינגט אויס אַ ליד. צוזאַמען מיט דעם איז ער געווען באַשאָנקען מיטן צויבער פון אַ וווּנדערלעכער קלאָרקייט, מיט אַ כּישוף פון אַנציענדער לאָגיק און מיטן קאָלאָסאַלן טאַלענט צו איבערצייגן".

„יעדע פּובליציסטישע פראַגע איז ביי אים פול געוואָרן מיט לעבן, אַזוי ווי דאָס וווּנדערלעבן פון אַ זומערפייגעלע. די גרויעסטע און געוויינלעכסטע פּובליציסטישע פראַגע איז דורך זיין באַצויבערנדער פעדער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ וווּנדערלעכן פּובליציסטישן שמעטערלינג. — אפילו די קאַלטע, ערנסטע און בייזע לאָגיק איז געוואָרן פול מיט חן און האָט געשמייכלט ליבלעך אונטער זיין פעדער. ער האָט נישט געמאַכט קיין פּשרות. ער איז געבליבן ערנסט, אָבער באַצויבערנט. ערנסט אָבער פול מיט חן, ערנסט אָבער שמייכלדיק.

„זשאַבאָטינסקיס פּובליציסטישע אַרטיקלען זענען שטענדיק געווען יונגע און ערנסטע. קאַפּריזנדע און זאַכלעכע. זשאַבאָטינסקי האָט געקענט פיל, ווייל אַלץ איז אים אָנגעקומען מיט וווּנדערלעכער לייכטקייט. די שווערסטע ווויסנשאַפטן האָט ער זיך דערוואָרבן אָן שוועריקייטן. אָבער זיין למדנות איז נישט געווען ווי בליי אין זיינע אַרטיקלען. זיין ערודיציע האָט נישט געהאַט קיין לאַנגע און גרויע באָרד, געדיכטע ברעמען און אַ שטערן מיט טיפע קנייטשן. זיין למדנות האָט אויך געבויגן איר קאָפּ פאַרן צויבער פון זיין פעדער. ער האָט געקענט זיין שאַרף, ער האָט אויך געקענט זיין בייז, ער האָט אפילו

געקענט זיין בייסיק און שטעכעדיק, אָבער קיינמאָל איז ער נישט געווען גראָב. איידלקייט און פיינקייט, וואָס זענען איינגעפלאַנצט געווען אין אים פון געבורט, האָבן אים אָפּגעהיטן פון די מידות. ער האָט ארויסגעפירט די יידישע פובליציסטיק פון דער ענגער יידישער גאַס אין דער ברייטער וועלט, ער האָט איר געגעבן שוואונג, ער האָט איר געגעבן גרויסע השגות".

דאָס איז אַ אָפּשאַצונג פון אַ שאַרפן קענער.

***

זיין פעדער האָט ער געווידמעט הויפּטזעכלעך פאַר ציוניסטישע פובּליציסטיק. אָבער אזוי ווי ער איז געווען פיל זייטיק אין דער ליטעראַטור, אזוי איז ער געווען פיל-פאַרביק אין זשורנאַליסטיק. יעדער טעמע וואָס ער האָט באַהאַנדלט האָט געשפּראָצט מיט חן. ער האָט געשריבן וועגן דער פילם-אַרטיסטין מערי פּיקפאַרד, וועגן הינד, וועגן אַ דעטעקטיוו-ראָמאַן, וועגן זון-אונטערגאַנג און וועגן נייעסטן פילאָזאָפישן ווערק מיט דער זעלבער באַוווּנדערנדער ערודיציע און מיט דער באַצויבערנדער לייכטקייט, אַז אפילו אַ פּראָסטער בעל-עגלה האָט לייענענדיק געהאַט הנאה.

ער האָט קיינמאָל נישט געזאַמלט די בלעטער און צייטשריפטן, אין וועלכע זיינע אַרטיקלען זענען געדרוקט געוואָרן. אויף אַלע געביטן איז אים פרעמד געווען קליינלעכקייט. ער האָט געהאַסט דקדוקי-עניות.

דער גורל האָט געוואָלט, אַז מערסטנטייל האָט ער געאַרבעט אין ציי־טונגען וועלכע האָבן נישט געהערט צו זיין באַוועגונג — און ע"פּי רוב גראַד אין צייטונגען, וועלכע האָבן באַקעמפט זיינע אידייען. דער פאַר־שטאָרבענער רעדאַקטאָר פון „מאָרגן זשורנאַל", יעקב פישמאַן, אַ פאַר־טיידיקער פון אַלטן סיסטעם אין ציוניזם, האָט זיך נוהג געווען, נאָכן אָפּ־דרוקן זשאַבאָטינסקים אַן אַרטיקל איבער אַ ציוניסטישן פּראָבלעם, תיכף צו געבן זיין תשובה. און די יידישע צייטונגען — און צווישן זיי, די אין וועלכע זשאַבאָטינסקי האָט מיטגעאַרבעט — זענען נישט געווען זייער פאַרזיכטיק אין אידעאָלאָגישן קאַמף. אויך דאָרט האָט מען דערצויגן דעם לעזער אין משך פון לאַנגע יאָרן, אַז הצה"ר און בית"ר זענען פאַשיסטי־שע באַוועגונגען און אַז זשאַבאָטינסקי שטאַמט פון אַ שבט פון קאַניבאַלן. דעריבער האָט די פּאָלעמיק מיט אים באַקומען צייטנווייז אַ פאָרם וואָס איז געווען ווייט פון אַנשטענדיקייט. זשאַבאָטינסקי איז נישט געווען קעגן צו פירן מיט אים דיסקוסיעס. פון זיין זייט האָט ער נישט געשטעלט קיינע פאָדערונגען די רעדאַקטאָרן פון דער צייטונג אין וועלכער ער האָט מיט־געאַרבעט. אדרבא, זאָל יעדער שרייבן וואָס ס'געפעלט אים. אָבער איין

זאָך האָט ער נישט געקענט מוחל זיין: זידלערייען און באַליידיקונגען. אויב אַ קעגנער האָט עפּעס צו טענהן, זאָל ער טענה'ן און זאָגן, אָבער ער זאָל נישט שפּייען מיט שמוץ.

די שמוץ וואָס מען האָט געוואָרפן אויף זיין באַוועגונג האָט נישט בלויז באַליידיקט זיין עסטעטישן און מאָראַלישן געשמאַק, נאָר האָט אים טיף געטראָפן. דעריבער האָט ער נישט געקענט צוזאַמענאַרבעטן אין אַ צייטונג מיט אָנהענגערס פון אַ נישט־ריינעם און נישט־אַנשטענדיקן קאַמף. און כאָטש ער האָט גוט געוווּסט, אַז ער האַקט אָפּ דורכדעם דעם איינציקן צווייג פון זיין פּרנסה, האָט ער זיך נישט צוריקגעצויגן פון איבעררייסן זיינע פאַרבינדונגען מיט יענער צייטונג. אַזוי איז עס געשען מיטן וואַרשעווער „היינט" און ניו־יאָרקער „מאָרגן זשורנאַל", און אַזוי האָט ער געמאַכט אַ מאָל מיטן „מאָמענט" און „נאַש פּשעגלאָנד" אין וואַרשע.

פיל יאָרן האָט ער מיטגעאַרבעט אין וואַרשעווער „היינט". ער איז איינגעלאַדן געוואָרן צו אַרבעטן אין יענער צייטונג דורך ש.י. יאַצקאַן ז"ל. דער ערשטער פּיאָניער פון דער מאָדערנער פּרעסע אין יידיש, וועלכער האָט זשאַבאָטינסקין גוט געקענט, האָט פאַרשטאַנען אַז דער נאָמען פון באַרימטן זשורנאַליסט און פּאָליטיקער אין זיין צייטונג קען פאַרשאַפן דעם „היינט" פיל פּאָפּולאַריטעט, הייבן זיין ניוואָ און זיך פאַרזיכערן אַ גרויסן לעזער־קרייז ביים פּוילישן יידנטום. אָבער יאַצקאַן האָט געבראַכט זשאַבאָטינסקין אין „היינט" נישט בלויז צוליב אַ סוחרישן חשבון. יאַצקאַן אַליין איז ביז זיין לעצטן לעבנס־טאָג געווען אַ הערצליאַנישער ציוניסט און אַ געוויסע צייט איז ער אויך געווען אַ מיטגליד פון רעוויזיאָניסטישן צענטראַל־קאָמיטעט אין פּוילן. ווען ער האָט געלעבט אין פּאַריז, פלעגט זיך זשאַבאָטינסקי פון צייט צו צייט טרעפן מיטן אַלטן יאַצקאַנען, אַזוי ווי פריינד. זשאַבאָטינסקי איז געווען פול מיט באַגייסטערונג פאַר דער ריזיקער ענערגיע, וואָס האָט געשפּראָצט פון דעם מענטש און ער האָט זייער געשעצט זיינע חידושים אין דער יידישער פּרעסע. די פּסיידאָ־פיינשמעקער אין דער פּרעסע האָבן געמאַכט אויף יאַצקאַנען אַ בלבול, אַז ער האָט אריינגעפירט דעם „שונד" אין דער טעגלעכער פּרעסע. אין דער אמתן האָט יאַצקאַן גרויסע פאַרדינסטן. ער האָט אייראָפּעאיזירט די יידישע פּרעסע. לויט זיינע חידושים און רעפאָרמען עקזיסטירט די יידישע פּרעסע אין דער וועלט ביזן היינטיקן טאָג.

ביז אָנפאַנג 1933 האָט זשאַבאָטינסקי געשריבן אין „היינט". זיין גאַנצן פּאָליטישן קאַמף און די גרויסע דערציערישע טעטיקייט האָט ער געפירט פון די שפּאַלטן פון דער צייטונג; דעם פּראָגראַם פון הצה"ר און

די יסודות פון נייעם ציוניזם האָט ער אויפגעקלערט אין „היינט", און מיליאָנען — אָן איבערטרייבונג — מיליאָנען יידן אין פוילן און אין אַלע אַנדערע אייראָפּעאישע לענדער, אין אַלע קיבוצים פון יידישן גלות, האָבן געטרונקען מיט דורשט זיינע רייד. אין „היינט" האָט זיך אויך געדרוקט אין פאָרזעצונגען זיין גרויסער בוך „די געשיכטע פון יידישן לעגיאָן". אין די ערב־שבתן, די טעג ווען זשאַבאָטינסקיס אַרטיקלען פלעגן זיך דרוקן, איז די צייטונג ממש צעכאַפּט געוואָרן. אין די שטעט און שטעטלעך אין פוילן און רומעניען, אין קאַרפּאַטן־רוסלאַנד און ליטא, האָט מען נישט נאָר געליינט, נאָר שטודירט די לערע פון ציוניזם, וואָס ער האָט געפּריי־דיקט; מ'האָט הנאה געהאַט און זיך געקוויקט מיט די וואונדערבאַרע פעליע־טאָנען, און מיטגלידער פון די פאַרשידענע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס פלעגן דיסקוטירן צווישן זיך און דעבאַטירן וועגן ציוניזם אויפן סמך פון זיינע אַרטיקלען.

אַ לאַנגע צייט האָט דער „היינט" פאַרשטאַנען אָפּצושאַצן דעם גרויסן זכות זיינעם, וואָס זשאַבאָטינסקי האָט אויסגעקליבן די צייטונג פאַר זיין אַכסניא. זיין האָנאָראַר איז געווען אַן אַנשטענדיקער. העכער פון האָנאָ־ראַר פון די אַנדערע צייטונגס־מיטאַרבעטער. אָבער קיינער האָט נישט גע־האַט קיין פּרעטענסיע. אַלע האָבן געוווסט און אָנערקענט אַז זשאַבאָטינ־סקי איז נישט אַזוי ווי אַ געוויינלעכער זשורנאַליסט.

אין „היינט" איז אַנטשטאַנען אַן ענדערונג; דאָס איז נישט געווען קיין פּלוצלינגע רעוואָלוציע, וואָס האָט געבראַכט צו דער ענדערונג פון דער ליניע, נאָר אַ רעזולטאַט פון אַ לענגלעכן פּראָצעס. י. גרינבוים האָט אויך אַלע יאָרן מיטגעאַרבעט אין דער צייטונג. אָבער ער האָט זיך קאָנ־צענטרירט אויף קעגנוואַרטס־פּאָליטיק, און זיך באַשעפטיקט איבערהויפּט מיטן יידן־פּראָבלעם אין פוילן און דעם קאַמף אין סיים. אָבער אַזוי לאַנג ווי דער „היינט" איז געווען די פּריוואַטע צייטונג פון ש. י. יאַצקאַן און די ברידער פינקעלשטיין — האָבן זיינע בעלי־בתים נישט דערלויבט ער זאָל ווערן אַן אָרגאַן פון איין פּראַקציע אין פּוילישן ציוניזם. די אַנשטענ־דיקע אייגנטימער פון דער צייטונג איז עס געלונגען צו זאַמלען אין זייער אַכסניה די פאָרשטייער פון אַלע שטרעמונגען אין ציוניזם, אויסער זשאַ־באָטינסקין און גרינבוימען, האָבן דאָרט אויך געאַרבעט ד"ר יהושע טאָן, און ד"ר גאָטליב, פון די אידעאָלאָגן פון די אַלגעמיינע ציוניסטן־גרופּע ב' (אין פוילן האָבן זיי דאַן געהייסן „עת לבנות"). אָבער פאַר דער צייטונג זענען געקומען שווערע פינאַנסיעלע צייטן. דער ריזיקער קריזיס אין פוילן, וואָס האָט קודם כל געטראָפן די יידן (די טרויעריק־באַקאַנטע גראַבסקי־

תקופה) האָט אויך נישט אויסגעמיטן די יידישע פּרעסע. דער „היינט" איז געוואָרן א קאָאָפּעראַטיוו פון פּערסאָנאַל. פון דאַן אָן, און דאָס איז גראַד געשעען אין דער צייט, ווען די אַלגעמיינע ציוניסטן א' (דאָרטן האָבן זיי געהייסן „על המשמר") האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון זייער אָפּאָזיציאָנעלער שטעלונג צו דער פאַרברייטערטער אַגענץ, צו וויַיצמאַנען און דער אָפּי־ציעלער ציוניסטישער פּאָליטיק און האָבן זיך דערנענטערט צו די לינקע — האָט אָנגעהויבן בלאָזן א נייער ווינט אין „היינט". דער פענאָמענאַלער וווּקס פון הצה"ר און בית"ר נאָך די געשעענישן פון 1929 אין ארץ־ישׂ־ראל, ווען די יידישע מאַפּן אין גלות האָבן געעפנט די אויגן און געזען אַז זשאַבאָטינסקי איז גערעכט, האָט באַאומרואיקט די „על המשמר"־גרו־פּע און די לינקע, און זיי האָבן אָנגעהויבן א ביטערן קאַמף קעגן רעוויזיאָניזם.

אָבער אויך אין משך פון די יאָרן, פון 1929 ביז 1933, האָט זשאַבאָ־טינסקי פאָרגעזעצט זיין זשורנאַליסטישע טעטיקייט אין „היינט". קומענ־דיק קיין וואַרשע, פּלעגט די רעדאַקציע איינאָרדנען פאַר אים קבלת פּנים און אָוונטן און דאָס רעדאַקציע־קאָלעגיום האָט געהאַלטן לכבוד אים רעדעס מיט שבחים (אַזוי איז דאָס געווען: די זעלבע פּעדער, וועלכע האָבן אים געהויבן ביזן הימל, אַזוי לאַנג ווי ער האָט געאַרבעט אין דער צייטונג, זענען איבער נאַכט — ווען ער האָט זיי פאַרלאָזן — פאַרוואַנדלט געוואָרן אין זידלער און באַליידיקער, און זיי האָבן זיך איבערגעשטיגן איי־נער דעם אַנדערן מיטן וואַרפן אויף אים שמוץ). נאָר די אַטמאָספער איז דאָרט געוואָרן אומדערטרעגלעך. אויף די זעלבע זייטן, אויף וועלכע זיי האָבן געדרוקט זיינע אַרטיקלען, האָבן די „היינט"־רעדאַקטאָרן בכוונה פאַר „גלייכגעוויכט", געדרוקט קעגנערישע אַרטיקלען, אָבער נישט סתם פּאָ־לעמיק, נאָר מאַטעריאַל וואָס האָט אין זיך געהאַט די שווערסטע באַליידי־קונגען קעגן הצה"ר און בית"ר. „איך ווער דערשטיקט אין דער אַטמאָס־פער" — האָט ער געזאָגט. „עס פעלט מיר דאָרט לופט צו אָטעמען".

ביז ער האָט ענדלעך באַשלאָסן איבערצורייסן זיין פאַרבינדונג מיטן „היינט" און ער איז איינגעלאַדן געוואָרן אין „מאָמענט".

פאַר דער ענדערונג איז נויטיק געווען צו ברעכן פּרעיודיצירטע מיי־נונגען. צענדליקער יאָרן האָט זיך דער„היינט" גערעכנט אַלס דער ציו־ניסטישער אָרגאַן. און דער „מאָמענט", כאָטש ס'האָבן אין אים געאַרבעט ציוניסטישע זשורנאַליסטן — האָט זיך גערעכנט פאַרן אָרגאַן פון די פאָל־קיסטן. און פיל האָבן געצווייפלט: ווי איז עס מעגלעך? זשאַבאָטינסקי

וועט ארבעטן אין א צייטונג וואָס איז נישט קיין ציוניסטישע און אין וועלכער עס הערשן פּאָלקיסטן?

און ווירקלעך. ער אליין האָט אין זיין אריבערגיין צום „מאָמענט" געזען א ווענדונגס־פּונקט אין לעבן. אין ערשטן ארטיקל אין זיין נייער אכסניה אונטערן נאָמען „וואָס דערציילט די שרייב־מאשין", אין וועלכן ער האָט זיך פאָרגעשטעלט פאַר זיין פרישן לעזער־פּובליקום, דעקט ער נאָר אויף צווישן די שורות די סיבה פון זיין בייטן די אכסניה. „ווען עס קומט א ווענדע־פּונקט אין דיין לעבן — זאָגט ער אין אָנהויב פון ארטיקל — דאַרפסטו זיך אָפּשטעלן אויף אַ מינוט און מאכן, לכל הפּחות, א קורצן חשבון־הנפש: זיך אָפּגעבן אַליין א דין וחשבון פאַר אלץ וואָס דו האָסט געזינדיקט. און אויב דו קענסט צוזאָגן גאָט און זיך אליין, אז דו וועסט זיך באמיען אין דער צוקונפט צו פארמיידן די חטאים. און אָט ביים אונטן אונטערגעצייכנטן איז דאָ אזא ווענדע־פּונקט, אפשר א דאָפּלטער. ער דערשיינט היינט פאר א נייען לעזער־קרייז; געוויס זענען פאראַן צווישן זיי אויך אלטע לעזער, אפשר אויך אלטע פריינט, און ער וויל זיי אָפּגעבן אַ הארציקן גרוס. אָבער זיכער זענען אויך דאָ נייע לעזער, און די מצוה פון דרך־ארץ פאָדערט, ער זאָל זיך פאַר זיי פאָרשטעלן. די מצוה איז וויכטיק באזונדערס צוליב דער „טאָפּלטקייט" פון ווענדע-פּונקט: דאָס איבערטרעטן פאַר א נייען לעזער־קרייז קומט אין איין צייט מיט א געפער־לעכן שטורם אין אונדזער יידישער וואסער־גלאָז, א קליין גלאָז פול מיט וואסער, וואָס איז ביטערער פון אלע וואסערן פון דער וועלט. אויך דער שטורם איז א ביטערער. יידישע יונגעלייט שלאָגן איינער דעם אנדערן מיט שטעקנס און פויסטן און מיט שטיינער אין ירושלים, אין ווארשע, אין פּאריז — ווער ווייסט ווו נאָך ס'קומט פאָר דער חילול השם. און בשעת דעם שיינעם טאַט פון דעמאָנסטרירן אונדזער נאציאָנאלער אחדות דערמאָנט מען אויך דעם נאָמען פון אונטערגעצייכנטן — בעיקר אַלס זידל־וואָרט. ווען א מענטש שטייט פאר א נייען קרייז פון צוהערער און ברענגט מיט זיך אזאַ נדן פון שנאה — בעט זיך דער חשבון־הנפש פון זיך אַליין. ס'דאכט זיך אפילו אַז יעדער ייד אין נייען הערער־קרייז קוקט אויף דיר, און די פראגע שטייט אים אין די אויגן: דו ביזט דאָך א חוטא ופושע — וואָס זענען, אלזאָ, דיינע חטאים, און טאָמער וועסטו זיי לכל הפּחות פארמיידן אין דער צוקונפט".

און ער ענדיקט דעם ארטיקל:

„וואָס איז נוגע האס — אויך דאָס איז א עצה: פּראָביר זיך צו אי־בערצוגיין, אַז שנאה איז נישט מער ווי די ערשטע שטופע פון פריינט־

שאפט און דאנקבארקייט. איך קען דיר נישט שווערן, אז דאס איז אמת; אפשר, איז עס ליגן. אבער זאלסט זיך איבערצייגן, אז אזוי איז עס, און ווען דו קומסט פאר אנייען קרייז פון לעזער, דווקא אין מאמענט, ווען דו ביזט באלאדן מיט א שווערע לאסט פון דיין ביטערן נדן — פארגעס, פאר־בויג זיך העפלעך און מיט דרך־ארץ פארן פובליקום, און זאג: שלום עליכם, מיינע ברידער!".

אין באשלוס אריינצוגיין אין „מאמענט", וועלכן פיל פארטיי־חברים האבן זיך קעגנגעשטעלט, האט זשאבאטינסקי געטאן א גרויסע זאך: ער האט פארוואנדלט דעם „מאמענט" אין א ציוניסטישער צייטונג. זייט ער איז אריינגעגאנגען דארט — אין מערץ 1933 — האט זיך אלץ געענדערט אין דער צייטונג: אלע שונאי־ציון, וועלכע האבן אמאל דארט געשפילט די ערשטע פידל, האבן זיך פארשטעקט אין די לעכער און א ציוניסטישער ווינט האט אנגעהויבן בלאזן פון יעדער זייט פון דער צייטונג, פון יעדן ארטיקל, פון יעדער רעפארטאזש און פון יעדער שורה־כראניק.

ס'איז אוממעגלעך צו שילדערן די ראלע וואס דער „מאמענט" האט געשפילט אין דער רייניקונג פון דער אטמאספערע ביים גלות־יידנטום און אין ארויסהענגען די פאן פון הערצליאנישן ציוניזם אין טראגישן יאר 1933. דער „מאמענט" האט געראטעוועט דעם כבוד פון יידישן פאלק. אין דעם זין האט ער געשפילט ממש די ראלע וואס ס'האט געשפילט די צייר־מונג פון קלעמאנסא און עמיל זאלא ביים דרייפוס פראצעס. ס'איז שווער זיך פארצושטעלן, וואס ס'וואלט געווען דער גורל פון ארץ־ישראלדיקן ישוב און פון דער גאנצער ציוניסטישער באוועגונג — ווען דער „מא־מענט" וואלט נישט געעפנט אין יענע טעג זיינע שפאלטן פאר זשאבאטינ־סקין און זיין קאמף. מ'דארף נישט פארגעסן, אז די צייטונג האט נישט געהאט קיין ציוניסטישע טראדיציע. דאס מאל איז דער „מאמענט" — וואס איז שטענדיק געשוואומען מיטן שטראם —געשוואומען קעגן שטראם, די איינציקע צייטונג קעגן די אגענץ־זשורנאלן וואס האבן פארגיפ־טעט די ברונעמס. און געהאלפן האט איר אין פוילן אורי צבי גרינבערגס „וועלט". די צוויי צייטונגען, דער טאג־ארגאן און די וואכנשריפט, האבן געטראגן אויף זייערע פלייצעס אונטער דער דיריגירונג פון זשאבאטינסקין דעם יאך פון דער גרויסער מלחמה, וואס האט געטאן אן אומגעהויערן נאציאנאלן דינסט.

מער ווי פיר יאר, פון אנהויב מערץ 1933,האט זשאבאטינסקי גע־ארבעט אין „מאמענט". זיין פריערדיקע אכסניה, דער „היינט", איז פון גרויס קנאה און כעס, געווארן דער האס־ארסענאל קעגן אים און זיין בא־

וועגונג. ס'איז נישט געווען אין לעקסיקאָן קיין איין זידל־וואָרט וואָס האָט נישט „באַפּוצט" די זייטן פון „היינט", ווען מ'האָט דערמאָנט דעם וועלבער איז אין לאַנגע יאָרן זיין מיטאַרבעטער. די מענטשן, וועלכע האָבן געזידלט און באַשמוצט זשאַבאָטינסקין צוליב זיינע ציוניסטישע אָנשויאונגען, האָבן אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז די דאָזיקע אָנשויאונגען זענען דאָך באַקאַנט געוואָרן אין דער וועלט גראַד אַ דאַנק זיי־ אַז דער „היינט" האָט דאָך געפּריידיקט זיין תורה, דורכן פאַרעפנטלעכן זיינע אַרטיקלען, און פאַרשפּרייט איבעראַל זיינע אידייען.

זשאַבאָטינסקי האָט נישט געלייגט קיין אַכט אויף די שמוץ און זידלערייען. עס האָט אים געעקלט אַריינצוגיין אין אַ ויכוח מיט די העצער און אויסער דאָס וואָס זיינע פריינט האָבן אים אַמאָל דערציילט וועגן די זידלערייען אין „היינט", האָט ער נישט געלייענט וואָס מ'האָט געשריבן וועגן אים.

אין די יאָרן פון זיין מיטאַרבעט איז ער געווען צופרידן פון „מאָמענט". די ציטונגס־רעדאַקטאָרן האָבן אָפּגעהיטן די זשורנאַליסטישע אָנשטענדיקייט, און כאָטש זיי האָבן נישט געשלאָסן זייערע זייטן פאַר קריטיק קעגן הצה"ר און ס'איז אים קיינמאָל נישט איינגעפאַלן צו פאָדערן פון זיי צו פסלען מיינונגען פון זיינע אידעאָלאָגישע קעגנער, האָט געהערשט אין „מאָמענט" אַן אַטמאָספערע וואָס האָט אים דערמעגלעכט רואיק פאָרצוזעצן זיין שרייבן.

נאָר אין 1937 איז פּלוצלינג אויסגעבראָכן דער קריזיס — צוליב זיין עוואַקואַציע־פּלאַן, דער פּלאַן פון ליקווידירן דעם גלות, און ער איז געווען געצוווּנגען זיך צו שיידן אויך פון דער ציטונג, וואָס איז אים געווען טריי קרוב פינף יאָר. כמעט אויף צוויי יאָר איז ווידער פאַרשטומט געוואָרן די שטימע פון פאָלקס־טריבון, צום טיפן ווייטאָג פון זיינע צענדליקער טויזנטער תלמידים און הונדערטער טויזענטער אָנהענגער, וועלכע זענען געווען דורשטיק צו לייענען זיין וואָרט.

ער האָט איבערגעריסן זיין מיטאַרבעט אין „מאָמענט" און אין „נאַש פּשעגלאָנד".

אין דער תקופה, אַנדערהאַלבן יאָר, האָט ער שוין נישט געהאַט קיין טעגלעכע טריבונע אין יידישן גלות. איינער פון זיינע קעגנער האָט נאָכהער געשריבן: „פאַר דעם שרייבער זשאַבאָטינסקי זענען געשלאָסן געוואָרן די טירן פון אַ סך יידישע רעדאַקציעס; ער, דער גלענצענדער זשורנאַליסט; ער, דער פּיקאַנטער זשורנאַליסט, דער שאַרפזיניקער און טאַלאַנטירסטער איז געצוווּנגען געווען צו שרייבן אָפּט אין אָרימע פּאַרטיי־צייט-

טונגען — און אָפּט ווען די פּאַרטיי־קאַסע איז געווען ליידיק, איז נישט געווען אפילו קיין מאָגער בלעטל, ווו זשאַבאָטינסקי וואָלט געקאָנט פאַר־עפנטלעכן זיינע רייד. און ער איז געווען זייער ערלעך. ערלעך ביז זעלבסט פּייניקונג. ער האָט פאר קיינעם נישט איינגעבויגן זיין רוקן, אפילו נישט פאר נויט, וואָס איז געווען אַן אָפּטער גאַסט אין זיין שטוב.

דער גרעסטער יידישער פּובליציסט איז יאָרן אויף יאָרן געווען אַר־בעטסלאָז, פּשוט אַרבעטסלאָז".

ער האָט אביסל איבערגעטריבן, דער קעגנער. אַרבעטסלאָז איז ער נישט געווען.

וואכזאמע טעג און שלאפלאזע נעכט

ווען די לעזער וועלן ווידער אַמאָל בלעטערן זשאַבאָטינסקיס אויטאָ־ביאָגראַראפיע, וועלכע זיי האָבן שוין זיכער פיל מאָל געלייענט, וועלן זיי שטיין ערשיטערט איבער א נבואה וואָס איז אַרויס פון מויל איינעם פופציק יאָר צוריק, ווען ער איז נאָך געווען א יונגער בחור. די נבואה איז—צו אונדזער טיפן ווייטיק — מקויים געוואָרן אין פוילן. די אויטאָ־ביאָגראַפיע איז דערשינען דריי יאר פארן אויסברוך פון דער ערשטער מלחמה. דאַן, ווען די לעזער האָבן געזעטיקט זייער נשמה מיט די פּרעכטיקע שילדערונגען אין דער אויטאָביאָגראַפיע, האָבן זיי אפשר נישט געלייגט קיין באַזונדער אַכט אויף איין פראַגמענט אין בוך. אָבער איצט, ווען זיי וועלן עס איבערלייענען, וועלן זיי פארשטיין די טראַגישע באַדייטונג פון די ווערטער.

אָט אזוי דערציילט זשאַבאָטינסקי: „זיבצן יאָר בין איך אַלט געווען, ווען כ'בין געקומען קיין בערן אין דער שווייץ. דאָרט האָב איך אויך געהאַלטן ס'ערשטע מאָל אין מיין לעבן א רעדע, און דווקא א „ציוניסטישע" רעדע. כ'האָבן גערעדט רוסיש, אין דעם נוסח: „איך ווייס נישט, צי כ'בין א סאָציאַליסט, ווייל כ'האָב זיך נאָך נישט באַקענט ווי געהעריק מיט דער תורה. אָבער א ציוניסט בין איך, אָן צווייפל, ווייל דאָס יידישע פאָלק איז זייער א שלעכטעס, זיינע שכנים האָבן אים פיינט און זיי זענען גערעכט. דער סוף פון יידישן פאָלק אין גלות איז אַן אַלגעמיינע באַרטלאָמיי־נאַכט און זיין איינציקע רעטונג איז אלגעמיינע עליה קיין ארץ־ישראל".

מיט זיין זאפטיקן הומאָר זעצט ער פאָר און דערציילט: „ דער פאָר-

זיצער פון דער פאַרזאַמלונג האָט איבערגעזעצט מיין רעדע אויף דייטש זייער קורץ, נעמלעך: דער רעדנער איז נישט קיין סאָציאַליסט, אָבער א פולשטענדיקער אַנטיסעמיט און עצה'ט אונדז זיך צו באַהאַלטן אין ארץ־ישראל, טאָמער וועט מען וועלן אונדז אַלע אויסשעכטן". נאָך דער פאַר־זאַמלונג איז צו מיר צוגעגאַנגען חיים ראַפּאַפּאָרט (שפּעטער, שאַרל ראַ־פּאַפּאָרט, איינער פון די פירער פון די פראַנצויזישע קאָמוניסטן) און גע־זאָגט מיט א פאַרגיבנדן שמייכל: „כ'האָב זיך נישט גערעכנט אַז אין דער רוסישער יוגנט איז נאָך פאַראַן אָט דער זאָאָלאָגישער טיפּ פון אַנטיסע־מיט".

„אָבער איך בין נישט קיין רוס, האָב איך געענטפערט, און ער האָט נישט געוואָלט גלויבן".

איצט, ווען מיר שטייען אויף איין גרויסן קבר, וואָס איז צעשפּרייט איבער גאַנץ אייראָפּע, זעען מיר מיט אונדזערע אויגן די רעזולטאַטן פון דער באַרטלאָמייער־נאַכט פון יידישן גלות. זשאַבאָטינסקי האָט זי געזען, ווען ער איז נאָך געווען א יונגער בחור, אָבער די יידישע מנהיגים, די שרייבער און וועגווייזער, האָבן זי נישט געזען, און דעם גרויסן וואָרנער און וועקער האָבן זיי באַשמוצט און געזידלט.

די דאָזיקע געשפּענסט־וויזיע האָט נאָכגעיאָגט זשאַבאָטינסקין זיין גאַנץ לעבן און ער האָט זיך פאַרמאָסטן אויף איר מיט אַלע זיינע כוחות, כדי צו ראַטעווען זיין פאָלק.

ב.

ווען ער האָט סוף 1935 פאַרלאָזן פּאַריז און איז אַריבער קיין לאָנדאָן, האָט ער צום אָנהויב געמיינט אַז מינדעסטנס אויף א לענגערער תקופה וועט קומען א סוף צו זיינע וואַנדערונגען און ער האָט געוואָלט בלייבן אין ענגלאַנד א יאָר־צוויי, כדי צו אַנטוויקלען זיין פּאָליטישע טעטיקייט צווישן די ענגלישע רעגירונגס־מענער און עפנטלעכער מיינונג.

אָבער דער גורל האָט אים נישט געלאָזט רוען. מיט זיין נביאישן חוש האָט ער דערפילט, אַז ס'דערנענטערט זיך א שרעקלעכע קאַטאַסטראָפע, וואָס וועט אויסקערן דעם גלות־יידנטום.

צוזאַמען מיט די סימנים אַז עס דערנענטערט זיך א תקופה פון אומרוען אין ארץ־ישראל, האָבן זיך מיט איינמאָל באַוויזן — ווי א צייכן

פון הימל — פון די גלות־לענדער, סימנים, וועלכע האָבן ארויסגערופן זאָרג.

די אנטיסעמיטן אין פוילן האָבן אויפגעהויבן דעם קאָפּ און ארייג־געטראָגן אין „סיים" א פאָרשלאָג צו פארבאָטן די יידישע שחיטה. אין ווארשעווער אוניווערזיטעט זענען די קריסטלעכע סטודענטן אָנגעפאלן אויף די יידישע אקאדעמיקער, זיי געשלאָגן, ארויסגעוואָרפן פון די טרעפּ און פארוואונדעט פיל יידן. די רעגירונג איז געווען געצוווּנגען צו שליסן די אוני־ווערזיטעטן, כדי צו פארמיידן די פארשפרייטונג פון די אומרועןּ. אין פשיטיק, א יידיש שטעטל אין פוילן, איז פאָרגעקומען א פּאָגראָם.

שוין נישט רעדנדיק וואס ס'איז געשען מיט די יידן אין דייטשלאנד אונטער היטלערס הערשאפט, האָט דער יידן־האס פארפלייצט אלע גלות־ישובים. אפילו אין טשעכאָסלאָוואקיע, ווו די יידן האָבן געלעבט ווי אין א „גן־עדן" אין פארגלייך מיט די אנדערע לענדער, זענען פאָרגעקומען אָנפאלן קעגן יידן אין א שטעטל אין דרום פון באָהעמיען.

זשאבאָטינסקי האָט געזען מיט זיין ווייטזעענדיקן בליק דעם אָנקו־מענדן שטורם. ער האָט געפילט אז מ'קען מער נישט בלייבן אין לאָנדאָן און זיך באגנוגענען מיט פּאָליטישער טעטיקייט. „די טריט ברענען אונטער די פיס" — האָט ער געזאָגט, און אין פרילינג 1936 האָט ער פארלאָזן ענגלאנדס הויפּט־שטאָט און איז ארויס אויף א לאנגער ערמידנדער רייזע.

איידער ער איז ארויס אין וועג, אין אפּריל 1936, האָט ער געשריבן זיין רירנדן ארטיקל „ממעמקים" (פון דער טיפעניש), אין וועלכן ער האָט געשטעלט אָפן דעם פּראָבלעם פון עוואקואציע פון גלות. דערשיטערנדע זע־נען די ווערטער, וועלכע זענען ארויס פון זיין מויל: „וואָס וועט זיין דער גורל פון די יידן? איך האָב אפילו נישט בדעה צו „שילדערן" זייער לאגע אין אלע גלות־לענדער, ווייל דאָס איז דאָך „לאנגווייליק". דער יידישער לעזער רעאַגירט שוין נישט אויף די גרויזאמקייטן וועלכע געשעען דאָרט אָפט. איז דען נישט אלץ איינס, ווו דאָס איז געשען? דער שטריק פארציט זיך אלץ ענגער ארום אונדזער האלז. אונדזער פאָלק שטייט פארן פּראָב־לעם פון אויסוואנדערונג. ס'איז זיכער, אז מיר וועלן מוזן ארויספירן אין גיכן פון גלות פיל מיליאָנען און ס'איז נישטאָ קיין ממשותדיקע מעגלעכ־קייטן דערצו אויסער די גרענעצן פון ארץ־ישראל. און דאָס איז ציוניזם. די לעזונג פון פּראָבלעם פאר אַלע וועלכע קענען נישט שלום מאכן מיטן גלות. היינט זענען אָט די אַלע עטלעכע מיליאָנען און מאָרגן וועט זייער צאָל זיין נאָך גרעסער. דער קאמף פאר אזא צוועק מוז טראָגן אן אנדערן כאראק־

טער. א פאָלק אין א גרויסן פּיין מוז אויסאַרבעטן א גרויסן פּלאַן און קעמפן פאר זיין דורכפירונג".

און ער האָט אויסגעאַרבעט דעם גרויסן רעטונגס־פּלאַן, דעם „נאָרדוי־פּלאַן".

ער איז אוועק צו זיינע ברידער, כדי זיי וועקן אוועקצופאָרן, און צו די רעגירונגען און מיניסטאָרן — זיי זאָלן דערלייכטערן די יידן דעם אַרויספאָר. זייט דאַן האָט ער באזוכט פיל מאָל פוילן, ווו ס'איז געווען דער גרעסטער און פרוכטבארסטער יידישער קיבוץ. געווען אין אַלע באַלטישע לענדער, אין ליטע, לעטלאַנד, עסטאָניע און פינלאַנד. געווײלט אין עסטרייך און טשעכאָסלאָוואַקיע. געפאָרן קיין רומעניע, יוגאָסלאַוויע, בולגאַריע, און גריכנלאַנד. באזוכט בעלגיע, האָלאַנד און פראַנקרייך. און צוויי מאָל האָט ער געמאַכט זיין לאַנגע רייזע אין דרום־אַפריקע.

ער איז אָפּגעשטיגן אין עגיפּטן, כדי זיך צו באַגעגנען מיט די פאר־שטייער פון דער ארץ־ישראלדיקער באַוועגונג („נאר פון דער ווייטן וועסטו זען דאָס לאַנד, און דאָרט וועסטו נישט אַריינקומען!"), און ווען ס'איז אויסגעבראָכן די מלחמה און די טויערן צו די יידישע קיבוצים אין אייראָ־פּע זענען געשלאָסן געוואָרן — איז ער אוועק קיין אַמעריקע, צום גרעסטן יידישן קיבוץ, וואָס איז געבליבן אין דער וועלט.

ער האָט אין זיינע נעזלעכער געשפּירט דעם ריח פון דינאַמיט, וואָס האָלט ביים אויפרייסן און אָפּמעקן פון דער ערד גרויסער יידישער קיבו־צים. טראָץ זיין מידקייט פון רייזעס, פון רעדעס און פאַרזאַמלונגען, פון שרייבן ביכער און אַרטיקלען, האָט ער געמאַכט א וועט־לויף מיטן שטן. ער האָט נישט געוואָלט רוען, נישט געקענט רוען. אפשר וועט ער פאַרלויפן דעם אומגליק, וואָס לויפט מיט שנעלע טריט אין דער ריכטונג פון די יידי־שע צענטערן. ער האָט זיך נישט דערלויבט אַרויסצופאָרן אויף א לענגערן אורלאָב. אָט, אָט די כוואַליעס לויפן און פאַרפלייצן יעדעס מאָל א נייען שטח! שוין באַלד וועט נישט זיין ווו צו אַנטלויפן פארן מבול. שנעל, שנעל! מיט זיינע לעצטע כוחות איז ער געלאָפן — מיט אן אַעראָפּלאַן, מיטן באַן, מיטן וואָגן און צופוס. אפשר וועט ער קומען פריער צו ציל, און זיינע ברידער יידן וועלן געראַטעוועט ווערן.

ער האָט זיי סיגנאַליזירט און געוואָרנט קעגן דער דערנענטערנדער זיך סכנה. אָבער זיי האָבן נישט געלייגט קיין אכט אויף זיינע אַלאַרם־סיגנאַלן.

ער איז געקומען קיין פוילן און האָט פאָרגעשלאָגן איר אויסערן־מיניסטער, פּולקאָווניק בעק, א רעטונגס־פּראָגראַם פאר זיינע ברידער, דעם באַקאַנטן „עוואַקואַציע - פּלאַן".

זשאַבאָטינסקי קומט אָן אויפן פלי־פעלד.
עס שטייען (פון רעכטס אויף לינקס): ד"ר י. דאַם, א. רעמבאַ,
ז. זשאַבאָטינסקי און א. קאפעלאָוויטש.

דאן האָט זשאבאָטינסקי געארבעט אין צוויי ציטונגען אין פוילן, אין „מאָמענט" אויף יידיש און אין „נאש פשעגלאָנד" אין דער פוילישער שפראך. ווי געווינלעך, איז ער אויך דאָסמאָל אויפגענומען געוואָרן מיט גוואלטיקער באגייסטערונג. אויך דאָסמאָל האָבן זיך ווידערהאָלט די רירנ־דע סצענעס פון קבלת־פנים פארן „מלך פון די יידן" (דער זשידאָווסקי

קרול", ווי די פּאָלאַקן האָבן אים גערופן). טויזנטער מענטשן האָבן אים אָפּגעוואַרט ביים וואָקזאַל, און אויף די וואַרשעווער גאַסן — אָוואַציעס און התלהבות.

דעם טאָג ווען ער איז אָנגעקומען זענען די יידישע צייטונגען ארויס־מיט לויב־ארטיקלען פאר אים, אויסער פארשטענדלעך, דער יידישער אָגענץ־אָפּיציאָז „היינט" און די בונדישע „פאָלקסצייטונג". פון די ביידע האָט מען נישט געקענט דערווארטן קיין אנדער באציאונג. וואס אן אמת, האָבן זיי נישט געשוויגן, ווייל ס'איז אוממעגלעך געווען אריבערצוגיין שווייגנדיק איבער אזא געשעעניש ווי זשאבאָטינסקים א באזוך אין צענטער פון יידישן גלות. די האָבן געזידלט, דאָקעגן דער „מאָמענט" און „נאש פשעגלאָנד" האָבן אים געלויבט.

כדי צו ארגאניזירן די פּראָפּאגאנדע פאר זיין פּלאן נישט נאָר צווישן יידן, נאָר אויך אין דער עפנטלעכער מיינונג פון הערשנדן פּאָלק, האָבן די לייטער פון הצה"ר איינגעאָרדנט, אז אין איינער פון די איינפלוסרייכסטע פּוילישע צייטונגען זאָל געגעבן ווערן א ספּעציעלע ביילאגע געווידמעט פאר אויפקלערונג פון יידישן פּראָבלעם אין גייסט פון זשאבאָטינסקים פּראָגראם.

אויף צו מאָרגנס נאָך זיין אָנקומען איז דערשינען אין דער קאָנסער־וואטיווער פּוילישער צייטונג „טשאס" אין קראָקע (ארום דער צייטונג האָבן זיך געזאמלט די „לוויתנים" פון דער פּוילישער אינדוסטריע, וועלכע האָבן געהערשט אין פּוילן הינטערן די קוליסן) א ספּעציעלע ביילאגע געווידמעט דעם פּלאן פון דער „בינדנים־פּאָליטיק" און דער ליקווידאציע פון גלות. דער יסוד פון דער „בינדנים־פּאָליטיק" איז באשטאנען אין דעם, אז אין דער ארץ־ישראל פראגע איז ענגלאנד נישט דער איינציקער פּארטנער, און אז אלע פעלקער וווּ ס'געפינען זיך יידישע קיבוצים, האָבן דאָס רעכט אויס־צו איבן זייער איינפלוס, ווייל ענגלאנד איז נישט קיין בעל־הבית איבערן לאנד, נאָר האָט באקומען דעם מאנדאט פון 54 פעלקער.

אין דער ביילאגע איז אָפּגעדרוקט געוואָרן זשאבאָטינסקים בארימטער ארטיקל „א גינסטיקער שטורם". אין דעם ארטיקל האָט ער אנטוויקלט דעם געדאנק פון צוויי סאָרטן אנטיסעמיטיזם: „אנטיסעמיטיזם פון מענטשן, וואָס איז א סוביעקטיווער — און אנטיסעמיטיזם פון זאכן, וואָס איז א אָביעקטיווער". אין דער זעלבער ביילאגע זענען פארעפנטלעכט געוואָרן נאָך צוויי אַרטיקלען, פון ד"ר יוסף שעכטמאַן און ד"ר יוחנן באַדער.

דעמזעלבן טאָג האָט זשאבאָטינסקי צענויפגערופן אין האָטעל „אייראָ־פּעיסקי" אין ווארשע א פּרעסע-קאָנפערענץ, צו וועלכער ס'זענען געקומען

די קאָרעספּאָנדענטן פון אַלע אייראָפּעאישע און אַמעריקאַנער צייטונגען און די טעלעגראַפן אַגענטורן. אויך די פאָרשטייער פון דער פּוילישער פּרעסע זענען געקומען, און פאַרשטענדלעך די רעפּרעזענטאַנטן פון דער יידישער פּרעסע אין לאַנד.

צווישן די יידישע זשורנאַליסטן האָט געהערשט אַ שפּאַנונג. זיי האָבן זיך געבייזערט פאַר וואָס „מ׳טראָגט אַרויס אונדזערע ענינים אין דרויסן" און אַז אין אַ פּוילישער צייטונג איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן זשאַבאָטינסקיס רעטונגס־פּלאַן. ער האָט נישט געקענט באַגרייפן וואָס איז די בהלה. זיין כוונה איז דאָך געווען צו לערנען די גויים אַ קאַפּיטל ציוניזם, און זיי לייענען דאָך נישט די יידישע צייטונגען. אויסער דעם איז דער יידן־פּראָבלעם נישט קיין אינערלעכע זאַך נאָר אַ וועלט־אינטערעס, און דאָס איז דאָך געווען די הויפּט־אידייע פון טעאָדאָר הערצל. אָן ספק, האָט דאָ געווירקט צווישן די יידישע זשורנאַליסטן דער גלות׳דיקער געטאָ־אינסטינקט, און זיי האָבן געהאַלטן ממש פאַר אַ פאַרברעכן דאָס פאַרעפנטלעכן אַרטיקלען וועגן ציוניזם אין אַ קריסטלעכער צייטונג.

אין דער פּרעסע-קאָנפערענץ האָט זשאַבאָטינסקי אַנטוויקלט זיין פּלאַן און אים דעפינירט ס׳ערשטע מאָל מיטן באַגריף פרייוויליקע עוואַקואַציע. אָבער אין די מוחות פון די יידישע זשורנאַליסטן אין פּוילן האָט זיך דאָס וואָרט „עוואַקואַציע" אידענטיפיצירט מיט די באַגריפן, וועלכע זענען זיי געווען באַקאַנט פון די אַלטע יאָרן, באַזונדערס פון דער ערשטער וועלט־מלחמה, ווען גאַנצע יידישע געמיינדעס זענען אַרויסגעטריבן געוואָרן דורכן רוסישן צאַריסטישן מיליטער פון זייערע וווין־ערטער. די אַרויסטרייבונגען האָבן געהייסן אין דער יידישער פּרעסע „עוואַקואַציע". אַלזאָ, ס׳איז דאָך „קלאָר": זשאַבאָטינסקי שלאָגט פאָר אַרויסצוטרייבן די יידן פון פּוילן". האָט איר שוין געזען אַזאַ אַנטיסעמיט?

ס׳ווייזט אויס, אַז די „באַרטלאָמיי־נאַכט" איז נגזר געוואָרן פון הימל, ווייל גאָט האָט געשטראָפט מיט בלינדקייט כמעט אַלע יידן, ציוניסטן און שונאי־ציון, ער האָט הארט געמאַכט זייערע הערצער. אין העצ־צוג קעגן זשאַבאָטינסקין, וואָס האָט זיך געעפנט באַלד נאָך דעם פאַרעפנטלעכן פון זיין פּלאַן, האָבן אָנטייל גענומען אַלע: דער גרעסטער טייל פאַרטייען אין דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, אגודה׳ניקעס, בונדיסטן, פאָלקיסטן און סתם אַסימילאַטאָרן. און דער קלאַנג פון דער העצע איז דערגאַנגען צו די אויערן פון די יעווסעקעס אין מאָסקווע און זיי זענען, נאַטירלעך, צוגעטרעטן צום שאַקאַלן־געיאָמער. גראָד יענעם יאָר איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ קאָמוניקאַט פון דער סאָוויעטישער רעגירונג וועגן

דער פארברייטערונג פון דער קאָלאָניזאַציע אין ביראָבידזשאַנישן אויטאָ־נאָמען ראַיאָן אין א סאָוויעטישער „יידישער מדינה". די יידישע קאָמור־ניסטישע צייטונג, דער „עמעס", וואָס איז ארויס קלאַפּן מיט פּויקן לכבוד דער סאָוויעטישער פּראָקלאַמאַציע, האָט דאָ געפונען א גינסטיקע געלעגנ־הייט זיך צו סאָלידאַריזירן מיט „כלל־ישראל". אזוי האָט דער „עמעס" גע־שריבן: „אין דער צייט ווען אין נירנבערג קומט פאָר דער קאָנגרעס פון די דייטשע פאַשיסטן, ייען היטלער האָט אָנגעהויבן א נייע אקציע צו רודפן די יידן; אין דער צייט ווען דער יידישער פאשיסט זאב זשאַבאָטינסקי זעצט פאָר די פארהאנדלונגען מיט די אנטיסעמיטן אין פּוילן וועגן „עקזאָדוס" פון מיליאָנען יידן פון פּוילן — האָט די מעלדונג וועגן בירא־בידזשאַן א באַזונדערע באדייטונג. ווייל אויסער די גרעניצן פון סאָוויעט־רוסלאַנד גייט אָן דער פּראָצעס פון אכזריות'דיקער עקאָנאָמישער פארניכטונג פון די יידי־שע מאסן מיט דער הילף פון די פאשיסטן פון זשאבאָטינסקים לאַגער".

אָבער די יעווסעקציע איז געווען דאַן נאָר א קליינער אינסטרומענט אין אָרקעסטער. דער הויפּט־מוזיקאנט איז געווען דער כלומרשט ציוניס־טישער „היינט" אין ווארשע, אונטער דער רעדאקציע פון ד"ר משה סנה־קליינבוים. און גאָט האָט זיי צוגעשיקט אַן אויסגעצייכנטן דיריגענט, דעם יידישן שרייבער שלום אַש.

ס'איז געווען הערבסט 1936. היטלער איז שוין געזעסן ווי געהעריק אויפן זאָטל. און איבער גאַנץ אייראָפּע האָט געבושעוועט דער אנטיסע־מיטיזם.

אין דער זעלבער צייט איז שלום אַש געקומען אויף א באַזוך קיין ווארשע. ער איז געקומען פון זיין ווילע אין ניץ, אויף דער פראנצויזישער ריוויערע, א זאַטער, א רייכער מיט א גרויסן פארמעגן. דער „היינט", וואָס האָט אזוי ביטער באקעמפט דעם יידישן פּאַטריאָט זאב זשאבאָטינסקי, האָט זיך דאַקעגן „פארכלינעט" פון התלהבות פאַרן שרייבער, וועלכער האָט זיך פארבענקט נאָך כריסטוסן, און אזוי שילדערט די ציוניסטישע צייטונג שלום אַש'ס אויסזען, ווען ער איז אַראָפּ פון צוג: „דער טעמפּעראַ־מענט און די פרישקייט פון חשובען גאַסט רופן ארויס התלהבות. אין זיין פּנים איז נישט צו דערקענען קיין סימן פון מידקייט. טראָץ זיינע גרויע האָר דאָ און דאָרט זעט ער אויס יונג. מיט שטאַרקע און פעסטע טריט שפּרייזט ער אין זיין צימער אין האָטעל „אייראָפּעיסקי".

דער „היינט"־קאָרעספּאָנדענט האָט זיך געאיילט צו באַקומען אַן אינ־טערוויו מיט אים. דער זשורנאַליסט הויבט אָן מיט א פראַגע וועגן גע־זונט־צושטאַנד און די ליטעראַרישע פּלענער פון שרייבער. אָבער ער האָט

נישט קיין חשק זיך אפּצושטעלן לאנג וועגן דעם. אַש זאָגט: — לאָמיר בע־סער רעדן וועגן „ענינים וועלכע זענען נוגע די פּוילישע יידן".

דעם „היינט־רעפּאָרטער דאַרף מען נישט ציען פאַר דער צונג. ער קען זיין מלאכה. ער הויבט אָן מיט א פראגע: „וואָס איז אייער מיינונג וועגן זשאבאָטינסקיס שליחות אין פּוילן, וועגן זיינע ארטיקלען און זיין מעלדונג פאַר דער אויסלענדישער פּרעסע?

ער האָט געטראָפן אין פּינטל. אָט אזוי שילדערט ער שלום אַש'ס רע־אַקציע: — „ווען ער רעדט וועגן זשאבאָטינסקין, קען זיך דער גרויסער דיכ־טער קוים באַרואיקן. זיין שטימע און זיינע הענט ציטערן. און דאָס זענען שלום אַש'ס ווערטער:

„וואָס זשאַבאָטינסקי טוט איצט אין פּוילן, גייט איבער יעדער גרע־ניץ. אין זשאבאָטינסקין זע איך א גוי. ער האָט נישט קיין באַציאונג צום לעבעדיקן ייד, נאָר צו דער אידעע. זשאבאָטינסקיס דערקלערונג פאַר דער פּוילישער עפנטלעכער מיינונג, אַז מ'דאַרף ארויספירן די יידן פון פּוילן, ברענגט שאָדן דעם ציוניזם און די לעבעדיקסטע אינטערעסן פון אונדזער פאָלק. אזא „ציוניזם", וואָס אידענטיפיצירט זיך מיט עוואקואַציע פון יידן, וועט ארויסרופן אין דער גאנצער וועלט דעם ביטערסטן אָפּוועך־קאַמף, ווייל אזא ציוניזם ווערט דער געפערלעכסטער כלי־זין אין די הענט פון אונדזע־רע שונאים און גראָבט אונטער די יסודות פון אונדזער עקזיסטענץ. מ'דאַרף זיין א מענטש מיט אַ שטיינערנע האַרץ, אָן שום הומאַנישן גע־פיל פאַר מענטשלעכע ליידן — שרייט אויס אַש מיט פּאַטאָס — כדי ארויס־צולאָזן פון מויל א זעלכע ווערטער, כדי צו האָבן דעם אומפאַרשעמטן מוט צו קומען אין אזא שרעקלעכער תקופה מיט אזא פאָרשלאָג קיין פּוילן".

„קיינע רעוויזיאָניסטישע מאַנטלען, אין וועלכע זשאבאָטינסקי און זיי־נע חברים וויקלען זיך איין, קענען נישט פאַרדעקן די חרפּה און דעם גאווה'דיקן און נידערטרעכטיקן וואַנזין פון פאַרבלענדעטער גרויסקייט, וואָס האָט ארויפגעגליטשט די דאָזיקע מנהיגים באַרג אַראָפּ און פירט זיי צו די רייען פון אונדזערע שונאים בנפש. ווי איז צו א פאָלק, וואָס האָט אַזעלכע מנהיגים! דער טאַט פון די דאָזיקע הערן איז אַ פאַרברעכן, איז אַ מעסער פון א שונא אין יידישן הארץ!"

„דערווייל איז נאָך נישטאָ קיין ווינקל פאַר אונדז. עס זענען נאָך פאַר אונדז פאַרשלאָסן אלע טויערן און ביי דער איינציקער קליינער טיר, וואָס איז נאָך געבליבן אָפן פאַר אונדז אין ארץ־ישראל, האָט זיך אוועקגעשטעלט ה' זשאבאָטינסקי, דער דאָזיקער פּעאיקער פּאַרשוין וואָס קען די פּיסק־מלאכה, כדי צו פאַרשליסן די דאָזיקע טיר פאַר אונדז. איצט העלפן די דאָ־

זיקע הערן מיט זייערע פוסטע און גאווה׳דיקע רייד אַרויסצוואַרפן די יידן פון די ערטער ווו זיי לעבן, אין וועלכער ערד זיי זענען פאַרוואָרצלט מיט הונדערטער וואָרצלען, אַלס רעזולטאַט פון אַ טויזנט־יעריקן פּראָצעס״.

„ה׳ זשאַבאָטינסקי! — זעצט שלום אַש פאָר מיט התלהבות און רוגזה — די יידן זענען נישט אַראָפּגעפאַלן אין פּוילן פון דער לבנה נעכטן אָדער אייערנעכטן, אַז מ׳זאָל זיי דאַרפן עוואַקואירן פון פּוילן. זיי זענען נישט אַראָפּ אויף פּוילן ווי אַ היישעריק, אַז זשאַבאָטינסקי זאָל דאַרפן קומען פון פּאַריז און לאָנדאָן, כדי צו העלפן מיט ווערטער־גאָזן צו פּאַרטיליקן דעם היישעריק. מיר האָבן נישט געמאַכט קיין אינוואַזיע, אַז מ׳זאָל אונדז דאַרפן עוואַקואירן.

„איצט, ווען אַלע טויערן זענען פאַר אונדז פאַרשלאָסן און די לאַגע פון די פּוילישע יידן רופט אַרויס זאָרג צווישן די בעסטע מענטשן אין דער וועלט — צו קומען איצט און העלפן אַריינטרייבן די יידישע מאַסן אין אַ פאַרצווייפלטער סיטואַציע, דערצו דאַרף מען זיין אַן אַ מענטשלעכן געפיל״.

שלום אַשס אינטערוויו איז געווען די אַוווערטורע פאַר אַ ברייט פאַר־צווייגטער העצע און זידלערייען, פאַר שקרים און רכילות וואָס אפילו זשאַ־באָטינסקי, וועלכער איז געווען געוווינט צו קעמפן דאָס גאַנצע לעבן אין אַן אַטמאָספער פון שנאה — איז איבעראַשט געוואָרן זעענדיק די פאַרברע־כערישע איינזיקייט אין קעגנערשאַפט צום רעטונגס־פּלאַן.

אַ שווערע מלחמה האָט זיך אָפּגעשפּילט אין זיין נשמה. ער האָט גע־האַט שלאָפלאָזע נעכט, ווען ער האָט געטראַכט וועגן אכזריות׳דיקן גורל פון זיין פאָלק, וואָס מאַרשירט מיט אָפענע אויגן צום אָפּגרונד. אין די מאָ־מענטן פון ספקות, האָט ער געטראַכט איינצופּאַקן די זאַכן און צוריקפאָרן קיין לאָנדאָן, אַוועקוואַרפן די פּאָליטישע אַרבעט און זיך ווידמען אינגאַנצן יוגנט־דערציאונג און ליטעראַטור. אָבער זיין געוויסן האָט אים נישט גע־לאָזט צורו. ניין, ער קען נישט פאַרלאָזן זיינע ברידער אויף גאָטס באַראָט. אפשר וועלן זיי זיך אויסניכטערן פון זייער שכרות, אפשר וועלן זיי זיך אָפּ־קערן פון זייערע פאַרפירענדע מנהיגים און שרייבערס און זיי וועלן זיך ראַטעווען. ער האָט נישט רעאַגירט אויף שלום אַש׳ס רייד, אויף אַן אָנפאַל פון אַ מענטש וועלכער האָט אין זיין לעבן נישט געטאָן קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער פאַרן ציוניזם און וואָס האָט שוין גענדינט אַ סך געטער. זשאַבאָ־טינסקי האָט אפילו נישט אָפּגעלייקנט די בייזוויליקע שקרים פון אַשן און פון דער „היינט״־העצע. ער האָט זיי נישט געזאָגט מוסר, נאָר אין אַן איינ־געהאַלטענעם טאָן האָט ער אויפגעקלערט די יידן זיין שטעלונג, אפשר וועלן זיי דאָך צו זיך קומען.

אָבער דער שאקאלן־יאָמער האָט נישט אויפגעהערט און אזוי איז ער ווידער געשטאנען, אזוי ווי 1917 ביים לעגיאָן, כמעט דער איינציקער מיט אָפענע אויגן קעגן כלל פון פארבלענדעטע.

עטלעכע טעג נאָך אַש'ס באַליידיקנדע דערקלערונג אין „היינט", האָט טעלעפאָנירט צו זשאבאָטינסקין אין האָטעל אַריין אַ פאָרשטייער פון „מאָמענט". אויך די ציימונג, אין וועלכער ער האָט מיטגעארבעט און וואָס האָט געהאַט אַ זעלבע פארדינסטן פאר רייניקן די אַטמאָספער אויף דער יידישער גאַס ביים אַרלאָזאָראוו־פּראָצעס, איז איצט צוגעטרעטן צו זיינע באַקעמפער. די אַנטי־ציוניסטישע עלעמענטן אין דער ציימונג, נח פּרילוצקי און סטופּניצקי, פאָלקיסטן, וועלכע האָבן אַ לענגערע צייט נישט געוואַגט אויפצוהויבן דעם קאָפּ, האָבן איצט ווידער גענומען שווימען אויף די שמור־ציקע כוואַליעס. זיי האָבן געשיקט אַ רעפּאָרטער צו האָבן אַן אינטערוויו מיט זשאבאָטינסקין, אָבער נישט מיט דער כוונה צו וויסן און אינפאָרמירן דעם אמת, נאָר אויסצושפּרייטן אַ נעץ פאַר זיינע פיס, ער זאָל אַריינפאַלן. די רעדאַקציע האָט בלויז געגעבן אַ דירעקטיוו דאָס צו מאַכן אין אַן אַנשטענדיקער פאָרם. זשאבאָטינסקי איז דאָך געווען זייט יאָרן זייער מיטאַרבעטער.

אַזאַ דיאַלאָג האָט זיך געפירט צווישן זשאבאָטינסקי און דעם „מאָמענט" ־ רעפּאָרטער:

דער זשורנאַליסט: „צי איז אייך באַקאַנט די אויפרודערונג וואָס די פראַגע פון דער מאַסן־אויסוואַנדערונג האָט ארויסגערופן"?

זשאבאָטינסקי: יאָ. זי איז מיר באַקאַנט. און איך מיין, אַז די סיבה פון דער אויפרודערונג שטעקט אין וואָרט „עוואַקואַציע". ס'איז וויזט אויס נישט קיין געלונגענער וואָרט, וואָס רופט ארויס מיספאַרשטענדענישן. איך באַנוץ זיך מיט דעם וואָרט, ווייל דאָס איז דער טערמין פון הערצלען. ער האָט דאָך געשריבן, אַז דער גלות באַשטייט אויף אַ העלפט פון אַזעלכע „פּאָזיציעס" אַז מיר יידן וועלן זיך פרייען זיי צו עוואַקואירן, אוועקצוגיין פון זיי".

דער זשורנאַליסט איז נישט געווען צופרידן, וואָס ס'איז אים נישט געלונגען אויסצוגליטשן זיין אינטערוויואירטן, האָט ער ווייטער געפרעגט:

— „צי האָט איר געלייענט אַז איין אַנטיסעמיטישע ציימונג, קאָמענטירנדיק דעם צען־יאָר פּלאַן פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, האָט דערקלערט אַז דער פּלאַן דאַרף נאָך דערגענצט ווערן, נעמלעך: אוועקנעמען פון די יידן זייערע פּאָליטישע רעכט, און דורכדעם וועט זיך שטאַרקער לאָזן פילן דער עמיגראַציע־הונגער?"

מיט דער זעלבער רואיקייט, מיט אומגעוויינלעכן געדולד און מיטן רעספּעקט וואָס ער האָט געהאַט פאַר יעדן פאַך־קאָלעגע, האָט זשאַבאָטינסקי געענטפערט:

— „ניין. כ'האָב נישט געלעזן. ס'איז נישט כדאי. נאָך פאַרן „צען־יאָר־פּלאַן" האָבן די אַנטיסעמיטן געזאָגט דאָס זעלבע לגבי דעם געוויינלעכן ציוניזם. נאָר אויב מ'וואָלט געדאַרפט געבן אַ ערנסטע תשובה צו דער טענה, איז זי שוין געגעבן געוואָרן אין פּאַלעסטינע־מאַנדאַט. זעט אין פּרעאַמבל פון מאַנדאַט, פּאַראַגראַף 30, אַ תנאי געשריבן שוואַרץ אויף ווייס, אַז מ'טאָר נישט איינפירן קיין ענדערונג אין סטאַטוס פון די יידישע בירגער אין יעדן לאַנד אין צוזאַמענהאַנג מיט דער רעאַליזאַציע פון דער „נאַציאָנאַלער היים" פאַרן יידישן פאָלק. דעריבער, אויב וועלכע ס'איז אַנטיסעמיטישע רעגירונג וואָלט געהאַנדלט לויט דער עצה פון דער אַנטי־סעמיטישער צייטונג, וואָלט דעם צוגענומען געוואָרן פון איר דאָס רעכט צו האָבן אַ וועלכע ס'איז דעה אין די ארץ־ישראל פראַגן, און דורכדעם וואָלט דאָס לאַנד פאַרלוירן פאַר אונדז איר פּאָליטישע באַדייטונג פון שטאַנדפּונקט פון פּאָליטישער הילף פאַרן ציוניזם".

דער זשורנאַליסט האָט נעבעך נישט געהאַט קיין גליק צו ברענגען צו זיינע בעל־בתים „סחורה" לויט זייער געשמאַק, אָבער די פּאָלקיסטישע רע־דאַקטאָרן פון דער צייטונג און זייערע בונדיסטישע מיטאַרבעטער האָבן נישט אָפּגעשטעלט די העצע.

דער עכאָ פון דער פּאָלעמיק איז אַריבער די גרעניצן פון פּוילן און איז אָנגעקומען קיין ארץ־ישראל. צום אָנהויב האָבן מיר געמיינט, אַז די פּרע־סע אין דעם פּאַטערלאַנד וועט טאַדלען די העצע און אפילו די קעגנערישע פּרעסע וועט שטיצן זשאַבאָטינסקיס פּלאַן, וואָס צילט צו דערמעגלעכן אַ גרויסע יידישע עליה קיין ארץ־ישראל. אָבער די פּאַרטייאישע שנאה האָט פאַרבלענדט אויך די ארץ־ישראלדיקע. זיי זענען נישט געבליבן הינטער־שטעליק אין זידלערייען. דעם 19־טן אָקטאָבער 1936 איז אין דער אָוונט־צייטונג פון מפא"י ־אָרגאַן „דבר" אָפּגעדרוקט געוואָרן פאָלגענדע נאָטיץ:

„דער מנהיג (זשאַבאָטינסקי), וועלכער באַשעפטיקט זיך אַלע יאָרן מיט פאַרקרימען יעדן געזונטן געדאַנק אין ציוניזם, וואָס שפּרינגט אומעטום אַרויס בראש און ברענגט יעדע זאַך צו שגעון — האָט אויך איצט געטאָן דעם יידישן פאָלק און דעם ציוניסטישן אידעאַל אַ בערישע טובה, וואָס נאָר אַזאַ צעלאָזענער אַוואַנטוריסט ווי ער איז פעאיק דערצו".

און נאָכדעם ווי די מפא"ישע צייטונג האָט „פאַרגעשטעלט זשאַבאָטינסקין פאַר אירע לעזער, דערקלערט זי אין אַ לאַנגן אַרטיקל, אַז

„מיר ווילן נישט און קענען נישט ארויסגעטריבן ווערן קיין ארץ־ישראל מיט דער הילף פון פוילישע אנטיסעמיטן, וועלכע רודפן אונדז און ווילן זען אונדזער חורבן. אויפן רעכט צו לעבן אויף דער וועלט וועלן מיר נישט מוותר זיין" און דער סוף: „זשאבאָטינסקי, וועלכער איז געגאַנגען שליסן אָפּמאַכן מיט דער פוילישער רעגירונג אַרויסצושיקן יידן פון פוילן אין אַ באַשטימטער יערלעכער קוואָטע — האָט מיטן דאָזיקן טאַט זיינעם גע־האָלפן די פוילישע ענדעקישע פּאָגראָמטשיקעס".

אין זעלבן סטיל קעגן דעם „הפקרדיקן אַוואַנטוריסט" האָט אויך גע־שריבן דער „הארץ".

און זעט אַ וואונדער: אפילו די דייטשע ציוניסטן, וועלכע האָבן שוין דערפילט אויף זייער אייגענער הויט די באַרבאַרישע פויסט פון דער געס־טאַפּאָ, האָבן זיך געבייזערט אויף זשאַבאָטינסקין. דער „יידישער רונדשוי" פון ראָבערט וועלטש, דער אָפיציעלער אָרגאַן פון דער ציוניסטישער אָרגאַ־ניזאַציע אין בערלין, האָט פּאָלעמיזירט מיט זשאַבאָטינסקין. דער לייט־אַרטיקל אין „יידישן רונדשוי" רעדט וועגן זשאַבאָטינסקיס „שווערן טעות" און זאָגט: „מיר מוזן אונטערשטרייכן, אַז די יידן־נויט וועט קענען געפינען איר לעזונג נאָר אין די זעלבע לענדער אין וועלכע די יידן לעבן היינט (אַזוי האָט געשריבן אַ ציוניסטישע צייטונג, אין היטלער־דייטשלאַנד!). און ווייַ־טער: „זשאַבאָטינסקיס פּלענער וועגן אַריינברענגען אין ארץ־ישראל אַנדערט־האַלבן מיליאָן יידן אין צען יאָר איז זייער אַ געפערלעכע אילוזיע. אַ זעלכע דערקלערונגען ווי די וואָס זשאַבאָטינסקי האָט איצט אָפּגעגעבן אין פוילן, קענען שטאַרקן דעם פחד פון די אַראַבער אַז יידן ווילן פאַרפלייצן ארץ־יש־ראל און זיי אונטערדריקן, און אויך ווירקן שלעכט אויף דער ענגלישער עפנטלעכער מיינונג".

זשאַבאָטינסקי האָט געלעזן די גאַליקע אַרטיקלען פון אַלע עקן וועלט. ווי זאָל ער זיך נוהג זיין לגבי דער קעגנערשאַפט פון אַלע יידישע קיבוצים? ער האָט זיך דערמאָנט, אַז עטלעכע חדשים פאַר דער פאַרעפנטלעכונג פון „עוואַקואַציע־פּלאַן" — נאָך איידער ער האָט געוווּסט, וואָס פאַר אַ קבלת־פּנים מ'וועט אים מאַכן — האָט ער געשריבן דעם צווייטן טייל פון זיין אויטאָביאָגראַפיע, אין וועלכן ער באַהאַנדלט זיין קאַמף פאַר לעגיאָן, ווען ער איז געווען איינזאַם און אַלע קעגן אים. דאָרט האָט ער זיך געשטעלט די זעלבע פראַגע און געענטפערט: „הייסט עס אַלע האָבן אַ טעות, נאָר דו אַליין ביזט גערעכט? — איך בין זיכער, אַז פון זיך אַליין וועט אַ ציטער טאָן דעם לעזערס ליב פון דער איראָנישער פראַגע. ווי געוויינלעך אין אַזעל־כע פאַלן האָב איך געקענט ענטפערן מיט פאַרשידענע תירוצים פון פאַרענט־

פערונג, אז פאַרקערט, איך פאַרשטיי צו שעצן די עפנטלעכע מיינונג, אז איך בין גרייט זיך צו רעכנען מיט איר — אָבער די אלע תירוצים זענען א ליגן. און מ'דאַרף זיי נישט. אויב דו וועסט נאָר איינמאָל אָננעמען אז אפשר ביזטו נישט גערעכט, נאָר דיין קעגנער, דאַן איז נישטאָ קיין אמונה אין דער וועלט. נישטאָ קיין זיכערקייט, און ס'איז נישטאָ קיין וועג. ניין און ניין! דער אמת איז איינער. און ער איז איינגאַנצן ביי דיר אין האַרצן, און קיין אנדער אמת איז נישטאָ. אויב דו ביזט נישט זיכער מיט דעם, זיץ און ריר זיך נישט. ביזטו זיכער — טו!"

אויך איצט אזוי ווי אין יענער תקופה. אליין, אלע קעגן אים. אָבער אלע זענען בלינד, און ער איז גערעכט. ער וועט טאָן. טראָץ אלעמען!

***

זעקס וואָכן האָט געדויערט דער שטורם וואָס איז אויסגעבראָכן צוליבן שטיין וואָס ער האָט אריינגעוואָרפן אין דער יידישער בלאָטע אין פוילן. אין די זעקס וואָכן (פון העלפט סעפטעמבער ביז אָנהויב נאָוועמבער) האָט ער זיך נישט פאַרטיידיקט קעגן די העצעס. נאָר איידער ער האָט פאַרלאָזן דאָס לאַנד, האָט ער געפונען פאַר נויטיק צו זאָגן אייניקע ווערטער דעם יידישן ישוב אין פוילן. קיין טעגלעכע טריבונע צו פאַרעפנטלעכן זיינע רייד האָט ער נישט געהאַט. אין „מאָמענט" און „נאַש פשעגלאָנד" האָט ער איבער־געריסן זיין מיטאַרבעט. ס'איז אים געבליבן בלויז די וועכנטלעכע טריבו־נע פון דער פאַרטיי, „אונדזער וועלט", און פון אירע שפּאַלטן האָט ער זיך געזעגנט מיט זיינע ברידער. אָן כעס, נאָר מיט א טאָן פון מעלאַנכאָליע אויפן ביטערן גורל פון די יידישע מאסן, וואָס האָבן אזאַ שלעכטן מזל און אין זייער שפּיץ האָבן זיך אוועקגעשטעלט קורצזיכטיקע מנהיגים. ער האָט זיי געזאָגט: „איצט דראָט די סכנה (דאָס איז געווען סוף 1936, אין סאַמען מיטן פון די אומרוען אין ארץ־ישראל!) אז מ'וועט אָפּהאַקן די פליגלען פון אייער האָפנונג. אָט גייט אייער שליח זוכן אדוואָקאַטן פאַרבינדעטע, אזוי ווי איר האָט אים געהייסן, און צוליב דעם ברעכט אויס א ווילדע און שמוציקע העצע, פול מיט שקרים און רכילות. דער פאַראַט איז געווענדעט קודם כל קעגן אייך און קעגן אזעלכע אביונים ווי איר, וועלכע שמאַכטן אין אַנדערע לענדער אזוי ווי איר אין אייערע שטעטלעך. אויב די שונאי ציון אין ענגלאַנד און אין די אראַבישע לענדער האָבן געהערט וואָס ס'האָט זיך אָפּגעטאָן אין פוילן אין די לעצטע זעקס וואָכן, וועט דאָס זיין א טויט־קלאַפּ פאַר די ציוניסטישע פּאָזיציעס. א קליינינקייט! דאָס פּוילישע יידנטום,

דווקא דאָס פּוילישע, דערלויבט צו דערקלערן אין איר נאָמען, אז אפילו פּאַר איר איז ציון נישט קיין מאַסן־נויטבאַדערפניש".

איין ארגומענט פון זיינע קעגנער, וואָס האָט אים זייער איבערראַשט, איז געווען די פראַגע: ווער האָט אייך, א ייד פון דער פרעמד, באַפולמעכטיקט צו רעדן אין נאָמען פון פּוילישן יידנטום? איר זעט דאָך אַז אַלע יידישע צייטונגען אין פּוילן, אָן אונטערשיד פון ריכטונג, זענען קעגן אייך!"

די ארגומענטאַציע האָט אים איבערראַשט. אז נאַציאָנאַלע יידן, הערצלס תלמידים בלומרשט, זאָלן זיך באנוצן מיט דער טענה פון „פרעמדע יידן", אזוי ווי די אסימילאַטאָרן אמאָל, — דאָס איז געווען אוממעגלעך תופס צו זיין. אַ גרויסן טייל פון זיין לעבן האָט ער געווידמעט דעם קאַמף מיט דער אסימילאַציע און ס'האָט זיך אויסגעדאַכט אַז אין פּוילישן נאַציאָנאַלן יידנטום איז די אסימילאַציע געשטאָרבן און וועט שוין קיינמאָל איר קאָפּ נישט אויפהויבן. און דאָ הערט זיך די אסימילאַטאָרישע דיאַלעקטיק אין ציוניסטישע מיילער.

אין געזעגנונגס־ארטיקל האָט ער דעריבער געמוזט אויפקלערן די יידן, אז ער פּראָקלאַמירט נישט זיינע פּלענער אין „נאָמען פון פּוילישן יידנטום. ווייל דאָס איז נישט קיין לאָקאַלער פּוילישער ענין, נאָר אַן אינטערנאַציאָנאַלע אונטערנעמונג". ער האָט פאַרענדיקט זיין ווענדונג מיט אַן ערנסטער וואָרנונג, וואָס וועט דינען ווי א קין־צייכן אויפן שטערן פון די אָפּיציעלע ציוניסטישע מנהיגים אין פּוילן, וועלכע האָבן זייער אייגענע הויט געראַטעוועט און מיליאָנען יידן האָבן זיי מפקיר געווען צום טויט. זשאַבאָטינסקי האָט געזאָגט: „מיין אינטערעס און באַפולמעכטיקונג זענען קאָנצענטרירט אַרום שיבת־ציון; אויפן אַנדערן געביט, אויפן געביט פון לעבן אין גלות, פון יידישע רעכט אין די גלות־לענדער אַליין, האָב איך שוין פון לאַנג אויפגעהערט צו זיין א געזעלשאַפטלעכער עסקן; דאָ בין איך מער נישט ווי אַן אָבסערוואַטאָר. אויך דאָ אין פּוילן נישט מער ווי א אָבסערוואַטאָר. און איך קוק זיך טאַקי צו און זע וואָס ס'טוט זיך. און אויב מ'קומט שוין צו מיר מיט טענות וועגן „שאַדן" וואָס מיין פּלאַן קען בלומרשט ברענגען דעם יורידישן און עקאָנאָמישן מצב פון די יידן אין פּוילן, צווינגט מען מיר צו וואָרנען: פּוילישע יידן, אויב איר וועט נישט מאכן קיין סוף צו דער הערשאַפט פון די בטלנים, וועלכע שרייען אין אייער נאָמען, טאָ וועלן זיי, און נישט אנדערע, אייך אריינפירן אין לעצטן חורבן, עקאָנאָמיש און פּאָליטיש, און אויך פיזיש"!

די דאָזיקע וואָרנונג און אלארם־רוף האָט ער געגעבן אין נאָוועמבער

1936, דריי פולע יאר פאר היטלערס אינוואזיע אויף פוילן. וויפל יידן האָט מען געקענט אין די דריי טייערע יאָרן ראַטעווען פון די חיה'שע נעגל? וויפל טרערן האָט מען געקענט פאַרמיידן? וויפל יידיש בלוט האָט מען גע־קענט איינשפּאָרן, ווען מ'וואָלט זיך צוגעהערט צו דער וואָרנונג פון „פרעמדן ייד", וועלכער איז געקומען צו זיינע ברידער קעמפן מיטן שטן און ארויסרייסן פון זיינע הענט באצייטנס לעבעדיקע נפשות פון יידישן פאָלק, אויסצוליזן זיי און ברענגען זיי צו א זיכערן ברעג אין דער היסטאָ־רישער היימלאנד.

צוויי טאָג פארן אָפּפאָרן האָט ער זיך געזעגנט אויך מיט די גויים. דאָס אויסערן־מיניסטעריום האָט איינגעאָרדנט פאר אים א באנקעט אין האָטעל איירָאָפּעיסקי. אויפן אָוונט־ברויט זענען אָנוועזנט געווען די דעפּארטא־מענט־לייטער פון פרעמיער־מיניסטער, אינערן, קריגס און האנדלס־מיניס־טעריומס. אַלע סאראַנטוואָרטלעכע פאר דער פוילישער פּאָליטיק אין די פאר־שידענע סעקטאָרן זענען געקומען הערן פון אים א מיינונג ווי צו לעזן דאָס פּראָבלעם פון די דריי און א האַלבן מיליאָן יידן, וואָס דער וואקסנדער אנ־טיסעמיטיזם האָט זיי פארביטערט דאָס לעבן. זשאַבאָטינסקי האָט פאר זיי געהאלטן אן אויספירלעכן רעפעראט און זיי אויפגעקלערט די אנשויאונג פון הערצליאַנישן ציוניזם.

לויט זייער בקשה איז ער אויפגעטרעטן פארן אוועקפאָרן מיט א פאר־טראַג פאר די פוילישע אינטעלעקטועלע קרייזן אין ווארשע אין פאָרשונגס־אינסטיטוט פון די נאציאָנאַליטעטן־פּראָבלעמען. צו דעם פאָרטראַג איז גע־קומען די שמנה וסלתה פון קריסטלעכן פוילן: מיניסטאָרן, די לייטער פון די מיניסטעריומס, אוניווערזיטעטס־פּראָפעסאָרן, בארימטע שרייבער, זשור־נאליסטן און פירער פון פארשידענע פּארטייען. ער האָט געהאַלטן זיין רעדע אין פּויליש. פאר זיי, פאר די הערשער פון לאנד, האָט ער גערעדט קלאָרע דיבורים און צעטריבן יעדע אילוזיע פון די אַנטיסעמיטן, אז דער עוואקו־אציע־פּלאַן גיט א רעכט דער רעגירונג צו צווינגען די יידן צו פארלאָזן זייי־ערע וווין־ערטער. ער האָט אָנגעהויבן מיט פאָלגענדע ווערטער: איך געהער צו א דור פון נאאיווע מענטשן, וועלכע גלויבן אז אפילו איצט קען מען גע־פינען מענער, וועלכער באציען זיך צום ציוניסטישן אידעאַל מיט סימפּאַ־טיע פאר די לײדן פון מיין פאָלק. כ'בין זיכער, אז א זעלכע מענטשן, ווען זיי לאָזן ארויס דאָס וואָרט „ציוניזם" פון מויל, פארשטייען זיי דאָס אזוי ווי איך: שיבת ציון פאר די — און נאָר פאר די — וועלכע שטרעבן דער־צו איצט אָדער וועלן שטרעבן אין דער צוקונפט. כ'בין זיכער, אז ס'איז

אוממעגלעך אז עס זאָל איינפאַלן אימיצן דער געדאַנק וועגן צוואַנגס עוואַ־קואַציע, אָדער וועגן צונעמען די בירגערלעכע רעכט פון די יידן אין זייערע וווין־ערטער. איך וועל זיך כלל נישט באַמיען אויפצווייזן, אז ס׳איז א חרפה אימיצן צו רודפן, אז ס׳איז א פאַרברעכן ארויסצוטרייבן אימיצן מיט כוח, און אז א מדינה אין וועלכער סאיז נישטאָ קיין גלייכקייט, איז פאַר־אורטיילט צום אונטערגאַנג".

נאָך דער הקדמה האָט ער געפונען פאַרנויטיק צו פאַרשטאָפּן זאָפּאָרט די מיילער פון די עקסטרעמע אַנטיסעמיטן, וועלכע מיינען אז די יידן וועלן פאַרלאָזן פוילן, אָבער וועלן זיין געצוואונגען איבערצולאָזן זייער פאַרמעגן. „אָן ארויספירן פון קאַפּיטאַל, קען מען כלל נישט רעדן וועגן א גרויסער עמיגראַציע. איך צווייפל צי ס׳איז נאָך פאַראַן אימיצער וועלכער גלויבט ערנסט אין דער נאַאיווער אַלטערנאַטיווע, אז פון מזרח וועט שטראָמען א מאַסן־עמיגראַציע און פון מערב וועלן שטראָמען די געלטער. איך קען זאָגן רואיק און מיט דער גאַנצער פעסטקייט, אז אַזאַ זאַך איז פולשטענדיק אומ־מעגלעך"!

דעם לעצטן טאָג איידער ער האָט פאַרלאָזן פוילן, איז געשען אין וואַרשע א געוויינלעכע פּאַסירונג, וואָס האָט פאַרנומען אן אומבאַדייטנדן פּלאַץ אין צייטונגס־כראָניק, אָבער האָט אָפּגעשפּיגלט די גרויזאַמקייט פון דער יידישער טראַגעדיע: אן אָרימער יידישער יונגערמאַן האָט פאַרקויפט אין גאַס בייגל, כדי צו שפּייזן דערמיט זיינע עלטערן און פאַמיליע. די פּוילישע פּאָליציי האָט גערודפט די בייגל־פאַרקויפער, האָט זיי אַרעסטירט, קאָנפיסקירט זייער „סחורה" און זיי אריינגעזעצט אין טורמע. ווען ס׳האָט זיך באַוויזן א פּאָליציאַנט אין אוניפאָרם אויף א יידישער גאַס, פלעגן אַלע בייגל־פאַרקויפער, יינגלעך און מיידלעך, אָנהויבן לויפן מיט אַלע כוחות און זייער שווערער קויש אין האַנט, כדי זיך צו באַהאַלטן פון די אויגן פון פּאָליציאַנט. דאָס יידיש יינגל איז אַנטלאָפן פון פּאָליציאַנט, וואָס האָט אים נאָכגעיאָגט. אינצווישן איז דורכגעפאָרן אין גאַס א עלעקטרישער טראַם־וויי. דאָס יינגל איז געלאָפן צעשראָקן, זיך אויסגעגליטשט און אַרונטער־געפאַלן אונטער די טראַמוויי־רעדער, וועלכע האָבן צעקוועטשט זיין קער־פּער. אין א פּאָר מינוט אַרום איז פון אומגליקלעכן יידישן יינגל נישט גע־בליבן מער ווי א קאַלוזשע בלוט און דאָס עבאָ פון רעדער־קלאַפּן פון חברה־קדישא וואָגן.

דער דאָזיקער צופאַל, וואָס האָט אילוסטרירט דעם לעבן פון גרויסן יידישן קיבוץ אין אייראָפּע, האָט זשאַבאָטינסקין נידערגעשלאָגן. ביטערער

פון טויט איז דער מצב פון די יידן, און דער הויפּט־מכשול אין וועלכער דער יידישער מנהיג האָט זיך אָנגעשטויסן אין זיין אַרבעט פאַר אַ יידישער מדינה איז די קעגנערשאַפט פון די יידן אַליין.

„זייט געזונט, פּויליש יידן! איך וועל נאָך צוריקקומען צו אייך און וועל נאָך קלאַפּן אין טירן פון די הערשער פון לאַנד פאַר אייערטוועגן. ווען אייערע אויגן וואָלטן זיך געעפנט צו זען וואָס ס'דראָט אייך!

„מײַנע קינדער שרײַבן בעסער"

א.

אין ביטערן גלות האָבן זיך צעהולעט די בייזע ווינטן, און אין ארץ-ישראל שליפֿן די אַראַבער, אונטער דער אָנפירונג פון מופטי, זייערע לאַנגע מעסערס. אָבער די ציוניסטישע אָפיציעלע פירער זענען בלינד. אונטער זייער נאָז גרייטן זיך די אראבער, מיט בריטישער שטילער איינשטימיקייט, אויף אומרועז, און די מנהיגים פון דער יידישער אגענץ שפילן אן אידיליע מיטן ענגלישן הויך־קאָמיסאַר, סער ארטור וואקופ.

בלויז איין מענטש, וועלכער לעבט פון דער ווייטן און איז נישט געווען אין לאַנד פון 1929, האָט געזען מיט זיינע גייסטיקע אויגן דעם אומגליק וואָס דערנענטערט זיך. אין יאַנואַר 1936, פיר חדשים פאַרן אויסברוך פון די אומרוען, פאַרעפנטלעכט זשאבאָטינסקי אין א יידישער צייטונג אן ארטיקל, וועלכער אַנטהאַלט נבואה־רייד מיט א וואָרנונג צוגלייך: „עס זענען פאראן נאָך פינסטערערע וואָלקנס אויף אונדזער האָריזאָנט. אויך דאָ בין איך געצוווּנגען אָנצורירן א סטרונע, וואָס ס'איז נישטאָ קיין חשק אָנצורירן, קורץ און אָן פירושים" יידן, א ריח פון אויגוסט 1929 הויבט אָן שמעקן, און אונדזערע כוחות זענען נישט גענוגנדע און די עקזיסטירנדע כוחות זענען נישט פאראייניקט. אין אַזאַ מצב איז אונדז פאַרבליבן נאָר איין זאך: צו וואָרנען די יידישע באַפעלקערונג טאָג און נאכט און פאָדערן פון איר, זי זאָל עפּעס אָנהויבן צו טאָן פאַר זעלבסט-פאַרטיידיקונג.

אָנפאַנג אַפּריל 1936 האָט ער שוין געפילט אין זיינע נעזלעכער דעם

דינאַמיט־ריח און האָט זיך געאײַלט וואָרנען דעם קאָלאָניען־מיניסטער. דעם 5־טן אַפּריל, צוויי וואָכן פאַרן אויסברוך פון די אומרוען, האָט ער געשיקט אַ טעלעגראַמע צום קאָלאָניע־מיניסטער און געוואָרנט דער רעגירונג אָנצונעמען באַצײַטנס די נויטיקע מיטלען, צו פאַרמײַדן דעם אומגליק. די רעגירונג האָט אים געענטפערט, אַז זי האָט איבערגעשיקט דעם אינהאַלט פון זײַן טעלעגראַמע דעם בריטישן הויך־קאָמיסאַר אין ירושלים, אָבער זי אַליין זעט נישט קיין גרונד פאַר זאָרג און פּאַניק. דאָס קאָלאָניע־מיניסטעריום האָט אים געשריבן: „דער מיניסטער קען נישט באַשטעטיקן אײַער מיינונג, אַז דער כּוח וואָס שטייט צו דער דיספּאָזיציע פון הויך־קאָמיסאַר איז נישט גענוגנד און אַז די פּאָליציי איז נישט אַקטיוו”.

פיר טעג פאַרן אָנהויב פון די אומרוען, דעם 16־טן אַפּריל, האָט זשאַבאָטינסקי געשיקט אַ דירעקטע טעלעגראַמע צום הויך־קאָמיסאַר אין ירושלים, זאָגנדיק אַז ס׳זענען אָנגעקומען צו אים באַזאָרגנדע ידיעות פון ארץ־ישראל וועגן אַ ברייט פאַרצווייגטע אַראַבישע העצע קעגן די ייִדן און וועגן דער שטעלונג פון דער אַדמיניסטראַציע, וואָס דערמוטיקט די אַראַבישע העצער. אַזעלכע אַנטוויקלונגען — ענדיקט די טעלעגראַמע — ברענגען צו בלוט־פאַרגיסונג, באַזונדער ווען די אימפּעריאַלע אַרמיי אין לאַנד איז אַ קליינע, די רעגירונג איז נישט גרייט צו איר אויפגאַבע און פון דער צווייטער זײַט עקזיסטירט נישט קיין לעגאַלער ייִדישער פאַרטיידיקונגס־כּוח”.

די וואָרנונגען האָבן נישט געהאָלפן. דעם 19-טן אַפּריל זענען דערמאָרדעט געוואָרן אין יפו 16 ייִדן און פון דאַן האָבן זיך אָנגעפאַנגען יעדן מאָרגן די מאַסן־לויות פון די הרוגים.

אין דער ענערגישער אַקציע וואָס ער האָט באַלד אונטערגענומען איז צווישן אַנדערע געווען זײַנע אַן עפנטלעכע פעסטשטעלונג, געשיקט צו דער בריטישער פּרעסע, אַז דער הויך־קאָמיסאַר, סער אַרטור וואַקופּ, איז פאַראַנטוואָרטלעך דירעקט פאַרן ייִדישן פאַרגאָסענעם בלוט אין ארץ־ישׂראל, און געפאָדערט זײַן דעמיסיע.

אין דער אָפיציעלער ציוניסטישער וועלט איז מען געווען אין כּעס אויף זשאַבאָטינסקין צוליב אָט דער פאָדערונג זײַנער. ענגלענדער האָבן אים געפרעגט פון אַלע זײַטן: „ווי אַזוי טענה׳סטו, אַז דער הויך־קאָמיסאַר איז שולדיק אין אַלץ, בשעת אין דער גאַנצער צײַט פון זײַן קאַדענץ האָבן די ייִדישע פאַרטייען נישט אויף אים צומאַכן קאָמפּלימענטן און לויבן אים ביזן הימל? אָט האָבן די גויים דערמאָנט, אַז אויף דער זיצונג פון ציוניסטישן אַקציאָנס־קאָמיטעט אין אויגוסט 1932 האָט פּראָפ. בראָדעצקי,

דער לייטער פון פּאָליטישן דעפּאַרטאַמענט פון דער אַגענץ אין לאָנדאָן, אין זיין פּאָליטישן באַריכט, געזאָגט פאָלגענדעס: „ס'איז דאָ אַ קליינער ליכט־שטראַל, וואָס רייסט זיך דורך די פינסטערע וואָלקנס. די מאַנדאַט־רעגירונג וויל צוגעבן אַ גרעסערע באַדייטונג ירושלים און איר הויך־קאָ־מיסאַר. פון איצט און ווייטער וועט די פּאָליטישע איניציאַטיווע זיך געפי־נען אין די הענט פון ירושלים. דורך דעם באַקומט סער אַרטור וואוקאָפּס פּערזענלעכקייט אַ באַזונדערע באַדייטונג, און סער אַרטור ווייזט אַרויס אמתע פאַראינטערעסירונג מיט ארץ־ישראל און האָט אַ טיפע פאַרשטע־נדעניש פאַר די יידישע באַדערפענישן און פאָדערונגען".

אויך האָט מען נישט פאַרגעסן די קאָמפּלימענטן וואָס ד"ר אַרלאָזאָ־ראָוו ז"ל, דער לייטער פון פּאָליטישן דעפּאַרטאַמענט פון דער אַגענץ אין ירושלים, האָט געמאַכט דעם הויך־קאָמיסאַר. ער איז נאָך ווייטער געגאַנ־גען: „סער אַרטור וואקאָפּ — האָט געזאָגט דער פאַרשטאָרבענער פּאָליטי־קער — איז פאַר אונדז אַ גרויסע שאַנס אין אונדזער איצטיקער פּאָליטי־שער סיטואַציע. ער איז אַ געלונגענע סינטעזע פון אַ מיליטער־מאַן, קול־טור־מענטש און שטאַטסמאַן. ער איז דער ערשטער דיפּלאָמאַט, וועלכן בריטאַניע האָט געשיקט קיין ארץ־ישראל. שוין אין זיין ערשטן אַמטי־רונגס יאָר, האָט ער זיך אַרויסגעוויזן פאַרן ישוב אַלס פּאָזיטיווע דערשיי־נונג. אַ דאַנק דעם נייעם נציב שפּירט מען שוין אַ נייעם ווינט, וואָס בלאָזט אין דער ארץ־ישראלדיקער אַדמיניסטראַציע און ס'איז אויך געשאַפן גע־וואָרן אַן אַטמאָספערע פון קעגנזייטיקן פאַרטרויען צווישן דעם הויך־קאָ־מיסאַר און די פאָרשטייער פון דער יידישער אַגענץ. דאָס עפנט אונדז אַ טויער פאַר אומגעהויערע מעגלעכקייטן".

זשאַבאָטינסקי איז נישט געווען אַזוי באַגייסטערט ווי די פירער פון דער אַגענץ, און ווי שטענדיק האָט ער אויך אין דעם פאַל געמוזט גיסן קאַלט וואַסער אויף די צעהיצטע קעפּ. פיל חדשים פאַרן אויסברוך פון די אומרוען האָט ער געשריבן אַז „פון סער אַרטור וואוקאָפּ שטייען אונדז פאַר צרות, אפשר פיל מער ווי ס'האָבן אונדז גורם געווען אַלע פריערדיקע הויך־קאָמיסאַרן צוזאַמען. אָבער — האָט ער צוגעגעבן — קיינער לייקנט נישט, אַז אין פאַרגלייך מיטן פריערדיקן סיסטעם „דער טשענסעלאַר־סיס־טעם" איז וואַקאָפּס סיסטעם געווען אַ באַדייטנדער פּראָגרעס, וואָס ס'איז נישט געווען קיין צופעליקייט, נאָר אַ רעזולטאַט פון דער איינציקער פּראָ־טעסט־דעמאָנסטראַציע, וואָס אַ ציוניסטישער קאָנגרעס (דער 17-טער אין באַזעל) האָט מאַניפעסטירט פון זייט בריטאַניע הערשט אין ארץ־ישראל: דעם נישט־אויסוויילן ווייצמאַנען!

די שריט פון דער רעגירונג אין 1935; די באַגרענצונג פון דער עליה און די איינשרענקונגען אין פאַרקויפן אַראַבישן באָדן צו יידן, זענען גע־ווען רעקאָמענדאַציעס פון סער אַרטור וואַקאָפּ. און זשאַבאָטינסקי איז, צום באַדויערן, געבליבן דער איינציקער וואָס האָט געמוזט אַראָפּנעמען די גוטסקייט־מאַסקע פון הערשער.

קרוב אַ יאָר פאַר די אומרוען האָט זיך זשאַבאָטינסקי געטראָפן אין לאָנדאָן מיט וואַקאָפּן, און זיי האָבן געהאַט צווישן זיך אַ געשפּרעך פון אייניקע שעה. הערבסט 1935, ווען זשאַבאָטינסקי איז געקומען אין בריט־טאַניעס הויפּט־שטאָט אָנצוהייבן זיין פּאָליטישע טעטיקייט, האָט אים איינמאָל טעלעפאָנירט דער לאָרד מעלטשעט און אים געזאָגט: „כ'וועל זיך פרייען, אויב איר וועט מיר באַערן צו קומען צו מיר מאָרגן צו מיטאָג. ס'וועלן ביי מיר זיין אייניקע מענטשן, און איך האָף אַז איר וועט געפי־נען אין זיי אַן אינטערעס". ס'איז קלאָר געווען, אַז נישט סתם כדי צו עסן איז ער איינגעלאַדן, נאָר זיכער שטעקט הינטער דעם מיטאָג אַ פּאָ־ליטישע באַגעגניש, און לאָרד מעלטשעט איז דער שדכן.

דער גרינדער פון לעגיאָן איז נישט געווען פון לאָרד-מעלטשעטס הויז־פריינט.

ער איז נישט געווען אויסגעמישט צווישן דער יידישער אַריסטאָ־קראַטיע אין ענגלאַנד. זשאַבאָטינסקיס מענטאַליטעט איז זיי געווען פרעמד. די וועלכע האָבן אים נישט געקענט פון דער נאָענטן און האָבן נאָר פון אים געהערט — האָבן אים געהאַלטן כמעט ווי פאַר אַ „געפערלעכן מענטש". די אינפאָרמאַציעס איבער אים און זיין באַוועגונג האָט די יידי־שע אַריסטאָקראַטיע אין ענגלאַנד געשעפּט פון די באַקאַנטע קוועלן, וועל־כע זענען געווען פאַראינטערעסירט אים צו קאָמפּראָמיטירן. ס'איז נישט נויטיק פיל וועגן דעם צו רעדן. הערבערט סעמואל, דער געוועזענער ערש־טער בריטישער הויך־קאָמיסאַר אין ארץ־ישראל, האָט געקענט פּערזענ־לעך דעם מנהיג פון דער רעוויזיאָניסטישער באַוועגונג, אָבער די באַקאַנט־שאַפט איז געמאַכט געוואָרן אין אַזעלכע אומשטענדן, אַז ס'האָבן זיך נישט פאַרוועבט צווישן זיי קיין האַרציקע פריינטשאַפטס - באַציאונגען. דזשעמס ראָטשילד („דזשימי" ווי ער האָט געהייסן ביי זיינע באַקאַנטע), איז אַמאָל געווען פון זשאַבאָטינסקיס פריינט, ווייל ביידע האָבן געדינט אין לעגיאָן. נאָר אין פאַרלויף פון די יאָרן האָבן זיך די באַציאונגען אָפּ־געקילט. אין הויפּט־שטאָב פון גרייט־ראַסל סטריט האָט מען שוין געזאָרגט פאַרצושטעלן דעם „רעוואָלוציאָנער" אומעטום ווו ס'איז נאָר מעגלעך גע־ווען אין דער „ריכטיקער ליכט". אויך דזשימי ראָטשילד האָט אין ביוראָ

פון דער אגענץ־עקזעקוטיווע באקומען „א דערציאונג". ער האָט זיך וואָס אַן אמת באַמיט אייניקע מאָל צוריקצושטעלן די אחדות אין ציוניזם און האָט פּרובירט איינצואָרדנען אין זיין הויז באַגעגנישן צווישן ווייצמאַנען און זשאבאָטינסקי. אָבער אַזוי ווי דאָטשילדס „רביים" אין רעוויזיאָניזם זענען געווען ד"ר ווייצמאַן און פּראָפעסאָר בראָדעצקי, איז זיך לייכט פאָר־צושטעלן, וואָס איז געווען זיין שטעלונג צו זשאבאָטינסקין. דעריבער האָבן זיי זיך אין די לעצטע יאָרן ווייניק געטראָפן.

לאָרד מעלטשעט (דער זון פון פארשטאָרבענעם סער אלפרעד מאנד), וואָס איז געווען א „יונגער" ציוניסט, האָט זיך תחילות באַמיט צו לער־נען ציוניזם פון ערשטן קוואַל און ער האָט זיך אייניקע מאָל באַגעגנט מיט זשאבאָטינסקין. אָבער אין דעם אריסטאָקראַטן־קרייז איז ד"ר ווייצמאַן געווען א בן־בית, און ער איז געווען אויך דער „הויפּט־אינסטרוקטאָר" פון לאָרד מעלטשעט.

דאָ איז דער אָרט צו שילדערן אין געציילטע ווערטער די סביבה פון דער יידישער אריסטאָקראַטיע אין דער בריטישער מעטראָפּאָליע. פּראָפ. ווייצמאַן איז אויך, ווי באַקאַנט, א געבוירענער אין רוסלאַנד (אין די פּע־סער פון אָט די נאַטוראַליזירטע ענגלישע בירגער, איז נאָטירט: א בריטי־שער בירגער, פריער א רוסישער). די דאָזיקע באַמערקונג שטעלט דעם פּאַס־אינהאַבער פּסיכאָלאָגיש אין א מינדערוועַרטיקייטס־צושטאנד. אָבער ד"ר ווייצמאַן האָט לאַנגע יאָרן געהאַט א נאָמען צווישן דער יידישער אריסטאָקראַטיע אין ענגלאַנד סיי צוליב זיינע כעמישע אנטדעקונגען און סיי א דאנק זיין געזעלשאַפטלעכן קרייז. ער איז א פארמעגלעכער מענטש, האָט א פארמעגן און שיינע הייזער, און צווישן זיינע אינטימע פריינט אין ענגלאַנד האָט זיך גערעכנט די זיוו־פאַמיליע (די אייגנטימער פון די באַרימטע וואַרן־הייזער „מארקס און ספּענסער"), גרויסע עשירים מיט ברייטע באַציאונגען. ד"ר ווייצמאַן איז געווען אַן ענגלישער בירגער מיט זיין פּאַס, זיין סביבה און זיין זעלבסט־געפיל. זשאבאָטינסקי דאַקעגן איז זיין גאַנץ לעבן געווען אַן „עמיגראַנט". ער איז געווען א נאַנסעניסט, מיט א פּאַס פון א מאַן אָן בירגערשאַפט. אויסער דעם איז ער קיינמאָל פינאַנסיעל נישט געווען גוט סיטואירט. פארשטייט זיך, אַז אין די סנאָ־ביסטישע קרייזן פון דער יידישער אריסטאָקראַטיע, האָט א מאַן ווי זשאַ־באָטינסקי, אַן עמיגראַנט, אָן פארמעגן און נאָך דערצו אַזא „אומגעצוימ־טער" — נישט געקענט זיין צו זיי זעליש נאָענט. ער האָט נישט געפּאַסט פאַר זייער ראַמען. זיי זענען געווען „קאַטוילישער פון פּויפּסט" אין זייער בריטישן פּאַטריאָטיזם, און זיי האָבן געקוקט מיט א קרום אויג אויף די

„עקסטרעמע" פֿאַדערונגען פֿון ציוניסטישן מנהיג פֿון דער צענטראַלער רעגירונג און דער פּאַלעסטינע אַדמיניסטראַציע.

אין סאַמע מיטן פֿון די אומרוען אין ארץ־ישׂראל איז פֿאָרגעקומען אַמאָל אַן אָוונט־ברויט אין הויז פֿון לײדי וואַיאַלעט באַנהיים־קאַר־טער, די טאָכטער פֿון געוועזענעם ענגלישן פּרעמיער־מיניסטער, אַסקוויט. אין דער אויפֿנאַמע זענען אָנוועזנט געווען מיטגלידער פֿון ענגלישן פּאַר־לאַמענט און לאָרדן, בריטישע זשורנאַליסטן, זשאַבאָטינסקי און אײניקע פֿון די ענגליש־ייִדישע פּערזענלעכקייטן. אײנער פֿון די ייִדישע געסט האָט דאָרט אויסגענוצט די געלעגנהייט אָנצוגרײפֿן זשאַבאָטינסקין פֿאַר זײן נישט־מעסיקער שטעלונג. ווי גרויס איז געווען די קאָנסטערנאַציע פֿון די „יאַהודים", הערנדיק פֿון דער בעל־הבית'טע אַלײן, פֿון דער טאָכטער פֿון אַ ענגלישן פּרעמיער, די פֿאָלגנדע ווערטער: „איך געפֿין נישט קײן שלעכטס אין ה' זשאַבאָטינסקיס שטעלונג. איך אַלײן בין אַמאָל געשטאַ־נען אין שפּיץ פֿון דער באַוועגונג פֿון די בריטישע סופֿראַזשיסטינס און כ'האָב געקעמפֿט פֿאַר פֿרויען־עמאַנציפּאַציע. אויך מיר האָבן נישט שטענ־דיק געקעמפֿט מיט זײדענע הענטשקעס, און איך בין זיכער, אַז ווען נישט אונדזער מוטיקע און ענעגישע שטעלונג — וואָלטן מיר, פֿרויען, נישט דערגרײכט וואָס מיר האָבן דערגרײכט"! לײדי וואַיאַלעטס רייד האָבן צע־מישט די „יאַהודים".

אין אַזאַ „ייִדישער" סבֿיבֿה איז זשאַבאָטינסקי, פֿאַרשטענדלעך, נישט געווען קײן בן־בית. די אײנלאַדונג פֿון לאָרד מעלטשעט, וועלכן ער פֿלעגט נישט טרעפֿן לאַנגע חדשים, האָט געגעבן אַ גרונט צו דער השערה, אַז אויך דאָ שטעקט אַ „גוייִשע" האַנט. ווען ער איז געקומען אין מעלטשעטס הויז, האָט ער דאָרט געטראָפֿן דעם ארץ־ישׂראלדיקן הויך־קאָמיסאַר. סער אַרטור וואַקאָפּ איז געקומען קײן לאָנדאָן אויף אַ חודש צײט. אָפֿיציעל — אויף אורלאָב, נאָר פּאַקטיש — אָפּצוגעבן אַ באַריכט דעם קאָלאָניע־מיניסטעריום. קײן אַנדערע געסט, אויסער די צוויי און דער בעל־הבית, זענען נישט געווען בײם מיטאָג. בײם טיש האָט מען געשמועסט איבער קונסט, ליטעראַטור און געזעלשאַפֿטלעכע פּראָבלעמען, נאָר ווען דער מאָל־צײט האָט זיך געענדיקט, האָט לאָרד מעלטשעט אַרײנגעפֿירט בײדע געסט אין אַ באַזונדערן צימער און זיי איבערגעלאָזן אַלײן אויף אַ געשפּרעך, וואָס האָט געדויערט צוויי שעה.

עטלעכע טעג שפּעטער האָט מעלטשעט דערצײלט זשאַבאָטינסקין: „ווען סער אַרטור וואַקאָפּ איז געקומען קײן לאָנדאָן, האָב איך זיך מיט אים באַגעגנט און מיר האָבן געשמועסט וועגן ארץ־ישׂראל און וועגן דער

פּאָליטיק פון דער בריטישער אדמיניסטראציע. מיר האָבן באַרירט פּאַר־שידענע פּראָבלעמען, און דער הויך־קאָמיסאַר האָט דערמאָנט אייניקע נע־מען פון די קעפּ פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. צווישן אַנדערס האָט ער געזאָגט: „אפשר קענסטו מיר מאַכן אַ טרעפונג מיט זשאַבאָטינסקין?״ איך האָב אים נאָך נישט געזען און כ׳האָב נישט געהאַט די געלעגנהייט צו רעדן מיט אים. אָבער איך פיל דעם גרויסן איינפלוס פון דעם מאַן אויף דער ייִדישער באַפעלקערונג, און באַזונדערס אויף דער ארץ־ישׂראלדיקער יוגנט. אין ייִדישן ישוב האָט זיין נאָמען אַ צויבער־קלאַנג, און די צאָל פון זיינע תּלמידים און אָנהענגער — איז גרויס. די יוגנט וואָס פאַרגע־טערט אים איז דער פּערמאַנענט־טירנדער טייל אין דער ייִדישער געזעלשאַפט. איך וואָלט אים געוואָלט באַקענען!״.

לאָרד מעלטשעט האָט גערן איינגעשטימט צום פאָרשלאָג, און איינ־געאָרדנט דעם מיטאָג אין זיין וווינונג. נאָכהער האָט ער צוגעגעבן: „כ׳האָב געטראָפן נאָכאַמאָל וואַקאָפּן. ער האָט מיר געדאַנקט פאַר דער באַגעגעניש מיט אייך און מיר געזאָגט: איך בין שוין אַלט זיבציק יאָר, און כ׳האָב נאָך אין מיין לעבן נישט געהאַט אַזאַ אינטערעסאַנטן און צוציענדן געשפּרעך!

זשאַבאָטינסקי האָט קיינעם נישט דערציילט די איינצלהייטן פון דעם לאַנגן און קאָנפידענציעלן געשפּרעך. נאָר איין פּרט האָט ער דערציילט. אין לויף פון שמועס האָט אים סער אַרטור וואַקאָפּ אַ פרעג געטאָן:

— ה׳ זשאַבאָטינסקי, פאַרוואָס קומט איר נישט קיין ארץ־ישׂראל?

— צי ווייסט אייער עקסצעלענץ נישט, אַז ס׳איז מיר פאַרבאָטן אַ־ריינצוקומען אין לאַנד?

— אויב איר וועט וועלן קומען, ווענדעט זיך צו מיר, און כ׳וועל מיט פאַרגעניגן עס דערלייַדיקן. איך וועל זיך פרייען אייך צו באַגעגענען אין ירושלים.

אָבער דער הויך־קאָמיסאַר האָט נישט געהאַלטן וואָרט.

וועגן דער טעמע פון זייער געשפּרעך קען מען אַביסל לערנען פון זשאַבאָטינסקיס אַן אַרטיקל, וואָס איז געשריבן געוואָרן עטלעכע וואָכן נאָכן מיטאָג אין מעלטשעטס הויז: „די וואַקאָפּ - אידיליע קומט, ווייזט אויס, נישט צו קיין זייער זיסן סוף. אַ מאַן, וואָס האָט געהאַט גוטע אויס־זיכטן צו שפּילן אַ גלענצענדע ראָלע אין אַ ביישפּיללאָזער היסטאָרישער געשעעניש און פאַראייביקן זיין נאָמען אין דריי היסטאָריע־ביכער — אין דער ייִדישער, ענגלישער און אַלוועלטלעכער — דער מאַן האָט זיך אַליין געשטרויכלט און איז דורכגעפאַלן.

*
**

די אומרועו אין ארץ־ישראל האָבן נישט אויפגעהערט. יידיש בלוט האָט זיך אונאויפהערלעך געגאָסן. אין ענגלאַנד האָט זיך געשטאַרקט פון טאָג צו טאָג די מיינונג, אז מ'מוז מאכן די אראבער קאָנצעסיעס און אָפּ־שטעלן די יידישע עליה. דאָס איז געווען דער שכר וואָס די בריטישע רע־גירונג איז געגאַנגען באַצאָלן פאר דער הבלגה־פּאָליטיק, וואָס די אפיציע־לע ציוניסטישע אינסטאַנצן האָבן געפּריידיקט און פּראַקטיצירט.

דאַן איז אויפגעשוואוומען דער צווייטער זשאַבאָטינסקי, דער נאָך אומ־באַקאַנטער פאר די ברייטע מאסן, דער געהיימער שעף פון דער אונטער־גרונד־אָרגאַניזאַציע, דער הויפּט־קאָמענדאַנט פון ארגון צבאי לאומי, און ער האָט געגעבן א באַפעל צו מאכן א סוף צו דער שענדלעכער הבלגה און רעאגירן אויף די אַראַבישע אָנפאַלן.

דער באַפעל איז אויסגעפירט געוואָרן, און דער ארגון צבאי לאומי האָט געעפנט די רומפולע בלאַט אין דער געשיכטע פון יידישן פאָלק.

*
**

א חודש נאָכן אויסברוך פון די אומרועו אין ארץ־ישראל האָט די בריטישע רעגירונג באַשלאָסן צו שיקן א קעניגלעכע קאָמיסיע אין לאַנד. אין א קורצער דערקלערונג האָט זשאַבאָטינסקי רעאגירט אויפן באַשלוס פאָלגענד: „קיין מאָל איז נישט געווען פיל קאָנסעקווענטקייט אין דער ענגלישער פּאָליטיק. אָבער איצט האָט די אנארכיע זיך אַליין איבערגע־שטיגן. ווען כ'וואָלט זיך געקענט דערלויבן צו וועטן אין מזומנים, וואָלט איך איינגעשטעלט הונדערט פונט, אז אויך פון דער אויספאָרשונגס־קאָ־מיסיע וועט גאָרנישט ארויסקומען".

די אידייע אז אויך זשאַבאָטינסקי זאָל אויפטרעטן אַלס עדות פאַר דער קעניגלעכער קאָמיסיע פון לאָרד פּיל, איז געקומען פון פאַרשטאָר־בענעם פּאַרלאַמענט־מיטגליד, דער גרויסער יידן־פריינט יאשיה וועדזש־וואוּד. ער האָט געמאכט א דערקלערונג צו דער פּרעסע, און געזאָגט: „ביידע ציוניסטישע מנהיגים, וויצמאַן און זשאַבאָטינסקי, זענען מיינע פּערזענלעכע פריינט און כ'האָב שטענדיק געשטרעבט דערצו, ס'זאָל קו־מען צו א קאָאָפּעראַציע אין זייער טעטיקייט. אָבער אַזוי ווי די קאָמיסיע וועט באַהאַנדלען דעם גאַנצן קאָמפּלעקס פּראָבלעמען און אידייען פון ציוניזם, איז זייער געוונשן אז זשאַבאָטינסקי זאָל אויפטרעטן פאַר איר

און איר אויפקלערן די ציוניסטישע צילן און שטרעבונגען, אזוי ווי ער האָט זיי אויפגעקלערט נישט איינמאָל פאַר די מיטגלידער פון פּאַרלאַמענטארישן קאָמיטעט און ס'איז אים געלונגען צו ווערבן טרייע פריינט פאַר זיין ציוניזם. כ'מוז אונטערשטרייכן, מיט באַדויערן — האָט וועדזשעוואוד געזאָגט — אז נישט שטענדיק זענען מיינע פריינט, די פירער פון דער יידישער אַגענץ, געשטאַנען אויף דער נויטיקער הויך אין דער פראַגע פון דער פּאַלעסטינע־אדמיניסטראַציע. די שוואכע שטעלונג האָט באַשווערט די טעטיקייט פון פּאַרלאַמענטארישן קאָמיטעט פאַרן ציוניזם. אַזוי, צום ביישפּיל, ווען מיר זענען געקומען צום פריערדיקן קאָלאָניעמיניסטער, טאמאס, מיט א רייע פאָדערונגען לטובת די יידן אין ארץ־ישראל, און אָנווייזנדיק אויף דעם, אז די רעגירונגס־באאמטע מיט וואקאפּ אין דער שפּיץ, מאַכן שטערונגען דעם יידישן אויפבוי־ווערק, האָט מיניסטער טאמאס אונדז געענטפערט: „ווי אַזוי קענט איר, נישט־יידן, זאָגן אַזעלכעס, בשעת ד"ר ווייצמאַן און סיימאָן מארקס זענען נאָר וואָס געווען ביי מיר, און האָבן מיר געבעטן צו פאַרלענגערן די אמטירונג פון גענעראל וואקאפּ אויף ווייטערע פינף יאָר? ס'וועט נויטיק זיין פיל מוט און געוואגטקייט, אַז די זעלבע מענער זאָלן איצט דערשיינען פאַר דער קעניגלעכער ־ קאָמיסיע אַלס קעגנער פון וואקאפּס הערשאַפט, וואָס זיי אַליין האָבן זי געפאָדערט. דעריבער מוז מען געפינען אַנדערע מענטשן, וועלכע זאָלן זיך ארויפלייגן די אומאַנגענעמע ראָלע אויפצוהויבן א שטים פון באַשולדיקונג, און דערצו איז זשאַבאָטינסקי אַמבעסטן געאייגנט".

די קאָמיסיע איז אָנגעקומען אין ארץ־ישראל און אָנגעהויבן אויסצוהערן עדות. עס איז דערשינען ד"ר ווייצמאַן און אנדערע מיטגלידער פון דער יידישעראַגענץ־עקזעקוטיווע (אוסישקינען האָט די אַגענץ־עקזעקוטיווע נישט דערלויבט אויפצוטרעטן, ווייל מ'האָט זיך געשראָקן פאַר זיין „עקסטרעמיטעט"; דאקעגן ד"ר העקסטער, פון נישט־ציוניסטישן טייל אין דער אגענץ־לייטונג, איז יאָ אויפגעטרעטן). אָבער אין דער גרויסער יידישער וועלט און אין יידישן ישוב אין ארץ־ישראל בפרט האָט זיך געפילט, אז ס'פעלט דער שטאָלצער אויפטריט פון הערצלס אמתן יורש. איציקער האָט געשריבן אין יענע טעג: „אויך דער יידישער ישוב אין אַלע זיינע שיכטן פילט אינסטינקטיוו נאָך די עדות־אויפטריטן, אז דאָס דערלייזנדע וואָרט איז נאָך נישט געזאָגט געוואָרן. דאָס וואָס עס פילן מיליאָנען, קען אויסדריקן נאָר איינער, נאָר דער אמתער מנהיג פון פאָלק. אָן שום פּראָפּאגאנדע, אָן א דרוק פון דרויסן, נאָר ווי א געשריי וואָס

רייסט זיך ארויס פון זיך אליין, הערט זיך פון צענדליקער טויזנטער די פראגע: ווען וועט אויפטרעטן זשאבאָטינסקי? ווען וועט ער דערשיינען? אזוי פרעגט מען אין שטאָט און דאָרף, פון מטולה ביז רוחמה, דער אר־בעטער און דער פויער, דער סוחר און פאבריקאנט; דער פרומער און פרייער — אזוי ווי אלע וואָלטן זיך אָפּגערעדט!"

די עקזעקוטיווע פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע האָט באַ־פולמעכטיקט איר פּרעזידענט צו געבן עדות פאַר דער קאָמיסיע אין אַן עפנטלעכער זיצונג אין ארץ־ישראל און האָט אין א בריוו געבעטן דער קאָמיסיע, מיטצוטיילן דעם לייטער פון אימיגראַציע־דעפּאַרטאַמענט, צו געבן זשאבאָטינסקין די נויטיקע איינרייזע ־ ערלויבניש קיין ארץ־ישראל.

דער סעקרעטאַר פון דער קעניגלעכער קאָמיסיע האָט מיטגעטיילט ד"ר אלטמאַנען, דעם פּאָרזיצער פון דער ארץ־ישראלדיקער פּאַרטיי, אַז די קאָ־מיסיע איז נישט גרייט זיך צו ווענדן צום דירעקטאָר פון עמיגראַציע־דע־פּאַרטאַמענט און אינטערוועניר־ן וועגן געבן אַן איינרייזע ־ דערלויב־ניש פאַר זשאבאָטינסקין. ד"ר אַלטמאַן האָט זיך דאַן געווענדעט דירעקט צום ארץ־ישראלדיקן אימיגראַציע ־שעף. אויף דעם האָט ער באַקומען א בריוו אונטערגעשריבן דורך עדווין סעמועלן (דער זון פון ערשטן הויך־קאָמיסאַר), דער וויצע־לייטער פון אימיגראַציע־אַמט, אַז היות ה' זשאַ־באָטינסקי איז ארויסגעשיקט געוואָרן פון ארץ־ישראל לויטן פּאַראַגראַף 3 (1) פון עליה־געזעץ, קען מען אים נישט געבן קיין איינרייזע ־ דער־לויבניש.

דער אָפּזאָג צו דערלויבן דעם גרינדער פון יידישן לעגיאָן אריינצוקו־מען אין זיין פאָטערלאַנד אפילו בלויז אויף איניקע טעג (די דאָזיקע שמוציקע אַרבעט — צו נאָטיפיצירן וועגן פאַרבאָט — איז אַרויפגעלייגט געוואָרן אויף א יידישן באַאַמטן, אויף עדווין סעמועלן!), האָט ארויסגע־רופן א גרויסן שטורם ביי די יידן אין דער גאַנצער וועלט, און אויך צווישן די גויים. דאָס האָט געוווּנדערט און אַרויסגערופן פאַרדרוס באַזונ־דערס ווען נאָכן אינטימען געשפּרעך צווישן אים און דעם הויך־קאָמיסאַר, האָט אים וואַקאָפּ אליין איינגעלאַדן צו קומען באַזוכן ארץ־ישראל. אין לאָנדאָנער „דיילי סקעטש" האָט איינער פון די „צדיקים און סדום", דער ענגלישער זשורנאַליסט קאַנדידוס געשריבן: „צי ווייסט איר וועמען מען האָט צוגענומען די דערלויבניש אויסצודריקן זיין מיינונג? דעם זשאבאָ־טינסקין, וועלכער האָט געקעמפט העלדיש אין דער מלחמה אויף דער זייט פון גרויס־בריטאַניע".

אויך לאָרד סטראַבאָלדזשי און קאָלאָנעל פּעטערסאָן האָבן פּראָטעס־טירט צו דער רעגירונג. דער קאָלאָניע-מיניסטער ארמסביי גאָר האָט גע־ענטפערט אין אַ בריוו צו פּעטערסאָנען, אַז ער באַדויערט... און ער האָט באַוויזן דער קעניגלעכער קאָמיסיע פּאַרצושלאָגן זשאַבאָטינסקין אויפ־צוטרעטן פאַר איר אין לאָנדאָן נאָך איר צוריקקער פון ארץ־ישראל.

דער אויפטריט איז באַשטימט געוואָרן אויפן 11 פעברואר 1937.

ס'איז געווען אַ ווינטער־טאָג. דער לאָנדאָנער נעפּל האָט באַדעקט דעם ריזיקן כרך פון פרימאָרגן און די גאַסן זענען געווען כמעט ליידיק. אַ טיפּישער לאָנדאָנער ווינטער - טאָג. קעלט און נעץ ווייקן דורך די ביי־נער. אין אַזאַ טאָג איז גוט צו זיצן אין די וואַרעמע ביוראָ־צימערן און זיך נישט דרייען אין די גאַסן.

נעבן לאָרדן־הויז הערשט רו אויך אין זוניקע טעג. פון די 800 מיט־גלידער פון לאָרדן־הויז קומען צו זיצונגען געוויינלעך נישט מער ווי 40 מאַקסימום 50 מענטשן. ס'רוב זקנים, עלטערע מענער, וועלכע האָבן הינ־טער זיך פיל יאָרן פון עפנטלעכן דינסט און האָבן דאָס פולע רעכט זיך אָפּצורוען פון שטורמישן לעבן און הנאה האָבן אין זייער לעבנס־הערבסט פון דער וועלט. סתם נייגעריקע, גרויע בירגער פון אַ גאַנץ יאָר, באַלאַגערן נישט די טירן פון לאָרדן־הויז. די אַלטע לאָרדן זענען נישט קיין סענסאַציע־מאַטעריאַל.

אָבער דעם נאָכמיטאָג האָט זיך פאַרמירט אַ רייע פון הונדערטער נעבן לאָרדן הויז. דעם „באַבי", דעם הויכן פּאָליציסט, האָט מען מיטגע־טיילט, אַז דריי אַ זייגער נאָכמיטאָג וועט פאָרקומען אין איינעם פון די זאַלן פון לאָרדן הויז אַ זיצונג פון אַ קאָמיסיע. איצט שטייט ער פאַרוווּנ־דערט: וואָס איז דער רעש? צי קומען דען פאַר ווייניק זיצונגען און קיי־נער לייגט גאָר נישט קיין אכט אויף זיי?

די רייע ווערט אַלץ גרעסער און די צאָל פון די פּלעצער איז זייער אַ באַגרענעצטע. סך הכל אַ 120 פּלעצער זענען פאַראַן פאַרן פּובליקום אין דעם זאַל. אַ שעה פאַרן אָנהויב איז דער זיצונגס־זאַל געווען געפּאַקט. די מערהייט פון פּובליקום זענען יידן. אָבער נישט נאָר יידן, אויך ענג־לענדער און אַראַבער געפינען זיך אין זאַל. איידער די טיר האָט זיך גע־עפנט, זענען געשטאַנען אין דער רייע ביים לאָרדן־הויז צווישן אַנדערע מיסטער חיימסאָן, דער געוועזענער שעף פון אימיגראַציע־דעפּאַרטאַמענט פון דער פּאַלעסטינער־רעגירונג, אַ ייד, אַ תלמיד פון אחד־העם, וואָס האָט זיך באַצויגן צו יידן מיט מער אכזריות ווי גויים, און מיסטער באָומאַן, געוועזענער בילדונגס-מיניסטער פון דער ארץ־ישראלדיקער רעגירונג. זיי

האָבן שוין נישט געקענט אריינגיין. אַן ארץ־ישׂראלדיקער סטודענט, וועל־כער האָט שוין אויך נישט געהאַט קיין מזל אריינצוגיין, האָט עס זייער באדויערט, אָבער זעענדיק אַז אויך חיימסאָן און באומאַן זענען געבליבן אין דרויסן, איז אים לייכטער געוואָרן. ער איז צוגעגאַנגען צו חיימסאָנען און אים געזאָגט: ה׳ חיימסאָן, ערשט איצט פארשטייט איר דעם טעם פון פארמאכטע טויערן!

אינערוויייניק זיצן שוין לידי דאגדייל, לאָרד באלפורס ברודערן־טאָכ־טער; דער אלטער מאלקאלם, באלפורס סעקרעטאר און קאָלאָנעל פּעטער־סאָן. אויך מיס ניוטאָן, די ענגלישע לידי, די פריינדין פון די אראַבער, פון הר הכרמל, איז דאָ. די יידן, וועלכע זענען אריין און האָבן מורא טאָמער וועלן זיי פארשפּעטיקן, לויפן נערוועז איבער די לאנגע קאָרידאָרן. מיס ניוטאָן, פון די ערשטע וועלכע זענען אריין אין זאַל, זאָגט צום סעקרע־טאר פון דער קעניגלעכער קאָמיסיע, וועלכער ווייזט די נערוועזע אריינ־קומערס זייערע פּלעצער: קוק זיך צו, דאָס איז ארץ־ישׂראל!

א פופצן מינוט פארן אָנהויב איז זשאבאָטינסקי געקומען מיט זיין פרוי, געדריקט די הענט פון באקאנטע, זיך באגריסט אויך מיט די מענטשן פון גרייט־ראסל סטריט, געשמועסט מיט ד״ר צעלינא סאָקאָלאָוו און גע־שפּאצירט אין קאָרידאָר מיט פרוי וויערא ווייצמאַן. נאכהער איז ער אריין אין זאַל און פארנומען פּלאַץ ביים טיש אנטקעגן די מיטגלידער פון דער קעניגלעכער קאָמיסיע.

צווישן פּובליקום אין זאַל, זעט זיך אויך דער קאָלאָניע־מיניסטער, ארמסביי גאר, אין וועמענס הענט עס איז דאַן געלעגן דער גורל פון ארץ־ישׂראל. אויך ער האָט געפונען פאר נויטיק צו קומען הערן די טענות פון פאָרשטייער פון יידישן פאָלק. דער מיניסטער האָט זיך נישט געוואָלט באַגנוגנען מיטן לייענען די סטענאָגראמע אויף צו מאָרגנס. ער איז גע־ווען פאראינטערעסירט צו באקומען אַן אוממיטלבארן איינדרוק.

אין זאַל איז טונקל. די עלעקטרישע לאָמפּן זענען נאָך נישט אָנגע־צונדן. זשאבאָטינסקי הויבט אָן אין א רואיקן טאָן. אָבער פון מינוט צו מינוט ווערט זיין שטימע שטארקער און ציטערנדיקער. ער בעט אנטשול־דיקונג פארוואָס ער קען נישט רעדן די גאנצע צייט רואיק: „איך רעד אין נאָמען פון דער נויט פון מיליאָנען, אין נאָמען פון גרויסן הונגער פון א פאָלק, וואָס פאָדערט פאר זיך דאָס רעכט אויף ברויט. איך וואָלט גע־דארפט שילדערן פאר אייך א גיהנום־סצענע פון יידישן לעבן אין גלות״. צי קען מען רעדן וועגן אזעלכע זאכן רואיק?

אין זאַל ווערט פינצטערער. די זשורנאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט־פּרעסע מאַכן גרויסע אָנשטרענגונגען, כדי נישט צו פאַרלירן קיין איין וואָרט פון דער היסטאָרישער רעדע. אין טונקעלן זאַל שפּילט זיך איצט אָפּ א גרויסע דראַמע, ווען זשאַבאָטינסקי רייסט זיך ארויס מיט א געשריי און קלאַפּט מיטן פויסט אין טיש:

„איר האָט צוגעזאָגט? דערפילט אייער צוזאָג! אויב נישט, גיט אָפּ צוריק דעם מאַנדאַט אויף ארץ־ישראל! גיט אָפּ צוריק דעם מאַנדאַט!

נעבן וועדזשוואודן זיצט לוידי דאַגדייל. נאָך איר — מאַדאַם ווייצמאַן, וועלכע נאָטירט אויסצוגן פון זשאַבאָטינסקיס רעדע. אן אַראָבער אויף דער זשורנאַליסטן באַנק פאָטאָגראַפירט נאָכאַנאַנד מיט א קליינעם אַפּאַראַט דעם רעדנער. די פאָרשטייער פון דער ענגלישער און וועלט־פּרעסע לויפן אַלעמאָל ארויס אויף די שפּיץ פינגער אין קאָרידאָר, איבערצוגעבן טעלעפאָניש זייערע רעדאַקציעס אויסצוגן פון דער רעדע.

ס'איז שוין אינגאַנצן פינסטער אין זאַל, און דער דינער האָט נאָך נישט אָנגעצונדן דאָס ליכט. ס'איז שטיל און טונקל, נאָר די שטימע פון שטאָלצן ייד הערט זיך אין זאַל. פּלוצלינג, אינמיטן רעדן, האָט זשאַבאָטינסקי אומגעדרייט זיין פנים, האָט אָנגעוויזן מיטן פינגער אויפן ווינקל וווּ ס'איז געזעסן אן אַלטער הויכער הער, דאָס איז געווען קאָלאָנעל פּעטערסאָן, און ער האָט געזאָגט: לאָרד און דזשענטעלמענער! איר האָט געשיקט קיין ארץ־ישראל 23 באַטאַליאָנען, א זעקסטל פון דער אימפּעריאַלער ארמיי, כדי עס זאָל זיך שאַפן אן איינדרוק ביי די אַראַבער, אז זיי זענען ווירקלעך א קראַפט: און אָט האָט איר פאַר זיך א ספּעציאַליסט און א בעל־נסיון. פרעגט אים, ער וועט אייך זאָגן: מיט פינף הונדערט יונגעלייט, האָט מען געקענט דאָרט איינשטילן דעם שטורם!

א באַוועגונג אין זאַל. אַלע בליקן זענען געווענדעט צום ווינקל און זיי זוכן אין דער טונקלקייט.

אין זעלבן טאָג, ווען ס'איז פאָרגעקומען אָט די זיצונג, גראַד אין זעלבן טאָג, איז אָנגעקומען קיין לאָנדאָן סער ארטור וואַקאָפּ. און אין דער זעלבער רעדע זיינער האָט דער פאָרשטייער פון יידישן פאָלק געפאָדערט פון אים א דין־וחשבון: „ווו איז די קעניגלעכע קאָמיסיע וואָס זאָל אויספאָרשן ווער ס'איז שולדיק, וויל איך טענה אז אימיצער איז שולדיק. איך דערקלער אז א גרויס קוואַנטום פון געווער איז אריינגעבראַכט געוואָרן קיין ארץ־ישראל מיט א דערלויבניש פאַר די אומרוען און אויך נאָכהער. איך וויל וויסן צי ס'איז אמת אז ס'איז געווען א דזשענטעלמען־אַגרימענט, אן אויפשטאַנד מיט דערלויבניש, צווישן דער רעגירונג און

די אַראַבער. איך וויל פאַרשטיין פאַר וואָס האָט מיסטער קאַאוקאַדזשי באַקומען די דערלויבניש פריי צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד? איך וויל שטעלן דעם „מאַן אויפן פלאַץ" פאַר אַ געריכט. אימיצער, אפשר אַ באַשיידענער מענטש ווי איך, דאַרף זאָגן דאָס וואָרט „איך באַשולדיק". איך בין זי־כער אַז דער שולדיקער דאַרף באַקומען זיין שטראָף. דאָס פאָדער איך!"

דעמזעלבן אָוונט האָט דער לאָנדאָנער ראַדיאָ געגעבן אַ באַריכט פון אויפטריט. אויף צו מאָרגנס האָט די לאָנדאָנער פרעסע באַריכטעט וועגן דער רעדע.

ס'איז נאָך נישט געווען אין ענגלאַנד אַ יידיש געשעעניש, וועמענס אָפּקלאַנג זאָל זיין אַזוי שטאַרק ווי זשאַבאָטינסקיס עדות פאַר דער קע־ניגלעכער קאָמיסיע. אויסער אין דער שפּעטערדיקער תקופה, ווען זיינע תּלמידים פון אונטערגרונט האָבן מיט זייערע טאַטן געצווונגען דער בריטי־שע פרעסע צו ווידמען ארץ־ישראל פיל אויפמערקזאַמקייט, האָבן די ענג־לישע צייטונגען נישט אָפּגעגעבן פיל פלאַץ דעם ארץ־ישראל פּראָבלעם. אַ פערטל מיליאָן יידן האָט געציילט דער יידישער ישוב אין ענגלאַנד פאַר דער מלחמה, און זיי זענען געווען „בטל בששים" צווישן אַ באַפעלקערונג פון פופציק מיליאָן. און באַזונדערס אַ יידישע באַפעלקערונג, פון וועלכער אַ גרויסער פּראָצענט האָט זיך געוואָלט אסימילירן און געשטרעבט צו באַהאַלטן זיין נאַציאָנאַלן פּרצוף. דאָס ספּעציפישע יידישע לעבן פון ענג־לישן יידנטום האָט נישט אינטערעסירט די אַלגעמיינע באַפעלקערונג. אַפילו ארץ־ישראל איז נאָך אין יענע צייטן — אין 1938 — געווען פאַר דער ענגלישער באַפעלקערונג נאָר איין קליינער פּונקט אין דער ריזיקער אימפּעריע. ארץ־ישראל, אַזוי ווי מאַדראַס, צום ביישפּיל! פאַר די געשעע־נישן אין ארץ-ישראל ביז דער מלחמה האָבן ענגלישע צייטונגען אָפּגעגעבן ארץ־ישראל ווייניקער שורות ווי פאַר אַ געשיכטע מיט אַ משוגענעם הונט, וואָס האָט אַ ביס געטאָן אַ קינד. אַז אַ ציוניסטישער מנהיג, און אַפילו ד"ר ווייצמאַן, וועלכער איז געווען גוט באַקאַנט די רעדאַקטאָרן פון די לאָנדאָנער צייטונגען, האָט געוואָלט לאָזן הערן זיין שטימע פאַר ענגלישער באַ־פעלקערונג, פלעגן זיינע רייד פאַרעפנטלעכט ווערן נאָר ווי אַ „בריוו" אין דער וויכטיקסטער טאָג־צייטונג, דער „טיימס". פון אויבן איז געווען אָפּ־געדרוקט אַ בריוו פון דזשאָן סמיט, אַז דורכגייענדיק דעם סט. דזשעמס־פּאַרק אין דערפרי האָט ער געזען אויף אַ בוים אַ פויגל, וואָס ער האָט נאָך אַזעלכן נישט געזען אין ענגלאַנד, און אונטן — ד"ר ווייצמאַנס בריוו וועגן גורל און תביעות פון יידישן פאָלק. אַפילו וועגן אויפטריט פון דאַמאָלסטיקן פרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ, האָט דער איינפלוסרייכער „טיימס" באַ־

ריכטעט אין עטלעכע שורות, און אין די אנדערע צייטונגען איז גאָרנישט דערמאָנט געוואָרן.

זשאַבאָטינסקיס עדות איז אָבער געווען אַן אויסערגעוויינלעכע דערשיינונג אין טאָג־טעגלעכן לעבן אין ענגלאַנד. דאָס איז געווען „נייעס" פאַרן ענגלישן לעזער. דער אופן ווי ער האָט אַוועקגעשטעלט דעם ציוניסטישן פּראָבלעם, איז געווען אומבאַקאַנט ביז איצט אין דער ענגלישער וועלט.

אין די קרייזן פון נאַציאָנאַלן יידנטום האָט מען זיך זייער געפרייט מיט זשאַבאָטינסקיס דערפאָלג. אַלע האָבן געוווסט, און קודם־כל ער אַליין, אַז מיט קיין רעדע וועט מען נישט ברענגען צו קיין ענדערונג אין דער רעגירונגס־פּאָליטיק. אָבער דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, זייט מאַקס נאָרדויס רעדע אין 1918 אין לאָנדאָן, אַז די פירערס פון ענגלאַנד און די עפנטלעכע מיינונג האָבן געהערט, ארויסגעזאָגט מיט אַ פולן מויל אונדזערע פאָדערונגען אין פולער קלאָרקייט געפאָדערט יידישע אומאָפּהענגיקייט.

די יידישע פּרעסע, וואָס איז געווען אונטערן איינפלוס פון דער יידישער אַגענץ, האָט פאַרשוויגן זשאַבאָטינסקיס אויפטריט. כדי צו פאַרשטיין די סיבה פון דאָזיקן פאַרשווייגן, איז גענוג צו ברענגען אַ קליינעם דיאַלאָג צווישן לאָרד פּיל, דעם פאָרזיצער פון דער קעניגלעכער קאָמיסיע, און לעאָנאַרד שטיין, דער פאַרטרעטער פון דער יידישער אַגענץ בשעת דער גבֿית־עדות.

לאָרד פּיל האָט געזאָגט: ס'איז דאָ אַ גרופּע ביי יידן, וועלכע איז ביי דער מיינונג, אַז דער ציל פון מאַנדאַט איז צו שאַפן אַ יידישע מדינה נישט אמת?

לעאָנאַרד שטיין (אַדוואָקאַט פון דער יידישער אַגענץ): מעגלעך, אַז ס'זענען פאַראַן יידן וועלכע מיינען אַזוי. אָבער דאָס איז נישט די מיינונג פון דער יידישער אַגענץ!

לאָרד פּיל: איך האָב עס נישט געזאָגט. איך האָב נאָר געזאָגט, אַז עס זענען דאָ אַזעלכע יידן.

שטיין: איך ווייס וועגן רעוויזיאָניסטן. כ'האָב געלייענט פיל פון זייער ליטעראַטור און כ'קען נישט זיין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זייערע אַנשויאונגען. אַלנפאַלס, זיי רעפּרעזענטירן זייער אַ קליינע צאָל פון יידן, אין פאַרגלייך מיט דער צאָל וואָס איז פאַרטרעטן דורך דער יידישער אַגענץ".

איצט וועט זיך קיינער נישט וואונדערן, פאַרוואָס די אָפיציעלע ציוניסטישע פּרעסע האָט טויט־פאַרשוויגן זשאַבאָטינסקיס אויפטריט. ער האָט דאָך געפאָדערט אַ יידישע מדינה!

***

1936, 1937, 1938 — שוין דאָס דריטע יאָר קומען פאַר די אַראַבישע אומרוען אין ארץ־ישראל. דער ארגון צבאי לאומי האָט געמאַכט א סוף צו דער הבלגה. די בריטישע רעגירונג נעמט אָן סאַנקציעס נישט קעגן די אראַבישע פאַרברעכער, נאָר קעגן די רעאַגירנדע יידן. די טורמעס אין ירושלים און עכו זענען אָנגעפילט מיט רעוויזיאָניסטן און בית״רים.

ווען זשאַבאָטינסקי איז צוריקגעקומען פון א רייזע אין דרום־אפריקע האָט ער באַקומען א ידיעה, אַז די צוויי בית״רים שלמה בן־יוסף און אברהם שיין זענען פאַראורטיילט געוואָרן דורכן בריטישן מיליטערישן געריכט צום טויט פאַרן פּרובירן צו באַצאָלן די אַראַבער — אויפן וועג צו ראש־פּינה — פאַר די אונאויפהערלעכע בלוטיקע אָנפאַלן אויף יידן.

אין די דריי וואָכן ביז דער באַשטעטיקונג פון דעם אורטייל דורכן מיליטערישן אויבערשטן קאָמאַנדיר אין ארץ־ישראל, מאַכט זשאַבאָטינסקי גרויסע אָנשטרענגונגען אין לאָנדאָן צו אַנולירן דעם טויט־אורטייל. ער ווענדעט זיך צו האָר־בעלישאַ, דער דאַמאָלסטיקער ענגלישער קריגס־מיניסטער: „דער מיליטערישער קאָמענדאַנט אין ארץ־ישראל שטייט אונטער דיין באַפעל. דו ביזט מיניסטער און דו ביזט א ייד. וועסטו וועלן טראָגן אויף זיך אחריות פאַר אַזאַ טאַט?״

ס׳ווערט מאָביליזירט די הילף פון קריסטלעכע פריינט. לויט זשאַבאָטינסקיס בקשה, באַזוכט דער אירלענדישער הויך־קאָמיסאַר אין לאָנדאָן דיוראַנטי, דעם נייעם קאָלאָניע־מיניסטער, וועלכער איז נאָר וואָס נאָמינירט געוואָרן (דער פריערדיקער מיניסטער, ארמסביי גאָר, האָט פּלוצלונג פאַרלאָזן זיין אַמט. זיין טאַטע, אַן אַלטער לאָרד, איז געשטאָרבן און לויטן ענגלישן מנהג ירשנט זיין זון זיין טיטל און זיין אָרט אין לאָרדן־הויז. דעריבער איז ארמסביי־גאָר פאַרשוווּנדן פון דער מיניסטעריאַלער באַנק אין פּאַרלאַמענט, און איז אַריבער אין לאָרדן־הויז. אַלס קאָלאָניע־מיניסטער איז באַשטימט געוואָרן מאַלקאָלם מאַקדאָנאַלד). מאַקדאָנאַלד פּרובירט פריער זיך אַרויסצודרייען מיט פאָרמעלע תירוצים: „איך קען זיך נישט אַריינמישן — האָט ער געזאָגט — די זאַך ליגט נישט אין מיין קאָמפּעטענץ״. נאָר דיוראַנטי לאָזט נישט אָפּ און דריקט צו דעם מיניסטער צו דער וואַנט. מאַקדאָנאַלד ענטפערט צום סוף: „איך וועל זען וואָס מ׳קען טאָן״!

יאשיה וועדזשוואוד איז זייער טעטיק. ער לויפט אַרום און מאַכט אינטערווענצן. ער טרעפט זיך טעגלעך מיט זשאַבאָטינסקין און טעלעפאָנירט פיל מאָל. די אינטערווענצן ווערן פאָרגעזעצט ביים פּרעמיער־מיניסטער, ביים

אַרציבישאָף פון קענטערבוי, אין דער פּוילישער אַמבאַסאַדע (ביידע פּאָר־אורטיילטע זענען דאַן געווען פּוילישע בירגער).

דעם 24־טן יוני 1938 איז אָנגעקומען אַ טעלעגראַפישע ידיעה פון ארץ־ישראל, אַז דער מיליטערישער קאָמאַנדיר, גענעראַל הייניגג, האָט באַשטע־טיקט דעם פּסק־דין אויף שלמה בן־יוסף. אַ גרויסע איבעראַשונג. אָבער די האָפענונג איז נאָך נישט פאַרלוירן. ס"זענען נאָך געבליבן פינף טעג. זשאַ־באָטינסקי און זיינע פריינט אַרבעטן טאָג און נאַכט.

דעם 28-טן יוני, דעם לעצטן טאָג — די האָפנונגען ווערן פאַרשוווּנדן. אַ גאַנצן טאָג קומען אָן ידיעות אין ביוראָ. דער ערשטער טעלעפאָן־קלונג: דער בישאָף פון טשיטשעסטער מעלדעט, אַז „צום באַדויערן וועט ער מער נישט קענען אינטערוועניר׳ן". עטלעכע מינוט שפּעטער, ווידער אַ בייזער טעלעפאָן קלונג: דער פעלדמאַרשאַל טשעטוואָוד באַדויערט. „ער טאָר זיך נישט אַריינמישן און וועט גאָרנישט קענען העלפן!".

ביי־טאָג איז צוריקגעקומען די דעלעגאַציע, וואָס האָט באַזוכט דעם קייזערס פּערזענלעכן סעקרעטאַר: „זיין מאַיעסטעט קען זיך נישט אַריינמישן. ס׳איז נישט קאָנסטיטוציאָנעל!"

צוויי אַ זייגער ביי־טאָג זענען געגאַנגען צום קאָלאָניע־מיניסטער — לויט זשאַבאָטינסקיס ביטע — די צוויי קאָנסערוואַטיווע פּאַרלאַמענט־מיט־גלידער וויוויאַן אַדאַמס און סער דזשאָן האָסלאַם. מיט אַ ציטערנדיק האַרץ וואַרטן אַלע אויף די רעזולטאַטן. די דעלעגאַציע קומט צוריק מיט ליידיקע הענט.

פיר נאָכמיטאָג האָט זשאַבאָטינסקי אַ פּערזענלעכע טרעפונג מיט מאַק־דאָנאַלדן. אַ גאַנצע שעה האָבן זיך אַלע חברים פון עקזעקוטיוו און שלטון בית"ר געפּייניקט אין יסורים: צי איז נאָך דאָ אַ האָפנונג? מ׳קען נישט איינ־זיצן אין ביוראָ. אַלע שטייען אין דרויסן. ביים טויער, מ׳וואַרט אויף זשאַ־באָטינסקיס צוריקקומען. מיר לויפן אים אַנטקעגן אין אַ נערוועזן צו־שטאַנד. לויט זיין גאַנג דערקענען מיר, אַז ס׳איז נישטאָ מער קיין האָפנונג. ער איז צוריקגעקומען נידערגעשלאָגן. איין וואָרט האָבן מיר פון אים אַרויס־באַקומען: ס׳איז מיר נישט געלונגען!

35 מינוט האָט זיך געפירט דער וויכוח צווישן פירער פון דער פריי־הייטס-באַוועגונג און דעם מיניסטער פון אַ מעכטיקער אימפּעריע. דער ייד ראַנגלט זיך כדי אַרויסצושלעפּן דעם שטריק פון תלין׳ס הענט. דער מיניס־טער רעדט זייער העפלעך (די יאָרן האָבן אונדז פיל געלערנט, וואָס ס׳שטעקט הינטער דער דאָזיקער העפלעכקייט!) „ער באַדויערט, אָבער ס׳איז

נויטיק צו געבן א לעקציע די נישט רואיקע עלעמענטן, זיי זאָלן זיך דער־שרעקן און זיצן רואיק"! דער ייד מאַכט אים אויפמערקזאַם: ה' מיניסטער! איך קען בעסער פון איך מיין פאָלק און כ'זאָג אייך, אַז דאָס וועט זיי נישט אָפּשרעקן, נאָר פאַרקערט, דאָס וועט נאָך פעסטער מאַכן זייער אנטשלוס!

מאַקדאָנאַלד באַמערקט דערויף: דאָס איז א פראַגע פון אינדיווידועלער אָפּשאַצונג. איך מיין אַנדערש. מעגלעך אַז כ'האָב א טעות, און אפשר בין איך גערעכט. די צוקונפט וועט באַווייזן".

זעקס א זייגער פאַרנאַכט ווערט געמאַכט נאָך אַן אָנשטרענגונג. דער אירלענדישער הויך־קאָמיסאַר איז ווידער דאָ ביי מאַקדאָנאַלדן. אויך איצט — אָן דערפאָלג. דער קאָלאָניע־מיניסטער דערציילט אים: מיט צוויי שעה צוריק איז ביי מיר געווען זשאַבאָטינסקי. נאָך זיין ארויסגיין האָב איך באַקומען א טעלעגראַמע פון גענעראַל הייניגג, וועלכע פאַרפעסטיקט נאָך מער מיין באַשלוס.

ניין א זייגער אין אָוונט טעלעפאָנירט מען פון ירושלים. ס'רעדט ד"ר פּיליפּ דזשאָזעף; דער פאַרטיידיקער פון פאַראורטיילטן איז מודיע: ער האָט געגנישטערט און געפונען אין דער געשיכטע פון בריטישער יוסטיץ א פּרעצע־דענט־פאַל, אַז א טויט־אורטייל פון א מיליטערישן געריכט וואָס איז באַ־שטעטיקט געוואָרן ,איז אין לעצטן מאָמענט אָפּגעלייגט געוואָרן און ס'איז אריינגעטראָגן געוואָרן אַן אַפּעלאַציע צום קעניגלעכן ראַט. דאָס איז געשען אין 1901, פאַר 37 יאָר אין דרום־אַפריקע, בשעת דער מלחמה צווישן די ענגלענדער און די בורן.

נאָך צען טייערע שעהן זענען געבליבן. די צייט לויפט איצט מיט א שנעלערן טעמפּאָ ווי געוויינלעך. אפשר וואָלט מען איצט געקענט אָפּהאַלטן דעם זייגער, צעברעכן דעם זייגער, דעם רוצח, אויף פּיץ־פּיצלעך, פאַרניכטן אַלע זייגערס אויף דער וועלט. וואָס איילן זיי זיך אַזוי? מיט א סאַדיסטישער הנאה לויפט דער ווייזער איבערן ציפער־בלאַט: 11,10, 12, 1, 2 נאָך האַלבער נאַכט. א פאַרצווייפלטער נאַכט־געראַנגל מיטן תלין, און דער זייגער העלפט אים אויך.

פון די פענצטערס פון דאַאונינג – סטריט זעט זיך ליכט א זייגער 11.30 פאַר האַלבער נאַכט. שפּעטע דורכגייער וואונדערן זיך: וואָס איז עפּעס גע־שען היינט? פאַרוואָס זענען באַלויכטן אין אַזא שפּעטער שעה די פענצטערס פון מיניסטעריום און איבער וואָס באַראַט מען זיך? אין דער שפּעטער שעה האָט מען געפונען מאַקדאָנאַלדן אויף א באַנקעט און מען האָט אים ארויסגעשלעפּט. לויט דער ביטע פון דער דעלעגאַציע, האָט ער איינגעלאַדן

ביי נאכט אויף א זיצונג דעם הויפט־פּראָקוראָר פון דער אימפּעריע. דער מי־ניסטער מאכט זיך תמ׳עוואטע. ער האָט אָפּגעוואשן זיינע הענט, און לאָזט די „יוסטיץ״ זיין טעטיק. מ׳האָט נאָך נישט געפונען אין לאָנדאָנער ארכיוו יענעם דאָקומענט פון 1901. אָבער דער הויפּט־פּראָקוראָר, דער פּוסק־אחרון אין פראגן פון יוסטיץ, פּסקנט: „וואָס דער פּרעצעדענס זאָל נישט זיין, גא־ראַנטיר איך, אַז דער פאל איז נישט ענלעך״. אָפּגעזאָגט און געגאנגען רואיק שלאָפן.

ס׳איז צוויי ביינאכט. אין ביוראָ פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאני־זאציע איז דאָ ליכט אין אַלע צימערן. פיל זיצן און וואַרטן אויף די רעזול־טאַטן· מ׳זעצט פאַר די באמיאונגען. אין די גאסן פון שלאָפנדן לאָנדאָן דרייען זיך איצט אַרום זאב זשאבאָטינסקי און דער פּאַרלאַמענט־מיטגליד און אדוואָקאַט מיידזשאר נייטן; און אין דער צווייטער גרופּע — שלמה יעקובי און א. אברהמס.אין ביוראָ האָבן זיך צענויפגעזאמלט אַלע עקזע־קוטיווע מיטגלידער און די בית״ר קצינים. מ׳איז ארומגעשטעלט ארום טע־לעפאָן און מ׳היט אים אָפּ ווי דעם שווארצאפּל פון אויג. מ׳וואַרט אויף ידיעות. א קלונג אין דער נאכט־שטילקייט.א עלעקטרישער שטראָם גייט דורך איבערן גוף. מ׳פאַלט ארויף אויפן טעלעפאָן ווי א הונגעריקע חיה. וואָס וועט ער אָנזאָגן? דער טעלעפאָן און זייגער, דער פריינט און שונא. ביידע ליגן זיי אויפן טיש און רעגן אויף מיט זייער קאַלטקייט. זיי דענערווירן מיט זייער שטאָלענער רואיקייט.

טיק־טאַק, טיק־טאַק. ס׳איז 2.30 ביי נאכט.

צוויי יידן קלאַפּן אין טויער פון העכסטן געריכט אין לאָנדאָן. דער ארכיוו־דירעקטאָר וואונדערט זיך זייער. אין זיינע 30 יאָרן דינסט האָט מען אים נאָך קיינמאָל נישט איבערגעריסן זיין זיסן שלאָף אין אזא שפּעטער נאכט־שעה.

— ס׳איז א אנגעלעגנהייט פון פּיקוח־נפש, ליבער הער! א יונגער מענטש, פאַר וועמענס שיקזאַל עס ציטערן מיליאָנען אין דער גאנצער וועלט, ראַנגלט זיך איצט צווישן לעבן און טויט!

ער בייזערט זיך נישט, דער אַרכיוויסט. ער איז העפלעך, אַזוי ווי זיי אַלע. ער טוט זיך אָן און צוזאמען מיט די צוויי יידן גייט ער אראָפּ אין די אונטער־ערדישע קעלערן, צו זוכן צווישן די פאַרשימלטע פּאַפּירן דעם דאָ־קומענט פון יאָר 1901, וואָס וועט אפשר קענען ראטעווען דאָס לעבן פון א יונגן יידישן פּאַטריאָט.

ס׳איז 3.30 ביי נאכט. ענדלעך האָט מען געפונען דעם דאָקומענט.

מ׳לויפט צוריק צום קאַלאָניע־מיניסטער. דעם מיניסטערס פּריוואַט־סעקרע־טאַר שטעקט אַרויס דעם קאָפּ. אויך ער איז נישט בייז, חלילה. „כ׳באַדויער זייער, דער מיניסטער שטעלט ביי מיר נישט אָפּ זיין פּריוואַטן אַדרעס. איך ווייס נישט ווו ער נעכטיקט״ (דער מיניסטער איז אַ נישט־פאַרהייראַ־טער..).

דער מאָרגנשטערן גייט אויף. פּינף אַ זייגער באַגינען שלעפּט זיך זשאַ־באָטינסקי צוריק אין ביוראָ — נאָך אַ ביטערע שלאַכט, וואָס האָט זיך גע־ענדיקט מיט אַ דורכפאַל. אין עכו, אין פעסטונג וואָס איז אים אַזוי גוט באַקאַנט, ווו ער איז געווען „לאַקאַטאָר״ מיט 18 יאָר צוריק — גרייט זיך זיין תלמיד, דער בית״רי שלמה בן־יוסף, צו דער עקידה.

וועגן וואָס האָט געטראַכט דער יידישער קעמפער אין יענע צוויי שעה, פון זעקס ביז אַכט אין דערפרי, זיצנדיק איינגעקורטשעט אין זיין שטול, איינער אַליין אין ביוראָ־צימער, פאַרטיפט אין זיינע מחשבות? צי האָט ער נישט געטראַכט אַז אויף דער פראַגע „פאַר וועמען און פאַר וואָס האָרעווע איך דאָס גאַנצע לעבן״ קומט אין דער מינוט אַ תשובה: „נישט אומזיסט האָרעוועסטו, נישט אומזיסט״?

די תשובה איז געקומען. אַכט אין דער פרי האָט אַ טעלעפאָן־קלונג איבערגעריסן זיינע הרהורים, די יידישע טעלעגראַפן־אַגענטור האָט אים מיט־געטיילט: שלמה בן־יוסף איז געגאַנגען צו דער תליה אין בית״רישן אוני־פאָרם, זשאַבאָטינסקיס נאָמען אויף זיינע ליפּן, און ער האָט געזונגען דעם שיר פון ראש־בית״ר: „למות או לכבוש את ההר״!

***

די צוקונפט האָט באַוויזן, אַז אין דיאַלאָג מיטן ענגלישן קאָלאָניע־מי־ניסטער האָט נישט מאַקדאָנאַלד, נאָר זשאַבאָטינסקי רעכט געהאַט. מ׳האָט נישט אָפּגעשראָקן מיטן טויט־אורטייל די יידישע יוגנט. מ׳האָט זי נישט אָפּגעשראָקן מיט פיל תליות, און נישט מיט טורמעס און עינויים. זשאַבאָ־טינסקי האָט בעסער געקענט זיין יוגנט, די וואָס ער האָט דערצויגן.

דער ארגון צבאי לאומי אונטער דער קאָמענדע פון דוד רזיאל ז״ל פאַרשטאַרקט זיין טעטיקייט. עס עפענען זיך ברייט די טויערן פון אַלע טורמעס אין ארץ־ישראל פאַר רעוויזיאָניסטן און בית״רים. די יידישע אַגענץ איז בייז אויף די „אומפאַראַנטוואָרטלעכע אַוואַנטוריסטן״ פון זשאַ־באָטינסקיס חדר, וועלכע האָבן געבראָכן די „הייליקע הבלגה״.

אָבער זייער קאָמענדאַנט איז שטאָלץ אויף זיינע תלמידים. זיי האָבן אראָפּגענומען די חרפּה פון גאנצן פאָלק: מער וועלן מיר נישט זיין קיין שוץ־יידן, וואָס באַהאַלטן זיך הינטער בריטישע באַגנעטן. מיר וועלן אַליין פאַרטיידיקן אונדזער כבוד, פאַרמעגן און לעבן. דאָס ערשטע מאָל אין אונדזער גלות־געשיכטע, נאָך לאַנגע דורות פון פאַרשקלאַפונג, לערנט דער שונא, אז יידן זענען מער נישט הפקר.

„מיינע קינדער שרייבן בעסער" — זאָגט אין קורצן זאַץ ראש בית"ר און דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון דער קעמפנדער יוגנט אין ארץ־ישראל. באַצאָלט, באַצאָלט, קינדערלעך פאַר אונדזער געטרעטענעם כבוד, פאַר אונדזער פאַרגאָסענעם בלוט, פאַר אונדזער פאַרשקלאַפונג!

און זיי האָבן באַצאָלט.

מיט די הערשער פון דער וועלט

דער האָריזאָנט איז פארנעפּלט, שווארץ און פארוואָלקנט. דער שטריק פארציט זיך אלץ ענגער ארום דעם יידישן האלז איבערן גלות. מ׳מוז דריקן אויף ענגלאנד מיט אלע מיטלען זי זאָל עפנען די טויערן פון ארץ־ישראל פאר יידישער מאסן־אימיגראציע. און די רעגירונגען אין אייראָפּע, ווו עס לעבן באדייטנדע יידישע קיבוצים, קענען בייהילפיק זיין. מ׳מוז ווידער נעמען דעם וואנדער־שטעקן אין האנט און קלאַפּן אין די טויערן פון די גויישע הערשער.

אין יולי 1938 געלינגט זשאבאָטינסקין צו באקומען אן אודיענץ ביים רומענישן קעניג, קאראָל, וועלכער איז געקומען אויף אן אָפיציעלע וויזיט קיין ענגלאנד. אין יענער צייט האָט רומעניע געהאלטן א שליסל־פּאָזיציע אין אייראָפּע. זי האָט געשפּילט כמעט אן אנטשיידנדע ראָל אין דער נעץ פון קאָאַליציעס, וואָס האָבן דאָן געהערשט אין דרום־מזרח־אייראָפּע: רומעניע איז געווען א מיטגליד פון דער „קליינער אנטאנטע", צו וועלכער עס האָבן אויך געהערט טשעכאָסלאָוואקיע און יוגאָסלאַוויע. אויסער דעם איז רומעניע געווען פארבונדן מיט אן אָפּמאך מיט פּוילן. אויך האָט זי געהערט צו דער אינער־באלקאנישער קאָאַליציע, צוזאמען מיט יוגאָסלאַוויע, טערקיי און גריכנלאנד.

קאראָל איז געווען אויפן העכסטן שטאַפּל פון זיין גרויסקייט. ער איז געווען דער הערשער אין זיין לאנד. פון אלע אייראָפּעאישע מלכים וועלכע זענען געבליבן אויף זייער טראָן נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, איז ער געווען דער איינציקער וועלכער האָט ווירקלעך געהערשט איבער זיין לאנד. מיט אן אייזערנער האנט האָט ער אונטערדריקט דעם אויפשטאנד פון דער

„אייזערנער גווארדיע" און ארעסטירט אלע אירע פירער. ער האָט געפונען א שטארקן און פעאיקן מענטש, ארמאנד קאלינעסקו, וועלכער איז שפּעטער דערמאָרדעט געוואָרן דורך נאצישע אַגענטן. קאראָל האָט אוועקגעשטעלט קאלינעסקו אין שפּיץ פון דער רעגירונג און אים איבערגעגעבן די וויכטיקסטע אַמטן. דער איינאוויגיקער פּרעמיער (דעריבער האָט ער שטענדיק געטראָגן א שווארצן באנדאזש אויפן לינקן אויג) האָט איינגעפירט אָרדנונג אין דער באלקאנישער מדינה, וואָס איז פון שטענדיק אָן געווען אן ארענע פון אומרוען, אויפשטאנדן און אַטענטאטן. די אַלע מעשים זענען פארשריבן געוואָרן אויף דער קאָנטע פון מלך און זיין פּרעסטיזש איז געוואקסן אין לאנד און אין אויסלאנד. דער בריטישער אויסערן־מיניסטער איז דאַן געווען באַשעפטיקט מיט קלאָר מאכן די שטימונג פון די אייראָפּעאישע הערשער פאַר היטלערס אויפשטורם. דעריבער האָט מען איינגעלאַדן דעם קעניג קאראָל אויף א וויזיט. ר'שטאַמט פון דער האָהענצאלערן־פאמיליע, און אין זיינע אָדערן טריפט בלוט פון די פּרייסישע מלכים. מ'האָט מורא געהאט, אז „די שטים פון בלוט" וועט אים באוויגן צו ווערן א וואסאל פון היטלערן.

די אוידיענץ וואָס זשאבאָטינסקי האָט באקומען ביי קאראָלן איז געהאלטן געוואָרן אין געהיימנים. מעגלעך אז דער קעניג האָט נישט געוואָלט ס'זאָל עפנטלעך זיין באקאנט אז ער נעמט אויף א ייד אויף אָן אוידיענץ, באזונדערס ווען אויף זיין וועג, צוריק פון לאָנדאָן, האָט ער געדארפט אָפּשטייגן אין בערלין, זיך צו טרעפן מיט היטלערן. און אפשר האָט ער נישט געוואָלט באליידיקן זיינע גאסטגעבער די ענגלענדער, וועלכע זענען געווען אומצופרידן, וואָס אנדערע מלוכות ווערן ארייננעשלעפּט אין די ארץ־ישראל ענינים, וואָס ענגלאנד האָט געהאלטן פאַר אירן אויסשליסלעכן מאָנאָפּאָל און אינערלעכע אנגעלעגנהייט.

ס'איז געווען פאַר זשאבאָטינסקין א גרויסע איבעראשונג צו דערפארן, אז מלך קאראָל איז באהאוונט אין יידישע ענינים און זאָגאר די ציוניסטישע פּראָבלעמען זענען אים נישט פרעמד. דער פּרעזידענט פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאניזאציע האָט זיך געגרייט צו געבן אין די ערשטע מינוטן פון אוידיענץ א שילדערונג פון זיין שטעלונג אין יידנטום און ציוניזם. אָבער, ווי ער איז נאָר ארייננעפירט געוואָרן פאַרן קייזער, האָט קאראָל געזאָגט: „איך ווייס וועגן אייך. כ'האָב געהערט פון מיינע מיניסטאָרן און אויך פון אנדערע".

און זיין אינפאָרמאציע איז געווען א פּיל גענויערע, ווי מ'האָט זיך געקענט פאָרשטעלן. דער פּרעמיער־מיניסטער קאלינעסקו, און דער אויסערמיניסטער, האָבן געקענט זשאבאָטינסקין פּערזענלעך פון באגעגנישן און

געהערט וועגן אים. דעם קעניגס א פריינט, דער רומענישער אַמבאַסאַדאָר אין וואַרשע, פּראַנאַסעוויטשי, האָט זיך אין וואַרשע פיל מאָל באַגעגנט מיט אים. אויך דער רומענישער אַמבאַסאַדאָר אין ענגלאַנד האָט אים געקענט און פלעגט שיקן ראַפּאָרטן צו זיין מלך וועגן דער רעוויזיאָניסטישער באַוועגונג אין צוזאַמענהאַנג מיט דער לעזונג פון דער יידן־פּראַגע.

זשאַבאָטינסקי האָט אין זיין עקספּאָזע געשילדערט די לאַגע פון יידן אין אַלגעמיין, אונטערגעשטראָכן איר שאַרפקייט אין די לעצטע יאָרן צוליבן אַנטיסעמיטישן דרוק און רעפערירט וועגן דער לעזונג פון שטאַטס־ציוניזם.

קאַראָל האָט געזאָגט: איך טראַכט שוין א לענגערע צייט וועגן דער פּראַגע. די לאַגע וואָס איר האָט מיר געשילדערט איז נוגע נישט נאָר רומעניע. ס'איז דאָ א ווירקלעכקייט, פאַר וועלכער מ'קען נישט פאַרמאַכן די אויגן: אין צענטראַל און דרום־מזרח־איירופּע איז פאַראַן א גרויסער געדראַנג פון יידן. זיי וואַרפן זיך צופיל אין די אויגן אין אַט די ראַיאָנען. פון דער צווייטער זייט — די נאַצישע מאַסן־פּראָפּאַגאַנדע צווישן דער יוגנט און אין אַלע קרייזן שטרעבט אויפצוּוויינגען אן אָפּיציעלן אַנטיסעמיטיזם. צווישן אַט די מדינות געפינען זיך דריי לענדער באַזונדערס — פּוילן, אונגאַרן און מיין לאַנד — אונטערן שטאַרקסטן דרוק. די פּאַרגיפטונג פון דער באַפעלקערונג מיט דער מיסטישער דעמאַגאָגיע איז א געפאַר נישט נאָר פאַר די יידן, נאָר פאַרן גאַנצן רעזשים, פאַר די רעגירונגען און פאַרן פּאָליטישן און סאָציאַלן סטאַטוס וואָס עקזיסטירט אין די לענדער. מיר, אין רומעניען, פּוילן די לאַסט פון דער לאַגע·און מיין רעגירונג ראַנגלט זיך צו באַהערשן די כוחות, וועלכע שטויסן צו טאָטן אין א אומגעוווּנשענער ריכטונג. כ'מיין אַז יידן אַליין דאַרפן העלפן אין דער דאָזיקער לעזונג. זייער כוח איז דאָך גרויס או זייער איינפלוס א באַדייטנדער".

„כ'האָב געפילט — האָט זשאַבאָטינסקי אונדז שפּעטער דערציילט וועגן דער אוידיענץ — אַז קאַראָל מיידט בכוונה אויס אָנצורופן די לעזונג ביים נאָמען. אפשר האָט ער נישט געוואָלט פאַרשאַפן אומאַנגענעמלעכקייט די ענגלענדער, זייענדיק אין לאָנדאָן אַלס גאַסט פון קעניג דזשאָרדזש. כ'האָב דעריבער אויסגענוצט די געלעגנהייט און דערקלערט:

— „איך בין מודה, אייער מאַיעסטעט, אין דער סכנה וואָס דראָט צוליבן דרוק פון אַנטיסעמיטיזם. ס'איז וואָס אַן אמת א פעלער פון די רעגירונגען, וועלכע זעען נישט היטלערס געהיימע כוונות. ריכטענדיק זיינע פיילן קעגן די יידן, מיינט ער צו פאַרניכטן די איירָאָפּעאישע געזעלשאַפט אין איר עקזיסטירנדער פאָרם. ער וויל פאַרניכטן די דעמאָקראַטיע און פאַרשקלאַפן די קריסטלעכע לענדער צו א טאָטאַליטאַרער דייטשלאַנד, וואָס וועט

הערשן איבער אייראפע מיטן כוח פון איר וואפן. די אייראפעאישע מלוכות העלפן נישט־ווילנדיק דעם נאציזם, ווען זיי שלעפן זיך נאך זיין אנטי־יידישער פראפאגאנדע. אבער כ'האב קיינמאל נישט פארמאכט מיינע אויגן פאר דערווירקלעכקייט. מ'דארף געפונען א לעזונג צו דער אנגעווייטיקטער פראגע, און איך זע זי — דורכדעם וואס יידן וועלן פארלאזן די אנגעפילטע געביטן און ארגאניזירט עמיגרירן אין זייער לאנד. אבער די עמיגראציע דארף זיין אן אקט פון קעגנזייטיקע הסכמה, איינגעאָרדנט און אדורכגעפירט אין א הומאניטארער און אנשטענדיקער פארם. כדי די מענטשן זאלן קענען פארלאזן זייערע אלטע וווין־ערטער, אין וועלכן זיי און זייערע עלטערן האבן געלעבט לאנגע דורות, און זיי זאלן קענען ארגאניזירן זייער נייעם לעבן אין מענטשלעכע באדינגונגען — וועט נויטיק זיין די מאטעריעלע און פאליטישע הילף פון די פאראינטערעסירטע רעגירונגען.

„איר זייט פאראינטערעסירט צו פארקלענערן די יידישע באפעלקערונג, אויך מיר זענען פאראינטערעסירט צו ליקווידירן דעם יידישן גלות. אייער מאיעסטעט איז זיכער באקאנט די היסטארישע ראלע פון ארץ־ישראל. די רומענישע רעגירונג און אנדערע פאראינטערעסירטע רעגירונגען, וועלכע זענען מיטגלידער פון פעלקער־בונד און האבן איבערגעגעבן ענגלאנד דעם מאנדאט אויף ארץ־ישראל, דארפן געפינען די פאסיקע מיטלען, צו דערמעגלעכן די יידישע אימיגראציע אין זייער צוגעזאגטן לאנד".

— מיין רעגירונג וועט זיך דערמיט באשעפטיקן — האט דער מלך געענטפערט.

א שעה איז זשאבאטינסקי געזעסן אנטקעגן רומענישן קעניג, צוגעהערט זיך צו זיינע רייד, נאכגעפאלגט זיינע באוועגונגען און נאטירט זיינע באמערקונגען. און אזוי ווי נבואה־רייד, וועלכע זענען אלע מקוים געווארן, זענען זיינע איינדרוקן איבערן געוועזענעם מלך פון די רומענער. ער האט דעפינירט קאראלן מיט פאלגענדע ווערטער: „דער קייזער איז אן אינטעליגענט, מיט א שנעלער תפיסה און מאכט אן איינדרוק פון א פערזענלעכקייט, פעאיק צו מוטיקע און געוואגטע טאטן אין אזא דינאמיש־לאנד ווי רומעניע. אבער כ'צווייפל צי דער מזל וועט אים אפשפילן, און צי ער וועט האבן די שאנסן צו רעאליזירן זיינע שטרעבונגען: „ס'דאכט זיך מיר — האט זשאבאטינסקי געזאגט — אז עפעס א שווערער גורל ליגט אויף דעם מלך און באשטימט זיין לעבנס־וועג. וואס ס'וועט אים געשען — וועט עס אים קומען פון זיינע אייגענע הענט. אין זיין כאראקטער אין פאראן עפעס וואס צעשטערט זיינע שאנסן מיט די אייגענע הענט; ער האט א מעגאלאמאניע, א גרויסן־וואנזין (א גוטער באאבאכטער וועט זאפארט באמערקן , אז די

האָהענצאָלערישע ראַסע האָט אַרויפגעלייגט אויף זיין בלוט אַ טיפן שטעמפּל. מ׳האָט זיך נישט געקענט באַפרייען פון איינדרוק, אַז ס׳זיצט פאַר אונדז אַ „קליינער ווילהעלם״). אויסערלעך באַמיט ער זיך צו זיין רואיק און געלאַסן, און זיך צו באַהערשן. אָבער עס געלינגט אים נישט צו שפּילן לאַנג די ראָלע, זיין היים בלוט קאָכט זיך שנעל אויף. זיין שטורמישער טעמפּעראַמענט רייסט זיך אַרויס אויך דאָרט ווו ער וואָלט געדאַרפט זיין רואיק און גלייכגעוויכטיק. ער איז צו אימפּולסיוו. ער האָט נייגונגען פאַר אַליין־הערשאַפט. די גאַנצע צייט וואָס כ׳בין געזעסן אַנטקעגן אים האָב איך געפילט, אַזוי ווי אימיצער וואָלט מיר אונטערגעזאָגט אין דער שטיל: ער וועט לאַנג נישט זיצן אויפן טראָן. אַ שטורם וועט אים אַ כאַפּ טאָן ביים קאָפּ און אים אַ שליידער טאָן אין אָפּגרונד, ווייל ער האָט נישט קיין זעעלישע כוחות אָפּצוהיטן זיין גלייכגעוויכט. ער וועט נישט קענען ביישטיין פאַר אַן אויסערגעוויינלעכן ווינד״.

און וועגן זיין באַציאונג צו יידן, האָט זשאַבאָטינסקי באַמערקט: — קאַראָל איז אַ קולטורעלער אַנטיסעמיט. ער וואָלט געוואָלט פּטור ווערן פון די יידן, נאָר ער איז צו קלוג דאָס נישט צו טאָן אויף אַ ברוטאַלן שטייגער. ער קען זיך נישט דערלויבן צו שפּילן אין אַן אָפענעם אַנטי־סעמיטיזם. זיכער האָט ער נאָך און וועט נאָך האָבן יידישע פריינט, וועלכע וועלן אים העלפן אין שווערע שעהן. ער איז גרייט צו זוכן אַן אַנשטענדיקן וועג צו באַפרייען זיין לאַנד פון אַן איבערפלוס פון יידן״.

אַ וואָך נאָך דער אוידיענץ, האָט יט״אַ פאַרעפנטלעכט אַ טעלעגראַמע מיט פאָלגענדן נוסח „די רעגירונגען פון פּוילן און רומעניע האָבן זיך געווענדעט צו דער בריטישער רעגירונג וועגן יידן־פּראָבלעם אין זייערע לענדער און האָבן געמאַכט דער ענגלישער רעגירונג פּראַקטישע פאָרשלאָגן אין דער זאַך״.

ב.

אַ בלינדער צופאַל האָט צוזאַמענגעבראַכט זשאַבאָטינסקין מיטן באַפרייער און פּרעמיער פון אירלאַנד, דע־וואַלעראַ.

אַ יונגער סטודענט, אַן ארץ־ישראלדיקער בית״רי, וועלכער האָט שטודירט יורי אין לאָנדאָנער אוניווערזיטעט, איז אַמאָל אַרויס פון בריטישן מוזעאום, אין וועלכן ער פלעגט פאַרברענגען עטלעכע שעה אין טאָג, צוגרייטנדיק זיינע לעקציעס, אויפן וועג אַהיים. דער בריטישער

מוזעאום געפינט זיך אויף גרייט־ראסל־סטריט, בשכנות פון דער גע־בײדע וואו ס'געפינען זיך די ביוראָען פון דער ייִדישער אגענץ אין לאָנ־דאָן. דורכגייענדיק נעבן הויז נומער 83 פון גרייט ראסל־סטריט, האָט אים פארהאַלטן א מאַן אין עלטער פון 35 יאָר בערך, וועלכער איז געשטאַנען אויפן שוועל פון ציוניסטישן ביוראָ.

— אנטשולדיקט, מיין הער — האָט דער פרעמדער געזאָגט — איך וויל באקומען אינפאָרמאציעס וועגן דער ציוניסטישער באוועגונג. מ'האָט מיר געשיקט אהער, אָבער די באאמטין האָט מיר געהייסן קומען א צווייט מאָל. איך זע איר זענט א ייד, קענט איר מיר אפשר זאָגן, וווּ וועל איך באקומען מאטעריאַל וועגן ציוניזם.

דער בית״רישער סטודענט האָט אים איינגעלאדן אין אויטאָבוס און אים געבראכט אין ביוראָ פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאניזאציע. דאָרט האָט זיך דער פרעמדער פאָרגעשטעלט: ער איז א הויכער באַ־אמטער אין אירלענדישן אויסערן־מיניסטעריום. עטלעכע שעה איז ער געזעסן מיט א עקזעקוטיוו־מיטגליד וואָס האָט מיט אים געקנעלט א קאַ־פּיטל אין די ציוניסטישע פּראָבלעמען. נאכהער האָט אים זשאבאָטינסקי אויפגענומען.דער פרעמדער איז געווען באגייסטערט. אדרבא, ער גלויבט אז זיין רעגירונג וועט זיין גרייט צו העלפן די יידן. דער ענין איז נאָנט צו זיין הארץ, און ער וועט זיך באמיען אז דע־וואלערא זאָל אויפנעמען זשאבאָטינסקין אויף אן אוידיענץ.

דער אירלענדער האָט געהאַלטן וואָרט. עטלעכע וואָכן שפּעטער האָט ער איינגעלאדן דעם עקזעקוטיוו־מיטגליד, וואָס איז געווען זיין ער־שטער רבי אין ציוניזם, אין זיין גוט נעבן דובלין און דאָרט האָבן זיי צוגעגרייט זשאבאָטינסקיס אויפנאמע ביים אירלענדישן פּרעמיער־מיניס־טער.

זשאבאָטינסקי האָט באקומען אן אָפיציעלע איינלאדונג צו קומען אין דער הויפּט־שטאָט פון אירלאנד, און א זייגער 11 אין דערפרי איז ער אריינגעפירט געוואָרן אין פּרעמיער־מיניסטערס־ביוראָ. דע וואלערא איז א קורצזיכטיקער. א געוויסע צייט האָט אים געדראָט די געפאר, צו פאר־לירן אינגאנצן די ראייה. ער איז געפאָרן זיך אָפּערירן אין שווייץ און אמעריקע, און זיין געזונט־צושטאנד האָט זיך אביסל פארבעסערט. מען האָט אים אָפּגעראטעוועט פון בלינדקייט, אָבער זיין ראיה איז געבליבן א שוואכע. ער איז צוגעגאנגען צו זשאבאָטינסקין, אים אויסגעשטרעקט די האַנט און זיי האָבן אָנגעהויבן דעם שמועס. דער אירלענדישער פריי־הייטס־קעמפער, וואָס האָט דורכגעמאכט טורמעס און עינויים פון דער

בריטישער מאכט, האָט זיך גוט פאַרשטאַנען מיטן ייִדישן פּרייהייטס־קעמפער. ס'איז אַריבער שעה, און דאָס געשפּרעך איז נאָך נישט געווען פאַרענדיקט. אָבער מ'האָט געמוזט איבעררייסן, ווייל אין וואַרטע־צימער האָט געוואַרט אַן אַמבאַסאַדאָר פון אַ פרעמדער מדינה, וואָס איז געווען איינגעלאַדן אויף צוועלף אַ זייגער בייטאָג. דע וואַלעראַ האָט געזאָגט זשאַבאָטינסקין:

— איך וואָלט אייך געוואָלט זען היינט נאָך אַמאָל. קענט איר קו־מען צו מיר זעקס אין אָוונט, ווען איך וועל זיין פריי פון געסט־אויפנאַמע און מיר וועלן קענען רעדן רואיק.

דעמזעלבן אָוונט זענען זיי געזעסן אין צימער פון פּרעמיער־מיניס־טער. זשאַבאָטינסקי האָט געבעטן די הילף פון אירלאַנד אין דער זי־צונג פון פעלקער־בונד, וואָס האָט געדאַרפט קיין צלעך פאָרקומען. דע־וואַלעראַ האָט צוגעזאָגט און געהאַלטן וואָרט.

זשאַבאָטינסקי איז אין דובלין אויפגענומען געוואָרן פון פּויבסטלעכן נונציוס און נאָך אַנדערע אירלענדישע שטאַטסמענער. אָבער דע־וואַלעראַ האָט אים געגעבן אויסער דער דירעקטער דיפּלאָמאַטישער הילף, נאָך אַ מתנה: ראָבערט בריסקאָ. ראָבערט בריסקאָ איז אַ ייִד, אָבער דע־וואַ־לעראַס אינטימסטער מיטאַרבעטער. פיל יאָרן אַרבעטן זיי ביידע געמיינ־זאַם פאַר אַ פרייער אירלאַנד. אין ליידן און פרייד זענען זיי געווען צוזאַ־מען. אין דער אונטערגרונט־אָרגאַניזאַציע „סין פיין" איז בריסקאָ גע־ווען פון די אַקטיווסטע מיטגלידער. אויך ער — ווי דע־וואַלעראַ — איז פאַראורטיילט געוואָרן אויף לאַנגע יאָרן טורמע פאַר רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט. די גרויסע סומעס וואָס דע־וואַלעראַ האָט באַקומען פון אַמע־ריקע אין דער ערשטער וועלט־מלחמה פון די אירלענדער אין די פאַר־אייניקטע שטאַטן — האָט ער געזאַמלט צוזאַמען מיט בריסקאָן.

ווען אירלאַנד איז באַפרייט געוואָרן, האָט אים דע־וואַלעראַ גע־דענקט די יאָרן פון געמיינזאַמען קאַמף. ער האָט אים פאָרגעשלאָגן אַ מיניסטער־פּאָסטן אין זיין רעגירונג. בריסקאָ האָט זיך אַנטזאָגט, און האָט באַגרענעצט זיין טעטיקייט נאָר אויפן פּאַרלאַמענטאַרישן געביט. ער איז דער איינציקער ייִדישער מיטגליד אין אירלענדישן פּאַרלאַמענט.

ווען זשאַבאָטינסקי איז איינגעלאַדן געוואָרן, האָט דע־וואַלעראַ גע־רופן צו דער אוידיענץ אויך בריסקאָן. „דו ביזט אַ ייִד — האָט ער אים געזאָגט — די פראַגע וועט דיר זיכער אינטערעסירן".

דער ציוניזם איז פאַר בריסקאָן געווען אַ נייע זאַך. דער עלעגאַנטער און הויכער הער האָט געווידמעט זיין גאַנץ לעבן דער אירלענדישער

באפּרייאוּנג, און קיין אַנדער זאַך האָט אים נישט פאַראינטערעסירט. זשאַבאָטינסקי האָט אים היפּנאָטיזירט. אויסער דעם האָט נאָך דע־וואַ־לערא רעקאָמענדירט בריסקאַן: „דער ענין איז כדאי מ׳זאָל זיך מיט אים באַשעפטיקן און ווידמען צייט און כוחות".

זייט דעם באַזוך איז בריסקאַ געוואָרן אַ נייער מענטש. אַ וועלט, וואָס ער האָט ביז איצט נישט געקענט, האָט זיך פאַר אים פּלוצלונג אַנטפּלעקט. און ער האָט זיך אינגאַנצן געשטעלט צו זשאַבאָטינסקיס דיספּאָזיציע. ס׳האָט לאַנג נישט געדויערט און ער איז געוואָרן איינער פון זיינע הויפּט־ראַטגעבער אין פּאָליטישע פראַגן. בריסקאַ האָט אָנגע־הויבן פלייסיק צו שטודירן ציוניזם. אפילו אחד־העם׳ן האָט ער געלייענט אין ענגליש, און געשטודירט זשאַבאָטינסקיס רעדעס און שריפטן. ווען ער איז אויפגעטרעטן די ערשטע צייט אויף עפנטלעכע פאַרזאַמלונגען אין ענגלישע שטעט (ער איז אַגב אַ גלענצענדער רעדנער) האָט ער מורא גע־האַט צו פאָרן איינער אַליין, טאָמער וועלן אים די קעגנער אָנהויבן שטעלן פראַגן, וועלכע ער וועט נישט וויסן צו ענטפערן. אַ יונגער חבר, אַ בקי אין ציוניזם, האָט אים באַגלייט און אונטערריכטעט.

ס׳איז שוין געקומען די צייט, ווען מ׳קען אַרויסשיקן בריסקאַן אין אויסלאַנדס־מיסיעס. זיין ערשטע רייזע קיין וואַרשע אין דעצעמבער 1938. פאַרן אַרויספאָרן באַזוכט ער זיין ערשטן רבי׳ן, דע־וואַלערא. ער בעט אורלאָפּ פון אירלענדישע ענינים, ווייל ער האָט זיך איצט אַריינגעוואָרפן מיטן גאַנצן רעוואָלוציאָנערן טעמפּעראַמענט אין ציוניזם. דע־וואַלערא גיט אים זיין ברכה און רעקאָמענדאַציע־בריוו אויפן וועג.

דער פּוילישער אויסערן־מיניסטער, קאָלאָנעל בעק, האָט אים אויפ־גענומען אויף אַ געשפּרעך, וואָס האָט געדויערט מער ווי אַ שעה, און באַהאַנדלט אין גאַנצן אומפאַנג די פראַגע פון דער יידישער עמיגראַציע פון פּוילן. אין געשפּרעך האָט בריסקאַ אויך אינטערוועניערט פאַר די יידי־שע פּליטים פון פּוילישן אָפּשטאַם, וועלכע האָבן געלעבט לאַנגע יאָרן אין דייטשלאַנד, און היטלער האָט זיי אַרויסגעטריבן נאַקעט און באָרוועס פון זיין לאַנד. די דאָזיקע אומגליקלעכע פּליטים האָבן זיך געפּייניקט אויף דער פּויליש־דייטשער גרעניץ אין זבאָנשין, און די פּוילישע רעגירונג האָט נישט געוואָלט אַריינלאָזן די מענטשן, וועמענס פּוילישע בירגער־שאַפט איז שוין געהאַט אויסגעגאַנגען. די פּוילישע רעגירונג האָט געטענה׳ט אַז אויב זי וועט שאַפן אַ פּרעצעדענט, וועט היטלער אַרויסשיקן אַלע יידן פון דייטשלאַנד און זיי וואַרפן אויף דער פּוילישער גרעניץ. נאָך בריס־

האָס אינטערוועניץ דערלויבן פּוילישע מאכט־אָרגאנען אַ טייל פון די קינ
דער פּליטים אַריינצוקומען אין לאנד.

נאָך דער ערשטער דערפאָלגרייכער רייזע שיקט אים זשאבאָטינסקי קיין אמעריקע. בריסקא קווענקלט זיך נישט אויף איין מאָמענט, לאָזט איבער זיינע געשעפטן און פאָרט אוועק אויף פיל חדשים. נאָר פאר איין זאך זאָרגט ער פארן אָפּפאָרן: אז זיינע קינדער זאָלן באקומען א ציוניסטישע דערציאונג. ער נעמט פאר זיי א העברעאישן לערער. ארויספאָרנדיק קיין אמעריקע פירט ער מיט זיך רעקאָמענדאציע־בריוו פון דער צענטראלע פון דער רעגירונגס־פּארטיי אין אירלאנד. אפילו דאָס געלט, וואָס איז נויטיק פאר דער רייזע פון דער דעלעגאציע, באַקומט ער אליין. פון א קריסטלעכן פריינד האָט ער געקריגן טויזנט פונט אויף דעם צוועק. און ער איז אַקטיוו אין אַמעריקע פיל חדשים. אין דער דעלעגאציע געפינט זיך אויך קאָלאָנעל פּעטערסאָן, און דער מיטגליד פון דער אצ"ל־קאָמענדע, דער ארץ־ישראלדיקער יונגער אדוואָקאַט חיים לובינסקי. זיי האָבן צוגעגרייט דעם באָדן פאר זשאבאָטינסקיס לעצטן באזוך אין די פאראייניקטע שטאטן.

הונדערטער פּאָרטראגן האָט בריסקא געהאלטן אין אמעריקע. ער האָט פאראינטערעסירט אין שטאַטס־ציוניזם גאנץ נייע קרייזן, באזונדערס נישט־יידישע. די אירלענדער אין אמעריקע, וועמענס צאָל דערגרייכט מיליאָנען, העלפן אים פיל. אין וואשינגטאָן פירט ער אויפקלערונגס־טעטיקייט צווישן די מיטגלידער פון קאָנגרעס און סענאט, און אויף עפנטלעכע טריבונעס איבערן גאנצן לאנד הויבט ער אויף הויך די פאָן פון מלוכה'שן ציוניזם.

קומענדיק פון דער רייזע, פאָרט בריסקא בלויז אויף עטלעכע טעג קיין דובלין זיך צו זען מיט זיין פאמיליע, און קומט קיין לאָנדאָן ביים ערשטן טעלעפאָנישן רוף פון זשאבאָטינסקין.

ווען די צווייטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן, האָט אים זשאבאָטינסקי באשטימט אַלס הויפּט־העלפער אין די באמיאונגען פאַר א יידישער ארמיי. בריסקא שטעלט אין סכנה זיין גאנצע פּאָפּולאַריטעט ביים אירלענדישן פאָלק, וועמען ער האָט אוועקגעגעבן צוויי דריטל פון זיין לעבן. די אירלענדער זענען נייטראל, באזונדערס אין אנפאנג ווען אמעריקע איז נאָך נישט געווען אין קריג, און בריסקא — א מיטגליד פון אירלענדישן פּאַרלאַמענט, פּריידיקט אָפיציעל פאַר איין צד אין וועלט־קאָנפליקט.

*
* *

סוף זומער 1950 איז דער באפרייער פון אירלאַנד, אעמון דע־וואַלע־ראַ, געקומען אויף אַ באַזוך אין מדינת ישראל. דער אַלטער פרייהייטס־קעמפער מאַכט די רייזע אין דער באַגלייטונג פון זיין פריינד ראָבערט בריסקאָ, וועלכער האָט אין די לעצטע יאָרן געהאָלפן דעם ארגון צבאי לאומי אין זיין באַפרייאונגס־קאַמף.

ג

דריי טעג נאָכן געשפּרעך מיטן רומענישן קעניג איז זשאַבאָטינסקי אַרויסגעפאָרן קיין זשענעווע צו דער סעסיע פון דער מאַנדאַט־קאָמיסיע פון פעלקער־בונד. ער האָבן אים באַגלייט ד״ר י. שעכטמאַן, פּראָפ. אַקצין און ד״ר האררי לעווי. צו דער סעסיע איז דאָסמאָל געקומען פאַרטיידיקן דעם בריטישן שטאַנדפּונקט דער קאָלאָניע־מיניסטער בכבודו ובעצמו. זשאַ־באָטינסקי און זיינע מיטאַרבעטער האָבן אומדערמידלעך געאַרבעט יענע טעג, אויפצוקלערן די גוייִם די פּראָבלעמען פון יידנטום אין ליכט פון שטאַטס־ציוניזם.

אויף דער זיצונג פון דער מאַנדאַט־קאָמיסיע איז געשטאַנען די פראַ־גע פון די אומרוען אין ארץ־ישראל. וואַן־אַסבאַך, דער האָלענדישער פאָר־שטייער אין דער קאָמיסיע, האָט געפרעגט דעם מאַנדאַטאָר צי די פּאַלעס־טינע־רעגירונג האָט באַקומען זשאַבאָטינסקיס וואָרנונגס־טעלעגראַמע דעם 5־טן אַפּריל 1936, צוויי וואָכן פאַר די אומרוען, און ווי מ׳האָט זיך באַ־צויגן צו דער וואָרנונג וואָס איז געווען אַנטהאַלטן אין דער טעלעגראַמע. ה׳ האָל, ענגלאַנדס רעפּרעזענטאַנט אין דער קאָמיסיע, האָט געוואָלט פאַר־טושן דעם ענין און געזאָגט: „די טעלעגראַמע פון ה׳ זשאַבאָטינסקי איז אָנגעקומען ערב דעם מוזולמאַנישן יום־טוב, נעבי־מוסאַ, און דער יום־טוב איז אַריבער רואיק״. אָבער דער פאָרזיצער פון דער מאַנדאַט־קאָמיסיע, דער בעלגישער אָרטס האָט נישט געלאָזט פאַרטושן. ער האָט ווייטער גע־פרעגט: „די טעלעגראַמע באַווייזט, אַז אויב די רעגירונג האָט נישט פאָר־אויסגעזען די אומרוען, זענען אָבער געווען מענטשן — ווי דער שיקער פון דער טעלעגראַמע — וועלכע האָבן זיי יאָ פאָראויסגעזען״. האָל האָט געדרייט מיט דער צונג. „דער הויך־קאָמיסאַר האָט פאַרשטאַנען, אַז הער זשאַבאָטינסקי איז באַזאָרגט צוליב נעבי־מוסאַ, ווייל דער יום־טוב איז אָפט אַ פּרעטעקסט פאַר אומרוען. די רעגירונג איז געווען ווי געהעריק צוגע־גרייט צו דעם יום־טוב, און ער איז דורך רואיק״. וואַן־אַסבאַך פון האָלאַנד

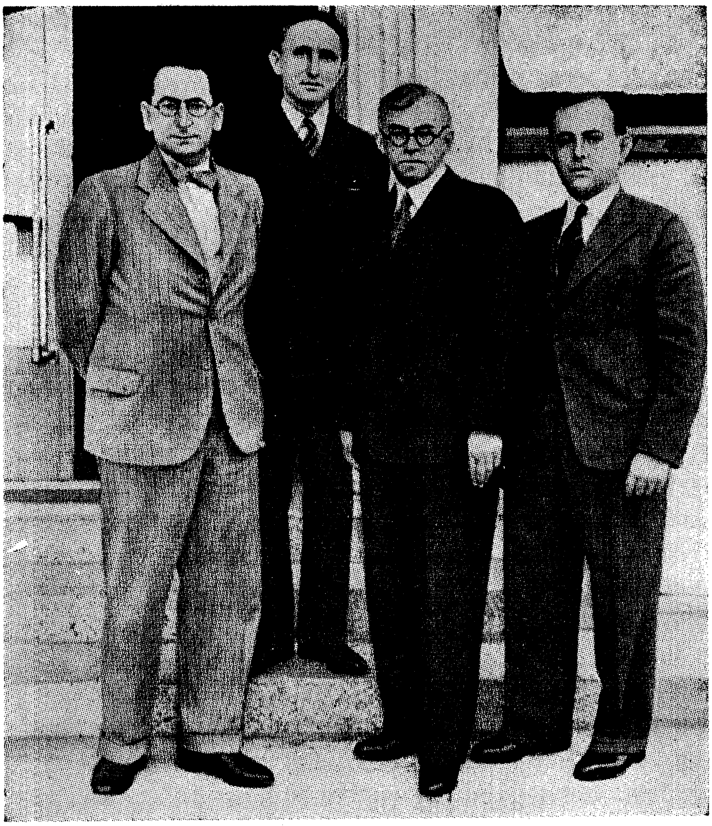

נ״. צ. א. דעלעגאציע אין זשענעווע.
ה׳שטייען (פון רעכטס אויף לינקס): ד״ר האררי לעווי, ז. זשאַבאָטינסקי,
ד״ר י. שעכטמאַן, פּראָפ. ב. אַקצין.

האָט ווייטער דערקלערט, אַז די אויפקלערונג פון מאנדאטאָר שטעלט אים נישט צופרידן.

זשאבאָטינסקי פאָרט פון דאָרט קיין פּראג. אין דער באגלייטונג פון

ד"ר אָסקאַר ראַבינאָוויטש איז ער אויפגענומען אויפן הראדטשין ביים מלוכה־פּרעזידענט פון טשעכאָסלאָוואַקיע, ד"ר עדוארד בענעש. נאָכהער א באַגעגעניש מיטן טשעכישן אויסערן־מיניסטער, קראַפּטא, נאָך די גע־שפּרעכן שטעלט זשאַבאָטינסקי פעסט, אַז אין דער שטעלונג פון דער טשע־כאָסלאָוואַקישער רעגירונג איז געקומען אַן ענדערונג צום גוטן אין באַצי־אונג צום ציוניזם, ווייל צייכנס פון שנאת ישראל האָבן זיך שוין אויך באַוויזן אויפן האָריזאָנט פון דער מדינה, וואָס איז געווען ווי אַ גן־עדן פאַר יידן אין פאַרגלייך מיט אַנדערע אייראָפּעאישע לענדער. דער מיקראָב פון אַנטיסעמיטיזם, וואָס האָט זיך פאַרשפּרייט איבער גאַנץ אייראָפּע, איז אַריינגעדרונגען אויך אין טשעכאָסלאָוואַקיע.

בענעש און קראַפּטא גיבן זייער הסכמה צוצושטעלן צו די מלוכות, וועלכע וועלן מאַכן אַ דרוק אויף ענגלאַנד צו עפענען די טויערן פון ארץ־ישראל. דער פאַרשטייער פון טשעכאָסלאָוואַקיע האָט אין דער פּאָליטישער קאָמיסיע פון פעלקער־בונד געלעזן אַ קאָלעקטיווע דעקלאַראַציע אין נאָמען פון די דריי לענדער פון דער קליינער אַנטאַנטע (טשעכאָסלאָוואַקיע, רו־מעניע און יוגאָסלאַוויע), וואָס איז פול מיט פאַרשטענדעניש און סימפּאַ־טיע פאַר די יידישע פאָדערונגען.

ד

דער ארגון צבאי לאומי האָט געעפנט אַ ניי בלאַט אין דער געשיכטע פון דער יידישער אויפלעבונגס־באַוועגונג, דעם באַוואָפנטן ציוניזם. די פּאָ־ליטישע טעטיקייט—איז דער צווייטער קאַפּיטל. אַ דאַנק די באַמיאונגען פון זשאַבאָטינסקין אין אַלע אייראָפּעאישע לענדער האָט שוין אַ מיניסטער פון אַן אייראָפּעאיש לאַנד דערקלערט אויף דער זיצונג פון פעלקער־בונד־ראַט: „איך מוז מאַכן אַ סוף צו דער אילוזיע אַז ארץ־ישראל איז אַ ענין, וואָס בלויז דער בריטישער שותף וועט איבער אים באַשליסן אליין. ארץ־ישראל — האָט דער מיניסטער געזאָגט — ווערט געבויט דורך די מענטשן און דורכן געלט, וואָס קומען פון 16 מדינות; דער מאַנדאַט איז אונטערגע־שריבן געוואָרן דורך 52 מלוכות, און דער ציוניסטישער פּראָבלעם איז שוין נישט מער אַ געשעפט אין לאָנדאָן אָדער אין ארץ־ישראל צווישן אַ פאַרטרעטער פון דער יידישער אַגענץ און די באַאַמטע פון קאָלאָניאַל־אַמט".

ארץ־ישראל איז געוואָרן אַן אינטערנאַציאָנאַלער פּראָבלעם.

דאן קומט א דריטער קאַפּיטל: די „אומלעגאַלע עליה" קיין ארץ־יש־
ראל, וועלכע איז אָרגאַניזירט געוואָרן אונטער דער ליטונג פון זשאַבאָ־
טינסקין און ווערט געפירט אין אַלע אייראָפּעאישע לענדער, מיט ווארשע
אַלס צענטער. די פּוילישע רעגירונג איז בייהילפיק. דער רומענישער אמ־
באַסאַדאָר אין ווארשע איז אויך פריינדלעך. טויזנטער יידן פון פּוילן און
טשעכאָסלאָוואַקיע, ליטע און עסטרייך, קריגן דערלויבנישן אריינצוקומען
קיין רומעניע אויף טראַנזיט־וויזעס. כדי אָנצוקומען צו א פּאָרט פון
שווארצן ים, אויפן וועג קיין ארץ־ישראל.

די פליסיקסטע און פעאיקסטע מיטארבעטער פון ראש־בית"ר ליטן
מיט דער גרויסער טעטיקייט פון דער „אומלעגאַלער" עמיגראַציע: שלמה
יעקובי, יוסף קאַצענעלסאָן, דער גענעראַל־סעקרעטאַר פון שלטון בית"ר
כ״ץ, ערי זשאַבאָטינסקי, גלעזער, סטאַווסקי, פראַנקאָ, מייסנער און פיל
ארגון־קאָמענדאַנטן. ס'איז נישט קיין לייכטע ארבעט. די ענגלענדער איבן
אויס אן אָנגעהויערן דרוק אויף די רעגירונגען נישט דורכצולאָזן די יידי־
שע טראַנספּאָרטן. אַגענטן פון בריטישן „אינטעליגענס סערוויס" שווימ־
לען ארום אין אַלע פּאָרטן פון אייראָפּע, נישטערן און זוכן ווו ס'געפינען
זיך די „רעוויזיאָניסטישע שיפן".

אָבער זשאַבאָטינסקיס תלמידים, אונטער דער דירעקטער ליטונג פון
זייער לערער, ברעכן דורך אַלע בלאָקאַדעס אין די גלות־פּאָרטן און אין די
ארץ־ישראל ברעגעס. טויזנטער, פיל טויזנטער יידן, ווערן ארויסגעראַטע־
וועט און געפינען זייער גליקלעכע היים אין דעם היימלאַנד. א רעוויזיאָ־
ניסטישער אקטיווער טוער, הערמאַן סעגאַל, פירט דער ערשטער דורך אין
לעבן דעם עוואַקואַציע־פּלאַן, שלעפּט ארויס פון די נאַצישע נעגל די גאַנ־
צע יידישע באַפעלקערונג פון דאַנציג און ברענגט זי קיין ארץ־ישראל. און
פון רומענישע און בולגאַרישע פּאָרטן גייען אָפּ יעדעס מאָל נייע טראַנס־
פּאָרטן פון פּוילישע און סלאָוואַקישע, באַלטישע און עסטרייכישע יידן.

פון חודש צו חודש ווערט אַלץ אינטענסיווער די עליה־ארבעט. זשאַ־
באָטינסקי פאַרהאַנדלט פערזענלעך מיט דער פּוילישער רעגירונג וועגן אָפּ־
קויפן די גרויסע טראַנסאַטלאַנטישע שיף „קאָשטשושקאָ", כדי צו אָרגאַ־
ניזירן א לאַנדונג פון אייניקע טויזנט בית"רים, מיטן ראש־בית"ר אין
דער שפּיץ, אין די ברעגעס פון ארץ־ישראל. דער פּלאַן איז א קאָלאָסאַלער:
א גאַנצע ארמאַדע פון שיפן מיט פיל טויזנטער מיליטער־פעאיקע יונגע
לייט וועלן זיך לאָזן אין וועג און מיט דער הילף פון דער אצ"ל־קאָמענדע
אין ארץ־ישראל אָנהויבן די אנטשיידנדע פאַרמעסטונגען מיט דער בריטי־

שער אדמיניסטראציע אויפצוברעכן די פארהאקטע טויערן פון פּאַטער־לאַנד. אין פּוילן בילדן זיך אוים, פאר דער אויפגאבע, אין קורסן הונדער־טער בית״רים, די צוקונפטיקע סאָלדאַטן פון אצ״ל און לח״י.

ה

עס ברענט די ערד אונטער די טריט. אין פּוילן וואקסט די אנטי־סעמיטישע שפּאַנונג. אין ווארשאווער סיים דעבאטירט מען וועגן דער יידן־פראגע. דער פּרעמיער־מיניסטער סקלאדקאָווסקי באמיט זיך אָפּצושוואַכן די אנטיסעמיטישע זאַאָלאָגישע אויסברוכן. עס איז שוין דערגאנגען דערצו, אז ער מוז וואָרנען פון דער סיים־טריבונע: „די אַנטיסעמיטישע אומרועןהאָבן געשאפן א מצב פון אנארכיע אין גאנצן לאַנד. זיי באדראָען די אָרד־נונג און זיכערקייט פון אַלע בירגער אין לאַנד און קענען ברענגען דאָס גאנצע לאַנד אין צושטאנד פון אַנאַרכיע. די רעגירונג האָט דעריבער באַ־שלאָסן זיך נוהג צו זיין מיט דער גאנצער שטרענגקייט כּלפּי די העצער צו אומרועןאון פּאָגראָמען. די העצער וועלן צוליב זיכערקייטס טעמים ארעס־טירט און איינגעזעצט ווערן אין קאָנצענטראציע־לאַגערן".

אָבער מען קען נישט לעשן די לאווינע מיט פּאָליצייאישע מיטלען. היטלערס גייסט הערשט איבער גאנץ אייראָפּע און פארסמט יעדן ווינקל. די סכנה איז גרויס. די פּאָגראָמען אויף די יידן אין בערלין און דער אָקופּירטער ווין האָבן געגעבן א פאָרגעשמאַק ווי וועט אויסזען די יידישע לאגע אין גלות, ווען דער נאציזם וועט זיך צעהולען איבער דער וועלט.

זשאַבאָטינסקי איז ווידער דאָ אין ווארשע. די יידישע מנהיגים קעמפן קעגן אים ווי פריער. אָבער ער ציט זיך נישט צוריק. אויפן שוועל פון דער קאַטאַסטראָפע לאָזט ער הערן די טראגישע וואָרנונג „יידן, ליקווידירט דעם גלות, אויב נישט, וועט דער גלות אייך ליקווידירן!"

ער פארשטארקט זיין דיפּלאָמאַטישע טעטיקייט און באגרענעצט זיך נישט מער מיט די פּוילישע מלוכה־קרייזן. ער און זיינע מיטארבעטער זע־נען טעטיק דורך אַלע מעגלעכע דיפּלאָמאַטישע רערן. א שטארקער פּאָלי־טישער דרוק ווערט געמאכט אין אַלע אייראָפּעאישע הויפּטשטעט. אין ווארשע געלינגט אים צו דעראָבערן פאר די אידייען פון שטאַט־ציוניזם א וויכטיקע פּערזענלעכקייט, אנטאָני בידל, דער אַמעריקאנער אמבאסאדאָר אין פּוילן, אן אינטערעסאנטע פּערזענלעכקייט, וועמענס אנשויאונגען אויף

דעם יידן־פּראָבלעם זענען נישט ענלעך צו די באַקאַנטע אַנשויאונגען. די חסידי־אומות העולם, די וועניקע וועלכע זענען דאָ, ווילן העלפן די יידן צוליב א רחמנות־געפיל. זיי זענען גערירט פון יידישן ליידן און ווילן לייכ־טער מאכן זייערע יסורים. דעריבער, באַגנוגענען זיי זיך מיט פּאַליאַטיוון, מיט האַלבע לעזונגען, אַזוי ווי די באַציאונג צו אַן אָרימאַן, וואָס דער נדבן מיינט אַז ער האָט דערפילט זיין פליכט געבנדיק אים א קליינע נדבה. די דאָזיקע בעלי־רחמנות פאַרטראַכטן זיך גאָרנישט, אַז די צדקה וואָס זיי גיבן איז נישט קיין לעזונג פאַר דער נויט פון אָרימאַן. אַנשטענדיקע קריסטן האָבן זיך באַטייליקט אין זוכן „טעריטאָריאַליסטישע" לעזונגען. אַנטאָני בידל געהערט צום קליינעם הייפל פון די וועלט־שטאַטסמענער, וועלכע זעען אין דער יידן־פראַגע דעם ערנסטסטן פּראָבלעם אין דער וועלט. ער האָט מורא פאַרן אַנטיסעמיטיזם, נישט נאָר צוליב זאָרג פאַר די יידן, נאָר ווייל ער ציטערט פאַר זיך אַליין און זיינע קינדער. אין זיינע געשפּרעכן מיט זשאַבאָטינסקין דעפינירט דער אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדאָר זיין אַנשויאונג אין פאָלגענדער פאָרם: „דער מאָראַלישער קלימאַט אויף דער וועלט איז אַזאַ, אַז איך האָב מורא אַז מיין זון וועט אַוועקגיין אויף אַ שלעכטן וועג. דער קלימאַט אויף דער וועלט איז אַן אומאַנשטענדיקער, איז פאַרסמט מיט אַנטיסעמיטיזם. און איך, דער קריסט, דער אַמעריקאַנער, בין פאַראינטע־רעסירט אין דער פאַרניכטונג פון די אַנטיסעמיטישע מיקראָבן נישט ווייַ־ניקער ווי די יידן אַליין, וועלכע פילן אויף זייער הויט דעם דרוק. איך מיין, אַז ס'איז די אויפגאַבע פון אַלע אַנשטענדיקע מענטשן אין דער וועלט זיך צוזאַמענצוקומען און טאָן פאַר דער לעזונג פון יידן־פּראָבלעם, כדי ס'זאָל זיך שאַפן אין דער וועלט א קלימאַט, אין וועלכן אַן אָרנטלעכער מענטש זאָל קענען אָטעמען".

אַנטאָני בידל האָט געזען אין אַנטיסעמיטיזם נישט נאָר קיין פּאָליטי־שע נאָר אויך אַ מאָראַלישע פראַגע. ער האָט פאַראינטערעסירט אין דער זאַך זיין פרוי. און ווען זשאַבאָטינסקי האָט געוויילט אין וואַרשע, פלעגן זיי אים אָפט לאַדן אין זייער וווינונג אויף פריינטלעכער אונטערהאַלטונג. ביידע זענען איבערצייגט געוואָרן אַז נאָר א פולע לעזונג — די שאַפונג פון א יידישן טעריטאָריאַלן צענטער קען ראַטעווען די וועלט. בידל האָט זיך געגרייט פאַר דער מלחמה ארויסצופאָרן קיין אַמעריקע ספּעציעל, כדי משפיע צו זיין אויף רוזוועלטן אין דער ריכטונג. ער האָט צוגעזאָגט צו מאַכן די גרעסטע אָנשטרענגונגען אין אַמעריקע פאַרן גרויס־ציוניזם.

בידל האָט פיל געהאָלפן זשאַבאָטינסקין אין זיין דיפּלאָמאַטישער אַרבעט. זיין געשפּרעך מיט דזשאָזעף קענעדי, דער אַמעריקאַנער אַמבאַסאַ־

דאָר אין לאָנדאָן, איז צושטאנד געקומען דורך בידלס פּארמיטלונג. קענעדי האָט נישט געהאט קיין פארשטענדעניש פארן ייִדן־פּראָבלעם. ס'איז שווער צו וויסן, צי ער איז געווען אן אַנטיסעמיט. זיין ביזנעס־חוש האָט אים באוויזן נישט ארויסצווייזן זיין אמתן פּרצוף אין באצוג צו ייִדן. נאָר זייענדיק אמבאסאדאָר אין לאָנדאָן האָט ער קיינמאָל נישט געוואָלט אויפנעמען א יידישע דעלעגאציע. אָבער בידל האָט טעלעפאָנירט זיין פּאך־קאָלעגע פון ווארשע און די ווארעמע רעקאָמענדאציע האָט געהאָלפן. קע־נעדי האָט אויסגעהערט זשאבאָטינסקין און אים צוגעזאָגט, אז ער וועט אויפמערקזאַם מאכן דעם פּרעזידענט פון די פאראייניקטע שטאַטן אויף דער לאגע פון די יידן און די וועגן פון לעזונג. ער האָט געהאַלטן זיין צוזאָג.

אין א געשפּרעך וואָס איז פאָרגעקומען צווישן זשאבאָטינסקין און פּוילישן אויסערן־מיניסטער אין די טעג, ווען ס'איז שוין געווען באַקאַנט, אז די „האָניג חדשים" אין די פריינטלעכע באציאונגען צווישן פּוילן און דייטשלאנד האַלטן זיך ביים ענדיקן און אז עס דערנענטערט זיך א שטורם, האָט קאָלאָנעל בעק דערקלערט אז איצט וועט לייכטער זיין פאר פּוילן צו אינטערווענירן אין דער ארץ־ישראל־פראגע, ווייל זיין לאנד האָט זיך איצט דערנענטערט צו ענגלאַנד. ער האָט איניציאירט א צוזאמענטרעף צווישן זשאַבאָטינסקין און לאָרד האליפאקס, דעם בריטישן אויסערן־מיניסטער. די באגעגניש איז פאָרגעקומען אין זשענעווע, ביי א זיצונג פון פעלקער־בונד. דער ענגלישער אויסערן־מיניסטער איז געווען העפלעך אין געשפּרעך, אָבער ער האָט זיך ארויסגעדרייט פון צו געבן א קלאָרע תשובה.

דאקעגן האָט פּוילן אויפגעהערט זיך צו פאראינטערעסירן מיט די טעריטאָריאַליסטישע פּלענער, פון מאדאגאסקאר, גויאנא און נאָך ענלעכע „פּאטא מארגענאס". דער „נאָרדוי־פּלאן", וועלכן ד"ר ס. קלינגער מיט דער הילף פון ד"ר י. באדער האָבן אויסגעארבעט אונטער זשאבאָטינסקיס אויפזיכט, האָט געפונען אן אָפּקלאנג איןי די פּוילישע רעגירונגס־קרייזן, אין דער גרויסער קריסטלעכער פּרעסע און אין דער עפנטלעכער מיינונג.

אַ באַזוך אין די באַלטישע לענדער. פאר דעם—אַ שפּרונג אין פינלאנד. נאכהער אין עסטאָניע· אויפגענומען געוואָרן דורכן עסטאָנישן אויסער־מי־ניסטער. אין ליטע — באגעגנישן מיטן מלוכה־פּרעזידענט סמעטאנא און פּרעמיער־מיניסטער גענעראל טשערניוס. א רייזע אין בולגאריע און יו־גאָסלאוויע.און ווידער אין פּוילן. מאַי 1939. היטלער זיצט אין זיין קאנ־צליי און לאכט מעפיסטאפעליש. די פּאָלאקן האָבן איצט נישט וועגן וואָס צו קלערן, נאָר וועגן.. זייערע יידן. די אָנפאלן אויף יידן ווערן א טאָג־טעג־לעכע דערשיינונג.

מ׳ברעכט שויבן, מ׳צינדט אונטער סחורות אין יידישע געשעפטן, מ׳שלאָגט יידן אין די גאסן און זיי האָבן מורא אַרויסצוגיין אין די אָוונטן פון שטוב. א שגעון האָט ארומגעכאפּט דעם גאנצן פּוילישן פאָלק. די פּי־רער פון דער מלוכה, די עסקנים און שרייבער, האָבן גאָרנישט געזען אויס־סער די יידן „וועלכע נעמען ארויס פון די פּאָלאקן דעם ביסן פון מויל״. זיי האָבן נישט געזען ווי היטלער שלייפט אויך קעגן זיי זיין מעסער. זיי האָבן זיך באשעפטיקט אין סיים בלויז מיט „ראטעווען״ דאָס לאַנד פון די... יידן.

דאָס איז געווען זשאבאָטינסקיס לעצטער באזוך. זיין שיידונגס־וויזיט פון גרויסן און וואונדערבארן יידנטום. ער איז געווען אויפגערודערט הערנ־דיק יעדן טאָג וועגן דער אנטי־יידן העצע, וועגן דער ביטערער נויט פון זיינע ברידער און זייערע צרות. דאָס לעבן אין רעשנדיקן ווארשע מיט די הונדערטער באזוכן ביי אים זענען אים געווען א לאַסט. אין ווארשע האָבן זיך די טירן פון זיין צימער נישט צוגעמאכט פון פרי ביז שפּעט אין דער נאכט. ר׳איז אַרויסגעפאָרן אויף עטלעכע וואָכן קיין לאָדזש און איז איינגע־שטאַנען ביי זיינע פריינט, פאמיליע ספּעקטאָר. טעלעפאָניש האָט ער אַרויס־גערופן זיין פּריוואַט־סעקרעטאר פון לאָנדאָן און זיך מיט אים מתבודד געווען צוויי וואָכן, נישט וועלנדיק קיינעם זען. אין די לאנגע און אָפטע געשפרעכן מיט זיין סעקרעטאר האָט ער געגעבן אויסדרוק צו זיין טיפן ווייטיק איבערן ביטערן גורל פון פּוילישן יידנטום. ער האָט שפּאצירט אמאָל מיט זיין סעקרעטאר אין א לאָדזשער פאָרשטאָט און געזען ווי אן עלטערער ייד, מיט א באָרד און פאות, איז ארויסגעוואָרפן געוואָרן פון אַ פאָרנדן טראַמוויי דורך חוליגאנעס. ער האָט געזען דעם ייד, פון וועמענס צעשראָקענעם פנים ס׳האָט גערונען בלוט, און ער איז געווען אינגאנצן דערשיטערט. דעם טאָג האָט ער זיך קיין מקום־מנוחה נישט געקענט געפי־נען. גערירט ביז די טיפענישן פון זיין נשמה, איז ער געווען פול מיט פאר־ביטערונג נישט בלויז אויף די קריסטלעכע כוליגאנעס, נאָר אויך אויף די יידישע מנהיגים, וואָס צוליב קליין־קעפלדיקייט און ענגע פּארטייאישע קנאה האָבן זיי געלייגט שטיינער און שטרויכלונגען אויף זיין וועג, ווען ער האָט געוואָלט העלפן די יידישע גערדריקטע מאסן אויסגעלייזט צו ווערן פון גיהנום און זיך ראטעווען אין זייער פאָטערלאַנד. ער האָט געפלאנט צונויפצורופן א „ציון־סיים״ א קאָנגרעס פון יידן־נויט פון די יידישע קיבוצים אין מזרח און צענטראל אייראָפּע. אָבער ער האָט זיך געמוזט אָפּזאָגן פון פּלאן. אויף די הימלען פון פּוילן האָבן זיך שוין געזאמלט די

וואָלקנס פון דער נאַצישער אינוואַזיע און די פּוילישע רעגירונג האָט נישט געגעבן די הסכמה אָפּצוהאַלטן דעם קאָנגרעס אין פּוילן.

„איך האָב שוין פיל מאָל געטראַכט — האָט ער געזאָגט צו זיין סעקרעטאַר — זיך אָנצוהויבן באַשעפטיקן מיט ליטעראַטור. אַט וויל איך איצט שרייבן א גרויסן ראָמאַן וועגן דוד המלך, אָבער ווען כ׳בין געקומען קיין פּוילן און כ׳זע דעם יידישן פּיין, ווערט אויפגעבראַזט מיין נשמה און כ׳קען נישט געפונען קיין רו. נאָר אַן אייגענע מדינה קען אונדז ראַטעווען פון אונטערגאַנג". דאַן האָט ער באַשלאָסן צו גיין צום מאַרשאַל רידז־שמיגלי, דעם הויפּט־קאָמענדאַנט פון דער פּוילישער אַרמיי און דער אַנט־שיידנדער פאַקטאָר אין לאַנד זייט פּילסודסקיס טויט. „אויב די יידן ווילן נישט אויסגעלייזט ווערן פרייוויליג, וועלן מיר זיי אויסלייזן קעגן זייער ווילן. איך וועל באַנייען די פאַרהאַנדלונגען וועגן עוואַקואַציע־פּלאַן. די פּוילישע רעגירונג וועט איצט קענען מאַכן א שטאַרקן דרוק אויף דער מאַנ־דאַטאָר־מאַכט".

רידז־שמיגלי פלעגט נישט אויפנעמען אויף אוידיענצן, אויסער אין מיליטערישע פראַגן. ווען זשאַבאָטינסקי האָט דערציילט זיינע פריינט אין וואַרשע, אַז ער וויל אים גיין זען, האָבן פיל אויסגעדריקט א ספק צו ס׳וועט אים געלונגען צו באַקומען אַן אוידיענץ. נאָר לויט א רעקאָמענ־דאַציע פון אויסערן־מיניסטער בעק, האָט דער מאַרשאַל דערקלערט זיין גרייטקייט זיך מיט אים צו טרעפן.

עטלעכע שעה פאַר זיין אָפּפאָרן צו דער אוידיענץ, האָט ער גע־שמועסט מיט די פריינט וועגן דער טעמע פון זיין שמועס מיטן פּוילישן מאַרשאַל. די ערשטע מחשבה וואָס איז אריין אין מוח איז געווען זיך צו באַקלאָגן פאַרן הויפּט־שעף פון לאַנד, פאַרוואָס די רעגירונג זיצט מיט פאַרלייגטע הענט, ווען מ׳יאָגט און מ׳פּלאָגט אַזוי די יידישע באַפעלקערונג. נאָר זשאַבאָטינסקי האָט נאָכגעדענקט צו ס׳איז צוועקמעסיק צו פאַרלירן די צייט פון אוידיענץ מיט א וויכוח איבערן אַנטיסעמיטיזם, וואָס וועט צו גאָרנישט פירן. מ׳דאַרף רעדן מיט אים „תכלית", אים פאָרשלאָגן א קאָנ־קרעטן פאָרשלאָג וועגן פּוילנס הילף אין אַן אויסוואַנדערונג פון יידן קיין ארץ־ישראל.

זשאַבאָטינסקי איז געקומען אויפן אוידיענץ מיט איינעם פון זיינע פריינט, אַן אַדוואָקאַט. נאָר באַלד נאָכדעם ווי זיי זענען אריינגעקומען, האָט דער מאַרשאַל אויסגעדריקט זיין ווונטש אַז דאָס געשפּרעך זאָל זיך פירן „אויף פיר אויגן" און זיי זאָלן בלייבן אַליין אין צימער. כדי נישט

זשאַבאָטינסקי לייגט א קראַנץ אויפן קבר אין ווילנא, וואו ס'איז באגראָבן פילסודסקיס האַרץ.
ס'שטייען (פון רעכטס) ד"ר ל. ווײַנשטיין, אין מיטן — זשאַבאָטינסקי, מ. הערצאָג. פון דער זייט, רעכטס: א. פּראָפּעס.

צו באליידיקן דעם באגלייטער, האָט שמיגלי באפוילן זיין אדיוטאנט, וועלכער איז תמיד געווען מיט אים, אויך אַרויסגיין.

וועגן דער אוידיענץ האָט זשאבאָטינסקי נאכהער דערציילט:

„כ'האָב אייך געזאָגט פון פאָראויס, אז כ'האָב באשלאָסן נישט צו זיין סענטימענטאל, נאָר צו רעדן וועגן פראקטישע ענינים, איבער דער ליקווידאציע פון יידישן גלות. כ'האָב זיך אָבער נישט געקענט איינהאַלטן. אויפן וועג פון מיין האָטעל צום מארשאל איז מיר אריין פּלוצלונג אין מוח א בילד, וואָס האָט מיך נישט אָפּגעלאָזן. איך האָב דערזען פאר מיינע אויגן הערצלען אין ווילנע, ווי ער זיצט אין דער דראָשקע— אויפן וועג, צוריק, נאָך זיין באזוך ביי די הערשער פון צארישן רוסלאנד — און די רוסישע פּאָליציי שלאָגט מכות־רצח די יידן, וועלכע האָבן זיך פאַרזאמלט אין די גאסן פון שטאָט, כדי צו זען זייער מנהיג. דאָס בילד, אין וועלכן די

גרויסע בענקשאַפט נאָך דער גאולה איז געווען אויסגעמישט מיטן גלות־געשפענסט, דאָס בילד וואָס האָט הערצלען געריררט ביז טרערן — איז אויך געשטאַנען פאַר מיינע אויגן און כ׳האָב אים געזען, ווי איך וואָלט דערביי געווען. קרוב פערציק יאָר זענען אַריבער פון יענעם טאָג, ווען ס׳האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר די אויגן פון גרויסן מנהיג אין איר גאַנצער נאַקעטער טראַגישקייט און דערשיטערנדער ווירקלעכקייט די אימה פון גלות, וואָס ביז דאַן האָט ער זי געזען בלויז מיט זיין אינטואיציע. און גאָרנישט האָט זיך געענדערט פון דאַן. די גאַנצע ביטערניש פון פּראָבלעם איז געבליבן אין איר פולער שאַרפקייט. דעם מאָמענט האָב איך געוווּסט, אַז די טעמע פון מיין געשפּרעך מיטן פּוילישן הויפּט־קאָמענדאַנט האָט זיך געענדערט.

און דאָס דאָזיקע בילד—האָט זשאַבאָטינסקי פאַרגעזעצט — האָט זיך געטוישט מיט א צווייט בילד, נאָך עלטער, אָבער וואָס ווייזט אויך דעם אַב־סורד פון יידישן וואַנדער־לעבן און די נויטיקייט צו ליקווידירן דעם גלות. כ׳האָב מיך דערמאָנט א בילד, וואָס האָט נאָך אין מיינע קינדער־יאָרן צע־פלאַקערט מיין פאַנטאַזיע: משה שטייט פאַר פרעהן, און פאָדערט פון אים אַרויסצולאָזן די יידן פון מצרים. ס׳האָט זיך, וואָס אמת, איבערגעדרייט דער ראָד פון דאַן. היינט האַלטן נישט ס׳רוב רעגירונגס־הערשער די יידן מיט כוח אין זייערע לענדער. אומגעקערט, זיי טרייבן זיי אַרויס. אָבער דאָס פּראָבלעם — די נויטווענדיקייט פון „יציאת מצרים” און פון אַריינ־פירן די יידן אין זייער לאַנד — איז געבליבן אַקטועל. ווען איך בין אַריין צום מאַרשאַל, זענען פאַר מיינע אויגן געשטאַנען אַלע צרות פון פאָלק ישראל. כ׳האָב נישט געקענט באַהערשן מיינע געפילן און כ׳האָב אים געזאָגט א פּאָר זייער ביטערע ווערטער”.

רידז־שמיגלי האָט באַלד ביים אָנהויב געזאָגט: מיר דאַרפן דאָך נישט קיין דאָלמעטשער. מיר וועלן זיכער געפינען א געמיינזאַמע שפּראַך.

זיי האָבן גערעדט פראַנצויזיש. רידז שמיגלי איז נישט געווען באַ־האַוונט אין דער פראַגע, אין וועלכער זיין רעגירונג איז געווען אַזוי באַ־שעפטיקט. פון געשפּרעך האָט זיך געשאַפן דער איינדרוק, אַז צו זיינע אוי־ערן זענען אפילו נישט דערגאַנגען די קלאַנגען וועגן דער כוואַליע פון אַנטי־יידישן כוליגאַניזם, וואָס האָט פאַרפלייצט זיין לאַנד. האָט ער זיך געמאַכט נישט ווּיסנדיק, ווייל ער האָט זיך א ביסל געשעמט? ער האָט געזאָגט, אַז די מיליטערישע אָנגעלעגנהייטן אַבסאָרבירן אים אינגאַנצן. דער אויסערן־מיניסטער האָט אים אין קורצן רעפערירט דעם ענין, אָבער ער האָט נישט געהאַט קיין צייט אַריינצודרינגען אין תוך פון פּראָבלעם.נאָר איין זאַך האָט

ער געהערט: אַז די יידן ווילן זיך נישט רירן. פון קאַמף וואָס כמעט די גאַנצע יידישע פרעסע האָט געפירט קעגן זשאַבאָטינסקיס־עוואַקואַציע־פּלאַן, האָבן די גויישע שטאַטסמענער געצויגן אַ מסקנה, אַז די יידן זענען בכלל נישט אינטערעסירט אין דער לעזונג פון דער ארץ־ישראל פראַגע.

זשאַבאָטינסקי האָט אים צום אָנהויב אויפמערקזאַם געמאַכט מיט בי־טערניש אַז אין פּוילן, וועלכע פּרעטענדירט צו זיין אַ מלוכה מיט אַ וועס־טלעכער ציוויליזאַציע, רודפט מען די יידישע בירגער אַזוי ווי אין צאַרישן רוסלאַנד און אין היטלעריסטישן דייטשלאַנד, וואָס איז פּוילנס שונא בנפש.

די אַטמאָספערע איז געוועזן אָנגעצויגענע און אַ פּיינלעכע אין צימער. ערשט ווען זשאַבאָטינסקי איז אַריבער צו זיינע פּראַקטישע פאָר־שלאָגן ווי אַזוי פּוילן וועט קענען העלפן די יידישע באַמיאונגען אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרענע, האָט זיך די שטימונג פאַרבעסערט. דער מאַר־שאַל האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט פּרטים פון פאָרשלאָג, האָט צוגעזאָגט צו רעדן מיט בעקן און געבן די נויטיקע אינסטרוקציעס. „מיר וועלן טאָן אַלץ וואָס איז מעגלעך, כדי צו געפינען אַ מענטשלעכע לעזונג" — האָט ער געזאָגט צום סוף פון אוידיענץ.

⁂

אָבער דעם ערשטן סעפּטעמבער 1939 האָבן היטלערס הארדעס אָנ־געהויבן זייער אַטאַק אויף פּוילן, און די וועלט האָט זיך אָנגעהויבן טונקען אין טייכן פון בלוט.

צווישן ענגלענדער

אין דער אָפיציעלער בריטישער וועלט, אין די מיניסטאָרן־קרייזן, האָט מען געקוקט אויף זשאַבאָטינסקין מיט א קרומען אויג. זיי זענען נישט געווען געווינט מ'זאָל זיי פארביטערן דאָס לעבן, און פאָדערן פון זיי צופיל. זשאַבאָטינסקי האָט אַ מאָל געהאלטן א רעדע אין „פראָ־ארץ־ישראל"־קלוב פון די פארלאמענטאריסטן און לאָרדן אין בנין פון ענג־לישן פארלאמענט (בראש פון קלוב איז געשטאנען יאשיה וועדזשוואוד) און ער האָט קריטיקירט זייער שארף די בריטישע אדמיניסטראציע אין ארץ־ישראל. אין רעזולטאַט פון דער רעדע האָבן אייניקע פארלאמענט־מיטגלידער אָנגעגריפן דעם קאָלאָניע־מיניסטער אז זיין אנטי־יידישע פּאָ־ליטיק קען שאפן א שנאה צווישן ענגלאנד און יידישן פאָלק. דער קאָ־לאָניע־מיניסטער, טאָמאַס, האָט אַלס תשובה אָפּגעגעבן אַן אָפיציעלע דערקלערונג, אין וועלכער ער האָט געזאָגט פאָלגענדעס: ד"ר וויצמאָן האָט מיר באפולמעכטיקט צו פארזיכערן אז די באציאונגען צווישן דער רעגירונג און דער יידישער אגענץ זענען אזעלכע, אז די אגענץ האָט נישט קיין גרונד זיך צו באקלאָגן, און ער — ד"ר וויצמאן — האָט פולשטענ־דיקן פארטרויען אין דער מאנדאט־אדמיניסטראציע אין פאַלעסטינע".

צוליב זיין רעדע האָט זשאַבאָטינסקי געהאַט באזונדערע שוועריַ־קייטן צו באקומען אן אודיענץ ביי דעם מיניסטער. ער האָט געוואַרט א וואָך צייט, און נישט געקריגן קיין תשובה. זשאַבאָטינסקי האָט געהאַט א פארדאכט, אז דער מיניסטער האָט פריער באקומען וועגן אים אינפאָר־מאציעס פון קעגנערישע קוועלן. און ווירקלעך ווען ס'איז ענדלעך אָנ־געקומען די מיטיילונג, אז „זיין עקסעלענץ דער קאָלאָניען־מיניסטער וועט זיך פרייען מיט אים צו באגעגנען", און ער איז אַוועק אין דאונינג־סטריט, האָט ער זיך איבערצייגט, אז זיין פארדאכט איז נישט געווען קיין אומזיסטער. דער מיניסטער איז געווען אומהעפלעך און זייער קאַלט. ווען ער איז אריינגעגאנגען צו אים און זיך פאָרגעשטעלט, האָט דער מיניס־טער באמערקט: צי זייט איר עס, מיין הער, דער וואָס האָט געשפאָלטן די ציוניסטישע אָרגאניזאציע?

— „איך קען מיך קוים פאָרשטעלן, אז אייער עקסעלענץ האלט אַ שפּאלטונג פאר א פארברעכן"! — האָט אים זשאַבאָטינסקי געענטפערט.

דער מיניסטער האָט גוט פאַרשטאַנען „דעם קאפּולער אנצוהערעניש". ווייל ער אַליין האָט מיטן אלטן ראמזיי מאקדאָנאלדן געשפּאָלטן די אַר־

בעטער־פּארטיי אין ענגלאַנד, און די לייבאָריסטן האָבן אים געהאַלטן פאַר א פאַרעטער.

אויך פון גאנג פון געשפּרעך האָט זשאַבאָטינסקי ערפאַרן, אַז א יידישער מלמד האָט דעם גוי אונטעררינכטעט און אים דערציילט וועגן זיין באזוכער.

טראָץ דער קאַלטער באַציאונג פון די אָפיציעלע קרייזן, האָט זשאַ־באָטינסקי ערוואָרבן אין די יאָרן פון זיין טעטיקייט אין ענגלאַנד א גע־וויסע צאָל פון פריינט, באַזונדערס אין דער פּאַרלאַמענטאַרישער און פרעסע־וועלט, וועלכע האָבן אים געהאָלפן אין זיין פּאָליטישן קאַמף.

דעם ערשטן אָרט צווישן זיי פאַרנעמט זיכער יאשיהו וועדזשוואוד, וועלכער האָט אייניקע צענדליק יאָר געפירט א העפטיקן קאַמף קעגן דער אַנטי ־ ציוניסטישער פּאָליטיק פון זיין רעגירונג. ער איז בלי־ספק געווען א פריינט בלב ונפש דעם יידישן פאָלק, און ער האָט עס באַוויזן קלאָר און בולט, אומערשראָקן די גאַנצע צייט.

טיפע סימפּאַטיע און פאַרערונג האָט ער געהאַט פאַר זשאַבאָטינסקין. וועדזשעוואוד איז געווען א סאָציאַליסט, א פירנדער מיטגליד פון דער לייבאַר פּאַרטיי, און איינער פון די אינטעלעקטועלסטע כוחות אין ענגלישן פּאַרלאַמענט. זיין גויישער מוח האָט נישט געקענט תופס זיין, ווי אַזוי קען די ארץ־ישראלדיקע אַרבעטער־ פּאַרטיי, דער מפא״י, זיך קעגנשטעלן זשאַבאָטינסקין, אַנשטאָט אים אוועקצושטעלן אין שפּיץ פון דער נאַציאָ־נאַלער אויפלעבונגס באַוועגונג. אין 1926 האָט דער סאָציאַליסט וועד־זשעוואוד געמאַכט א באַזוך אין ארץ־ישראל. די פירער פון דער „הסתד־רות" האָבן אים איינגעלאַדן אויף אַן באַנקעט. ער איז געזעסן צווישן די מנהיגים פון לינקס, און אַרומגעקוקט אַרום זיך. ער האָט געזוכט דעם גרינדער פון יידישן לעגיאָן. פאַרוואָס איז דאָ זשאַבאָטינסקי נישטאָ? האָט ער זיי געפרעגט. ער האָט נישט געקענט באַגרייפן פאַרוואָס איז זשאַ־באָטינסקי באָיקאָטירט דורך דער ציוניסטישער לינקער מחנה. זאָגאַר פיל שפּעטער, ווען וועדזשעוואוד איז שוין געווען באַוואוסט וואָס ס'טוט זיך אין ציוניסטישן לאַבירינט און גוט פאַרשטאַנען די סיבות פון די קאָנפ־ליקטן אין ציוניזם, האָט ער נישט אויפגעהערט מאָנען זיינע פריינט, די סאָציאַליסטן און ד"ר ווייצמאַנען, און זיי צו מאַכן פאַרווורפן פאַרוואָס זיי ניצן נישט אויס דעם ריזיקן כוח, וועלכער האָט נישט זיין גלייכן אין יידנטום. ער האָט עס אי 1939 געזאָגט ד"ר ווייצמאַנען, בשעת דעם „רונדן טיש"־קאָנפערענץ, ווען דער מופטי האָט נישט געוואָלט זיצן צו־זאַמען מיט די יידן: „מיט א בלוט־שונא ווילט איר זיצן ביי איין טיש, און

איר לייגט איין וועלטן, כדי ער זאָל מסכים זיין זיך צו זעצן מיט אייך. אָבער זשאַבאָטינסקין, דעם גרויסן ציוניסטישן פּאַטריאָט, באָיקאָטירט איר!".

ווי באַקאַנט, האָבן די ענגלענדער פאַרבאָטן זשאַבאָטינסקין פון 1929, נאָך די אַראַבישע אומרוען, צוריקצופאָרן קיין ארץ־ישראל. די לייטונג פון דער יידישער אַגענץ, די אָפיציעל אָנער־קענטע אינסטאַנץ דורך דער רעגירונג האָט קיינמאָל נישט אָנגעווענדעט די נויטיקע שריט, צו אַנולירן די דאָזיקע סקאַנ־דאַליעזע גזירה, וואָס איז געווען א פּאַטש אין פּנים דעם גאַנצן יידנטום און א געפערליכער פּרעצעדענס. די שנאה צו זשאַבאָטינסקין האָט פאַר־בלענדט די אָפיציעלע לייטער פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע און זיי האָבן נישט געוואָלט פאַרשטיין, אז דאָס איז א פּרינציפּיעלער ציוניסטי־שער פּראָבלעם, פון ערשט ראַנגיקער באַדייטונג, פאַר וועלכער זיי דאַרפן ליפערן א שלאַכט. זיי זענען געווען צופרידן, אז זשאַבאָטינסקי געפינט זיך אויסער די גרעניצן פון לאַנד. נאַאיווערהייד האָבן זיי געמיינט, אז פון דער וויטן וועט ער נישט האָבן קיין איינפלוס. בלויז צוויי גויים האָבן געפירט די גאַנצע צייט דעם קאַמף קעגן דעם פאַרברעכן לגבי זשאַבאָ־טינסקין: קאָלאָנעל פּעטערסאָן און יאשיהו וועדזשוואוד.

זשאַבאָטינסקי פלעגט זיך מיט אים אָפט טרעפן. צענדליקער יאָרן האָט וועדזשוואוד געהאַט פאַר א מנהג צו טרינקען טיי נאָכמיטאָג אויף דער טעראַסע פון בריטישן פּאַרלאַמענט. אָט אויף דער שיינער טעראַסע, אויף די ברעגעס פון דער טעמזע, פלעגן זייביידע זיצן אין די פאַרנאַכט־שעהן. וועדזשוואוד האָט געקענט גלענצנד די ציוניסטישע פּראָבלעמאַטיק; ער האָט פאַרשטאַנען אז זשאַבאָטינסקי איז דער ווירקלעכער אויסדרוק־געבער פון דער משיחישער בענקשאַפט וואָס טליעט אין דער יידישער נשמה. דעריבער האָט ער אים שטענדיק געהאָלפן אין זיין קאַמף.

אין פעברואר 1937, אין זעלבן טאָג ווען זשאַבאָטינסקי האָט אָפּגע־געבן זיין עדות פאַר דער קעניגלעכער קאָמיסיע, האָט דאָרט אויך וועדזש־וואוד גערעדט. און געשמיסן מיט זיין שאַרפע צונג דעם אַנטיסעמיטיזם פון דער פּאַלעסטינעזער באַאַמטענשאַפט און די רשעות'דיקע פּאָליטיק פון זיין אייגענער רעגירונג.

נאָך דער תליה פון שלמה בן־יוסף איז וועדזשוואוד אויפגעטרעטן אויף אן אזכרה־פאַרזאַמלונג פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין לאָנדאָן. דער גוי האָט דאָן עלעקטריזירט דעם ריזן פּובליקום מיט זיי־

נע מוטיקע רייד. ער האָט גערופן די יידישע יוגנט צו גיין אין די וועגן, וועלכע זשאַבאָטינסקי האָט אָנגעצייכנט. „מ׳דאַרף קעמפן, און ס׳זאָל דאָס קאָסטן וואָס ס׳קאָסט. מ׳מוז רעאַגירן. דאָס איז די איינציקע שפּראַך, וואָס די בריטישע קאָלאָניאַלע מאַכט־אָרגאַנען פאַרשטייען!".

וועדזשוואָוד האָט געגעבן זיין ברכה דעם ארגון־צבאי־לאומי צו זיין באפרייאונגס־קאַמף. פון זיין מויל זענען ער אַרויס די באַרימטע ווערטער „ס׳איז בעסער צו שטאַרבן שטייענדיק איידער לעבן אויף די קני".

נאָך אין 1938, האָט ער אין א בריוו פאָרמולירט די טאַקטיק פון יידישן ווידערשטאַנד. דער פּאַרלאַמענט־מיטגליד האָט נאָך דאַן גערופן די יידן אין ארץ־ישראל זיך קעגנשטעלן מיטן גאַנצן כוח דער אַנטיציוניסטישער פּאָליטיק, נישט צו צאָלן קיין שטייערן, נישט אָנערקענען בריטישע געריכטן, אָרגאַניזירן אומלעגאַלע מאַניפעסטאַציעס, פאַרשפּרייטן אומלעגאַלע געהיימע ליטעראַטור און מיט אַלע וועגן דורכצוברעכן די פאַרשלאָסענע טויערן פון ארץ־ישראל.

וועדזשוואָודס נאָמען איז שוין אַזוי באַקאַנט געווען אין דער יידישער וועלט,אַז יידישע יונגעלייט פון פּוילישע און ליטווישע שטעטלאַך האָבן זיך צו אים געווענדעט מיט בריוו, בעטנדיק זיין אינטערווענץ פאַר אַן עליה קיין ארץ־ישראל, און ער פלעגט זיך פאַרבינדן מיט זשאַבאָטינסקי — מונדלעך און שריפטלעך — און אים בעטן צו ברענגען די מענטשן אין לאַנד מיט דער אומלעגאַלער עליה. אַליין האָט ער אין בריוו רעקאָמענדירט די וועלכע האָבן זיך צו אים געווענדעט, נישט צו וואַרטן אויף בריטישע סערטיפיקאַטן, נאָר אָנקומען אין לאַנד קעגן בריטישן ווילן, מיט „זשאַבאָטינסקים עליה".

אין 1939 איז וועדזשוואָוד שווער קראַנק געוואָרן. ער איז געוואָרן פּאַראַליזירט און פאַרלוירן דעם לשון. דאָס איז א קלאַפּ פאַרן מלוכה׳שן ציוניזם. זשאַבאָטינסקי איז טיף באַזאָרגט און שיקט אים אויפן קראַנקן בעט טעלעגראַמען און פיל בריוו מיט ווונטשן. און ס׳איז געשען א נס. ער איז געזונט געוואָרן, און כאָטש ס׳איז אים שוין אָנגעקומען שווער צו רעדן, האָט ער נישט געשוויגן. ביז זיין לעצטן לעבנס־טאָג איז ער געבליבן א שטיצע פאַר דער יידישער אונטערגרונט. נאָך דער „סטרומא" - טראַגעדיע האָט וועדזשוואָוד געזאָגט אין וועסטמינסטער־פּאַלאַץ די אומפאַרגעסלעכע ווערטער קעגן ענגלישן הויך־קאָמיסאַר אין ארץ־ישראל, האַראַלד מאַק־מייקעל. „איך האָף נאָך אַז כ׳וועל דערלעבן צו זען אָט דעם אכזר הענגען אויפן בוים אַזוי ווי המן הרשע!".

צום באַדויערן האָט ער נישט זוכה געווען. וועדזשוואוד איז פריער געשטאָרבן.

***

צו דער זעלבער קאַטעגאָריע האָט אויך געהערט לאָרד סטראַבאָלדזשי. א מאַלינער קאָמאַנדיר קענוואַרטי. אויך ער איז געווען א מיטגליד פון דער לייבאָר־פּאַרטיי, און טראָץ דעם איז ער געווען פון די אַקטיווסטע העלפער אין זשאַבאָטינסקיס טעטיקייט. ער האָט נישט אזא טיפן וויסן ווי וועדזשוואוד און נישט געקענט אזוי אינטים די קאָמפּליצירטע פּראָבּלעמען פון ארץ־ישראל. אָבער ער איז געווען א מוטיקער און ערלעכער מענטש, און געפילט אז העלפנדיק זשאַבאָטינסקין — העלפט ער א גערעכטע זאַך.

ער האָט זיך באַקענט מיט זשאַבאָטינסקין, נאָך אין דער צייט ווען דער יידישער פּאַטריאָט האָט אין לאָנדאָן געקלאַפּט אין אַלע טירן בשעת דעם ערשטן וועלט־קריג פאַר דער שאַפונג פון יידישן לעגיאָן. קענוואַרטי האָט געקעמפט אין בריטישן פּאַרלאַמענט קעגן אומדערהערטן אורטייל אויפן פּאַרטיידיקער פון ירושלים, און ער האָט נאָך אין 1920 געמאַטערט דער רעגירונג מיט אינטערפּעלאַציעס ווי זשאַבאָטינסקי ווערט באהאנדלט אין טורמע.

אין פאַרלויף פון איייניקע צענדליק יאר איז ער געווען נאָנט באַפריינדעט מיט זשאַבאָטינסקין. ער האָט געהערט צו פּאַרלאַמענטאַרישן פּראָ־פּאַלעסטינע - קאָמיטעט און אויסגענוצט אַלע מעגלעכקייטן, אז די תביעה פון הערצליאַנישן ציוניזם זאָל געהערט ווערן אין דער ענגלישער וועלט. שטענדיק איז ער געווען גרייט אויף זשאַבאָטינסקיס רוף. ער האָט געהאָלפן וועדזשוואודן אין די פּראָטעסטן קעגן פאַרבאָט אריינצולאָזן דעם לעגיאָן־גרינדער אין זיין פאָטערלאַנד. ער האָט געמאַכט גרויסע און אויפריכטיקע אנשטרענגונגען ארויסצורייסן פון תלינם הענט שלמה בן־יוסף'ן, און ער האָט ענערגיש געשטיצט זשאַבאָטינסקיס פאָדערונג פאַר א יידישן לעגאַלן באוואָפנטן כוח אין ארץ־ישראל, זייט דער לעגיאָן איז דעמאָבילירט געוואָרן.

סטראַבאָלדזשי איז טריי געבליבן זיין פריינדשאַפט און אידייען אויך נאָך ראש־בית״רס טויט. ער איז געשטאַנען אין שפּיץ פון „קאָמיטעט פאַר דער יידישער ארמיי״ אין ענגלאַנד, אָרגאַניזירט דורך ירמיהו האַלפּערן. און נישט ווייניק דאַרף מען פאַרשרייבן אויף סטראַבאָלדזשיס קרע־

דיט די שאַפונג פון דער יידישער בריגאַדע אין דער לעצטער וועלט־מלחמה.

***

ווען ס'איז אויפגעשוווּמען דורך דער לאָרד פּיל־קאָמיסיע דער פאַר־טיילונגס־פּלאַן פון ארץ־ישראל און די ענגלישע רעגירונג האָט אים באַ־שטעטיקט, איז ארויפגעשוווּמען אַלס איינער פון זשאַבאָטינסקיס הויי־פעסטע שטיצער אין קאַמף קעגן דער צעפּליישונג פון פּאָטערלאַנד — א קאָנסערוואַטיווער דעפּוטאַט, סער דזשאָן האסלאַם. ער איז נישט גע־ווען אַזוי פּאָפּולער ווי וועדזשוואוד. גערעדט וויניק, אָבער פיל געטאָן. ער פלעגט נישט אויפטרעטן אָפט אין פּאַרלאַמענט מיט רעדעס. דאָס יידי־שע פאָלק האָט כמעט נישט געהערט זיין נאָמען. אָבער אין די ציוניסטי־שע קרייזן אין ענגלאַנד איז ער געווען זייער פּאָפּולער. ביי יעדער גזירה, וואָס די בריטישע אדמיניסטראַציע האָט אַרויסגעגעבן קעגן די ארץ־יש־ראל־יידן, יעדעס מאָל ווען ס'איז געמאַכט געוואָרן אן אטענטאַט אויף די יידישע רעכט — האָט מען זיך דערמאָנט אין האסלאַמן. א באַשיידענער מענטש געווען, ער האָט נישט געהערט צו די גלענצענדע מוחות צווישן די בריטישע שטאַטסמענער. ער אליין האָט געוווּסט אז אין פּאַרלאַמענט זיצן מענער, וועלכע שטייגן אים איבער אין תורה און חכמה. אָבער ער איז געווען אַ פּראַקטישער מענטש, און פאַרמאָגט די פעאיקייט זיך צו קאָנ־צענטרירן אויף איין געביט, און זיין אין אים טעטיק. אין די עפנטלעכע אויפטריטן זיינע מיט זשאַבאָטינסקין, זענען די צוהערערס געווען איבער־ראַשט הערנדיק זיין שוווּנגפולע פאַרשטענדניש פון ציוניזם.

אַ דאַנק האסלאַמען האָבן פיל מיטגלידער פון דער רעגירונגס־פּאַרטיי — קאָנסערוואַטיווע דעפּוטאַטן — געשטימט קעגן דער חלוקה פון ארץ־ישראל און געהאָלפן דורכוואַרפן דעם פּראָיעקט.

נאָכדעם ווי היטלער האָט פאַרנומען טשעכאָסלאָוואַקיע, האָט סער דזשאָן האסלאַם געראַטעוועט פיל ציוניסטן פון אלע שטרעמונגען, אויף א ווונדערלעכן וועג זיי ארויסגעפירט פון קלעם און געבראַכט קיין ענג־לאַנד. אין 1939 איז ער ארויסגעפאָרן קיין רומעניען אלס מיטגליד פון דער בריטישער עקאָנאָמישער דעלעגאַציע. לויט זשאַבאָטינסקיס ביטע האָט ער זיך געטראָפן מיט די פירער פון דער רעוויזיאָניסטישער באַווע־גונג אין בוקארעשט און זיי האָבן מיט אים באהאַנדלט די פראַגן פון

דער אומלעגאלער עליה, וואָס האָט זיך געפירט הויפּטזעכלעך פון רומע־נישע פּאָרטן.

סער דזשאָן האסלאם איז איינער פון די ווייניקע ענגלענדער, וועל־כע האָבן וועלטן איינגעלייגט כדי שלמה בן־יוסף זאָל נישט געהאָנגען ווערן.

***

הערבערט סיידבאטהאם, „סקרוטייטאר", איז געווען פון די אויפ־ריכטיקסטע פריינט פון זשאַבאָטינסקין און פון ייִדישן פאָלק. אַ מאָן אָן אַ נאָבל־טיטל. זיצט נישט אין לאָרדן־הויז און נישט אין פּאַרלאַמענט. אָבער זיין איינפלוס אויפן ענגלישן עפנטלעכן לעבן איז געווען זייער גרויס אין פארלויף פון אַ גאַנצן דור. אַ זשורנאַליסט איז ער. פריער אין „מאַנטשעסטער־גאַרדיאַן", נאָכהער אין „טיימס", און שפּעטער אין דער באַרימטער וואָכנשריפט „סאַנדי־טיימס".

ער האָט נישט געהערט צו קיין שום פּאַרטיי. איינער פון די יחידים אין פּאָליטישן לעבן, וועלכער האָט נישט געזוכט פאַר זיך קיין לייטער אַרויפצושטייגן מיט דער הילף פון אַ פּאַרטיי־אַפּאַראַט. פונדעסטוועגן האָט מען זיך צו אים צוגעהערט זייער אויפמערקזאַם. ער איז געווען אַן אָנהענגער פון פּאָליטישן ציוניזם נאָך פון לאָיד דזשאָרדזשס תקופה, זייט דער ערשטער וועלט־מלחמה, און נאָך אין 1918 האָט ער פאַרפאַסט אַ בוך וועגן ציוניזם אין ענגלאַנד, וואָס האָט פיל געהאָלפן דער ייִדישער זאַך.

סיידבאָטעם ־ סקרוטייטאַר איז געווען אַ נאָענטער פריינט פון ד"ר ווייצמאַן. אָבער ער האָט געקענט אינטים זשאַבאָטינסקין און אין אַ גע־וויסע תקופה האָט ער זיך באַמיט פאַר אַ פאַראייניקונג אין ציוניזם. אין גרויסן באַנקעט לכבוד דעם 20־יעריקן יובל פון ייִדישן לעגיאָן, אין פעב־רואַר 1937, אין אַ לאָנדאָנער זאַל ,איז אויך סיידבאַטהאַם אויפגעטרעטן מיט אַ רעדע, אין וועלכער ער האָט געזאָגט צווישן אַנדערס: „איך קען זשאַבאָטינסקין צוואַנציק יאָר. אין דער גאַנצער תקופה איז ער געווען דער הארציגסטער צווישן מיינע באַקאַנטע, דער געטרייסטער פריינט, דער אָנ־שטענדיקסטער מענטש".

אין דער תקופה פון מאַקדאָנאַלדס ווייס־בוך און פון בעווינס אויפ־שטייג, ווען די גאַנצע בריטישע פּרעסע האָט געהעצט קעגן ייִדנטום און פאַר־סמט דאָס ענגלישע פאָלק מיט אַנטי־ציוניזם, האָט זיך סיידבאָטעם

נישט מיטגעריסן מיטן שטראָם. איבערן כאָר פון אַלע העצער און באַלײדיקער, האָט זיך געהערט זײן אײנזאַמער קול פון אַנשטענדיקײט און פאַרשטענדעניש פאַר אונדזער זאַך.

***

אויף יענעם לעגיאָן־באַנקעט, וווּ דער גרינדער פון די גדודים איז געווען דער ערן־גאַסט, האָט זשאַבאָטינסקי בײ דער פויזע אַרומגענומען מיטן בליק דעם גרױסן זאַל מיט די הונדערטער געסט, האָט זיך אויפגעשטעלט און איז צוגעגאַנגען צו אַ טישל, וווּ ס׳איז געזעסן שטיל, אַזוי ווי פאַרגעסן פון אַלעמען אַן ענגלענדער אין עלטער פון קרוב צו זעכציק. די ייִדישע געסט אויפן באַנקעט האָבן אים נישט געקענט, און זענען געווען נײַגעריק צו וויסן ווער איז דער קריסט, וועמען זשאַבאָטינסקי באַגריסט אַזוי פרײַנדלעך און האַלט לאַנג זײַן האַנט אין זײַנער.

דאָס איז געווען אײנער פון זשאַבאָטינסקיס קאָמענדאַנטן אין ייִדישן לעגיאָן, קאָלאָנעל פיטצזשעראַלד סקאָט. ער איז נישט געווען טעטיק אין פּאָליטישן לעבן פון בריטאַניען. זשאַבאָטינסקי האָט געהאַט פאַר אים טיפע סימפּאַטיע. וועגן אים האָט אַמאָל זשאַבאָטינסקי געשריבן פאָלגענדע רירנדע שורות: „אַ געוויסע צײַט איז געשטאַנען אין שפּיץ פון ארץ־ישׂראלדיקן גדוד קאָלאָנעל מ. פּ. סקאָט. ווײַסנדיק, אַז ער איז אַ פרעמדער צווישן זײַנע סאָלדאַטן, האָט ער אפילו נישט פּרובירט צו ווירקן אויף זײער אינערלעכן לעבן, נאָר ער האָט זיך באַשטימט אַ באַשײדענע אויפגאַבע, זײ צו שיצן פון רײַבונגען מיט דער מיליטערישער סביבה, וואָס איז שוין אין יענער צײַט געווען אָפן פײַנטלעך. פאַר אײן פאַל פון אַזאַ פאַרטײדיקונג איז,לויט מײַן באַשײדענער מײנונג, דאָס גאַנצע ייִדישע פאָלק אים שולדיק אַ דאַנק. סוף זומער 1919, ווען דער ארץ־ישׂראלדיקער באַטאַליאָן איז געשטאַנען אין ראַפאַ, איז פּלוצלונג אָנגעקומען אַ באַפעל צו שיקן 80 מאַן קײן עגיפּטן, צו דער דיספּאָזיציע פון דער אָרטיקער קאָמענדע. דאָס איז געווען „קעגן אָפּמאַך״ — די ארץ־ישׂראלדיקע פרײַוויליקע האָבן זיך מאָביליזירט צו קעמפן פאַר ארץ־ישׂראל, און נישט צו אונטערדריקן די נאַציאָנאַליסטישע עלעמענטן אין מצרים. דער באַטאַליאָן האָט גערופן אַ פאַרזאַמלונג און מיטגעטײלט, אַז ער וועט נישט דערלויבן צו שיקן די מענטשן קײן עגיפּטן. לויטן געשריבענעם אות פון רעגולאַמין, האָט דער קאָלאָנעל געדאַרפט ברענגען די מיליטערישע־פּאָליצײ, אַרעסטירן די 80 סאָלדאַטן און די וועלכע האָבן זײ „געדעקט״,

און אין פאַל פון א ווידערשטאנד (וואָס וואָלט זיכער געקומען) — עפנען פייער. וואָלט ער דאָס געטאָן. וואָלט אין ארץ־ישראל פאָרגעקומען א זייער ערנסטע טראַגעדיע. סקאט האָט אנדערש געהאנדלט: ער האָט ארויסגעוויזן א ווונדערלעכן טאַקט און נאָך מער באַווונדערנדע מוטיקייט, ווייל אים אַליין האָט געדראָט די געפאַר פון א מיליטער־געריכט. ער האָט געשריבן צום הויפט שטאַב, אז זיינע סאָלדאַטן האַלטן דעם באפעל צו שיקן זיי קיין עגיפּטן נישט נאָר פאַר אומגעזעצלעך, נאָר זיי זעען אין דעם אויך א פּרווו צו פּראָוואָצירן א קריג צווישן די יידן און אראבער; אז די 80 סאָלדאַטן, וועלכע זענען פארערגיסטרירט געוואָרן צום טראַנספּאָרט, זע־נען גאָרנישט שולדיק, ווייל די אנדערע (מער ווי טויזנט מאַן) דראָען זיי צו פּארהאַלטן מיט כוח. דעריבער דאַרף מען, הייסט עס, ארעסטירן דעם גאַנצן באַטאַליאָן, און דאָס באַדייט — שטעלן צום געריכט די בעסטע יוגנט פון יידישן ארץ־ישראל. ער האָט זיך אפילו נישט אָפּגעשראָקן פון צוצוגעבן אן עצה צו זיין ראַפּאָרט: „איידער איר וועט אָננעמען שטרענגע מיטלען, שטעלט זיך אין קאָנטאַקט מיט לאָנדאָן און גיט איבער לאָנדאָן אויך מיין מיינונג. אין אַלע אנדערן — די דיסציפּלין אין באַטאַליאָן איז מוסטערהאַפט. די ריינקייט, אָרדנונג און דיסציפּלין זענען פולקאָם". און במעט טעגלעך אין פאַרלויף פון צוויי וואָכן, האָט ער וויטער געשיקט באַריכטן: פולשטענדיקע אָרדנונג אין אַלעמען — און שיקן די חברים קיין עגיפּטן ווילן זיי נישט!". דער שטאַב איז געווען געצוווּנגען איבער־צושיקן אָט די אַלע ראַפּאָרטן צום קריגס־מיניסטעריום; פון דאָרט איז אָנגעקומען א באַפעל — צורו לאָזן די יידישע באַטאַליאָנען און אין אַל־געמיין פאַרטושן דעם גאַנצן אבסורדאַלן ענין. איצט וווינט דער קאָלאָ־נעל סקאָט אין א קליין פאָרשטעטל פון לאָנדאָן און פאָרט זיך צו דער אר־בעט אין באַנק אָדער אין ביוראָ ערגיץ ווו אין סיטי. עטליכע מאָל זענען פאָרגעקומען ביי אונדז אין לאָנדאָן מיטאָגן פון די געוועזענע לעגיאָנערן. ער קומט צו די מיטאָגן, זעצט זיך באַשיידן ווו מ'זעצט אים אַוועק, קיין רעדעס האַלט ער נישט, נאָר צו זיינע שכנים זאָגט ער אין דער שטיל:

— א גרויסן חסד האָט מיט מיר גאָט געטאָן, וואָס דער גורל האָט מיר געבראַכט צו דינען אין דער ארמיי צוזאַמען מיט די סאָלדאַטן פון יידישן פאָלק אויף דער יידישער ערד!".

אין זיין קליין הייזל אין סאַאוט־קראַידאָן, בעטן גאָט יעדן אָוונט לויטן קריסטלעכן ריטועל ער, זיין פרוי און זיינע צוויי זין; צווישן אנ־דערעס בעטן זיי אויך, אז גאָט זאָל צוריקברענגען דעם יידישן פאָלק אין זיין לאַנד, און דאָס זאָל זיין די ערשטע כפּרה פאַר דער זינד פון דער

מענטשהייט. איינמאָל אויף אַ ציוניסטישן קאָנגרעס — האָט זשאַבאָ־טינסקי דערציילט — האָב איך ווידערהאָלט זיינע אַ פראַזע: „דער ענגלי־שער מלוכה איז אויסגעפאַלן אַ גרויסער כבוד; מיר האָבן ארויסגעריסן פון דער ביבל אַ בלעטל, אויף וועלכער ס'איז אויסגעקריצט די עלטעסטע נבואה — און אויפן גאָטס וועקסל האָבן מיר צוגעשטעלט די זשירא פון ענגלישן פאָלק. צי קען, די נאַציע פאַרלייקענען אַזאַ אונטערשריפט אירן?

אַזוי האָט אים זשאַבאָטינסקי פאַרגעשטעלט מיט פיל יאָרן צוריק. אין פעברואַר 1937 איז סקאָט ווידער געקומען צו אַ באַגעגניש מיט זיינע פריינט פון די לעגיאָנען און ער זיצט ווידער רואיק. ער שמייכלט און ווינטשט זשאַבאָטינסקין אַז אַ יידישע אַרמיי זאָל צוריק אויפגעשטעלט ווערן אין קורצן.

אויך סקאָט האָט נישט זוכה געווען. ער איז געשטאָרבן אין 1939.

**
*

ענגלאַנד האָט איר זשירא נישט האָנאָרירט. גאָטס הבטחה צום יידישן פאָלק האָט זי נישט געלאָזט מקיים זיין, און מיט טרערן און בלוט האָט ישראל באַקומען זיין אומאָפּהענגיקייט. טראָץ די ביטערע אַנטוישונ־גען, זענען די איינציקע אויפריכטיקע פריינט פון ישראל צווישן ענגלישן פאָלק ווערט דערמאָנט צו ווערן אין דאַנקבאַרקייט און סימפּאַטיע. זשאַ־באָטינסקי, וועלכער האָט דער ערשטער באַקעמפט דער אַנטי־ציוניסטי־שער פּאָליטיק פון בריטאַניען און גערופן צו אַ גוט צווישן אונדז און איר, איז אויך געווען דאַנקבאַר דער דאָזיקער הייפעלע פון הערלעכע מע־נער, וועלכע האָבן אַלץ געטאָן וואָס זיי האָבן געקענט, אַז די פאַרפליכ־טונג זאָל דערפילט ווערן.

אין אַ גאַנץ באַזונדערער ליכט שטייען די באַציאונגען צווישן זשאַ־באָטינסקין מיט אַ ענגלענדער, וועמען דער גורל האָט אים צוזאַמענ־געבראַכט באַלד פון די ערשטע יאָרן אין ארץ ־ ישראל — דאָס איז סער ראָנאַלד סטאָרס, דער מיליטערישער גובערנאַטאָר פון ירושלים בשעתן אַראַבישן פּאָגראָם אין 1920.

פון סטאָרסן האָבן די יידן נישט געשעפּט קיין נחת. ער איז געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן אַראַבישן פּאָגראָם אין ירושלים (מ'האָט אים גע־קענט זייער ליכט דערשטיקן איידער ער האָט זיך אָנגעהויבן) און פאַר זשאַבאָטינסקיס אַרעסט און אורטייל. אויך נאָכן פאַרלאָזן זיין אַמט האָט

ער אין זיינע אויפטריטן אין וואָרט און שריפט געברענגט אונדז שאָדן. אין יידישן זכרון בלייבט סטאָרס אַלס דער אַנטי־יידישער, אַנטיסעמיטי־שער רעגירונגס־באַאַמטער.

אָבער ער נישט געווען קיין אַנטיסעמיט אין געוויינלעכן זין פון וואָרט. אָט דער דאָזיקער הויכער און געזונטער מיליטער־מאַן האָט גע־האַט אַ שוואַכקייט פאַר דרימלענדן אָריענט. ער האָט פיינט געהאַט דעם ציוניסטישן ווערק, ווייל ציוניזם האָט געהייסן — לויט נאָרדויס פאָרמו־לע — „אויסברייטערן די אָראָפּעאישע ציוויליזאַציע ביז די ברעגעס פון פרת און חדקל". און סטאָרס האָט געוואָלט אַז דער אָריענט זאָל בלייבן פאַרשלאָפן אַזוי ווי ער איז געווען יאָר טויזנטער. אים איז געפעלן גע־וואָרן די ראָמאַנטיק פון אָריענט, מיט זיין פּרימיטיוויטעט און שמוץ. עס איז נישט געווען קיין פּאָזע ביי אים, ווען ער האָט געמיינט אַז ס'וועט זיך אים איינגעבן אָפּצושטעלן דעם ראָד פון דער געשיכטע, און ער האָט דערקלערט, אַז „נאָר איבער זיין טויטן קערפּער, וועט אין ירושלים פאָרן אַן עלעקטרישער טראַמוויי".

אין 1919 און 1920, ווען זשאַבאָטינסקי, שוין אַ דעמאָביליזירטער האָט געוווינט אין ירושלים, איז ער געווען פון די אָפטע אַריינקומער אין סטאָרס סאַלאָנען, צוזאַמען מיט רוטענבערגן. זשאַבאָטינסקי פלעגט דאָרט רעפערירן וועגן דער העברעאישער ליטעראַטור און האָט פאַראינטערע־סירט דעם בריטישן גובערנאַטאָר מיטן יידישן גייסטיקן שאַפן. אָבער סטאָרס איז געבליבן קאַלט צום ציוניזם. זיצנדיק אין לאָנדאָן, נאָך דער פאַרענדיקונג פון דער באַאַמטן־קאַריערע, האָט ער זיך דערנענטערט צום „אַראַבישן ביוראָ" און אין זיינע אַרטיקלען אין דער ענגלישער פּרעסע האָט ער פיל מאָל אָנגעגריפן די יידן און פאַרטיידיקט דעם אַראַבישן שטאַנדפּונקט. דאָך האָט ער נישט געוואָלט אַז די יידן זאָלן זען אין אים אַן אויסגעשפּראָכענעם פיינט, און פון צייט צו צייט פלעגט ער געבן אַ שטאָך אויך די אַראַבער, כלומרשט פאַר „גלייכגעוויכט". די דאָזיקע גלייכ־געוויכט־טעאָריע האָט ער, לויט זיין דערקלערונג, באַקומען פון ענגלישן פּרעמיער־מיניסטער לאָיד דזשאָרדזש. סטאָרס האָט דערציילט, אַז ווען ער איז געקומען איבערנעמען דעם אַמט פון מיליטערישן גובערנאַטאָר אין ירושלים, האָט אים דער ענגלישער פּרעמיער־מיניסטער געגעבן פאָלגנדע אינסטרוקציע: „אויב די יידן וועלן פון דיר זיין אומצופרידן און די אַראַ־בער צופרידן — איז דיין פּאָליטיק אַ שלעכטע. אויב די אַראַבער וועלן זיין אומצופרידן, און די יידן צופרידן — איז אויך נישט אין אָרדנונג. ערשט דאַן ווען ביידע צדדים וועלן האָבן צו דיר פּרעטענזיעס, זיך קלאָגן

אויף דיר און דיר באקעמפן — דאן איז א באוויז, אז דו דערפילסט דיין אויפגאבע גערעכט און מיט דערפאָלג״!

ווי משונה׳דיק ס׳זאָל נישט אויסזען, האָט סטארס פיל מאָל געזוכט זיך מקרב צו זיין צו זשאבאָטינסקין, אין דער תקופה וועןביידע האָבן געלעבט אין ענגלאנד. אין זיין זכרונות־בוך „אָריענטאציעס״ האָט דער געלערנטער ענגלישער באאמטער— איינער פון די וויניקע אינטעלעקטועלן אין באאמטן־אפּאראט—געווידמעט אייניקע זייטן דער אָפּשאצונג פון זשאבאָטינסקין, ווו נעבן דער קריטיק פון דער „עקסטרעמיטעט״ פון יידישן קעמפער, האָט ער געשילדערט מיט גרויס רעספּעקט און אנערקענונג זשאבאָטינסקיס פּילזייטיקייט און באצויבערנדע פּערזענלעכקייט. פון צייט צו צייט פלעגט ער טעלעפאָנירן צו זשאבאָטינסקין און זיי האָבן זיך געטראָפן אויף שמועסן.

דעם 12־טן פעברואר 1937, אויף צו מאָרגנס נאָכן היסטאָרישן אויפטריט פאר דער קעניגלעכער אויספאָרשונגס־קאָמיסיע פון לאָרד פּיל אין לאָרדן־הויז, ווען די גאנצע בריטישע פּרעסע און דער לאָנדאָנער ראַדיאָ האָבן געגעבן גרויסע אויסצוגן פון זשאבאָטינסקים באשולדיקונגען קעגן דער בריטישער רעגירונג, האָט אים סטארס טעלעפאָנירט באלד אין דער פרי, אין ביוראָ. אים גראטולירט פאר זיין רעדע און געלאדן מיט מאדאם זשאבאָטינסקין אויף אַ טיי. (ער האָט אויך גוט געקענט מאדאם זשאבאָטינסקין, פון 1920, ווען נאָך זשאבאָטינסקיס פאראורטיילונג איז ער — דער מיליטערישער גובערנאטאָר — געקומען אין ארעסטאנטס וווינונג, אליין געבראכט די וואליזע מיט די זאכן פון ירושלימס־פּארטייִ־דיקער און געבראכט דער פרוי זיך צו געזעגנען מיט איר פאראורטיילטן מאן).

אויף דער פראגע פון זיין סעקרעטאר, האָט זשאבאָטינסקי דאן געזאָגט: „סטארסן קען מען נישט קלאסיפיצירן אלס אנטיסעמיט פון אייבערציייגונג. ער געהערט נישט צו די, וועלכע האסן דעם ייד. נאָר ער האָט שטענדיק געהאט אן אירטימלעכן מיינונג וועגן דעם כוח פון ציוניזם. ער האָט קיינמאָל נישט געגלויבט, אז מיר וועלן ווערן אַ שטארקער פאקטאָר אין מיטעלן אָריענט. דעריבער האָט ער געהאלטן מיט די אראבער, מיט די פילע און נאָכגיביקע. איבער די אראבער איז אים פיל לייכטער געווען צו הערשן ווי איבער מאָדערנע יידן. ער האָט אייגנטלעך געליטן פון דער זעלבער קראנקהייט, פון וועלכן ס׳האָבן געליטן דער גרעסטער טייל פון דער ענגלישער קאָלאָניאלער באאמטשאפט״.

פיל ענגלישע הויכע באאמטע, וועלכע האָבן געדינט אמאָל אין דער

פּאַלעסטינע־אַדמיניסטראַציע, האָבן זיך ארומגעדרייט אין לאָנדאָן. מיט קיינעם פון זיי האָט זשאַבאָטינסקי נישט איינגעהאַלטן קיין קאָנטאַקט. עס איז משוגה׳דיק, אַז גראָד דער מענטש, וועלכער האָט א גרויסן טייל אין זשאַבאָטינסקיס פּאַראורטיילונג, פלעגט פון צייט צו צייט — פיל יאָרן נאָך יענער תקופה — זיך טרעפן מיט זיין „קרבן". איז עס געווען דער־פאַר, ווייל סטאַרסעס געוויסן איז נישט געווען רואיק, אָדער האָט אים בלויז געלאָקט די מאַרקאַנטע פּערזענלעכקייט פון יידישן פירער?

מיט די „יידישע ענגלענדער"

אפשר דער איינציקער, וועמען זשאַבאָטינסקי האָט נישט געקענט קיינמאָל מוחל זיין זיינע חטאים לגבי דעם יידישן פאָלק — איז געווען הערבערט סעמועל, דער ערשטער הויך־קאָמיסאַר אין ארץ־ישראל. ער איז געווען ווי א טיף אנטוישטע ליבע. ווען הערבערט סעמועל איז באַשטימט געוואָרן אלס ערשטער ענגלישער נציב עליון אין ארץ־ישראל — און די נאָמינאַציע האָט ער באַקומען פון לאָיד דזשאָרדזשן, כדי צוצואיילן די אויפשטעלונג פון דער יידישער נאַציאָנאַלער היים און די דערפילונג פון דער באַלפור־דעקלאַראַציע — האָט דאָס גאַנצע יידישע פאָלק געלייגט אויף אים אומגעהויערע האָפנונגען. ווען סעמועל איז אָנגעקומען קיין ארץ־ישראל, איז זשאַבאָטינסקי געזעסן מיט זיינע חברים פון דער „הגנה" אין עכו׳ר תפיסה. פון טורמע האָט דער פּאַרטיידיקער פון ירושלים געשריבן א באַגריסונגס־אַרטיקל פאַר סעמועלן און געגעבן אַן אויסדריק פון קרעדיט וואָס דאָס גאַנצע יידישע פאָלק גיט אים פון פאָראויס.

איניקע טעג נאָך זשאַבאָטינסקיס באַפרייאונג — (ווי באַקאַנט, איז ער געזעסן בלויז דריי חדשים, און נישט פופצן יאָר) — האָט אים דער יידישער הויך־קאָמיסאַר אויפגענומען אויף אַן אודיענץ. אין דער ער־שטער אָפיציעלער באַגעגעניש האָט זשאַבאָטינסקי מיט אים גערעדט וועגן מצב אין לאַנד, און דערביי אים דערקלערט אַז ער נעמט נישט אָן די באַג־

נעדיקונג, וואָס סעמועל האָט ערטיילט לכבוד דער התחלה פון זיין הער־שאַפט אַלע פּאַראורטיילטע — זשאַבאָטינסקין צוזאַמען מיטן אַראַבישן מופטי האַדזש האַמין אַל־הוסייני, נאָר פאָדערט א רעוויזיע פון פּראָצעס.

ביים היסטאָרישן באַזוך פון ידישן נציב־העליון אין דער „חורבת ר׳ יהודה החסיד־שול״ אין ירושלים, ווו סעמועל איז געקומען צו גיין שבת צו פוס און אַלע אָנוועזנדע האָבן מיט טרערן אין די אויגן פון פרייד גע־לייענט די הפטורה דעם טאָג „על כסאו לא ישב זר״! (אויפן שטול פון דוד המלך וועט קיין פרעמדער נישט זיצן״!), איז אויך זשאַבאָטינסקי אַנוועזנד געווען אין שול.

אָבער ס׳האָט לאַנג נישט געדויערט און הערבערט סעמועל האָט טיף אַנטוישט. די שאַנס וואָס איז אים געגעבן געוואָרן האָט ער נישט אויסגע־ניצט. כדי מ׳זאָל אים נישט חושד זיין, אַז אַלס ייד איז ער באַזונדערס פריינדלעך צו זיינע ראַסן־ברידער און כדי צו באַווייזן אַז ער זיצט אויפן הויכן אמט אַלס ענגלענדער, האָט ער „איבערגעבויגן דעם שטעקן אויף דער צווייטער זייט״ און אַלץ געטאָן כדי נושא־חן צו זיין אין די אויגן פון די אַראַבער. סעמועל איז געווען דער קוואַל פון אַלע צרות, וואָס מיר האָבן געהאַט אויסצושטיין אין די 30 יאָר פון דער בריטישער אדמיניס־טראַציע אין ארץ־ישראל, פון אַלע גזירות און פאַרפאָלגונגען. ער האָט דער ערשטער אָפּגעשטעלט די ידישע עליה קיין ארץ־ישראל. ער האָט עס געבראַכט די אידיי פון אָפּרייסן עבר־הירדן פון ארץ־ישראל, ער האָט דעם אַראַבישן פּאָגראָמטשיק האַדזש האַמין באַפרייט און אים געמאַכט פאַרן הויפּט־מופטי פון אַלע אַראַבער. ער האָט איבערגעלאָזט אויף זיי־ערע אמטן אַלע אַנטיסעמיטישע באַאַמטע אין דער ארץ־ישראל־רעגירונג און זי פאַרוואַנדלט אין א נעסט פון יידן־האַס.

זשאַבאָטינסקי האָט זיך אין זייער א קורצער צייט געכאַפּט אויפן מקח־טעות, וואָס די ציוניסטישע באַוועגונג האָט געמאַכט, און ער האָט אָנגעהויבן העפטיק צו באַקעמפן סעמועלס פּאָליטיק. דער אָנפאַנג פון זיין ריס מיט דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע און מיט ד״ר ווייצמאַנען שטאַמט צוליבן אונטערשיד אין דער שטעלונג צו סעמועלן. זשאַבאָטינסקי איז גע־ווען עמפּערט פאַרוואָס ווייצמאַן האָט זיך באַמיט צו פאַרלענגערן מיט נאָך פינף יאָר סעמועלס קאַדענץ אַלס הויך־קאָמיסאַר, ווען אין דער אמתן האָט אונדז דער יידישער נציב פאַרשאַפט אַזויפיל צרות און ביטערניש.

הערבערט סעמועל איז אַוועק. אַלע שפּעטערדיקע יאָרן פון בריטי־שער הערשאַפט זענען געווען א רעזולטאַט פון סעמועלס אומגליקלעכע פּאָליטיק, פאַר וועלכן מיר האָבן נאָכהער באַצאָלט מיט פיל בלוט. אָבער

דער ייד האָט נישט ארויסגעוויזן קיין חרטה־געפילן. אין פּאַרלאַמענט און אין לאָרדן־הויז האָט ער נישט געהאַט קיין גוטוואָרט פאַר דער יידישער באַפרייאונגס־באַוועגונג. ער האָט זיך די גאַנצע צייט באַמיט ארויסצוווייזן זיין בריטישקייט און זשאַבאָטינסקיס קאַמף פאַר א יידישע מדינה איז אים געווען דערווידער. זייט זיין אוועקגיין פון אַמט האָט זשאַבאָטינסקי מער נישט באַמיט אים צו טרעפן, און אַלע יאָרן אין לאָנדאָן נישט געהאַט מיט אים קיין שום קאָנטאַקט.

סעמועל האָט געפילט דעם תהום צווישן זייביידן. ער האָט געוווסט, אז מען קען נישט לייגן קיין בריק איבערן אָפּגרונט פון די מיינונגען. יוסף נדבה, אַן ארץ־ישראלדיקער נאַציאָנאַלער זשורנאַליסט און שרייבער, האָט צוגרייטנדיק א בוך איבער זשאַבאָטינסקים באַציאונגען מיט די וועלט־מענער, זיך געווענדעט צווישן אנדערע אויך צו הערבערט סעמועלן, און געבעטן פון אים אַן אָפּשאַצונג וועגן גרויסן יידישן מנהיג. אויף דער אַנ־קעטע האָבן געענטפערט קריסטן און יידן צוגלייך, נאָר „לאָרד אָף כרמל", דער געוועזענער ערשטער בריטישער הויך־קאָמיסאַר אין ארץ־ישראל, האָט געגעבן א כאַראַקטעריסטישע תשובה: „כ'מיין נישט, אז כ'בין בכוח צו געבן מיין צושטייער צום באַנד וואָס איר שרייבט לכבוד זשאַבאָטינסקיס אָנדענקען, ווייל אויף קיין אופן בין איך מיט אים נישט געווען איינפאַר־שטאַנדן אין דער פּאָליטיק, וואָס ער איז געווען איר ענערגישער און אַזוי גלענצענדער פאַרטיידיקער".

זיי האָבן, ווירקלעך, ביידע גאָרנישט געהאַט געמיינזאַמעס.

**
*

אין דער בריטישער אדמיניסטראַציע אין ארץ־ישראל זענען געווען נאָך עטלעכע יידן, וועלכע האָבן געהאַנדלט אַן נאַציאָנאַלער ווירדע, און זיך באַמיט צו באַווייזן דעם פּריץ, אז זיי זענען לאָיאַל. דאָס האָט זיי אויך נישט געהאָלפן. די אַראַבער האָבן פּראָטעסטירט קעגן יידישע באַאַמטע, און כאָטש די זענען געווען „פּויפּסטלעכער פון פּויפּסט" און דער מופטי האָט געהאַט יעדן גרונד צו זיין פון זיי צופרידן — האָט מען אָט די יידן דערוויַיטערט פון זייערע פּאָסטנס. צו די „מאַשקעס" האָט זיך זשאַבאָטינ־סקי באַצויגן מיט עקל. ס'איז געווען א הויכער באַאַמטער אין דער פּאַלעס־טינע רעגירונג, חיימסאָן, אַן ענגלישער ייד, אמאָל „אַן אחד העמיסטי־שער" ציוניסט, וועלכער איז געווען לייטער פון עמיגראַציע־דעפּאַרטאַ־מענט פון דער רעגירונג. דער דאָזיקער כלומרשטער ציוניסט האָט אויף

זיין געוויסן פיל יידישע קרבנות. ער האָט געהאנדלט אין זיין אמט מיט רשעות און ראפינירטער אכזריות. אין זיין תקופה איז שווער געווען ווי קריעת ים סוף צו באקומען א סערטיפיקאַט אין ארץ־ישראל, און א טו־ריסט האָט פאר קיין אופן נישט געקריגן די דערלויבניש צו פארבלייבן אין לאנד, אויב ער האָט געהאַט דאָס אומגליק צו זיין חיימסאָנס א ראסן־ברו־דער. איין יידישער טוריסט, וועלכער האָט געוואָלט פארבלייבן אין ארץ־ישראל און נישט געקענט צוריקפאָרן אין אן אראַביש לאנד, ווו יידן זע־נען געווען געיאָגט, האָט אויסגעוויילט גיכער צו באגיין זעלבסטמאָרד איי־דער ארויסגעשיקט צו ווערן פון לאנד, לויט חיימסאָנס אומברחמנות־דיקן באפעל.

חיימסאָנען איז זיין „פליסיקייט" נישט בייגעשטאַנען. ער איז אָפּ־געזאָגט געוואָרן פון זיין אמט. זשאבאָטינסקי האָט זיין נאָמען נישט גע־קענט הערן. אירגענדווו האָט ער אין אן ארטיקל — פאראיבערגייענד בלויז, ווייל ער האָט נישט פארדינט קיין לענגערע אָפּשאַצונג, אפילו נישט קיין נעגאטיווע — אויסגעדריקט זיין באציאונג צו אזא טיפּ. אין א שארפער קריטיק וועגן אן אנדערן ייד פון אזא קאַטעגאָריע, וועלכער איז געווען ראוי צו עקל, האָט זשאבאָטינסקי געשריבן „ער איז, אייגנטלעך, א פּאָליטישער ברודער פון ה' חיימסאָן".

פון זעלבן שניט, נאָר פון א העכערן קאַליבער, איז געווען פּראָפּע־סאָר נאָרמאַן בענטוויטש. ער איז געווען — לויט זשאבאָטינסקיס שילדע־רונג — איינער פון די וויכטיקסטע מענטשן אין דער פּאַלעסטינע־רעגי־רונג דורך די אלע יאָרן פון אנטי־ציוניסטישער און אנטיסעמיטישער פּאָ־ליטיק: קיינמאָל נישט רעזיגנירט, קיינמאָל נישט פּראָטעסטירט. להפך — אליין זיך באַטייליקט אין דער גאנצער „געזעצגעבונג". טראָץ אזא גע־טריישאפט, האָבן אים די ענגלענדער ארויסגעשטופּט. נישט קוקנדיק דע־רויף, איז ער ווייטער געבליבן צו זיי געטריי. ער האָט נאכהער אָפּגעדרוקט א בוך וועגן ארץ־ישראל, וואָס האָט אפילו די מעסיגסטע ציוניסטן פון ד"ר וויצמאנס חדר אויפגערעגט. אָט דער זעלבער נארמאַן בענטוויטש האָט געוואָלט, אז דער העברעאישער אוניווערזיטעט אין ירושלים זאָל בלייבן אויף שטענדיק א פאָרשונגס־אינסטיטוט. דאקעגן האָט ער זיך ארומגעטראָגן מיט א אידיי צו גרינדן אין אונדזער לאנד אן אמתן אוני־ווערזיטעט, פאר יידן און אראַבער צוזאמען, אין דער ענגלישער אונטער־ריכטס־שפּראַך.

טראָץ אזעלכע „פארדינסטן" זיינע, האָט גראד נארמאַן בענטוויטש

באקומען א קאטעדרע פון אינטערנאציאָנאלן רעכט אויפן ירושלימער או־ניווערזיטעט, ער זאָל קענען פון דאָרט פריידיקן, אז דער מאנדאט גיט אונדז יידן נישט מער ווי „מינדערהייטס רעכט" אין ארץ־ישראל און אז דער פעלקערבונד טאָר זיך נישט אריינמישן אין דעם, ווי ענגלענדער פאר־וואלטן ארץ־ישראל.

ווען זשאבאָטינסקי האָט זיך דערוווּסט פון דער נאָמינאציע, האָט ער געשריבן אן ארטיקל, אין וועלכן ער האָט געזאָגט „ איך פרעג ביי יעדן לעזער: אויב דו וואָלסט געווען יונג, און אין ארץ־ישראל, און א סטו־דענט פון יענעם „אוניווערזיטעט" — וואָס וואָלסטו געטאָן? רואיק צו־געקוקט און צוגעהערט, ווי מען פארוואנדלט א יידישע אַנשטאַלט אין א שלאַנגען־נעסט פאר סנבלטן, פאר צעשטערער פון דער נאציאָנאַלער באווע־גונג — צוגעקוקט און צוגעהערט, ווי א גוט קינד, וואָס טראכט אפילו נישט וועגן קיין „אוואנטורעס"?

עס האָט זיך דאן געפונען אימיצער, וואָס האָט געטראכט וועגן „אוואַנטורעס" און רעאגירט מיט ווירדע אויפן דאָזיקן שפיי אין פנים אונדזער כבוד. אבא אחימאיר, דער אייגענטליכער וועג־ווייזער פון יידישן ווידערשטאנד אין ארץ־ישראל, דער שעפער און דערציער פון „ברית הבריונים" האָט דאן אָרגאניזירט א פּראָטעסט־דעמאָנסטראציע אין ירו־שלימער אוניווערזיטעט, ווען נארמאן בענטוויטש האָט געהאַלטן זיין ער־שטע לעקציע אויף זיין קאטעדרע. אחימאיר איז דערפאר, (נישט צום ערשטן מאָל און נישט צום לעצטן), אריינגעפאלן אין טורמע. ווען זשא־באָטינסקי האָט דערפון געהערט, איז ער געווען זייער צופרידן און גע־שיקט אחימאירן א באגריסונגס־בריוו.

מיט יאָרן שפעטער, האָט זיך זשאבאָטינסקי באגעגנט מיט נארמאן בענטוויטשן אין ווארשע, אין יאָר 1937. דער פירער פון דער יידישער פרייהייטס־באוועגונג האָט דאַן געוויילט אין מזרח אייראָפּע אין צוזאמענ־האנג מיטן עוואקואציע־פּלאַן, און בענטוויטש איז געקומען אין שליחות פון אן אינטערנאציאָנאלן קאָמיטעט פאר דער לעזונג פון יידישן פליטים־פּראָבלעם. זיי האָבן געשמועסט א לענגערע צייט וועגן גורל פון די יידן אין גלות און וועגן ארץ־ישראל. אָבער בענטוויטש האָט נאָך אפילו דאַן — ווען דער חלק איז שוין געלעגן אויפן האלז — נישט געוואָלט מודה זיין, אז ארץ־ישראל איז דאָס איינציקע רעטונגס־ברעט פארן יידנטום, וואָס טרינקט זיך ערב היטלערס פארפלייצונג.

נאָך יענער באגעגניש האָט זשאבאָטינסקי געפילט א בייגעשמאק. ער

האָט נאַטירלעך געשמועסט מיטן ענגליש־יידישן דזשענטעלמען זייער העפלעך. אָבער נאָכהער האָט ער זיך געטיילט מיט זיינע איינדרוקן מיט די נאָענטע: „אַ גוי קען מען נאָך מוחל זיין קאַלטקייט צו אונדזער טראַגעדיע און טעמפּקייט פון די געפילן. אָבער א ייד? ס'איז אַזוי שווער צו פאַר־דייען אַזעלכע יידן".

אזוי האָט ער זיך באַצויגן צו דער „אַריסטאָקראַטיע" פון פאָלק.

ביי זיינע ברידער אין גלות

זיינע יוגנט־יאָרן האָט זשאַבאָטינסקי פאַרבראַכט צווישן גויים, אין רוסלאַנד און איטאַליע. די יידישע מאסן האָט ער נישט געטראָפן אין אָנפאנג פון דער יוגנטלעכער תקופה. פונדעסטוועגן איז ער מיט אַלע פעדימער פון זיין נשמה געווען צוגעבונדן צו די יידישע פאָלקס־מאסן. ער האָט זיי שטענדיק געוואָלט זען, און זיין צווישן זיי. ווען מיר האָבן געוווינט אין פאריז און אין לאָנדאָן, פלעגט ער אונדז צייטנווייז זאָגן: „ווען ס'ווערט מיר שווער אויף דער נשמה, מוז איך ארויספאָרן צו די יידישע מאסן און דאָן ווער איך אויפגעמונטערט און באקום פרישע כוחות".

ער האָט נישט געהערט צו דער קאטעגאָריע פון די יידישע פּאָליטי־קער, וועלכע זענען זיך געזעסן באקוועם אין זייערע וווינונגען און אראָפּ־געקוקט אויפן פאָלק פון „אָלימפּוס". אין קעגנזאץ צום געוועזענעם פּרע־זידנט פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאניזאציע, וועלכער האָט אין פאר־לויף פון 25 יאר נישט געפונען קיין איין פרייען טאָג צו באַזוכן יידישע קיבוצים אין די מזרח־איירָאָפּעאישע לענדער, איז זשאַבאָטינסקי שטענ־דיק געווען „צווישן זיין פאָלק". זיינע ברידערס ליידן האָט ער געפילט אין די ביינער, ווייל ער איז געווען מיט זיי. יעדעס יאָר, טראָץ די אומבא־קוועמלעכקייט פון אומאויפהערלעכן וואנדערן, איז ער ארויסגעפאָרן צו זיינע ברידער אין פוילן און לעטלאנד, רומעניע און בולגאריע, עסטרייך און יוגאָסלאוויע, בעלגיע און טשעכאָסלאָוואקיע, אומעטום ווו יידן האָבן געלעבט. און ווו ער איז געקומען, איז זיין באַזוך געווען א גרויסער יום־טוב נישט נאָר פאַר זיינע פארטיי־חברים און שילער, נאָר פארן גאַנצן יידישן ישוב. אזוי ווי ער האָט ליב געהאט די יידן אין די גלות־לענדער,

אזוי האָבן זיי אים ליב געהאט. זיינע עפנטלעכע אויפטריטן זענען שטענדיק געווען א גרויס עראייגניס פאַר די מאסן. די גרעסטע זאַלן, אין וועלכע מ׳האָט איינגעאָרדנט זיינע רעפעראטן, זענען שטענדיק געווען פול געפאקט. מענטשן זענען פשוט צעטרעטן געוואָרן מיט די פיס אויף די באַנסטאַציעס און אין די רעפעראט־זאַלן פון דער ענגשאַפט און שטופעניש. יעדערער האָט געוואָלט זען מיט זיינע אויגן דעם אויסדערוויילטן פון פאָלק. פון צענדליקער שטעטלאך פלעגן יונגע און אַלטע קומען, מיט וואָגן און צו פוס, כדי צו קריגן אן איינגאנגס־בילעט צו זיין רעפעראט און זוכה זיין צו הערן דעם וווּנדערבארן רעדנער.

דער ריזיקער דערפאָלג, מיט וועלכן קיין צווייטער אין יידישן פאָלק האָט זיך נישט געקאָנט פארגלייכן, האָט זייער פארדראָסן זיינע קעגנער, און זיי האָבן אומאויפהערלעך געמאכט אינטריגעס און געזוכט מיטלען אים צו פארמאכן דאָס מויל. נישט אָפט זענען די אינטריגעס געלונגען, אָבער עס זענען געשען פאַלן, ווען דורך א מסירה האָט זיך איינגעגעבן די שונאים צו מבטל מאכן א פאָלקס־פארזאמלונג אָדער א פאָרטראג זיינעם. עס זענען געווען נאַאיווע וועלכע האָבן געגלויבט אז מיט א באָיקאָט, וואָס זיי וועלן פראָקלאַמירן אויף זיינע רעדעס, וועלן זיי ברענגען דערצו, אז זשאַבאָטינסקי וועט רעדן פאר „לײדיקע בענק”.

קומענדיק דאָס ערשטע מאָל קיין פוילן, איז ער געווען א באָיקאָטירטער. דער צענטראל־קאָמיטעט פון דער ציוניסטישער אָרגאניזאציע אין פוילן האָט אים אריינגעלייגט אין חרם. אין דער יידישער פרעסע אין ווארשע איז פארעפנטלעכט געוואָרן א קאָמוניקאַט פון ציוניסטישן צענטראַל־קאָמיטעט, אז מיטגלידער פון דער ציוניסטישער אָרגאניזאציע איז קאַטעגאָריש פאַרבאָטן צו גיין אויף זשאַבאָטינסקיס פאָרלעזונגען און איינצוהאַלטן מיט אים געזעלשאפטלעכע באציאונגען. דער הצה״ר וואָס איז נאָך געווען אין די וויקעלאַך, איז דאַן נאָך נישט געווען קיין באזונדערע פארטיי, נאָר אַ טייל פון דער אַלגעמיינער ציוניסטישער אָרגאַניזאציע.

נאַלעווקי נומער 2א, סימאָנס פאַסאַזש, דאָס גרויסע אַכט שטאָקיגע הויז, איז געווען דער צענטער פון יידישן לעבן אין פוילן. דאָרט זענען געווען די אמטן פון ציוניסטישן צענטראל־קאָמיטעט, קרן־קימת און קרן־היסוד, די „תרבות־צענטראלע און דער נאַציאָנאל־ראַט פון די יידישע דעפוטאַטן אין פוילישן סיים. אין דעמזעלבן בנין, אויף א טיש פון א יונגן בית״רי, וועלכער האָט דאַן געארבעט אלס באַאַמטער אין צענטראל־ביוראָ פון „תרבות” — איז געווען דער גענעראל־סעקרעטאַריאַט פון די ציוניסטן רעוויזיאָניסטן. זשאבאָטינסקי איז געקומען קיין פוילן צו דער לאנד־קאָנ־

פערענץ פון הצה"ר, וואָס איז פאָרגעקומען אין גרויסן זאַל פון די אינ־סטיטוציעס. ער איז געווען באַיקאָטירט דורך אַלעמען. בלויז א הייפעלע רעוויזיאָניסטן האָט זיך געטולעט צו אים מיט ליבע און זאָרג. זייער פּחד איז געווען גרויס. צי וועלן זיי בלייבן פאראייניזאמט מיט זייער מנהיג אין גרויסן ציבור פון דריי און האלבן מיליאָן נפשות?

און אַט האָט זיך איינגעקריצט אין מוח איין בילד, כאָטש לאַנגע יאָרן זענען שוין אריבער פון יענעם הערבסט־טאָג. אין לאַנגן טונקעלן קאָ־רידאָר, וואָס פון זיינעביידע זייטן זענען געווען די ביוראָס פון דער ציוניס־טישער אָרגאַניזאַציע, „תרבות" און קרן־קימת; אין קאָרידאָר אָן פענסטער וואָס נאָר א טונקעלע ליכט איז אריינגעדרונגען אין אים דורך די אויבער־שטע פענסטערלעך פון די טירן — האָט זיך ארומגעדרייט א מאַן אין מיטעלן עלטער. ער האָט שפּאַצירט פארטראכט אין קאָרידאָר. לאַנגזאַם האָט ער געשלעפּט זיינע טריט. ער האָט זיך פארהאַלטן אויף א מאָמענט נעבן די טירן, צו לייענען די שילדלעך אויף זיי, און איז ווייטער געגאַנגען, אהין און צוריק, הין און צוריק. יעדערס מאָל האָט זיך געעפנט אַן אנדערע טיר, א באַאמטער האָט ארויסגעשטעקט דעם קאָפּ, א וואָרף געטאָן א בליק אויפן מאַן וואָס האָט זיך געדרייט אין קאָרידאָר, און פארמאכט מיט בהלה די טיר הינטער זיך. די באַאמטע פון די ציוניסטישע אינסטי־טוציעס האָבן געוווסט, ווער ס'איז דער מאַן וואָס גייט ארום איינער אַליין אין קאָרידאָר. אָבער קיינער האָט נישט געוואָגט צוצוגיין צו אים. דער מאַן איז דאָך געווען אין חרם, אויסגעשלאָסן פון דער ציוניסטישער געזעלשאפט און קיינער האָט נישט געטאָרט קומען מיט אים אין קאָנ־טאַקט. אָבער דער רעזולטאַט איז געווען א פארקערטער. דער חרם איז גע־ווען די בעסטע רעקלאַמע פאַר זיינע פאָרלעזונגען (כאָטש דער נאָמען זשאַ־באָטינסקי אַליין איז געווען א גענוגנדע צוציאונגס־קראַפט פאַר די מאַסן, און ס'איז נישט געווען נויטיק אָנצוווענדן קינסטלעכע מיטלען!), און וואָכן לאַנג פאַר דעם טערמין פון פאָרלעזונג זענען די בילעטן שוין גע־ווען אויספארקויפט.

דער באָיקאָט אויף זשאַבאָטינסקין איז געווען דאָס געווער פון די גאַראַנים. די „קליגערע" האָבן אָנגעווענדעט אנדערע מיטלען. אין ארץ־ישראל האָט א צעווילדעוועטע אָנגעהעצטע מאַסע פארשריגן זיין שטימע, ווען ער איז געקומען אין לאַנד און געוואָלט האַלטן א רעדע. בלויז איין זאַץ האָט ער דאַן ארויסגעזאָגט פון מויל, נאָכדעם ווי די פּאָליציי האָט פארבאָטן — צוליב דער העצע — זיין פאָרלעזונג פון באַלקאָן: שלום, תל־אביב, בלוי־ייייס! — האָט ער געזאָגט. די שנאה האָט פארבלענדט די

אויגן פון די נישט־טאָלעראַנטע קעגנער. זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען קיין עלעמענטאַרע זאַך פון פּסיכאָלאָגיע, אַז טיילמאָל אַנטהאַלט דאָס שווייגן זייער פיל רייד. די אינטריגע צו פאַרמאַכן מיט ברוטאַלן כוח דאָס מויל פון נאַציאָנאַלן געוויסן האָט געהאַט אַ פאַרקערטן רעזולטאַט. די מאַסן אין דער יידישער צעשפּרייטונג האָבן אַרויסגעצויגן אַ לאָגישע מסקנה: אויב זיי, די שונאים, פאַרשטילן אים מיט כוח, האָבן זיי זיכער מורא פאַר אים. און אויב, אַנשטאַט צו פירן מיט אים אַן אידעאָלאָגישן קאַמף, באַנוצן זיי זיך מיט ברוטאַלע מיטלען, זענען זיי מסתמא איבערצייגט, אַז אין אַ אידעאָלאָגישן וויכוח וועלן זיי אים נישט בייקומען, ווייל ער טראָגט אין זיך דעם אמת. דער קורצער און האַרציקער זאַץ, וואָס זשאַבאָטינסקי האָט אַרויסגעזאָגט אין תל־אביב, ווען ס'איז אים נישט געגעבן געוואָרן די מעגלעכקייט מער צו זאָגן, האָט זיך געקוילערט דורך בערג און טאָלן, איז אָנגעקומען אין די פאַרוואָרפנסטע ווינקעלעך פון יידישן גלות און גע־וואַרמט די הערצער. אין דעם קורצן זאַץ אין געווען פיל מער ווי אין אַ לאַנגע רעדע: דאָס האָט פיל מער דערנענטערט די הערצער פון די מאַסן צום אמתן מנהיג פון פאָלק.

אויף דעם אכצנטן קאָנגרעס אין פּראַג, האָט מען מיט אַנדערע מיט־לען פאַרזוכט אים צו פאַרמאַכן דאָס מויל. מ'האָט אים געגעבן דאָס וואָרט נאָר אויף צען מינוט — געגנוי: אויף צען מינוט — און אין מיטן רעדן, האָט זיך דער פאָרזיצער נישט געשעמט אים אָפּצושטעלן: „אייער צייט איז אַריבער"! זיי האָבן געמיינט אַז זיי האָבן געטאָן אַ חכמה, פאַרוואַנדלענ־דיק דעם ציוניסטישן קאָנגרעס אין אַ פּאַרטיי־באַראַטונג און פאַרשטאָפּנ־דיק דאָס מויל פון גרעסטן ציוניסטישן דענקער און דעם רעדנער־מייס־טער ביים יידנטום.

ב

אַ יאָר נאָכדעם ווי ס'איז אויף אים פּראָקלאַמירט געוואָרן דער באָי־קאָט, האָט מען אין פּוילן אַ צווייט מאָל געפּרוווט אים צו באַליידיקן. אין וואַרשע איז פאָרגעקומען די לאַנד־קאָנפערענץ פון „תרבות". אין פּוילן איז דער „תרבות" געווען אַ גרויסע און פאַרצווייגטע אָרגאַניזאַציע. זי האָט געהאַט אַ גרויסע נעץ פון הונדערטער פאָלקס־שולן, צענדליקער גימ־נאַזיעס, לערער און פּרעבליסטינס־סעמינאַרן, קורסן פאַר העברעאיש, ביב־ליאָטעקן און ביכער־פאַרלאַגן. אַלץ אין העברעאיש. אין די ערשטע יאָרן

פון איר אַנטשטייאונג, איז זי געווען אַן אומפּאַרטייאישע געזעלשאַפט און קאָנצענטרירט ארום זיך אַלע ציוניסטישע בלאָקן, וועלכע האָבן געשטרעבט צו דער אויפלעבונג פון העבּרעאיש אויך אין גלות. אין „תּרבות"־צענטראַל־קאָמיטעט זענען געזעסן: דער דיכטער ד"ר יעקב כהן, פון די גרינדער פון הצה"ר און זיין ערשטער פּאָרזיצער אין פּוילן; ד"ר מאיר קלומעל ז"ל פון די אַלגעמיינע ציוניסטן; פאָרשטייער פון דער פּאַרטיי „התאחדות", רעפּרעזענטאַנטן פון די לערער און אויך דער „השומר הצעיר", אין וועמענס קערפּער עס האָבן זיך שוין באַוויזן די סימנים פון גיפט. זשאַבאָטינסקי איז איינגעלאַדן געוואָרן צו קומען פון פּאַריז צו האַלטן די דערעפענונגס־רעדע אויף דער לאַנד־קאָנפערענץ. די לינקע קערפּערשאַפטן האָבן נאָך דאַן נישט באַהערשט די ציוניסטישע גאַס. זיי האָבן אפילו נישט געפּרוווט זיך קעגנצושטעלן דאָס ארויסשיקן די איינלאַדונג. זיי זענען שוין דאַן געווען זיינע קעגנער צוליב זיין קאַמף קעגן מינימאַלן ציוניזם. אָבער אַלע האָבן נאָך אַנערקענט די פאַרדינסטן פון מאַן, וועלכער האָט נאָך אין 1911 געקעמפט פאַר העבּרעאישע שולן אין גלות און האָט פאַרשפּרייט דעם געדאַנק פון דער העבּרעאישער קולטור ביים רוסישן יידנטום און אויף די ציוניסטישע קאָנגרעסן.

זשאַבאָטינסקיס באַטייליקונג אין דער לאַנד־קאָנפערענץ איז געווען א גרויסער כבוד פאַר די דעלעגאַטן פון אַלע שטרעמונגען. די דערעפענונג איז פאָרגעקומען אין איינעם פון די רעפּרעזענטאַטיווע זאַלן אין וואַרשע. טויזנטער מענטשן האָבן אָנגעפילט דעם טעאַטער־זאַל „נאָוואָשטשי" און טויזנטער זענען געבליבן אין דרויסן פון מאַנגל אין פּלאַץ אינערוויייניק. צוויי שעה איז דער ריזיקער פּובליקום געזעסן צוגעשמידט צו די פּלעצער. קיינער האָט זיך נישט גערירט פון אָרט. די רייד האָבן זיך געגאָסן פון זיין מויל ווי א צויבער־מעלאָדיע. עס האָט באַוואונדערט זיין וואונדערבאַרער און רייכער העבּרעאיש; ס'האָט פאַרכשופט זיין שיינע דיקציע, וואָס האָט צוגעגעבן דער נאַציאָנאַלער שפּראַך פּראַכט און שיינקייט; און ס'האָט צוגעשמידט דער אינהאַלט פון זיינע טיפע און צוגלייך פּאָפּולערע רייד.

אויף דער צווייטער זיצונג פון דער קאָנפערענץ, אין זאַל פון יידישן אקאַדעמישן הויז, צו וועלכער דער גאַסט איז אויך געקומען מיט לאָיאַליטעט און טיפן אינטערעס אין די פּראָבלעמען פון דער העבּרעאישער דערציאונג און קולטור אין פּוילן — איז אויסגעבראָכן אַן אינצידענט, וואָס האָט באַוויזן ווי ווייט די שנאה קען ברענגען מענטשן צו פאַרגעסן די עלעמענטאַרסטע געזעצן פון העפלעכקייט, וועלכע פאַרפליכטן לגבי א גאַסט.

אויף יענער זיצונג האָט מען גערעדט וועגן דעם העברעאישן אוניווערזיטעט אין ירושלים. זשאַבאָטינסקי האָט גענומען דאָס וואָרט אין דער דיסקוסיע, אָנווייזנדיק די פעלערהאפטיקייט אין דערציאונגס־סיסטעם פון דעם הויכן אנשטאלט (אין יענער תקופה איז דער אוניווערזיטעט נישט געווען קיין אנשטאלט פאר אויסבילדונג פון אקאַדעמישער יוגנט, נאָר אַן אויספאָרשונגס־אינסטיטוט. טויזנטער יידישע סטודענטן, פאַר וועמען די טויערן פון די אייראָפעאישע אוניווערזיטעטן זענען געווען געשלאָסן, האָבן געקלאַפּט אומזיסט אין די טירן פון דעם העברעאישן אוניווערזיטעט און ער האָט נישט געוואָלט זיין ווי יעדער אוניווערזיטעט אויף דער וועלט „אַ פאבריק ארויסצוגעבן דיפּלאָמען”). ער האָט אויפמערקזאם געמאכט אויף דער נעסט פון נאציאָנאַלן פאַראַט, וואָס איז אויפגעשטעלט געוואָרן אויפן הר הצופים, אונטער דער לייטונג פון ברית־שלום'ניק, ד"ר מאגנעס, און זשאַבאָטינסקי האָט געמאַכט אייניקע פאָרשלאַגן וועגן פאָדערונגען פון גרויסן יידישן ציבור אין פוילן צו מאכן ענדערונגען אין אוניווערזיטעט.

א מיטגליד פון צענטראל־קאָמיטעט פון פוילישן „תרבות”, ד. ה. אייזנער פון די גאסטגעבער, וועמענס פליכט איז געווען אָפּצוהיטן די מידה פון הכנסת־אורחים מער ווי א געוויינלעכער דעלעגאַט — איז אויפגעשטאַנען כדי צו נעמען שטעלונג צו זשאַבאָטינסקיס פאָרשלאַגן. דער רעדנער איז געווען דער פירער פון „התאחדות” (דאָס איז געווען א שוועסטער אָרגאניזאציע פון ארץ־ישראלדיקן „הפועל הצעיר”, וואָס איז געווען אויך א קעגנערין פון זשאַבאָטינסקיס לעגיאָן!). פארשטענדלעך, האָט דער רעדנער געהאַט די פולע רעכט אויסצודריקן א קעגנמיינונג. אָבער די פאָרם פון זיין רעדע איז געווען א טאַקטלאָזע. אין מיטן זיין רעדע, האָט דער רעדנער אָנגעוויזן אויף זשאַבאָטינסקין, וועלכער איז געזעסן פון זיין לינקער זייט אויף דער טריבונע, און געזאָגט: „דער דאָזיקער הער האָט אייך דערקלערט” אנשטאַט צו זאָגן „הער זשאַבאָטינסקי” אָדער „מיין פאָררעדנער”. די באַליידיקנדע פאָרם פון ווענדן זיך אין דער זייט פון גאסט, וועמען דער רעדנער האָט געדארפט רעספּעקטירן נישט נאָר צוליב זיינע היסטאָרישע פארדינסטן פארן יידישן פאָלק, נאָר אויך צוליב דעם וואָס ער איז געווען א גאַסט פון צענטראל-קאָמיטעט פון „תרבות”, האָט אויפגעבראכט די מערהייט קאָנפערענץ־דעלעגאטן, נישט דווקא רעוויזיאָניסטן, נאָר מיטגלידער פון אנדערע פארטייען און דירעקטאָרן און לערער פון שולן. ארום דער טריבונע האָט זיך ארומגעשטעלט א מאסע פון פראָטעסטירנדע, און אָננעמענדיק א דראָענדע שטעלונג קעגן באַליידיקער,

16

האָבן זיי געשריגן: „ווער איז דאָס דער דאָזיקער הער"? וואָס פאַר א חוצפה'דיקער לשון איז עס? אין איין מינוט איז געוואָרן א צעמישונג אין זאַל. אויף דער טריבונע זענען אַרויף אויך אייניקע חברים פון רעדנער אים צו שיצן, און די קאָנפערענץ האָט זיך געשפּאָלטן אויף צוויי לאַגערן: די מערהייט האָבן געפאָדערט סאַטיספאַקציע פאַרן באַליידיקטן כבוד פון זייער חשובן גאַסט, און די אַנדערע — די פּאַרטיי־חברים פון רעדנער — האָבן אים געשיצט פאַר די אויפגערעגטע. זשאַבאָטינסקי איז געזעסן אויפן אָרט אָן באַוועגונג און בלויז מיט די אויגן זיך אַרומגעקוקט איבערן זאַל, דער זאַל אויפן נאָמען פון פּראָפעסאָר איינשטיין, וועלכער איז פּלוצלונג פאַרוואַנדלט געוואָרן אין א שלאַכט־פעלד. מענטשן האָבן אָנגעהויבן שפּרינגען אויף די שטולן. אַנדערע האָבן זיי נישט געלאָזט, און ס'איז געקומען צו שלעגערייען. די געשרייען און קולות זענען געווען פאַרטויבענע. זעענדיק אַז דער אינצידענט קען אָננעמען אַן ערנסטע ווענדונג וואָס וועט פאַרשווערן די פייערלעכקייט פון דער פאַרזאַמלונג — האָט זיך זשאַבאָטינסקי אויפגעשטעלט און געמאַכט אַ צייכן מיט דער האַנט צום פּובליקום אַז ער וויל עפּעס זאָגן. מיטאַיינמאָל איז אַריינגעטרעטן א טויטע שטילקייט.דאָס פּובליקום האָט געוואַרט מיט שפּאַנונג ווי דער גאַסט וועט רעאַגירן אויף דער באַליידיקונג מצד איינעם פון די גאַסטגעבער. נישט אַרויסווייזנדיק קיין צייכן פון נערוואַזיטעט, האָט ער געזאָגט אין פולשטענדיקער רואיקייט: „איך בעט אייך, מיינע הערן, זיך צו בארוקן. איך פיל מיך נישט געטראָפן. לאָמיר איבערגיין צום טאָג-אָרדנונג"!

דער אינצידענט האָט געדינט אלס טעמע פאַר געשפּרעכן נאָך פיל טעג. אָבער די אָרדנונג איז זאַל איז צוריק איינגעשטעלט געוואָרן, און די קאָנפערענץ האָט פאָרגעזעצט איר ארבעט.

ג

אין פיל לענדער האָט מען זיך באַנוצט מיט נאָך אַנדערע מיטלען, כדי „אָפּצוהיטן" די מאַסן פאַר זיין איינפלוס. אין אייניקע פּלעצער איז די בעסטע טאַקטיק געווען — א מסירה ביי דער רעגירונג. „זשאַבאָטינסקי איז א פאַשיסט, היטלערס אַן עמיסאַר"! — האָט מען געשושקעט אויפן אויער פון סאָציאַליסטישע פּאָליציי־קאָמיסאַרן. „זשאַבאָטינסקי איז א „קאָמוניסט"! — האָט מען „אויפגעקלערט" די קרייז־קאָמענדאַנטן אין

די שטעט, אין וועלכע די מאַכט האָט געקעמפּט מיט דער קאָמוניסטישער מגיפה.

אין 1934 איז ער איינגעלאַדן געוואָרן אויף אַ ציקל רעפעראַטן קיין בעלגיע. ער האָט געדאַרפט אויפטרעטן אין בריסל און אַנטווערפּן. דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי אין יענעם לאַנד האָט זיך באַצייטנס געווענדעט צו די בריסעלער און אַנטווערפּנער ביר־גערמייסטערס, בעטנדיק אַן אויטאָריזאַציע אויף די רעפעראַטן. נאָך אַן אויספאָרשונג פון דער פּאָליציי איז די דערלויבניש געגעבן געוואָרן. דאָס מאָל האָט זיך די קעגנער נישט איינגעגעבן. האָבן זיי פּרובירט וויליונ־גערישע שטיקעס: זיי האָבן זיך ארויסגעלאָזט איבער אַלע גאַסן און אַראָפּגעריסן די אַפישן וועגן רעפעראַט. ווען אויך דאָס איז געווען אומ־זיסט און זיי האָבן זיך דערוווסט, אַז פינף טעג פאַרן רעפעראַט איז גע־שטאַנען אַ לאַנגע רייע ביי דער קאַסע, זענען זיי געגאַנגען צו זייער „שבת־גויי". צוויי טעג פאַרן רעפעראַט, דאָס איז געווען אַ זונטיק, אַ רו־טאָג, ווען די באַפעלקערונג לייענט, ווי געוויינלעך, מער ווי אין דער וואָכן — איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין „לע־פּעפּל", דער טאָג־אָרגאַן פון די בעל־גישע סאָציאַליסטן, אַ קליין אַרטיקל: „צי וועט מען דערלויבן דעם יידישן פאַשיסט פון אויסלאַנד אויפצוטרעטן אין בריסל?" דאָס איז געווען דער טיטל, און דער אינהאַלט פון דער נאָטיץ איז געווען פאָלגענדער: „מ׳טיילט מיט, אַז דער פירער פון די יידישע פאַשיסטן, זשאַבאָטינסקי, וועט אויפ־טרעטן דינסטיק אין בריסל. ער איז אַן ארץ־ישראלדיקער בירגער. אַ מיט־גליד פון זיין פּאַרטיי האָט מיט אַ צייט צוריק דערמאָרדעט דעם סאָציאַ־ליסטישן פירער אַרלאָזאָראָוו. זשאַבאָטינסקי איז נישט קיין פנים־חדשות אין בריסל. נישט לאַנג צוריק האָט ער אויפגענומען די פאָרשטייער פון דער פּרעסע, זייענדיק אַרומגערינגלט מיט זיינע פאַשיסטישע תלמידים אין אוניפאָרמען. ס׳דראָט אַ סכנה, אַז דער כוס פון אויפרעגונג וועט אי־בערגיין איבער די ברעגעס, אויב מ׳וועט דערלויבן דינסטיק זשאַבאָטינס־קין אויפצוטרעטן אין בריסל".

דאָס איז געווען אַן אומצווייידייטיקער רמז. פונדעסטוועגן איז די פאַרזאַמלט פאָרגעקומען און איז דורכגעגאַנגען אין מוסטערהאַפטער אָרדנונג און רואיקייט. דער טויזנטער קעפּיקער עולם האָט אויפגענומען מיט גרויס התלהבות דעם מנהיג פון דער ציוניסטישער שטאַטס־באַווע־גונג. ווען דאָס פּובליקום איז אַרויס פון רעפעראַט, האָט מען אים מכבד געווען מיט פּאַמפלעטן, אין וועלכע דער גאַסט איז געשילדערט אַלס דער יידישער היטלער, און נאָך באַליידיקנדע שאַרפע עפּיטעטן.

אין בריסל האָבן די סאָציאַליסטן נישט בעלי־הביתעוועט. עפּעס אַנ־דערש איז דאָן געווען אין אַנטווערפּן (קאַמיל הויזמאַנס, פון די פירער פון צווייטן אינטערנאַציאָנאַל, איז געווען בירגערמייסטער) · אין דער דיאַ־מענטן־שטאָט האָט מען געאַרבעט מיטן פולן רויך, מ׳האָט צעריסן די אַפישן, וועלכע האָבן מיטגעטיילט וועגן זשאַבאָטינסקיס רעפעראַט און אַרויפגעקלעפּט אַנשטאָט זיי גיפטיקע פּאַמפלעטן. אין בחורים פון „השומר הצעיר" האָבן פאַרטיילט צווישן דער קריסטלעכער באַפעלקערונג פלוג־בלעטלעך, אין וועלכע ס׳איז געווען געשריבן, אַז זשאַבאָטינסקי, היט־לערס שליח, איז געקומען קיין בעלגיע.

אין טאָג פון רעפעראַט, פינף אַ זייגער נאָכמיטאָג, איז אָנגעקומען אַ בריוו פון אַנטווערפּנער בירגערמייסטער, אַז זשאַבאָטינסקיס רעפעראַט איז פאַרבאָטן. און דער שטאָט־ראַט האָט זיך דאָסמאָל געאײַלט מיטצו־טיילן דורך פּלאַקאַטן אין די גאַסן וועגן פאַרבאָט.

די גאַס, וווּ ס׳געפינט זיך דער זאַל פון הצה״ר, איז דעם אָוונט פול געווען מיט קריסטן — קאָמוניסטן, סתם אַנטיסעמיטישע כוליגאַנעס און מיטגלידער פון „השומר הצעיר" (די לעצטע האָבן קאָמאַנדירט!). דער דאָזיקער פאַרייניקטער פראָנט האָט זיך אַרומגעשטעלט אַרום דער גע־בײַדע פון הצה״ר און געשריגן: „גיט אונדז אַרויס זשאַבאָטינסקין, מיר וועלן אים באַצאָלן! פיל בית״רים זענען צעשלאָגן געוואָרן אין גאַס. די פּאָליציי האָט נישט צעטריבן די מאַסן, ווייל זי האָט נישט באַקומען קיין דערלויבניש דערצו. נאָכהער איז פאָרגעקומען אַ דעמאָנסטראַציע אין די יידישע גאַסן מיטן געזאַנג פון אינטערנאַציאָנאַל. די דעמאָנסטראַנטן האָבן געמאַכט אויסרופן קעגן זשאַבאָטינסקין און צעריסן אַלע געבליבע־נע פּלאַקאַטן אין שטאָט.

פונדעסטוועגן האָט זיך פאַרזאַמלט אַ ריזיקער המון ניין אַ זייגער אין אָוונט אין זאַל, וווּ ס׳האָט געדאַרפט פאָרקומען דער רעפעראַט. זיי זענען זיך נישט צעגאַנגען אויך נאָכן דערוויסן זיך פון פאַרבאָט. שעהן זענען זיי געשטאַנען פאַרן זאַל און געוואַרט. ווי קען עס מעגלעך זיין, אַז זשאַבאָטינסקי זאָל זיין אין יידישן אַנטווערפּן און נישט אויפטרעטן מיט אַ רעדע?

דאָסמאָל האָבן די לינקע „געזיגט" מיטן כוח פון גוי.

ד

אין קארפאטן־רוסלאנד האָט זיך פארשפרייט א קלאנג, אז זשאבאָ־טינסקי דארף אָנקומען אין לאנד. צו דער צענטראלע פון דער רעוויזיאָ־ניסטישער פארטיי אין טשעכאָסלאָוואקיע ווערן געשיקט טעלעגראמעס און בריוו, ס'פירן זיך טעלעפאָנישע געשפרעכן, עס קומען ספּעציעלע דעלע־גאַציעס פון א מרחק פון 19 שעה רייזע מיט דער באן. זשאבאָטינסקי מוז קומען צו אונדז! — מיר האָבן א גרויסע יידישע באפעלקערונג, און פון אלע שטעטלעך ארום וועט מען קומען! — טענהן די רעוויזיאָניסטן אין מונקאטש. און אזוי האָט געפּאָדערט קאשיצע. אויך אוזשהאראד איז נישט אָפּגעשטאַנען. און אויב אוזשהאראד איז דאָ — פאַרוואָס זאָל מען בע־רעהאווא באליידיקן? פיל זענען צוריקגעקומען מיט אָפּזאָג. בייז און ברוגז וואָס זיי האָט זיך נישט איינגעגעבן זייער מיסיע. זשאבאָטינסקי קומט אויף וויניקע טעג. ער וועט נישט באוויזן אומעטום צו באזוכן. בלויז אין עטלעכע שטעט קען ער זיין!

איניקע וואָכן פארן אָנקומען פון גאסט זענען אלע בילעטן אויף זיינע פאָרטראגן געווען פארקויפט. פון אלע ראיאָן־שטעטלעך גרייטן זיך טראנספּאָרטן אָנצוקומען. מ'האָט געדונגען דעם גרעסטן זאל אין שטאָט. אויך אלע שטיי־פּלעצער זענען פארקויפט. אָט איז געקומען דער גליקלע־כער טאָג. זשאבאָטינסקי איז דאָ. ס'איז נישט צו שילדערן דעם ענ־טוזיאזם פון די מאסן, וועלכע האָבן געווארט טעג און וואָכן אויף זיין אָנקומען. אויף דער באן־סטאציע גייט ארום די פּאָליציי צעמישט און הילפלאָז. דער ריזיקער המון וועט דורכרייסן די באריערע, און ס'איז נישטאָ קיין כוח אים צו פארהאלטן.

צוויי שעה פארן אָנהויב פון רעפעראט, אין אָוונט, דער זאל איז שוין פול. אויך די קארטן־באזיצער האָבן זיך געאיילט. ווער ווייסט וואָס ס'קען נאָך געשען? ס'וועט אָנקומען א גרויסער עולם און מ'וועט נאכהער נישט קענען אריינגיין אפילו מיט א בילעט אין האנט. ס'איז בעסער צו פאר־נעמען א פּלאץ באצייטנס. אלע דורכגענג זענען פארנומען. אין די קאָרי־דאָרן און אויף די גאלעריעס. א פייערלעכע שטימונג. מ'איז געקומען יום־טובדיק געקליידעט.

אכט א זייגער קומט אָן זשאבאָטינסקי אין דער באגלייטונג פון דער הצה"ר־לייטונג צום טעאטער. מ'פירט אים אריין אין א זייטיקן צימער, ביז ס'וועט זיך איינשטילן דער רעש אויפן פּלאץ פארן זאל. הונדערטער שטייען און ווארטן אויף א נס. אפשר וועט מען קענען אריינגיין. און

פלוצלונג: דער פּאָליציי־קאָמיסאר איז אָנגעקומען. ער זוכט דעם פאַר־אנטוואָרטלעכן פאַר דעם מיטינג. נישט קיין גוטער סימן. —

— אַנטשולדיקט, מיינע הערן, די פארזאמלונג וועט נישט קענען פאָרקומען. א פארבאָט פון די מאַכט־אָרגאַנען!

— וואָס איז פלוצלונג געשען?

— מיר וועלן נישט דערלויבן אָפּצוהאלטן קאָמוניסטישע פארזאמ־לונגען. מיר האָבן באקומען אן אינפאָרמאציע, אַז דער רעדנער איז א באקאנטער קאָמוניסט פון אויסלאנד. דער פּאָליציי-קאָמיסאר האָט ארויס־געגעבן א דרינגענדן פארבאָט.

אלע אויפקלערונגען וועגן אבסורד פון דער מסירה זענען געווען אומ־זיסט. דער לאָקאלער פּאָליציי־קאָמיסאר אָריענטירט זיך נישט אין לאַבי־רינט פון יידישע פארטייען. ס׳איז גענוג פאר אים די מעלדונג וואָס ער האָט באַקומען, אַז אונטערן דעקמאַנטל פון א ציוניסטישער פארזאַמלונג, וועט מען האַלטן א קאָמוניסטישע רעדע.

ס׳איז שפּעט. ס׳איז שוין נישטאָ קיין צייט זיך צו פארבינדן מיט דער צענטראַלער מאכט אין דער הויפּט־שטאָט. דאָרט ווייסן זיי ווער דער גאסט איז. אָבער איצט קען מען גאָרנישט אויפטאָן. די מינוטן לויפן שנעל. מ׳פירט נאָך אן אונטערהאנדלונג מיט דער אָרטיקער פּאָליציי, אָבער אָן רעזולטאַטן.

אינערוויניק, אין זאַל הערשט אן אונגעוויינלעכע שפּאַנונג. קיינער קען נישט דערקלערן, וואָס איז די סיבה פון דער פארשפּעטיקונג. אלע ווייסן אַז זשאַבאָטינסקי איז אין שטאָט. זיי אליין האָבן דאָך אים אין דער פרי אויפגענומען אויפן וואקזאַל. פאַרוואָס זאָמט ער זיך איצט?

דער פארזיצער פון הצה״ר אין שטאָט טיילט מיט זשאַבאָטינסקין וועגן פּאָליציי־פאַרבאָט און די סיבה. דער גאסט שמייכלט א ביטערן שמייכל. ער א קאָמוניסט? אָבער ער בלייבט רואיק. אויפן פּנים איז נישט צו דערקענען זיין פארביטערונג איבער די קאמפּס־מעטאָדן פון כלומרשט ציוניסטישע פארטייען.

—צו קען איך באַקומען א דערלויבניש ארויפצוגיין אויף א וויי־ל אויף דער טריבונע. נאָר אויף איין מאָמענט, ארויפגיין און א קוק טאָן אויפן פּובליקום, און נישט רעדן?

א פארהאנדלונג מיטן פּאָליציי־סערזשאַנט. צום אָנהויב איז ער נישט מסכים. ער פארשטייט נישט דעם זין פון אזא ביטע. אויב נישט רעדן, טאָ צו וואָס ארויפגיין? נאכהער גיט ער די הסכמה: „אָבער געדענקט, איך וואָרן אייך, נישט רעדן״!

זשאַבאָטינסקי גייט אַרויף אויף דער טריבונע. איין מינוט שטייט ער, און זיינע אויגן — צום ריזיקן פּובליקום, וואָס קוקט אויף אים מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם. ער זעט דעם גרויסן ציבור פון טרייע יידן, וועל־כע זענען געקומען הערן פון אים דאָס ציוניסטישע וואָרט. ער קוקט זיך איין אין זיי גאָרנישט זאָגנדיק און פילט דעם טיפן זעלישן בונד, וואָס פאַרבינדעט אים מיט זיי. אַן אומזעבאַרער פאָדעם, אָבער זייער אַ שטאַר־קער, פאַרבינדט אים מיט זיי. ער און זיי — צוזאַמען בענקען זיי נאָך גאולת ישראל. צו דען דאַרף מען רעדן פאַר זיי, פאַר די יידן, וועלכע גייען אויס אין בענקשאַפט נאָך ציון? צי דאַרף מען פאַר זיי פרייידיקן? ער האָט געפילט, אַז זיי ווייסן און פאַרשטייען אַלץ.

דער עולם איז עלעקטריזירט. קיינער קען נישט אַרויסרעדן קיין וואָרט פון מויל. זיי קוקן אויף אים מיט אויגן פון גרענעצלאָזער לי־בע. און פּלוצלונג — אָן שום רמז און אָן אַ באַפעל — שטייען זיי אַלע אויף אויף די פיס, און אַ מעכטיקער שטורם רייסט דורך די לופט: יחי זשאַבאָטינסקי!.

נאָך איין מינוט שטייט ער פאַר זיי. און זיי הערן זיינע רייד פון זיינע פאַרשלאָסענע ליפּן: איך בין מיט אייך; צוזאַמען מיט אייך וועל איך קעמפן פאַר ישראל׳ס אויפלעבונג ביז מיין לעצטן אָטעם־צוג!

ווען ער איז אַרויס פון זאַל און צוריק אַריין אין זייטיקן צימער, איז ער געווען גערירט. ער האָט זיך געווענדעט צום הייפל מענטשן, וועלכע זענען געשטאַנען אַרום אים און זיי געזאָגט: „כ׳שפיר, אַז פיל מער ווי איך וואָלט זיי געזאָגט אין אַ לאַנגע רעדע, האָב איך זיי געזאָגט מיט מיין שווייגן. און פיל מער וואָס איך וואָלט געהערט אויף פיל קאָנפערענצן — האָב איך געהערט פון זיי אין דער מינוט פון שווייגן. זייער גאַנצע פאַרשלאָסענע האַרץ האָבן זיי געעפנט.

**
*

פיל מאָל האָט ער באַזוכט די לענדער פון אייראָפּע; ער פלעגט קומען צו קאָנפערענצן און צוזאַמענפליען פון הצה״ר און בית״ר, און אויף פּראָפּאַגאַנדע־טורנייען צום יידנטום. יעדער באַזוך זיינער האָט צוגעצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון דער געזעלשאַפט און פּרעסע פון אַלע שטרע־מונגען.

פון די אַלע תקופות שיינען אַרויס ספּעציעל צוויי, וועלכע האָבן אויסגעשטעלט דעם מנהיג אין צענטער פון יידישן לעבן, און דאָס זענען:

די טעג פון בלוט־בלבול נאָכן מארד פון ד״ר ארלאזאראָוו ז״ל, און זיין עוואקואַציע־פּלאַן, ווען פון אַלע זייטן, פון ציוניסטן און שונאי־ציון, האָט זיך געשאָטן אויף אים א האָגל פון שנאה און האַס. אין די ביידע תקופות איז געווען קעגן אים א קאָנצענטרירטע אַטאַקע פון אַלע ריכטונגען. אן אָרגאַניזירטער כעס איז געווענדעט געוואָרן קעגן אים. אָבער ווי אין זיין גאנצן לעבן, האָט ער אויך אין די פאַלן אויפגענומען אַלע אָנגריפן קאַלט און פעסט. זיין אינערלעכע רואיקייט, זיין וואונדערלעכע גלייכגע־וויכט און זיין שטאָלצע שטעלונג צוליב דער פולער זיכערקייט אין דער ריכטיקייט פון זיינע טאַטן—דאָס אַלץ האָט אים פארפּאנצערט קעגן די יידלעררייען, העצעס און באלײדיקונגען, וועלכע זענען פון אייביק אָן דאָס ברויט פון א גרויסן וועג־ווייזער.

דער לערער און דערציער

צווישן זיינע ברידער אין גלות האָט ער געהאַט נישט נאָר אַנטוישונגען און יסורים. ער האָט אויך געהאט פיל, זייער פיל נחת. און אממערסטן נחת האָט אים פאַרשאַפן בית״ר, די נאציאָנאַלע יוגנט־אָרגאַניזאַציע, וועלכער ער האָט געגעבן אירע אידעאָלאָגישע יסודות און פולן פּראָגראַם, און אין וועמענס טאָג־טעגלעכער אַרבעט ער האָט אקטיוו אַנטיילגענומען.

די דאָזיקע וואונדער־פלאַנצונג, וואָס האָט זיך באַוויזן ווי א קליין צווייגעלע ערגיץ וואו אין א קעלער אין דער לעטלענדישער הויפּט־שטאָט, אין דעצעמבער 1923, איז אין משך פון איייניקע יאר אויסגע־וואַקסן אין דער גאנצער יידישער וועלט אין א ריזן־בוים, און איז גע־וואָרן דער אַנטשיידענסטער יוגנט פאַקטאָר אויף דער יידישער גאַס. די יידישע יוגנט, אין די פארוואָרפנסטע ווינקעלאך פון גלות וואָס האָט געלעבט אין יאוש און פּחד, אָן האָפנונג און אָן א וויזיע, האָט דורך זשאַבאָטינסקין באַקומען א גרויסן, ליכטיקן אידעאַל, פאַר וועלכן ס׳איז כדאי צו לעבן און אויך ווערט צו שטארבן. א ריזן־שטראָם פון ליכט איז אריינגעגאָסן געוואָרן אין די יונגע הערצער פון הונדערטער טויזנ־טער בחורים און מיידלאך, וועלכע האָבן פריער פאַר זיך נישט געזען קיין צוקונפט, און האָט געגעבן זייער לעבן א טעם און א זין. ראש־בית״ר האָט געפילט אז אָט ענדלעך שטייט אויף אין יידישן פאָלק דער כוח, וואָס וועט צערייסן די קייטן פון פאַרשקלאַפונג און צוריקקערן אונדזער פאָלק די גלאָריע פון איר גרויסער פאַרגאַנגענהייט.

דעריבער האָט ער געווידמעט זייער פיל צייט, ענערגיע און אויפ־

מערקזאמקייט דעם בית״ר. קומענדיק אירגענדוואו אין א לאנד, האָט ער ערשטנס געמאכט וויזיטן אין די בית״ר־לאנדעס־קאָמענדעס און די אָר־טיקע קננים.

ער האָט זיך געפילט דערפרישט אין דער סביבה פון בית״רים. זיין סעקרעטאר דערמאָנט זיך א פאל, וואס איז זייער כאראקטערים־טיש פאר דער באציאונג פון זשאבאָטינסקין צו בית״ר. ער האָט אים באגלייט אויף א רעפעראט - טורנעע איבער פוילישע שטעט. אין איין שטאָט זענען זיי אָנגעקומען אין א נאכמיטאג. דער אָרטיקער מפקד פון בית״ר האָט זיך גלייך געמעלדעט און איינגעלאדן דעם ראש־בית״ר צו א באזוך אין קן. זשאבאָטינסקי האָט צוגעזאָגט. אָבער זייענדיק זייער מיד פון דער רייזע (ער פלעגט יעדן אָוונט אויפטרעטן אין אן אנדער שטאָט, און יעדן טאָג מוזן רייזן לאנגע שעהן מיט דער באן), איז ער אויף אייניקע שעה אנשלאָפן געוואָרן און שוין נישט באוויזן אָפצו־שטאַטן די וויזיט אין קן פארנאכט, ווייל האלב ניין אין אָוונט איז ער געגאנגען צום עפנטלעכן פאָרטראג. נאָך האלבער נאכט, ווען ס׳האָט זיך געענדיקט דער עפנטלעכער אויפטריט זיינער — זייער אָפט האָט ער גע־מוזט אויסהערן פאר זיין פאָרטראג באגריסונגס־רעדעס פון פארשידענע אינסטיטוציעס, אָרגאניזאציעס, פאריינען און פערזענלעכקייטן, וועלכע האָבן אָוועקגערויבט טייערע שעהן, און זיין רעדע האָט זיך אָנגעהויבן ערשט צען אין אָוונט, — האָט אים דער סעקרעטאר צוריקגעפירט אין האָטעל.

— הער ראש־בית״ר, איצט איז האלב איינס ביינאכט, און מיר דארפן אויפשטיין פיר באגינען, כדי ווייטער צו פאָרן. אינגאנצן אייניקע שעה פון רו!

— אָבער, האָט איר דען פארגעסן, אז מיר האָבן צוגעזאָגט דעם מפקד פון קן צו באזוכן דעם בית״ר אין שטאָט? — פאָלעמיזירט זשא־באָטינסקי מיט זיין סעקרעטאר.

— אזוי שפעט? די בית״רים וועלן זיכער מוחל זיין!

— ניין, ניין, מיר האָבן צוגעזאָגט, און מיר וועלן האלטן וואָרט.

און איינס ביינאכט איז ער געגאנגען צו א באזוך צו זיינע קינ־דער, וועלכע זענען אלע געווען אין לאָקאל, אין שפאנונג און ערוואר־טונג.

**
*

די דריטע וועלט־קאָנפערענץ פון בית״ר.
ווארשע, סעפטעמבער 1938.
ס׳שטייען (פון רעכטס): ירמיהו האַלפערן, רפאל ראזאוו, אייזיק רעמבאַ, ראש־בית״ר, אהרן פראפעס, ד״ר אריה קעפעל, יחזקאל דיליאן ז״ל, אליהו גלעזער.

דאָס איז נישט געווען קיין אויסנאַמס־פאַל. אזוי האָט ער געהאנדלט שטענדיק מיט בית״ר. אויך ווען ער איז געווען זייער באַשעפטיקט, האָט ער צייט געהאט פאַרן בית״ר. פאַר די בית״ר־קננים אין ווארשא און ניו־יאָרק, ווילנע און יאָהאַנעסבורג אין דרום אַפריקע, ווין און קאָוונע, פּראַג און אַנטווערפּן. ריגע און פּאַריז.

האָט דער נציב פון פּוילישן בית״ר, אהרן פּראָפּעס, אָרגאַניזירט אין ווארשע די ערשטע אינסטרוקטאָרן־שולע פון בית״ר — איז ראש־בית״ר, נאַטירלעך, געקומען אויף אַן אינספּעקציע און עקזאַמינירט די אַבסאָלווענטן. האָט דער לייטער פון פיזישער אויסבילדונג אין שלטון, ירמיהו האַלפּערן, געשאַפן איבער אייראָפּע אַ נעץ פון אינסטרוקטאָרן־

שולן — זענען זיי באזוכט געוואָרן דורכן ראש־בית״ר. און ווען אונטער דער אויפזיכט פון לעצטן נציב פון פוילישן בית״ר, מנחם בעגין, האָט דער ארגון־צבאי־לאומי געשאפן אין פוילן די מיליטערישע קורסן פאַר דער נאַציאָנאַלער יוגנט — איז זאב זשאבאָטינסקי אפילו אין די לעצ־טע חדשים פארן אויסברוך פון דער וועלט־מלחמה, בשעת זיין לעצטן באזוך אין פוילן, געפאָרן פיל שעהן פון ווארשע כדי צו זען, ווי זיינע שילער גרייטן זיך צום באפרייאונגס־קריג.

אויף די וועלט־צוזאמענפליען פון בית״ר — צו אונדזער טיפן אומגליק האָט ער באוויזן זיך צו באטייליקן בלויז אין דריי וועלט־כי־נוסים: דעם ערשטן אין דאנציג, צווייטן אין קראָקע, און דעם דריטן אין ווארשע, האָט ראש־בית״ר אין זיינע עפנונגס־רעדעס, אין די דע־באַטן און אין די קאָמיסיעס, באריכערט יעדעס מאָל דעם אי־דעאָלאָגישן באגאזש פון דער נאציאָנאַלער יוגנט אין דער וועלט און פון דאָרט איז אַרויס די תורה פון ערהאבענעם ציוניזם („הציונות הרוממה״, ווי ער האָט עס גערופן) צום גאנצן יידנטום אויפן וועלט־קוגל.

ס׳איז נישטאָ די מינדעסטע איבערטרייבונג אין דער פעסטשטעל־לונג, אז אַלץ וואָס בית״ר האָט — האָט זי באקומען פון איר לערער. ער האָט געזאָרגט פאַר גרויסע זאכן און פאַר כלומרשטע קליינקייטן אין דער יוגנט־באוועגונג. ווען בית״ר איז געווען געיאָגט און גערודפט פון אויסנווייניק און פון אינערווייניק — פון אויסנווייניק דורך דער ברי־טישער אדמיניסטראציע אין ארץ־ישראל, וואָס האָט פול געמאכט די טורמעס פון לאַנד מיט בית״רים, און אינערווייניק, אין יידישן לעבן, דורך דער הערשנדער סאָציאַליסטישער פארטיי אין ציוניזם, וואָס האָט נישט געקענט פארגינען דעם וווקס פון דער שטאַטס־באוועגונג, — האָט זשאבאָטינסקי גענומען אויף זיך צו זיין די ציל־ברעט פאַר אַלע אָנגריפן און באַליידיקונגען.

אין די דרייסיקער יארן, ווען אויך דער בלוט־בלבול קעגן הצה״ר האָט זיך נישט איינגעגעבן און ס׳איז זיי נישט געלונגען צו ליקווידירן די הערצליאַנישע באוועגונג, האָבן זיי געזוכט א נייען אויסרייד צו קאָמפּראָמיטירן בית״ר אין די אויגן פון דער יידישער געזעלשאַפט, און האָבן זיך צוגעטשעפעט צום בית״רישן מונדיר, וועמענס פאַרב, טונקל־ברוין, ענליך צו דער פאַרב פון דער ארץ־ישראלדיקער ערד, איז אויסגעוויילט געוואָרן אין יאָר 1926. „דאָס איז די פאַרב פון היטלער־יוגנט־מונדירן״ האָבן די פארביסענע שונאים געלאַרעמט און געשריען.

צי דארף מען דען האָבן נאָך א באווייז, אז דער בית״ר איז א פאַשיסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציע? האָבן די פאַרביסענע שונאים געלאַרעמט און געשריען און דערביי האָבן זיי, די פירער פון לינקן ציוניזם, געפירט געשעפטן מיט נאַצי־דייטשלאַנד און געמאַכט מיט היטלערן דעם טראַנספער־אָפמאַך, ווען זשאַבאָטינסקי און זיין באַוועגונג האָבן גע־פירט אן אָפּווער־קאַמף קעגן דייטשלאַנד און געשאַפן אן עקאָנאָמישן באָיקאָט־קאָמיטעט קעגן דער נאַצישער לאַנד.

דער דאָזיקער דעמאַגאָגישער געשריי פון די לינקע קעגן פאַרב פון בית״רישן מונדיר האָט זיך נישט באַגרענעצט בלויז מיט לאַרמען, אויף פאַרזאַמלונגען און אין זייער פרעסע. מ׳איז געגאַנגען ווייטער, און אָנ־געהויבן שלאָגן בית״רים אין די גאַסן. דער טאָן איז געגעבן געוואָרן אין ארץ־ישראל, בשעת א בית״ר־פאַראַדע אין די גאַסן פון תל־אביב שביעי של פסח תרצ״ג; דאַן זענען פיל בית״רים און בית״ריות ערנסט פאַרוואונדעט געוואָרן און זיך גענויטיקט אין מעדיצינישע הילף. די דאָ־זיקע כוליגאַנישע אָנפאַלן זענען אַריבערטראַנספּאָרטירט געוואָרן אויך אין גלות.

זשאַבאָטינסקי אַליין האָט ביז דאַן נישט געטראָגן קיין בית״ר־מונדיר. זייט ער האָט אין 1919 אויסגעטאָן די אוניפאָרם פון אָפיציר פון יידישן לעגיאָן (אויסגעטאָן קעגן זיין ווילן, ווייל ער איז דורך די ענגלענדער דעמאָביליזירט געוואָרן) — האָט ער געטראָגן א ציווילן אַנ־צוג. אזוי איז ער געקומען אויפן וועלט־כינוס פון בית״ר אין דאַנציג אין 1930 און אויך אין די בית״ר־לאַנדעס־צוזאַמענפליען, אין וועלכע ער האָט זיך באַטייליקט. אָבער זעענדיק וויפל רדיפות און באַשמוצונ־גען זיינע שילער מוזן אויסשטיין צוליב זייער בית״רישן אוניפאָרם, האָט ער געפונען פאַר נויטיק זיך לאָזן אויפנייען א בית״ר־מונדיר און אויפן צווייטן וועלט־כינוס פון בית״ר אין קראָקע, אין 1935, איז ער ערשינען צווישן די דעלעגאַטן און געזעסט אין בית״ר ־ אוניפאָרם צו דער גרויסער פרייד און באַגייסטערונג פון זיינע טויזנטער תלמידים. אין זיין דערעפ־נונגס־רעדע אויף יענעם כינוס האָט ער אויך דערקלערט: „איצט, ווען דער בית״ר ־ מונדיר איז פאַרהייליקט געוואָרן דורכן בלוט פון יונגע בית״רים, וועלכע איז פאַרגאָסן געוואָרן דורך כוליגאַנישע הענט צוליב דער פאַרב — האָב איך געפונען פאַר נויטיק צו מאַניפעסטירן מיין אי־דענטיפיצירן זיך מיט דער בית״ר־בלוזע. „די פאַרב פון אונדזער מונ־דיר איז אויסגעוויילט געוואָרן נאָך אין 1926. און ס׳איז אויסגעוויילט געוואָרן ווייל דאָס איז דער קאָליר פון דער פאָטערלאַנד־ערד. דאַן איז

נאָך בכלל קיין נאַצי־באַוועגונג אויף דער וועלט נישט געווען. אָבער אויך זאָגאַר ווען נאַצישע פּאָגראָמטשיקעס האָבן גערן באַקומען אַ ביסל ענלעכע פאַרב (דערביי איז דער בית״ר - מונדיר — טונקל־ברוין, און דער דייטשער איז געווען העל־ברוין), האָט עס נישט קיין געמיינזאַמעס מיט אונדזער אויסוואַל. דער פאָן פון די נאַצים איז אַ רויטער. צי זענען די סאָציאַליסטן און קאָמוניסטן גרייט צוליב דעם זיך אָפּצוזאָגן פון דער רויטער פאָן זייערער? און אויב זיי האָבן דאָס רעכט צו טאָן ווי זיי ווילן, האָבן מיר אויך די זעלבע רעכט.

פון דאַן אָן איז ראש־בית״ר דערשינען אויף אַלע עפנטלעכע בית״ר־אימפּרעזעס און וועלט־פאַראַנשטאַלטונגען אין אוניפאָרם.

***

ער האָט פאַרפליכטעט דעם בית״ר אין גלות אויסצולערנען שנעל העברעאיש. אין בית״רישן „נדר", וועלכן ער האָט פאַרפאַסט, איז דער געבאָט פאָרמולירט פאָלגענדעס: „די העברעאישע שפּראַך וועט זיין מיין שפּראַך און די שפּראַך פון מיינע קינדער, אין ארץ־ישראל און אין גלות". דער באַפעל איז אויסגעפירט געוואָרן דורך צענדליקער טויזנטער בית״רים. אָבער ער האָט זיך נישט באַגנוגנט מיטן אַרויסגעבן אַ באַפעל. ער האָט געטאָן קאָנקרעטע זאַכן אין דער ריכטונג. ער האָט פאַרפאַסט אַ העברעאישן לערן־בוך פאַר דערוואַקסענע אָנפאַנגער, וועלכע לעבן אין פרעמדע סביבות. און פאַר אים איז נישט געווען גענוג מ'זאָל סתם רעדן אייניקע העברעאישע זאַצן. ער האָט געוואָלט, אַז מ'זאָל די שפּראַך שיין רעדן. דעריבער האָט ער פאַרפאַסט אַ בראָשור „די העברעאישע דיקציע". אין וועלכע ער האָט געלערנט ווי אַזוי צו רעדן העברעאיש. די שפּראַך זאָל האָבן אַ שיינעם קלאַנג, אַן אַנגענעמען פאַרן אויער אויך פון פרעמדן צוהערער.

אַ געוויסע צייט האָט ער זיך אַרומגעטראָגן מיט אַן אידיי, אַז כדי לייכטער צו מאַכן די מיליאָנען יידן אין גלות, וועלכע זענען דערצויגן געוואָרן אויף פרעמדע קולטורן, זיך שנעל אויסצולערנען לייענען העברעאיש, איז נויטיק צו מאַכן דאָס העברעאיש־לייענען אַ לייכטערע אויפגאַבע. צוליב די „נקודות" אונטער די ווערטער איז דאָס לעזן פון העברעאיש פאַר פיל זייער אַ שווערע זאַך. ער האָט דעריבער אַ מאָל פאָרגעשלאָגן אַריינצופירן דעם לאַטייניש שריפט. דאָס — האָט ער געגלויבט — וועט מאַכן די העברעאישע שפּראַך צוטריטלעכער פאַר די מאַסן.

דאָס וועט לייכטער מאַכן פאַר אַלעמען דאָס לעזן העברעאיש, וואָס איז היינט צו טאָג א פּריווילעגיע נאָר פון די,וועלכע באהערשן גוט די שפּראַך.

ער האָט פּראָפּאַגירט די דאָזיקע אידיי אויך אין בית״ר, און האָט געשריבן פיל בריוו אין העברעאיש אין לאַטייניש שריפט, און זאָגאַר אייניקע אַרטיקלען אין דעם שריפט אין בית״ר־אָרגאַן „המדינה״.

אָבער די מערהייט פון די בית״ר־לייטער האָט זיך קעגנגעשטעלט דער דאָזיקער רעפאָרמע צוליבן טיפן זיין וואָס די העברעאישע שריפט — אין די צוויי צוואַנציק פיר־קאַנטיקע אשורישע אותיות — האָט אין אונדזער טויזנטער יעריקער געשיכטע. ראש־בית״ר האָט געבויגן זיין קאָפּ פאַרן ווילן פון זיינע תלמידים און האָט דעם פאָרשלאָג זיינעם אַראָפּגענומען פון טאָג־אָרדנונג פון ערשטן וועלט־כינוס און אים מער נישט צוריק געבראַכט.

א דאַנק זיין העברעאיזירונגס־באַפעל האָבן נישט נאָר די יונגע בית״רים אין א קורצן טערמין זיך אויסגעלערנט העברעאיש, נאָר אויך די בית״ר־לייטער אין אוואַנסירטן עלטער. אין אַלע בית״ר־קנֵנים אין גלות זענען געשאַפן געוואָרן העברעאישע קורסן, וועלכע זענען געווען אָבליגאַטאָריש פאַר אַלעמען. קיין בית״רי האָט נישט געהאַט דאָס רעכט צו פאַרנעמען אן אַמט אין בית״ר, אויב ער האָט נישט באהערשט די שפּראַך. און אזוי ווי די יונגע האָבן אויך געטאָן ,די וועלט־פירער פון דער באַוועגונג. ד״ר יעקב האָפמאַן, זכרונו לברכה, דער בית״ר וועלט־ריכטער און איינער פון די גרינדער און שעפער פון דער יוגנט־באַוועגונג, איז שוין געווען אין אן אוואַנסירטן עלטער ווען די טרומפּעלדאָר־אָרגאַניזאַציע איז געגרינדעט געוואָרן אין זיין וווין־אָרט, ריגא. ד״ר האָפמאַן, א באַקאַנטער דאָקטאָר און אן אַקטיווער כלל־טוער און ציוניסטישער עסקן, האָט זיך דערצויגן אויף פרעמדע קולטורן און ער האָט שוין נישט געהאַט קיין צייט זיך צו אויסלערנען העברעאיש. אָבער נאָך דעם, ווען ראש־בית״ר האָט ארויסגעגעבן א באַפעל וועגן העברעאיזאַציע, האָט ד״ר האָפמאַן, איינע פון די שענסטע געשטאַלטן אין שטאַטס־ציוניזם, זיך געגעבן א נדר אין יאָר 1938, אויפן וועלט־כינוס פון בית״ר — אז כל זמן ער וועט נישט באַהערשן העברעאיש, וועט ער נישט אויפטרעטן עפנטלעך אויף קיין פאַרזאַמלונג אָדער באַראַטונג. ס׳איז נישט געווען קיין לייכטע אויפגאַבע פאַר א זייער באַשעפטיקטן מענטשן אין עלטער פון איבער 50 יאָר אָנצוהויבן לערנען העברעאיש. אָבער מיט דער עקשנות און אויסדויער,

וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר בית״רים, האָט ער געהאָרעוועט און גע־קנעלט די העברעאישע גראַמאַטיק. איינציקע יאָרן פלעגט דער מענטש, קאָמענדיק אויף פאַרזאַמלונגען, זיצונגען און באַראַטונגען, נישט עפענען דאָס מויל, אַבוואָל ער האָט געהאַט וואָס צו זאָגן, און די פאַרזאַמלטע האָבן געוואָלט הערן זיין מיינונג. אָבער מיט קאָנסעקווענטקייט האָט ער געשוויגן ביז ער האָט ווירקלעך באַוויזן דעם ווונדער און באַהערשט העברעאיש אַזוי פּליסיק, אַז ער האָט געהאַלטן עפנטלעכע רעדעס אין אונדזער נאַציאָנאַלער שפּראַך.

זשאַבאָטינסקי האָט שוין אָבער נישט זוכה געווען צו זען די רע־זולטאַטן פון זיין פריינדס באַמיאונג. ער איז געשטאָרבן איינציקע יאָרן פאַר ד״ר האָפמאַנען, וועלכער איז אויך, צו אונדזער באַדויערן, פאַר דער צייט געשטאָרבן אין תל־אביב.

***

די בית״ר־יוגנט אין דער גאַנצער וועלט האָט אים צוריקגעצאָלט מיט ליבע און פאַרערונג. נאָך איינציקע יאָרן איידער דער בית״רי שלמה בן־יוסף איז געגאַנגען צו דער תליה אין עכו מיט שטאָלץ און ווירדע, מיטן נאָמען פון זאב זשאַבאָטינסקי אויף זיינע ליפּן, האָט שוין דער בריטי־שער הויך־קאָמיסאַר אין ארץ־ישראל, גענעראַל סער אַרטור וואַקאָפּ, געוווּסט צו דערציילן אַז דער איינציקער יידישער פירער פאַר וועמען די יוגנט איז גרייט צו געבן דאָס לעבן איז זאב זשאַבאָטינסקי, כאָטש ער לעבט נישט אין ארץ־ישראל און די יונגע גענעראַציע אין פּאַטערלאַנד האָט אים קיינמאָל נישט געזען מיט די אייגענע אויגן, און דאָך געפינט זי זיך אונטער זיין צויבער.

פאַרשידענע נישט־יידן זענען אויפמערקזאַם געוואָרן אויף דער דאָ־זיקער פענאָמענאַלער דערשיינונג: אַ באַרימטער פראַנצויזישער זשור־נאַליסט, אַ ספּעץ אין די ענינים פון מיטעלן אָריענט, וועלכער האָט אויך באַזוכט ארץ־ישראל, האָט אין יאָר 1938 אָפּגעדרוקט אין „טריבון דע נאַסיאָן״ אַן אַרטיקל וועגן זשאַבאָטינסקין און זיין יוגנט־באַוועגונג.

„נישט איינמאָל האָב איך געזען — שרייבט פּייער באַנאַרדי — רייען פון יוגנט, וועלכע מאַרשירן לויטן באַפעל פון זייערע פירער. אָבער נאָר איין קאַטעגאָריע פון יוגנט איז געבליבן טיף שטעקן אין מיין זכרון — דאָס איז די רעוויזיאָניסטישע יוגנט אין ארץ־ישראל.

„דאָס איז געווען מיט א 8 - 10 יאָר צוריק (אין 1928, דאַן האָט נאָך זשאַבאָטינסקי געהאַט דאָס רעכט צו לעבן אין ארץ־ישראל). כ'בין אָנוועזנט געווען אויף א פאַרשטעלונג פון מאָליערס „קאַרגער" אין העברעאיש. אין טעאטער־זאל איז אָנוועזנד געווען זשאַבאָטינסקי. ווען דער פאָרהאַנג איז אַראָפּגעפאַלן, זענען געשטאַנען אויף די טרעפּ פון קאָרידאָר, ביים אויסגאַנג און אויפן פּלאַץ, רייען פון יונגע, וועלכע האָבן אויפגענומען זייער מנהיג און אים באַגריסט, ווען ער האָט פאַרלאָזן דעם אָרט. אַלע זענען געווען אָנגעטאָן אין ווייסע באַשיידענע קליידער: הויזן און העמדלאַך פון לייוונט. אַלע זענען געווען יונגע און געזונטע און אין זייערע פון דער זון פאַרברענטע פנימער האָט מען אַראָפּגעלייענט א גרייטקייט צו יעדער אויפגאַבע און צו יעדן רוף צו קריג.

„ביי דער געלעגנהייט — זעצט באָנאַרדי פאָר — האָב איך קענען געלערנט זשאַבאָטינסקין. לויטן אויסערלעכן אויסזען איז נישט געווען צו דערקענען זיין סעמיטישער אָפּשטאַם. זיין אויסערליכער אויסזען מאַכט לעכערלעך די גאַנצע ראַסן־טעאָריע. ער האָט געקענט פריי און אָן שרעק זיך אַרומדרייען „אינטער די לינדן" אין נאַציישן בערלין אָדער אויפן „פּאַנטשאַ" אין פאַשיסטישן רוים. דער פאַרביסנסטער אַנטיסעמיט וואָלט נישט דערקענט אין אים דעם יידן.

„זשאַבאָטינסקי האָט די איידלסטע שטימע, וואָס מען קען הערן פון א סאָלדאַטס־מויל. ווען ער רעדט נישט וועגן רעוויזיאָניזם, ציטירט ער אויסנווייניק לידער כמעט אין אַלע וועלט־שפּראַכן. מ'דערציילט אויף פּיער בענוא פון דער פראַנצויזישער אַקאַדעמיע, אַז ער פאַרנעמט דעם ערשטן אָרט אין פראַנקרייך מיט זיינע קענטעניסן אין פאַרשידענע דיכטער־לידער. איך מוז אַנערקענען, אַז ס'איז זייער שווער צו קאָנקורירן מיט זשאַבאָטינסקין. דער פּריז אויף דעם געביט קומט אים.

„איך דערמאָן מיך שטענדיק אין די וווּנדערבאַרע מינוטן, ווען מיר האָבן באַזאַמען פאַרבראַכט אויף א שיף אין די וואַסערן פון מיטללענדישן ים. איך דערמאָן זיך אין די נעכט, אין וועלכע זשאַבאָטינסקי האָט דעקלאַמירט פאַרשידענע געדיכטן. מיט דער זעלבער פאַלקאָמענהייט האָט ער ציטירט די קינסטלער פון דער העברעאישער, פראַנצויזישער, ענגלישער, רוסישער, דייטשער און איטאַליענישער דיכטונג, די קלאַסיקער און די קינסטלער פון דער מאָדערנער פּאָעזיע.

„אָט דער דיכטער, וועמענס קינסטלערישער טאַלענט און געשמאַק פאַרפירן קיינמאָל נישט, דער עסטעט און ליבהאָבער פון פּאָעזיע האָט

געשאפן דעם רעוויזיאָניזם, האָט געצוווּנגען די יידן אָנצוטאָן א פּאַנצער, און אויסגעלערנט דער יידישער יוגנט האַלטן א שווערד אין האַנט.

„זשאַבאָטינסקי איז דער מענטש, וועלכער האָט אָנגעהויבן אריינ־ברענגען אַ נייען בוך אין די הייליקע שריפטן פון בוך־פאָלק".

***

ער האָט זיך באשעפטיקט מיט אַלע אַספּעקטן פון דער בית"ר־דערציאונג. ווען קיינער אין ציוניזם האָט נאָך נישט געחלומט וועגן א יידישער מדינה, האָט ער שוין געגרינדעט א ים־שולע פאַר בית"רים און אויפמערקזאַם געמאַכט דער יידישער יוגנט אויף דער נויטיגקייט אויס־צובילדן יידישע מאַטראָזן און פישער, ווייל מיר זענען א פאָלק וועמענס לאַנד געפינט זיך אויף די ברעגעס פון ים.

אין 1934 האָט ער פאַראינטערעסירט אין דער אידיי זיינעם א „לאַנדסמאַן", א געבוירענעם אין אָדעס, ה' קירשנער, וועלכער האָט גע־לעבט אין פּאַריז און איז געווען אַ רייכער מאַן (אין דער פּעלץ־בראַנ־זשע). מיר האָבן שוין דערציילט וועגן קענגזייטיקן סענטימענט פון צו־געבונדנקייט וואָס האָט געהערשט צווישן אים און די געבוירענע יידן אין אָדעס. אונטער זשאַבאָטינסקיס השפּעה האָבן קירזשנער און זיין פרוי געשפּענדעט א זייער גרויסע סומע געלט, פאַר וועלכער מ'האָט גע־קויפט די ערשטע יידישע שול־שיף אין דער וועלט, דאָס איז די „שרה א".

אין 1933 האָט בית"ר געעפנט אין טשיוויטאַוועקיא (נעבן רוים, אין איטאַליען) א ים־שולע, וואו עס האָבן זיך אין משך פון עטלעכע יאָרן אויסגעבילדעט מאַטראָזן און שיפס־אָפיצירן פון צווישן בית"רים, געקומענע פון אַלע בית"ר סניפים אין דער וועלט. דאָס איז געווען די ערשטע פון דעם זשאַנר־שולע אין יידנטום.

די איטאַליענישע מאַכט־אָרגאַנען האָבן זיך באַצויגן מיט סימפּאַ־טיע צו דער אינסטיטוציע, וואו מ'בילדעט אויס די יונגע העברעער. כאָטש אין איטאַליען האָט שוין דאַן — אין 1933 — געהערשט פון א לענגערע צייט דער פאַשיזם מיט מוסאָליני, אָבער מוסאָליני איז נאָך נישט געווען פאַרבונדן מיט היטלערן און דאָס איטאַליענישע פאָלק איז געווען (און איז געבליבן ביז היינט) ווייט פון אַנטיסעמיטיזם. איטאַליע האָט אויך דירעקט גענאָסן פון ציוניזם, ווייל די יידישע אמיגראַציע קיין ארץ־ישראל, וועלכע איז געפירט געוואָרן דורך דער יידישער אגענץ מיט די סערטיפיקאַטן, און אויך די טוריסטן־באַוועגונג קיין ארץ־ישראל —

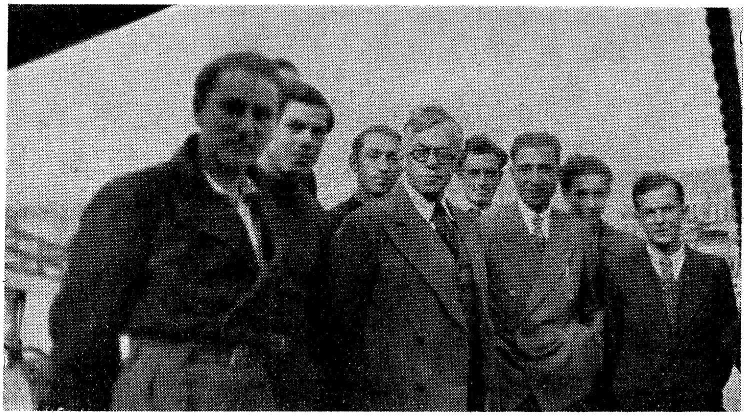

אַ באַזוך פון זשאַבאָטינסקין אין דער ים־שולע פון בית״ר
אין טשיוויטאַוועקיאַ
נעבן אים (רעכטס) דער איטאַליענישער שול־דירעקטאָר, קאַפּיטאַן פוסקאַ.

איז געגאַנגען דורך טריעסט מיט אַ רעגולערן איטאַליענישן שיף־דינסט (ער איז, אגב, געווען אַ מוסטערהאַפטער).

אויך אין איטאַליענישן יידנטום האָט זשאַבאָטינסקיס באַוועגונג געפונען אַ שטאַרקע אָנהענגערשאַפט פון צווישן די בכבודיסטע קרייזן פון דער אַלט־איינגעזעסענער באַפעלקערונג אין איטאַליען. פּראָפעסאָר י. שאַקי, אַן אוניווערזיטעטס־פּראָפעסאָר אין פלאָרענץ, איז געווען פון די אַקטיווע רעוויזיאָניסטישע טוער אין לאַנד. צוזאַמען מיט אים איז געווען די באַרימטע רוימישע פאַמיליע פון פּראָפעסאָר מענדעס (דער פאָטער פון דער פאַמיליע, איינער פון די גרעסטע מעדיקער אין איטאַליע, איז אויך געווען גענעראַל אין דער איטאַליענישער אַרמיי). דער זון ד״ר מאַאוריצי מענדעס איז געווען מפקד פון בית״ר אין רוים; דער אַדוואָקאַט קאַרפּי אין מילאַנאָ און דער יונג פאַרשטאָרבענער רויפער פון פּיזאַ, דער געוועזענער בית״ר־נציב. דער לעצטער — אַ פאַרמעגלעכער מענטש

פון בעסאראבישן אָפּשטאַם — האָט אויך געקויפט פאַר דער בית"ר־ים־שולע צוויי פישער שיפלעך, ווו די בית"ר־מאַטראָזן האָבן זיך געלערנט אויך דעם פיש־פאַנגער־פאַך (דער ערשטער פישער־דאָרף אין ארץ־ישראל איז טאַקי געגרינדעט געוואָרן דורך אַן אַבסאָלווענט פון דער בית"ר־שולע).

זשאַבאָטינסקי האָט זיך נישט באַגנוגנט מיטן שאַפן די גרויסע מיטלען, וועלכע זענען נויטיק געווען פאַר דער שולע און דעם שיף־קויף (אייניקע יאָר פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן די שילער פון דעם ים־שולע געמאַכט אַ רייזע מיט זייער שיף „שרה א" איבער פיל פּאָרטן פון מיטללענדישן ים. באַזוכט ארץ־ישראל און די פּאָרטן פון צפון־אַפריקע און זענען אומעטום אויפגענומען געוואָרן מיט אויסער־געוויינלעכער באַגייסטערונג דורך דער יידישער באַפעלקערונג). ראש בית"ר האָט זיך פאַרנומען, טראָץ זייענדיק זייער באַשעפטיקט, מיט די טאָג־טעגלעכע זאָרגן פון דער שולע, און אייניקע מאָל איז ער געפאָרן קיין טשיוויטאַוועקיאַ צו באַזוכן די שולע.

דאָ איז דער אָרט צו באַמערקן, אַז אייניקע מאָל האָבן אים זיינע איטאַליענישע פריינט געפּרוווט באַוועגן צו באַקומען אַן אוידיענץ ביי מוסאָליניען אין צוזאַמענהאַנג מיט דער ארץ־ישראל פּאָליטיק. אָבער כאָטש מוסאָליני איז נאָך אין יענער תקופה געווען גאַנץ ווייט פון אַנטי־סעמיטיזם, האָט זשאַבאָטינסקי אָפּגעזאָגט צו בעטן אַן אוידיענץ ביים פאַשיסטישן דיקטאַטאָר. אָבוואָל ד"ר ח. ווייצמאַן, דער דאַמאָלסדיקער פּרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ, איז געפאָרן קיין רוים און גע־שמועסט מיטן „דוטשע".

ווען די שולע אין טשיוויטאַוועקיאַ האָט זיך געעפנט — דער לייטער אירער איז געווען אַן איטאַליענער, קאַפּיטאַן פוסקאַ. — האָט ראש־בית"ר געפונען פאַר נויטיק צו שיקן צו די בית"רים אינסטרוקציעס ווי אַזוי זיך אויפצופירן אין דעם לאַנד, וועמענס געסט זיי זענען, און וועלכע האָט זיי געגעבן די מעגלעכקייט אויסצולערנען אַ פאַך, וואָס איז פון אַזאַ באַדייטונג פאַר ישראל.

די אינסטרוקציעס זענען אַנטהאַלטן אין פאָלגענדן בריוו:

„דער שריט וואָס איר האָט געמאַכט קומענדיק אין דער ים־שולע אין טשיוויטאַוועקיאַ, וועט האָבן פאַר אונדז אַ גרויסע באַדייטונג, צום גוטן אָדער צום שלעכטן — און דאָס הענגט אָפּ פון אייך. אויב ס'וועט אייך געלינגען צו ערוועקן סימפּאַטיע און רעספּעקט פון די דירעקטאָרן, לערער און די איטאַליענישע שילער פון דער שולע — וועט איר אויס־

טרעטן א נייען וועג אין דער אנטוויקלונג פון אונדזער פאָלק, וואָס וועט אונדז פירן אין דער צוקונפט צו דעראָבערן אן אנטשיידנדע שטעלונג אין פאָרט און אין וואַסער. אָבער אויב דאָס וועט אייך נישט געלינגען, זייט וויסן אַז דאַן וועט איר ערייכן בלויז איין זאַך: צו שאַפן אַ נייען פאַקטאָר פאַר ראַסן־האַס אין אַ לאַנד, וואָס האָט נאָך ביז היינט נישט געקענט די דאָזיקע קראַנקהייט.

פון אייך און בלויז פון אייך הענגט אָפּ די דאָזיקע זאַך. און דער סוד פון דערפאָלג שטעקט אין דעם פּרינציפּ, וואָס איר האָט שוין געלערנט זיין נאָמען אין בית״רישן קן:הדר. דאָרט, אין טשיוויטאַוועקיאַ, וועט איר האָבן דעם עגזאַמען וואָס וועט באַווייזן אויב צוזאַמען מיטן נאָמען האָט איר אויסגעלערנט אויך זיין זין.

הדר באַדייט, אַלערערשטנס, טאַקט. איר זאָלט נישט פאַרגעסן, טאָג און נאַכט און יעדע מינוט אַז איר זייט געסט אין דער שולע, אין שטאָט און אין לאַנד.

זייט העפלעך.

איר זאָלט נישט פאַרנעמען די ערשטע באַנק — אויב אפילו מ׳וועט אייך פאָרשלאָגן די ערשטע באַנק.

לערנט זיך אויס גוט די איטאַליענישע שפּראַך.

איר זאָלט זיך נישט שטעלן אין דער לאַגע פון אַן אָרימאַן, וואָס בעט שטיצע פון די בירגער פון לאַנד. אויב דיין געלט וועט דיר נישט סטייען, איז בעסער דו זאָלסט פאַרלאָזן די שולע, ווייל די ערע פון אונדזער פאָלק איז וויכטיקער פון דיין קאַריערע.

געוויינט זיך צו רעדן מיט א נידריקע שטימע, סיי אין די שולע, סיי אין גאַס, סיי אויף א מיטגלידער־פאַרזאַמלונג, און סיי ביי אייך אין צימער: טאָמער וועט איר שטערן די רו פון די אָרטיקע איינוווינער.

ווען איר וועט שפּאַצירן אין די הויפן פון דער שולע אָדער אין די גאַסן פון שטאָט, גייט צווייענווייז און נישט דרייענווייז, כדי איר זאָלט נישט פאַרשטעלן דעם וועג פאַר די אָרטיקע איינוווינער.

די פיזישע ריינקייט, פון אייער קערפּער און די קליידער, זאָל זיין פאַר אייך אַ געזעץ אין יעדן מאָמענט. יעדן פרימאָרגן זאָלט איר זיך גלאַט ראַזירן אַזוי אַז ס׳זאָל נישט בלייבן אפילו קיין טונקעלער שאָטן אויף דער גאָמבע און די באַקן. יעדן פרימאָרגן זאָלט איר נאָכזען אייערע קליידער און פאַרנייען יעדן ריס. יעדע שעה זאָלט איר קוקן צי אייערע נעגל זענען ריין. וואַשנדיק דעם פּנים, די אויערן, די הענט, דעם

גאַנצן קערפּער — זאָלט איר געדענקען אַז יעדער פּלעק איז אַ פּלעק אויף בית"ר און אַ פּלעק אויף ישראל.

אין שולע זאָלט איר לערנען פלייסיק — נאָר איר זאָלט זיך נישט באַרימען מיט אייער פּראָגרעס, און העלפן זאָלט איר אייערע איטאַליע־נישע חברים מיט אַלץ וואָס איר וועט קענען.

איר זאָלט זיך נישט אַריינמישן אין קיין שום פּאַרטייאישע דיסקו־סיע וואָס איז נוגע איטאַליע. איר זאָלט נישט אַרויסזאָגן קיין מיינונגען וועגן קיין שום איטאַליענישן פּאָליטישן ענין. איר זאָלט נישט קריטיקירן דעם עקזיסטירנדן רעזשים אין איטאַליע, דעם רעזשים אונטער וועמענס שוץ ס'איז אייך געגעבן געוואָרן די מעגלעכקייט צו לערנען אין דער שו־לע. אָבער אויך דעם פריערדיקן רעזשים זאָלט איר נישט קריטיקירן. אויב מ'וועט אייך פרעגן וועגן אייער פּאָליטישן און סאָציאַלן גלויבן, זאָלט איר ענטפערן: איך בין אַ ציוניסט — מיין שטרעבונג איז אַ יידי־שע מדינה, און אין אונדזער לאַנד בין איך אַ קעגנער פון קלאַסן־קאַמף, און דאָס איז מיין גאַנצע אמונה.

איך טרוי אָן אין אייערע הענט דעם כבוד פון בית"ר אין אַ זייער וויכטיקן פראָנט און איך בין זיכער אַז איר וועט וויסן אים אָפּצוהיטן: איר זענט בית"רים!".

דאָס איז איינע פון די פּראַכטפולסטע לעקציעס פון הדר, וואָס דער לערער האָט געגעבן זיינע שילער אין זייער פּיאָנערישער אונטערנעמונג, אין דינסט פון זייער פאָלק.

***

קיין יידישער מנהיג אין די לעצטע דורות האָט נישט געטאָן אַזוי־פיל ווי זשאַבאָטינסקי פאַר דער דערציאונג פון דור, און באַזונדערס פון דער יוגנט. ער האָט געהאַט זייער פיל דרינגענדע באַשעפטיקונגען, וועל־כע האָבן אָװעקגערויבט פון אים טעג און נעכט, ענערגיע און נערוון. דאָך האָט ער נישט פאַרגעסן קיינמאָל, אַז צוזאַמען מיט דער שנעלער רעטונג פון יידישע לעבנס, מוז מען אַרבעטן, כדי אויסצוואָרצלען פון אונדזער לעבן די שלעכטע געוווינהייטן פון געטאָ, וועלכע זענען אָנגע־וואַקסן ווי אַ געשוויר אויף אונדזער כאַראַקטער און מנהגים. ער האָט אַריינגעבראַכט אין דער בית"ר־אידעאָלאָגיע דעם באַגריף פון הדר, וועלכן קיינער האָט צום אָנהויב נישט פאַרשטאַנען און קיינעם האָט עס

ניט אינטערעסירט. פֿיל מענטשן, זאָגאַר מיטגלידער פֿון זיין באַוועגונג, האָבן זיך צום אָנפֿאַנג באַצויגן מיט ביטול צו דעם הדר־פֿריידיקן, וואָס האָט אויסגעזען אין זייערע אויגן ווי א איבעריקע אומנויטיקע זאַך. זשאַבאָטינסקי האָט אָבער ניט צורו געלאָזט. מ׳מוז דערציען דעם נייעם ייד, ער זאָל זיך איינשאַפֿן די שענסטע און איידעלסטע מידות. א מאָל האָט מען אויף א פֿיין דערצויגענעם מענטשן אין דער וועלט געזאָגט: ער איז א דזשענטעלמען. זשאַבאָטינסקי האָט געחלומט, אַז דער באַגריף בית״רי זאָל ווערן דער סינאָנים פֿון דאָס שענסטע און פֿיינסטע אין מענטשליכער באַנעמונג. ער האָט זיך ניט געמאַכט קיין אילוזיעס, אַז ס׳וועט לייכט זיין צו ענדערן ראַדיקאַל דעם כאַראַקטער פֿון א גאַנצן דור אין א קורצער תקופֿה. ער האָט אָבער איינגעפֿלאַנצט אין דער נאַציאָנאַלער יוגנט דאָס שטרעבן דערצו, דעם ווילן זיך צו דערציען.

„הדר״ — האָט ער געזאָגט, איז א העברעאיש וואָרט, וואָס לאָזט זיך כמעט ניט איבערזעצן אין אַנדערע שפּראַכן. ער אַנטהאַלט אין זיך אפֿשר א טוץ פֿאַרשידענע באַגריפֿן: אויסערלעכע שיינקייט, שטאָלץ, דרך־ארץ, כאַראַקטער, טרייהייט. אָבער די פֿולע „איבערזעצונג״ אין דער שפּראַך פֿון טאָג־טעגלעכן לעבן מוז זיין דער בית״רי אליין — ווען ער גייט און שטייט, ווען ער טוט און רעדט.

דער „הדר״ באַשטייט פֿון טויזנטער קליינקייטן, פֿון וועלכע עס איז צונויפֿגעשטעלט אונדזער טאָג־טעגלעכער לעבן. עס רואיק און מיט טאַקט און שטעל ניט אַרויס ביים עסן דיינע עלנבויגנס! זופּ ניט מיט א לאַרם דיין זופּ! ווען דו גייסט אין גאַס מיט דיינע חברים, פֿאַרנעם ניט דעם גאַנצן טראָטואַר! ווען דו גייסט אַרויף ביינאַכט אויף די טרעפּ פֿון א הויז — רעד ניט הויך און וועק ניט אויף די שכנים! טרעט אָפּ דיין פּלאַץ א פֿרוי, אַן עלטערן מענטש, א קליין קינד, יעדן איינעם אין אַלגעמיין! — זאָל ער זיין גראָב, דו זיי עס ניט!״.

די פֿיינקייט פֿון כאַראַקטער איז געלעגן אין זיין אייגן בלוט. ער האָט געהאַט פֿיל קעגנער אין זיין לעבן. ניט קליין איז געווען די צאָל פֿון זיינע שונאים בנפֿש. אָבער אויך זיינע פֿאַרביסנסטע פֿיינט האָבן געצווּנגען זייער קאָפּ פֿאַר זיין איידלקייט. ער איז געווען אַן אַריסטאָקראַט אין ערהאַבנסטן זין פֿון וואָרט, אין דער מינדעסטער באַוועגונג זיינער. אין יעדן וואָרט וואָס איז אַרויס פֿון זיין מויל און זיין פֿעדער. אין קליידונג און אין זיינע מאַניערן. אין קערפּער און גייסט. ער האָט אַרויסגערופֿן צו זיך אומגעהויערן רעספּעקט און פֿאַרערונג. ווען ער איז אַריינגעקומען ערגיץ, האָט מען ניט געקענט זיצן בלייבן. ניט נאָר זיינע תלמי־

דים האָבן זיך אויפגעשטעלט אים זעענדיק, אָן אן אויסערלעכן באפעל, בלויז פון זיך אליין, פון אן אינערווייניקסטן דיקטאט. נאָר אויך פרעמ־דע, יונגע און אַלטע, פריינט און קעגנער. זיין גרויסקייט איז באשטאנען אין א באדייטנדער מאָס אין זיין פשטות. דאָס שיינע, עלעגאנטע און פארנעמע איז ביי אים געווען א נאטירלעכקייט.

אין זיינע טויזנטער ארטיקלען און רעדעס איז נישטאָ קיין איין זידל־וואָרט, קיין איין גראָבע באליידיקונג. אפילו זיינע קעגנער און פיינט האָט ער נישט אָפּגעצאָלט מיט דער זעלבער מטבע פון גראָבקייט און באַשימפונגען.

ביים ארלאזאראָוו־פּראָצעס האָט ער געשיקט צום אומשולדיק־אָנגע־קלאָגטן אבראַשע סטאַווסקי א בריוו, אין וועלכן ער האָט אים אויפגעפאָדערט זיך צו באנעמען העפלעך אפילו לגבי די פרויען־עדות, וועלכע האָבן בייזוויליק אים באשולדיקט און מיט זייער פאַלשן עדות־זאָגן אים געשטופּט צום תליה־סלופּ. „זייט העפלעך, אב־ראַשאַ, אויך צו פרוי סימאַ ארלאזאראָוו, כאָטש זי האָט דערקלערט אַז זי האָט אייך בלומרשט דערקענט ביי די שטערנס, אין דער פינסטערניש פון דער נאַכט, אלס שותּף צום מאָרד פון איר מאַן. פארגעסט נישט, אויך ווען איר שטייט פאר אַזאַ שווערער פּריוווּנג אין אייער לעבן, אַז זי איז א פרוי"!

אין דאָזיקן אומגליקלעכן בלוט ־ בלבול ־ פּראָצעס איז געווען א נישט זייער־נאָבעלע פרויען פיגור, א געוויסע רבקה פייגין, פון רומעניען, וועלכע האָט עדות געזאָגט, אַז זי האָט זיך אליין באטייליקט אין א זי־צונג אין א בית"ר־פּלוגה אין כפר־סבא, ווו ס'איז באשלאָסן געוואָרן אויסצופירן דעם מאָרד אויפן פּאָליטישן ליטער פון דער יידישער אגענץ־עקזעקוטיווע. דאָ איז נישט וויכטיק אריינצוגיין אין די סיבות, וועלכע האָבן באוויגן א יידישע טאָכטער — אָנגעהעצט דורך מענטשן מיט בייז־וויליקע כוונות — צו זאָגן פאַלשע עדות און העלפן פארציען א שטריק אויפן האַלז פון אומשולדיקע מענטשן. ס'האָט זיך גאנץ שנעל ארויס־געוויזן, אַז זי האָט געזאָגט ליגן פון אָנהויב ביזן סוף. אבראשע סטאַווסקי האָט געטראָגן א כעס אויף דער דאָזיקער פרוי לאנגע יאָרן. אָבער ער האָט זי נישט געזען. ווייל נאָכן „העלדישן אויפטריט" אירן פארן געריכט, האָט זי פארלאָזן דאָס לאנד. אין 1939, ווען סטאַווסקי האָט זיך געפונען אין רומעניען און זיך באשעפטיקט מיטן אָרגאניזירן די אומלעגאַלע עליה קיין ארץ־ישראל, האָט ער פּלוצלינג געטראָפן אין א בוקארעשטער רעס־טאָראַן אָט דער רבקה פייגין, וועלכע האָט מיט איר פאַלשן עדות־זאָגן

געהאַלפּן אַרויסצוטראָגן קעגן אים אַ טויט־אורטייל. אַ פריינט איז מיט אים געזעסן אין יענעם מאָמענט ביים טיש. ער האָט זיך געגעבן אַ שטעל אויף, ווי דורך אַ שלאַנג געביסענער, און דאָס גאַנצע פּנים איז אים מיט בלוט פאַרלאָפן. אָבער באַלד האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויפן אָרט און צו זיך ביין געברומט. צו זיין דערשטוינטן פריינט, האָט סטאַווסקי דערציילט: „אָט זיצט זי אַנטקעגן מיר, די צווייטע „טשעבעריאַטשקע" פון פּראָצעס. איך האָב זי דערזען און געוואָלט מאַכן מיט איר מיין חשבון. נאָר כ'האָב זיך פּלוצלונג דערמאָנט אין בריוו, וואָס כ'האָב באַ־קומען פון ראש־בית"ר. זשאַבאָטינסקי האָט מיר באַפוילן צו זיין צוריק־געהאַלטן און זיין העפלעך אויך לגבי איר.

די אויפפירונג פון דאָזיקן פרעטענסיאָנסלאָזן פאָלקס־מענטש און איבערגעגעבן יידישן פּאַטריאָט, האָט באַוויזן אַז זשאַבאָטינסקיס תורה וועגן הדר איז נישט געפאַלן אויף אַ וויסטע.

***

נאָך איידער בית"ר איז געשאַפן געוואָרן האָט זשאַבאָטינסקי גע־טראָגן אין זיין מוח און האַרצן דאָס בילד פון דער באַוועגונג, וועלכע ער האָט נאָכהער געשאַפן. זיין וווּנדערבאַרער ראָמאַן „שמשון" איז אייגנטלעך איין גרויסע לעקציע, ווי ס'דאַרף געפאָרעמט און געשטאַל־טעט ווערן דער אויסזען פון דער יידישער יוגנט.

אין 1921, ווען ער איז אַרויס פון עכו'ר טורמע, האָט ער רעדאַגירט אַ העברעאישן ביכער־פאַרלאַג „הספר", איבערזעצט אין העברעאישן איי־ניקע ביכער פון דער מוסטער וועלט־ליטעראַטור, אַרויסגעגעבן דעם וועלט־אַטלאַס און אויך געשריבן אין אַ פּרעכטיקן און הומאָרפולן העברעאיש אינסטרוקציעס וועגן „טיש מאַניערן" פאַר יידישע שילער, מיט אילוסט־ראַציעס פון דער מאַלערין מאַקסאַ נאָרדוי, די טאָכטער פון גרויסן ציו־ניסטישן מנהיג.

אין יעדער טעטיקייט אין מענטשלעכן לעבן, האָט ער געזוכט און געפונען די שיינקייט. ווען ער האָט געוואָרפן אין דער יידישער גאַס די לאָזונג וועגן „זיך לערנען שיסן", וואָס איז צום אָנהויב אַזוי אויסגע־לאַכט געוואָרן דורך אַלע כלומרשטע פּאַציפיסטן אין ציוניזם, האָט ער אויך אין „מיליטאַריזם" געפונען הדר.

„נאָך איין זאַך איז פאַראַן אין מיליטערישער דיסציפּלין, וואָס דורך

געוווינהייט זאָגן מיר אויף איר „פע" — אָבער אַלע ווייסן מיר אין הארצן ווי וויכטיק זי איז און ווי פיל זי פעלט אונדז, יידן, אין יעדער ריכטונג פון לעבן. — שרייבט זשאַבאָטינסקי — דאָס איז דאָס צערע־מאָניעלע, די קלאָרע און פּינקטלעכע דינים וועגן דעם ווי מ'שטייט, ווי מ'גריסט, ווי מ'רעדט מיט א חבר און ווי מיט א פאָרגעזעצטן. מיר, יידן, ליידן פון פאַרמלאָזיקייט. דאָס אַלטע געטאָ האָט יאָ געהאַט זיין געזעל־שאַפטלעכן צערעמאָניאַל, כאָטש אן אייגנהייטלעכן. אָבער אין דער לעצ־טער צייט האָבן מיר אים פאַרלוירן און קיין נייעם נישט אויסגעלערנט. דער דורכשניטלעכער ייד האָט נישט קיין באַזונדערע שיינקייט אין גיין, אין טראָגן זיינע קליידער, אין עסן, אין באַגיין זיך מיט א מענטשן; בפרט שלעכט זעט דאָס אויס, בשעת ער מוז זיך רעכענען מיט עפּעס אן הערארכיע — למשל, בשעת ער רעדט מיט א חשובן פּריץ אָדער אפילו מיט אן אייגענעם יידישן גביר: ער וויל דערווייזן יענעם א באַזונדערן כבוד. אָבער ער ווייסט נישט, ווי מ'מאַכט דאָס אָן צו פאַרלירן זיין אייגענע ווירדע — און דער רעזולטאַט זעט אמאָל אויס אָדער ווי א חוצפה אָדער ווי קריכעריי.

„אָבער די פאָרמלאָזיקייט, דער מאנגל אין א פעסטגעזעצטן צערע־מאָניאַל, דערפילט זיך אויך אויף אַנדערע געביטן, אפילו ריין גייסטיקע. הערט זיך צו צו אן אלטן מגיד אין שול: קלוג איז ער ווי צען גוישע פילאָזאָפן ,אָבער אנטוויקלען איין געדאנק רואיק ביזן סוף קען ער נישט. ער שפּרינגט פון איין טעמע צו דער דריטער, און דאָס ערגסטע איז — וואָס דווקא דאָס געפעלט זיינע צוהערער. זיי האָבן פאַרלוירן די באַדער־פעניש צו אָרדנונג, צו רעגלמעסיקייט, צו אן אָנהויב און א מיטן און א סוף, וואָס פאָלגן איינס דעם אַנדערן — ווי אן ארמיי ביים מארשירן".

אין דער רירנדער רעדע, אויפן דריטן וועלט־כנוס פון בית"ר אין וואַרשע, אין סעפּטעמבער 1938, א קורצע צייט נאָך דער עקזעקוציע פון ערשטן יידישן הרוג־מלכות שלמה בן־יוסף, און אין וועלכער דער לע־רער האָט גערעדט פאַר זיינע תלמידים וועגן דער לעקציע, וואָס די תליה האָט געגעבן, האָט זשאַבאָטינסקי געזאָגט:

„איינער פון מיינע פריינט האָט מיר דערציילט וועגן א געשפּרעך וואָס ער האָט געהאַט מיטן ענגלישן סערזשאַנט, וועלכער איז געווען אן עד־ראיה פון דער לעצטער נאַכט בן־יוסף'ס. ער האָט געפרעגט דעם סאָל־דאַט: וואָס האָט אייך אַלע פאַרוואונדערט אין דער געשעעניש? איר זייט דאָך געוווינט צו אַזאַ מאָרד! מ'זאָגט דאָך, אַז די מערהייט אַראַבער,

וועלכע מ׳האָט געהאָנגען אין עכו, זענען געשטאָרבן ווי העלדן. און דער ענגלישער סאָלדאַט האָט געענטפערט: „יאָ. כ׳האָב געזען מענטשן גייען צו דער תליה מיט אַן אויפגעהויבענעם קאָפּ און פונדעסטוועגן אַלע פון זיי, אין דער לעצטער נאַכט, ווען זייער האָפנונג אויף באַגנעדיקונג האָט זיך אויסגערונען, האָבן זיי אַלע פאַרנאַכלאַסיקט דעם צערעמאָניאַל. וואָס אַרט צי כ׳וועל זיצן אַזוי אָדער אַנדערש? סיי ווי סיי איז דאָך שוין געקומען דער סוף. וואָס ס׳האָט אַלעמען באַוווּנדערט איז אַז דער יונגערמאַן איז געזעסן און געטראַכט וואָס צום זאָגן, ווו ער זאָל זיך ווענדן, און זיבן אַ זייגער אין דער פרי האָט ער געוואַשן זיינע ציינער, און האָט געפרעגט אין וואָס פאַר אַ בגד מ׳וועט אים דערלויבן גיין צו דער תליה. אַזאַ צערעמאָניע האָבן מיר נאָך נישט געזען".

„דער אונטערשיד צווישן אַ מענטשן ביז אַ חיה — איז דער צערעמאָניאַל. צווישן קולטור און ווילדקייט — דער צערעמאָניאַל. יעדע גרויסע זאַך אין דער וועלט איז — אַ צערעמאָניאַל. משפּט און גערעכטיקייט קומט פאָר אין דער וועלט אַ דאַנק צערעמאָניאַל־רעגלען, וואָס דער פאָרזיצער עפנט לויט אַ געוויסן סיסטעם די זיצונגען און ערטיילט דאָס וואָרט דער פּראָקוראָר, דעם אַדוואָקאַט, און איידער מ׳נעמט אָפּ עדות, פרעגט מען דעם עדות ווי ער הייסט, אפילו ווען דער ריכטער קען אים פּערזענלעך זייער גוט, און מ׳פאָדערט ביי אים אַ שבועה. און אויב מ׳האָט פאַרגעסן די קלענסטע זאַך אין צערעמאָניאַל, איז פאַראַן אַן אַפּעלאַציע און דער אורטייל ווערט אַנולירט. אפשר דאָס וויכטיקסטע פון אַלע חידושים, וואָס בית״ר האָט געפּרוּווט אַריינפירן אין געטאָ — איז די קולט פון צערעמאָניאַל".

די קעגנער, די קליין קעפּלדיקע נישט־פאַרגינער, האָבן געשפּאָט אויך פון אָט דער לערע־זיינער, אַזוי ווי זיי האָבן אים העפטיק און ביטער באַקעמפט צוליב דער דערציאונג פון דער יידישער יוגנט צו קענען האַלטן אַ ביקס אין האַנט. מ׳האָט אויפגעקלעפּט אויף אים און אויף זיין פּאַרטיי דעם באַליידיקונגס־טיטל „פאַשיסט". מ׳האָט אָנגעטאָן דעם בית״ר אין די גלות־לענדער צרות צרורות. אָבער די אַלע שטערונגען האָבן אים נישט אָפּגעשראָקן . „קיין קוצו של יוד וועלן מיר נישט ענדערן אין אונדזער פּראָגראַם" — האָט ער געזאָגט. אין ארץ־ישראל האָבן, פאַרשטענדלעך, די בית״רים נישט געקענט זיך לערנען לעגאַל באַנוצן מיט וואָפן. אונטער דער בריטישער הערשאַפט איז דאָס געווען אוממעגלעך. האָט ער דעריבער אויסגענוצט זיינע באַציאונגען מיט די הערשער פון די גויישע מדינות אין גלות, און אין פיל פון זיי, איז געגעבן געוואָרן

דעם בית״ר די לעגאַלע מעגלעכקייט זיך צו איבן אין מיליטער־איבונגען מיט הייסן וואָפן. באַזונדערס אין פּוילן, אין גרעסטן יידישן קיבוץ אין אייראָפּע, וווּ עס האָט עקזיסטירט די גרעסטע און שטאַרקסטע בית״ר־אָרגאַניזאַציע, האָבן זיך אין הונדערטער שטעט יידישע בחורים געלערנט אין די קורסן פון „פּ. וו.״ (פּשיספּאָסאָביעניע וואָיסקאָווע — מיליטערישע צוגרייטונג) די תורה פון „ביקסל״.

די יידישע מאַסן אין פּוילן, די מיליאָנען גוטע האַרציקע יידן, (און נישט די גרופּע פאַרסמטע פון שנאה) האָבן מיט שטאָלץ און פרייד אַפּלאָדירט די בית״ר־פּאַראַדן אין פּוילן, וווּ די יידישע יוגנט האָט דאָס ערשטע מאָל אין דורות געהאַלטן אַ ביקס אין האַנט אַלס יידן. די בית״ר־פּאַראַדן לכבוד דעם באַזוך פון זשאַבאָטינסקין אין דעם לאַנד, אין וועמענס רייען טויזנטער יידישע יונגעלייט האָבן מאַרשירט מיט אייַן טריט, מיט געהויבענע קעפּ און אויסגעגלייכטע פּלייצעס, האָבן דערפרייט נישט נאָר דעם לערערס האַרץ, נאָר אויך די יידישע מאַסן. דאָס איז געווען אַ נחמה פאַרן יידנטום אין גלות, וואָס איז געווען אַזוי דערדריקט עקאָנאָמיש און פּאָליטיש צווישן אַן אַנטיסעמיטישן פאָלק. די נאַציאָנאַלע שטאָלצע יוגנט האָט זיי אַלעמען ערמונטערט און דערפרישט. די דערציאונג וואָס זשאַבאָטינסקי האָט געגעבן האָט געזונט געמאַכט נישט בלויז די שילער, די וועלכע האָבן גענאָסן דירעקט פון זיין לערע, נאָר מיטלבאַר אויך דעם גאַנצן פיל־מיליאָניקן יידישן קיבוץ.

ווען ער האָט אָנגעשריבן דעם אַרטיקל „אויפן פּריפּעטשיק״, אין וועלכן ער האָט געזאָגט דער יידישער יוגנט אין דער גאַנצער וועלט, אַז היינטיקער אלף־בית קלינגט זייער פּשוט: יונגעלייט, לערנט זיך שיסן!״, האָט זיך אָנגעהויבן אין די לינק־ציוניסטישע פּאַרטייען — ביי דער מפא״י־יוגנט און אין השומר־הצעיר — ממש אַ וואַקכאַנאַליע. „זשאַבאָטינסקי, דער פאַשיסט, פאַרסמט די נשמות פון דער יוגנט!״ — האָבן זיי געשריען און געהעצט. און די כלומרשטע פיינשמעקער האָבן געקרימט מיטן נאָז. זשאַבאָטינסקי און זיין באַוועגונג זענען פאַר זיי נישט געווען סאַלאָן־פעאיק. „יידישער מיליטאַריזם״ איז ביי זיי געווען דאָס מיאוסטע און עקלהאַפטעסטע אין מענטשלעכן כאַראַקטער. מ׳האָט קיין בית״רי נישט געוואָלט צולאָזן „אין דער גוטער געזעלשאַפט״. אָבער ראש־בית״ר איז זיך — נישט קוקנדיק אויף אַלע קרימערייען און טאַדלונגען — געגאַנגען זיין וועג. ער האָט זיך אַפילו נישט געבייזערט אויף די נאַרישע און פאַרבלענדעטע קעגנער. זיי זענען בלינד, און בלינדקייט איז אַ קראַנקהייט, אַן אומגליק פון גאָט. „אַלע איינווענדונגען, וואָס מען קען מאַכן

קעגן אַזאַ אלף־בית (פון זיך לערנען שיסן), ווייסן מיר אַלע אויסנווייניק — האָט ער געשריבן אלס ענטפער אויף די זידלערייען. און מיט זייער פיל פארגיביקייט און רחמנות אויף די בלינדע, שרייבט ער מיט גוטן הו־מאָר: „איך וועל נישט זאָגן, אז דאָס זענען נאַרישע אָדער אומוויכטיקע איינווענדונגען. להפך, דאָס זענען מערסטנס גאַנץ וויכטיקע טענות, ווען מען וועט מיר זאָגן, אז א מדינה קען מען נישט אויסבויען מיט שיסן, מ׳בויט א מדינה מיט סאָכעס און מיט האַמערן און מיט מסחר און מיט שוויים און מיט שכל — בין איך אויך מסכים אויף די גאַנצע הונדערט פּראָצענט. ווען מען וועט מיר אפילו זאָגן, אז שיסן איז מיליטאריזם, בעת די היינטיקע וועלט האַסט מיליטאריזם און שטרעבט צו פרידן — וועל איך אויך נישט באַזונדערס ווידערשפּרעכן (כאָטש איך בין נישט אַזוי זיכער, אז „די וועלט" האָט באמת גאָר אָט אַזעלכע פרידלעכע שטרע־בונגען). אָבער דער צוואנג פון דער געשיכטלעכער ווירקלעכקייט זאָגט צו אונדז אַזוי: „אויב איר וועט זיין געבילדעטע מענטשן און וועט זיך אויס־לערנען אקערן ערד און בויען הייזער, און וועט אלע רעדן העברעאיש און קענען די גאַנצע נאַציאָנאַלע ליטעראטור אונדזערע, פון שירת דבורה ביז אביגדור המאירי און שלאַנסקי, אָבער דערביי נישט קענען שיסן, איז נישטאָ קיין האָפנונג" .

און אָט זיין ענטפער די שפּאָטער: „מען פלעגט זיך ביי אונדז לוס־טיק מאכן איבער יענע, וואָס האָבן געטענהט אז די ציוניסטישע באַוועגונג זאָל זיך פארטראכטן וועגן דער פראַגע פון באוואָפנטן כוח. ס׳איז היינט נישט קיין צייט צו לאכן, אז נישט וואָלט מען זיך געקענט איצט גוט אויסלאכן (נישט לוסטיק, נאָר ביטער אויסלאכן!) פון אָט דער טעמ־פּער, עקשנות׳דיקער, אנאַלפאַבעטישער בלינדקייט. ציוניזם שטייט און פאַלט מיט דער פראַגע פון באַוואָפנטן כוח. וויכטיק איז אַקערן, וויכטיק איז האַמערן, וויכטיק איז צו רעדן העברעאיש. לײדער אָבער איז נאָך וויכטיקער צו קענען שיסן".

מיט צוואַנציק יאר צוריק האָט ער געשריבן די דאָזיקע שורות. דאָס־מאָל האָט ער באַוויזן אויסצובילדן יונגע קעמפער. און ווען ס׳האָט גע־שלאָגן די שעה פון נאַציאָנאַלן באוואָפנטן אויפשטאַנד קעגן פארשקלאַ־פונג — איז גרייט געווען א דור פון זיינע תלמידים, וועלכע האָבן געגנו־מען די ביקס אין האַנט און באַפרייט דאָס לאַנד.

***

איצט זענען שוין א סך זאכן פארגעסן געוואָרן. ווער ווייסט היינט, אז אין דער אָפיציעלער ציוניסטישער וועלט איז מען געווען אויפ־גערעגט אויף זשאבאָטינסקין פאר וואָס ער פירט קעגן היטלער־דייטש־לאנד אן אָפּווער קאַמף? באלד ווי היטלער איז געקומען צו דער מאכט אין 1933, האָט זשאבאָטינסקי געשאפן אין פאריז א צענטראַלן אמט פאר עקאָנאָמישן באָיקאָט פון נאצי־דייטשלאנד. היטלערס לאנד איז נאָך דאן נישט געווען אזוי שטארק, און באזונדערס האָט זי זיך גענויטיקט אין אויסלענדישע מערק פאר איר סחורות־עקספּאָרט. דאָס יידנטום אין גלות, אין אלע לענדער פון דער צושפּרייטונג, איז געווען א וויכטיקער פאַק־טאָר אין דער האנדלס־וועלט, און א באָיקאָט פון יידישע אימפּאָרטערן און סוחרים האָט געקענט האָבן א באדייטנדן עפעקט. זשאבאָטינסקי האָט זיך געשטעלט אין קאָנטאקט אויך מיט די רעגירונגען פון אייראָפּע און די אמעריקאנער לענדער, און זיך באמיט זיי אויפצוקלערן די סכנה פון היטלעריזם אויך פאר זיי און די נויטיקייט אָנצווענדן עקאָנאָמישע סאנק־ציעס קעגן היטלער־דייטשלאנד, כדי אָפּצושניידן פון איר די מיטלען פאר מיליטערישער אויסריכטונג.

אין א קאָמוניקאַט,וועלכן ער האָט פארעפנטלעכט ביי דער שאפונג פון עקאָנאָמישן־אָפּווער־אמט, האָט זשאבאָטינסקי מיט שארפע ווערטער געשטעמפּלט די הערשאפט פון בלוטיקן סאדיסט היטלער. אויף דער וועלט־קאָנפערענץ פון הצה"ר אין קראקע, אין 1934, האָבן געוויסע מיט־גלידער פון דער דייטשער רעוויזיאָניסטישער פארטיי פארזוכט אָפּצו־ווענדן זשאבאָטינסקין פון אָננעמען אן עפנטלעכן באשלוס וועגן אן עקאָ־נאָמישן באָיקאָט אויף דייטשע סחורות. זיי האָבן געציטערט פארן גורל פון די דייטשע יידן, וועלכע האָבן געלעבט אין לאנד אין גרויס פחד. אָבער זשאבאָטינסקי האָט אויסגעוויילט צו שליסן די רעוויזיאָניסטישע פאַרטיי אין דייטשלאנד און איבעררייסן איר פארבינדונג מיט דער וועלט־עקזעקוטיווע, און א באָיקאָט־באשלוס איז אויף דער וועלט־קאָנפע־רענץ געפאסט געוואָרן.

אָבער אין דער אָפיציעלער פרעסע פון דער הערשנדער פארטיי אין ציוניזם און אין ישוב, האָט מען געטאדלט זשאבאָטינסקין פאר זיינע שארפע אויפטריטן קעגן היטלער־דייטשלאנד. דער „הפועל הצעיר", האָט גענומען אלס ביישפּיל דעם „טאקטפולן און רואיקן טאָן אין דער דערקלערונג פון וויצמאַן וועגן היטלערס יחס צום יידנטום, להבדיל פון זשאבאָטינסקיס חוצפה'דיקן אויפטריט. דער אָפיציעלער אָרגאַן פון מפא"י האָט געשריבן אין 1933, אז „דייטשלאנד איז א קולטורעל־פאָלק, און די

יידן וועלן קעמפן קעגן דאָרטיקן אַנטיסעמיטיזם בלויז מיט קולטורעלע־מיטלען. די ציוניסטישע באַוועגונג וועט נישט אָננעמען זשאַבאָטינסקיס עקסטרעמע דרכים".

ווי אַ ביטערע איראָניע קלינגט איצט, נאָך זעקס מיליאָן יידישע קרבנות, דער עכאָ פון די קורצזיכטיקע רייד פון ציוניסטישע אָפיציעלע אָרגאַנען קעגן זשאַבאָטינסקין.

***

אין אָט דעם טראַגישן יאָר, דאָפּלט טראַגישן, — צוליב היטלערס אויפשטייג און בלוט־בלבול אין צוזאַמענהאַנג מיטן אַרלאָזאָראָוו־מאָרד, האָט זשאַבאָטינסקיס־באַוועגונג וואָס איז געווען אויסגעשטעלט אין דער יידישער וועלט אויף שיקאַנעס און רדיפות, — באַקומען אומדערוואַר־טעט אַן אומגעהויערע פאַרשטאַרקונג אין פאָלק. ווי פון דער ערד איז אַרויסגעוואַקסן אַ נייע פלאַנצונג, דער „ברית החייל". דאָס איז געווען אַן עלעמענט, ביז דאַן פאַרנאַכלעסיקט אין דער נאַציאָנאַלער וועלט. פּשוטע פאָלקס־מענטשן, בעלי־מלאכות און פיזישע אַרבעטער, בעלי־עגלות און טרעגערס, האָבן פּלוצלונג באַקומען אַן אידעאַל. אויף די פאַרחושכ'טע און פאַראָרימטע פאָלקס־שיכטן וועלכע האָבן זיך געקלאַמערט מיט ביי־דע הענט אין לעבן, האָט זיך קיינער נישט אומגעקוקט. די שיכטן, וועלכע האָבן געלעבט אין דחקות און געהאָרעוועט שווער אויף אַ שטיקל ברויט פאַר דער משפּחה, זענען געווען נישט אָרגאַניזירט. יאָ, אויף אַ חלק פון זיי האָט געהאַט אַ שליטה דער „בונד". אָבער צענדליקער טויזנ־טער פון די פּשוטע יידן האָבן געבענקט נאָך עפּעס דערהאָבענעס, וואָס זאָל דערוואַרעמען זייערע פּרימיטיווע האַרציקע נשמות. זיי אַליין האָבן נישט געקענט געבן קיין אויסדריק פון זייערע געפילן. אָבער אין די טיי־פענישן פון פאָלקס־נשמה האָט דאָך געטליעט אייביק אַ פונק, אַ בענק־שאַפט נאָך מלכות, דאָס וואָס אורי צבי גרינבערג האָט מיט זיין דיכטע־רישן הויש־הריח דערשמעקט.

זשאַבאָטינסקי איז דערשינען פאַר זיי ווי אַ דערלייזער. ער האָט גע־רעדט פ ו ן זייערע נשמות און הערצער, און צ ו זייערע הייליקסטע געפילן.

דער „ברית החייל" איז דורך אין דער יידישער גאַס און זי דעראָ־בערט מיט שטורם. אָט די קליינע מענטשעלעך, אויסגעדינטע סאָלדאַטן פון אַלע אַרמייען, גרויע מענטשן, וועלכע האָבן פאַרבראַכט יאָרן אין קאַ־זאַרמעס און דער זעלנער־לעבן האָט געלאָזט שפּורן אין זייער גייסט און

מאניערן, אין זייערע מחשבות און זכרונות, האָבן אין זשאַבאָטינסקיס־אָרגאַניזאַציע — ספּעציעל פאַר זיי געשאַפן — געפונען א קאַנאַל פאַר זייער ענערגיע און שאַפונגס־לוסט.

זיי זענען געווען ביז איצט אן אומנוצליכער עלעמענט אין דער ציוניסטישער באַוועגונג. קיין געלט האָבן זיי נישט געהאַט. שפּענדן גרויסע האָבן זיי נישט געקענט געבן. קיין גרויסע תלמידי־חכמים זענען זיי אויך נישט געווען. די מערהייט פון זיי האָט בלויז געקענט דאַווענען. ווער האָט זיי געדאַרפט? און אָט האָט זשאַבאָטינסקי, וועלכער איז אזוי טיף אַריינגעדרונגען אין דער פאָלקס־נשמה, גראָד פאַר זיי געפונען אַן אינהאַלט. דאָס זענען דאָך די מענטשן, וועלכע שטייען אין יעדן פאָלק אויף די באַריקאַדן. אָט די מאַכן רעוואָלוציעס. די זענען מסוגל מקריב צו זיין אַלץ וואָס זיי האָבן און ז י ך אַליין, ווען זיי ווערן גערופן דורך אַ מאַן, אין וועמען זיי פילן א שליח פון דער השגחה.

אין איין יאָר איז אין פּוילן און ליטע, אין עסטרייך און ארץ־ישראל אויסגעוואַקסן א מעכטיקע אָרגאַניזאַציע פון רעזערוויסטן, און זיי זענען געוואָרן א טרייב־קראַפט פאַרן גרויסן ציוניזם. אָט די מאַסן האָבן געלעכצט נאָך גאולה. זיי האָבן זיך געריסן קיין ארץ־ישראל און נישט געוווסט קיין אָפּהאַלט און קיין שטרויכלונג. זשאַבאָטינסקיס באַזוכן אין יענע יאָרן אין די לענדער פון יידישער פאַרשפּרייטונג האָבן עלעקטריזירט די מענטשן און אָנגעצונדן אין זיי אן אומלעשבאַרען פייער. ווער ס'האָט נישט אָבסערווירט די המונים אין זייער ענטוזיאַזם, זעענדיק דעם שעפּער פון יידישן לעגיאָן, האָט נישט קיין באַגריף וואָס עס הייסט משיחישע שטימונגען.

אין דעם טראַגישן יאָר פון סטאַווסקי־פּראָצעס וואָלטן די אָנגעעצטע לינקע פאַרטייען אַן ספק פאַגראַמירט זייערע פּאָליטישע קעגנער, עס זענען געמאַכט געוואָרן פּרוון אין דער ריכטונג. די מיטגלידער פון „ברית החיל", די פּשוטע און געזונטע מענער, האָבן פאַרהיטן פאַר געשלעגן, פאַר אָבסטרוקציעס און סקאַנדאַלן. אויך אין די מאָנאַטן פון דער וויסטער העצע, האָט זשאַבאָטינסקי — ווײַלנדיק אין פּוילן — נישט דערלויבט מ'זאָל אים באַגלייטן, כדי צו שיצן פאַר כוליגאַנעס. ער האָט געוואָלט אומעטום אַליין פאָרן. ער האָט נישט געוווסט, אז די פּאַרטיי האָט געשיקט מיט אים אין זיינע נסיעות אייניקע אָפיצירן פון „ברית החיל", כדי צו זיכערן זיין געזונט און נישט צולאָזן נאָענט צו אים די צעווילדעוועטע און צעהיצטע הפקר־יונגען. די לייטונג פון דער פּאַרטיי וואָלט נישט געהאַט קיין רו פון זאָרג פאַר זיין לעבן, ווען מ'וואָלט אָנגע־

נומען ווערטלעך זיין פאַראָרדנונג און אים געלאָזט אַליין פאָרן. זיינע שומרים, די „ברית-החילניקעס" זענען געווען אומזעבאַר. אָבער זיי האָבן מיט זייערע לעבנס געזיכערט, אַז ס'זאָל אים קיין בייז נישט געשען.

נאָך א גרעסערע ברכה איז געווען דער „ברית החיל" אין אָפּווער-קאַמף קעגן אנטיסעמיטישן כוליגאַניזם, וואָס איז געשטיגן פון יאָר צו יאָר און באַדראָט יידישע לעבנס, באַזונדערס אין פּוילן. אָט די פּשוטע יידן, אין מיטעלן עלטער, פאַרהאַרטעוועטע אין לעבן אָבער מיט ווייכע יידישע הערצער, האָבן אין יענע יאָרן געראַטעוועט יידישע ישובים פון פּאָגראָ-מען און יידיש האָב און גוטס פון פלינדערייען. די פּוילישע פּאָליציי האָט נישט אומעטום רעאַגירט אויף אנטיסעמיטישע אויסברוכן. אין איי-ניקע ערטער האָבן זיך ענדעקישע באַנדעס געלאָזט ווילגיין איבער יידי-שע קעפּ. געבראָכן יידישע סטראַגאַנעס, צעוואָרפן יידישע סחורות, און געשלאָגן יידישע דורכגייער אין די גאַסן. ביז דער „ברית החיל" איז דער-שינען אלס אָרגאַניזירטער כוח. פון דאַן האָט מען אָנגעהויבן באַצאָלן גויישע כוליגאַנעס פאַר זייערע אוואַנטורעס. יידיש בלוט האָט אויפגע-הערט צו זיין הפקר. און דאָס איז דאָך אייגנטלעך דער הויפּט-זין פון דער גאַנצער זשאַבאָטינסקיאַנישער לערע: אַראָפּצונעמען דעם צייכן „הפקר" פון יידישן שטערן. דער קלאַנג וועגן די העלדישע און שטאַרקע „ברית החיל" - מיטגלידער איז דערגאַנגען אויך אין גויישע הייזער, און ס'האָט ביי פיל כוליגאַנעס אָפּגענומען דעם חשק זיך אַרויסצולאָזן א ביסל „הולען אין די יידישע גאַסן".

אין שפּיץ פון „ברית-החיל" זענען געשטאַנען אינזשיניער מיראַן שעסקין, א זון פון א ציוניסטישן עסקן פון הערצלס צייטן אין ווילנע, און א לייטנדער מיטגליד פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי אין פּוילן, ווי אויך דער טראַגיש-אומגעקומענער אין א סאָוועטישן ארבעטס-לאַגער דוד קראַל און א גאַנצע פלעיאַדע פון יידישע אויסגעדינטע אָפיצירן אין די אייראָפּעאישע אַרמייען. דער „ברית החיל"-עלעמענט איז פאַקטיש גע-ווען דער רוקן-ביין פון אייראָפּעאישן יידנטום. אלע אומבאַקאַנטע סאָל-דאַטן, וועלכע האָבן געטרוימט אין דער שטיל, שווער געאַרבעט און גע-וואַרט אויף דער שעה, ווען זיי וועלן אָנקומען אין ארץ-ישראל און העלפן באַפרייען דאָס פאָטערלאַנד.

דער גורל איז געווען אכזריותדיק צו זיי, נישט צוליב זייער שולד. בלויז א קליינעם פּראָצענט פון זיי איז געלונגען אָנצוקומען קיין ארץ-יש-ראל ביזן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט-מלחמה. סערטיפיקאַטן האָבן

18

אַט די פאַמיליען־מענטשן נישט געקריגן. די לייטונג פון דער יידישער אַגענץ האָט נישט ליב געהאַט זשאַבאָטינסקיס מחנה און האָט פון זיי צו־גענומען דאָס רעכט פון סערטיפיקאַטן־עליה. מיט דער אומלעגאַלער עליה, אָרגאַניזירט דורכן הצה״ר און בית״ר, האָבן פיל פון זיי נישט געקענט פאָרן. זיי זענען דאָך געווען פאַמיליען־מענטשן, מט פרויען און קליינע קינדער, און ס'איז נישט לייכט געווען גאַנצע פאַמיליעס זיך צו שלעפּן מיט עקל פּעקל אין אַזעלכע געוואַגטע שווערע רייזעס. די פּלעצער אויף די אומלעגאַלע שיפן האָבן אין דער ערשטער רייע פאַרנומען די יונגע, נישט חתונה־געהאַטע, מענער און פרויען, אָן א יאָך אויף זייערע העל־זער.

אין די מיליאָנען ברידער און שוועסטער, וועלכע זענען אומגעקומען דורך היטלערס הארדעס, איז אַוועק אויך די וואונדערבאַרע פאָלקס־אָרגאַני־זאַציע, איינציקע יאָר נאָכדעם ווי זי איז געבליבן אָן איר מורה־דרך און קאָמענדאַנט. זאב זשאַבאָטינסקי איז אַוועק פון דער וועלט פריער פון זיי.

***

א פענאָמענאַלע דערשיינונג איז געווען זשאַבאָטינסקיס השפּעה אויפן רעליגיעזן יידנטום. די כוונה איז נישט צו פּאַרטיי־מענטשן, נאָר צו דער גרויסער מאַסע פון פרומע גאָט־פּירכטיקע יידן, די יידן פון בתי־מדרשים און ישיבות. דער דאָזיקער פּאַטריאָטישער עלעמענט, צו וועמען די בענקעניש נאָך ציון איז געקומען נישט פון בראָשורן און רעדנער־פּראָפּאַגאַנדיסטן, נאָר פון דער אמונה — איז געווען באַגייסטערט פון זשאַבאָטינסקין נאָך פון זיין יוגנט־תקופה. אָט די בית־מדרש־יידן זענען עס נאָך דער באַלפור־דעקלאַראַציע געזעסן מיט די בלייפעדערס אין די הענט און נאַאיווערהייט געצייכנט די מיטגלידער־ליסטע פון ערשטן יידישן רעגירונגס קאַבינעט נאָך דער אנטשטייאונג פון דער מדינה. פאַר זיי איז „ א יידישע נאַציאָנאַלע היים" געווען נישט קיין אנדערע זאַך ווי א יידישע מלוכה, און אין דער ערשטער רעגירונג האָבן זיי פאַרן 37־יעריקן זאב זשאַבאָטינסקי באַשטימט דעם פּאָרטפעל פון קריגס־מיניסטער. די פּאָטאָגראַפיעס פון לעגיאָנען־גרינדער אין זיין אָפיצירן־אוניפאָרם האָבן זיך געפונען אין יעדער יידישער הויז, און מער ווי אַלע יידישע פּערזענלעכקייט האָט ער צעפלאַקערט די פּאַנטאַזיע. ע ר איז געווען אין זייערע אויגן די פּערסאָניפיצירונג פון אונזער אויפלעבונג, פון יידישן שטאָלץ און דעם יידישן אריינטריט אין דער משפחה פון די פעלקער. ער,

וועלכער האָט דער ערשטער נאָך בר־כוכבאָן, ארויסגענומען די שווערד פון שיידל, און זי אריינגעלייגט אין די הענט פון דער יידישער יוגנט.

פון יענער לעגיאָן־תקופה איז געבליבן אין זכרון פון די מאסן א בילד, וועלכער האָט באוויזן זשאבאָטינסקיס רעספעקט פאר דער רעליגיע: אויף דעם בילד זעט מען א פעלד־תפילה פון יידישן לעגיאָן, מיטן מיליטערישן רב, און דער אָפיציר זשאבאָטינסקי איז עולה לתורה.

דאָס איז פאר זשאבאָטינסקין נישט געווען קיין פּאָזע. וואָלט ער געוואָלט נושא חן זיין אין די אויגן פון די מאסן, וואָלט ער זיכער נישט געשווומען שטענדיק קעגן שטראָם. עס איז אים געווען זייער לייכט צו זיין פּאָפּולער ביים פאָלק, ווייל לעגענדעס האָבן זיך געוועבט ארום זיין נאָמען, ווען ער איז נאָך געווען דער זשורנאליסט „אלטאלענא" און ער האָט געשמיסן די אַנטי־ציוניסטן, די אַסימילאַטאָרן און דעם „בונד" מיט זיין רעדנער־טאלאנט און גלענצענדער פעדער. ניין! נישט קיין פּאָזע איז עס געווען, נאָר אַ טיפע פארשטענדעניש פאַרן אומצעררייסבאַרן אייביקן קשר צווישן יידישן פאָלק, זיין לאַנד און זיין תורה.

אין יאר 1927 האָט ער געשריבן אין אבריוו צו א. רעקאַנאַטי, דעם רעדאקטאָר פון וואָכנשריפט „פּרא ישראל" אין סאלאָניקי און איינער פון זיינע ערשטע אָנהענגערס אין גריכנלאַנד:

„בשעת מיינע לעצטע רייזעס איבער פּוילן, סלאָוואַקיע, קארפּאַטן־רוסלאַנד האָב איך ווידער געקענט פעסטשטעלן, אז אונדזערע אידייען געפינען פיל סימפאטיע אין די קרייזן פון פרומען יידנטום. איך האָב שטענדיק געטראכט אז ס'איז פאַראַן א טעמפּעראַמענט־נאָענטקייט צווישן אונדז. נאָכמער: כאָטש איך אליין בין ווייט פון טראַדיציאָנעלן־לעבן, פארשטיי איך אָפּצושאַצן די צוזיאונגס־קראַפט פון דער יידישער טראַדיציע. דאָס איז א רייניקענדער און דיסציפּלינירנדער כוח. איך האָף אז אונדזערע צוקונפטיקע דורות וועלן זיך צוריקקערן צום רעליגיעזן געפיל, און דורך דעם וועט זייער נשמה זיין געזינטער, גאַנצער און האַרמאָנישער ווי די נשמות פון די פריידענקער אין היינטיקער צייט".

ס'איז באצייכנונגסוועדט, אז א געוואַלטיקן איינפלוס אויף זיין באַציאונג צו דער רעליגיע האָט געהאַט די געשטאַלט פון הרב קוק ז"ל, דער הויפּט־רב פון ארץ־ישראל. באזונדערס האָט אויף אים איבערגעלאָזן אַן אומפארגעסלעכן רושם הרב קוקס שטעלונג ביים ארלאזאראוו־פּראָצעס.

זשאַבאָטינסקי האָט געקענט דעם בארימטן הויפּט־רב פון ארץ־ישראלדיקן ישוב נאָך פון יאָר 1920, בשעת דער פאַרטיידיקונג פון ירושלים ביים אַראבישן פּאָגראָם. ווען ער איז אַרעסטירט און פאַראורטיילט

געוואָרן אויף 15 יאָר טורמע, האָט הרב קוק נישט גערוט ביז די עכור־אָרעסטאַנטן, זשאַבאָטינסקי מיט זיינע 18 חברים פון דער הגנה, זענען באַפרייט געוואָרן. אייביק וועט בלייבן אין אונדזער געשיכטע דער רירנ־דער פאַקט, אַז הרב קוק האָט געפּסקנט אַז אום יום־טוב, דאָס איז געווען שביעי של פּסח, מעגן יידן אונטערשרייבן די פּעטיציע צו דער בריטישער רעגירונג וועגן דער באַפרייאונג פון די ירושלים־פּאַרטיידיקער. פיל רעלי־גיעזע קרייזן, באַזונדערס די עקסטרעמע פאַנאַטיקער, זענען געווען אין כעס אויפן הויפּט־רב פאַר דעם חילול שבת און יום־טוב. אָבער ער האָט געפּסקנט, אַז באַפרייען די, וועלכע האָבן געראַטעוועט יידישע לעבנס, איז פּיקוח נפש, וואָס איז דוחה שבת.

און אָט ווי אַזוי זשאַבאָטינסקי אַליין האָט אָפּגעשאַצט דעם דאָזיקן זשעסט פון צדיק. אַזוי שרייבט ער — „דאָן איז געקומען דער חודש אַפּריל 1920, דער פּאָגראָם אין ירושלים און די וואַנזיניקע און ווילדע אורטיילן פון קאַטאָרגע קעגן די מיטגלידער פון יידישן זעלבסטשוץ. דאָס איז געווען שבת, ווען אין ירושלים זענען באַקאַנט געוואָרן די פּסקי־דין און הרב קוק, צוזאַמען מיט אַ גרויסן קהל, האָט דאַן געדאַוונט אין דער „חורבה", אין גרעסטן יידישן בית־תפילה אין ירושלים. ער האָט איבער־געריסן דאָס דאַוונען, געהייסן ברענגען טינט און פּאַפּיר, און האָט דער ערשטער אונטערגעשריבן אויפן פּראָטעסט קעגן דער אומגערעכטיקייט. אום שבת. ווען איך האָב זיך דאָס דערוווּסט — זעצט זשאַבאָטינסקי פאָר — האָב איך פיל אַריינגעטראַכט: וואָס באַדייט עס? איך ווייס, אַז פאַר פּיקוח־נפש מעג מען און מ'דאַרף מחלל שבת זיין. אָבער דאָ, איז דאָך נישט געווען קיין אונטערשיד, צי מען וועט אונטערשרייבן דעם פּראָטעסט היינט אָדער מאָרגן. פאַרוואָס גראַד היינט, דווקא אום שבת? דאַן האָב איך פאַרשטאַנען דעם זין פון דער זאַך. דאָס איז דער זעלבער גייסט וואָס שוועבט אין באַרימטן „קדיש" פון ר' לוי יצחק פון בערדיט־שעוו, ווען ער שרייט מיט אַזאַ גרויסער חוצפּה צום רבונו של עולם: „און אַן עק זאָל עס נעמען! און אַ סוף זאָל עס נעמען!". וואָרום אַזוי רעדט דאָך אַ זון מיט זיין טאַטן: טאַטע, גיב אַכטונג, דיין וועלט איז פול מיט עוולות, און דו ווילסט, אַז מיר זאָלן דאָ אָפּריכטן דיין שבת־קודש, אַזוי ווי שטענדיק ווי ס'וואָלט גאָרנישט געשען. ניין, טאַטע, אַזעלכע שבתים דאַרפסטו נישט: איך, ר' לוי יצחק, אָדער איך ר' אברהם, איך דיין זון און קנעכט, בין מחלל דיין שבת אַלס פּראָטעסט קעגן דעם וואָס טוט זיך אין דיין וועלט! — באַטראַכט זיך, טאַטע: באַשטראָף מיר, אויב דו ווילסט, אָבער באַטראַכט זיך...".

די באַציאונג פון רעליגיעזן יידנטום צו אים איז דאַן געקומען צום אויסדרוק אויך מיטן „תענית־זשאַבאָטינסקי", וואָס איז פּראָקלאַמירט געוואָרן דורכן הויפּט־ראַבינאַט אין לאַנד און די תפילות, וועלכע זענען אָפּגעריכט געוואָרן פאַר זיין באַפרייאונג אין אלע שולן און בתי־מדרשים איבערן גאַנצן לאַנד. ווען די באַפרייאונג איז ענדלעך געקומען, האָט הרב קוק געשיקט זשאַבאָטינסקין א בריוו, אין וועלכן ער האָט צווישן אַנ־דערעס געזאָגט: „איך בין שטאָלץ און גליקלעך וואָס איר זייט באַפרייט געוואָרן. ווייל איז אייך, שיצער פון אונדזער כבוד, וועלכע זענען אַרעס־טירט געוואָרן צוליב דער תורה, ווייל איר האָט דערפילט אייער הייליקע פליכט צו שיצן דעם כבוד פון אונדזערע ברידער און שוועסטער און די לעבנס פון אונדזערע קינדער און זקנים. איר זענט איצט פאַר אונדז א מוסטער! גאַנץ פאָלק האָט זיך געפּייניקט מיט אייך, און איצט פייערט ער מיט אייך, מיט די וועלכע זענען געהייליקט געוואָרן מיט דער קדושה פון העלדישקייט, קדושה פון עינויים און יסורים פון ליבע!".

אָבער באַזונדערס איינדרוקספול איז געווען די שטעלונג פון הרב קוק צום בלוט־בלבול ביים ארלאָזאָראָוו־מאָרד. אין יענע פינסטערע טעג האָט זיך מפא"י צוזאַמען מיט דער בריטישער פּאָליציי אין ארץ־ישראל פאַרמאָסטן צו ברענגען צוויי אומשולדיקע יידן צו דער תליה, בלויז צו־ליב דעם וואָס זיי זענען געווען מיטגלידער פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי. פיל מענטשן, פון די פירנדע פּערזענלעכקייטן אין ארץ־ישראל האָבן געוווּסט אז דאָס איז א בלוט־בלבול. אָבער זיי האָבן נישט געוואָגט אַרויסצוטרעטן עפנטלעך קעגן דער הערשנדער פּאַרטיי אין ישוב. אפילו דער דיכטער ח. נ. ביאַליק האָט אין ענגן קרייז דערציילט, אז ער האָט זיכערע באַווייזן, אז אברהם סטאַווסקי איז אומשולדיק. אָבער אויך ער האָט געשוויגן. בלויז יחידים האָבן געהאַט די דרייסטקייט צו קעמפן אָפן דעם קאַמף פאַר מענטשלעכער גערעכטיקייט. און דער שרייַ־בער בן־ציון כץ אין שפּיץ פון די ערלעכע. אָבער א גליק איז געשען דעם ישוב און דעם גאַנצן פאָלק, אז דער הויפּט־רב הרב קוק ז"ל, מיט זיין גרויסער אויטאָריטעט האָט זיך אריינגעוואָרפן אין קאַמף קעגן בלוט־בלבול. די מפא"י, וואָס האָט בעל־הביתעוועט אין לאַנד, אין סוכנות און אין ועד־לאומי, האט נישט געקענט מוחל זיין דעם רב הראשי, וואָס ער האָט געוואָגט זיי זיך קעגנצושטעלן און צונישט צו מאכן זייערע אלע באַ־מיאונגען. דער רב האָט זיך פאַר דעם נישט צוריקגעצויגן. ער, צוזאַמען מיט די רבנים הרב עוזיאל און הרב יעקב מאיר, האָט פאַרעפנטלעכט דאַן אַן אויפרוף, אין וועלכן ס'שטייט: „מיר זעען זיך פאַרליכטעט

אויפמערקזאם צו מאכן דאָס גאנצע יידנטום און די ערלעכע מענטשהייט קעגן דער גרויסער סכנה, אז אין ירושלים זאָל חלילה פארגאָסן ווערן אומ־שולדיק בלוט, אויב מיר וועלן נישט אויפשטיין אלע ווי איין מענטש מיטן גאנצן כוח פון הייליגקייט, גערעכטיקייט און כבוד צו פארטיידיקן די ריינע נשמה. עס זאָל אויף אונדז נישט פאלן דער פלעק פון יידיש בלוט. מיר קענען עדות זאָגן מיט אונדזער ריינעם און קלאָרן געוויסן פאר גאָט און פאר מענטשן, אז אברהם סטאווסקי איז פולשטענדיק ריין פון דער בלוט־באַשולדיקונג פון ארלאזאראָוו־מאָרד".

און דער רב קוק האָט געזאָגט אָפן: איך גיי שווערן א שבועה דאור־רייתא אום יום־כיפור, פאר נעילה, מיט א ספר־תורה אין האנט, אז אברהם סטאווסקי איז אינגאנצן אומשולדיק„.

וועגן דעם פראָצעס האָט זיך דער ארץ־ישראלדיקער הויפט־רב גע־שטעלט פאָרן בריטישן הויך־קאָמיסאר און אים געמוסרט פאַר די טמא'־דיקע כוונות פון דער בריטישער פאָליציי, וועלכע שטויסט אן אומשול־דיקן מענטשן צו דער תליה. דער שארפער פאָרוואורף געוואָרפן אין פנים דעם הויפט פון דער רעגירונג, האָט איבערראשט דעם נציב העליון און ארויסגערופן א גרויסן אויפזען אין דער גאנצער וועלט.

דער הייליקער רב איז אויך געווען באקאנט מיט זיין מוטיקייט און אומדערשראָקנקייט. נאָך מיט עטלעכע יארן פריער, אויף צו מאָרגנס נאָכן אויסברוך פון די אראבישע פאָגראָמען אין 1929, מיט דער צושטימונג פון דער בריטישער אדמיניסטראציע אין לאנד, איז דער רב קוק ז"ל גע־גאנגען אום שבת צופוס צום פאלאַץ פון אמטירנדן הויך־קאָמיסאר אין יענער תקופה, לוק, דער אַנטיסעמיטישער גענעראל־סעקרעטאר פון דער רעגירונג, און מיט פעסטקייט געפאָדערט פון אים אָפצושטעלן די אומרוען. די בריוו וואָס לוק האָט אים געשיקט, אין נאָמען פון דער פאלעסטינע־אדמיניסטראציע, האָט הרב קוק צוריקגעשיקט נישט עפנענדיק זיי, ווייל ער האָט נישט געוואָלט שטיין אין קאָנטאקט מיט א מענטש „וועמענס הענט זענען פארטונקט אין יידיש בלוט".

הרב קוקס גרויסקייט, הערלעכקייט און קאמף פאר מאָראל האָט זשאבאָטינסקין געבראכט צו באטראכטונגען וועגן די עטישע יסודות, וועלכע שטעקן אין דער רעליגיע. און ער האָט זיך אָנגעהויבן נענטער צו אינטערעסירן מיט די רעליגיעזע קרייזן פאר צוציען זיי צום הערצליאנישן קאמף. ער האָט דאן באקומען אין פוילן א ווערטפולן כוח, לוי יונגסטער איינער פון די גרינדער פון וועלט „הפועל־המזרחי", וועלכער איז צוגע־

צוינגן געוואָרן צו זשאַבאָטינסקין מאַגנעטישער פּערזענלעכקייט און זיינע אידייען. מיט דער באַמיאונג פון לוי יונגסטערן איז געבראַכט געוואָרן צו דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע א גרויסע גרופּע פון רבנים.

אַ דאַנק זשאַבאָטינסקיס אומדערמידלעכע אויפקלערונג, איז אין גרונטפּראָגראַם פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אַריינגענומען געוואָרן דער פּונקט, אַז „די באַוועגונג שטרעבט אויפצושטעלן די יידישע מדינה אויף די יסודות פון דער יידישער תורה און די אייביקייטס־ווערטן פון אונדזער פאָלק".

פאַר אָט דעם פּונקט אין פּראָגראַם האָט ער געהאַט א שווערן קאַמף מצד די נישט רעליגיעזע עלעמענטן אין דער אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָבן געציטערט פאַר דער קלעריקאַליזאַציע פון דער באַפרייאונגס־באַוועגונג. זשאַבאָטינסקי האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם פּראָבלעם אויספירלעך אין דער דערעפנונגס־רעדע פון גרינדונגס־קאָנגרעס אין 1935.

„עס אַנטשטייט די פראַגע פון דער באַציאונג צווישן דער נאַציאָנאַ־לער אויפלעבונג און צווישן דער רעליגיעזער טראַדיציע ביי יידן. אין די לעצטע יאָרן איז אַנטשטאַנען א גרויסער בלויז. באַזונדערס דורכדעם וואָס צוליבן קריזיס זענען אויפגעשוווּמען מענטשן־געשטאַלטן, ווי הרב קוק ז"ל.

ווען מיר טרעטן צו צו דער דאָזיקער פראַגע — דערקלערט זשאַבאָ־טינסקי אין זיין רעדע — מוזן מיר רעדן סוביעקטיוו. די אינטעליגענציע פון מיין דור איז געבוירן געוואָרן אין מאַגנעטישן צויבער פון דער גרוי־סער פרייהייט אין 19־טן יאָרהונדערט און פון אירע ליבעראַלע אידייען.

„לאָמיר רעדן אויפריכטיק און אָרנטלעך פון אונדזער באַציאונג צו דער רעליגיע אין יענער צייט. אינדיפערענטע טאָלעראַנץ איז געווען דער באַשטימענדער טאָן. אונדזערע לאָזונגען זענען געווען „רעליגיע איז אַ פּריוואַטער ענין", „אָפּטיילן די מדינה פון דער קירכע" אָדער פון דער „קהלה", און די „אָפּטיילונג צווישן דער שול און די אומה". ביי די אוּ־מות־העולם, און פיל־לייכט אין א קלענערער מאָס אויך ביי אונדז, האָט גע־הערשט דער פּרינציפּ פון באַזייטיקן דעם רעליגיע־יסוד פון דער געזעל־שאַפט און מדינה. די דאָזיקע איבערלעבונג האָבן דורכגעמאַכט אלע מיי־נע צייט־גענאָסן. אָנגעהויבן האָט זיך עס מיטן באַזייטיקן דעם קלער, די כמורה ביי די גויים און, להבדיל, די רבנים ביי אונז. און ס'איז דערגענע־רירט געוואָרן מיטן באַזייטיקן גאָט. היינט זעען מיר פון אייגענער דער־

פאַרונג די קאָנסעקווענצן וואָס קומען פון דער נאַטור פון מענטשן, וועל־כע האָבן נישט קיין גאָט.

די מענטשן פון מיין דור זענען נאָך פאַרבליבן טריי דער טראַדיציע פון דער פרייהייט. אָבער היינט שטייען מיר אין מיטן בלויז. מיר פרעגן זיך אַליין אויב די אינטערפּרעטאַציע פון 19־טן יאָרהונדערט, פּאַסט נאָך פאַרן צוואַנציקסטן יאָרהונדערט. די רעליגיע איז א פּריוואַטער ענין — אין הינזיכט פון מיינע געפילן, אויב איך גלויב אָדער איך צווייפל, אויב איך וואַרף אָפּ אָדער איך נעם אָן. אָבער עס איז נישט קיין פּריוואַטער ענין, אויב עס זענען פאַראַן אין דער וועלט טעמפּלען און קירכעס, און די מלוכה דאַרף אַכטונג געבן, אַז עס זאָל נאָך קענען עקזיסטירן רעלי־גיעזע פּראָצעסיעס און אויב עס ברענט נאָך דער נר תמיד אין די טעמפּ־לען, און אויב דאָס וואָרט פון די נביאים לעבט נאָך אין דער געזעלשאַפט אָדער איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין א מומיע, וועלכע ווערט געהיטן אונטער א גלאָז. דאָס דאַרף מען פאַרמיידן, און מיט רעכט איז עס געוואָרן א מלוכה־ענין".

ווענדנדיק זיך צו דער גרויסער רעליגיעזער גרופּע, וואָס איז געווען רע־פּרעזענטירט אין גרינדונגס־קאָנגרעס פון דער נייער ציוניסטישער אָר־גאַניזאַציע, האָט זיי זשאַבאָטינסקי געזאָגט: „איך באַגריס מיט א באַזונ־דער געפיל יענע פון אונדזערע ברידער, וועלכע זענען געקומען צו אונדז אַהער צו רעפּרעזענטירן דעם אייביקן אמת און די אייביקע בענקשאַפט. איך באַגריס אייך ווי חברים לדעה; מיר זוכן עפּעס צוזאַמען און ווייסט איר ווי אַזוי? צווישן די דאָזיקע ביידע מחנות האָט דאָס לעבן אויפגע־שטעלט א שטיינערנעם באַרג, א פעלז; איצט האָבן מיר גוטיק א טונעל וואָס זאָל דורכגעבויערט ווערן פוןביידע זייטן. איך פון דער זייט, דו פון יענער זייט. דו ווייסט נישט, ווען מיר וועלן זיך באַגעגנען, אויב אין די ערשטע טעג אָדער אין די ערשטע חדשים וועט איינפאַלן די וואַנט. עס וועט נאָך פאַריבער א צייט, אָבער צוזאַמען וועלן מיר אַרבעטן איינער קעגנאיבער דעם צווייטן, און עס וועט קומען דער טאָג, אין וועלכן מיר וועלן זען נישט דעם דאָזיקן דור, נאָר א יונגנט וואָס אויך די דאָזיקע בענקשאַפט זיינע וועט פולשטענדיק באַפרידיקט ווערן".

אונטערן איינפלוס פון זשאַבאָטינסקיס אידייען איז אין גלות גע־שאַפן געוואָרן א שטאַרקע באַוועגונג פון רעליגיעזע רעוויזיאָניסטן „ברית ישורון", וואָס האָט זיך באַלד טיף פאַרוואָרצלט אין אייראָפּעאישן יידנ־טום. די אָרגאַניזאַציע איז געווען טעטיק אין רעליגיעזן סעקטאָר, אין שולן און בתי־מדרשים, פּריידיקנדיק דעם שטאַטס־ציוניזם, וואָס איז די

ספערן באזונדערס געווען נאָנט צום הארצן. אין דעם אָרקעסטער פון דער מלוכה׳שער באוועגונג האָט אויך דער אינסטרומענט געשפּילט א באַדייטנדע ראָלע אין די פאר דער מלחמה־יאָרן.

***

נישט נאָר ביי זיינע ברידער האָט ער געפונען אָפענע אויערן, נאָר אויך ביי זיינע שוועסטערס, ביי יידישע מאַמעס און טעכטער. אין בית״ר זענען געווען טויזנטער יידישע מיידלעך, און זיי האָבן נאכהער באוויזן אז זיי זענען מסוגל נישט ווייניקער ווי זייערע חברים, די מענער, צו טאָן זייער פליכט פארן פאָטערלאנד. דער נאציאָנאלער אונטערגרונט אין ארץ־ישראל האָט געהאַט פיל טייערע יידישע טעכטער, וועלכע האָבן פארשאפט אונדזער פאָלק כבוד. זיי האָבן פול געמאכט די געפענגנעס און קאָנצענטראציע־לאגער פאר פרויען אין בית־לחם. זיי האָבן ערטיילט ערשטע הילף זייערע פארוואונדעטע ברידער אין די שלאכטן, זיי האָבן אליין געהאלטן ביקסן און מיטראַליעזן אין זייערע הענט און געקעמפט מיט די פיינט פון ישראל. איז דען א יידיש אכצן־יעריק מיידל, א שילערין פון זאב זשאבאָטינסקי, רחל חבשוש, נישט פאראורטיילט געוואָרן דורך א בריטישן געריכט אויף אייביקע טורמע פאר ברעכן די הבלגה? זענען דען ווייניק מיטגלידערינס פון ארגון צבאי לאומי געפאלן מיטן ביקס אין האנט אין קאמף פון פרייהייט?

אָבער אויך זייערע מאַמעס און עלטערע שוועסטערס האָבן זיך מאָביליזירט פארן שטאַטס־ציוניזם. דער „ווערעף״ (די וועלט־רעוויזיאָניסטישע פרויען אָרגאניזאציע, ברית נשים לאומיות), געלייטעט דורך פרוי ד״ר נעמי פאָן־ווייזל, און אין פּוילן דורך מרים כהן (די פרוי פון גרויסן העברעאישן דיכטער, יעקב כהן, דער געוועזענער ערשטער לאנדעס־פּרעזידענט פון הצה״ר) און שולמית דראליטש, און אין ארץ־ישראל — דורך הנידה גלעדי און שושנה ראפאפּאָרט, האָט ארומגעכאפּט אלע לענדער פון יידישע ישובים און זיי זענען געווען אקטיוו אין אלע געביטן פון ארגאַניזאציאנעלער טעטיקייט.

איבער זיי אלעמען — איבער דער ברייטער פארצווייגונג פון די אָרגאניזאציעס — האָט אויסגעשפּרייט אירע פליגלען די רעוויזיאָניסטישע פּארטיי. דער הצה״ר איז געווען דער בוים, וואָס האָט געגרינט מיט זיינע בלעטער און פארשפּרייט זיינע צווייגן אין אלע שיכטן און אלע עלטערס:

בית"ר, ברית־החיל, ברית־ישורון, די פרויען־אָרגאַניזאַציע, און אפילו די אקאַדעמישע פאַרבינדונגען און קאָרפּאָראַציעס.

פאַר זיי אַלעמען האָט זשאַבאָטינסקי, דער לערער און דערציער, גע־זאָרגט. ער האָט געפונען צייט אפילו אנצושרייבן דעם הימן פאַר די רע־וויזיאָניסטישע סטודענטן־קאָרפּאָראַציעס. ער האָט די בית"ר - ליטעראַ־טור באַרייכערט נישט נאָר מיט זיינע פּובליציסטישע און אידעאָלאָגישע אַרטיקלען, און נישט נאָר מיט זיינע בעלעטריסטישע ווערק, נאָר האָט אפילו פאַרפאַסט פאַר בית"ר די לידער צו זינגען. ער האָט געגעבן די אי־דעאָלאָגישע באַזע פאַרן „ברית החיל". ער האָט שטענדיק געהאַט אין זי־נען אַלע מיטגלידער פון דער משפחה, וועלכע ער האָט געבראַכט אויף דער וועלט.

דעריבער איז ער נישט געווען מער פאַראיינזאַמט אין דער יידישער וועלט. ער האָט געהאַט הונדערטער טויזנטער אָנהענגער. ווען ער האָט געדאַרפט פירן א פּאָליטישע אקציע, האָט ער געהאַט זיין אינסטרומענט --- דעם הצה"ר, און אַלע צווייגן פון דאָזיקן בוים. דער פאַקט, וואָס די צאָל פון זיינע שילער איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג, האָט אַזוי אויפגע־בראַכט און צעברוגזט די פּאָליטישע קעגנער. דעריבער האָבן זיי מיט אַלע מיטלען אים באַקעמפט.

אָבער נישט נאָר צרות האָבן אים פאַרשאַפן יידן אין די גלות־לענ־דער, ווו ער פלעגט אַזוי אָפט קומען. אויך פיל נחת האָט ער געהאַט פון זיינע תלמידים און פריינט, פון מיליאָנען־יידן, דורך אים דערצויגענע, אויף זיינע אַרטיקלען און רעדעס אויפגעהאָדעוועטע, מיט זיין לעבנס־ביישפּיל באַגייסטערטע און פון זיין מאַגנעטיזם באַצויבערטע.

אָט די מיליאָנען יידן זענען געווען זיין אַנלען, זיין מאָראַלישע שטי־צע, זיין כוח. מיט זייער הילף האָט ער געטראָגן א גיגאַנטישן לאַסט אויף זיינע פּלייצעס. און ווען ס'איז אויסגעבראָכן די מוראדיקע מלחמה און א פאָרהאַנג האָט זיך אַראָבגעלאָזן אויף די יידישע ישובים אין מזרח־ און מיטל אייראָפּע, האָבן זיך אַלע זיבן זונען אויסגעלאָשן אין די הימלען.

אויף די ציוניסטישע קאָנגרעסן

פיל מענטשן, צווישן זיי אויך פריינט זיינע, האָבן געהאַט צו אים תרעומות, פאַרוואָס ער האָט פאַרלאָזן די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע. פּראָפעסאָר קלויזנער, דער גרויסער יידישער היסטאָריקער, א פריינט און א אָנהענגער פון זשאַבאָטינסקין, האָט אויך דערקלערט, אז ס'איז געווען א טעות. „וואָלט זשאַבאָטינסקי פאַרבליבן אין דער אָרגאַניזאַציע, און וואָלט ער לענגער געלעבט — האָט פּראָפעסאָר קלויזנער געזאָגט — וואָלט ער היינט געשטאַנען אין שפּיץ פון דער יידישער מדינה, און מיר וואָלטן געהאַט א שטאַט פוןביידע זייטן פון ירדן. אזעלכע מיינונגען האָבן נאָך אַנדערע מענער ארויסגעזאָגט.

אַנדערע האָבן אים פאָרגעוואָרפן, אז ער איז מאנכמאל געווען צו אימפּולסיוו און דאָס האָט אים באַוויגן צו איבערגעאיילטע שריט. אָט האָט ער אין 1923 פאַרלאָזן די ציוניסטישע עקזעקוטיווע.

ווייניק מענטשן געדענקען שוין היינט יענע תקופה. זיי ווייסן נישט, וואָס פאַרא סיבות האָבן באַוויגן דעם גרויסן פּאַטריאָט צו פירן אזא ביטערן קאַמף אינערהאַלב דער יידישער וועלט. היינט איז שוין קלאָר, אז ווען נישט זשאַבאָטינסקי מיט זיין נייער פּאָליטישער שיטה, דער דערציאונג פון דער יוגנט און דעם אָנווייזן נייע דרכים — וואָלטן מיר נאָך ביז היינט געווען אונטער פרעמדער הערשאַפט.

דער ערשטער קאָנפליקט זיינער מיט ד"ר ווייצמאַנען איז פּאָרגעקומען אָנפאַנג 1923, ווען ער האָט געדריקט אויף דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע צו פאָדערן פון דער ענגלישער רעגירונג צו ענדערן דעם אדמיניסטראַטיוון אַפּאַראַט אין ארץ־ישראל און אַרויסנעמען פון דאָרט אלע אַנטיסעמיטן. ד"ר ווייצמאַן האָט זיך קאַטעגאָריש קעגנגעשטעלט זשאַבאָטינסקיס פאָרשלאַג. דער פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע האָט געטענהט, אז ער האָט אליין באַזוכט ארץ־ישראל סוף 1922, האָט אויסגעפאָרשט די לאַגע אויפן אָרט און זיך איבערצייגט אז דער אַלאַרם פון ועד־הלאומי וועגן דער פיינטלעכער באַציאונג פון דער פּאַלעסטינע־אדמיניסטראַציע צו יעדער יידישער זאַך — איז איבערגעטריבן. זשאַבאָטינסקי האָט דערויף געענטפערט, אַז די מענטשן וועלכע געפינען זיך אויפן אָרט און שטויסן זיך אָן אין טאָג־טעגלעכן לעבן אין דער פּראַקטיק פון דער אדמיניסטראַציע, קענען די לאַגע גענויער ווי ווייצמאַן „וועמענס פּערזענלעכע איינדרוקן ביי זיין קורצן באַזוך האָבן העכסטנס א זייער רעלאַטיוון ווערט פון אן אָבסערוואַציע פון אן אינטעליגענטן טור־

ריסט". אָבער די עקזעקוטיווע אונטער ווייצמאַנס השפעה האָט באַשלאָסן נישט צו רעאַגירן.

דער אמת איז, אַז ווייצמאַנס שטעלונג נישט צו מאַכן קיינע פּאָלי־טישע שריט אין צוזאַמענהאַנג מיט דער אויפפירונג פון דער פּאַלעסטינע־אַדמיניסטראַציע איז נישט אַרויסגעדרונגען פון זיין גלויבן, אַז די אומ־אויפהערלעכע אָנקלאַגעס פון די א"י בירגער זענען נישט ריכטיקע, נאָר פון זיין שיטה נישט אויפצורעגן ענגלאַנד. „מיר זענען ווייניק און שוואַך — האָט ער געזאָגט — און ענגלאַנד איז גרויס און שטאַרק, און מיר טאָרן זי נישט דערצערנען, טאָמער וועט זי נאָך אינגאַנצן אין כעס ווערן און בכלל אויפהערן אונדז צו שטיצן".

קעגן דער דאָזיקער דעפּעטיסטישער מיינונג האָט זיך זשאַבאָטינסקי רעוואָלטירט מיטן גאַנצן כוח: „ס'איז נישט ריכטיק — האָט ער אויסגע־רופן — אַז אויב מיר קענען נישט דיספּוטירן מיט אַ קולטורעל פּאָלק מיטן געווער, דאַרפן מיר שוין מוותר זיין. ענגלאַנד האָט אויף זיך גענו־מען זייער קאָנקרעטע פאַרפּליכטונגען. מיר מוזן באַשטיין אויף אונדזע־רע פאָדערונגען, אפילו ווען זיי זענען נישט אַנגענעם פאַר אונדזער פּאַרט־נער. אונדזער היינטיגע טאַקטיק איז נישט צו באַשטייען מיטן גאַנצן נאָכדרוק אויף אַ פאָדערונג, אויב אונדזער שותף פאַרקרימט זיך הערנדיק דאָס. דאָס וועט אונדז ברענגען אין אומגליק".

ווייצמאַן האָט אים געענטפערט, אַז אַ פאָדערונג צו ענגלאַנד איבער־צובייטן דעם אַדמיניסטראַטיוון אַפּאַראַט באַדייט אַ פאָדערונג אַפּצוזאָגן הערבערט סעמועלן, און דאָס וועט זיין אַ וואַנזיניקער שריט מצד ציו־ניסטן צו פאָדערן אָפּצוזאָגן אַ ייד פון העכסטן פּאָסטן אין לאַנד. דעם דאָ־זיקן אַרגומענט האָט אונטערגעהאַלטן די גאַנצע אָפיציעלע יידישע זשור־נאַליע. אַלע האָבן געשריען, אַז ס'איז אַן אומפאַראַנטוואָרטלעכקייט צו פאָדערן אָפּצוזאָגן אַ יידישן הויך־קאָמיסאַר.

אין אַ געשפּרעך מיט אַ יידישן זשורנאַליסט אין בערלין, האָט זשאַ־באָטינסקי געענטפערט אויף די אָנגריפן: „איך שטרעב צו אַ ראַדיקאַלער ענדערונג אין סעמועלס מעטאָדן און איך וועל זיין גליקלעך, אויב ער וועט אויסדריקן גרייטקייט אַליין אַריינצופירן די ענדערונגען. אָבער זיך צו־פרידנצושטעלן מיט אַ קערענסקי רעזשים, אין וועמענס שויס עס וואַקסן און פרוכפּערן זיך פיינטלעכע צו אונדז כוחות, בלויז צוליב דעם וואָס דער קערענסקי איז אַ ייד, אַזאַ טאַקטיק איז מיר פאַרמיאוסט און רופט אַרויס אַן עקל".

וויצמאן האָט געזיגט, באַזונדערס צוליב אַן אַנדערן אַרגומענט זיי־נעם, זייער אַ פּראַקטישן: „דאָס שרייען אַז אין ארץ־ישראל קענען מיר נישט אַרבעטן און אַז די רעגירונג איז פיינטלעך, מאַכט אַ שלעכטן רושם אויף די יידן אין דער וועלט. דאָס שרעקט אָפּ די שפּענדער פאַר די ציו־ניסטישע פאָנדן און די הכנסות פאַלן". דער אַרגומענט האָט געדעדט צום האַרצן פון די „פּראַקטישע" ציוניסטן. דער גאַנג פון דער ציוניסטי־שער געשיכטע זייט יענע יאָרן איז געווען קלאָר: עס האָט אומפאַרמייד־לעך געפירט צו דער פאַרערגערונג פון אונדזער פּאָליטישן מצב, ביז... בע־ווינס „לעזונג" פון דער ארץ־ישראל פראַגע.

***

זשאַבאָטינסקי איז דעריבער אוועק. ער האָט געזען, אַז פון אינער־ווייניק וועט ער גאָרנישט זיין ביכולת אויפצוטאָן. זייט ער האָט פאַרלאָזן די ציוניסטישע עקזעקוטיווע, האָט ער באַשלאָסן בשום אופן זיך מער צו איר נישט צוריקקערן. פיל מעגלעכקייטן האָט ער געהאַט צוריקצוקומען און פאַרנעמען אַ וויכטיקע שטעלונג אין דער ציוניסטישער ליטונג. אָבער ער האָט אָפּגעוואָרפן אַלע געלעגנהייטן. ער האָט נישט געהאַט קיין פער־זענלעכע אַמביציע אויף אַ „בענקל". ער האָט געשטרעבט צו ענדערן ראַ־דיקאַל די דעפעטיסטישע פּאָליטיק פון דער פירערשאַפט. און כל זמן ער האָט נישט געזען קיין שאַנסן אויף אַ פאָלשטענדיקער ווענדונג — האָבן אים נישט אינטערעסירט קיין פּלעצער אין דער עקזעקוטיווע.

אויף אַלע קאָנגרעסן פון יענער צייט האָט ער געקעמפט מיט אייפער, מיט טאַלענט, מיט שטאַרקער איבערצייגונגס־קראַפט. מען האָט זיך צו־געהערט צו זיינע רעדעס, וואָס זענען געווען אָראַטאָרישע מייסטערווערק, מיט געשפּאַנטן אָטעם. אָבער דער פּאַרטייען־שליסל און די צאָל הענט צום שטימען האָבן פון פאָראויס צו נישט געמאַכט אַלע באַמיאונגען. אויפן 16טן קאָנגרעס אין ציריך אין 1929, האָט ער געהאַלטן מלחמה קעגן אוועקגעבן די ציוניסטישע בכורה די אַסימילאַטאָרן פון דער „דזשו־איש איידזשענסי" פאַר אַ טאָפּ לינזן, וועלכן מ׳האָט אפילו נישט באַקו־מען. און אויפן 17־טן קאָנגרעס אין באַזעל, אין 1931, האָט ער געמאַכט דעם אַנטשיידענדן פּרווו. דאָרט האָט ער זיך איבערצייגט אַז ס׳איז נישטאָ קיין האָפנונג. אויב די מערהייט פון ציוניסטישן קאָנגרעס האָט אָפּגע־וואָרפן די פאָרמולע פון ענדע־ציל פון ציוניזם; אויב אַן אינסטיטוציע געשאַפן דורך הערצלען האָט מורא צו דערקלערן אָפן, אַז אונדזער שטרע־

בונג איז א יידישע מערהייט און א יידישע מדינה — איז דאָך עס נישט מער קיין ציוניסטישע אינסטיטוציע!.

צו יענעם קאָנגרעס איז זשאַבאָטינסקי געקומען מיט א שטאַרקער פראַקציע. אין די זעקס יאָרן, פון 1925, זינט ס'איז געגרינדעט געוואָרן די רעוויזיאָניסטישע וועלט־באַוועגונג, איז די הצה"ר־רישע־פראַקציע געוואקסן אויף א וואונדערלעכן אופן. פון פיר דעלעגאַטן אין 1925 ביז פיר און פופציק! דער קאָלאָסאַלער וווּקס פון הצה"ר האָט אומגעהויער איבערגעשראָקן די לינקע. זייערע דעלעגאַטן זענען געקומען צום קאָנגרעס דערציטערטע און באַזאָרגטע. פון איין זייט האָבן זיי געפילט, אַז ד"ר וויצמאַנס פּאָליטישע דורכפאַלן וועלן ברענגען צו זיין ירידה, און וויצמאַן איז דאָך געווען זייער הויפּט אנלען. פון דער אנדערער זייט האָבן זיי געזען דעם כוח פון הצה"ר. צו דער לינקער קאָנגרעס־פראַקציע איז געקומען א טעלעגראַמע פון ארץ־ישראל מיט געגנויע דירעקטיוון: „איר זאָלט קעמפן מיט אַלע מיטלען איבערצולאָזן וויצמאַנען. און אויב עס וועט זיך אייך נישט איינגעבן — זאָלט איר פונדעסטוועגן געדענקען נישט איינצוגיין אויף א קאָאַליציע מיט די רעוויזיאָניסטן!". אין קאָנגרעס אַליין, זעענדיק אַז דער איינפלוס פון דער הצה"ר־פראַקציע איז זייער א גרויסער און איבערשטייגט אפילו איר קוואַנטיטאַטיווע פּראָפּאָרץ און אַז אנדערע פּאַרטייען זענען פאַראינטערעסירט אין א קאָאַליציע מיט די רעוויזיאָניסטן, האָבן די „מעסיקע" פון לינקס דערקלערט, אַז „בלית ברירה וועלן זיי מסכים זיין אַז אויך מיטגלידער פון ברית הצה"ר זאָלן אריינגיין אין דער עקזעקוטיווע, אָבער מיטן באַדינג אַז זשאַבאָטינסקי פּערזענלעך זאָל נישט זיין צווישן זיי".

און ער האָט בכלל נישט געטראַכט אָנצונעמען א מאַנדאַט אין דער אגענץ־לייטונג. אים האָט אינטערעסירט דער פּראָגראַם.

וויצמאַן האָט געוווּסט, אַז ביי א זא צוזאַמענשטעל פון קאָנגרעס — ווען די רעוויזיאָניסטישע פראַקציע איז אַזוי שטאַרק — האָט ער נישט קיין האָפנונג צו בלייבן אין שפּיץ פון דער אָרגאַניזאַציע. דעריבער האָט ער געמאָלדן פון פאַראויס, פאַרן קאָנגרעס, אַז בשום אופן וועט ער מער נישט איבערנעמען די פּרעזידענטור. אין א געשפּרעך מיט א זשורנאַליסט האָט ער פאָרגעשלאָגן אויסצוווילן זשאַבאָטינסקין אלס פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע.

ווען מ'האָט דערציילט זשאַבאָטינסקין וועגן וויצמאַנס פאָרשלאָג, האָט ער א מאַך געטאָן מיט דער האַנט און געזאָגט מיט א שמייכל: נאָ־

רישקייט! דער זשורנאַליסט פאַרשטייט נישט קיין וויץ!" ווייצמאַן וויל נישט, אַז זיין גרעסטער קעגנער זאָל זיין פאַרטרעטער.

אויפן אויפטריט פון הצה"ר־פּרעזידענט האָט דער קאָנגרעס דאָס־מאָל געוואַרט מיט אַן אומגעהויערער שפּאַנונג. אויף אַלע קאָנגרעסן איז ער אַלס רעדנער געווען די גרעסטע „אַטראַקציע". אָבער דאָסמאָל איז מען געווען פאַראינטערעסירט צו וויסן נישט בלויז ווי ער וועט רעדן, נאָר וואָס וועט ער זאָגן. זיי האָבן געוווסט אַז היינט שטייט ער אין שפּיץ פון אַ שטאַרקער און דינאַמישער פראַקציע, און ער קען וואַרפן זיין כוח אויפן וואָג־שאָל. אַלע האָבן געזען, אַז ווייצמאַנס גורל ליגט היינט אין זשאַבאָטינסקיס הענט. דעריבער איז מען געווען פאַראינטערעסירט צו וויסן זיינע פּלענער. צי וועט ער אַריינגיין אין אַ קאָאַליציע? צי וועט ווייצמאַן אַראָפּגעוואָרפן ווערן?

ווען דער קאָנגרעס־פּרעזידענט, ד"ר ל. מאָצקין ז"ל, האָט ערטיילט דאָס וואָרט זשאַבאָטינסקין, איז ער נישט געווען אין זאַל. דאָס איז געווען ביים אָנהויב פון דער נאָכמיטאָג־זיצונג. רעדנערס האָבן נישט ליב די צייט. דער זאַל איז כמעט אינגאַנצן ליידיק. ביז די דעלעגאַטן קומען זיך צענויף פון מיטאָג,דויערט מער ווי אַ שעה, און די פאַרשריבענע רעד־נער צו דער דעבאַטע דרייען זיך אַרום פון צו רעדן אין דער צייט. ווער וויל עס רעדן פאַר ליידיקע בענק? אָבער דער פּינקטלעכער מאָצקין האָט נישט ליב געהאַט צו וואַרטן ביז דאָס פּובליקום וועט זיך צענויפקומען. ער האָט געעפנט די זיצונג, ווען אויף די בענק זענען געווען זייער ווייניק דעלעגאַטן. אַ קלאַפּ געטאָן מיטן האַמער און אויסגערופן:

זשאַבאָטינסקי!

— ער איז נישטאָ.

האָט דער אַלטער אויפגעהויבן די ברילן, אַ קוק געטאָן אין דער ליסטע, און אַ זאָג געטאָן:

— אוסישקין!

ער האָט נישט געוואָלט רעדן.

— בלומענפעלד!

אויך ער האָט זיך אָפּגעזאָגט.

אינצווישן איז מען געגאַנגען זוכן זשאַבאָטינסקין אין די קולוארן, און ביז מ'האָט אים געפונען און ער איז אַריין אין זאַל, האָט זיך ווי אַ בליץ פאַרשפּרייט די ידיעה. ער איז אַרויף אויף דער טריבונע, אויפגע־נומען געוואָרן דורך שטורמישע אַפּלאָדיסמענטן, וועלכע האָבן שנעל

אריינגעבראכט אין זאל אלע דעלעגאטן און געסט. מ׳האָט פאַרשטאַנען אַז אַזאַ שטורם פון אָוואַציעס איז אַ סימן אַז זשאַבאָטינסקי גייט ארויף רעדן. דער זאַל איז שוין געפּאַקט, אַלע בענק, אין די דורכגענג און אין די גאַלעריעס.

אין דער רעוויזיאָניסטישער פראַקציע האָט מען פריער מורא גע־האַט פאַר שטערונגען. די לינקע זענען געווען זייער דענערווירט, און זיי־ער יוגנט איז שוין געזעסן אויף דער גאַלעריע. די לופט איז געווען עלעקטריזירט. אָבער דער ריזיקער פּובליקום האָט אים געהערט מיט גע־וואַלטיקער אויפמערקזאַמקייט, קיין שאָרך האָט זיך נישט געהערט אין די גאַנצע צוויי שעה וואָס די רעדע האָט געדויערט. איינער פון די לינקע קאָרעספּאָנדענטן האָט געשילדערט די רעדע מיט פאָלגנדע ווערטער: „דאָס זענען געווען ווערטער פון אַ פּראָפעסאָר פון רעכטס־וויסנשאַפט, וועלכער קומט מיט דאָקומענטן אין האַנט. דאָס איז געווען אַ דיסערטאַציע וואָס איז אַלס ווערק געשטאַנען אויף דער הויך, צו וועלכער זשאַבאָ־טינסקי דערהויבט זיך אין זיינע רעדעס!״.

ס׳איז אָבער געווען עפּעס אומדערוואַרטעט אין דער רעדע, וואָס האָט איבערראַשט דעם גאַנצן קאָנגרעס .מען איז געווען געוווינט שטענ־דיק צו הערן די קריטיק פון שעפער פון רעוויזיאָניזם, וועלכער האָט גע־פאָדערט אַ רעוויזיע. אָבער דאָסמאָל — איז נישט געווען קיין איין וואָרט פון קריטיק. ער האָט נישט גערעדט וועגן דער פאַרגאַנגענהייט .ער האָט בלויז געהאַלטן אַ פּאָליטישן רעפעראַט וועגן נייעם ציוניזם און געשטעלט די פאָדערונג צו פאָרמולירן דעם ציל פון ציוניזם.

די פאָרשטייערס פון די פראַקציעס און די עקזעקוטיווע האָבן נישט באַקומען קיין ענטפער אויף דער פראַגע וואָס האָט געעגבערט זייער מוח: וואָס וועט זיין? צי וועלן די רעוויזיאָניסטן צוטרעטן צו אַ קאָאַליציע? גראַד די פראַגע האָט דער רעדנער בכוונה אויסגעמיטן.

ווייל אים האָט אינטערעסירט נאָר דער קאַרדינאַלער ענין, דער פּרינ־ציפּ: אַז אין קעגנזאַץ צו די דעפעטיסטישע אַנשויאונגען, וועלכע גייען איצט אַרום אין דער ציוניסטישער באַוועגונג; אויף ווייצמאַנס פריידיקן פאַר אַ בי־נאַציאָנאַלן (אַראַביש־יידישן) שטאַט און זיינע „ברית שלום־מיסטישע״ טרוימען, דאַרף די ציוניסטישע באַוועגונג פּראָקלאַמירן קלאָר און דייטלעך, אַז מיר שטרעבן צו אַ יידישער מערהייט אין ארץ־ישראל. מיט דער הילף פון ענגלישע רעגירונגס־דאָקומענטן האָט דער רעדנער אָנגעוויזן, אַז אין 1916 און 1917, ווען די ענגלענדער האָבן באַנוצט

דעם טערמין „די יידיש־ציוניסטישע שטרעבונגען" האָבן זיי געמיינט א יידישע מערהייט אין ארץ־ישראל. און ווען ער האָט גוט אויסגע־טייטשט פאַר די דעלעגאַטן, אזוי ווי א לערער פאַר די שילער, די דאָזיקע דאָקומענטן און ס'איז זיי שוין אַלעמען קלאָר געוואָרן, אַז ענגלאַנד האָט שוין דאַן געוווּסט, אַז נאָר א יידישע מערהייט און א יידישע רעגירונג וועלן קענען צופרידנשטעלן דעם יידישן פאָלק — האָט זשאַבאָטינסקים שטימע געשטורעמט אין קאָנגרעס: „און נאכהער האָט באלפור, דער פאַר־זיכטיקסטער און דער קאַלטעסטער צווישן אלע סקאָטן, געשריבן אין זיין דעקלאראַציע צו אונדז: אין נאָמען פון זיין מאַיעסטעטס־רעגירונג גיב איך אָפּ פאָלגנדע דעקלאראַציע וועגן אונדזער סימפּאַטיע פאַר די ציו־ניסטישע־יידישע שטרעבונגען". דאָס האָט געמיינט ענגלאַנד. און דאָס מיינען מיר היינט. און אָט די „ציוניסטישע יידישע שטרעבונגען" פּראָ־קלאַמירן מיר היינט ווידער פאַר דער גאנצער וועלט. און דער קאָנגרעס דאַרף עס קלאָר פאָרמולירן!".

און דער דראמאטישער שלום פון דער רעדע: „צום סוף פון מיינע רייד מוז איך ווידער אויסדריקן אונדזער קורצן און אָפּטימיסטישן „אני מאמין": מיט דער נאַאיוויטעט מיט וועלכער מ'האָט געגלייבט ווען מ'איז געזעסן אין קאַסינאָ אין באזעל, ווען איך בין נאָך געווען א קליין יינגל — מיט דער זעלבער תמימות גלויב איך אויך היינט אין כוח פון דער גערעכטער אידיי.

„איך גלויב"! אני מאמין!

⁂

אָבער דער 17־טער ציוניסטישער קאָנגרעס האָט זיך נישט דערהויבן צו זיין הויך. פאַר פּחד פאַר די אראבער האָט ער אָפּגעוואָרפן די פאָרמו־לירונג פון ציוניסטישן ענדע־ציל. וויצמאַנען האָט מען טאקי אראָפּ־געוואָרפן, אָבער די רעוויזיאָניסטן האָבן זיך אָפּגעזאָגט אריינצוגיין אין אן עקזעקוטיווע, ווען די העכסטע ציוניסטישע קערפּערשאַפט האָט מורא צו זאָגן, אז יידן שטרעבן צו זעלבסטשטענדיקייט.

מיט צער און ווייטאג האָט זשאַבאָטינסקי געזען, אז זיינע באמי־אונגען אין דער אינסטיטוציע וועלן זיין אומזיסט. ער ווייזט זיי די לוחות, און זיי טאַנצן ארום גאָלדענעם קאלב.

דאַן איז אין זיין מוח ענטגילטיק רייף געוואָרן דער באשלוס אוועק־צוגיין און אָנהויבן זעלבסטשטענדיקע טעטיקייט.

ער האָט זיך נאָר באַטייליקט — צוליבן דרוק פון זיינע חברים — אין 18־טן קאָנגרעס אין פּראַג, אין 1933. דאָס איז געווען דער קאָנגרעס, וואָס איז געשטאַנען אונטערן צייכן פון בלוט־בלבול נאָך דער דערמאָר־דונג פון ד"ר חיים אַרלאָזאָראָוו. אויף דעם קאָנגרעס איז שוין זשאַבאָ־טינסקי מער נישט אַרויסגעטרעטן מיט א רעדע. ער האָט געזען, אַז פון דער אינסטיטוציע איז אַרויסגענומען געוואָרן די ציוניסטישע נשמה.

מער איז ער שוין צו קיין ציוניסטישע קאָנגרעסן נישט געקומען. ער האָט אָנגעהויבן אומאָפּהענגיק זיין ריזיקע פּאָליטישע אַרבעט, די אָרגאַ־ניזירונג פון דער אומלעגאַלער עליה, און די אַקטיוויזירונג פון ארגון צבאי לאומי.

דער לעצטער אקאָרד

די מלחמה איז אויסגעבראָכן. דער גרעסטער שונא פון יידישן פאָלק, אַדאָלף היטלער, איז ארוים פאַרשקלאַפן די וועלט. ענגלאַנד און פראַנקרייך האָבן אים דערקלערט קריג. זשאַבאָטינסקי שרייבט א בריוו צום בריטישן פרעמיער־מיניסטער נעוויל טשעמבערליין: „די מלחמה קעגן היטלערן איז אונדזער מלחמה. מיר ווילן זיך אין איר באַטייליקן. דאָס יידישע פאָלק אין דער גאַנצער וועלט און דער יידישער ישוב אין ארץ־ישראל זענען גרייט צו נעמען אן אַקטיוון טייל אין דער מלחמה".

די ענגלישע רעגירונג וויל נישט קיין יידישע ארמיי. זשאַבאָטינסקי ווייסט אָבער פון נסיון: מ'טאָר נישט קאַפּיטולירן נאָכן ערשטן אָפּזאָג. מ'מוז פאָרזעצן און קעמפן. ער באַשליסט אַרויסצופאָרן קיין פראַנקרייך. די מדינה איז דאָך א פאַרבינדעטע אין קריג קעגן נאַצי־דייטשלאַנד. זיין רייזע פון לאָנדאָן קיין פּאַריז איז א גאַנצע עפּאָפּייע. פון ערשטן טאָג פון מלחמה־אויסברוך איז אין פראַנקרייך אריינגעטרעטן א „דראָלע דע גער" („מאָדנע מלחמה"): די רעכטע האַנט האָט נישט געוווסט וואָס די לינקע טוט. א פולשטענדיקע אַנאַרכיע. א פאָטער האָט נישט געגלויבט זיין אייגענעם זון, און אַברודער האָט חושד געווען זיין אייגענע שוועסטער. איינער האָט געקוקט אויפן צווייטן מיט פחד און פאַרדאַכט. יעדער איינער האָט געהאַלטן דעם אַנדערן פאַר אַ „פינפטע קאָלאָנע". און ווען זשאַבאָטינסקי, וועלכער איז געזעסן אין לאָנדאָן, האָט געבעטן אן אריינפאָר־וויזע קיין פראַנקרייך, אין לאַנד ווו ער האָט געלעבט העכער צען יאָר און די רעגירונגס־קרייזן האָבן אים גוט געקענט — האָט מען זיך אַנטזאָגט אים צו דערטיילן די וויזע. פיל וואָכן האָבן געדויערט די אינטערווענצן אין די מיניסטעריומס. א באַזיצער פון א

נאַנסן־פּאַס איז נישט קיין גרויסער מיוחס אפילו אין רואיקע טעג, באַזונדערס אין א תקופה פון אַזאַ צעמישונג. און כאָטש ער האָט געהאַט פון פאָראויס באַשטימט אוידיענצן ביי פראַנצויזישע מיניסטאָרן, און צווישן אַנדערע ביי אַלבערט סאַראָ, דער אינער־מיניסטער, האָט עס נישט געהאָלפן צוצואיילן די וויזע. דריי חדשים האָבן געדויערט די אינטערווענצן, ביז ער האָט ענדלעך באַקומען די איינרייזע דערלויבניש.

ער איז אויפגענומען געוואָרן פריער דורך אַלבערט סאַראָ און נאָכהער דורך דע־מאַנזי, וועלכער איז געווען זיינער א גוטער באַקאַנטער פון אַלטע יאָרן. דער פראַנצויזישער שטאַטסמאַן האָט וועגן אים געשריבן אין זיין בוך: „זשאַבאָטינסקי רעפּרעזענטירט דעם טיפּ פון א נייעם ייד, וועלכער האָט נאָך נישט קיין ענלעכן צו זיך. ער איז אַן אומדערשראָקענער קעמפער און שאַרפזיניקער דיסקוטאַנט. ער איז א לעגיאָנער פון זיינע מיינונגען. כ׳האָב מיך פאָרגעשטעלט דאָס בילד פון דעם מענטשן נאָך איידער כ׳האָב אים דערקענט. זשאַבאָטינסקי איז אייגנאַרטיק. דער קאַפּיטל פון זיין מוח און זיין שווערד איז אינטערעסאַנטער און אויסערגעוויינלעכער פון א לעגענדע. דער אומגעוויינלעכער שטריך אין זיין פּערזענלעכקייט איז די מיליטערישקייט פון זיין כאַראַקטער, א שטריך וואָס עקזיסטירט נישט אין זיין פאָלק. סאיז געווונטשן, אַז פראַנקרייך זאָל זיך נישט באַציען גלייכגילטיק צו דער ציוניסטישער טעטיקייט. די גרויסע פעלקער זענען אין א געוויסן זין ענלעך צו קליינע קינדער. זיי דאַרפן האָבן לעבעדיקע בילדער, כדי זיך צוצוגעוווינען צו דער רעוואָלוציע פון דער מענטשלעכער שטרעבונג. זשאַבאָטינסקיס לעבעדיק בילד דעקט אונדז אויף די איבערקערעניש אין דער יידישער נשמה, וואָס רייסט זיך אַרויס צום קריג. איך בעט צו געדענקען דעם דאָזיקן נאָמען פאַר דער צוקונפט".

דאָסמאָל האָט זשאַבאָטינסקי גערעדט מיט דע־מאַנזי, דעם אַרבעטס־מיניסטער און אַלבערט סאַראַ, דעם אינערן־מיניסטער, וועגן דער באַטייליקונג פון יידישן פאָלק אין קריג אַלס נאַציע דורכן אויפשטעלן א יידישע אַרמיי. ער האָט געבעטן פראַנקרייכס אינטערווענץ אַלס פאַרבינדעטע פון ענגלאַנד. ביידע אַלטע מיניסטאָרן האָבן אים אויפמערקזאַם אויסגעהערט, געשטעלט פראַגן און צוגעזאָגט. זיי האָבן אים אויך געעצה׳ט זיך צו ווענדן צו דזשאָרדזש מאַנדעל, וועלכער איז דאַן געווען קאָלאָניע־מיניסטער אין פראַנצויזישן קאַבינעט. אויך זיי, די מיניסטאָרן, האָבן אין מאַנדעלן געזען דעם מאַן פון דער צוקונפט, דעם קלעמאַנסאָ פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. די פראַנצויזן האָבן אַליין געזוכט א שטאַרקן מענטש, וועלכער זאָל אַרויסשלעפּן דאָס פאָלק פון פאַרווירונג און די אויגן זענען געווען גע־

וּוענדעט צו אים. זשאַבאָטינסקי האָט זיך געווענדעט צו מאַנדלען, בעטנ־דיק אַן אוידיענץ. ער האָט זיך אָנגעשטויסן אָן שווערִיקייטן. באַקומען אַן אוידיענץ ביי „גוֹיִים" איז נישט געווען קיין שווערע זאַך. אָבער דער ייִד מאַנדעל האָט זיך געקווענקלט. ער איז געווען זייער באַשעפּטיקט מיט דער אָרגאַניזירונג פון דער פראַנצויזישער קאָלאָניאַלער אַרמיי. זיין צייט איז נישט געווען קיין פרייע און זיין קאָפּ האָט אים נישט געשטעקט אין אַזעלכע „קליינִיקייטן".

איידער מאַנדעל האָט געענטפערט, האָט זשאַבאָטינסקי געמוזט צוריק־קערן קיין לאָנדאָן, וווּ ער האָט געהאַט באַשטימט אַ באַגעגניש מיטן ברי־טישן קאָלאָניע־מיניסטער. ערשט שפּעטער האָט מאַנדעל באַוויליקט אים אויפצונעמען, אויף דער רעקאָמענדאַציע פון דע־מאַנזי. אָבער ער איז שוין נישט געווען אין פּאַריז, און אין יענער תקופה איז נישט געווען — ווי געזאָגט — לייכט צו מאַכן די קליינע רייזע איבערן לאַ־מאַנש, וואָס נעמט נאָרמאַל אַ שעה מיטן אַעראָפּלאַן. עס האָט זיך געמעלדעט צום אוידיענץ זשאַבאָטינסקיס אַ שילער, ירמיהו האַלפּערן, מיט אינסטרוקציעס פון זיין שעף. דער ייִדישער גאַסט האָט געבעטן ביי זיין ראַסן־ברודער, וועלכער אַרבעט פאַר פרעמדע, הילף פאַר זייער געמיינזאַמען פאָלק. זשאַבאָטינסקי האָט פאָרגעשלאָגן די פאַרבינדעטע אַ ייִדישע אַרמיי. „מיר זענען אייך גרייט צוגעבן איניקע הונדערט טויזנט יונגעלייט, וועלכע וועלן קעמפן מיט אייפער, ביזן לעצטן טראָפּן בלוט, קעגן די נאַציס. אָבער די סאָלדאַטן וועלן דאַרפן וויסן, אַז זייער פאָלק וועט עפּעס האָבן פאַרן פאַרגאָסענעם בלוט פון זיינע קינדער".

מאַנדעל האָט אויסגעדריקט זיין באַדויערן, וואָס ער איז אַזוי באַ־שעפטיקט, אַז זיין צייט דערלויבט אים נישט זיך צו פאַראינטערעסירן אויך מיט דער ייִדן־פראַגע. ער האָט געהאַט פולע הענט מיט אַרבעט. אָרגאַני־זירן די פראַנצויזישע אימפּעריע פאַרן קריג איז געווען אַ קאָלאָסאַלע אויפ־גאַבע, וואָס נאָר די פּלייצעס פון אַזא גרויסן שטאַטסמאַן האָבן עס גע־קענט איינטראָגן. פאַרן אַרויסגיין פון זיין ביוראָ, האָט מאַנדעל געזאָגט: ביטע, זאָגט ה' זשאַבאָטינסקין, אַז ווען כ'וועל אַביסל פריי ווערן, וועל איך זיך פרייען מיט אים צו באַגעגנען און צוריקקערן צום ענין, וועגן וועלכן מיר האָבן איצט געשמועסט. אפשר וועל איך קענען עפּעס מער טאָן".

ער האָט שוין נישט באַוויזן. פון מיניסטער־פּאָטעל איז מאַנדעל אַריינ־געשליידערט געוואָרן אין טורמע דורך זיינע פראַנצויזישע ברידער, וועל־כע ער האָט געוואָלט באַפרייען פון נאַצישן יאָך, און נאָכהער דערשאָסן געוואָרן מיט אַ קויל פון אַ פראַנצויזישער האַנט. ער אַליין האָט פאַרגעסן

אז ער איז געבוירן געוואָרן א ייד. אָבער אַלע שונאי ישראל, די אָפענע און פאַרמאַסקירטע, האָבן נישט פאַרגעסן.

און אפשר האָט ער זיך אויך דערמאָנט, זיצנדיק אין זיין טורמע־צעלע, אין די שלאָפלאָזע נעכט און אומעטיקע טעג, ווען ער האָט געמאַכט זיין לעבנס־חשבון, אין זיין געשפּרעך מיט זשאַבאָטינסקים תלמיד, און זיך דערמאָנט, אַז אויך ער איז א קינד פון יידישן פאָלק און אַז פאַר זיינע פיל יאָרן דינסט פאַר פרעמדע, האָט ער באַקומען אַלס באַלוינונג די טורמע? ווען ער וואָלט געלעבט און געאַרבעט פאַר אונדז, וואָלט ער אפשר אַנטדעקט, אַז אויך אונדזער וועלט, די קליינע און אָרימע, איז גענוג גרויס און רייך, כדי אָנצופילן מיט אינהאַלט דעם לעבן פון גרויסע מענטשן, וועמענס טאַלענט האָט אים געשטויסן אַרומצונעמען ברייטערע האָריזאָנטן.

**
*

ווידער זיצט זשאַבאָטינסקי ביי מאַלקאָלם מאַקדאָנאַלדן אין קאַבי־נעט. דער יונגער קאָלאָניען־מיניסטער פון גרויס־בריטאַניע האָט אָנגע־שריבן א שוואַרצן בלאַט אין אונדזער געשיכטע און אין דער היסטאָריע פון זיין אייגן לאַנד. ער איז עס דער מחבר פון טרויעריק־באַרימטן „ווייס־בוך״. זשאַבאָטינסקי טענה'ט מיט אים איין: מיר האָבן אָפּגעשטעלט אונ־דזער קאַמף אין ארץ־ישראל קעגן דעם מאַנדאַט, ווייל מיר האַלטן אַז די מלחמה מיט היטלערן איז אויך אונדזער מלחמה. אָבער אויך איר דאַרפט איינשטעלן אייערע פיינטלעכע אַקטן קעגן אונדז״. און ווידער שווימט אַרויף דער פאָרשלאַג פון א יידישער אַרמיי.

זשאַבאָטינסקים רייד פאַלן אויף פאַרשטאָפּטע אויערן. ער זעצט פאָר די שמועסן מיט די פּרעמיערן פון די גלות־רעגירונגען, מיטן פּוילישן אויס־ערן־מיניסטער און מיט ד״ר בענעשן, דעם גלות־אָפּריכטנדן פּרעזידענט פון טשעכאָסלאָוואַקיע, ביי וועמען ער איז געווען מיט אייניקע יאָר צוריק, נאָך איידער היטלער האָט איינגעשלונגען און פאַרשקלאַפּט זיין לאַנד.

דאַן איז שוין ביי זשאַבאָטינסקין רייף געוואָרן דער באַשלוס אַרויס־צופאָרן קיין אַמעריקע צו פירן דאָרט די אַגיטאַציע פאַר אַ יידישער אַר־מיי. ער איז געקומען בעטן בענעשן הילף דורכן אַקטיוויזירן דעם גרויסן טשעכישן איינפלוס אין אַמעריקע. א. אַבראַהמס, דער פּאָליטישער סעקרע־טאַר פון דער רעוויזיאָניסטישער עקזעקוטיווע, האָט דערציילט א פּאָר איינצלהייטן וועגן דער דאָזיקער באַגעגעניש: „בענעש האָט אויפגענומען

זשאבאָטינסקין אין אלטן בנין פון דער טשעכאָסלאָוואקישער אַמבאַסאַדע אין לאָנדאָן. דער געשפּרעך איז געווען רואיק און פאָרמעל.. א האלבע שעה צייט האָט מען געשמועסט וועגן עבר־הירדן. זשאבאָטינסקי האָט אויפגע־קלערט, אז עוואקואַציע פון מיליאָנען יידן פאָדערט שטחים און מיטלען. די געביטן געפונען זיך אין ארץ־ישראל פוןביידע זייטן ירדן און די מיט־לען וועלן קומען פון וועלט־יידנטום און דורך אן אינטערנאַציאָנאַלער הלוואה. פון געשפּרעך האָט זיך ארויסגעוויזן, אז בענעש קען דעם פּראָ־בלעם נאָך פון דער ערשטער טרעפונג מיט זשאבאָטינסקין. ער האָט אָבער געפרעגט פאר וואָס ווייצמאַן, וועמען ער קען גוט, איז נישט קיין אָנהענ־גער פון דעם פּלאַן. זשאבאָטינסקי האָט געענטפערט אָפנהערציק. ער האָט געפרעגט בענעשן, צי אין דער טשעכישער באפרייאונגס־באוועגונג בשעת דער ערשטער וועלט־מלחמה זענען נישט געווען קיין פראקציעס פון פאר־שידענע שאטירונגען, און אפילו אזעלכע וועלכע האָבן געגנויגט אויף א פשרה מיט דער עסטרייכישער מאָנארכיע. בענעש האָט באַשטעטיקט דעם פאַקט און באמערקט: „גיט נישט נאָך! עקשנ'ט זיך איין אויף אייער ציל, וועט איר זוכה זיין אים צו דערגרייכן. דאָס איז דער איינציקער וועג זיך נוהג צו זיין מיט די ענגלענדער...” אין פארלויף פון געשפּרעך האָט בענעש פאָרגעשלאָגן, פון זיין אייגענער איניציאַטיוו, אונדז צו העלפן מיט וואָס ס'איז אים מעגלעך... און ער האָט זשאבאָטינסקין מיטגעגעבן א בריוו צו זיינע פאָרשטייער אין אַמעריקע, וועלכע האָבן אים געהאָלפן אין זיין פּראָ־פּאַגאַנדע פאר א יידישע ארמיי.

אברהמס, וועלכער איז אָנוועזנד געווען ביי דער באגעגעניש, דערציילט, אז זי האָט זיך פארענדיקט מיט א הארציקן פריינטשאפטס־געשפּרעך. „זשאבאָטינסקי האָט זיך אויפגעשטעלט און געפרעגט בענעשן וועגן איי־נעם פון די בילדער, וואָס איז אויף דער וואנט און איז געווען באַקאַנט זשאבאָטינסקין אלס מאָלעריי פון אַ טשעכישן קינסטלער. בענעש'ס פּנים האָט זיך לייכט פארויטלט פון צופרידנקייט, הערנדיק די באמערקונג. באלד האָבן זיי ביידע אָנגעהויבן רעדן וועגן קונסט און געשמועסט וועגן פּרעכ־טיקן טעפּיך, פון האנט־ארבעט, וואָס איז געלעגן אויפן דיל און וועגן טשע־כישע גלאָזווארג, וואָס איז געשטאנען אויפן זייטיקן טיש. נאכהער זענען זיי אריבער צו רעדן איבער קאפקאס ווערק. ס'איז געווען קענטבאר אז אין די פּראָבלעמען פון קונסט און ליטעראטור זענען ביידע געווען ווי ביי זיך אין דערהיים”.

***

זיין אומדערמידלעכע ארבעט האָט זיך אָנגעשטויסן אין אַן אייזערנער וואַנט פון קאַלטקייט. מיטן גורל פון יידישן פאָלק האָט זיך קיינער נישט אינטערעסירט. די פאַרשלאָגן אויסצונוצן דעם וווּנדערבאַרן יידישן מענטש־לעכן מאַטעריאַל פאַר דער שאַפונג פון אַ יידישער אַרמיי — האָט מען נישט אָנגענומען. עס איז געווען אַקאָנספּיראַציע פון פאַרשווייגן דאָס יידי־שע פאָלק. „ביז איצט איז קלאָר נאָר איין זאַך — האָט זשאַבאָטינסקי געשריבן אין יענער תקופה — אין דער גרויסער וועלט איז געשאַפן געוואָרן דער איינדרוק, אַז די יידישע סימפּאַטיע איז אַן אומזיסטע ביילאַגע. די וועלט ווייסט, אַז מיר האָבן איצט נישט קיין ברירה, אַזוי ווי מיר האָבן געהאַט אין דער ערשטער וועלט־מלחמה. מיט היטלערן ווילן מיר דאָך סיי ווי סיי נישט גיין. די יידן מוזן דאָך סימפּאַטיזירן נאָר מיט איין צד. אַלזאָ מיר זענען ביי זיי אין דער „קעשענע". די וועלט האָט פאַרגעסן אונדזער פּראָבלעם. מיר מוזן מאַכן איבערמענטשלעכע אָנשטרענגונגען ארויפצו־שטעלן דאָס יידישע פאָלק אויף דער מאַפּע. אַ יידישע רעגירונג איז אונדז היינט נויטיק. אָבער די אויערן ביי די יידישע פירער זענען אויך היינט טויב, און די מוחות פאַרשטאָפּט".

„ווי זעט אויס דער יידישער צד? — גאָרנישט. נישטאָ קיין וועגוויי־זער און נישטאָ קיין ראַטגעבער, און איך האָב מורא, אַז ס'איז אפילו נישטאָ קיין ווילן פאַר אַ מורה־דרך, און די מאַסע (די מאַסע וואָס אויסערן גיהנום, פאַרשטייט זיך) שווייגט; אפשר שווייגט זי און גענעצט" — דאָס זענען זיינע ווערטער פאַר זיין אָפּפאָרן קיין אַמעריקע.

די שטוינענדע באַציאונג פון די יידן אליין צו זייער גורל האָט אים דערדריקט. אין אַ פּריוואַטן בריוו צו אַ פריינט שרייבט ער: „אומעטיקע מחשבות קומען מיר ארויף אויפן מוח, ווען איך זיץ אויף די וואַליזעס. ס'דאַכט זיך מיר, אַז אַ גרויסן טייל פון מיין לעבן האָבן די וואַליזעס מיר געדינט אַלס שטולן צו זיצן אויף זיי. און מאַנכעמאָל עגבערט אַ געדאַנק אין מוח: „ביז ווי לאַנג?"

עטלעכע מאָנאַטן פאַרן ארויספאָרן קיין אַמעריקע האָט ער אָנגעשריבן זיין בוך, וואָס איז זיין פּאָליטישע צוואה „דער קריגס־פראָנט פון יידישן פאָלק". און צוזאַמען מיט פּעטערסאָנען איז ער אוועק אין דער „נייער וועלט", אין די פאַראייניקטע שטאַטן, צו פירן די פּראָפּאַגאַנדע פאַר אַ יידישער אַרמיי.

אויף דער שיף האָט ער פיל געלעזן און געשריבן. געשריבן אַרטיקלען אויף ליטעראַרישע טעמען און וועגן דער אויפלעבונג פון דער העברעאי־

שער שפּראַך. ער האָט שרייבנדיק וועגן די טעמען אויסגערוט זיין מוח. די רייצנדע פעליטאָנען פון דער שיף־רייזע איבער געלעזענע ביכער און איבער העברעאיש האָט ער געשיקט צום „המשקיף" אין תל־אביב. זיינע צייטונגען אין מזרח־אייראָפּע האָבן שוין נישט עקזיסטירט. די דרוקעריי פון „מאָמענט" אין ווארשע איז שוין געווען אין נאַצישע הענט.

ווי ער האָט נאָר אוועקגעשטעלט זיין פוס אויף דער אמעריקאַנער יבשה האָט ער געוווסט, אז פון איצט אָן וועלן אַלע זיינע טעג און נעכט זיין געווידמעט בלויז דעם קאַמף פאר א יידישער ארמיי, פאר ראטעווען דעם אייראָפּעאישן יידנטום און פאר יידישער זעלבסטשטענדיקייט.

אָנקומענדיק קיין ניו־יאָרק, האָט ער אויפגענומען אויף א געשפּרעך דעם פאַרשטייער פון דער יידישער טאָג־צייטונג: „מאָרגן זשורנאל" און אים געזאָגט: „די יידן דאַרפן טאָן אַלץ וואָס זיי קענען, כדי צו העלפן די פאַרבינדעטע מנצח צו זיין אין קריג. אָבער מיר פאָדערן אז ס'זאָל דער־לויבט ווערן אויפצושטעלן א יידישע ארמיי אונטער א יידישער קאָמאנדע". ער האָט געוואָרנט פאר דער אילוזיע, אז די מלחמה אליין וועט לעזן די יידן־פראגע. איך גלויב נישט, אז אפילו א גרויסער און אנטשיידנדער זיג פון די אליארטע וועט ליקווידירן דעם אנטיסעמיטיזם, וואָס איז א קרעבס אין קערפּער פון אייראָפּע. די יידן־פראגע וועט געלעזן ווערן אויב ס'וועט זיין מוט זי צו לעזן אויף אַ קאַרדינאַלן אופן דורכן שאַפן די יידישע מדי־נה. ס'וועט נויטיק זיין אריבערצופירן מיליאָנען יידן קיין ארץ־ישראל — דאָס איז דער איינציקער וועג צו ליקווידירן דעם אנטיסעמיטיזם. איך האָב געהערט — האָט ער פאָרגעזעצט — אז וויצמאַן האָט געזאָגט אין ניו־יאָרק, אז מ'דאַרף אַריינלאָזן 50 טויזנט יידן א יאָר אין ארץ־ישראל. כ'קען נישט גלויבן, אז וויצמאַן האָט געזאָגט אַזעלכע ווערטער, ווייל 50.000 א יאָר זענען א טראָפּן אין ים פון די יידישע צרות און זיכער נישט קיין לעזונג פון פּראָבלעם. די וועלט וועט אונדז העלפן בלויז דאַן, ווען מיר וועלן אוועקשטעלן אָפן די פראגע פון דער יידישער מדינה.

און ווען דער זשורנאַליסט האָט אים געפרעגט: „צי מיינט איר נישט, אז ארויספירן מיליאָנען יידן אין א קורצער צייט קלינגט ווי א פאַנטאַזיע? האָט ער געענטפערט: ניין, זיכער נישט.

דאָס איז ממשות'דיקער ווי דער ציוניזם פון מאַכן „איינשפּריצונגען פון יידן" קיין ארץ־ישראל. די וועלט פאַרשטייט דעם גרויסן ציוניזם, ווייל זי וויל פּטור ווערן איינמאָל פאר אַלע מאָל פון יידן־פּראָבלעם. אין 1919 האָט מען אָפּגעלאַכט פון מאַקס נאָרדוי, ווען ער האָט גערעדט וועגן ארי־

בערפירן א האלבן מיליאָן יידן קיין ארץ־ישראל. הלואי וואָלטן מיר זיך דאַן אַלע איינגעשפּאַנט אין דער ארבעט".

אין סוף פון אינטערוויו האָט ער גערעדט לענגלעך וועגן א יידישער ארמיי „מיר פאָדערן נישט קיין לעגיאָנען, נאָר א יידישע ארמיי".

ווען ער איז אָנגעקומען אין ניו־יאָרק, אין פעברואר 1940, איז נאָך אַמעריקע נישט געווען אין קריג. זי איז געווען נייטראַל, כאָטש פריינדלעך פאַר די אַליאירטע. די איזאָלאַציאָניסטן, וועלכע האָבן געפּריידיקט אַז מען דאַרף זיך נישט אַריינמישן אין אייראָפּע, האָבן נאָך דאַן געהאַט די אויבער־האַנט. און די גרויסע אמעריקאנער באפעלקערונג האָט געגלויבט, אַז די מלחמה וועט צו איר נישט דערגיין. העכסטנס האָבן זיי גערעכנט אין אַמעריקע, אַז זיי וועלן דאַרפן העלפן די אַליאירטע מיט שיקן וואָפן און געבן געלט־הלוואות. רוזוועלט אַליין האָט ביי זיין אויפטריט אין קאָנגרעס געמוזט פייערלעך צוזאָגן און איבערחזרן זיין הבטחה, אַז אַמעריקע וועט נישט אַריינגיין אין קריג און וועט נישט שיקן אירע סאָלדאַטן צו פארגיסן זייער בלוט.

אין יענע טעג איז נויטיק געוועזן זייער פיל מוט און וויזיע, כדי צו שטיין אויף א טריבונע פאַר אַן אַמעריקאַנער פּובליקום און רעדן וועגן אקטיווער באַטייליקונג אין קריג.

זיין ערשטע עפנטלעכע רעדע האָט ער געהאַלטן אין גרויסן טעאַטער „מאַנהעטן סענטער". טויזנטער מענטשן האָבן אָנגעפילט דעם טעאַטער. אין דער רעדע האָט זשאַבאָטינסקי געמאַכט זיין היסטאָרישן אויסרוף: „מיסטער טשערטשיל, זיי קומען די יענקיס!". די אמעריקאַנער אַליין איז אין יענער צייט אפילו נישט אַרויף אויף דער מחשבה אַזאַ מעגלעכקייט. זיי האָבן זיך געבייזערט אויף זייערע אייגענע לאַנדסלייט, וועלכע האָבן גע־וואָגט פאָרויסצוזאָגן אַזאַ אַנטוויקלונג. באַזונדערס זענען זיי געווען אין כעס אויף פרעמדע, וועלכע האָבן די העזה צו פירן פּראָפּאַגאַנדע אין א ניי־טראַל לאַנד זיך צו באַטייליקן אין קריג אויפן צד פון ענגלאַנד. פאַרשטייט זיך, אַז אַממערסטן זענען געווען אין כעס אמעריקאנער יידן; אין די אָפּי־ציעלע ציוניסטישע קרייזן האָט מען מורא געהאַט צו רעדן וועגן א יידי־שער ארמיי, אין וועלכער אויך יידן פון אמעריקע וועלן זיך באַטייליקן, ווייל דאָס איז דאָך געשטאַנען אין קעגנזאַץ צו דער שטרענגער נייטראַלי־טעט פון די פאַרייניקטע שטאַטן. דעריבער, ווען זשאַבאָטינסקי איז געקומ־מען צום ענגלישן אמבאסאדאָר אין וואַשינגטאָן, לאָרד לאָטיאַן, געשטעלט פאַר אים די פאָדערונג פון א יידישער ארמיי און אים דערקלערט, אַז אין אַמעריקע איז דאָ אַ גרויסע יידישע יוגנט, גרייט צו מאָביליזירן זיך אין

קריג, זענען אויך צו מארגנס געלאָפן די פירער פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין אַמעריקע מיט ראַביי סטיפן ווייז אין שפּיץ, צום בריטישן אַמבאַסאַדאָר און אָפּגעלייקנט זשאַבאָטינסקיס דערקלערונג.

די דערקלערונג פון ראַביי סטיפן ווייז פאַר לאָרד לאָטיאַן, אַז דאָס אַמעריקאַנער יידנטום שטיצט נישט זשאַבאָטינסקיס פאָדערונג פאַר דער שאַפונג פון א יידישער ארמיי, האָט איבערראַשט אפילו דעם פּרעזידענט פון דער יידישער אַגענץ. ווען ראָבערט בריסקא איז געקומען קיין לאָנדאָן אים דערציילן די שטעלונג פון זיינע חברים, האָט ד"ר ווייצמאַן אויס־געדריקט גרויס דערשטוינונג און צוגעזאָגט צו טעלעגראַפירן און פאָדערן אויפקלערונגען.

אָבער די מאַסן האָבן אויפגענומען זשאַבאָטינסקין מיט ענטוזיאַזם. דער ניו־יאָרקער „מאָרגן־זשורנאַל", וואָס איז געווען ווייט פון רעוויזיאָניס־טישע סימפּאַטיעס, האָט געשילדערט זיינע איינדרוקן נאָך זשאַבאָטינסקיס רעדע מיט פאָלגענדע ווערטער: „דער רעוויזיאָניסטישער מנהיג שפּרודלט מיט מוט, ענערגיע און אָפּטימיזם — כאָטש אין זיין רעדע האָט ער גע־מאַכט א טרויעריקע שילדערונג פון דער יידישער לאַגע. די דאָזיקע רעדע, וואָס איז זייער אָפט באַגלייט געווען מיט שטורמישע אַפּלאָדיסמענטן, איז אויך אָן אמת געווען א רעקאָרד פון רעדנער־קונסט. די רעדע איז געווען געווויגן און געמאָסטן, און צוזאַמען מיט דעם ענטוזיאַסטיש און אָנציענד. די ווערטער זענען ארויס פון א וואַרעם יידיש פילנד האַרץ, אָבער זיי זע־נען דורכגעזיפּט געוואָרן אין א קאַלטן און לאָגישן מוח. דאָס איז געווען א רעדע פון פאַקטן, ציפערן און א פּאַטעטישן רוף צו דער וועלט, וואָס האָט געמוזט איבערלאָזן א שטאַרקן איינדרוק אויף די צוהערער. זשאַבאָטינ־סקיס רעדע האָט באַוויזן אַז די צייט ליגט אים צו טעג און יאָרן, אָבער זי מאַכט אים נישט עלטער; ער איז געשטאַנען פאַרן ניו־יאָרקער פּובלי־קום, יונג און פול מיט יוגנט־קראַפט אזוי ווי מיט פיל יאָרן צוריק. זיינע רייד זענען געווען איבערצייגנד און קלאָר ווי שטענדיק; יעדעס וואָרט איז געווען אויסגעהאַקט פון מאַרמאָר".

אויך אַנדערע זיינע פאַרזאַמלונגען האָבן געהאַט גרויס דערפאָלג. אָבער ער איז געווען דעפּרימירט צוליב דער שטעלונג פון די אָפיציעלע ציוניסטן. ער איז געווען אויפגעבראַכט אויף דעם, וואָס שוין דאָס צווייּ־טע מאָל אין זיין לעבן ליגן אים גראַד די אָפיציעלע ציוניסטישע אינס־טאַנצן שטיינער אויף זיין וועג ביים שאַפן א יידישן מיליטערישן כוח.

א קאָלאָסאַלע פּראָפּאַגאַנדע האָבן געפירט קעגן אים באַזונדערס די שליחים פון דער יידישער אַגענץ, וועלכע האָבן דאַן געווײלט אין ניו־

יאָרק. זיי האָבן אָפּגעלאָזן זייערע געווינלעכע פּלענער, און אפילו די געלט־זאַמלונגען, און האָבן זיך אינגאַנצן אריינגעוואָרפן אין קאַמף קעגן זשאַ־באָטינסקין און זיין באַוועגונג. אויף אַ געמיינזאַמער זיצונג פון דער עק־זעקוטיווע פון „איחוד”, דער פאַרבאַנד פון די חלוצישע פרויען, פּועלי־ציון, די ליגע פאַרן ארבעטנדן ארץ־ישראל און דער הויפּט־סעקרעטאַר־יאַט פון „השומר־הצעיר” האָט מען באַהאַנדלט די מעטאָדן פון דער אַנטי־זשאַבאָטינסקי־קאַמפּיין. מיט גרויס זאָרג האָבן זיי געזען, אַז ס׳איז אים געלונגען אריינצודרינגען אין דער אָרטיקער פּרעסע און באַקומען גרויס פּאָפּולאַריטעט. זיי האָבן זיך דערוווּסט, אַז ס׳האַלט ביי אונטערגעשריבן ווערן אַ קאָנטראַקט צווישן אים און די רעדאַקציע פון „טאָג” וועגן שטענדיקע מיטאַרבעט אין דער דאָזיקע ציַיטונג. אויך די פּאָליטישע קאָ־מיסיע פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע האָט זיך באַשעפטיקט מיט דער „געפאַר”, און זיי האָבן באַשלאָסן צו מאַכן אַ דרוק אויפן „טאָג” ער זאָל נישט אונטערשרייבן דעם קאָנטראַקט מיט זשאַבאָטינסקין.

די, וועלכע האָבן אים געזען די לעצטע צוויי חדשים פאַר זיין טויט, דערציילן אַז ער איז געווען מיד און בלאַס. זומער ברענט מורא׳דיק די היץ אין שטיקנדן מיליאָנען כרך, אָבער ער האָט זיך נישט דערלויבט אַרויסצופאָרן אויף אַ זומער־וווינונג אָפּצורוען. טאָג און נאַכט איז ער געזעסן אין דער ברענענדער היץ אין ניו־יאָרק אין זיין קליין צימערל, געשריבן און גערעדט, געשמועסט מיט שטאַטסמענער און זשורנאַליסטן און פּריוואַט, און געמאַכט פּלענער. טראָץ אַמעריקעס נייטראַלע שטעלונג, האָט זיך אים איינגעגעבן צו איבערצייגן די אָפיציעלע רעגירונגס־קרייזן, זיי זאָלן זיך נישט קעגנשטעלן דער מאָביליזאַציע פון יידן אין אַן אַרמיי וואָס וועט קעמפן אויפן צד פון די אַליאירטע. און כדי נישט צו ברעכן דעם נייטראַליטעטס־געזעץ איז געפּלאַנט געוואָרן, אַז די יידישע יונגע־לייט, אַמעריקאַנער בירגער, זאָלן אַריבערפאָרן קיין קאַנאַדע, וואָס איז שוין בריטישע טעריטאָריע, און דאָרט זיך מאָביליזירן. ס׳איז אָפּגערעדט געוואָרן מיט שטאַטסמענער אַז אין קאַנאַדע זאָלן אויפגעשטעלט ווערן די איבונגס־לאַגערן פאַר דער יידישער אַרמיי, וואָס וועט זיך גרייטן צו פראָנט־דינסט.

אין די לעצטע חדשים האָט ער אויך געאַרבעט פאַר דער שאַפונג פון אַ געמיינזאַמער יידישער רעפּרעזענטאַציע.

אין יולי 1940 — עטלעכע וואָכן פאַר זיין טויט — האָט ער גע־שיקט אַ טעלעגראַמע צו דער לאַנד־קאָנפערענץ פון דער פּאַרטיי אין ארץ־ישראל, אין וועלכער ער האָט געשריבן: „אויב דאָס פּאַטערלאַנד וועט

אַריינגיין אין מלחמה־באַדינגונגען ממש, דאַרפט איר פאַרזיכערן די אייגיקייט פון ישוב. מיר טוען דאָ אַלץ וואָס מעגלעך צו שאַפן א פאַריייניקטע יידישע עקזעקוטיווע פאַר דער אויספירונג פון נאָרדוי־פּלאַן. אַלס ערשטער שריט זענען מיר גרייט אויף א רונדן טיש מיט אַלע אַנדערע יידישע אָרגאַניזאַציעס.

איך גלויב מאַמונה שלמה, וואָס ס'זאָל נישט געשען, אַז דער איצטיקער וועלט־קריזיס וועט אונדז צוריקגעבן די יידישע מדינה".

דאָס איז געווען אין מאָנאַט יולי 1940. דעם פערטן אויגוסט האָט ער פאַרמאַכט זיינע אויגן אויף אייביק.

זיינע מחשבות וועגן טויט

וועגן טויט האָט ער קיינמאָל נישט גערעדט. דאָס איז געווען אויסער זיין תחום. ס'האָט זיך אויסגעדאכט אז נאָך אין דער יוגנט, ווען ס'האָבן אים אָנגעהויבן וואקסן פליגלען, האָט ער געשלאָסן א קאָנטראקט מיטן מלאך המוות: לאָז מיר פריער ענדיקן מיין ארבעט, און נאכהער וועסטו קומען מיך נעמען. און ווייל זיין ארבעט איז נאָך נישט געווען פארענ־דיקט, האָט ער געמיינט אז זיין צייט איז נאָך נישט געקומען. ער איז געווען שטענדיק געזונט. כמעט נישט געוווסט וואָס ס'הייסט קראנק זיין. דאָס לעבן האָט פון אים געשפרודלט מיט א גוואלטיקן שטראָם. דאָס האָט געשראָמט אין זיינע ליטעראַרישע שאפונגען, וועלכע זענען געווען זאפטיק אין זיינע לעצטע טעג נישט ווייניקער ווי אין די יוגנט־יארן. דאָס פרישע לעבן איז געווען בולט אין זיינע פלאמענדיקע רעדעס, אין זיינע פּאָליטישע ארבעטן, אין זיינע באציאונגען צו דער געזעלשאפט, אין ליבע פון שיינ־קייט. ער האָט ליב געהאט בלומען, אזוי ווי א ליבנדע פרוי. ער איז גע־ווען באצויבערט פון א גוטן בוך, פון א שיינעם פערז, פון א געלונגענער קינאָ־פאָרשטעלונג. ער האָט ליב געהאט דאָס שיינע און פרעכטיקע לעבן. און וואָס איז נאָך שענער אין לעבן, ווי דאָס לעבן אליין?

א געוויינלעכער טויט, אָן א ציל און אָן א זין, איז געווען א מיאוסע זאך אין זיינע אויגן און ער האָט געהאסט דאָס מיאוסע מיט זיין גאנצע נשמה. אין 1936 איז אים אָפּגעשטאָרבן אין פאריז זיין פריינד און לייב־דאָקטאָר ד"ר יעקב (זשאַק) סעגאַל. אין די פרימאָרגן־שעהן פאר זיין טויט איז ד"ר סעגאל צוויי מאָל אָפּערירט געוואָרן, און ווען ער האָט אויסגע־הויכט זיין נשמה, האָט נאָך זיין אָפענער קערפּער געטריפט בלוט. זשאַ־

באָטינסקי איז געשטאַנען ביי זיין טויטן חברס בעט און האָט אים גע־וױשט מיט וואַטע דאָס בלוט וואָס האָט גערונען פון זיין מויל. אין עטלע־כע שעה האָט זיך געענדערט דער אויסזען פון פאַרשטאָרבענעם, וועלכער איז אין לעבן געווען שיין און עלעגאַנט. מיר זענען געשטאַנען אַרום זשאַ־באָטינסקין, ווען ער האָט מטפּל געווען מיט זיין טויטן פריינט. דער אַלטער ד"ר זינאַווי טיאָמקין, זייער גערירט, איז געשטאַנען און האָט אינגאַנצן געציטערט. זשאַבאָטינסקי האָט אויסגעדרייט צו אים דעם קאָפּ און גע־זאָגט: „זינאָווי יאָניטש, דער טויט איז א מיאוסע זאַך, און מיר וועלן דאָך אַלע קיין מיאוסע זאַכן נישט טאָן!"

ער איז שטענדיק געווען אָפּטימיסטיש. קיינמאָל האָט ער זיך נישט געלאָזט באַהערשן פון א געדריקטער שטימונג, אפילו אין טעג ווען ס'האָבן זיך אויף אים אַראָפּגעלאָזן צרות אָן א עק. צייטנווייז האָבן מיר אים אָנגעקוקט אין שווערע טעג: איוב איז פאַר אונדז געשטאַנען, אָבער אָן איוב וואָס האָט נישט געשאָלטן זיין געבוירן־טאָג. ס'זענען געווען צייטן, ווען ווירקלעך איובס צרות האָבן זיך אויף אים אַראָבגעלאָזט: זיין ווייב איז געווען קראַנק, דער זון — הינטער די קראַטן, זיין מאַטעריעלע לאַגע איז געווען שרעקלעך, און אין דער ציוניסטישער פּאָליטיק האָט זיך אויס־געדאַכט, אַז אונדזער גאַנצע האָפענונג איז באַגראָבן אויף דורות. דאַן האָבן מיר געזען אין שאַרפן און עקשנות'דיקן אויסדרוק פון זיין פּנים א פעסטן באַשלוס נישט צו לאָזן די שטורמישע כוואַליעס זאָלן צעברעכן אונדזער שיף; דאַן האָבן מיר אַלע אויך צוריקבאַקומען דעם מוט. ער האָט קיינמאָל נישט פאַרלוירן זיין גלייכגעוויכט, אויף קיין איין מינוט האָט אים נישט פאַרלאָזן זיין ענערגיע און מוט.

דאָס ערשטע מאָל האָב איך אים געהערט רעדן וועגן זיין טויט אין איינעם פון די הערבסט־אָוונטן אין יאָר 1938. עפּעס א פּלוצלונגדיקע ווענדונג איז אַריינגעטרעטן אין זיין לעבן. אומדערוואַרט האָט ער אָנגע־הויבן רעדן וועגן דער אַלטקייט וואָס קומט פריצייטיק, אַז ער שטייט אויפן שוועל און אַז דער מלאך־המות וואַרט שוין הינטער דער וואַנט.

מיר, דאָס הייפעלע מענטשן וועלכע האָבן געאַרבעט נעבן אים, האָבן צווישן זיך קיינמאָל נישט אַרויסגעבראַכט פון מויל די מחשבה, אַז ס'וועט קומען א טאָג און ער וועט נישט זיין צווישן די לעבעדיקע. ער וועט לעבן אייביק! ער וועט לעבן אייביק! — דאָס איז געווען א קינדעריש נאַאיווער געפיל, אָבער אַזא שטאַרקער, וואָס האָט געשטעקט אין אונדז, באַזונדערס די יונגע אין דער באַוועגונג, די בית"רים, אַז אין אונדזערע

מוחות איז דער טויט געווען א פרעמדער באַגריף לגבי אונדזער לערער.
דעריבער זענען מיר שטענדיק געווען רואיק און זיכער. אפילו אין דער
טיפעניש פון אונדזער נשמה, ווען מיר זענען געווען אליין מיט זיך,
איז קיינמאָל נישט ארויפגעקומען דער טראַגישער געדאַנק. ער איז דאָך
דאָ מיט אונדז, ער פילט דאָך אָן אונדזער לעבן, טאָ וואָס פעלט אונדז
נאָך? נאָר די עלטערע אין דער חבריה, זיינע צייט־גענאָסן אין דער ליי־
טונג פון דער באַוועגונג, פלעגן מאַנכעסמאָל שמועסן צווישן זיך: און וואָס
וועט זיין ווען ער וועט שטאַרבן? אלע האָבן זיך געפרייט מיט דער גרע־
ניצלאָזער אויטאָריטעט, פון וועלכער ער געניסט אין הערצליאַנישן ציו־
ניזם. יעדעס וואָרט זיינס — איז געווען קודש־קדשים. אַמאָל, ווען ס׳פלעגן
אויסברעכן רייבונגען צווישן די פאַרשידענע טיילן פון דער באַוועגונג און
מ׳האָט זיי נישט געקענט לעזן אויפן פלאַץ, זענען אלע געווען רואיק.
מ׳האָט געוווּסט, אַז דער געוויסן לעבט. מ׳האָט פאַרשטאַנען, אַז איין
שורה אין זיין האַנטשריפט וועט אויסגלייכן אלע קאָנפליקטן. אָבער ס׳זע־
נען געווען מאָמענטן, ווען דער וואָרעם פון זאָרג האָט געגריזשעט: אויב
די גאַנצע אויטאָריטעט איז קאָנצענטרירט נאָר אין אים, פערזענלעך, וואָס
וועט זיין אויב חלילה... אָבער קיינער האָט נישט געוואַגט ארויפצוברענ־
גען די דאָזיקע געדאַנקען אויף זיינע ליפּן.

בלויז איינמאָל האָט מען גערעדט וועגן דעם אין זיין אָנוועזנהייט.
דאָס איז געווען ביי איינע פון די זיצונגען פון דער עקזעקוטיווע אין לאָנ־
דאָן. אין איין לאַנד אין אייראָפּע זענען געווען קאָמפּליקאַציעס אין דער
פאַרטיי, און פון דאָרט האָבן זיי געפאָדערט זשאַבאָטינסקי זאָל צו זיי
קומען. האָט ער געטענהט ביי דער זיצונג: זאָל פאָרן עמיצער אַן אנדע־
רער פון די עקזעקוטיווע מיטגלידער! דאַקעגן אנדערע חברים זענען באַ־
שטאַנען: איר אליין מוזט פאָרן, אנדערש וועט דאָרט אלץ צעפאַלן! נאָר
איינער, פון זשאַבאָטינסקים אינטימע פריינט, וועלכער איז שוין צום באַ־
דויערן אויך נישט צווישן די לעבעדיקע, האָט געשטיצט די מיינונג פון
פרעזידענט, און ער האָט געזאָגט: מ׳מוז צוגעווינען דער פאַרטיי, אַז
ס׳זענען דאָ העכערע אָרגאַנען און זיי האָבן אויך אויטאָריטעט. ווארום
אויב נישט, וואָס וועט געשען ווען דער נשיא וועט שוין נישט זיין ביים
לעבן, צי וועט די גאַנצע באַוועגונג צעפאַלן?

אלע אָנוועזנדע זענען בלאַס געוואָרן ווי קאַלך. ס׳איז פלוצלונג גע־
וואָרן שטיקנד אין צימער. א דריקעניש איז אויף אלעמען געלעגן. דאָס
וואָס קיינער פון אונדז האָט נישט געוואַגט ארויסצוברענגען פון דער
נשמה־טיפעניש, איז איצט געזאָגט געוואָרן אין אַזאַ אָפענער פאָרם. א ציי־

טער האָט אונדז ארומגעכאַפּט. נאָר ער אַליין האָט איבערגעריסן די פּיינלעכע שטילקייט:

— מיינע פריינט, אויב איר מיינט, אז דער גורל פון דער גאנצער באַוועגונג הענגט אָפּ בלויז פון מיין פּערזענלעכקייט; אויב איר דענקט, אז מיר האָבן נישט געשאַפן קיין ממשות'דיקע ווערטן, וויכטיקע אָן פאַר זיך — דאַן האָבן מיר נישט קיין עקזיסטענץ־בארעכטיקונג, און דאַן וועל איך מוזן מיט א געבראָכן הארץ מודה זיין ,אַז מיין גאַנצע לעבנס־מי איז גע־ווען אומזיסט, אָבער איך בין זיכער, אז איר פאַלגט אומגערעכט דעם פּער־זענלעכן קולט. אונדזער געדאַנק און אונדזער פּראָגראַם זענען א לעבנס־נייטווענדיקייט. אונדזער באַוועגוג האָט א זעלכע טיפע וואָרצלען אין פאָלקס־באָדן, אַז אפילו מיין טויט וועט נישט ענדערן די קאָנסטרוקציע פון אונדזער באַוועגונג און זיכער נישט אירע פּרינציפּן. און דרך אגב, מיי־נע פריינט, פאַרשטענדלעך אז א מענטש לעבט נישט אייביק. מ'דאַרף, מ'דאַרף זיך צוגעוווינען צום געדאַנק אז ס'וועט קומען אַ טאָג און איך וועל מער נישט זיין צווישן אייך!

ס'דאַכט זיך אז פון דאַן איז אין זיין מוח געבוירן געוואָרן דער פּראָבלעם פון אלטקייט און טויט. ווען זיינע חברים און מיטארבעטער האָבן אים געוואָלט העלפן אָנטאָן אָדער אויסטאָן זיין מאַנטל, האָט ער נישט דערלויבט. איינמאָל איז ער אריינגעקומען אין זיין ארבעטס־צימער, אָנ־געטאָן אין מאַנטל (מאַנכעמאָל, ווען אין ביורא האָט אים געווארט א זייער דרינגענדע זאַך, פלעגט ער נישט אויסטאָן דעם מאַנטל אין גארדעראָבע). זיין סעקרעטאר איז אויפגעשטאַנען און צוגעגאַנגען אים העלפן אויסטאָן דעם מאַנטל.

— איך דערלויב אייך נישט מיר צו העלפן. בין איך שוין אַזוי אַלט געוואָרן, אז כ'האָב שוין נישט קיין כוח אַליין עס צו טאָן? האָט ער גע־זאָגט מיט א לייכטן פּרעטענסיע־טאָן.

— גאָרנישט דאָס — האָט דער סעקרעטאר געענטפערט. נישט צו־ליב אַלטקייט. איך בין פּשוט אויפגעשטאַנען אייך צו העלפן, ווייל איר זייט אונדזער ראש־בית"ר (אין וואָרט „ראש בית"ר" זענען געווען אַנט־האַלטן אַלע אוצרות פון דער ליבע און פאַרהערונג צו אים מצד זיינע תלמידים. ער האָט עס גוט געפילט. דעריבער איז ער געווען זייער צופרידן ווען מ'האָט זיך צו אים געווענדעט מיט דעם טיטל. אפילו מאַדאַם זשאַ־באָטינסקי, רעדנדיק מיט אונדז וועגן איר מאַן, פלעגט זאָגן: „ראש־בית"ר האָט געזאָגט, ראש־בית"ר האָט געבעטן!").

— און ווען איך וואָלט געווען יונג ווי איר? — האָט זשאַבאָטינסקי ווייטער געפרעגט.

— דאָס וואָלט, פאַרשטענדלעך, גאָרנישט געענדערט דעם צושטאַנד. אָבער איר וועט דאָך מודה זיין, הער ראש־בית״ר, אַז דער עלעמענטאַרער דרך־ארץ־געפיל פאַרפליכטעט דאָך אויסער אַלעמען אַ יונגערן מענטש אַרויסצוווייזן כבוד אַ עלטערן פון אים.

עטלעכע טעג נאָך דעם געשפּרעך, זיצנדיק אין ביוראָ ביים אַרבעטטיש, האָט ער פּלוצלונג אויפגעהויבן דעם קאָפּ פון די פּאַפּירן. זיין בליק האָט זיך אָנגעטראָפן אין בליק פון זיין סעקרעטאַר, וועלכער איז געזעסן אַנטקעגן אים. אין דעם מאָמענט האָבן ווירקלעך די אויגן פון סעקרעטאַר געשטעקט אין לערער. צי איז אין דאָזיקן בליק פון יונגערן מיטאַרבעטער געווען אַן אויסדרוק פון דער גרענעצלאָזער ליבע? און אפשר איז דאָס געווען אַ בליק פון פּחד, ווייל דער ראש־בית״ר האָט אויסגעזען מיד און פאַרמאַטערט, און זיינע האָר האָבן אָנגעהויבן גרוי ווערן אין דער לעצטער צייט? איצט איז שווין שווער זיך צו דערמאָנען. אָבער ווי גרויס איז געווען די דערשטוינונג צו הערן פון זשאַבאָטינסקין פאָלגענדע ווערטער:

— „איך האָב באַמערקט, אַז אין דער לעצטער צייט קוקט איר זיך צופיל אין מיר איין, באַזונדערס מיין פּרוי און איר. צי זעט איר אַז איך בין אַזוי אַלט געוואָרן? ווען איך גיי אַרויף די טרעפּ, דריקט איר אויס פאַרוואונדערונג בשעת איך לויף אַרויף. וואָס איז געשען? צי דערקענט מען שוין ווירקלעך אין מיר די צייכנס פון אַלטקייט און מידקייט, אַז איר מיינט אַז כ׳האָב שוין נישט קיין כוחות צו גיין שנעל?

דער סעקרעטאַר האָט געפילט אַז ס׳שטיקט אים אין האַלז און ער האָט שנעל פאַרלאָזן דאָס צימער.

**
*

צוויי חדשים פאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, אין יוני 1939, האָט זשאַבאָטינסקי געוויילט אייניקע וואָכן אין לאָדז צוזאַמען מיט זיין סעקרעטאַר. עטלעכע שעה אַ טאָג האָבן זיי געאַרבעט צוזאַמען, און פיל שעהן פלעגן זיי שפּאַצירן אין שיינעם גאָרטן אַרום דער ווילע פון דער פאַמיליע ספּעקטאָר, וועלכע האָט געשטעלט צו זיין רשות זייער שיין הויז.

יעדן מיטוואָך האָט ער, ווי געוויינלעך, געשריבן זיין ארטיקל פאַרן פרייטיק־נומער פון ווארשעווער „מאָמענט״. איינמאָל, ווען דער סעקרע־טאר האָט ווי שטענדיק דורכגעלעזן דעם ארטיקל איידער ער איז אוועק־געשיקט געוואָרן צום דרוק, האָט ער אין ארטיקל געפונען פאָלגענדן זאַץ: „און איך, אייער אונטערטעניגסטער, וואָס שטייט שוין ביים פאַרנאַכט פון מיין לעבן״ אָדער „שטייענדיק שוין אויפן שוועל פון יענער וועלט״ -- (דעם גענויעם זאַץ געדענק איך נישט, בלויז דער געדאַנק זיינער איז געבליבן שטעקן אין מוח).

—הער ראש־בית״ר, וועט איר מיר דערלויבן אייך צו עצהן אויסצו־מעקן אָט די שורה? — האָט דער סעקרעטאר געזאָגט—די בית״רים דער־שרעקן זיך ווען זיי לייענען אזא שורה. זיי האָבן אומזיסט עגמת נפש!

— ניין, ניין, מיין פריינט! — האָט ער געענטפערט. איך בין שוין אין אמתן אויפן שוועל, און ס׳איז גוט אז אויך מיינע תלמידים זאָלן זיך אָנהויבן צוגעוווינען צו דער מחשבה, אז נישט שטענדיק וועל איך זיין מיט זיי!

דעם זעלבן יוני 1939, איז ער ארויסגעפאָרן אויף א באַזוך קיין ווילנע. דאָס איז געווען זיין לעצטער באזוך ביים פוילישן יידנטום. וואָס איז אים געווען אזוי טייער. ישראל עפּשטיין, דער ווילנער בית״ר־מפקד וואָס האָט באַגלייט דעם לערער, בשעת ער האָט געוויילט אין יענער שטאָט, ז.יט וועלכער ס׳זענען געווען פארבונדן זיינע זכרונות פון די יוגנט־יאָרן פון ציוניזם, האָט דערציילט אז ראש־בית״ר האָט אים געבעטן אַוועקצופירן אויפן ווילנער בית־עולם. ארויפגייענדיק אויפן בית־הקברות האָט ער אים געבעטן צו ווייזן די קברים פון פּארטיי־חבר רימיני ז״ל און פון יעקב שעסקין ז״ל, איינער פון די ציוניסטן פון הערצלס תקופה. זשאבאָטינסקי איז געשטאַנען ביי די קברים, און א טויטע שטיל־קייט האָט געהערשט ארום אים. און אָט האָט ער איבערגעריסן די שטיל־קייט, און א זאָג געטאָן אזוי ווי צו זיך אליין: יאָ, יאָ, אזוי גייען זיי אוועק איינציקווייז, מיינע בני דור. שוין באלד וועט אויך מיין רייע אָנקומען!

**
*

פאר זיין ארויספאָרן קיין אמעריקע אויף דער לעצטער רייזע, האָט ער געשריבן צו זיין פריוואט־סעקרעטאר, וועלכער איז געבליבן שטעקן אין די ערשטע מלחמה חדשים אין א דרום־אייראָפּעאישן לאנד, און ביי וועמען עס איז געבליבן דער מאנוסקריפּט פון צווייטן טייל פון זשאבאָ־

טינסקים אויטאָביאָגראַפיע, די פאָלגענדע ווערטער: „איך גרייט זיך אַ־רויסצופאָרן קיין אַמעריקע, און איך וואָלט געוואָלט באַווייזן צו ענדיקן מיין לעבנס־דערציילונג! (אין העברעאישן „סיפור ימי")".

זיין לעבנס דערציילונג איז נישט פאַרענדיקט געוואָרן. זיינע תלמי־דים פאַרענדיקן עס.

ס'איז אפשר מער ווי אַ צופאַל, אַז ער האָט אוועקגעגעבן גאָט זיין נשמה גראַד זיינענדיק צווישן דער יוגנט, וועלכע ער האָט דערצויגן און אַזוי ליב געהאַט. ער איז געשטאָרבן, נאָכדעם ווי דער ערשטער בית"רי אהרן פּראָפּעס האָט אים אָפּגעגעבן דעם לעצטן ראַפּאָרט.

נעמען פארצייכנונג

א

אלדאנאוו — 83
אסארגין — 84, 85
אחד־העם — 84, 186, 232
ארמסבי־גאר — 94, 186, 191
אלענבי — 99
אזעף — 104
ארלאזאראוו ח. ד"ר — 145, 167, 178, 277, 290
אש שלום — 164, 165, 166
אסקוויט — 181
אלטמאן אריה, ד"ר — 185
אוסישקין — 184, 287
אברהמס א. — 194, 295
ארלאזאראָוו סימא — 264
אקצין ב., פראָפ. — 206, 207
אחימאיר אבא — 234

ב

בעגין מנחם — 31, 252
בעלא לעאָ — 53
באבקאָוו אריה — 67
בערלין מאיר הרב — 71

בערכין מ. — 79, 81
בורצעוו — 104
באלפור לאָרד — 120, 187
בן־גוריון דוד — 122—131, 142
ברענדעל ארטור — 134
בענדס הארי עלמער — 134
בן־יוסף שלמה — 95, 142, 191, 194, 222, 266
ביאליק ח. נ. — 143, 277
באדער יוחנן, ד"ר — 262, 212
באנהיים־קארטער, לידי וויאלעט — 181
בראָדעצקי, פּראָפ. — 180
באַאומאן — 186
בריסקאָ — 203—205
בעק, קאָלאָנעל — 204, 212, 214
בענעש — 208, 294
בידל אנטאָני — 210
בענטוויטש — 233, 234
באנארדי פּיער — 256, 257
בלומענפעלד — 287

ג

גראסמאן מאיר — 32, 112, 113
גאלד ז., הרב — 71
געפּשטיין ש. — 98
גאָלאָמב אליהו — 127, 128, 131, 132
גונטער — 137
גליצענשטיין חנוך, פּראָפ. — 139
גאָלדבערג אב. — 139
גרינבוים י. — 151
גאָטליב יהושע, ד"ר — 151
גרינבערג אורי צבי — 154, 271
גלעזער א. — 209, 251
גלעדי חמדה — 281

ד

דומערג — 56
דאהאני, ד"ר — 67
דע־האז יעקב — 67
דאגדייל לידי — 120, 187
דייווים עלמער — 137
דאם יעקב, ד"ר — 161
דיוראנטי — 191
דזשאָזעף פיליפ, ד"ר — 193
דע־וואלערא — 201, 204
דראליטש שולמית — 281
דע־מאנזי — 292

ה

האלפערן ירמיהו — 37, 222, 251, 293
הערצל האנס — 45
האָפמאַן יעקב, ד"ר — 67, 255, 256
הערצל — 71, 215
הערענראט א. — 80, 81
האסקעל מיכאל — 105—111
האו קווינסי — 137
העקסטער, ד"ר — 184
הייניגג גענעראל — 192
האסלאם דזשאן — 192, 223, 224
האל — 206
הערצאָג — 215
הארדזש־האמין — 231
הויסמאנס קאמיל — 244

ו

וואקסמאן צ. ה. — 67
ווייצמאן חיים, פראָפ.—101, 107, 115—122, 180, 183, 218, 219
ווייצמאן וויערא, מאדאם — 116, 187, 188
וועדזשוואוד יאשיה — 119, 183, 191, 218, 221
ווילקי — 135
ווירניק פרץ — 139
וועלטש ראָבערט — 169
וואקופּ סער ארטור — 176, 181, 182, 188
וויוויאן אדאמס — 192
וואן־האסבאך — 206
וויינשטיין ל., ד״ר — 215
ווייזל נעמי — 281
ווייז סטיפן — 299

ז

זאלצמאן שלמה — 32
זיוו — 180

ח

חיימסאן — 186, 232, 233

ט

טיאמקין זינאָווי, ד״ר — 18, 67, 74, 79, 81, 303
טריוואש י. — 79, 81
טיאמקין וולאדימיר — 79
טשעטוואור, פעלדמארשאל — 119, 192
טרומאן — 134

טאַן יהושע, ד"ר — 151
טשערנוס — 212
טאמאס — 218

י

יעקובי שלמה — 19, 41, 86—91, 194, 209
יאצקין ש. י. — 150, 151
יעקב מאיר, הרב — 277
יונגסטער לוי — 278, 279

כ

כץ מרדכי — 209
כץ בן־ציון — 277
כהן יעקב, ד"ר — 281
כהן מרים — 281

ל

לאנדמאן שמואל — 19
לעווינסאן י. — 30, 32
לוסטיג מ., ד"ר — 67
ליכטהיים ריכארד — 114, 115
לובינסקי חיים — 205
לעווי הארי — 206
לאיד דזשארדזש — 228
לוק — 278
לאטיאן לארד — 298, 299

מ

מאכאווער יונה, ד"ר — 12, 86, 114
מאיראָוויטש ש. — 80
מילוקאוו פּראָפ. — 83, 140
מאצקין ל., ד"ר — 117
מאירם ערנסט — 137
מוקדוני ד"ר — 139, 148
מאוושאוויטש דוד, אדוו. — 145
מעלטשעט, לאָרד — 179—182
מארקס סיימאן — 184
מאלקאָלם — 187
מאקדאָנאלד מאלקאָלם — 191, 192, 224, 294
מייסנער — 209
מאק־מייקל — 221
מענדעס ד"ר — 259
מוסאָליני — 260
מאנדעל דזשארדזש — 292, 293

נ

ניוטאן מיס — 187
נייטאן מיידזשאר — 194
נדבה יוסף — 232

ס

ספּעקטאר — 48, 213, 307
סעגאל זשאק, ד"ר — 56, 302
סאָקאָלאוו נחום — 74
סאָקאָלאָוו פלאָריאַן — 74
סאָקאָלאָוו צעלינא, ד"ר — 75, 187
סארין — 79

סטארם — 99, 227, 230
סעמועל הערבערט — 102, 116, 179, 230, 232, 284
סאסקין, ד"ר — 114
סטופניצקי ש. — 167
סעמועל עדווין — 185
סטראבאלדזשי לאָרד — 186, 222, 223
סטאווסקי א. — 209, 264, 278
סעגאל הערמאן — 209
סקלאדקאָווסקי — 210
סמעטאנא — 212
סיידבאטאם — 224
סקאט — 225, 226
סארא אלבער — 292

ע

עפרויקין — 18
עמערי לעאָפּאָלד — 119
עוזיאל ב. צ., הרב — 277
עפשטיין ישראל — 307

פּ

פּאסטאן — 50
פּאָלאקאָוו אלעקסאנדער — 83
פּעטערסאָן, קאָלאָנעל — 93—97, 119, 186, 187, 250, 296
פּערטאן ל. פּ. — 137
פּישמאן יעקב — 139, 149
פּראָפּעס אהרן — 215, 251, 308
פּינקעלשטיין — 151
פּרילוצקי נח — 167
פּיל לאָרד — 190, 229

פראנאסעוויטשי — 199
פראנקאָ ר. — 209
פוסקא, קאפיטאן — 259, 260
פייגין רבקה — 264

ק

קאפעלאָוויטש, אינזש. — 21, 161
קאצענעלסאָן יוסף — 41, 209
קולישער, פראָפעסאָר — 67, 80, 81
קעסטלער ארטור — 76
קערענסקי — 84, 104, 284
קלינגער ס., ד"ר — 91, 92, 212
קארעסקי ג., ד"ר — 131
קלארמאן יוסף — 145
קאראָל, קעניג — 197—201
קאלינעסקו ארמאנד — 198
קראפטא — 208
קענעדי דזשאָזעף — 211, 212
קענווארטי — 211, 212
קעפעל אריה, ד"ר — 251
קירשנער — 258
קארפי, אדוו. — 259
קראל דוד — 273
קוק הרב — 275
קלויזנער, פראָפ. — 283

ר

רוטענבערג פנחס — 14, 38, 97—105, 228
ראזאוו רפאל — 53, 251
ראבינאָוויטש אָסקאר, ד"ר — 67, 208
רוזוועלט — 135

רעפעטאר בערל — 142
ראפאפאָרט שאָרל — 158
ראָטשילד דזשעמס — 179
רידז־שמיגלי — 214—217
רייפער — 259
רעקאנאטי א. — 275
ראפאפאָרט שושנה — 281
רימיני — 307

ש

שניאורסאָן — 17
שניאור זלמן — 18
שווארצמאַן ד"ר — 19
שעכטמאן יוסף, ד"ר — 49, 67, 79, 162, 206
שווארץ מאָרים — 51
שטערנבערג ב., ד"ר — 67
שיק ארטור — 92, 93
שטריקער, אינזש. — 133
שאפמאן יוסף, אדוו. — 145
שטיין לעאָנארד — 190
שיין אברהם — 191
שאקי י., פראָפ. — 259
שעסקין מיראן — 273
שעסקין יעקב — 307

**
*

A. R E M B A

Le jours et nuits de Jabotinsky

PARIS 1 9 5 1

IMPRIMERIE MODERNE de la PRESSE
MARC GUTKIN, dir.
55, rue du Faubourg-Saint-Denis, 55
PARIS-X° — Tél. : PRO. 29-78